

VIATA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII Scriitorilor din R. P. R.

Din cuprins:

AL II-LEA CONGRES UNIONAL
AL Scriitorilor Sovietici

Corapoartele tovarășilor : P. G. Antokolski, M. O. Auezov,
M. F. Riiski ; S. A. Gherasimov ; B. S. Riurikov ;
Rapoartele tovarășilor : Leonid Leonov ; I. Libedinski

★

VERONICA PORUMBACU
Generația mea (versuri)

★

VERA CĂLIN și SILVIAN IOSIFESCU
Furtună în cancelarie (piesă în 3 acte)

★

DUMITRU CORBEA
Versuri

★

DUMITRU IGNEA
Strada Primăverii (nuvelă)

★

CONSTANTIN ADAM
Condica de sugestii

★

A. TOMA
Însemnări pentru un articol

★

N. DOREANU
Despre „Bietul Ioanide”

★

I. POPPER
Fantastic și real în literatura satirică

★

RECENZII

2

008
V-54

VIATA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.

Apare sub conducerea unui comitet de redacție

Biblioteca Municipiului Deva
SALA DE LECTURĂ

OF/
42

Biblioteca Județeană
"OVID DENSUSIANU"
Hunedoara - Deva
Nr. Inv. P/544729

81

16

2

24

* P / 5 4 4 7 2 9 *

E - 1955 - ANUL VIII

CUPRINSUL

AL II-LEA CONGRES UNIONAL AL SCRIITORILOR SOVIETICI

	Pag.
Traduceri artistice din literaturile popoarelor U. R. S. S. — coraportul prezentat de P. G. ANTOKOLSKI, M. O. AUEZOV și M. F. RÎLSKI . . .	5
Dramaturgia cinematografică sovietică — coraportul lui S. A. GHERASIMOV	21
Problemele principale ale criticii literare sovietice — coraportul lui B. S. RIURIKOV	36
Despre statutul Uniunii scriitorilor sovietici — raportul lui LEONID LEONOV	53
Darea de seamă a Comisiei de Cenzori — raportul lui I. LIBEDINSKI . . .	58

★

VERONICA PORUMBACU: Generația mea (fragmente)	63
---	----

★

VERA CĂLIN și SILVIAN IOSIFESCU: Furtună în cancelarie (piesă în 3 acte)	84
--	----

★

DUMITRU CORBEA: Inima ce arde; Satiră scurtă	133
CRISTIAN SÎRBU: Cîntec de bătrînețe	134
IOAN HOREA: Recunoaștere	136
GELLU NAUM: Șoapta; Fabula carilor; Calitățile cămilei	139
G. TALAZ: Vis	142
VIOLETA ZAMFIRESCU: Cîntecul copilului	143

★

DUMITRU IGNEA: Strada primăverii (nuvelă)	144
---	-----

CONDICA DE SUGESTII

CONSTANTIN ADAM: Poetul din umbră; Protest	257
--	-----

PUBLICISTICĂ

H. PANAITESCU: Ceva despre N.B.C.	261
---	-----

TEORIE ȘI CRITICĂ

A. TOMA: Însemnări pentru un articol	264
N. DOREANU: Despre „Bietul Ioanide“	272
J. POPPER: Fantastic și real în literatura satirică	293

RECENZII

VALERIU RÎPEANU: Pe marginea volumelor „Urmele“ și „Jurnal de front“ de Haralamb Zincă	304
LILIANA PAVLOVICI: „Sub pajura împărăției“	307
TATIANA NICOLESCU: Volumul al II-lea al operelor lui Pușkin	311
OVIDIU RÎUREANU: Un reportaj despre Republica Populară Chineză . . .	317

AL II-LEA CONGRES UNIONAL AL SCRITORILOR SOVIETICI

TRADUCERI ARTISTICE DIN LITERATURILE POPOARELOR U.R.S.S.

*(Coraportul prezentat de P. G. Antokolski,
M. O. Auezov și M. F. Rîlski)*

Însemnătatea prieteniei dintre popoarele Uniunii Sovietice este cu adevărat uriașă. Ea s-a făcut simțită în toate domeniile muncii noastre, în toate domeniile vieții noastre sociale și culturale. Prietenia dintre popoarele noastre constituie una din bazele de neclintit ale existenței societății sovietice

Ca o manifestare vie și reală a acestei prietenii stau drept mărturie traducerile care se fac din literaturile popoarelor din U.R.S.S.

Potrivit datelor Palatului Unional al cărții, în cursul anului trecut, 1953, lucrările traduse au reprezentat în total 44,6% din întreaga literatură artistică. Un procent atât de mare nu este desigur întâmplător.

Limba popoarelor noastre frățești, eposul acestora, lirica și cîntecele lor, datorită faptului că sînt traduse în limba rusă, devin un bun al milioanele de oameni sovietici. Pentru un scriitor național traducerea operelor lui în limba rusă reprezintă poarta ce i se deschide către lume. Aceasta și datorită faptului că adeseori, din limba rusă, opera lui este tradusă mai departe, în limbi străine.

În acest sens, misiunea istorică pe care o au traducerile în limba rusă este măreață și cere din partea celor ce le efectuează un deosebit spirit de răspundere. De aceea, este cu totul firesc faptul, că atât scriitorii din republicile frățești și scriitorii din străinătate cît și masele de milioane de cititori sînt extrem de interesați în îmbunătățirea calității traducerilor.

În toate republicile și regiunile noastre, nu odată au avut loc conferințe speciale pentru a se discuta problemele referitoare la munca de traducere. Astfel, în cadrul conferinței unionale din 1951, convocată de Uniunea Scriitorilor sovietici, au fost dezbătute problemele și sarcinile privitoare la munca de traducere. De mulți ani, problemele muncii de traducere sînt viu și activ dezbătute de toate ziarele și revistele noastre în limba rusă și în limbile naționale.

Trebuie să recunoaștem însă că în țara noastră fundamentarea teoretică a problemelor traducerii literare se află într-o fază de început.

O lipsă a majorității aprecierilor critice referitoare la traduceri constă în aceea că sînt observate și discutate numai aspectele negative.

O discuție despre lipsurile traducerilor este necesară, dar nu trebuie să uităm că o astfel de discuție se poate lungi la nesfîrșit întrucît fiecare traducere slabă are slăbiciunile ei proprii.

Critica adusă numai lipsurilor existente în unele traduceri se transformă uneori într-un șir de anecdote. De mulți ani și chiar pînă nu demult, oricine se pronunța în probleme de traducere pescuia cîteva așa zise curiozități și își delecta astfel ascultătorii și cititorii săi. Dar nu aceste curiozități caracterizează calitatea unei traduceri în ansamblul ei.

Pentru a obține un efect mai mare adeseori se aplică metoda verificării calității unei traduceri printr-o retroversiune ad litteram, în proză, prin transpunerea, pentru a doua oară, în limba originală, a textului tradus. Această metodă este antiștiințifică, meșteșugărească, nepermisă. Retroversiunea, făcută, chipurile, pentru control, folosită de obicei în scopul unei critici mai ascuțite, în scopul ilustrării absurdităților strecurate într-o traducere, devine o traducere ad litteram pe care încearcă s-o evite orice traducător competent.

Asemenea metode de critică sînt mai răspîndite în republicile noastre și au devenit o permanentă și nesecată sursă de material pentru foiletoane. Este necesar să se pună capăt, odată pentru totdeauna, practicării unei astfel de critici neserioase, superficiale, care nu face decît să producă încurcături în problemele muncii de traducere.

Încă o serioasă lacună în problemele teoretice referitoare la traducere o constituie problema formei naționale în traducere, care n-a fost îndeajuns studiată.

Nu putem spune că această temă n-a fost atinsă în articole teoretice, sau exprimată ici și colo, dar deocamdată aceste observații ating doar o latură a unei vaste probleme. Forma națională trebuie privită în mișcare, în devenire, ca o categorie istorică, prin urmare în stare de continuă transformare.

La discutarea problemelor teoretice referitoare la traduceri s-au remarcat la noi două puncte de vedere deosebite. Unul din ele constituie o deviere vizibilă spre lingvistică.

Cartea „Introducere în teoria traducerii” de A. V. Fedorov apărută recent este o lucrare de acest gen. Nu trebuie contestată însemnătatea ei, importanța ei științifică. Problemele teoriei traducerii sînt tratate de Fedorov (după cum el însuși recunoaște la începutul cărții) în legătură cu „lingvistica generală, lexicologia, gramatica, stilistica diferitelor limbi luate aparte”, precum și în legătură „cu istoria și teoria literaturii și cu vastul domeniu al științelor istorice și filosofice.” Toate acestea sînt desigur lucruri minunate și demne de toată lauda. Dar pe harta lui Fedorov rămîne o pată albă: estetica traducerii artistice, adică, în fond, problema centrală a teoriei traducerii din literatura artistică.

Este oare posibilă în general o traducere adecvată dintr-o altă limbă?

Această întrebare nu este de prisos. Știm, de exemplu, că în momentul de față în Occident, și englezii și francezii au renunțat categoric la traducerea în versuri și o înlocuiesc printr-o grosolană traducere în proză, asemănătoare unei iuxte. Ei pornesc de la convingerea că poezia este intraductibilă, că orice încercare de a reda într-o altă limbă o operă poetică este sortită eșecului.

Mulți, însă, merg și mai departe, punînd la îndoială însăși posibilitatea de a pricepe o limbă străină.

În acest fel se crează premisele izolării culturilor.

Nu odată am auzit și la noi asemenea afirmații. Ne amintim, de pildă, de timidele, dar insistentele afirmații care spuneau că vasta operă a lui Marx, „Capitalul” nu poate fi tradus în nici o limbă a popoarelor din Asia Centrală,

întrucît limbile respective nu sînt suficient de dezvoltate pentru terminologia științifică modernă — ar fi deci prea devreme pentru a-l traduce pe Marx!

Noi ne situăm pe o poziție contrarie. Afirmăm posibilitatea efectuării unei traduceri dintr-o limbă în alta. Posibilitatea de a traduce dintr-o limbă în alta este similară cu posibilitatea stabilirii relațiilor între popoare. Aceasta constituie temelia culturii universale, este una din premisele necesare dezvoltării ei.

Dacă Marx afirmă că „limba este realitatea nemijlocită a gândirii“, dacă, după cum spune Stalin,*) „orice gânduri ar lua naștere, ele pot să se nască și să existe numai pe baza materialului limbii, pe baza termenilor și frazelor limbii“, — aceste teze cuprind și principiul fundamental al artei de a traduce. Diferite sînt limbile, diferit este modul de exprimare a ideilor, dar gîndirea este una singură, legile gîndirii rămîn aceleași pretutindeni. Acest adevăr confirmă odată mai mult posibilitatea de a traduce dintr-o limbă în alta; în plus însă, el confirmă și principala cerință ce i se impune unui traducător: obligația de a cunoaște bine limba din care traduce.

Practica traducerii ad litteram este condamnată de practica vieții. În munca noastră de zi cu zi, nu odată vom fi nevoiți să recurgem la ajutorul traducerii cuvînt cu cuvînt, dar această împrejurare nu trebuie să diminueze cu nimic importanța categorică a concluziilor pe care le-am tras aici.

Mulți dintre poeții-traducători mai în vîrstă au început să studieze limbile și în ultimii doi ani au reputat în această privință serioase succese.

Pe lîngă faptul că cerem traducătorului să cunoască limba textului original, noi mai avem în vedere și o altă condiție necesară: traducătorul trebuie să-și cunoască bine limba sa maternă și să lupte pentru puritatea și pentru îmbogățirea ei.

Lucrînd zi de zi, ceas de ceas, cu limba textului original, traducătorul poate să piardă legătura vie cu limba maternă, să piardă linia de orientare justă.

Acest lucru îl observăm într-o serie întregă de traduceri din limbile popoarelor U.R.S.S. Dacă, de exemplu, termenii „așug“, „akîn“, „aksakal“, „arîk“ au intrat relativ recent în limba noastră literară, acest fapt s-a produs tot atît de firesc pe cît de firesc au intrat în limba literară rusă din secolul XIX cuvintele „aul“, „saklea“, „ciurek“, etc. Lucrurile s-au întîmplat astfel pentru că fenomenele și noțiunile pe care le exprimă aceste cuvinte nu pot fi redate altfel în limba rusă: „arîk“ — nu este nici șanț, nici canal; „aksakal“ — nu înseamnă numai bătrîn, ci și cel mai autoritar; „așug“ — este nu numai cîntăreț, ci și poet, nu numai poet, ci și improvizator... Într-un cuvînt, în acest caz a avut loc o îmbogățire a limbii.

Atunci însă cînd în cărțile traduse din limbile popoarelor frățești, citim, nu se știe din ce cauză, „gîz“ în loc de fiică sau fată, „oglu“ în loc de fiu, „ioldaș“ în loc de tovarăș, „toi“ în loc de ospăț; cînd în traducerile rusești ale lui Șevcenco găsim și „gai“ și „lar“ și „rușinița-kremenita“ și „companonii“ (expresii care sînt o enigmă pentru cititorul rus), și plopi de genul feminin și multe alte lucruri a căror înșiruire constituie o operațiune foarte grea — în asemenea cazuri este necesar să ne alarmăm. În loc de a face cunoscută literaturii noastre o operă străină, un astfel de traducător îndepărtează și înstrăinează de cititorii sovietici și opera și pe autorul respectiv.

*) „Marxismul și problemele lingvisticii“, pag. 35

De aceea, traducătorului i se acordă un larg cîmp de experiență în domeniul formei. Se înțelege de la sine că acesta este un lucru foarte bun. Știm însă prea bine că o experiență diferă de cealaltă.

Să încercăm să pătrundem următorul hexametrul:

Cînt eroul și armele acelui ce primul
de pe țărmul Troiei
A sosit în Italia, mînat de destin spre
hotarele Lavinilor.
Spre mal, după ce fusese purtat
de valurile mării
Din voia celor de sus și cît timp a ținut
mînia crudei Junone.
Mult patimi, în războaie-ncercat, pînă
cînd să ajungă să întemeieze
Orașul și zeii troieni să-i mute în Lațiu
de unde a pornit neamul latinilor
părinții celor din Alba-Longa și a
cetății puternice Roma.

Acestea sînt primele versuri ale „Eneidei” lui Virgiliu, tradusă de Valerii Briusov. V. Briusov este un strălucit poet de la care întreaga noastră generație a avut mult de învățat. Aportul lui la dezvoltarea culturii sovietice e de netăgăduit. Tot atît de netăgăduită este însă rătăcirile lui în această lucrare. Briusov și-a luat asupra sa o sarcină irealizabilă, în fond: aceea de a reda prin versul rusesc și în vorbirea rusească sintaxa limbii latine, topica frazei, posibilă numai în versul latin, și care în limba rusă sună într-un mod nefiresc. Pentru un cititor care nu cunoaște limba latină (și numai acesta are doar nevoie de traducere), poemul lui Virgiliu în traducerea lui Briusov rămîne o carte închisă cu șapte peceti.

Rătăcirile de acest fel sînt semnificative. Ele se întîlnesc mai des decît își închipuie de obicei unii. Există obișnuința de a categorisi asemenea traduceri drept formaliste. Aceasta este totuși o determinare prea generală și chiar superficială. Traducerea poemului „Chanson de Rolland” făcută de profesorul Iarcho, om de știință, traducere suficient de criticată la timpul său, a fost calificată ca formalistă. Totuși, făcînd abstracție de neputința traducătorului, chiar în forma aceasta pe care vrea să ne-o prezinte, vom descoperi influența străină, influența ritmului limbii franceze. Ca rezultat, avem în față strofe stîngace și versuri care șchioapătă.

Pentru a clarifica mai bine problema teoretică trebuie să adăogăm următoarele: poetul-traducător poate și trebuie să păstreze forma originalului. Dar să nu fie încorsetat de normele limbii străine, de sintaxa străină, metrica străină, care s-au format potrivit normelor proprii fiecărei limbi și care depind numai de ele.

Engels scria despre traduceri „Capitalului” lui Marx: „Pentru a traduce o asemenea carte, nu este suficient să cunoști bine limba literară germană. Marx utilizează în mod liber expresii din viața de toate zilele și idiomurile dialectelor de provincie; el crează cuvinte noi, materialul său ilustrativ este împrumutat din toate domeniile științei, iar referirile sale — sînt luate din literaturile unei duzini întregi de limbi; pentru a-l înțelege, trebuie să cunoști într-adevăr la perfecție limba germană, limba vorbită și literară, și în afară de aceasta trebuie să mai cunoști cîteceva și din viața germană”.

Nu este greu de înțeles că acest „cîte-ceva” la care se referă Engels — reprezintă un „cîte-ceva” foarte important din viața altui popor. Acest „cî-

te-ceva" reprezintă istoria lui, felul lui de viață și rînduielile sociale ale epocii respective. În practica noastră ne ciocnim la fiecare pas de necesitatea de a avea asemenea cunoștințe.

Acest lucru este esențial și deosebit de greu atunci cînd este vorba de literaturi care înfloresc din plin sub ochii noștri, ca poezia și mai ales proza republicilor noastre din Transcaucazia și din Asia Centrală. Aici trebuie să fii cu adevărat descoperitor de noi continente. Și noi trebuie să le descoperim atunci cînd în fața noastră apar contururile grandioase ale unor eposuri încă necitite de nimeni, cînd dincolo de aceste eposuri se ghicește tot ceea ce a existat în secolele trecute.

Dar înainte de asta, trebuie să cunoști și să îndrăgești poporul care a născut un poet genial; să cunoști și să îndrăgești munca acestui popor, lupta lui de zi cu zi pentru fericire. Petroliștii sovietici și cultivatorii de bumbac din Azerbaidjan nu seamănă cu olarii și cu pielarii de pe vremea lui Gandji din secolul XII, dar este de datoria poetului, este o sarcină a lui de a reconstitui, din trăsăturile lor caracteristice, pe strămoșii, pe contemporanii lui Nizami. Sarcina aceasta este atrăgătoare și tocmai ea face ca traducătorul să fie un adevărat artist.

În prefața la traducerea sa „Farhada și Șirin“, Lev Penkovski dezvăluie foarte sugestiv acest proces. Penkovski a văzut și a descris solemnitatea inaugurării Marelui Canal din Fergana la 31 decembrie 1939 și de aceea cu mai multă forță răsună concluzia lui că, încă acum cinci secole, Navoi a descris o solemnitate asemănătoare într-unul din capitolele cărții „Farhada și Șirin“.

Și, dacă în ceea ce privește cunoașterea limbilor popoarelor noastre frățești noi am făcut constatarea că lucrurile nu stau tocmai bine, într-un domeniu înrudit, — în domeniul cunoașterii vieții, a traiului și culturii acestor popoare —, noi nu trebuie să ne subapreciem. În această privință, traducătorii sovietici au acumulat multă experiență utilă, experiență de zi cu zi, multe cunoștințe, care sînt prețioase prin ele însele.

Acum cîțiva ani, poetul-traducător Semion Lipkin, pornind la o lucrare foarte vastă, la traducerea lui Firdousi, a depus mai înainte de asta o muncă de cercetare minuțioasă și interesantă. Înainte de a trece la traducerea propriu zisă, poetul Lipkin a înfăptuit o serioasă și amplă muncă de documentare și informare care a depășit cu mult cadrul muncii de traducător. Aceasta a necesitat din partea autorului nu numai studierea limbei*) farsi din vremurile trecute și o analizare concomitentă a limbii tadjice contemporane, ci și o pătrundere în labirintul scolasticii musulmane medievale; aceasta înseamnă a face și etnografie și istorie. O asemenea exigență față de sine însuși ni se pare că poate fi dată ca exemplu traducătorului sovietic.

Dar condițiile pe care trebuie să le îndeplinească un traducător nu se limitează numai la aceasta. Munca traducătorului e departe de a fi o chestiune indiferentă, pasivă, contemplativă. Noi cerem ca traducătorul să aibă o atitudine activă în munca lui.

Spiritul său activ trebuie să se manifeste încă de la începutul muncii lui, cu alte cuvinte chiar din momentul alegerii și în însăși alegerea materialului de tradus. Traducătorul are datoria de a traduce numai ceea ce conștiința lui îi spune că este valoros și necesar pentru cititorii săi.

El are sarcina să țină seama de democratismul limbii și de gîndirea în imagini în așa fel încît lucrarea tradusă să fie accesibilă tuturor, să fie vie și să-și păstreze caracterul popular. Cu cît în conștiința traducătorului este

*) Veche limbă tadjică

mai vie răspunderea față de viitorii lui cititori, cu atât mai valoroasă și de un nivel mai înalt este arta lui, cu atât mai mult corespunde ea menirii pe care o are întreaga literatură sovietică.

Totuși, noi mai cunoaștem încă traduceri în care străduința de a reda cuvînt cu cuvînt un text a dus la ascunderea sensului. În poemul „Visteria tainelor” al lui Nizami, tradus de Marietta Șaghinian, citim versuri ca:

Cu o cheie „Bismillea irrahman irrahim”
 Deschide visteria hakim,
 Ceea ce a fost și nu e, în aceasta-i chează
 În ceea ce există, ar putea nici să nu fie...

 Avîntul gîndirii era legat, mistuindu-se zadarnic
 Palma zilelor era prinsă de pletele nopților.
 El perlele stelelor a ales, le-a așezat,
 El pletele nopților le-a pieptănat, le-a despletit.

Fără discuție, poemele lui Nizami scrise acum opt secole, reprezintă cu adevărat un sistem de capcane și curse. Traducătorul însă trebuie să știe să se descurce în acest labirint, să lămurească aceste pasaje obscure, să dea viață metaforelor. Doar pentru cititorii contemporani lui, viața înfățișată în versurile lui Nizami pulsa din plin, clocotea, redînd toate nuanțele pasiunilor! Traducătorul este obligat să se facă propagandistul materialului pe care l-a preferat, este obligat să-l transforme într-un mod activ într-un bun al culturii poetice proprii.

Dacă apelăm la întreaga istorie a artei traducerii în Rusia, vom vedea că aici, ca și în oricare alt gen literar, s-a dus o permanentă luptă ideologico-artistică, o luptă între diferite curente, tendințe ideologice, gusturi.

De aici rezultă o concluzie hotărîtoare: ea constă în aceea că traducătorul trebuie să lupte pentru înfăptuirea realismului socialist tot atât cît luptă și poetul, prozatorul sau dramaturgul original. Aceasta înseamnă că traducătorul trebuie să descopere în opera originală esența ei socială, condițiile istorice în care a fost creată, rădăcinile ei populare. Și trebuie nu numai să le descopere, ci să le și înfățișeze cititorului cu o claritate cît mai mare.

Redarea unor impresii personale pe de o parte, și traducerea literală mecanică pe de altă parte, sînt două dintre cele mai dăunătoare și mai răspîndite devieri în practica traducerilor. Caracterul dăunător al sistemului de redare a impresiilor personale este evident. El reprezintă o denaturare flagrantă a originalului. Și apare ca un lucru de proastă calitate, ca orice minciună în artă. Demascată, această denaturare își ispășește singură pedeapsa.

Lucrurile sînt mai complicate în ceea ce privește traducerea ad litteram. Unde începe traducerea cuvînt cu cuvînt? Acolo unde exigența unei precizii necesare se transformă într-o meschină buchiseală.

An de an, apare un număr tot mai mare de lucrări literare traduse. Multe opere sînt publicate în limba rusă pentru prima oară. Pe lîngă aceasta, în articolele și recenziile respective nu numai că nu vom găsi o apreciere a muncii traducătorului, ci vom constata adesea că în aceste articole și recenzii pur și simplu nu este menționat nici numele lui. Nu de mult, numele traducătorului era trecut sub tăcere și în emisiunile de radio. Ne amintim de cîteva cazuri cînd și în coloanele ziarelor numele traducătorului era omis.

Spunem aceste lucruri nu numai cu o amărăciune firească ci și cu indignarea pe care o simți în fața unor fenomene fără precedent în literatura sovietică.

Traducerile artistice au tot dreptul să stea pe poziții de egalitate cu literatura originală. Traducătorul este și el un artist.

Deseori se spune că traducătorul trebuie să-și subordoneze în întregime personalitatea sa personalității autorului pe care îl traduce. Acest lucru nu este posibil, mai ales atunci când traducătorul este un om de talent. Este de datoria traducătorului să pătrundă în modul de a concepe lumea, în caracterul stilului autorului tradus și în măsura posibilităților să le transmită cititorilor prin mijloacele limbii materne, păstrându-și totodată personalitatea sa.

Mai există o altă posibilitate răspîdită: traducătorul trebuie să traducă numai pe poeții care-i sînt apropiați sufletește. În general, această teză e justă, dar avem față de ea o oarecare rezervă. Cu greu îl putem bănuî pe Boris Pasternak de o înrudire spirituală cu Taras Șevcenko, totuși traducerea făcută de el poemului „Maria” de Șevcenko, este fără îndoială o traducere reușită. Mikola Bajan a tradus în mod strălucit „Viteazul în piele de tigr” de Rustaveli și opera „Davitani” de Guramișvili — opere în care găsim o foarte puțină înrudire stilistică, dar aceasta nu-l împiedică totuși pe Bajan să fie unul din cei mai zeloși traducători și propagandiști ai poeziei lui Maiakovski. Este greu să găsești trăsături poetice comune la Rustaveli, Guramișvili, Maiakovski și chiar la Bajan, care el însuși e poet. Traducătorul, dacă este într-adevăr un maestru, poate să traducă însă pe diferiți maeștri cu condiția să pătrundă cît mai adînc în lumea creației lor.

Este cazul să punem o întrebare și astfel ne apropiem cît se poate de mult de ceea ce se cheamă talentul de traducător: cum s-a întîmplat totuși că poeți talentați au devenit de fapt traducători? Este vorba de un singur lucru: de trăsăturile, particularitățile talentului însuși.

Talentul traducătorului este înrudit cu capacitatea de interpretare artistică. Aceasta înseamnă pătrunderea deosebit de adîncă a creației altui artist, pricepera deosebită de a-ți însuși în mod creator un stil străin, de a-l reîtra și de a-l reda în traducerea ta proprie. Dacă posedă această capacitate, traducătorul este un valoros artist al cuvîntului.

Atunci cînd îl numim pe A. M. Gorki întemeietor al literaturii sovietice, nu uităm că tocmai el a fost primul dintre marii scriitori ruși care a pus bazele unei largi răspîndiri printre cititorii din Rusia a literaturilor popoarelor frățești. Cu cîtă dragoste s-a apropiat Gorki de creația lui Koțubinski, cu cîtă dragoste a tradus el versurile lui Ianka Kupala! Datorită lui A. M. Gorki au fost traduse în limba rusă culegeri de opere ale scriitorilor ucrainieni, bieloruși, letoni, tătari. Gorki a făcut pentru prima dată în Rusia o caracterizare a poeziei lui Gabdulla Tukai și a popularizat poemele lui Vaja Pșavela.

Prin munca remarcabilă depusă pentru întocmirea unei antologii a poeziei armene, Valeri Briusov a pus bazele acestui gen de culegeri. În cei 40 de ani care au trecut de atunci, traducătorii sovietici au acumulat destulă experiență pentru a avea posibilitatea să aprecieze în mod critic munca predecesorilor lor. Experiența organizatorică a lui Valeri Briusov a fost totuși preluată de noi și folosită pe larg în crearea de antologii ale poeziei azerbaidjane, gruzine, uzbeye, tadjice și a poeziei cazahe. Traducerile cuprinse în aceste cărți nu sînt de egală valoare, însă majoritatea lor pot servi drept model al unei atitudini atente, pătrunzătoare, a poezilor ruși sovietici față de diferitele sarcini care stau în fața lor.

Ar fi cu neputință să enumerăm și nici n-am putea cuprinde aici toate traducerile remarcabile apărute în decurs de 20 de ani. Trebuie să alegem numai pe cele esențiale.

Pentru prima dată în limba rusă a fost tradus popularul „Cobzar“ de Șevcenco; traducerea corespunde întru totul originalului, este scrisă cu același patos revoluționar.

Cu greu ar putea fi apreciată la justa ei valoare importanța eposurilor popoarelor U.R.S.S. traduse pentru prima oară în limba rusă și în general descoperite pentru prima oară. Ne amintim de cuvintele profetice și elogi-oase ale lui A. M. Gorki despre deosebita însemnătate a creației populare, și nu odată în acești ani ne-am convins de justetea lor. Și „David Sasunski“ al armenilor (traducători: V. Derjavin, A. Kocetov și S. Servinski), și „Amirani“ al gruzinilor (traducător: N. Tihonov), și „Nartî“ al Republicii Cabardine (traducere de V. Zveaghinteva, S. Lipkin, S. Obradovici, M. Petrovih și V. Potapova), și „40 de fete“ ale Republicii Karakalpace (traducere de A. Tarkovski) — citate aproape la întâmplare din imensa listă de cărți traduse, toate sînt pline de lumină, pulsează de bucuria muncii poporului, de dragoste pentru ținutul natal, sînt pline de sentimente și atitudini umane.

Poeemele lui Nizami și Navoi traduse în preajma acelor zile cînd întregul popor sovietic comemora datele legate de aceste nume glorioase, au intrat temeinic în fondul de aur al poeziei sovietice. Acesta este un merit al traducătorilor. Uneori, sarcinile care au stat în fața lor au fost extrem de grele și de complicate. Atunci cînd scopul urmărit era acela de a face mai apropiată cititorului contemporan o operă de acum cîteva veacuri, de a învia această operă dîndu-i un suflu poetic propriu, traducerile obținute erau bune. Dintre acestea trebuie să menționăm pe „Leili și Medjnun“ de Navoi, în traducerea lui S. Lipkin, „Farhad și Șirin“ de Navoi, în traducerea lui L. Penkovski precum și poemul lui Nizami „Isclander-Name“, apărută în acest an, tradus pentru prima oară în întregime de K. Lipskerov, plecat dintre noi nu de multă vreme.

Avem o strălucită traducere a poetului Rustaveli în limba ucraineană, făcută de Mikola Bajan.

Nikolai Zabolotki nu a fost primul care s-a preocupat să facă cunoscute cititorului rus poemele lui Vaja Pșavela. Au existat multe traduceri și înaintea lui Zabolotki. Dar traducerea lui nu poate fi comparată cu nici una din cele precedente, datorită faptului că Zabolotki a îndepărtat ceața interpretărilor false, a smuls ornamentul greoi cu care a fost împodobită opera lui Vaja Pșavela pînă acum. El a înțeles trăsăturile reale ale poetului popular, modul lui de a reda ușor, transparent, mișcarea impetuoasă a povestirii.

Atunci cînd, prin 1935, după primul nostru Congres, mulți scriitori și în primul rînd poeți au început să traducă din literaturile popoarelor U.R.S.S. aceasta a fost o mișcare generală de masă.

Pentru mulți dintre cei mai de seamă poeți, practica traducerii a rămas o activitate vie și creatoare în decursul întregii perioade de 20 de ani, perioadă cuprinsă în raport. Aici, în primul rînd, este necesar să-l menționăm pe N. S. Tihonov, să amintim vechile sale legături de prietenie cu poeții gruzini. Alături de Tihonov îl menționăm pe B. L. Pasternak, care a tradus mult și cu talent din poezia gruzină. Și tot astfel M. V. Isakovski, care a dat o serie de traduceri strălucite din limbile ucraineană și bielorusă.

Ne plecăm cu recunoștință în fața memoriei măestrilor A. S. Kocetov și K. A. Lipskerov, care au plecat dintre noi, precum și a memoriei unor poeți mai tineri — L. Dligaci și M. Tarlovski.

Trebuie să menționăm aici și pe câțiva dintre cei mai bătrâni tovarăși ai noștri, a căror muncă de traducere a poeziei popoarelor frățești a fost întotdeauna remarcată: S. Gorodețki, S. Șervinski, M. Șaghinian, I. Verhovski, Anna Ahmatova.

Vom menționa aici și pe poeții ruși sovietici care și-au consacrat cea mai mare parte a activității lor traducerii și au obținut multe succese în acest domeniu, ajungând la o mare măiestrie. Vladimir Derjavin, Vera Zveaghinteva, Adelina Adalis, Semion Lipkin, Lev Penkovski, Maria Petrovîh, Arseni Tarkovski, Boris Turganov, Boris Irinin — toți acești poeți traduc de mulți ani cu profunzime și cu talent pe poeții clasici și sovietici contemporani.

Trebuie să menționăm și poeți ca Streșnev, Blaghinina, Brodski, Bugaevski, Mar, Obradovici, Helemski, Potapova, a căror activitate în această direcție a fost importantă în ultimii ani. Pe acelaș plan se află poeții Braun, Komisarova, Rojdestvenski din Leningrad.

Au lucrat mai puțin sistematic dar continuă să lucreze în acest domeniu și poeți cunoscuți ca Lugovski, Prokofiev, Ușakov, Simonov, Svetlov, Selvinski, Aligher.

Vrem să amintim îndeosebi faptul că primul care a tradus pe poetul Nazim Hikmet, a fost E. Bagrițki.

Nu avem prea multe cadre tinere de traducători, totuși trebuie să menționăm pe câțiva dintre tovarășii noștri tineri, care s-au și făcut remarcați în arta traducerii, cum sînt de pildă poeții talentați: Mejirov, Maximov, Grebnev, Samoilov, L. Toom, Kozlovski, Nikolaevskaia, Enegova, Aleksandrova — aceste nume noi le-am reținut, dar lista nu putem s-o considerăm completă. Ea se completează încet, dar în permanență. Oglindirea veridică a ideii și forme originale, fidelitatea redării ideilor, preciziunea estetică — toate aceste trăsături se reliefează deosebit de clar atunci cînd comparăm traducerile sovietice cu traducerile dinainte de Revoluția din Octombrie și mai ales cu cele din secolul al XIX-lea. Firește, noi și astăzi pronunțăm cu dragoste și respect numele lui Jukovski și Gnedici, Kurocikin și Mihailov; pînă astăzi noi considerăm de neîntrecut traducerea baladei „Cei trei Budriși” de Mitskievitz oferită cititorilor ruși de Pușkin sub titlul „Budriși și fiii lui”, admirăm „Culmile munților...” de Goethe — în traducerea lui Lermontov, apreciem traducerile lui Blok din Heine și ale lui Valeri Briusov din poezii francezi și armeni, sîntem recunoscători lui Ivan Franko, care printr-o muncă susținută a făcut cunoscut poporului ucrainean pe Pușkin și pe alți poeți ruși de frunte. Totuși, în multe privințe, metoda folosită în trecut de Jukovski este pentru noi inaplicabilă.

Nu mai vorbim de timpurile cînd se considera că traducătorul are dreptul și este chiar obligat „să rectifice” originalul, aceasta în numele „bunului gust” — un criteriu foarte nestabil și nerecomandabil, care depinde în primul rînd de condițiile de timp și de mediul social.

Luptînd pentru o exactitate maximă a traducerii, noi ne opunem faptului că totuși traducătorul să se lase subjugat de original, ne opunem „traducerii” ad litteram, tendinței de a reda mecanic forma operei în dauna fondului ei.

Uneori, în fața poetului traducător se ridică unele exigențe imposibile, isvorîte din dorința de a oglindi originalul sub toate aspectele, atît cele prin-

cipale, esențiale, cât și cele care nu au o valoare deosebită; totuși, traducătorul-poet este nevoit uneori să renunțe la unele lucruri mărunte.

Trebuie să remarcăm că deși există multe deosebiri între o traducere în versuri și una în proză, ele prezintă și multe trăsături comune, iar aceste trăsături sînt mai numeroase decît s-ar părea. Orice prozator de seamă își are desigur ritmul său, intonația sa, sintaxa și punctuația sa proprie. Dacă acestor trăsături unii traducători mai de mult nu le dădeau nici o importanță, și în special acei traducători așa zîși de meserie, traduceri sovietice de proză artistică se remarcă tocmai prin aceea că în ele se acordă atenție tocmai acestor trăsături. Traducerea operei „Război și pace” în limba ucraineană de către A. Kundzici, apărută recent, dovedește uriașa muncă pe care a depus-o traducătorul pentru a reda forța sintaxei lui Tolstoi (fără să încalce regulile sintaxei limbii ucrainene). Munca depusă de o serie de prozatori sovietici ucraineni care au tradus pe Gogol și Cehov, dovedește aceeași tendință de a reda nu numai conținutul și sistemul de imagini ale originalului, ci și muzicalitatea cuvîntului gogolian și cehovian.

Noi avem realizări de seamă în domeniul traducerii în versuri. Nu pot să nu ne emoționeze fenomene ca traduceri lui Rustaveli, Guramișvili, sau ale poezilor gruzini contemporani, traduceri redată în limba ucraineană de Mikola Bajan și deasemeni o serie de traduceri din poezii ruși și sovietici, cum sînt „Evgheni Oneghin”, tradus în limba azerbaidjană de Samed Vurgun, în limba bielorusă — de Arkadi Kuleșov, în iakută — de Djon Djangla, în lituaniană — de A. Vențlova, „Cobzarul” de Șevcenko, tradus în limba armeană de Hegam Sarian, prelucrarea poeziilor lui Șevcenko de poetul bielorus Petrusi Brovka, Mamed Raghim și Rasul Rza, care au tradus în mod desăvîrșit — cel dintîi pe Lermontov și cel de al doilea pe Maiakovski.

Totuși, mai sînt încă multe de făcut, iar unele lucruri sînt făcute în grabă și de aceea nu sînt temeinice. Vrem să ne referim printre altele la schimbul de valori poetice între literaturile sovietice. Acest schimb trebuie să capete un caracter mai sistematic și mai profund. De pildă, faptul că în Ucraina nu există pînă în prezent o antologie a poeziei azerbaidjane nu pledează de loc în favoarea literaturii ucrainene și a reprezentanților activității editoriale. Se tărăgănează într-un mod nepermis și editarea antologiei poeziei ucrainene (a celei dinaintea Revoluției din Octombrie și a celei sovietice) în limba rusă.

Trebuie să subliniem că în limba letonă au fost traduse aproape toate operele mari și importante din literaturile popoarelor U.R.S.S. și ale popoarelor de peste hotare. Totodată, trebuie să subliniem faptul că cititorii din Georgia au posibilitatea să citească în limba maternă traduceri de acest gen într-un număr extrem de redus. Asemenea exemple se pot înmulți și ele ilustrează faptul că în fața noastră se întinde încă un vast cîmp de activitate.

Traducerea în versuri din limbile îndepărtate prezintă greutatea care la prima vedere par aproape de neînvins. Și într-adevăr, putem vorbi oare de o redare necondiționată absolută a ritmului prin mijloace valabile în poezia rusă? Desigur că nu! În asemenea cazuri nu putem vorbi decît de o reproducere a caracterului general al mișcării ritmice — lento-majestuos, staccato, alegro-vivace, — despre muzica versurilor în general.

Traducătorii ruși, ucraineni, bieloruși din limbile gruzină, armeană, azerbaidjană și din alte limbi îndepărtate din punctul de vedere al structurii lor, știu că o traducere exactă a metricii originale este absolut imposibilă. Metrica în care traducătorii ruși și ucraineni redau, să zicem, poemul lui Rustaveli, corespunde numai în ceea ce privește caracterul său general, renumitului metru gruzin — șairi.

Traducătorul „Călărețului de aramă“ nu-și va îndeplini datoria dacă nu va acorda atenția cuvenită sonorității limbii lui Pușkin. Trebuie să fii surd ca să nu auzi acea evidentă selecționare a coloritului sonor, acea uimitoare alternanță a consoanelor cu vocalele, care alături de celelalte considerente ideologice și artistice l-au silit pe Pușkin să modifice de multe ori unele pasaje ale poemului. Nizami, Navoi, Firdusi, Rustaveli, dintre contemporanii noștri Djambul și Suleiman Stalski, sînt mari maestri ai scrierii sonore și traducătorii noștri procedează în mod just acordînd toată atenția acestor trăsături, desigur, nu în dauna sensului și nu încălcînd normele limbii ruse. Să ne amintim de minunata redare a foșnetului rogozului de pe mal din balada „Utoplennâ“ („Utoplennîța“) („Innecata“), de Șevcenco:

Hto se hto se po sim boți
Ceșe hosu? Hto se?...
Hto se hto se po tim boți
Rve na sobi kosi...

Ni se pare că M. Zenkevici a reușit să-și ducă la bun sfîrșit sarcina, redînd acest pasaj în modul următor:

Cine-aici, cine-aici în noapte-și piaptănă
Cozile pe mal...
Cine-acolo, cine-acolo într-o furie nebună
Cozile își zmulge...

Este de datoria oricărui traducător cîstit să acorde toată atenția coloritului stilistic al operei traduse. Dacă, să zicem, pentru un autor sau altul, pentru o operă sau alta sînt caracteristice arhaismele, — folosite în scopul de a reda atmosfera solemnă, de a sublinia ironia ascuțită, — sau neologismele, — este necesară reflectarea acestor arhaisme și neologisme și în traducere.

Elementele de folclor și de limbă populară din original — constituie în general una din pietrele de încercare pentru traducători. Cităm tot din Pușkin:

Tătucă! Tătucă! Năvoadele noastre
Au adus un mort.

Cuvîntul „tătucă“, după cum se spunea în vechime, este un cuvînt „popular.“ Acest cuvînt, nu-l vom auzi rostit nici de Tatiana lui Pușkin, nici de Tamara lui Lermontov. Dar cuvîntul ucrainean „tato“ — cuvînt fără un colorit deosebit, nu are un echivalent pentru „tătucă“ în limba ucraineană. Traducătorului nu-i rămîne decît prin sublinierea tonului general al traducerii să redea vorbirea naivă a copiilor de țărani în balada lui Pușkin.

Dacă traducerea operelor poetice își are o veche tradiție în literatura sovietică rusă, cei 20 de ani care au trecut se caracterizează tocmai printr-un interes sporit față de traduceri în proză.

În acești 20 de ani, datorită eforturilor unui grup de traducători-prozatori, un grup numeros care a depus o muncă rodnică, au fost traduse principalele opere ale prozei și dramaturgiei clasice din Ucraina, Georgia, Azerbaidjan, Letonia, Lituania, Estonia. Sînt mai slab reprezentați în traducerea rusă clasicii prozei armene.

Este necesar în primul rînd să subliniem existența unor lucrări importante cum sînt traduceri ale lui Evgheni Mozolkov din limba ucraineană (nuvela lui I. Franko „Borislav rîde“), traduceri ale lui Nikolai Ușakov („Povestiri despre Borislav“ de I. Franko, „Fata morgana“ de M. Koțiu-

binski), traduceriile lui V. Rosels și E. Iureva (romanul „Vagabonda“ de Panas Mirnii), traducerea lui P. Karaban („Zahar Berkut“ de I. Franko).

Doresc să amintesc aici munca nobilă a traducătorului Evgheni Nejintețev, din Leningrad, care a pierit în zilele blocadei și care pînă în ultimele clipe ale vieții sale a continuat să lucreze la traducerea nuvelei lui I. Franko „Pilonii societății“.

Vasta culegere de opere dramatice ale clasicului ucrainean I. Karpenka-Karii, este tradusă de Boris Turganov.

În domeniul traducerilor din proza clasică georgiană, un loc de cînstă îl ocupă E. Gogoberidze, care timp de mulți ani a făcut cunoscut cititorului nostru creația lui Akaki Țereteli, Sulhan-Saba, Orbeliani și altor autori georgieni. Proza clasicilor azerbaidjani este difuzată cu succes de A. Șarif. Merită de asemenea să fie apreciate în chip pozitiv traduceriile din limba armeană ale lui I. Hacıatrecanț.

Romanul scriitorului eston Eduard Wilde—„Războiul din Mahtra“—a devenit pentru noi cunoscut prin traducerea Lidiei Toom. Noi am cunoscut nuvelele clasicului leton R. Blauman din traduceriile lui L. Blumfeld. Din proza clasică lituaniană putem cita opera lui Jemaite, în traduceriile lui F. Șuravin, apărute în limba rusă în cîteva ediții.

În fond, orice operă importantă a actualei proze naționale contemporane este tradusă îndată în limba rusă și devine un bun al cititorilor din întreaga Uniune. Este caracteristic faptul că fiecare scriitor-traducător de regulă cunoaște limba din care traduce, își are afecțiunile sale creatoare, își are așa-ziii autori preferați. „Stegarii“ și „Tavria“ lui Oles Goncear, ne-au fost făcute cunoscute datorită lui L. Șapiro. La traducerea romanelor lui E. Samuilenk și I. Șamiakin lucrează S. Rodov. O. Erberg a transpus în limba rusă cunoscutul roman al lui Sadredin Aini — „Dohunda“.

În ultimul timp, au apărut și merită să fie menționate traduceri bune aparținînd lui Z. Kulmanova (din limba letonă), A. Ostrovski și B. Iakovlev (din ucraineană și bielorusă).

Din păcate, paralel cu lucrările bune care se remarcă printr-o muncă aprofundată și printr-un talent de netăgăduit al autorilor, mai apar încă numeroase lucrări palide, meșteșugărești, unde este redat conținutul originalului, dar nu și farmecul lui. O mare parte din vină pentru apariția unor asemenea traduceri o poartă editurile noastre, atît cele centrale cît și cele locale, care nu manifestă exigența cuvenită în ceea ce privește calitatea traducerilor.

Aceasta este o consecință obișnuită a grabei cu care sînt editate operele și care pretutindeni e provocată de nepriceperea planificării la timp a activității.

În legătură cu aceasta, cel de al II-lea Congres al scriitorilor trebuie să condamne practica răspîndită (îndeosebi a editurilor din Moscova) de a declara traduceriile „autorizate“ de scriitor. Uneori se întîmplă că, în realitate, nu a existat nici o autorizare. Aceasta din cauză că o parte din autori nu stăpînesc în măsură suficientă limba rusă pentru a cunoaște adevărata calitate a textului rus și a verifica corespondența totală a traducerii față de original. Se mai întîmplă și altfel: un autor neexperimentat în asemenea treburi, mulțumit chiar și numai de faptul că opera lui apare în limba rusă și încă într-o ediție din Moscova, se încrede prea mult în traducător și cuvîntul „autorizat de scriitor“ este pus în mod automat.

Trebuie condamnată cu hotărîre practica editurilor noastre care admit, la adăpostul pretenției îmbunătățirii textului, tot felul de libertăți din partea traducătorilor și redactorilor.

Să presupunem că după ce textul a fost tradus mai era necesară o intervenție hotărâtă a redactorului. Aceasta înseamnă că însuși originalul nu a fost încă în formă definitivă și reprezenta o operă dezlînată, palidă.

În acest caz, un asemenea text nu trebuia tradus. Observațiile traducătorilor și redactorilor exigenți și calificați trebuiau comunicate autorului, iar orice eliminări și modificări trebuiau făcute numai de autor. Abia după ce textul ar fi fost prelucrat cu minuțiozitate de către autor, se putea trece la traducerea lui.

Dacă în original opera este pe deplin realizată și finisată și, ceea ce este esențial, dacă autorul nu mai este în viață, așa cum este cazul romanului lui S. Tudor, nici traducătorul, nici redactorul nu au nici un drept de a elimina pasaje sau de a-și permite alte schimbări.

În legătură cu traduceri din limba rusă în limbile naționalităților noastre se ridică și alte probleme. După caracterul lor, aceste traduceri pot fi împărțite în trei categorii. Prima categorie — atunci cînd traduce un scriitor care cunoaște bine limba rusă. A doua — cînd traduce un scriitor care cunoaște slab limba rusă. Și a treia categorie — cînd traduce nu un scriitor-traducător, ci un amator care nu are nici o legătură cu literatura, un reprezentant al unei alte profesii îndepărtate de literatură, care nu cunoaște decît limba rusă vorbită. În primul caz, avem cele mai bune condiții pentru traducere. Textul se traduce direct din original, și iuxta, ca un slab mijlocitor între original și cititorul străin, lipsește.

Lucrurile stau mai prost atunci cînd, deși traducătorul este scriitor, el nu cunoaște suficient limba rusă. Asemenea exemple din păcate se întîlnesc mai des, și de cele mai multe ori un rezultat al acestei situații este faptul că traduceri din limba rusă sînt sărăcite și chiar denaturate.

Iată cîteva exemple de asemenea traduceri: „Tînăra gardă“ tradusă în limba kazahă; „Un erou al timpurilor noastre“ traducere în kirghiză, „Mama“ de Gorki, tot în kirghiză; același roman de Gorki și „Tovarăși de drum“ de V. Panova, traduse în limba turkmenă; „Universitățile mele“, „În lume“, „Fiul regimentului“ — în tadjikă; „O pînză în depărtare“ de Kataev și „Un erou al timpurilor noastre“ traduse în limba mari, „Povestiri despre Ceapaev“ de A. Konov, în uzbekă.

Și mai izbitoare și chiar revoltătoare exemple întîlnim atunci cînd se apucă de traduceri oameni care nu au nimic comun cu literatura. Să subliniem totodată o deosebire esențială între situația unui traducător și cea a scriitorului: un autor de povestiri, de nuvele sau piese, lipsit de talent, nu se va putea menține mult timp în literatură, dar un traducător slab, lipsit de talent, poate să se mențină un timp îndelungat datorită unei opere bune pe care poate că a tradus-o prost, dar care totuși rămîne vie, chiar într-o formă sărăcită, denaturată. Judecînd după practica diferitelor edituri din celelalte republici, adeseori asemenea oameni se ocupă chiar cu traducerea scriitorilor clasici.

În traduceri de proză (făcute după iuxtă), limba rusă artistică apare într-o situație foarte jalnică. Cînd o traducere se lucrează după iuxtă, structura limbii originalului este redată palid, sărăcăcios. Nu este întîmplător că termenul de „proză tradusă“ în critica rusă este sinonim cu o vorbire de slabă calitate, insuficient de literară. Vom enumera acele particularități de stil care scapă traducătorului în momentul traducerii în limba rusă. Așa, de pildă, nu este redat coloritul epocii în vorbirea personagiilor, nuanțele limbajului folosit de pătri sociale diferite.

Orice scriitor care caută să folosească forme noi de exprimare și al cărui stil este viu în limba sa proprie, crează combinații de cuvinte minunate și

P1544x29

proaspete, fraze care merg drept la țintă. El se străduiește să așeze cuvîntul în frază într-un mod atît de original încît chiar dacă e un cuvînt popular și des folosit, să strălucească într-o îmbinare deosebită. Orice autor-prozator talentat găsește asemenea forme fericite de exprimare. Particularitățile limbii caracteristice autorului respectiv, aproape că niciodată nu se mențin într-o traducere ad litteram. Este uimitor cît de sărac, lipsit de expresie apare vocabularul limbii ruse în asemenea traduceri.

O fericită excepție în seria traducerilor făcute după iuxtă o reprezintă traducerile bune dar rare, ale unora din scriitorii ruși-sovietici.

Acești maestri fiind conștienți de răspunderea ce le revine ca scriitori recur la toate mijloacele posibile pentru a pătrunde în atmosfera originalului și dincolo de traducerea ad litteram; ei lucrează în contact direct cu autorii, iau legătura cu consultanții calificați, studiază istoria, viața și felul de trai al poporului. Acesta este sistemul de lucru al lui Leonid Sobolev, Iuri Libedinski, Serghei Borodin. Dar sînt rare cazurile cînd o asemenea îmbinare de mare scriitor-prozator și talentat traducător să fie întruchipată de o singură persoană.

În ultimii ani, au devenit mai frecvente cazurile cînd traducătorul rus colaborează cu specialiști cu calificare înaltă sau cu traducători din republicile naționale. Astfel, au lucrat regretatul Aleksandr Kocetkov cu F. Tvaltvadze la traducerea operelor lui A. Kazbegki, astfel a colaborat Aleksandr Sadovski cu A. Tadeosian la traducerea romanului „Teheran“ de G. Sevunț.

În sfîrșit, sînt cazuri cînd una și aceeași operă este tradusă de două ori: și cu ajutorul iuxtei, și nemijlocit după original. Mă refer, de exemplu, la romanul „Onoarea“ de scriitorul tătar G. Bașirov, tradus după sistemul iuxtei de Nadejda Certova și din original de R. Faizova. Certova este o traducătoare cu experiență, ea a tradus înainte de romanul „Onoarea“ cîteva opere în proză, ei nu i se poate reproșa lipsa simțului artistic sau a priceperii. Pe cînd R. Faizova, traduce pentru prima oară. Comparînd însă aceste două traduceri, se observă repede marea diferență dintre ele, și în mod vădit în favoarea Faizovei.

Avem foarte puține cadre de tineri traducători. Grija pentru această problemă trebuie să devină o grijă de stat. Desigur, forțele noastre pentru o muncă atît de uriașă sînt insuficiente. Aceasta înseamnă că Ministerul Învățămîntului Superior al U.R.S.S. trebuie în sfîrșit să revizuiască programele de învățămînt în școlile superioare de științe sociale și să includă în ele studierea obligatorie a limbilor popoarelor U.R.S.S., să înființeze seminarii speciale pentru studenții care dau dovadă de aptitudine pentru traduceri artistice. Dar nici aceasta nu este suficient. Pe lîngă Institutul de literatură M. Gorki, trebuie înființată o facultate și o catedră de traduceri artistice precum și cursuri centrale de scurtă durată pentru ridicarea calificării traducătorilor, în care să se studieze limba, istoria, cultura și economia republicilor noastre.

S-a mai vorbit despre primele trei condiții pe care cititorii sovietici le cer astăzi unui traducător: el trebuie să cunoască limba textului original, trebuie să respecte în cel mai înalt grad limba maternă, trebuie, în sfîrșit, să lupte în practica traducerii pentru realismul socialist. Și mai este încă o condiție.

Întotdeauna, în orice împrejurare, cititorul se așteaptă de la o carte tradusă — fie proză, fie poezie — ca aceasta să-i trezească interesul, să-l captiveze, să-l emoționeze, să-i dezvăluie adevărul vieții.

Dar, oricît de simplu și de evident ar fi acest raționament, el reprezintă totuși o axiomă de nedemonstrat. În spatele acestui raționament stă *secretul* artei și al măiestriei, care a constituit și constituie obiect de dispută pentru oameni, timp de secole.

Iată o poezie a unuia dintre cei mai mari poeți clasici turkmeni, Mahtum-Kuli, care a trăit în secolul al XVIII-lea, tradusă de doi poeți ruși diferiți.

Prima traducere:

Către tine, doamne, îmi înalț rugăciunea:

Fii milos și dă ploaie, stăpîne! —

Implor: pleacă-ți urechea către robul trist,

Fii milos și dă ploaie, stăpîne!

Revarsă, o, doamne, ploaia binefăcătoare:

Ea e prietenă grăunțelor, sufletul ogoarelor și crîngurilor.

În tine numai e puterea pămîntului și cerului,

Fii milos și dă ploaie, stăpîne!

Să înflorească lumea, să cînte privighetoarea;

Tristețea să părăsească sufletul oamenilor:

Ca și în anii lui Nușirvan, viața revars-o,

Fii milos și dă ploaie, stăpîne!

A doua traducere:

Îți cad la picioare rugîndu-te, atotputernic,

Îndură-te, dă ploaie, sultan al meu!

Sufăr eu, însetat sînt, îmi arde sufletul în fața ta,

Îndură-te, dă ploaie, ploaie, sultan al meu!

Ocrotitor al pămîntului! Din voința ta

Să coboare în această lume izvorul ogoarelor!

Arșa lumină, stăpîn al planetelor, fie-ți-mi milă de lumea ta,

Îndură-te, dă ploaie, ploaie, sultan al meu!

Dă apă privighetorilor: ele au încetat să mai cînte

Lumea de nenorociri ocrotește, tristețea alungă,

Zilele lui Nușirvan sînt credincioase celor ce au suferit,

Îndură-te, dă ploaie, ploaie, sultan al meu!

Prima traducere este făcută de G. A. Șengheli, cea de a doua — de A. Tarkovski. Arseni Tarkovski a văzut esențialul. Dincolo de spațiul de secole care ne desparte de Mahtum-Kuli, el a văzut poporul suferind, în pustiul lipsit de apă, setea a milioane de nomazi și de agricultori, el a văzut și pe poetul, cerșetor între cerșetori, ars de sete, și toate acestea sînt redade în traducerea lui prin cuvinte simple și prin cuvintele cele mai necesare ca apă, sete, ploaie. În aparență, ambele traduceri ar părea la fel de exacte; între ele însă există o mare deosebire.

Traducerea unei opere artistice trebuie să fie la rîndul ei tot o operă artistică. Iată, în fond, cea de a patra condiție și ultima, care se cere operei de artă traduse — condiție care a fost și rămîne una din cele mai importante.

La începutul secolului trecut, scriitorul german August Schlegel, reprezentant al romantismului, a dat următoarea definiție traducerii: „O traducere artistică este un duel pe viață și pe moarte în urma căruia suferă o totală înfrîngere, sau acela care traduce sau acela care este tradus”.

V. A. Jukovski, cam tot pe atunci, nu e prea departe de Schelgel, dar oferea o definiție asemănătoare, ceva mai îndulcită: „Un traducător în versuri — este un rival“. Dar, după cum se știe, rivalul este un dușman ascuns sau fățiș. Noi nu putem fi de acord nici cu această părere a lui Jukovski.

Și atunci, cînd în zilele noastre se fac auzite voci care definesc traducerea ca o întrecere creatoare, noi nu putem fi de acord nici cu aceasta, deoarece într-o asemenea definiție este ocolită esența procesului de creație.

Avem toate motivele să propunem următoarea definiție a artei de a traduce: *Traducerea este actul celei mai înalte prietenii între scriitori.*

În 1934, la primul Congres unional al scriitorilor sovietici, A. M. Gorki ne-a îndemnat să ne traducem operele reciproc.

Astăzi, după 20 de ani, raportînd celui de al II-lea Congres al nostru calea parcursă, declarăm cu mîndrie că porunca dascălului nostru a fost cu adevărat auzită și îndeplinită. Literatura tradusă, proza și poezia coexistă paralel cu literatura originală, și împreună cu acestea luptă pentru cauza noastră comună, duce poporul nostru spre comunism.

Raportorul, adresîndu-se în limbi diferite scriitorilor, reprezentanți ai diferitelor limbi, a spus în încheierea raportului său:

Traducătorii sovietici vă asigură că sînt gata să slujească creației voastre cu și mai mult spirit de pătrundere față de gîndirea voastră și simțirea voastră, să consacre acestei creații tot focul inimii lor. Ei vor face ca și cuvîntul vostru să fie auzit în toate colțurile imensei noastre Patrii — în aulele universitare, în sălile de lectură și în cluburi muncitorești, pe scenele luminate de reflectoare.

Și ție, poet talentat din Baku sau Vilnius, care ai numai 20 de ani, chiar dacă nu ai primit nici măcar o invitație de oaspete la Congresul nostru, dar dacă ai totuși ceva de spus poporului nostru despre tinerețea ta, și ție îți făgăduim să te ajutăm atunci cînd vei avea nevoie, și să facem ca vorba ta să devină un bun al minunatului nostru cititor rus. Și atunci cuvîntul tău însufletit îl va auzi Patria noastră, și atunci „oricare neam, cu dragoste te va cinsti!“ (*Aplauze îndelungate*).

(Text prescurtat apărut în „Literaturnaia Gazeta“ Nr 154)

DRAMATURGIA CINEMATOGRAFICĂ SOVIETICĂ

Coraportul lui S. A. Gherasimov

Arta cinematografică sovietică trece în prezent printr-o perioadă foarte importantă și interesantă a dezvoltării sale — noi trebuie să ajungem la realizarea a 100—150 filme artistice pe an.

O asemenea puternică creștere cantitativă a producției de filme este dictată de sarcinile educației comuniste, de cerințele poporului nostru, de cerințele culturale crescînde ale spectatorilor și, în sfîrșit, de rolul pe care l îndeplinește cultura noastră sovietică în lagărul păcii și democrației.

Arta cinematografică este indisolubil legată de literatură, dezvoltarea ei în decursul celor 20 de ani care au trecut între primul și al doilea Congres al scriitorilor sovietici, este strîns legată de dezvoltarea literaturii sovietice.

Partidul Comunist călăuzindu-se după indicația lui Lenin potrivit căreia cinematograful este cea mai importantă dintre arte, a urmărit întotdeauna cu atenție dezvoltarea ei, i-a ajutat să lichideze greutățile, greșelile. Arta cinematografică sovietică a crescut odată cu întreaga Țară Sovietică, odată cu întreaga ei cultură și în ultimii 20 de ani a dobîndit succese însemnate.

Nu fără motive noi considerăm pînă în prezent drept cea mai mare realizare a cinematografiei sovietice filmul „Ceapaev“, realizat de regizorii frații Vasiliev după romanul cu același titlu al lui Dmitri Furmanov.

Educați de revoluție, talentații regizori sovietici, frații Vasiliev, au văzut în romanul „Ceapaev“ acel adevăr al luptei revoluționare care a constituit conținutul vieții și creației lui Furmanov și, în acelaș timp conținutul vieții și activității revoluționare a eroului romanului, — Ceapaev însuși. Ei nu s-au limitat la redarea subiectului și la oglindirea chipurilor romanului. În munca lor asupra filmului „Ceapaev“ ei au dezvăluit în mod creator atitudinea lor revoluționară, combativă față de viață și față de artă. Tocmai de aceea ei au reușit să redea conținutul real al romanului, tocmai de aceea filmul a fost creat într-o formă cu adevărat populară, realistă, vie, de aceea el este pătruns de o simplitate curajoasă, de principialitate și totodată de un umor optimist, de pasiune combativă.

Nu trebuie însă să uităm că acest minunat succes al artei cinematografice sovietice, a fost pregătit de un șir întreg de opere realiste, printre care locul cel mai însemnat îl ocupă filmul lui F. Elmer și S. Iutkevici, „La încrucișare“. Acest film a pus cu curaj, în chip nou, principalele probleme

ale epocii contemporane, a arătat cum în lupta ascuțită de clasă s-a născut atitudinea nouă, socialistă, față de muncă.

Spectatorul își amintește și iubește filmul „Deputatul de Baltica“, creat după scenariul scriitorilor L. Rahmanov și D. Deli de către regizorii I. Haifitz și A. Zarha, film care dezvăluie viu și convingător procesul alăturării de revoluție a celor mai buni reprezentanți ai vechii intelectualități, filmul lui F. Elmer „Marele Cetățean“, realizat după scenariul scris de el însuși, împreună cu dramaturgii M. Bolșintov și N. Bleiman.

În imaginea generalizată a bolșevicului Șahov autorii au reușit să dezvăluie întreaga lume cuprinsă în această puternică natură creatoare, voința lui neclintită de organizator comunist, curajul și principialitatea lui în luptă, încrederea lui neclintită în victoria comunismului.

Cu toții ne amintim și iubim „Trilogia despre Maxim“, creată de regizorii C. Kozintev și T. Trauberg — în care arta cinematografică a dezvăluit pentru prima oară prin chipuri populare vii, lupta Partidului Comunist în perioada pregătirii și înlăturării Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Un deosebit merit al acestui film îl constituie realizarea figurii centrale din film, Maxim, un bolșevic de rînd, un chip simplu și veridic de muncitor rus, care a trecut prin școala luptei revoluționare în uzină, în închisoare, în exil, care nu și-a pierdut nici o clipă marele său optimism, încrederea în forța clasei muncitoare, în victoria revoluției.

Concomitent cu „Trilogia despre Maxim“, adică în a doua jumătate a anilor 1930—1940 au apărut filme dedicate istoriei partidului, războiului civil și construcției statului sovietic ca: „Cei din Kronstadt“ de V. Vișnevski și E. Dzigan, „Șciors“ de A. Dovșenko, „Lenin în Octombrie“, „Lenin în 1918“ de A. Kapler și M. Romm. Crearea acestor filme este o dovadă graitoare a maturității pe care a atins-o în acea perioadă cinematografia sovietică.

Alături de cele mai mari opere ale cinematografiei sovietice au fost realizate o serie de filme remarcabile, variate prin temele și genurile lor. Acestea sînt filmele istorice „Petru I“, „Alexandr Nevski“, „Suvorov“, „Bogdan Hmelnițki“; filmele istorice revoluționare „Omul cu arma“, „Ultima mascaradă“, „Generația învingătorilor“, „Iacov Sverdlov“, „Ultima noapte“, „Prietenele“, „Arsen“, „Primul detașament“.

În acești ani au fost rezolvate în chip interesant sarcinile genului biografic în filmele bine cunoscute, dedicate vieții lui Gorki: „Copilăria lui Gorki“, „La stăpîn“, „Universitățile mele“, în filmul despre viața marelui aviator sovietic „Valeri Cikalov“. Omul sovietic, luptător plin de abnegație pentru comunism a fost înfățișat în muncă și în viața personală, în asemenea filme ca „Membru al guvernului“, „Carnetul de partid“, „Aviatorii“, „Cei Treisprezece“.

În ciuda varietății tematice și de gen, cele mai bune filme din această perioadă se distingeau prin dorința comună dramaturgilor și regizorilor de a pătrunde cît mai adînc în lumea spirituală a omului sovietic, de a dezvălui cît mai deplin întreaga bogăție și varietate a caracterelor. În aceste filme viața era prezentată în dezvoltarea ei revoluționară, nimicind elementul vechi, perimat, și afirmînd elementul nou, înaintat.

Adresîndu-se moșternirii literare clasice, arta cinematografică a creat în acești ani numeroase ecranizări interesante. Și astăzi mai rulează filmele „Fata fără zestre“, „Furtuna“, „Iudușka-Golovliov“.

În acești ani au fost create și cele mai bune comedii cinematografice: „Cercul“, „Volga-Volga“, „Tractoriștii“, „Anton Ivanovici se supără“, „Poveste muzicală“.

Meritul tuturor acestor comedii constă în primul rînd în varietatea lor. Dacă filmul „Logodnica bogată“ de E. Pomeșikov și I. Pîriev a pus temelia unei serii întregi de comedii muzicale cu folosirea cea mai largă a cîntecului și dansului popular, asemenea filme ca „Anton Ivanovici se supără“ și „Poveste muzicală“ au fost realizate de scriitorii Ev. Petrov și G. Munblit și de regizorii A. Ivanovski și G. Rapaport prin folosirea cu pricepere a situațiilor comice, a jocului de cuvinte.

De cel mai mare succes în rîndurile spectatorilor s-a bucurat însă filmul „Volga-Volga“ realizat de regizorul G. Alexandrov, după scenariul lui N. Erdman și M. Volpin. Acest lucru se explică prin faptul că în film, alături de afirmarea caracterului vesel, optimist al omului sovietic, autorii au știut să înfățișeze folosind just forma satirică pe mărginitul și birocratul Bîvalov care a devenit un nume comun pentru desemnarea flecarilor și leneșilor îngîmfați. Acest țel satiric precis a determinat valcarea și importanța întregului film.

Un succes însemnat al cinematografiei sovietice l-a format de asemenea și dezvoltarea cinematografiei artistice a republicilor surori. Un exemplu de măiestrie a dramaturgilor și regizorilor din republicile surori, îl reprezintă filmele: „Șciors“, „Pepo“, „Ultima mascaradă“, „Bogdan Hmelnițki“ și mai tîrziu „Alișer Navoi“. Cele mai remarcabile dintre aceste opere — „Șciors“, „Bogdan Hmelnițki“ — au intrat în fondul de aur al cinematografiei sovietice.

Toate aceste realizări valoroase ale cinematografiei sovietice își datorează apariția lor nu numai inspirației și măestriei regizorilor, dar și în egală măsură muncii talentate a dramaturgilor. Numele lor este cunoscut spectatorului și cititorului nostru. Aceștia sînt dramaturgii E. Gabrilovici, A. Dovjenko, B. Cîrskov, K. Vinogradskaia, M. Smirnova, M. Papava, G. Grebner, M. Bolșintov, V. Șklovski, M. Bleiman, A. Kapler, E. Pomeșikov, K. Isaev, A. Șpeșnev, S. Ermolinski, N. Erdman, M. Volpin, G. Mdivani, L. Traubers ș.a.

La aceste nume trebuie să mai adăugăm numele prozatorilor și dramaturgilor care lucrează permanent și cu succes în domeniul artei cinematografice. Aceștia sînt N. Pogodin, K. Simonov, A. Korneiciuk, A. Ștein, V. Kataev, V. Vasilevskaia, V. Lațis, I. Harmann, S. Mihalkov, L. Kasil, A. Barto, I. Baltușis, A. Iakobson.

O contribuție însemnată în dezvoltarea artei cinematografice au adus-o și scriitorii Alexei Tolstoi, Vsevolod Vișinevski, Petr Pavlenko, Boris Gorbatoș și Evgheni Petrov.

Arta cinematografică se mîndrește pe drept cuvînt cu filme ca „Crucișătorul Potemchin“ al lui S. Eisenstein, film care a făcut înconjurul lumii și a statornicit gloria artei revoluționare sovietice, filmele lui V. Pudovkin „Mama“, „Sfîrșitul Sankt-Petersburgului“, „Urmașul lui Gingis-Han“.

E interesant de subliniat că începutul victoriei realismului socialist în cinematografie a fost statornicit de filmul „Mama“, creat pe baza marelui operă literare cu acelaș titlu a lui M. Gorki.

Nu putem uita că aceste prime succese ale artei cinematografice sovietice au fost obținute într-o luptă ascutită împotriva influențelor formaliste burgheze care tindeau să instaureze în cinematografie teoria „artei pentru artă“, spectacole excentrice lipsite de idei și înlocuirea întruchipării în imagini a realității, cu așa numitul „montaj de atracție“.

Nu cred că este cazul să analizăm acum amănunțit toate teoriile numeroase care au stat în calea dezvoltării victorioase a artei cinematografice sovietice spre realismul socialist. Totuși trebuie să spunem că n-am fi reușit să le învingem fără ajutorul criticii de partid care a dus o activitate intensă de zi cu zi pentru educarea ideologică a cadrelor creatoare în arta cinematografică. Tocmai pentru faptul că partidul a lămurit cu răbdare diferitele tendințe cronate de fiecare dată când apăreau, artiștii tineri în formație au știut să se elibereze de influența acestora și să crească, devenind maeștrii de frunte care au creat gloria artei cinematografice sovietice.

În anii Marelui Război pentru Apărarea Patriei arta cinematografică sovietică, în strinsă colaborare cu literatura a știut să răspundă la timp avântului patriotic al poporului sovietic prin filme artistice de lung și scurt metraj. O deosebită importanță au căpătat în anii războiului filmele documentare.

Jurnalele de front, schițele speciale și filme documentare mari care au reflectat victoriile Armatei Sovietice pe fronturile Marelui Război de Apărarea Patriei au fost create cu participarea directă a scriitorilor mobilizați pe front. Filme ca: „Nimicirea armatelor germane lângă Moscova“, „Stalin-grad“, „De la Vistula la Oder“, „Berlin“ au fost vizionate de milioane de spectatori cu aceeași emoție ca și cele mai bune filme artistice din acea vreme; „Ea își apără Patria“, „Zoia“, „Secretarul Comitetului raional de partid“, „Mașenka“, „Curcubeul“. „Nr. 217“, „Un flăcău din orașul nostru“, „Doi soldați“, „Invazia“.

Anii de după război au pus în fața artei cinematografice sovietice o serie întreagă de noi sarcini importante. Trebuia reflectat uriașul avânt creator cu care societatea noastră sovietică a pornit la reconstruirea și dezvoltarea economiei naționale, trebuia arătată lupta curajoasă și consecventă a oamenilor sovietici pentru pace, democrație și prietenie între popoare. Toate acestea au oferit artei cinematografice o mare vastitate de teme, au făcut necesară o perfecționare mai mare a măestriei scenariștilor și regizorilor.

Partidul, prin hotărârile sale cu privire la problemele ideologice a indicat calea rezolvării acestor sarcini complexe. Pe ecran au apărut noi opere însemnate ale artei cinematografice, filme ca „Învățătoarea din Sătrii“, „Judecata onoarei“, „Intîlnirea pe Elba“, „Chestiunea rusă“, „Balada Siberiei“.

Dar asemenea filme au fost puțin numeroase. Majoritatea maeștrilor au preferat tematica istorică și biografică. În acel timp au apărut o serie de filme consacrate vieții oamenilor mari — conducători de oști, savanți, compozitori, scriitori. Printre aceste filme au fost lucrări pline de calități dramatice regizorale și actoricești. Asemenea filme ca: „Miciurin“, „Taras Șevcenco“ și „Musorgski“ au avut un succes bine meritat atît la spectatorii noștri cît și în străinătate. Totuși, sarcina fundamentală a artei cinematografice sovietice a continuat să rămînă reflectarea verifică și profundă a realității sovietice, înfățișarea omului sovietic simplu.

În cerințele pe care le avem față de eroul epocii noastre revoluționare există și claritate și unanimitate de păreri. Definind calitățile ce caracterizează omul sovietic înaintat, noi numărăm asemenea trăsături ca: încredere într-un ideal, bărbăție, curaj, capacitate de a subordona interesele personale celor obștești, integritate în prietenie și dragoste, fermitate în luptă, capacitate de a face o analiză critică fenomenelor vieții și de a le înțelege în mod

creator, — adică toate acele calități care deosebesc pe omul revoluționar de filistinul mic-burghez.

Toate aceste însușiri fără îndoială că există în fiecare personaj și, într-un fel sau altul, au lăsat o urmă în conștiința spectatorului sovietic influențând formarea concepțiilor și convingerilor sale. Dar analizând forța influenței asupra spectatorilor a unor tipuri ca Ceapaev și Furmanov, Davidov și Nagulnov, Pavel Korceaghin, Levinson, cei din „Tînăra Gardă“, Șahov din „Marele Cetățean“, Alexandra Sokolova din „Membrul Guvernului“, Maxim, vezi că pe toți îi înrudește o însușire deosebit de importantă: forța de înrîurire asupra conștiinței și sentimentelor cititorului și spectatorului, forță care se formează nu prin sublinierea didactică a acestor calități caracteristice fără îndoială pentru eroul respectiv, ci datorită faptului că fiecare din acești eroi ai timpurilor noastre își trăiește viața complexă și plină de contradicții în toată consecvența logică a dezvoltării ei.

Superioritatea acestor chipuri constă în aceea că însușirile lor pozitive nu te izbesc de la prima vedere ci pot fi dezvăluite numai în urma unei analize. Forța educativă a acestor personaje este dezvăluită cel mai mult în înrîurirea directă asupra conștiinței spectatorilor. Spectatorii sînt impresionați de exemplul plin de învățăminte al acestor eroi tocmai datorită integrităților, din această pricină aprecierea rațională cedează locul receptivității directe cu ajutorul sentimentelor.

O altă particularitate a tuturor acestor caractere este capacitatea de a gândi independent în mod creator. Toți acești oameni sînt în primul rînd inteligenți. Inteligența lor înăscută este îmbogățită cu tendința permanentă de a-și însuși legile dezvoltării vieții sociale. Ei sînt capabili nu numai să observe diversele contradicții izolate din realitate ci înțelegînd legile după care se desfășoară iau atitudine în mod activ în vederea transformării vieții în interesul societății.

Aici este cazul să amintim scenariul Katerinei Vinogradskaia „Membrul Guvernului“. Scris în anul 1938, acest scenariu a fost realizat în anul 1939. Astfel ne despart de acest film 15 ani plini de evenimente uriașe.

Eroina filmului, Alexandra Sokolova, are multe piedici în drumul său — și dragostea oarbă pentru soț, și timiditatea de simplă femeie de la țară formată de nenumărate prejudecăți, toate acestea o împiedică să-și înțeleagă just locul în viață, să-și hotărască independent soarta. Pe de altă parte ea posedă o inteligență înăscută, acea omenie autentică exprimată atît de firesc în năzuința de a face viața din jur mai bună, mai frumoasă, mai dreaptă. Ea intră în luptă împotriva forțelor care la prima vedere depășesc mult capacitățile și posibilitățile ei.

Analizînd acest scenariu al Katerinei Vinogradskaia nu este suficient să spunem că succesul filmului constă înainte de toate în faptul că eroina posedă caracter. Fapt este că acest caracter este unul deosebit, format de însăși realitatea sovietică și el reprezintă expresia în imagini a principalelor ei forțe motrice. Este greu să spunem ce este principal și ce este secundar în dezvăluirea acestui caracter — atitudinea Alexandrei Sokolova față de munca ei, intransigența eroinei în lupta politică împotriva dușmanilor poporului, dragostea ei dramatică față de soțul pe care l-a întrecut — aci totul este important, totul este principal.

De aci decurge și acel înalt caracter dramatic născut de plenitudinea vieții eroului — și caracterul popular al filmului, forța lui instructivă, de aci și profunzimea lui realistă.

Comparînd scenariul și filmul „Membrul Guvernului“ cu multe filme create în ultimii ani, observăm cu ușurință că scenariștii și regizorii noștri

au uitat parcă unele cerințe obligatorii, ridicate în fața lor de metoda realismului socialist. În acești ani, noi nu am încetat de fapt să vorbim despre necesitatea de a înfățișa omul sovietic în toată măreția lui. Și pe ecrane au apărut asemenea filme precum „Cavalerul stelei de aur“, „Minerii din Donbas“, „O vară neobișnuită“, „Cazacii din Cuban“, „Destinul Marinei Vlasenko“. Din aceste scenarii doar ultimul, scris de tînăra scriitoare ucraineană L. Kompanietz, dezvoltă însă cu adevărat, în mod profund tradițiile realiste care disting cele mai bune opere ale artei sovietice.

Ce relevă acest scenariu, printre multe altele care pretinde de asemenea că ridică probleme și încă în mod ascuțit? Autorul a luat din viață ciocniri obișnuite, simple la prima vedere, care sînt de fapt pentru fiecare om al nostru pline de importanță. Într-un asemenea eveniment familiar ca despărțirea soțului de soție, Kompanietz a știut să dezvăluie lupta noului împotriva vechiului. Și acest lucru a fost realizat prin năzuința de a dezvălui în toată plenitudinea, împrejurările vieții, particularitățile caracterelor, prin năzuința de a asculta intonația omenească vie, de a surprinde mișcarea vie a sufletului.

Proporțiile evenimentelor Marelui Război pentru Apărarea Patriei, victoria istorică mondială a poporului sovietic asupra hoardelor hitleriste au determinat în mod firesc proporțiile sarcinilor creatoare ridicate în fața artiștilor. Avîntul uriaș al poporului sovietic care a început după război, refacerea economiei, îndeplinirea noului plan cincinal, succesele care au însoțit acest avînt al întregului popor chiar și în primii ani de după război, — toate acestea au îngăduit artiștilor noștri o rezolvare și o tratare grandioasă a temei. Altceva este cum a fost interpretat acest caracter grandios de către scenariștii și regizorii noștri în multe opere din perioada post-belică.

În scenarii și chiar în filme, a fost uitată o lege simplă a vieții și prin urmare și a artei — victoria este o victorie reală doar atunci cînd este dobîndită în luptă. Toate aceste filme au căutat să oglindească victoria poporului sovietic, dar ele nu au știut să înfățișeze însuși procesul luptei pentru această victorie și s-au limitat la oglindirea mai mult sau mai puțin pompoasă a rezultatelor. Din pricina acestei sarcini greșit înțelese au izvorît numeroase greșeli, care s-au manifestat cel mai limpede în sărăcirea caracterelor omenești.

Înțelegînd că în centrul oricărui proces constructiv se află omul, firește că scenariștii și-au construit operele avînd în centru destinele omenești, dar au eliberat într-o asemenea măsură pe eroii lor de orice fel de contradicții, au simplificat atît de mult aceste greutăți care se ridicau zi de zi în fața poporului nostru în această perioadă importantă și grea a istoriei sale, încît în ciuda celor mai bune intenții, în aceste opere viața apărea înfrumusețată și prin urmare denaturată. Frumusețea autentică, plină de ardore a muncii îndirjite pe care o duc oamenii însuflețiți de țelul măreț al creării unor noi valori și mai desăvîrșite pentru binele poporului, a fost înlocuită cu banchete de paradă, cu discursuri pompoase, cu oșpețe de nuntă și cu alte elemente idilice. S-a format un standard de rezolvare fericită a tuturor conflictelor variate din viață, ceea ce a servit la crearea unei întregi teorii: „teoria lipsei de conflict“.

Această teorie, neformulată în nici un fel, reprezenta în ultimă instanță înlocuirea vulgară a vieții prin scheme abstracte.

S-a format un joc original de-a „cine pierde, cîștigă“: greutățile parcă se ridicau ele înșile pentru lichidarea lor cea mai ușoară și cea mai rapidă. Tot odată aceste greutăți erau de regulă doar împrejurări exteri-

oare ale vieții, întrucît lumea lăuntrică rămînea absolut nedezevăluită spectatorilor.

Drept exemplu în acest sens, poate servi conflictul dramatic pus la baza romanului, iar apoi și a scenariului „Cavalerul stelei de aur“. Colhoznicul Tutarinov, înainte de război, firește că niciodată nu s-a gîndit dacă iubita lui îi este egală sau inegală. Ce s-a întîmplat cu Tutarinov cînd a devenit erou al Uniunii Sovietice? O metamorfoză? E posibil și acest lucru. Numai că atunci poziția autorului față de erou trebuia să devină principală alta.

Aci s-ar putea cita scenariul remarcabil, realizat într-un mod interesant de B. Cîrskov, „Marea cotitură“, scenariu transformat de către autor imediat după apariția filmului într-o piesă de teatru, sub titlul „Învîgătorii“. În această lucrare sînt numeroase chipuri interesante de ostași sovietici. Cel mai mare succes al scenariului îl formează crearea chipului generalului Panteleev — participant înflăcărat dar modest la război. În caracterul eroului pot fi remarcate trăsături care îl înrudesce cu numeroși predecesori — conducători de oști din școala lui Suvorov.

În acest chip noi recunoaștem și noul om sovietic, pentru care războiul nu a fost niciodată și nu poate fi un scop în sine. Îndeplinindu-și datoria de cetățean și patriot, Panteleev rămîne un umanist, un creator al vieții noi și nu un distrugător al ei.

Alături de acest chip veridic, există chipuri la prima vedere nu mai puțin veridice dar care ne fac să ne gîndim dacă este justificată apariția lor în acest tablou realist. Este suficient să ne amintim de șoferul Minutka.

Oare acest chip este născut de viață? Da, în viață au existat asemenea băieți veseli, de un curaj nemăsurat dar fluturatici. Firește că ei au existat în număr mare pe front. Dar nu trebuie să uităm că fiecare dintre aceștia reprezenta întotdeauna o individualitate omenească. Și sarcina artistului realist consta în aceea ca sub acest curaj necugetat să dezvăluie natura omenească, adică să aibă față de chipul lui Minutka aceeași exigență pe care a avut-o față de chipul lui Panteleev, ținînd seama că ambii — și generalul și soldatul — sînt oameni sovietici, care au aceeași măsură a demnității omenești, aceeași dragoste față de Patrie, legături personale în viață, nu mai puțin profunde la șofer decît la general.

Si firește, una din cele mai mari lipsuri ale filmelor noastre create în ultimii ani, ca de pildă „Minerii din Donbas“, nuse datorește atît faptului că condițiile de viață ale minerilor din Donbas sînt înfrumusețate, că munca lor este oglindită în afara greutăților reale — nu, greșala rezidă cel mai mult în faptul că relațiile reciproce ale oamenilor sînt înfățișate în acest film superficial, exterior. Această lipsă apare în mod deosebit în chipul secretarului comitetului raional, înfățișat fără nici un fel de încercare de pătrundere a caracterului omeneș.

Este cunoscut faptul că pentru a face rolul unui om de stat mai viu, trebuie să înfățișăm viața lui personală. Dar aci se ivește problema: ce trebuie considerat ca fiind viața personală? Dacă spre deosebire de obligațiile lui față de stat, viața personală poate fi considerată drept atitudinea lui față de soție, față de prieteni, lucru care poate fi dezvăluit doar acasă, la masă sau la vinătoare, la băutură, povestiri și amintiri, atunci se înțelege că aceasta este o rezolvare foarte limitată a unei sarcini creatoare serioase. Legătura indisolubilă dintre elementul personal și cel social este caracteristica de bază a eroului nostru sovietic.

Deși această teză este evidentă, în filmele noastre mai întâlnim mulți conducători preocupați de obligațiile lor, plictisiți înainte de a le îndeplini, și din această cauză îndulgenți față de ceilalți conducători. Și citiți Minutka devotați nu stau lângă acești conducători, și nici șeful, nici autorul și prin urmare nici spectatorul nu au timp să-i privească atent?

Dacă ne referim la filmele „Cavalerul stelei de aur“, „Minerii din Donbas“, „Cazacii din Cuban“, și, autocritic, la ultima mea lucrare, „Medicul de țară“, trebuie să spun cum că în ele nu este dezvăluită nici tema omului tânăr. De îndată ce pe ecran apare o tânără pereche, spectatorul așteaptă pe drept cuvânt dragostea. Și această dragoste apare în mod obligatoriu în subiectul filmului, dar cât de sărac și unilateral e dezvăluit!

Dragostea, dacă este adevărată, mare, serioasă, îi determină pe îndrăgostiți să-și împărtășească taina inimii, gândurile lor, să vorbească despre lucrul cel mai secret, cel mai important. Indrăgostiții se ceartă și se împacă neîncetat, întrucât caracterele lor caută să se acomodeze unul cu celălalt.

Toate acestea se petrec între milioane de îndrăgostiți și oameni care se iubesc, dar cu toate acestea nu sînt încă oglindite pe ecran așa cum se cuvine.

Noi căutăm cauza eșecurilor noastre în faptul că conflictele de dragoste sînt oglindite la noi într-un mod exagerat rațional, că noi le luăm direct din conflictele sociale, din conflictele de muncă.

Acest lucru este ne just! Nu noi sîntem aceia care le creiem astfel ci viața, întrucît omul sovietic este în primul rînd un om social și toate faptele sociale au influența cea mai directă asupra aprecierilor lui personale. A nu recunoaște acest lucru, înseamnă a nesocoti marile realizări ale orînduirii noastre sociale. Problema nu constă în ceea ce spun îndrăgostiții despre succesele sau eșecurile lor în muncă, dacă ei vorbesc despre viitorul vieții lor comune, despre cărțile citite, despre un spectacol, despre frumusețea naturii, sau despre încrederea reciprocă, dacă fac jurăminte de dragoste veșnică sau au bănuieli de gelozie; dragostea este în primul rînd o discuție, în primul rînd o comuniune sufletească a omului cu omul. Și conținutul acestei discuții, profunzimea ei, temperamentul ei, ne dezvăluie întreaga perspectivă a vieții tineretului nostru, ne dezvăluie varietatea și bogăția caracterelor, frumusețea visurilor, dorința de victorii viitoare. Și iată că toate acestea nu există încă în filmele noastre.

Tinerii noștri eroi se rușinează parcă să-și spună unul altuia gândurile lor sfinte, și de cele mai multe ori ei le înlocuiesc prin interjecții sau glume simple. Filmele noastre sînt chemate să învețe tinerii, să trezească în ei curiozitatea față de o carte necitită, față de frumusețea naturii și artei nevăzute și necunoscute încă, să le dezvolte imaginația, capacitatea de a visa, să-i învețe să respecte femeia, să fie principiali, respectuoși și în același timp dîrji în luptă, plini de abnegație, curajoși și drepecți; filmele trebuie să învețe atît pe tinere cît și tineri să doosebească ce este respectul și ce este lingușirea, ce sinceritatea și ce egrosolănia, ce curajul și ce îngîmfarea. Dar aceste probleme, atunci cînd începem o nouă muncă ne frămîntă încă foarte puțin.

Acea sete cu care tinerii și tinerele noastre revin mereu la cele mai bune cărți și filme dedicate vieții tineretului, ne arată însă cu cîtă nerăbdare așteaptă ei de la noi cuvîntul omenesc, viu, în problemele de viață care îi frămîntă.

Acest indiciu grăitor al intereselor spectatorilor ne-a îndrumat încă puțin atunci cînd am alcătuit planurile noastre tematice și de scenarii. Apariția pe ecran a unei serii nefiresc de mari de filme din genul istorico-biografic, în dauna temei contemporane, poate fi explicată doar prin disprețul față de interesele spectatorilor.

Dreptatea cere să spunem că printre filmele biografice au fost opere marcate printr-o înaltă artă a dramaturgiei și regiei. Asemenea filme ca „Taras Șevcenco“ și „Mussorgski“ au cunoscut un succes binemeritat în rîndurile spectatorilor noștri și peste hotare.

Dar aceste opere interesante dedicate biografiilor oamenilor însemnați sînt în minoritate. În alte filme autorii încălcînd într-o anumită măsură legile istoriei, au concentrat în mod exagerat atenția spectatorilor asupra oglindirii personalității istorice. Cultul personalității care și-a găsit expresia în asemenea filme nu a dat posibilitate spectatorului să vadă adevăratul creator al istoriei — poporul.

În acele puține filme dedicate realității actuale, s-a schițat un standard potrivit căruia sînt rezolvate problemele cele mai variate și mai complexe ridicate de viață. S-a îngustat varietatea de genuri a filmelor, au dispărut aproape complect comediele, filmele de aventuri, filmele pentru copii. Succesul unor filme de aventuri ca „Oameni curajoși“, „Vitejia cercetătorului“ sau a unor comedii ca „Prieteni credincioși“ arată însă cu cîtă recunoștință întîmpină spectatorul lucrările valoroase în aceste genuri.

Nu demult în cinematografie s-a creiat o atitudine greșită în ceea ce privea crearea unui număr mic de filme mari, a căror realizare stătea doar în puterea maestrilor. Aceasta a dus la faptul că afluența tineretului creator spre producția cinematografică și în special spre dramaturgia cinematografică, a încetat pe deplin. Legăturile creatoare între literatură și arta cinematografică, stabilite în anii dinainte de război și ai războiului, au slăbit treptat. Programul creării unui număr mic de filme nu a cerut Ministerului Cinematografiei o grijă pentru crearea unui număr mare de scenarii, întreaga atenție s-a concentrat asupra pregătirii a 5—7 scenarii pe teme istorice, care erau realizate de regulă de un grup limitat al dramaturgilor din cinematografie. Numărul cadrelor scenariștilor de profesie, număr care și pînă atunci nu era prea mare, a scăzut și mai mult.

Cînd Congresul al XIX-lea al P.C.U.S a subliniat cu hotărîre necesitatea creării unui număr mare de filme, necesitatea ridicării calității lor ideologico-artistice, fostul Minister al Cinematografiei a apărut nepregătit pentru rezolvarea acestor sarcini. Referindu-se la incapacitatea fictivă a scriitorilor de a asigura cerințele crescînde ale producției cinematografice cu un număr suficient de scenarii, Ministerul Cinematografiei a prezentat aceasta ca principala cauză a tuturor greutăților.

Cu toate acestea succesele remarcabile dobîndite în proza beletristică în anii de după război, au arătat însă de ce posibilități dispun scriitorii noștri pentru a da un ajutor creator serios artei cinematografice sovietice. În realitate afluența largă a scriitorilor în cinematografie a fost împiedecată de tradițiile nejuste ale creării reduse de filme, tradiții existente la secțiunile de scenarii ale studiourilor și ministerului. Sistemul planificării tematice, fără a se ține seama de planurile de creație ale scriitorilor, lipsa de pricepere în atragerea lor la procesul complex al elaborării filmului artistic, standardul meșteșugăresc la care recurgea adeseori aparatul redacțional în munca lui cu autorii, — toate acestea au continuat să rămînă o frînă în calea dezvoltării calitative și cantitative continue a artei cinematografice sovietice. Din in-

dicația secțiilor de scenarii, scenariile erau scrise de autori după legile dramaturgiei teatrale sau ale prozei beletristice, apoi erau prelucrate în mod arbitrar de regizor, ceea ce nu a contribuit de fel la întărirea continuă a legăturilor creatoare între literatură și arta cinematografică.

Nu trebuie să diminuăm nici vina scriitorilor înșiși. Acel interes insuficient pe care ei l-au manifestat față de originalitatea creației dramatice cinematografice, a dus la faptul că scenariile erau prezentate în majoritatea lor la secțiile de scenarii ale studiourilor într-o formă săracă, nedesăvârșită. Aceste lucrări purtau pecetea lipsei de maturitate: schematism în rezolvarea intrigii subiectului, elaborare superficială a caracterelor, caracter plictisitor și primitiv al dialogului și uneori lipsuri serioase ideologice. Toate acestea au dus la faptul că scenariile erau modificate și refăcute serios de multe ori, ceea ce firește nu a putut să nu se reflecte și asupra unității conținutului tematico-ideologic și asupra valorii artistice a formei scenariului.

Toate acestea ne arată că nici în organizațiile cinematografice, nici la Uniunea Scriitorilor nu s-a creat încă claritate suficientă în ceea ce privește dependența artei cinematografice față de literatură, în ceea ce privește rolul important pe care îl are scriitorul — autorul scenariului, pe lângă uriașa importanță a regizorului, care este de asemenea un autor al filmului.

Un exemplu pozitiv al muncii comune între scriitor și regizor îl poate constitui filmul cunoscut și iubit de popor „Cei din Kronstadt” de scriitorul Vsevolod Vișnevski și regizorul E. Dzigan. Toți cei care cunosc istoria acestui film, — și ea este în prezent în mintea tuturor întrucât recent au fost publicate scrisorile lui Vișnevski către Dzigan — înțeleg că munca scriitorului Vișnevski a determinat întreaga structură ideologico-artistică a acestei opere. Tema Balticii era pentru Vișnevski cu adevărat o temă a vieții lui.

Împreună cu regizorul și operatorul, Vișnevski alegea locurile pentru filmare, alegea interpretii, îi îmbrăca și îi grima, ajuta la construirea punerilor în scenă. Cunoscând la perfecție realitatea istorică, reflectată în scenariu și în film, el a fost capabil să realizeze nu numai concepția sa politică justă dar și să șlefuiască pînă la precizie dialogul, să găsească intonațiile pentru fiecare caracter, să sugereze regizorului numeroase amănunte care caracterizează viața marinarilor din Baltica.

În acest caz era vorba nu de scrierea scenariului ci de crearea unui film, de răspunderea profundă a scriitorului pentru întregul film. Cred că acesta este locul adevărat al scriitorului în arta cinematografică, pregătit de întreaga evoluție a cinematografiei sovietice, acel loc pe care scriitorul, dacă va dori acest lucru, va putea întotdeauna să-l ocupe într-un colectiv creator. Acesta este dreptul scriitorului de creator direct pe care nu-l folosește întotdeauna, deși nu există nici un fel de piedici tehnice în calea lui.

Pentru a nu fi unilateral voi mai cita un exemplu din domeniul seculorilor mai curînd decît din cel al victoriilor. Mă refer la romanul scriitorului Ajaev „Depart de Moscova” și la filmul realizat după acest roman de regizorul A. Stolper cu participarea lui Ajaev ca unul din coautorii scenariului scris de el împreună cu dramaturgul cinematografic Papava.

Trebuie să spun că actorii pentru interpretarea rolurilor au fost bine aleși, dar lucrurile nu au mers mai departe de aceasta. Scriitorul Ajaev a mers pe calea concesiilor și scenariul filmului reflectă într-o măsură foarte mică intonația autorului romanului: el alunecă la suprafața fenomenelor și redă fugitiv înălțuirea întâmplărilor din roman; în ceea ce privește mediul real, aspru, în care se deslășoară acțiunea, el lipsește cu desăvîrșire în scenariu și în special în film. Șubele noi, bereteleroșii și mănșile de blană,

pe care le poartă eroii filmului contravin în mod flagrant tabloului curajos al muncii care apare în fața cititorului după citirea cărții.

Dacă însă acceptăm formula: scriitorul realizează nu scenariul ci filmul — atunci totul capătă un alt aspect. Dacă ne referim la creația literară, fie ea proză, poezie sau dramă, scriitorul înainte de a scrie o scenă, o vede în mod obligatoriu în minte. Și cu cât este mai mare măiestria scriitorului, cu atât conștiința lui crează mai viu și în imagini, cu atât chipurile lui literare sînt mai bogate și mai ușor de văzut. Și într-adevăr nimic nu merită mai mult respect decît năzuința autorului de a transpune în mod cât mai desăvîrșit imaginea concepută într-un chip literar.

Cred că nu vom greși împotriva adevărului dacă vom spune că arta cinematografică reprezintă o literatură care are capacitatea de a acționa direct asupra sentimentelor. Și dacă este așa, regizorul cinematografic este un artist care înapoiază operei literare caracterul unic al sentimentelor și gîndurilor de viață concrete, introduse în creația sa de către scriitor.

Aci intervine și căutarea interpreților rolurilor și redarea împrejurărilor, și întregul proces complex dar atractiv al transpunerii imaginilor literare în imaginile plastice de pe ecran.

Noi toți avem scriitorii noștri preferați. Opera lor este prețioasă pentru noi prin întreaga totalitate a particularităților prin care este dezvăluită realitatea; aci intervin și alegerea epitetelor și stilul deosebit de a descrie peisajele și ritmul și caracteristica dialogului și numeroase alte nuanțe care deosebesc un artist de altul. În modul acesta îl iubim pe Cehov, așa cum îi iubim pe Tolstoi, Gogol, Gorki, Lermontov, Pușkin, Șolohov, Fadeev.

Tocmai aceste particularități ale stilului literar trebuie să le redea regizorul în film. Dar cît de des sînt neglijate aceste cerințe, ca și cum ele ar avea o importanță absolut secundară.

Un exemplu de asemenea dispreț față de toate particularitățile creației lui Cehov, este ecranizarea „Ordinului Anna“, unde împreună cu toate particularitățile de stil al nuvelei este estompată însăși concepția ei ideologică.

Vorbind despre literatură și cinematografie, am vorbit deja despre acele particularități care înrudesesc aceste două arte. Trebuie să ne oprim și asupra a ceea ce le deosebește.

În primul rînd trebuie să ne referim la conciziunea filmului, limitat doar la o perioadă în medie de o oră și jumătate. Această condiție tehnică la prima privire, este una din cele mai grele piedici de creație pentru realizarea unei vaste teme. Și păcatul majorității scenariilor constă în faptul că ele sînt scrise pentru un film obișnuit într-o serie, fără a se ține seama de volumul lui real. Uneori, aceste lucruri se explică prin lipsa de cunoaștere a obiectului, iar alteori printr-o anumită lene care împiedică autoții să-și ducă munca pînă la capăt.

Trebuie însă să ne fie clar că nu toate temele pot fi rezolvate într-un singur film obișnuit de lung metraj: De pildă, ecranizarea în întreaga lor unitate a marilor opere clasice, romane, nuvele mari care există deja în conștiința spectatorilor. Imaginați-vă „Război și pace“ sau chiar „Anna Karenina“ redate într-un film de o singură serie; acest lucru nu este posibil.

Cu atît mai mult cu cît fără un motiv serios, în prezent în practica artei noastre cinematografice este considerată ca o greșeală realizarea filmelor în mai multe serii. Și întrucît o asemenea limitare a devenit un principiu general, spectatorul sovietic nu a văzut pînă în prezent cele mai mari opere ale literaturii printre cari majoritatea romanelor lui Gorki, L. Tolstoi, „Suflete moarte“ și „Taras Bulba“ ale lui Gogol. Dacă vorbim despre contem-

poranii noștri, pînă în prezent nu a fost realizat în mod valoros „Pe Donul liniștit“ al lui Șolohov, și deloc „Calvarul“ lui Alexei Tolstoi.

Aci s-a manifestat acel standard dăunător cu care Ministerul Cinematografiei s-a obișnuit să rezolve toate problemele de creație.

Trebuie să considerăm că toate lipsurile cinematografiei noastre sînt generate de tendința scenariștilor și regizorilor de a considera așa numita formă narativă spre deosebire de forma dramatică drept o formă care nu ar scăpa chipurile scenariul și filmul de toate slăbiciunile: lipsa de conflict, sărăcia dialogului, simplificarea subiectului etc. În cazul acesta ei uită că numeroase lucrări dramatice din ultimul timp scrise pentru teatru, s-au distins prin lipsa de conflict, prin sărăcirea formei, a dialogului, iar asemenea romane ca de pildă „Tînăra gardă“ de Fadeev, „Secerișul“ de Galina Nicolaeva, „Povestea unui om adevărat“ de B. Polevoi sau „Curcubeul“ de Vanda Vasilevscaia, se disting prin dramatismul povestirii, prin energia acțiunii, prin conflicte ascuțite, prin preciziunea și expresivitatea dialogurilor.

După cum se vede chestiunea nu constă în genul literar, ci în adevăratul dramatism, oare este întotdeauna un rezultat al dezvoltării cu talent, în profunzime, a vieții, a priceperii de a vedea esențialul în fenomenele de zi cu zi ale realității, de a extrage din proza vieții poeziei, după cunoscuta formulă a lui Belinski.

Încercarea de a pune semnul egalității între noțiunea de „dramatism“ și forma dramei teatrale, este un rezultat al neînțelegerii obiectului, o uitare a tuturor acelor posibilități nelimitate pe care le are arta cinematografică.

Ideia ecranizării celor mai bune spectacole de teatru, este bună în sine: a reda pe peliculă realizările teatrului sovietic, a arăta realizările noastre spectatorilor din provincie, este o cauză nobilă, culturală. Dar din păcate Ministerul Cinematografiei a văzut în această sarcină un mijloc ușor de câștig pe scama reducerii realizărilor unor filme artistice adevărate, valoroase, a produs o cantitate enormă de filme-spectacole, dintre care multe nu pot fi caracterizate drept remarcabile.

Mai curînd s-a format o formă hibridă care îmbina anumite elemente ale adevăratei cinematografii în filmele-spectacol. Alături de gesturile teatrale, de mimica teatrală, de intonațiile teatrale, uneori afară se vedeau păsînd oi naturale, mugeau vaci adevărate. Din această cauză nu se adăuga realismul cinematografic ci se distrugea realismul teatral.

Vorbînd despre particularitățile care disting arta cinematografică, nu putem trece sub tăcere dialogul filmului. Nu fără participarea aparatului redacțional dialogul majorității scenariilor noastre este curățat, nivelat, împins pînă la un text de carte de citire. Dacă ne amintim de cele mai bune filme ale noastre și în primul rînd de „Ceapaev“ limbajul lui Ceapaev glumele, aforismele lui, expresiile lui populare au intrat pentru totdeauna în vorbirea poporului nostru, au fost citate și repetate de nenumărate ori, uimind prin precizie, forța de expresie, causticitate.

Același lucru se poate spune despre limbajul lui Polejaev, eroul filmului „Deputatul de Baltica“, despre limbajul lui Bojenko și chiar al lui Sciors din filmul „Sciors“, despre limbajul lui Maxim, al lui Șahov și al altor eroi iubiți de toți.

Cuvintele alese, intonațiile juste, caracteristica limbajului au făcut aceste filme de două ori dragi spectatorului nostru, sub stil cunoscător și iubitor al cuvîntului viu, expresiv în limba sa maternă. De aceea, aceste filme au devenit într-o măsură însemnată, populare.

Același lucru trebuie să-l spunem și despre detaliul artistic cinematografic. Cine nu-și amintește de gluma lui Lenin în filmul „Lenin în Oc-

tombrie“, cînd el se pregătește să se culce în locuința lui Vasili și privește cărțile pe care va trebui să le pună sub cap.

— Nu, aceste cărți nu le pot pune sub cap. Numai la picioare! — spune el rîzînd.

Acesta ar fi parcă un amănunt secundar în redarea chipului lui Lenin. Dar tocmai din asemenea amănunte se formează arta adevărată. Sau, de pildă, amănuntul hazliu din filmul „Cercul“: cînd înainte de eșirea pe arenă Kneișîț își umflă bicepsii de cauciuc, acest lucru rămîne pentru totdeauna în mintea spectatorilor, deși nu este altceva decît o operație pe care el o face în mod obișnuit de fiecare dată cînd apare în fața spectatorilor. Sau în filmul „Volga-Volga“, discuția la telefon între Bîvalov și birjarul lui. La prima vedere acesta este un simplu truc comic dar cît spirit ascuțit de observație, cîtă ironie este în el, încît în prezent cînd oamenii vorbesc la telefon fără să aibe nevoie, rostesc replica:

— Ei, a pornit Volga-Volga!...

Asemenea exemple ar putea fi citate la infinit, dar din păcate nu toate intră în cadrul ultimului deceniu. Actualele scenarii nu se caracterizează printr-o asemenea prelucrare amănunțită a materialului. Mai mult decît atît; în mediul scenariștilor ocuparea cu asemenea lucruri este considerată drept de prost gust. Oare nu din această cauză lucrurile merg așa de slab cu comediile, întrucît adevărata comedie este de neconceput fără prelucrarea artistică amănunțită a materialului. Scriitorului îi este propriu în munca asupra capitolului, asupra paginii, asupra frazei, căutarea intonațiilor caracteristice, a amănuntelor expresive.

În lupta pentru o piesă vie, consistentă, teatrul a căutat să atragă autorii spre munca asupra spectacolului — cinematograful s-a dezvățat să facă acest lucru în ultimii ani. În cinematografie mai mult decît în teatru, autorul-scriitor trebuie însă să-și continue munca asupra textului pînă la sfîrșitul filmării, în orice caz pînă la sfîrșitul repetițiilor.

În ultimul timp s-au observat numeroase inițiative interesante menite să îndrepte situația pe frontul scenariilor; în prezent, multe lucruri depînd de inițiativa și dorința scriitorilor care pot și trebuie să ia parte activă la crearea unor noi filme artistice.

Se pare că forma cea mai rațională și mai rodnică este formarea brigăzilor de creație, unde, cu drepturi egale își vor uni eforturile scriitorii și regizorii perfecționîndu-și măestria, dobîndind în munca cu actorii și împreună cu întregul colectiv realizarea cea mai deplină, profundă și exactă a ideii autorului.

Sarcina principală a brigăzilor este educarea creatoare a schimbului de scriitori și regizori, fără de care nu ne putem închipui rezolvarea unor asemenea sarcini ca realizarea a 100-150 filme pe an.

Educarea tineretului creator, în primul rînd a scenariștilor, este fără îndoială una din principalele probleme ale dezvoltării cinematografiei noastre. Nu putem trece sub tăcere faptul că în această direcție noi am făcut foarte puțin: doar în ultimii ani pe pe ecran au început să apară nume noi. Și nu trebuie să ne mirăm că munca tinerilor autori este marcată prin timiditate și nesiguranță. De regulă tinerii au trebuit să se ciocnească de un asemenea număr de instanțe redacționale încît în ciuda dorinței lor arzătoare de a începe într-un fel sau altul în sfîrșit, o muncă independentă, ei recurgeau cu toții la concesiile neprincipiale care duceau la pagube și pierderi însemnate.

Totuși, pe ecran au apărut lucrări interesante ale tineretului nostru creator. Este suficient să amintim filmul istoric revoluționar „Școala curajului” realizat după scenariul lui S. Rosen și K. Semenov, de către regizorii V. Basov și M. Korceaghin, filmul de aventuri „Kortik”, realizat după scenariul lui A. Rîbakov și I. Gomello de către regizorii V. Vengherov și M. Șveitzer.

O mare importanță în pregătirea scenariului pentru producție, în perioada de filmare și montare a filmului, o are munca redactorului. Drepitatea ne cere să spunem că această muncă se află în prezent la un nivel nesatisfăcător. Nu ne putem închipui o muncă redacțională calificată asupra citorva scenarii diferite prin temă și orientare artistică, cu atât mai mult cînd această muncă este realizată de redactori fără experiență, chiar începători care de abia au terminat facultatea de scenarii a Institutului de Teatru.

Uniunea scriitorilor sovietici trebuie să ajute Ministerului Culturii, în interesul cauzei comune, să caute cadrele necesare de redactori, să-i intereseze și să-i repartizeze rațional în brigăzile de scenarii cu regizori. Putem presupune că în felul acesta se va forma un activ de critici cinematografici serioși și pricepuți, capabili nu numai să facă o recenzie dar și o muncă serioasă care să ajute la dezvoltarea teoriei cinematografice și practicii noastre dramatice.

Numai pe baza unei colaborări profunde și eficiente a cineaștilor și scriitorilor se poate aștepta o cotitură însemnată, în domeniul dezvoltării cinematografiei noastre, afluența unor forțe creatoare noi și apariția pe ecran a unui număr mare de opere variate și interesante care să fie la nivelul cerințelor culturale ale poporului nostru.

Succesul filmelor sovietice la festivalurile internaționale, arată ce interes crescînd stîrnesc ele în cercul cel mai larg de spectatori străini; pentru popularizarea culturii noastre naționale în rîndul popoarelor lumii, trebuie să ecranizăm în proporții mai mari operele clasice ale literaturii ruse și frățești precum și cele mai bune lucrări ale scriitorilor sovietici.

Creșterea legăturilor culturale, în special cu țările de democrație populară, cere realizarea unor filme comune pe teme care să intereseze ambele părți.

Dragi tovarăși! Cinematografia sovietică se află în prezent în fața rezolvării unor sarcini mari și importante. Aceste sarcini au fost formulate în salutul C.C. al P.C.U.S. adresat celui de al doilea Congres al Scriitorilor. Planurile de creație ale dramaturgilor cinematografici, apariția pe ecran a unor filme noi, interesante prin ideile lor, prin varietate și măiestrie, arată că cineaștii, în colaborare cu scriitorii sînt gata să-și îndeplinească datoria față de Partidul Comunist, de poporul sovietic — constructor al comunismului.

Această datorie este deosebit de mare astăzi, cînd ca răspuns la ofensiva reacțiunii, în toate țările crește și se lămurește năzuința popoarelor spre înțelegere reciprocă, colaborare, menținerea unei păci traince.

În acești ani, rolul artei cinematografice capătă o deosebită importanță. Caracterul accesibil pentru masele cele mai largi, forța agitatorică inepuizabilă, capacitatea ei de a întruchipa, de a face înțelese ideile cele mai umane, cu adevărat populare ale timpurilor noastre, ne impune tuturor obligații foarte mari. Oricît de mare ar fi rolul cărții în opera de apropiere a popoarelor, trebuie să cădem de acord că în acest sens posibilitățile artei cinematografice depășesc chiar și posibilitățile literaturii.

Noi nu folosim pe deplin aceste posibilități și permiteți-mi ca de la această tribună, din partea cineaștilor sovietici să vă chem pe toți, și scriitorii sovietici și oaspeții noștri dragi adunați aci, să vă dedicați forțele, priceperea, talentul, pentru ca filmele să devină purtătoare de cuvânt a tot ce este cinstit, luminos, înaintat, pentru ca ele să slujească la unirea milioanelor și milioanelor de oameni în lupta lor pentru pace, pentru prietenia popoarelor, pentru fericirea omenirii. (*Aplauze prelungite*).

(*Text prescurtat apărut în „Literaturnaia Gazeta”, Nr. 153*)

PROBLEMELE PRINCIPALE ALE CRITICII LITERARE SOVIETICE

— *Coraportul lui B. S. Riurikov* —

I. UN SECTOR COMBATIV AL FRONTULUI IDEOLOGIC

Criticii literare sovietice i se acordă o importanță uriașă. Ea este chemată să joace un rol activ în dezvoltarea literaturii sovietice, să influențeze formarea ei, dezvoltarea creației scriitorilor. Și scriitorii țărilor de peste hotare pleacă urechea la glasul ei, o urmăresc cu atenție. Succesele noastre ajută la dezvoltarea literaturii progresiste internaționale, iar greșelile noastre se manifestă și în munca prietenilor noștri de peste hotare.

Critica este unul din sectoarele cele mai importante ale muncii ideologice, ale operei de educare a oamenilor muncii. Să ne amintim că critica revoluționară din Rusia a format concepția despre lume a unui șir de generații, a reprezentat îndrumarea politică și estetică a literaturii înaintate. Firește, noi ținem seama că Belinski și Cernișevski au lucrat în condiții istorice, deosebite, când revistele și, în primul rînd, secțiunile lor de critică, trebuiau să fie centrele principale ale educației ideologice, în spiritul democrat revoluționar. În țara noastră, critica literară este chemată să fie un ajutor activ al partidului și statului în educarea ideologică a cadrelor descriitori și a cititorilor. Ea trebuie să exprime exigențele opiniei publice, direct interesată în realizările ideologice și artistice ale literaturii sovietice.

În țara noastră munca ideologică se desfășoară tot mai larg. Partidul Comunist pune în fața frontului teoretic sarcina elaborării creatoare a principalelor probleme științifice legate de dezvoltarea societății noastre.

Lupta ideologică a cerut și cere principialitatea și claritatea pozițiilor, profunzimea înțelegerii situației existente, spirit de pătrundere, pricepere de a vedea noul, de a-l sprijini și de a-l opune elementului vechi. Partidul Comunist a îndrumat dezvoltarea gîndirii științifice creatoare, curajoase, a îndrumat dezvoltarea criticii în știință.

Munca istoricului și a criticului literar sovietic nu are nimic comun cu activitatea liniștită, calmă, „lipsită de conflict“, departe de frământări și luptă. Dimpotrivă, ea este o activitate combativă, încordată, care cere ca ținuta științifică să se îmbine cu principialitatea, cu curajul, cu consecvența în dezvoltarea și apărarea concepțiilor înaintate ale Partidului. În disputele și luptele ideologice care au avut loc în cele două decenii care s-au scurs, știința și critica literară au crescut și s-au maturizat.

Literatura sovietică și literatura țărilor lagărului socialismului și democrației reprezintă un scut al adevărului și umanității în literatura uni-

versală. Promovînd în lumea întreagă ideile umanismului, păcii, democrației, această literatură se opune artei reacționare descompuse, se opune literaturii care propovăduiește individualismul sălbatic, egoismul, subiectivismul.

Estetica burgheză contemporană este în mare parte estetica oamenilor care se tem de realitatea obiectivă, care întorc spatele vieții sub pretextul că realitatea nu este demnă de atenția lor.

În literatura reacționară își găsește expresia descompunerea relațiilor sociale, caracteristică societății burgheze, sentimentul panicii în fața zilei de mîine.

Romanele și piesele pătrunse de pesimism, de stări de spirit antisociale, cărțile de estetică ale căror autori apără concepțiile idealiste, subiectiviste, sînt cunoscute în suficientă măsură și putem să nu ne oprim asupra lor. Dar ar însemna să simplificăm lucrurile dacă reducem gîndirea estetică burgheză contemporană la propovăduirea artei „pure“ abstracte, așa cum se procedează uneori la noi.

De pildă, nu putem trece pe lîngă mișcarea pentru așa numita „însănătoșire“ a literaturii americane. Cunoscutul critic literar american Brooks cere într-o serie de articole și cărți ca scriitorii americani să renunțe la tema disperării, a panicii, a pesimismului.

Un alt critic și publicist reacționar american Harrison Smith se plînge: „Omul nu poate fi erou dacă el se plimbă singur, pierdut, ca și cum ar fi în ceață deasă, într-un pustiu sau pe întinderi nesfîrșite, sau merge singur, fără cîrmă sau busolă pe întinderile oceanului“.

E limpede că însăși ideea „injectării unei doze de curaj“, a „inhalării unei doze de optimism“ pe care o propovăduiesc criticii reacționari, trubadurii esteticieni ai veacului atomic, este însăși o expresie originală a ascuțirii contradicțiilor, în rețeaua cărora s-a încurcat lumea burgheză și literatura ei.

De fapt în America se petrece în prezent ceva asemănător cu ceea ce s-a petrecut în Germania în anii dominației hitleriștilor. Se știe că fascismul german a încercat de asemenea să creeze tipul „eroului său pozitiv“, cuceritor și acaparator, a poetizat războiul, acapararea pămînturilor străine, asuprirea. Se știe de asemenea că toate aceste încercări au dus doar la crearea a zeci de romane și filme pline de falsitate și josnicie, care nu aveau nici o legătură cu arta. Arta și ura față de oameni sînt incompatibile.

Estetica și critica înaintată au o misiune umanistă nobilă și importantă. Noi luptăm pentru om, pentru fericirea lui, pentru bogăția și puritatea lui sufletească, împotriva canibalismului și descompunerii, împotriva degradării personalității. Noi luptăm pentru cultură, pentru valorile înalte create de omenire în dezvoltarea ei. Și noi ducem această luptă alături de tovarășii noștri din China, din Republica Democrată Germană, din celelalte țări de democrație populară. Noi urmărim cu un sentiment de grațitudine lucrările criticilor și istoricilor literari din China, care au contribuit mult la tratarea justă a problemei caracterului popular al literaturii, bazîndu-se pe principiile marxismului, pe minunatele teze ale tovarșului Mao-Tze-dun. Noi prețuim munca prietenilor noștri germani, care demască ideile imperialismului atomic și promovează cu încredere ideile umanismului, păcii, democrației. Noi înțelegem limpede importanța lucrărilor tovarășilor noștri din Polonia, Cehoslovacia, Bulgaria și alte țări — ei au făcut multe pentru înțelegerea noii experiențe artistice, pentru elaborarea problemelor moștenirii artistice. Noi știm că în țările capitaliste, scriitorii și criticii progresiști caută să înțeleagă experiența istorică, situația existentă și sarcinile

literaturii și se pronunță cu curaj pentru o artă credincioasă poporului și adevărului.

Esteticii și criticii reacționare i se opune frontul unic larg al luptătorilor pentru o artă înaintată pusă în slujba poporului, însuflețită de ideile umaniste, nobile ale democrației și socialismului.

II. DESPRE POZIȚIILE IDEOLOGICE ALE CRITICII ȘI ISTORIEI LITERARE

Critica noastră literară a crescut odată cu gândirea marxistă științifică înaintată, odată cu literatura noastră. Ea s-a întărit în lupta împotriva teoriei liberale a torentului unic și a sociologismului vulgar, împotriva concepțiilor cosmopolite, împotriva subiectivismului, a denaturărilor naționaliste, etc. Am putea cita zeci de lucrări științifice creatoare, serioase în domeniul istoriei literaturii. Dar esențialul nu rezidă în cantitatea lor: fapt este că a crescut în mod serios *nivelul științific* al criticii literare sovietice. S-a format o știință marxistă creatoare înaintată despre literatură, care și-a dovedit capacitatea de a urmări în adâncime procesul literar în dezvoltarea lui, diferitele lui perioade și momente, creația diferiților scriitori.

Savanții noștri nu numai că au lichidat în mare măsură concepțiile false ale cercetătorilor burghezi, dar au dat o rezolvare nouă, marxistă, unor probleme complexe.

În lucrările criticilor literari sovietici sînt dezvăluite pe deplin măreția, forța, originalitatea unor scriitori geniali ca Pușkin, Gogol, Belinski, Tolstoi, Cehov, este oglindită întreaga profunzime a legăturilor lor cu patria, cu poporul.

Știința noastră literară a lichidat influența formalismului, cu trăsătura lui caracteristică a ruperii artei de viață, cu uitarea rolului social, ideologic, al creației artistice, și prin urmare cu înțelegerea primitivă, sărăcită, îngustă a formei.

Opinia publică sovietică a criticat cu hotărîre concepțiile cosmopolite, idealiste, pseudo-științifice. Conținutul și sensul principal al acestei critici constă nu atît în a arăta greșelile unor savanți ca Vesselovski și a adepților lui, cît în a atrage atenția asupra rezolvării unei sarcini *pozitive*: aceea de a dezvălui în toată profunzimea rădăcinile care leagă geniile literaturii de poporul care le-a dat naștere, de țara care le-a crescut.

Fără îndoială că lupta împotriva comparativismului a contribuit la dezvoltarea științifică a istoriei literare sovietice. Nu este mai puțin adevărat că nu am putut evita unele denaturări: s-au găsit critici care socoteau fiecare cuvînt spus cu privire la influența unui anumit scriitor din apus asupra unui scriitor rus, drept o tentativă condamabilă și o etichetă drept ploconire. Noi respingem încercările vulgarizatorilor de a despărți istoria literaturii ruse de literatura universală — asemenea încercări sînt antiștiințifice, străine concepției noastre despre lume.

Lupta împotriva sociologismului vulgar a constituit un proces complex și adînc, excepțional de important pentru dezvoltarea criticii literare.

Concepția sociologismului vulgar, cu indiferența ei față de artă, cu punctul ei de vedere mecanic față de fenomenele din domeniul complex și delicat al suprastructurii artistice, abrutiza pe cercetător, îl abătea de la drumul analizei științifice, ucidea înțelegerea artei și dragostea față de ea. Acest spirit vulgarizator a fost și este baza îngustimii sectare, a primitivismului, a atitudinii disprețuitoare, nihiliste, față de creația artistică.

În lupta împotriva concepțiilor antiștiințifice, antidemocratice, istoria literară sovietică a apărut și a dezvoltat concepția despre literatură

ca un tablou bogat, deplin, larg al vieții poporului, ca o expresie a sufletului poporului, ca o oglindă a frumuseții și bogăției lui spirituale. În lupta împotriva concepțiilor străine s-a întărit înțelegerea literaturii ca o formă deosebită a cunoașterii activității omului, s-a îmbogățit noțiunea noastră despre frumusețea ei artistică, despre puternica ei forță morală, ideologică.

Nu am posibilitatea să caracterizez cât de cât amănunțit lucrările de istorie literară care au apărut chiar în ultimii ani. Tematica lor este foarte largă. Lucrarea criticului Necikina este consacrată lui Griboedov, legăturilor lui cu decembriștii. S. Makasiin și I. Elsberg au publicat lucrări valoroase despre creația lui Saltikov-Scedrin. D. Blagoi și-a dedicat cercetările sale lui Pușkin. O importanță serioasă are lucrarea lui V. Orlov despre iluminismul ruși din anii 1790-1800. Lui V. Ermilov îi aparțin cercetări interesante, scrise cu talent, în legătură cu creația lui Gogol și Cehov. K. Ciukovski a dat o lucrare bogată în observații fine, cu un conținut vast, în legătură cu măsuriile lui Nekrasov. O monografie serioasă, documentată a lui B. Meilah, analizează tezele lui Lenin despre problemele literaturii ruse.

Aceste lucrări, în ciuda deosebirilor dintre ele, sînt pătrunse de spiritul înalt al istorismului, al caracterului concret istoric și artistic.

Putem însă cita și o serie de cărți și articole în majoritatea „jubiliare”, în care scriitorii devin ciudat de asemănători unul cu celălalt.

În aceste cărți și articole despre scriitori se spun doar lucruri bune, iar aceste lucruri bune sînt exprimate în fraze generale, aplicabile oricărui scriitor. În consecință, noțiuni ca democratism, realism, caracter popular, devin dezlinate, lipsite de conținut.

Sociologismul vulgar n-a dispărut complet; el însă nu mai este același ca în deceniul al patrulea al veacului nostru. Acesta este un fenomen destul de răspîndit, deseori mascat, dar care aduce, ca și înainte, daune uriașe dezvoltării culturii noastre artistice.

Unul din exemplele grăitoare ale criticii vulgarizatoare este cartea lui M. Gușcin despre Cehov, publicată recent la Harkov. Povestirile și miniaturile satirice ale lui Cehov din primii ani ai activității lui sînt pentru M. Gușcin „un fel de vitrine ROSTA”. Pentru el povestirile din prima perioadă ale lui Cehov nu se deosebesc de lucrările lui Cehov matur, și toate acestea nu se deosebesc de operele lui Scedrin.

Autorul atribuie un vădit sens alegoric povestirii „Noapte întunecată”. Povestirea începe astfel: „Nici lună, nici stele... Nici contururi nici siluete, nici un fel de punct luminos cât de mic... Totul se află într-un întuneric deplin, de nepătruns”. Apoi se vorbește despre un noroi îngrozitor, despre un drum înfundat. Și autorul lucrării descoperă în povestire „tema impasului general, tema drumului pe care a pornit reacțiunea în beznă deplină”.

Întreaga creație a lui Cehov este tratată cu un simplism deplin.

Dacă trăsura se înfundă în noroi — aceasta reprezintă lipsa de drumuri politice, întunericul înseamnă beznă reacțiunii, etc. Marele scriitor realist este lipsit și de realism, și de poezie, și de humor și este transformat într-un creator mediocru de alegorii simple pe teme politice.

Una din realizările criticii literare este prelucrarea moștenirii criticilor democrat-revoluționari.

Cartea lui N. Mordovcenko despre estetica și critica lui Belinski, lucrările lui V. Krujkov și V. Jdanov despre Dobroliubov, lucrarea lui B. Bursov, „Problemele realismului în estetica democrațiilor revoluționari”, toate acestea sînt lucrări științifice serioase. A apărut o lucrare în trei volume a minunatei publicații științifice sovietice „Moștenirea literară” care conține

documente și materiale prețioase dedicate lui Belinski. S-a terminat prima ediție științifică a operelor lui Cernîșevski, se elaborează ediția completă a operelor lui Belinski.

În istoria criticii ruse, în decursul unui șir de decenii s-au ciocnit și s-au luptat două tradiții. Pe de o parte, linia lui Belinski, Cernîșevski, Dobroliubov, dezvoltată și continuată de critica marxistă. Dar există și o altă tradiție a criticii. Este critica estetizantă, subiectivistă, antidemocratică și antisocială, situată pe pozițiile „artei pure“. Adepții acesteia sînt Frujinin, Akim Volînski, Eichenwald, formalistii „frații Serapion“, etc., — critică care rupea arta de viață, de lupta socială, de ideile înaintate ale epocii. Firele acestei critici duc la Voronski, „Pereval“, formalism, estetism.

Moștenirea clasicilor criticii ruse este pentru noi un tezaur ideologic, este mîndria noastră națională. Critica literară sovietică este obligată să studieze, să dezvolte, să îmbogățească aceste tradiții glorioase.

Trebuie să menționăm asemenea realizări ale criticii literare sovietice ca publicarea unei serii de cărți despre cei mai buni reprezentanți ai literaturilor surori. A apărut primul volum al „Istoriei literaturii ucrainiene“, teze ale istoriei literaturii sovietice ucrainiene, a apărut istoria literaturii bielorusă.

La Moscova și în republicile unionale au apărut cărți despre clasicii literaturilor popoarelor U.R.S.S.: Monografia lui E. Bertels despre Nizami, a lui E. Mozolkov despre Ianka Kupala, a lui V. Golțev despre Rustaveli, cartea Marietei Șaghinian despre Șevcenko, a lui K. Grigorian despre Tumanian, lucrările despre Ceavceavadze, Hetagurov, Rainis și alți scriitori.

Lupta ideologică în istoria și critica literară a popoarelor U.R.S.S. a fost complexă și încordată. Noi ne-am ciocnit de manifestările nihilismului național — unii critici negau valorile artei trecutului sub pretextul că acestea ar reprezenta, chipurile, o artă străină, feudală. Este suficient să amintim că balada poporului buriat-mongol, Gasar, a fost declarată străină de spiritul poporului.

Firește, motivele baladei poartă pecetea unei anumite epoci și a unui anumit mediu istoric, și dacă criticăm balada veacului al XI-lea de pe pozițiile realismului socialist, în ea putem găsi numeroase lipsuri serioase. Nu numai în veacul al XI-lea, perioada creării acestei balade, dar și mult mai târziu, în epoca mișcărilor țărănești ale lui Razin și Pugaciov, masele populare mai păstrau încă iluzii cu privire la țarism; aceasta ne împiedecă oare să apreciem spiritul luptei care a însuflețit aceste mișcări? Baladei Gazar îi sînt caracteristice încrederea în popor, optimismul înalt, limpezimea și perfecțiunea artistică; cui, dacă nu nihilistilor, le este necesar ca aceste valori să fie răpite poporului?

Asupra studierii literaturilor popoarelor frățești, o influență dăunătoare a avut teoria torentului unic, care a servit drept armă în mîna naționalismului burghez reacționar. În Georgia, Azerbaidjan, Armenia, în Republicile baltice și în republicile din Asia Centrală s-au realizat multe pe linia demascării și lichidării concepțiilor dăunătoare și false. Critica noastră literară a dat o lovitură puternică denaturărilor pan-turce, pan-iraniene și altor denaturări naționaliste. Trebuie să spunem că în Armenia, Georgia și în alte republici, anumite elemente, sub pretextul luptei duse împotriva teoriei burgheze a torentului unic, au încercat să organizeze o revizuire provocatoare a întregii culturi naționale, a tuturor bogățiilor artei și literaturii. Sub conducerea organizațiilor de partid, aceste atacuri nihiliste au fost demascate.

Ca un serios succes trebuie considerată și crearea unei serii de lucrări interesante despre scriitori străini. Noi sîntem urmași și apărători ai tezaurului întregii literaturi universale. La noi au fost editate lucrări despre marii artiști ai trecutului, despre artiștii epocii noastre. Numai printre cărțile apărute în ultimii ani trebuie menționate lucrările lui M. Morozov despre Shakespeare, M. Șaghinian și N. Vilmont despre Goethe, A. Puzikov și M. Elisarova despre Balzac, V. Petrov despre Ai Țin, V. Nicolaev despre Hugo și Barbuse, T. Motîleva despre Anna Seghers, V. Neustroev și A. Dîmșit despre Nexô și o serie de alte lucrări. Înțelepciunea filozofică a eroilor lui Goethe, îndrăzneala genială, plămuierea de către Shakespeare a caracterelor, veridicitatea necruțătoare a tablourilor din viața de zi cu zi ale lui Balzac, ironia fină, plină de durere a lui Heine, toate acestea au devenit un bun al nostru, un tezaur al nostru.

Vorbind despre realizările incontestabile ale istoriei literare sovietice, noi nu ne culcăm de fel pe lauri și înțelegem limpede că în fața noastră se află un număr uriaș de probleme științifice neaprofundate îndeajuns, ca de pildă: periodizarea istoriei literaturii, problema trăsăturilor specifice naționale ale literaturii, etc.

Nu putem trece pe lângă faptul că Institutul de literatură universală al Academiei de Științe al U.R.S.S. nu a dat pînă în prezent o istorie a literaturii sovietice, deși la aceasta și lucrează de aproape douăzeci de ani. Este condamnabilă tendința multor istorici literari de ocoli cercetarea unor fenomene complexe din sînul literaturii — ca de pildă opera lui Dostoievski, Tiutcev.

Nu putem trece sub tăcere faptul că istoria și critica literară au rămas mult datoare tinerei generații a țării noastre. Lipsurile și greșelile istoriei literare s-au strecurat și în manualele și programele școlare; ele se reflectă în lecțiile profesorilor, în prelegerile profesorilor din institutele și școlile pedagogice.

Ar fi un merit deosebit al Uniunii Scriitorilor dacă ea ar da dovadă de inițiativă, dacă și-ar spune cuvîntul în opera de îmbunătățire serioasă a predării literaturii în școală.

Dezvoltarea istoriei și criticii literare sovietice e împiedecată tot mai des de lipsurile existente în elaborarea principalelor probleme estetice. Nivelul studierii problemelor esteticii și al predării disciplinelor estetice nu ne poate satisface. Este suficient să spunem că la noi nu există program, nu există nici un manual de estetică, nici chiar o culegere de articole în problemele filozofiei artei. Instituțiile științifice — Institutul de filozofie al Academiei de Științe, Institutul de Literatură universală, se ocupă puțin, fără o orientare precisă de elaborarea acestor probleme.

Numeroase probleme de o importanță vitală pentru artă, ca problema frumosului, a satirei, a conflictului, a eroului pozitiv, a principiilor tipizării, a tragicului și comicului, nu au fost studiate pînă acum destul de profund și temeinic. Nu a fost pusă cu toată profunzimea teoretică problema *metodei*, a *stilului artei*. Tratarea principială, profundă a problemei varietății stilurilor artistice și a bogăției mijloacelor de oglindire a realității ne-ar ajuta în lupta împotriva scrierilor cenușii, primitive.

Concepția noastră despre realismul socialist nu este o concepție inertă, neschimbată, ea se schimbă, se dezvoltă, odată cu dezvoltarea literaturii, artei, teoriei estetice și ceea ce este mai esențial — odată cu dezvoltarea vieții însăși.

Realismul socialist consideră ca temă principală a artei viața maselor populare, munca lor, lupta lor pentru socialism. Dar viața merge înainte,

deosebit de impetuos, în condițiile trecerii de la socialism la comunism. Actuala dezvoltare a societății a fost pregătită de trecutul ei, iar prezentul pregătește de asemenea în mod firesc viitorul în care își vor găsi dezvoltarea acele trăsături ale noului care cresc și se întăresc astăzi. Iată de ce nu există și nu a existat în istoria omenirii o metodă de creație care să țină seama de viitor, care să ajute oamenii să vadă limpede perspectivele luminoase, să-i învețe să înțeleagă că drumul spre acest viitor este un drum de luptă aspră și grea — într-o asemenea măsură ca metoda realismului socialist.

Nu se poate duce o luptă pentru o artă autentică, vie, fără a lupta împotriva concepției primitive, exprimate până în prezent și în teoria și în practica artei și care reduce de fapt arta doar la ilustrarea unor teze generale. Artă nu îmbracă pur și simplu adevărul în vestmîntul imaginilor, ea caută și exprimă în modul ei propriu adevărul artistic, ea nu ilustrează, ci crează, descoperă noul, ajută la înțelegerea vieții în întreaga ei complexitate. Nesocotirea acestei teze importante duce la meșteșug, la crearea unor imagini plictisitoare și meschine, ea răpește artei funcția ei inovatoare, sfera de influență asupra vieții sufletești a omului, caracteristică artei.

În documentele istorice ale C.C. legate de problemele ideologice a fost demascată lipsa de idei în artă, tendința spre ruperea estetizantă a artei de popor. Între noi s-au găsit oameni care credeau că nimicind dușmanul, repurtînd o victorie măreață asupra fascismului, noi putem uita de cerințele ideologice, ne putem orienta spre o artă distractivă, ne putem „odihni la marginea rîului liniștit”. Partidul a condamnat aceste stări de spirit demobilizante.

Nihilismul estetizant și-a găsit o expresie în manifestările unui grup de critici dramatice ale căror tendințe cosmopolite au fost condamnate de presa de partid. De asemenea, o serie de articole publicate recent în „Novii Mir” au fost pătrunse de nihilismul estetizant. În aceste articole care diminuează rolul concepției despre lume în creație și care denaturau însăși esența realismului, au răsunat ecouri ale ideilor propagate cîndva în revista „Literaturnii Kritik”.

Luptînd împotriva concepțiilor estetizante, formaliste, cu privire la artă, opinia noastră publică s-a pronunțat cu aceeași consecvență împotriva tuturor simplificatorilor și vulgarizatorilor marxismului.

Pînă nu de mult didacticismul, spiritul moralizator insistent, erau justificate adesea prin grija pentru păstrarea principialității, prin grija pentru ridicarea rolului educativ al literaturii. Dar principiul partinătății obligă să se ia poziție împotriva oricărei îngustimi, împotriva scolasticii, a dogmatismului, el cere să se țină seama profund de natura creației artistice.

Îndrumările date de partid cheamă înainte, spre adevărul vieții, spre o înaltă desăvîrșire artistică; formulele cabalistice ale vulgarizatorilor trag înapoi. Luînd drept bază tezele științifice despre tipic, critica trebuie să demaște și să lichideze toate formulele vulgarizatorilor.

Nu trebuie să uităm că, definind realismul socialist ca metoda de creație a literaturii și a criticii literare sovietice, partidul a opus această formulare, formulei abstracte despre materialismul dialectic ca metodă de creație, formulă răspîndită de rappiști. Formula rappistă ne îndepărta de la sarcinile concrete, de la specificul artei și în ciuda aparentului ei caracter ortodox era pătrunsă de dispreț față de originalitatea artei, de un dispreț care nu este propriu marxismului.

Disprețul vulgarizator față de artă se manifestă din cînd în cînd, ba în unele cărțuții și broșuri primitive, ba în articole din ziare și reviste, în

care lucrarea este lăudată pentru temă, pentru actualitate, iar calitatea artistică este considerată ca fiind un element de mică însemnătate. Ecoul acestor tendințe s-a făcut auzit, de pildă, în articolul redacțional apărut în „Literaturnaia Gazeta“, cu privire la romanul lui F. Panferov, „Măicuța Volga“.

La noi există destui critici care privesc problema în mod simplist, gata să laude lucrările pentru actualitatea temei, pentru autenticitatea materialului.

Fără să vreau, îmi aduc aminte de cuvântul unui orator la primul nostru Congres. Oratorul care se afla la tribună a fost deodată întrerupt de un ropot de aplauze furtunoase. Oratorul era fericit, surîdea, se înclina, dar aplauzele nu se adresau celor spuse de el — în spatele lui, cu statura puțin înclinată, trecea A. Gorki pentru a-și ocupa locul în prezidium.

Oare nu ne grăbim și noi câte odată să trecem pe seama noastră meritele epocii, meritele mărețelor noastre timpuri?

Viața este uriașă și minunată și pentru a o întruchipa în imagini de o valoare profund realistă sînt necesare eforturi creatoare, neîntrerupte, un studiu încordat, însușirea moștenirii clasice. Încurajînd o concepție superficială, primitivă asupra vieții și artei, eliminînd problemele măestriei, ale desăvîrșirii artistice, sociologismul vulgar aduce daune serioase literaturii sovietice.

Estetismul idealist și sociologismul vulgar sînt legate strîns între ele. Esteții speculează viciile celor cu o viziune primitivă, vulgarizatorii se camuflează sub steagul luptei împotriva estetismului. Sprijinindu-se reciproc, se alimentează reciproc. Literatura sovietică merge însă înainte, pe drumul ei, lichidînd devierile de la realismul socialist.

III. CRITICA ȘI VIAȚA

Maturitatea crescîndă a criticii și istoriei literare și greutățile acestei creșteri s-au oglindit în lucrările consacrate întemeietorilor literaturii sovietice — M. Gorki și V. Maiakovski. Numai în limba rusă, într-un interval de douăzeci de ani au apărut 169 cărți despre Gorki și 102 cărți despre Maiakovski. Uniunea Scriitorilor Sovietici împreună cu Institutul de literatură mondială al Academiei de Științe a URSS a purtat discuții largi despre aceste opere. Cea mai rodnică a fost discuția despre operele consacrate lui Maiakovski.

În discuțiile despre cărțile consacrate lui Maiakovski, noi am avut de luptat cu un punct de vedere îngust și sectar asupra creației celui mai bun și mai talentat poet al epocii noastre, punct de vedere datorită căruia opera poetului era sărăcită și așezată în mod forțat în scheme primitive. Criticarea tezelor false, ascuțita încrucișare a ideilor ce se înfruntau într-o discuție creatoare, liberă, au oferit multe elemente pozitive pentru înțelegerea mai adîncă a poeziei lui Maiakovski.

Discutarea lucrărilor consacrate lui M. Gorki s-a desfășurat sub semnul unei mai adînci interpretări a operei marelui scriitor, sub semnul analizei multilaterale a bogăției artistice, a bogăției de idei a operelor sale. În cursul discuției au fost criticate tendințele grosolan sociologice în analizarea moștenirii lui Gorki. În cîteva lucrări, folositoare în ansamblul lor, (a lui A. Miasnikov și a lui A. Volkov) imaginile create de scriitor erau prezentate adesea doar ca ilustrații ale unor anumite idei sociale.

Gorki este un mare scriitor; el nu a expus marxismul în formă literaturizată, ci a zugrăvit aspecte noi ale vieții poporului. Analogiile mecanice se

substitue analizei felului în care Gorki a oglindit într-un chip nou lumea, a felului în care, cu mijloacele artei, a dat un răspuns problemelor vieții.

În ultima vreme au apărut o serie de lucrări consacrate creației celor mai de seamă scriitori sovietici. Între altele sînt lucrări ca de pildă aceea de B. Brainina despre K. Fedin, de V. Scerbina despre A. Tolstoi, a lui M. Kuznețov despre I. Krîmov, a lui A. Volkov și V. Kurilenkov despre A. Serafimovici, a lui I. Lukin despre M. Șolohov și A. Makarenko, a lui V. Perțov și A. Metcenko despre V. Maiakovski, a criticului T. Trifonova despre I. Ehrenburg, a lui E. Naumov și V. Ozeorov despre D. Furmanov, a lui V. Kovaliov despre L. Leonov și altele. Trebuie semnalate de asemenea lucrările criticilor B. Jghenti, A. Tarasenkov, V. Druzin, M. Klimkovici, S. Krîjanovski, E. Knipovici, V. Smirnova, A. Grigulis, K. Korsakas, A. Kuciar și altele.

Originalitatea scriitorului este legată de descoperirile artistice pe care le-a realizat, de noile domenii ale vieții, de noii eroi pe care i-a adus în sfera atenției noastre, de acele domenii poetice pe care el le-a defrișat pentru popor și pentru omenire.

În lucrările cele mai realizate ale criticilor, creația literară e urmărită în unitatea dintre conținutul de idei și forma artistică în dezvoltarea ei, ca de pildă în cărțile criticului B. Brainina despre Fedin, a lui L. Skorino despre Bajov, a lui E. Surkov despre Treniov și altele.

Partidul a demască „teoria” falsă a lipsei de conflict. Mulți critici au ajutat această pseudoteorie să-și exercite influența ei nefastă asupra veții literare. Această „teorie” rareori s-a manifestat deschis, cu viziera ridicată. Nu vom găsi aproape deloc declarații directe și susținute împotriva înfățișării conflictelor, împotriva zugrăvirii fenomenelor negative. Dar în aprecieri concrete, în observațiile formulate s-ar părea, după unele detalii și după unele cazuri particulare că se promova tocmai acest punct de vedere.

Astfel, A. Belik și G. Lukanov i-au reproșat lui P. Pavlenko, că în romanul său „Fericirea”, după spusele lor „a opus lui Korîtov, secretarul comitetului raional, „rămas în spatele frontului”, pe ostașul Voropaev. Zugrăvirea unor asemenea conflicte drept tipice ne îndepărtează de adevăratele contradicții ale realității noastre”.

Dar la Pavlenko opoziția dintre Voropaev (expresie preferată de unii critici) și Korîtov nu e opoziția unui ostaș față de cel rămas în spatele frontului, ci aceea dintre un creator față de un formalist birocrat. Criticul încu sufletit de spirit partinic era dator să spună: — Tovarăși scriitori, *opuneți* cu curaj oameni cu inițiativă, bine orientați, creatori partinici, celor cu spirit funcționăresc, așa zișilor șefi, birocratilor anchilozați și nu vă fie teamă că vor spune unii că cineva îi opune cuiva, ceva.

Nu trebuie atenuată *incompatibilitatea* dintre spiritul inovator și anchilozare, dintre creație și indiferența funcționărească. Statul nostru, Partidul Comunist, poporul nostru opun cu adevărat forțele creatoare și proaspete ale poporului — tuturor anchilozaților și înapoiților. Fără o asemenea opoziție este imposibil să învingi ceea ce este anchilozat și înapoiat!

Critica prudentă se teme cel mai mult de cuvîntul viu, de expresia neșablonată. Ea ar vrea să niveleze opera literară, ca pe o planșetă!

În romanul lui E. Popovkin „Familia Rubaniuk”, organizatorul de partid Viatkin intră în tranșeea mitraliorilor:

— Ei oimilor! Ce, n-ați prins încă mucegai? aruncă el o vorbă de glumă. Pe marginea acestor cuvinte, unul din critici a spus cu indignare: „În felul acesta se adresează el oamenilor care au trecut prin încercări grele în vremea

luptelor de apărare? Țasta e un „hîtru“ pentru care și Marea e numai pînă la genunchi“. (S. Ivanov, în ziarul „Vecernaia Moskva“).

Nu putem vorbi de vulgarizare, de schematism doar ca trăsături aparținînd trecutului. Iată, în fața noastră avem articolul lui B. Platonov „Unele probleme ale criticii literare“, publicat parcă special pentru Congres în nr. 12 al revistei „Zvezda“. În acest articol, în mare parte confuz, B. Platonov se năpustește împotriva lui L. Leonov și a eroului său Vihrov din romanul „Pădurea rusească“.

După părerea lui, Vihrov este un om superstițios pe cînd Belinski spunea doar că poporul rus este un popor ateu, căruia îi este străină exaltația mistică. După cum afirmă criticul, în caracterul lui Vihrov „apare evident acea exaltare mistică despre care acum un secol Belinski a afirmat cu hotărîre că nu e proprie rușilor“.

În continuare aflăm că în textul lui Leonov „există o prezentare accentuat mistică a forțelor naturii“, că o comsomolistă, Polia, se găsește „în puterea senzațiilor și percepțiilor mistice“, este criticat și Vihrov pentru „panteismul mistic“.

Nu putem să nu regretăm că autorul articolului nu înțelege un lucru elementar, anume imaginea literară, că nu are nici măcar simțul umorului. Important este aici faptul că nici redacția revistei „Zvezda“ nu are aceste calități absolut necesare. Trebuie să menționăm că articolul începe cu cele mai vehemente tirade despre partinitate. Dar partinitatea înseamnă profunzime, lărgime, claritate ideologică, caracter nobil, umanism, iar în articolul lui B. Platonov partinitatea este înlocuită prin folosirea tonului ridicat și prin luarea în răspăr a preopinului.

O activitate deosebit de dăunătoare a criticilor precauți s-a caracterizat prin faptul că teama de a zugrăvi lupta dintre vechi și nou, tendința de a netezi asperitățile, de a ocoli greutățile vieții, de a prezenta cîmpul activității eroilor neted ca un parchet, — au fost prezentate drept manifestări de înaltă principialitate, conștiință și partinitate. Cei care poleiau realitatea s-au împănau cu vestmintele celei mai înalte principialități, ei luptau, chipurile, împotriva prezentării denaturate a figurii oamenilor sovietici, dar de fapt, în ciuda tuturor cerințelor și indicațiilor partidului, militau pentru o prosperitate de paradă, pentru folosirea unor arme mai puțin ascuțite în lupta împotriva lipsurilor. De ce partidul a putut să desvăluie lipsurile unei serii de cărți ale unor scriitori de-ai noștri frunțași? De ce partidul a putut demasca „teoria“ lipsei de conflict, teorie dăunătoare, care a frînat creșterea literaturii? Pentru că, în primul rînd, el cunoaște în profunzime viața, înțelege tendințele firești ale dezvoltării ei, legile creșterii ei. Critica noastră nu are suficientă încredere în aprecierile făcute din punctul de vedere al vieții, nu înțelege destul de profund conflictele de viață.

Viața, realitatea, nu ne permit să îndulcim, să netezim contradicțiile și conflictele. Frica de conflicte, care se mai resimte în literatură și critică dăunează dezvoltării literaturii.

Cunoașterea societății a permis marilor critici să aprecieze just și să prevadă soarta multor opere și a eroilor care le populau. Cînd Belinski a citit „O poveste obișnuită“ de Goncharov, el a găsit anumite trăsături reale în Aduiev cel tînăr și apreciind că activitatea acestui personaj în condițiile vieții din capitală nu este destul de tipică, a scris: „Autorul ar fi avut mai de grabă dreptul să-și lase eroul să mucezească în sălbăticia satească, în apatie și lene...“ Aceste cuvinte au fost scrise cu 12 ani înainte de apariția lui „Oblomov“, dar ele au prezis apariția romanului „Oblomov“.

Adeseori critica este învinuită de caracter publicistic. Dar dacă sub noțiunea de caracter publicistic nu se înțelege vorbăria seacă, considerații generale, ci o preocupare pasionantă, profundă pentru actualitate, pentru fenomenele cele mai importante ale vieții, — un asemenea caracter publicistic sporește posibilitatea de apreciere a meritelor realiste ale operelor de artă. Acesta nu numai că nu contravine unei analize estetice subtile ci, dimpotrivă, ajută înțelegerea mai deplină a felului în care viața își găsește reflecția în creația literară într-o formă artistică proprie. Un exemplu bun în această privință sînt articolele publicate, nu demult, în „Znamia” de către V. Ermilov despre I. Krîmov și A. Makarenko.

Noi avem foarte puține articole care ridică probleme generale și îmbrățișează o serie de lucrări cu o tematică comună pentru a le analiza, articole care să arate succesele și lipsurile în elaborarea artistică a unei teme, articole care cercetează trăsăturile comune ale unor lucrări sau confruntă o serie de lucrări apropiate ca sens sau, dimpotrivă, sesizează nuanțele specifice ale fiecăreia. Critica ce înregistrează fără a avea o concepție largă asupra dezvoltării literare, nu este capabilă să influențeze nici cititorul, nici scriitorul.

E necesar să ridicăm problema cu privire la *personalitatea criticului*. Criticul este un scriitor și un activist social care pătrunde în viață cu tot arsenalul talentului și al cunoștințelor luptătorului pentru linia partidului, nu un om de cabinet care trăiește în lumea îngustă a intereselor profesionale. Trebuie să recunoaștem că Uniunea Scriitorilor și organele sale s-au îngrijit puțin de personalitatea criticului, au făcut puțin pentru a scoate critica de pe linia a doua în care ea se mai găsește și azi, pentru a întări spiritul combativ, pentru a apropia pe critici de realitate.

IV. CRITICA ȘI PROBLEMELE MĂIESTRIEI

Critica se adresează totodată și cititorului și scriitorului, și creatorului cărții, și aceluia care se folosește de ea. Criticul nu este un recenzent pentru un cerc restrîns, nu este un redactor care indică unde trebuie îmbunătățit textul, el este purtătorul intereselor cititorului, reprezentantul opiniei publice, care apreciază lucrarea literară din punctul de vedere al unei probleme de stat. Critica este chemată să înrădăcineze în Uniunea Scriitorilor spiritul intransigenței față de lipsuri.

Indiferența rece, șicanele mărunte îl împiedică pe scriitor să crească. În aceeași măsură îl împiedică și elogierea grandilocventă și nemăsurată. Cînd a apărut valoroasa carte a lui Bubennov „Mesteacănul alb” în revista „Oktiabr”, a apărut următoarea apreciere: „Avem în fața noastră romanul lui Mihail Bubennov „Mesteacănul alb”. Romanul nu este încă terminat; s-a publicat doar primul volum. Ne aflăm la picioarele acestui edificiu, privim în sus către pădurile încă nedefrișate și încercăm să ghicim dimensiunile și formele sale finale. Pășim în interiorul acestei părți a clădirii care este finisată și locuită. Ne uimește desăvîrșirea proporțiilor, ne surprinde abundența și claritatea luminii, bogăția culorilor armonioase și a adîncimii spațiului. Și, cu toată varietatea nesfîrșită a situațiilor, nici un loc pustiu sau plictisitor! Totul este gîndit, totul e necesar și nimic inutil. Doar pe ici pe colo nu s-a curățit încă talajul”. (Oktiabr nr. 5/1948 — articolul lui M. Șkerin). Autorii unor astfel de articole nu fac oare un prost serviciu scriitorilor? Autorul mai lucrează, nu și-a realizat încă ideea și nu trebuie să fie împiedicat să-și desăvîrșască opera prin asemenea laude care-l moleșesc.

În articolul lui O. Reznik „Poezia lui Alexei Surkov“ (revista „Oktia-br“), în cel al lui S. Vladimirov despre cartea lui I. Eventov „Demian Bednii“ („Zvezda“) se întâlnesc asemenea tirade de un entuziasm exagerat.

Cînd criticul manifestă față de un autor cerințe scăzute sau își exprimă aprecierile pe un ton înalt de extaz, importantă nu este problema tonului, ci, în primul rînd, independența criticului. E cu neputință să nu vezi că într-o serie de cărțuții și articole despre scriitori, care cuprind uneori chiar observații interesante, autorii nu manifestă independență în aprecieri: despre lipsuri ei vorbesc pe un ton de scuză, iar despre calități, grandilocvent. Astfel a scris, de pildă A. Tripolski despre A. Korneiciuk, L. Lazarev despre K. Simonov, T. Trifonova despre I. Ehrenburg.

În 1886, într-o revistă de umor „Oskolki“, s-a tipărit o notă („Scara ierarhică literară“). Autorul notei se întreba ce s-ar întîmpla dacă scriitorilor ruși care trăiau atunci li s-ar da ranguri corespunzătoare cu meritele lor.

Lev Tolstoi și Gonțarov ar fi fost consilieri secreți, Saltîkov-Șcedrin și Grigorievici consilieri de stat activi, Maikov, Garșin, Gleb Uspenski — consilieri de colegiu, Korolenco și Gorbunov — consilieri de curte, Albov și Șpajinski ar fi ajuns consilieri titulari; Apuhtin — secretar de colegiu, iar Minski — la registratura colegiului.

Această notă ironică semnată cu pseudonimul „Omul fără splină“ era scrisă de A. P. Cehov. Cehov ironiza scara ierarhică în literatură, „ploconirea mic-burgheză în fața rangurilor“. Și trebuie să recunoaștem că gluma „omului fără splină“ se cam potrivește astăzi și criticii noastre.

Căci însăși prețuirea publică, care ar fi trebuit să stimuleze lupta pentru o înaltă măiestrie, a fost folosită pentru a crea o originală scară ierarhică a rangurilor și pentru a face unele opere tabu pentru critici.

Scările ierarhice de orice fel nu fac altceva decît să împiedice crearea unor criterii cu adevărat înalte în aprecierea lucrărilor de artă.

Marea vină a criticii față de literatură și cititor constă în aceea că ea a luptat insuficient pentru criterii înalte, le-a apărut inconsecvent și a făcut cu ușurință concesii. Astăzi s-au făcut concesii actualității temei, miine — vechilor merite ale scriitorului, poimîine activității lui obștești, ș.a.m.d. Unui scriitor i s-a făcut o concesie pentru a nu-l jigni prin compararea cu altul, iar celui de-al treilea i se aplica de la sine criteriul minimalizant aplicat primilor doi...

Uneori se crede că înălțimea criteriilor artistice se exprimă în capacitatea de a vedea și găsi lipsuri în lucrare. Este nejust. Înălțimea criteriilor se exprimă în primul rînd în capacitatea de a vedea meritele lucrării. În acesta rezidă cea mai grea sarcină a criticului. Cel mai ușor lucru e să găsești lipsuri mai mult sau mai puțin esențiale: ele există în fiecare lucrare. Este incomparabil mai greu să determini prin ce este bună lucrarea, ce este în ea cu adevărat poetic, aici este necesară și o privire pătrunzătoare și convingere, și gust subtil.

În fața acestei sarcini, critica se oprește de cele mai multe ori, vădind incapacitatea de a defini originalitatea unui scriitor. Ea nu-și exprimă cu hotărîre părerea cu privire la originalitatea vieții, a relațiilor dintre oameni, a caracterelor prezentate de artist conștiinței noastre și despre originalitatea măiestriei scriitoricești.

Iată, de pildă, T. Trifonova în lucrarea ei despre I. Ehrenburg, apreciind just publicistica lui Ehrenburg, scrie în continuare despre compoziția romanelor sale:

„Pentru Ehrenburg, și în publicistică și în romane — îndeosebi în „Furtuna“ — structura compozițională este unul din elementele hotărîtoare.

Compoziția „Furtunei“ reproduce cu mai mare amploare principiile structurii compoziționale a articolelor sale publicistice“.

Dar compoziția publicisticii are particularitățile ei. Dacă romanul este construit după același principiu ca și un articol, înseamnă că pentru roman principale nu sînt chipurile oamenilor, relațiile lor reciproce, dezvoltarea caracterelor, cu alte cuvinte nu avem de-aface cu proză artistică. Din fericire nu se întîmplă astfel. Din fericire „Furtuna“ este literatură, proză, roman și nu publicistică; criticul este atras de comparații superficiale, lăsînd în lături ceea ce este principal și hotărîtor.

I. Grinberg în cartea sa „Nikolai Tihonov“, nu a izbutit să ne prezinte dezvoltarea ideologico-artistică a poetului. Aceeași lipsă este proprie și cărții lui E. Usievici, „Vanda Vasilevskaia“.

Pentru dezvoltarea literaturii sovietice, măiestria limbii are o însemnătate excepțională. După discuția despre lingvistică au apărut în reviste o seamă de articole. În lucrările de critică au început să fie analizate mai amănunțit particularitățile limbajului folosit de scriitori. Dar cotitura nu a fost consolidată. După puțin timp, lucrările și-au reluat cursul anterior și observațiile fugitive despre limbă au reînceput să-și ocupe obișnuitul loc modest de la sfîrșitul articolelor de critică.

Nu putem lupta în literatură împotriva cenușului, a primitivismului fără a lupta împotriva cenușului și primitivismului în limbă. În lucrările de critică putem găsi observații deseori judicioase, dar aproape că nu vom găsi o analiză a ansamblului mijloacelor de expresie alese de scriitor, priciperea de a dezvălui originalitatea individuală a stilului, cu alte cuvinte capacitatea de a înțelege însemnătatea limbajului ca o categorie estetică.

Celor mai bune lucrări ale literaturii sovietice le sînt străine naturalismul, copierea mecanică a greșelilor din vorbire, media statistică cenușie, corectitudinea impersonală și platitudinea. Lupta pentru bogăția și originalitatea limbajului este o importantă sarcină a criticii.

Critica este și ea un gen al creației literare. Înțelegerea profundă a specificului artei, simțul dezvoltat al frumosului, gustul artistic — acestea sînt condițiile fără de care nu poate exista critica! Uitînd că critica este un gen deosebit al creației literare, noi uităm îndeosebi faptul că în critică este important nu numai ce se spune, dar și cum se spune. Critica este chemată să lupte împotriva cenușului și plictisiei din cărți, dar oare criticii înșiși nu fac abuz de permisiunea care nu le-a fost acordată de nimeni de a scrie cenușiu, plictisitor, palid?

Cu toții ne amintim de versurile lui Maiakovski:

*Ulița se strîmbă mută
nu are cu ce să vorbească, să țipe!*

Istoricul literar A. Volkov interpretează aceste versuri pline de poezie, în sensul lor direct și practic: Maiakovski și-a pus în față sarcina de a da o limbă „străzii care nu poate vorbi“... („Studii despre literatura rusă de la sfîrșitul sec. XIX și începutul sec. XX pag. 567).

Articolele lui Belinski sau ale lui Dobroliubov erau bogate în umor și străbătute de patos; o analiză serioasă se termina cu o încheiere aforistică; articolele purtau amprenta unei puternice însuflețiri iar temperamentul pulsa deosebit de viu. Și cît de variate erau formele lucrărilor scrise de clasicii criticii noastre! Cînd Scedrin a trebuit să demaște esența conservatoare a romanului „Kneazul Serebrianii“ de Alexei Tolstoi, el a tipărit în revista „Sovremenik“ o recenzie-parodie, anunțînd că autorul ei este un învățător bătrîn ieșit la pensie, care odinioară a predat literatura la un corp de cadeți.

Învățătorul, un om înapoiat, ieșit la pensie, ridică în slăvi pasajele cele mai inconsistente și false ale romanului și cititorului îi apăreau lîmpede laturile slabe ale operei. Și pentru a sublinia mai puternic „temeinicia unor asemenea laude”, redacția anunța că autorul acestei recenzii, a sucombat în urma unui atac de paralizie fără a-și putea isprăvi lucrarea....

Clasicii criticii noastre au știut să-și exprime într-o formă vie, impresionantă, convingerile intime, să-și împărtășească visurile literare și să pună întrebarea: cînd va sosi, în sfîrșit, ziua cea adevărată... Dar cît de bine stăpîneau ei arma polemicii în luptele ideologice cu adversarii lor!

Tonul egal, liniștit, care nu cunoaște nici patos, nici ironie, acel raționalism incolor, ariditatea specifică referatelor oficiale, trăsături proprii multor articole de critică, sînt contra indicate criticii combative, pasionate, care susține cu drag ceea ce e nou, care atacă cu energie pe adversar, cum de fapt și trebuie să fie critica literară sovietică.

Critica sovietică are un minunat tovarăș de luptă și ajutor — cititorul. Adeseori noi uităm de el, însă dacă vom analiza cu atenție scrisorile cititorilor, părerile lor exprimate în cadrul întîlnirilor cu scriitorii, și dacă vom lăsa la o parte unele observații nejuste — vom avea în fond o minunată exprimare a dragostei, înțelegerii și exigenței poporului față de literatură. Revistele și gazetele noastre trebuie să studieze mai din plin aceste minunate documente, iar pentru edituri ar fi timpul să se gîndească să editeze afară de cărțile istoricilor literari, și cărți cu scrisorile cititorilor. I. G. Ehrenburg a spus aici că „Literaturnaia Gazeta” n-a publicat scrisorile cititorilor care au apreciat nuvela lui. Dar din trecerea în revistă a scrisorilor cititorilor publicate în „Literaturnaia Gazeta”, cu privire la nuvela „Dezghetul”, se desprind ambele puncte de vedere — atît punctul de vedere al cititorilor cărora nu le-a plăcut nuvela, cît și punctul de vedere al cititorilor care au susținut-o. În această trecere în revistă a scrisorilor se vedea că majoritatea autorilor lor au avut o atitudine critică față de nuvela „Dezghetul”. Totodată s-a spus că „există și multe scrisori, ai căror autori polemizează cu articolul lui K. Simonov și arată contribuția pozitivă a „Dezghetului” ca o operă ce ridică probleme acute”. În această trecere în revistă au fost publicate scrisorile cititorilor I. Timofeev care a contestat articolul lui K. Simonov, V. Ejov, Rovenski, Borisov, Braghinski, Povolotki, Cecik. E adevărat că în „Literaturnaia Gazeta” au predominat scrisorile care criticau nuvela — dar ele au predominat și în poșta redacției.

La aceasta putem doar adăuga că autorii scrisorilor, chiar cei care critică cu asprime „Dezghetul” au apreciat mult, totodată, meritele lui I. G. Ehrenburg față de literatura sovietică și și-au exprimat convingerea că scriitorul va crea opere noi, demne de talentul lui și de locul lui în literatura sovietică.

V. LOCUL CRITICII ÎN MUNCA NOASTRĂ

Uniunea scriitorilor sovietici poartă toată răspunderea pentru lipsurile serioase ale criticii. Și acum critica rămîne pe ultimul plan în viața Uniunii scriitorilor. De faptul că adeseori critica este pasivă, nu dă dovadă de inițiativă, nu dă tonul, nu se bucură de respect pentru profunzimea și claritatea aprecierilor, pentru curajul și țelul bine determinat în punerea problemelor, sînt vinovați criticii înșiși. Dar trebuie să spunem că Uniunea scriitorilor și redacțiile organelor de presă ale Uniunii nu se prea îngrijesc de dezvoltarea criticii și de locul ei în munca comună.

„... Talentul de critic este rar, drumul lui este lunecos și periculos“, — spunea Belinski. Critica cere atenție și sprijin. Cu toate acestea, rolul criticii și locul ei de azi în reviste și gazete se aseamănă cu rolul și locul unei rude sărace. Locul rezervat criticii este vădit nemulțumitor. Asemenea situație în secțiile de critică este intolerabilă. Rubricile de critică trebuie să dea tonul revistei în multe privințe, să-i determine înfățișarea. În reviste trebuie să-și găsească loc și articolele teoretice cu privire la problemele generale ale artei, și expunerile cu caracter de trecere în revistă, și recenzii asupra cărților noi. În fiecare număr de revistă, rubrica de critică trebuie să aibă 6—8, și chiar mai multe coli de tipar.

Nenorocirea e că noi ne-am împăcat cu acest nivel de muncă al criticilor și cerințele față de critică sînt scăzute, iar în viața Uniunii Scriitorilor ea este pusă în situația de inegală în drepturi.

Se consideră drept normal faptul că scriitorii publică culegeri de poezii și povestiri. Culegerile, însă, de articole critice aproape că nu sînt editate la noi.

La plenara a XIII-a conducerii Uniunii Scriitorilor sovietici s-a pus la îndoială necesitatea unor culegeri de articole critice. S-a spus că criticii trebuie să aștepte cu editarea culegerii de articole „pînă le va culege în locul lor însuși publicul“, după cum a spus A. Fadeev. Dar de ce nu apelăm la public cînd este vorba de culegeri de poezii, povestiri sau opere dramatice? Credem că personalul editurilor și chiar criticii pot da aici ajutor publicului. În ultimii ani s-ar fi putut edita culegeri de articole ale lui F. Gladkov, S. Marșak, A. Fadeev, K. Simonov, M. Bajan, V. Ermilov, V. Smirnova, A. Makarov, E. Knipovici și ale altor scriitori și critici.

În cadrul discuțiilor care s-au desfășurat înainte de Congres s-a pus în discuție problema unei reviste speciale de istoria și teoria literaturii. Necesitatea unei astfel de reviste este indiscutabilă. Credem că o revistă consacrată problemelor de teorie și istoria literaturii asemănătoare, să zicem, cu revista „Probleme de istorie“, care să arunce lumină asupra celor mai importante probleme generale ale literaturii sovietice actuale și ale literaturii străine, trebuie să fie creată ca organ al Academiei de Științe a U.R.S.S. și al Uniunii Scriitorilor Sovietici.

Trebuie să discutăm și problema referitoare la formele de muncă cu criticii și formele de participare a criticilor la munca Uniunii Scriitorilor.

Într-o vreme a fost lichidată secția de critică din cadrul Uniunii Scriitorilor, cu scopul de a face pe critici să participe la activitatea secțiilor de creație ale scriitorilor. Aceasta a fost o hotărîre necesară pentru lichidarea caracterului prea închis, de castă, al criticilor.

Viața dovedește necesitatea de a găsi acele măsuri, care pe lîngă participarea criticilor la munca secțiilor de prozatori, poeți și dramaturgi, să permită rezolvarea problemelor profesionale privind activitatea propriu zisă a criticilor. Criticii au interesele lor profesionale, au problemele lor care nu pot fi rezolvate în cadrul altor secții. Uniunea scriitorilor aproape că nu a convocat separat pe critici și nu s-a interesat de munca lor. Comisia de critică a muncit slab și în mod sectar în toți acești ani. Restructurînd munca comisiei de critică și aprofundînd problema formelor de strîngere la un loc a criticilor, vom ști să conducem mai bine cadrele criticilor.

A fost o minunată tradiție a literaturii ruse ca scriitorii să scrie articole critice. Noi respectăm prost această tradiție. Putem indica multe articole interesante, care pun problemele în mod creator scrise de A. Fadeev, M. Bajan, A. Surkov, S. Marșak, K. Simonov, I. Ehrenburg, V. Saianov, A. Upit, K. Krapiva, M. Isakovski, V. Kocetov, N. Gribaciov, M. Auevov,

F. Gladkov, M. Șaghinian, S. Dadiani, V. Lașis, A. Korneiciuk, N. Tihonov, și alții, dar în general, scriitorii nu sînt încă suficient de activi în domeniul criticii.

Situația privind activitatea criticilor ne îngrijorează serios. Din 230 de critici din Moscova, activează în presă mai mult sau mai puțin regulat 90 dintre ei. Un număr de aproximativ 50 de critici din Moscova, n-au publicat nici o lucrare timp de cîțiva ani. O situație asemănătoare există la Leningrad, unde din 60 de critici, doar 6—7 își publică în presă mai mult sau mai puțin regulat lucrările, în Ucraina, în Georgia...

Problema noilor cadre de critici se ridică în toată ascutimea ei. În ultimul timp au publicat lucrări interesante, deși, desigur, nu lipsite de scăderi, criticii N. Șamota, V. Ozerov, M. Kuznețov, L. Novicenko, Z. Papernîi, E. Surkov, G. Lomidze, A. Turkov, A. Voskecean și alții. Și cu toate acestea, îmbogățirea cadrelor de critici se face extrem de încet și nesistematic. În ultimii ani, în Uniunea scriitorilor au fost primiți doar cîțiva critici și totodată, există o tendință nejustă de a nu primi în Uniune decît pe autorii de volume de studii literare și de a respinge pe autorii a zeci de articole critice de sine stătătoare despre literatura curentă, care pun problemele în mod creator, pe motivul formal că ei n-au volume proprii publicate.

Principală lipsă însă constă în faptul că noi facem puțin pentru educația ideologică și pentru creșterea în mod creator a criticilor, pentru crearea unei atmosfere de creație normală.

La unii critici tineri se constată ezitări și greșeli. Vom aminti în treacăt de articolele lui M. Scegllov, un om talentat, de o inteligență vie, dar care a plătit tribut influențelor estetismului. Aceasta dovedește că atunci cînd nu exercităm noi influența cuvenită asupra tineretului, cînd nu-l îndrumăm noi, atunci se manifestă altfel de influențe, cele străine.

Nu putem spune că la noi criticii nu sînt criticați. Ei sînt criticați, poate, uneori chiar prea aspru, ei nu sînt feriți de enervarea autorilor „jigniți” și, adeseori, fiecare deficiență din opera criticată este explicată prin reaua voință a criticului. Adeseori critica este neîntemeiată și lipsită de scopuri precise. O astfel de critică unilaterală s-a desfășurat, de pildă, la congresul scriitorilor din Bielorusia. În raportul lui P. Brovka s-a vorbit obiectiv despre critică, dar în cadrul discuțiilor scriitorii au condamnat critica aducîndu-i învinuiri neîntemeiate.

Sînt și cazuri cînd criticăm pentru greșeli, dar nu ne gîndim cum să facem ca tovarășul criticat să-și îndrepte prin muncă greșeala făcută.

Nu se poate să nu ne îngrijoreze faptul că mulți critici se îndreaptă spre catedre, se afundă în studiul istoriei literaturii, îndepărtîndu-se de la o participare activă pe frontul literar. Nu putem să nu condamnăm pe un critic care pleacă într-un sector „nepericulos”, „liniștit” — critica și liniștea cu greu pot fi compatibile. Dar nu putem să nu spunem că și Uniunea scriitorilor este vinovată de faptul că s-a creiat această situație. Cel mai ușor lucru este să irosim cadrele de critici; trebuie însă să-i adunăm, să-i unim cu perseverență și fermitate! Sîntem pentru o atitudine gospodărească, plină de grijă, a criticii față de literatură; sîntem pentru o atitudine plină de grijă față de critică!

În salutul C.C. al P.C.U.S. adresat Congresului nostru se vorbește despre lipsurile esențiale ale literaturii noastre și, în special, se arată că:

„Rămîn încă serios în urmă critica literară și știința literaturii, care sînt chemate să prelucraze cea mai bogată moștenire a scriitorilor clasici și să generalizeze experiența literaturii sovietice, să contribuie la creșterea ideologică și artistică a literaturii noastre”.

Din această indicație trebuie să tragem toate concluziile.

Critica trebuie să fie și pe viitor îndreptată cu toată puterea împotriva a tot ce este străin și putred, împotriva influențelor ideologiei burgheze. Grijă serioasă pentru dezvoltarea și creșterea literaturii și perfecționarea măestriei artistice, intransigența combativă față de tot felul de denaturări ideologice — aceasta este, în fond, sarcina unică și complexă a criticii.

Hai să privim spre ziua de mâine a criticii noastre. Dar să ne înțelegem de la început: nu va fi nici un fel de idilă, nu va fi o critică de salon — vor fi discuții, deosebiri de opinii, vor fi ciocniri de păreri, de aprecieri, de puncte de vedere, dar acestea vor fi discuții însuflețite de dragostea pentru dezvoltarea literaturii.

Prevedem o literatură sovietică dezvoltată și, mai mult, care a dat poporului și întregii omeniri multe opere noi, minunate: romane, nuvele, drame, poezii.

Și mai simțim un demn tovarăș de luptă al literaturii, prieten inteligent și talentat al scriitorului și cititorului — critica literară, care ocupă un loc de onoare în viața spirituală a societății noastre.

Această sarcină nobilă poate fi realizată: avem în domeniul criticii oameni talentați care-și iubesc profesiunea, avem o literatură măreață a cărei experiență permite criticii să se dezvolte în toată puterea ei, avem o moștenire artistică din cele mai bogate și avem învățătura înțeleaptă a marxism-leninismului care ne luminează calea.

Dezvoltarea criticii este o problemă a noastră a tuturor, problemă în care sînt cointeresați îndeaproape, atât creatorii și criticii, cît și intelectua-litatea noastră, poporul nostru.

Să pornim, deci, în mod unit și susținut, la realizarea acestei opere comune! (*Applauze prelungite*).

Text prescurtat apărut
în „Literaturnaia Gazeta“ Nr. 155

DESPRE STATUTUL UNIUNII SCRITORILOR SOVIETICI

Raportul lui L. M. Leonov

Tovarăși delegați!

Comisia de redactare a Statutului Uniunii Scriitorilor din U.R.S.S., aleasă de acest Congres, supune atenției Dvs. proiectul noului Statut.

După cum se știe, Statutul Uniunii noastre care este astăzi în vigoare a fost adoptat la Primul Congres. În cei 20 de ani care au trecut, țara noastră a parcurs un drum uriaș de dezvoltare. În condițiile trecerii treptate de la socialism la comunism crește nemăsurat de mult rolul social-transformator și educativ al literaturii sovietice.

În salutul Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, se acordă o înaltă prețuire activității scriitorilor sovietici. Acest document ne cheamă să scriem adevărul, să pătrundem fondul contradicțiilor și conflictelor din viață, — să luptăm activ împotriva rămășițelor trecutului din conștiința contemporanilor, să arătăm într-o formă înaltă frumusețea și măreția ideilor comunismului, să întruchipăm în imaginile eroilor toată varietatea activității lor, a vieții lor sociale și personale.

Aceasta este sarcina principală a Uniunii noastre — nu numai să înfățișăm noul, ci să și ajutăm prin toate mijloacele la victoria lui. Astfel, literatura devine un instrument universal sigur pentru câștigarea fericirii poporului. De pe tribuna aceasta, se vede îndeosebi cum se transformă lumea și odată cu ea și lira poetului, pe care întotdeauna o primește odată cu viața. În timpurile noastre ea și-a slujit poporul cu credință și devotament, atît cu lopata cît și cu sabia. Avem tot dreptul să ne mîndrim de faptul că împreună cu poporul am durat temeliiile cincinalelor și am izgonit pe dușman dincolo de granițe (*Aplauze*).

Țara și poporul nostru au devenit un imens laborator unde se controlează normele relațiilor viitoare dintre oameni și se creiază etaloanele virtuților noi care vor constitui baza clădirii noii morale comuniste. De aceea milioanele de priviri binevoitoare și dușmănoase ale oamenilor sînt îndreptate asupra inimilor poporului nostru cu ajutorul căruia se transformă lumea veche. Multe zeci de cărți sovietice excepționale care au reflectat acest proces arătau că literatura sovietică a devenit și o excelentă lupă pentru studiul proceselor interioare ale vieții poporului și trebuie să sperăm că va deveni în viitorul apropiat un telescop de aceeași putere, care ne va permite să analizăm splendida arhitectură spirituală și materială a comunismului.

Poporul vrea să vadă viitorul prin ochii literaturii noastre. Pentru această literatură, numai sarcina de a cînta poporul nostru este prea ușoară — ea trebuie să devină și un puternic mijloc pentru dezvoltarea perspectivei viitorului.

Problemele enumerate largesc considerabil locul și limitele activității noastre. În acești 20 de ani literatura sovietică a fost recunoscută și de cititorii de peste graniță, care caută să înțeleagă importanța eliberatoare a acestei epoci. Caracterul afirmator de viață și uman al literaturii noastre, credința ei în puterea și inteligența omului, în victoria inevitabilă a luminii asupra întunericului își găsesc un răsunet cald de recunoștiință la oamenii simpli de pretutindeni.

Literatura sovietică nu poate să aibe o atitudine nepăsătoare față de renașterea agresiunii din Europa, care se petrece sub ochii noștri. Îmi voi permite să insist puțin asupra acestui punct, întrucât atribuțiile de președinte al comisiei de Statut nu exclud drepturile mele în calitate de simplu participant al Congresului.

Cu multă părere de rău constat că în cuvântările unor oratori ai noștri s-au reflectat mai mult stările sufletești personale, mai puțin interesante, decât înțelegerea situației externe îndeajuns de îngrijorătoare. Ai impresia că unii oratori ai Congresului nu-și dau pe deplin seama de faptul că acest Congres se desfășoară într-o perioadă grea și încordată.

Datoria sfântă a literaturii noastre este nu numai de a educa cu mult patos revoluționar sentimentul patriotic al cetățeanului sovietic, dar să și ajute la unitatea puternicului lagăr al prieteniei și păcii, democrației și socialismului, să afirme ideile de solidaritate frățească a oamenilor muncii și să demaște pe oamenii răi care s-au obișnuit să se hrănească din nenorocirile oamenilor și din dezorganizarea socială... într-un cuvânt să cultive cu abnegație pe ogorul poetic pîinea neagră simplă a adevărului poporului, cu care au fost crescuți, fără excepție, toți voinicii cunoscutelor balade populare care au luptat pentru libertate.

Moștenind mărețele tradiții atât ale literaturii ruse cît și ale literaturilor naționale, precum și ale literaturii clasice universale, studiind experiența celor mai buni contemporani ai noștri de peste graniță și intervenind activ în viață de partea luminii, împotriva întunericului, noi perfecționăm și adîncim metoda realismului socialist, care nu s-a desmințit în cei 20 de ani trecuți.

Literatura noastră nu este numai o constelație a bogatelor literaturi frățești, crescute cu dragoste de poporul nostru, — ea este cu adevărat variată în ceea ce privește manifestarea celor mai diferite individualități creatoare. Metoda realismului socialist oferă literaților o posibilitate multilaterală pentru dezvoltarea inițiativei creatoare, — ea presupune bogăția și varietatea mijloacelor artistice și a stilului, ea sprijină orice inovație îndrăzneată care tinde la realizarea celui mai înalt scop printr-o economie înțeleaptă a mijloacelor, care năzuiește spre intensificarea influenței artistice pe seama rezervelor ascunse ale măestriei, spre forme noi corespunzătoare noului conținut, și de fiecare dată spre idei care să exprime cît mai mult.

În capitolul II se precizează sarcinile Uniunii Scriitorilor din U.R.S.S. În decursul celor 20 de ani ne-am transformat într-o organizație socială puternică care unește toate forțele existente ale literaților — ale celor care fac parte din partid și ale celor fără de partid. Datoria lor morală este de a participa la construirea comunismului, la procesul de educare morală și politică a oamenilor sovietici, la lupta împotriva rămășițelor zilei de ieri din conștiința oamenilor. În punctul respectiv al Statutului, această teză va determina aspectul spiritual al scriitorului sovietic. Numai dacă ți-e sufletul înflăcărat poți aprinde flacăra în sufletul altuia, numai prin înțelepciunea proprie poți îmbogăți pe toți care au nevoie de ea, numai cine e curat are dreptul de a vorbi altora despre virtuțile socialiste și, trebuie

să sperăm că viitoarea conducere a Uniunii va supraveghea cu vigilență puritatea morală a organizației de scriitori.

Uniunea Scriitorilor din U.R.S.S. este obligată să contribuie la dezvoltarea prin toate mijloacele a prieteniei frățești dintre literaturile naționale prin ajutor reciproc, schimb de experiență creatoare, îmbunătățirea calității și sporirea numărului traducerilor atât în limba rusă cât și în limbile frățești ale popoarelor Uniunii Sovietice.

Cea mai importantă sarcină a Uniunii Scriitorilor este de a da ajutor tinerilor literați, de a se îngriji zilnic de îmbogățirea literaturii sovietice cu forțe noi. Trebuie să sperăm că, în sfârșit, acest compartiment de cea mai mare răspundere a activității Uniunii va fi ridicat în toate privințele la înălțimea cuvenită. Viitoarea conducere a Uniunii Scriitorilor nu trebuie să uite munca gigantică și totdeauna atât de hotărâtă pe care a dus-o în această privință bunul nostru învățător Maxim Gorki.

Conform noului Statut, Uniunea va contribui și la desfășurarea întrecerii creatoare, bazată pe drepturi egale a scriitorilor, va ajuta la dezvoltarea multilaterală a formelor, stilurilor și genurilor literaturii noastre în raport cu talentele individuale. Ea va organiza discuții creatoare și va asigura condiții pentru discutarea principială și nepărtinitoare a problemelor arzătoare ale vieții literare.

Oricât de puternic ar fi talentul unui artist, el se ofilește inevitabil, dacă în cadrul activității sale zilnice nu se alimentează din izvoarele miraculoase întineritoare ale vieții. Chiar și splendida imaginație de celui mai mare geniu nu este capabilă să construiască un eveniment decît pe 10 coordonate cel mult, în timp ce viața construiește cel mai mic detaliu pe baza unei mulțimi nenumărate de coordonate! Legătura permanentă și profundă cu realitatea, participarea activă la viața socială și politică a țării poate să asigure unui literat cele mai mari succese în cadrul activității lui creatoare.

Noul Statut subliniază că Uniunea Scriitorilor este obligată să ajute prin toate mijloacele pe membrii organizației la stabilirea unor legături vii și la crearea în cadrul organizațiilor de scriitori a unei ambianțe favorabile pentru creație.

După cum ați citit în Proiectul Noului Statut, organele conducătoare ale Uniunii trebuie să se sprijine în acelaș timp și pe opinia publică a scriitorilor, pe colegiile redacționale, pe consiliile redacționale ale organelor de presă și de editură ale Uniunii Scriitorilor și pe comisiile și secțiile ei de creație.

Trebuie să întărim și să lărgim și mai mult legăturile internaționale cu scriitorii țărilor de democrație populară și cu forțele democratice progresiste din toate țările. Uniunea Scriitorilor va antrena prin toate mijloacele pe literați la lupta pentru pace, cel mai mare bun al popoarelor, îi va chema să demaște pe dușmanii păcii și să lupte împotriva urii de rasă și șovinismului sub toate manifestările ei.

Timp de 20 de ani literatura sovietică a dus în permanentă luptă împotriva influențelor dușmănoase ale ideologiei burgheze, împotriva diferitelor teorii străine de spiritul societății noastre. Tot așa și în viitor datoria Uniunii va fi lupta împotriva denaturărilor ideologice care împiedică pe literați să meargă în acelaș pas cu poporul. Pentru acelaș scop Uniunea Scriitorilor va acorda o deosebită atenție ridicării calității măiestriei scriitorilor. E timpul să se creeze un număr necesar de opere care să corespundă înaltelor principii ale umanismului sovietic, confirmate de întreaga practică a vieții noastre. Lumina acestor principii este atât de puternică, încît, uneori, trebuie să recunoaștem, că cea mai superficială reflectare a lor aducea glorie — fie chiar și de scurtă durată, dar totuși glorie — chiar și autorilor unor

opere mediocre. Poporul nostru, păstrătorul și creatorul tuturor valorilor vieții, așteaptă pe bună dreptate de la artiștii cuvîntului opere de toată valoarea și mai trainice, care să corespundă roadelor materiale ale marilor sale acte de vitejie.

Toate genurile de activitate literară sînt chemate să participe în aceeași măsură la crearea valorilor spirituale susmenționate. În capitolul Trei al Statutului care determină îndatoririle și drepturile membrilor Uniunii, sînt enumerate toate categoriile existente de literați care fac parte din Uniunea Scriitorilor din U.R.S.S. și tot odată, ca și înainte, drept condiție pentru primirea lor în Uniune, o constituie participarea creatoare la construirea societății comuniste și lucrările tipărite care au o importanță artistică sau științifică de sine stătătoare. În comparație cu paragraful respectiv al Statutului vechi, aici sînt adăogați autorii operelor dramatice pentru filmare și traducătorii.

Aceste completări sînt determinate de creșterea considerabilă realizată atît în domeniul traducerii artistice cît și în domeniul dramaturgiei cinematografice, care s-a afirmat ca un gen al literaturii artistice, bucurîndu-se de toate drepturile.

Potrivit noului Statut, primirea noilor membri în Uniunea Scriitorilor se va face de către Prezidiul conducerii Uniunii Scriitorilor, de Prezidiile Conducerii republicilor unionale, precum și de conducerile tuturor celorlalte organizații ale Uniunii Scriitorilor din care fac parte cel puțin 40 de membri ai Uniunii Scriitorilor. După părerea comisiei, caracterul unei astfel de primiri va insufla pe de o parte un spirit de democrație în problema atragerii forțelor noi în Uniunea Scriitorilor, iar pe de altă parte, —va face ca organizația respectivă să fie mai exigentă la rezolvarea problemei.

Carnetul unic de membru al Uniunii Scriitorilor din U.R.S.S. se va înmîna noului membru al Uniunii la ședința prezidiului conducerii Uniunii Scriitorilor. Această măsură va sublinia importanța acestui act pentru cel primit și tot odată va obliga organizația care primește să procedeze cu o mai mare băgară de seamă.

În Statut s-a introdus și un punct în virtutea căruia scriitorii membri ai Uniunii, care dau referințe pentru un membru nou, sînt obligați să se prezinte personal la ședința comisiei de primire, și nici decum să se eschiveze printr-o hîrtie scrisă în grabă. Aceasta s-a făcut și pentru ca, după cum se spune, venerabilii nași debotez să aibă posibilitatea de a cunoaște măcar în fugă și personal pe finul lor literar.

După cum știți, proiectul noului Statut prevede lichidarea sistemului de candidați în Uniunea Scriitorilor. Prin acest punct comisia a căutat să satisfacă numeroasele dorințe atît ale organizațiilor de scriitori, cît și ale unor membri ai Uniunii Scriitorilor. Experiența de mulți ani a arătat că nu numai tinerii autori rămîn timp îndelungat candidați. Probabil, titlul de candidat purtat în decurs de mulți ani, uneori chiar toată viața, nu stingherește cîtuși de puțin pe literații acestei categorii și nu-i stimulează la ridicarea nivelului lor creator, cu atît mai mult, cu cît situația de candidat nu atrage după sine nici un fel de limitare în drepturi față de ceilalți membri ai organizației.

De regulă, stilul și conținutul primelor cărți sînt suficiente pentru a aprecia posibilitățile creatoare ale tovarășului literat. Greșeala pe care o poate comite în aceste cazuri comisia de admitere, poate fi ușor îndreptată după intervalul de timp suficient pentru scrierea unei cărți noi. Existența unui asemenea sistem de candidat ducea inevitabil la un liberalism în ceea ce privește determinarea vocației literare, ducea de asemenea la scăderea

exigenței față de fenomenele literare și adeseori ne silea să ne împăcăm cu unele fenomene literare care erau departe de a fi o podoabă a organizației noastre în ochii cititorului.

De asemenea, comisia recomandă Congresului să oblige prezidiul conducerii Uniunii Scriitorilor Sovietici din U.R.S.S. să schimbe în cursul anului 1955, carnetele de membru cu carnetul unic de membru al Uniunii Scriitorilor Sovietici din U.R.S.S., eliberându-l tuturor literaților care corespund prin creația lor cerințelor crescute ale Statutului.

Comisia consideră că această măsură de cea mai mare importanță sugerată chiar de viață și realizată cu cea mai mare atenție și obiectivitate va ajuta la întărirea literaturii sovietice.

În conformitate cu capitolul IV al noului Statut, ședința plenară a Direcției Uniunii Scriitorilor alege dintre membrii săi Prezidiul și Secretariatul Conducerii. Statutul nu prevede alegerea președintelui Comitetului de Conducere, fapt determinat, după părerea Comisiei, de necesitatea unei conduceri colegiale a Uniunii. Prin aceasta se mărește considerabil responsabilitatea fiecărui membru al Prezidiului pentru starea organizației, pentru activitatea tuturor organelor ei.

Potrivit noului Statut, secțiile Uniunii Scriitorilor din U.R.S.S. se înființează în regiunile și ținuturile republicilor unionale conform hotărârii Prezidiilor respective, în cazul când în regiunea sau ținutul respectiv există cel puțin 10 membri ai Uniunii Scriitorilor. S-a văzut în practică că micile organizații regionale de scriitori compuse doar din 3—5 membri ai Uniunii, nu sînt în stare nici să funcționeze în mod creator, nici să existe independent. E mai inteligent să întărim secțiile spre a concentra forțele și mijloacele pentru o activitate educativă și creatoare.

Din puternica organizație din Rostov poate fi creată secția Nord-Caucaziană din care vor face parte secțiile din Crasnodar, Stavropol, precum și literații din Groznii. Secția din Sverdlovsk va fi centrul întregului Ural, undes-ar contopi secțiile Uniunii Scriitorilor din Celeabinsk, Molotov, Cicalov, precum și literații din Curgan. Tot astfel secția din Saratov ar putea deveni centrul literar al Povoljiei, inclusiv secția din Cuibîșev și literații din Ulianovsk și Astrahan. Orașul Voronej ar putea să unească scriitorii din Tambov, Reazan, Oreol, Cursc.

Unind un număr de 30—40 membri ai Uniunii Scriitorilor sovietici, fiecare din aceste secții ar putea să devină o organizație literară puternică.

În felul acesta, contopirea secțiilor slabe va permite întărirea activului din secțiile lărgite, iar în celelalte orașe pot funcționa cercurile literare. Conducerea lor va fi asigurată de secțiile devenite mai puternice după comasare și de comisia pentru munca cu tinerii literați, care trebuie să fie întărită în măsura posibilităților.

O astfel de întărire a organizațiilor noastre literare ar da posibilitatea Uniunii Scriitorilor să rezolve, în sfîrșit, problema, devenită de mult acută, a creării revistelor periodice interregionale (*aplauze*) care ar fi în stare să organizeze procesul creației literare și i-ar scoate pe scriitori regionali pe cîmpul vast al întrecerii creatoare sănătoase.

Supunînd atenției delegaților Congresului proiectul noului Statut al Uniunii Scriitorilor din U.R.S.S., Comisia redacțională speră că acest Statut va fi de folos în problema îmbunătățirii activității organizației noastre de scriitori și va ajuta la obținerea cu noi succese în literatura noastră, la care ne cheamă poporul sovietic și Partidul Comunist. (*Aplauze îndelungate*)

(Text apărut în „Literaturnaia Gazeta” Nr. 158)

DAREA DE SEAMĂ A COMISIEI DE CENZORI

Raportul lui I. Libedinski

Tovarăși!

Încă în timpul vieții marelui întemeietor al literaturii sovietice A. M. Gorki, după ce s-a format Uniunea Scriitorilor sovietici, a luat ființă și sistemul ei material economic în scopul de a asigura munca de creație a scriitorilor.

În anul 1934, prin hotărîrea guvernului, pe lângă Uniunea scriitorilor sovietici a fost creat Fondul literar, a cărui sarcină principală era aceea de a ridica nivelul cultural și material al scriitorilor sovietici precum și acela de a ajuta pe tinerii literați.

Din datele cuprinse în darea de seamă a Fondului literar rezultă că deși forma directă de alimentare a acestui fond, din alocațiile statului, s-a întrerupt în anul 1940, totuși Statul a continuat să ne ajute prin intermediul unui întreg sistem de donațiuni, datorită cărora veniturile Fondului continuau să crească. Dacă în anul 1935 ele se cifrau la 7 milioane ruble, în anul 1954 au atins suma importantă de 24 milioane ruble, adică au crescut de trei ori mai mult.

Astfel, datorită grijii partidului și guvernului au fost create bazele materiale necesare activității scriitoricești.

Aruncînd o privire retrospectivă asupra ultimilor 20 de ani constatăm că ajutorul acordat este destul de apreciabil. În această perioadă, din Fondul literar s-au cheltuit peste 320 milioane ruble pentru satisfacerea nevoilor de creație culturale și materiale ale scriitorilor.

Numai pentru plata concediilor de boală, pentru acordarea ajutorului individual, pentru obținerea locurilor în sanatoriile și casele de creație și ajutorarea familiilor scriitorilor morți sau căzuți în timpul războiului pentru Apărarea Patriei s-au cheltuit în ultimii 20 de ani peste 58 milioane ruble. În aceeași perioadă s-au cheltuit pentru asistența medicală 12 milioane ruble, pentru întreținerea instituțiilor de copii 14 milioane ruble, pentru întreținerea cluburilor 35 milioane ruble și pentru plățile delegațiilor în scop de creație, peste 10 milioane ruble.

Cheltuielile pentru construcții importante și alte investiții de capita au depășit suma de 80 milioane ruble. Peste 18 milioane ruble din Fondul literar s-au cheltuit sub forma de donații pentru întreținerea caselor de creație, a sanatoriilor și caselor de locuit.

Statutul Uniunii Scriitorilor a trasat Comisiei de cenzori sarcina de a controla administrarea bunurilor noastre materiale, cît și operațiunile financiare și situația întregii gospodării, a Uniunii scriitorilor.

Echipele formate din scriitori (peste 30 oameni) și contabili speciali cooptați au controlat toate organizațiile administrative, economice și financiare ale Uniunii scriitorilor sovietici. Pe baza analizei materialului prezentat, Comisia de cenzori consideră că în perioada dintre primul și cel de al doilea Congres capacitatea activității administrative-economice a Uniunii scriitorilor a crescut considerabil, s-a creat un număr mare de noi instituții. Îndrumarea și controlul activității acestor organizații din partea Conducerii Uniunii, deocamdată nu sînt satisfăcătoare.

Ultimele recomandări ale partidului și guvernului cu privire la necesitatea unei lupte crîncene împotriva metodelor birocratice în toate sectoarele de activitate ale instituțiilor publice și de stat, încă n-au găsit o aplicare practică în activitatea aparatului Conducerii Uniunii scriitorilor, se duce o luptă insuficientă pentru simplificarea structurii și reducerea acestui aparat.

S-a dovedit că aparatul administrativ al Uniunii a manifestat o totală delăsare în rezolvarea problemelor, o prea mare toleranță față de lipsurile și greșelile ce se săvîrșesc atît la centru cît și în organizațiile în subordine. Pentru a ilustra aceasta este suficient să menționăm că începînd cu anul 1951 pierderile și cheltuielile neproductive ale tuturor organizațiilor Uniunii scriitorilor conform datelor dării de seamă, au depășit suma de 10 milioane ruble.

Fondurile financiare și materiale-economice ale Uniunii scriitorilor au ajuns în această situație numai datorită faptului că secretariatul nu s-a ocupat îndeajuns de problemele de bază, economice și administrativ-organizatorice, așa cum cere statutul.

În 1954, secretariatul a ținut 34 ședințe la care au fost dezbătute 439 probleme. Majoritatea problemelor discutate se referă la serbarea jubileurilor, organizarea seratelor, prezentarea referatelor, precum și la discutarea cererilor personale pentru acordarea ajutorului individual. Trebuie să remarcăm că diviziunea muncii între secretariat și prezidium n-a fost delimitată destul de clar. Prezidiumul, în aceeași perioadă a ținut 7 ședințe, la care au fost dezbătute 28 probleme. Deși conform diviziunii funcțiunilor între secretariat și prezidium problemele muncii de creație trebuie să fie discutate de preferință de prezidium, există reclamații din partea secțiilor de creație, că problemele cu privire la conducerea lor n-au fost dezbătute de acesta.

Valoarea hotărîrilor luate de secretariat poate fi apreciată după următorul exemplu. În ziua de 4 mai 1954, secretariatul a luat o hotărîre cu privire la introducerea zilei de 8 ore pentru muncitorii aparatului, acordîndu-se 2 zile de creație membrilor Uniunii scriitorilor. Hotărîrea secretariatului a fost aplicată numai la comisia pentru literatură străină și la redacțiile revistelor „Znamea” și „Octeabr”.

Pînă în prezent secretariatul n-a luat măsuri pentru aplicarea practică a acestei decizii a guvernului în condițiunile specifice ale organizației noastre.

Credem că atunci cînd se pune problema repartizării bunurilor materiale acordate de partid și guvern în vederea îmbunătățirii stării materiale a scriitorilor, este de dorit și participarea organizațiilor sociale.

Comisia de cenzori a examinat tabelele de repartizare a locuințelor, cererile scriitorilor, fișele de evidență a cererilor cu privire la suprafața de locuit, situația scriitorilor care au nevoie de locuințe și a stabilit că mulți

dintre aceștia, cu toate că au o nevoie acută de suprafață de locuit și au obținut rezoluții favorabile, încă n-au primit locuințe.

În decurs de trei ani, din 1948 până în 1950, Sfaturile Populare din Moscova au cedat 40 locuințe. Din 1951 până în 1954 inclusiv, adică în trei ani și patru luni, numai 21 locuințe. Deci numai în această perioadă Sfaturile au repartizat 24 de locuințe mai puțin.

În această privință situația este ceva mai bună în provincie. La Minsk, Erevan, Chișinău au fost construite pentru scriitori noi case de locuit. În anul 1955 trebuiesc terminate construcțiile caselor de locuit în Tbilisi, Bacu, Leningrad, Petrozavodsc, Kiev.

Ne vom opri asupra concediilor de creație. În patru ani au fost acordate 4500 concedii de creație. Aceste concedii se acordă de către secretariatul Uniunii scriitorilor sovietici și de conducerea Uniunii scriitorilor din Republicile Unionale scriitorilor care tratează teme de actualitate. Deplasările au contribuit la apariția unei serii de opere interesante ca valoare ideologică și artistică.

Însă trebuie menționat că nu toate fondurile destinate pentru concediile de creație au fost cheltuite în mod just și rațional. O parte din fonduri, judecând chiar după materialul foarte incomplet, a fost utilizată nejust.

Comisia pentru concediile de creație și alte comisii ale Uniunii scriitorilor sovietici, în frunte cu secretariatul Uniunii scriitorilor sovietici, nu prea s-a interesat de rezultatele acestor concedii. Decontările asupra delegațiilor de creație de obicei se scriu și se acceptă formal, iar uneori lipsesc cu desăvârșire.

Uniunea scriitorilor repartizează pentru plățile recenziilor diferitelor cărți și manuscrise până la 500.000 ruble anual. Recenziile se scriu: pentru comisia de recepție, în cazul conflictelor între autor și editură, și în sfârșit drept consultații cerute de tinerii autori care au nevoie de ajutor.

Dintre toate acestea cele mai importante sînt recenziile cu privire la manuscrisele sosite la Uniune în mod automat.

Însă conform datelor prezentate de Comisia asupra muncii cu tinerii scriitori, din 11.000 de manuscrise primite în ultimii patru ani, foarte puține au o adevărată valoare literară.

Se naște întrebarea: Oare Uniunea scriitorilor nu cheltuiește fonduri prea mari pentru o acțiune, care în mod evident nu dă nici un fel de rezultate?

Să trecem la unele fapte care caracterizează activitatea organizațiilor subordonate Uniunii scriitorilor sovietici.

Conform datelor conducerii Fondului literar, numărul membrilor acestui Fond este de 3681 oameni. Însă, reînregistrarea membrilor până în prezent nu a fost terminată și nu s-au eliberat decît 3195 de legitimații noi.

Cum satisface Fondul literar nevoile scriitorilor?

Statul ne-a repartizat nouă, fonduri însemnate pentru acordarea de ajutoare materiale scriitorilor sub forma de împrumuturi în perioade de creație, în cazurile de construire de locuințe individuale precum și pentru alte nevoi de trai.

Fondul literar ar trebui să privească această problemă cu seriozitate iar acordarea sau încasările împrumuturilor să se efectueze cu o deosebită atenție. Cu toate acestea conducerea Fondului literar și a sectoarelor lui neglijează însă această problemă.

Fondurile distribuite nu se încasează la timp și o parte însemnată a lor (aproximativ $\frac{1}{4}$) stă blocată, din care cauză scriitorii adeseori întâmpină greutăți în obținerea împrumutului.

Fondul literar posedă cîteva case de odihnă, de creație și sanatorii, dar repartitia locurilor nu totdeauna s-a făcut în mod just.

Prin hotărîrea secretariatului, casa de creație din Peredelchino, a fost transformată în căminul studenților Institutului de literatură.

Deasemenea nu mai poate fi utilizat sanatoriul din Maleevca. Drept rezultat, în apropiere de Moscova, în loc de 90 de locuri la casele de creație ce au existat înainte de război — avem doar 13 locuri la Golițino.

În prezent se află în construcție casa de creație din Peredelchino. Fondul literar al U.R.S.S. repartizează anual aproape 3.000.000 ruble reprezentînd donații pentru acoperirea pierderilor în legătură cu întreținerea locuințelor, caselor de vilegiatură, de creație și a sanatoriilor. Suma aceasta este prea mare și există toate posibilitățile pentru reducerea ei. Regulamentul cu privire la operațiunile Fondului literar U.R.S.S. precizează că activitatea acestui fond face parte integrantă din planul Uniunii scriitorilor și el trebuie să contribuie la crearea de noi opere.

De aceea activitatea Fondului literar trebuie să cuprindă și problema deosebit de importantă a muncii cu tinerii autori.

Din totalul de 600.000 ruble alocate de Fondul literar pentru anul 1953 în ajutorarea scriitorilor noștri, a rămas necheltuită suma de 150.000 ruble. Anul acesta Fondul literar și-a îmbunătățit totuși munca cu privire la acordarea ajutorului scriitorilor începători.

Activitatea sectorului construcției capitale trebuie să fie concentrat asupra obiectivelor celor mai importante ale Fondului literar: construcția și reparația sanatoriilor, caselor de creație și a caselor de locuit pentru scriitori, după planuri și grafice precise și nici de cum după satisfacerea capriciilor individuale ale „posesorilor de vile” și a reconstrucției acestor case arendate de ei etc.

Activitatea Fondului literar în felul în care se prezintă nu satisface nici astăzi cerințele statutului în vigoare adoptat aproape cu douăzeci de ani în urmă. Fondul literar n-a devenit încă un sprijin real al scriitorului atît în viața lui de creație cît și în cea de fiecare zi. Dacă în privința satisfacerii nevoilor materiale de trai ale scriitorilor sovietici, tratamentul medical și a unei serii de măsuri curative, Fondul literar a obținut realizări, problemele cu privire la acordarea ajutorului de creație însă n-au fost bine organizate.

Trebuie să ne gîndim la crearea unui sector al Fondului literar la Moscova. Conducerea unională a Fondului literar trebuie să se ocupe de problemele de conducere generală, de planificare, control și revizie a sectoarelor și mandatarilor.

Toate aceste lipsuri serioase nu pot fi îngăduite astăzi cînd Statul Sovietic manifestă o grijă profundă față de Om.

Tovarăși! Cu o mare satisfacție pot să vă aduc la cunoștință că guvernul nostru, cu atitudinea sa plină de grijă inerentă față de interesele oamenilor muncii, a luat în considerație nevoile noastre.

Va fi realizat un vast program al cărui scop principal constă în grija pentru bunăstarea scriitorilor. Scriitorii au proiectat construirea a 1—2 case pentru scriitorii-veterani, dar guvernul își propune să construiască pentru veteranii noștri o serie de case confortabile. Va fi rezolvată radical problema majorării pensiilor; scriitorii care au nevoie de locuințe le vor capăta în timpul cel mai scurt. Programul nostru de construcții la Moscova, inclusiv sediul nostru, precum și accelerarea termenelor de reparații a caselor de creație și sanatoriilor, de asemenea va fi realizat în timpul cel mai

scurt. Noi am primit o confirmare a dragostei și prețuirii poporului sovietic pentru literatura sa națională. Fie ca Congresul nostru să constituie chează-fa faptului că noi sîntem conștienți de marea răspundere a literaturii noastre față de popor, că vom fi demni de înaltele ei cerințe.

Grija partidului și guvernului pentru literatură se concretizează și în aceea că foarte curînd vor apare cîteva reviste literare noi, va fi reglementată și dezvoltată editarea literaturii beletristice.

De aceea o importanță deosebită capătă astăzi problema cu privire la situația economică a editurii „Scriitorul sovietic” („Sovetschi pisateli”). În anul 1954 s-a constatat o lipsă de concordanță între posibilitățile materiale ale editurii și abundența de noi opere demne de a fi editate.

În planul pe anul 1955 s-a prevăzut sporirea planului de editare de cărți noi pînă la 143 de titluri. Dar pe lîngă aceasta, în portofoliul editurii există pregătite pentru editare în anul 1955 un număr de 43 de cărți noi, care însă n-au putut fi incluse în plan, datorită insuficienței resurselor de hîrtie de care dispune editura.

Din cauza lipsei de hîrtie, cărțile incluse în plan sînt prevăzute a fi editate în tiraje mici (proza, de regulă va fi de 15.000 de exemplare).

Aceasta se datorește faptului că editura primește de mai multi ani aproximativ aceeași cantitate de hîrtie. Dar în același timp scriitorii, maeștri consacrați precum și tinerii autori muncesc fără a ține seama de posibilitățile editurii și vor prezenta acesteia un număr tot mai mare de cărți noi. Cititorii așteaptă cu nerăbdare opere noi, iar din cauza problemei hîrtiei multe cărți bune pentru tipar vor continua să stea în rafturile editurii.

Imobilul în care funcționează editura nu corespunde celor mai modeste cerințe. Editura nu are o bază poligrafică proprie, ceea ce întîrzie editarea cărților.

În perioada dintre primul și cel de al doilea Congres, Comisia de cenzori a procedat la dese verificări ale aparatului Uniunii, Fondului literar, Direcției pentru protecția drepturilor de autor și ale altor organizații din cadrul Uniunii Scriitorilor.

În cel de al patrulea trimestru al anului curent au fost efectuate revizii de fond la Fondul literar, la conducerea Uniunii precum și la alte organizații.

Lipsurile fundamentale în munca comisiei de cenzori în perioada de verificare sînt următoarele: Comisia nu și-a făcut un plan de muncă, ea n-a făcut o examinare prealabilă a devizelor pînă la aprobarea lor, nu a luat legătură cu comisiile din exterior.

Comisia de cenzori consideră necesar să remarce că n-ar fi putut face față muncii efectuate fără ajutorul activ al scriitorilor și consideră de datoria sa să exprime mulțumirile sale membrilor brigăzii care a conlucrat la efectuarea reviziei finale.

Comisia de cenzori, depunînd împluternicirile sale, își exprimă convingerea în faptul că noua componentă a conducerii Uniunii scriitorilor și a Comisiei de Cenzori va ține seama de observațiile și propunerile noastre și va folosi mult mai rațional și economic fondurile alocate de partid și guvern pentru dezvoltarea literaturii sovietice și ajutorarea scriitorilor în munca lor de creație, pentru binele poporului sovietic. (Aplauze)

Text prescurtat apărut în „Literaturnaia Gazeta”, Nr. 160

GENERAȚIA MEA

— FRAGMENTE —

ATÎT AȘ VREA

*Un șir de generații și-au așteptat rapsozii,
și la chemări, rapsozii au răspuns.
În cîntec lin ori vuet de explozii,
răspunsul lor la mine a ajuns.*

*Și faptele de inimă și arme,
cu focul lor mă cheamă azi la fel.
Cu-n glas știind să-nalțe și să darme,
răspund contemporanii la apel.*

*Căci timpul nostru, nu odată tragic,
pe vers își lasă asprele peceti.
O întîmplare, ca un cîntec magic,
trezește o pădure de poeți.*

*Ci eu nu dărui vremii care vine,
chiar dacă-n rîndul martorilor sînt,
decît acele fapte care-ar muri cu mine,
sub cel din urmă bulgăr de pămînt.*

*Nu știu în ele cît e-oțel ori zgură,
Dar știu un lucru: le-am trăit din plin.
Prin ele gust a vremilor măsură,
și miera lor, și stropul de venin.*

*Căci multe știu pe lume, dar regretul
pentru ce-a fost sau nu, îmi e străin.
Preferă remușcările poetul,
decît un suflet gol, etern senin.*

*Eu lumii noastre i-am ieșit în față.
Cum traiul nu ni-i dat de două ori.
Nu mi-am bătut vreodată joc de viață —
iar de-am greșit, mai sînt judecători.*

*Nu stau pe țărmul mării agitate,
s-o laud ca sublim observator.
Eu iau în piept talazurile toate,
iar de răzbesc, — răzbesc cu un popor.*

*Ce sîntem, nu rezumă doar o strofă,
Un aliaj de foc și de granit,
nu-l poți croi ca pe-un costum de stofă,
și nici după-un tipar obișnuit.*

*Și dacă dărui faptelor azi graiul,
eu sînt în ele-n orișice ecou.
Aici îmi e pămîntul meu și raiul,
și drumul l-ași porni oricînd din nou.*

*Nu pot să jur că-n orișice răsuflet
Pegasul printre stele-mi va sbura.
Atît aș vrea: să spun ce am pe suflet.
și să încep
cu tinerețea mea.*

ORA ÎNTÎLNIRII

*În drumul meu, întîiul drum spre școală,
treceam ades pe lîngă Anton Pan.
Biserica; — în jur o curte goală,
și frunza ruginie de castan.*

*Cum la-nceput nu prea știam az-buche,
inscripția pe soclu n-o citeam.
Cu toți cei șapte ani bătui pe multe,
eu scuturam castanele din ram.*

*Acum, același drum îl am în față,
la prima întîlnire de amor.
Cu prima nerăbdare grea din viață,
cu primul băietan, cu primul dor!*

*Dar peste monument vui deodată
 sirena. Cîte ramuri s-au zbătut!
Mașini, căruțe, lume-amestecată,
gonea ca într-un haos de-nceput.*

*Și numai Anton Pann cu amirare
privea peste vîrtejul dimprejur,
și versul lui grăia cu glasul tare
al aurului de pe soclul sur:*

*„Implinindu-și datoria
și talantul ne-ngropînd*

*ș-a făcut călătoria
dînd altor în lume rînd..."*

*In adăpost ne-ncremenise glasul.
Nu, nici o bombă n-a căzut aci.
Dar la sfîrșit, de mult trecuse ceasul,
și pe-acel tînăr nu-l mai întîlnii.*

*O, cine-mi va răspunde de toți anii
cînd noi s-ar fi putut să ne iubim?
Cine plătește pentru bolovanii
ce ne-au lovit în zborul spre-nălțimi?*

*De tot ce n-a fost, nu pot face glume.
In suflet mi-a rămas un băietan,
cu care poate-aș fi pornit în lume...*

Ce mă privești, bătrîne Anton Pann?

ISTORIA

*Războiul ne-a pus totul la-ndoială.
Un singur lucru mai voiam să-nvăț:
Istoria, mirajul meu din școală,
prinzînd pînă și haosul în hăț.*

*Și m-am înscris... In umbră,-n coridoare
cu grijă eu călcam pe mozaic,
ca nu cumva sub pasul meu prea tare,
din dalele Istoriei să stric...*

*Știință, tu, ce preoți și ce predici,
te pîngăresc în templul tău la curs!
Războiul sfînt!?. Cum n-ai putut să-mpiedici
puhoaiele de sînge care-au curs?*

*Istorie, tu nu-ți alungi zarații
din templul unde și-astăzi fac negoț?
Ce căutăm la Bug? Și geografii
în țara asta se făcură hoți?*

*Ci într-o noapte, cînd căzu o bombă
pe sâlile în care tu ne-aduni,
în flăcări mari, ca într-o hecatombă
ți-ardeau, urlînd, valpurgii de minciuni.*

*Și ca-n povești, cînd zmeul își dă duhul,
suflînd venin din trupul vlăguit,
un miros greu de ars umplu văzduhul,
cînd ultima catedră a troznit.*

*In locu-i a rămas la Facultate
bolovăniș cu țandăre de geam.
Dar noi sub felinare camuflate,
Istorie, pe-atunci te plămădeam!*

TOT SUB FANARE...

*Sub raza tremurată și subțire
și tinerețea dreptul și-l cerea.
...N-a fost să fie cea dintii iubire,
și cel din urmă dor din viața mea.*

*Nu-n orișice iluzie se naște,
răsare floarea dragostei în noi;
căci uneori nu ne-am putea cunoaște
în timpul scurt, în noapte, în război.*

*Sub felinare-albastre, -mîngîindu-l —
abia ghideam obrazul celuiilalt,
De cum ne-mpărtășeam — doi tineri — gîndul,
credeam că ne iubim curat, înalt.*

*Ne promiteam — și ne țineam de vorbă,
deși-n iubire n-aveam bucurii.
Amorul și-a uitat săgeata-n torbă
și cei doi tineri au rămas copii.*

*Dar cînd — tîrziu — se smulse camuflajul
și cea din urmă pătură din geam,
la soare, spulberîndu-se mirajul,
alături încă, noi ne depărtam.*

*Și izbucnea atunci o nouă dramă:
de ce cînd amîndoi sînt buni și drepți,
iubirea ca o pînză se destramă,
și-ai vrea din nou s-o țezi, și-n van aștepți?*

*De ce prin voia-ți, nu trezești în mine,
o flacără ce nu o simt arzînd?
De ce îmi tace sîngele în vine.
cînd ardem împreună într-un gînd?*

*...Disprețul meu, voi plînsete nedemne!
Vieața-i viață. Ne-aruncăm înnot.
Să fim alături — ar putea să-nsemne
o viață falsă,*

și-asta,

vezi,

nu pot!

*Să rupem deci ce n-au putut să vadă
copiii-n timpuri vechi, de camuflaj,
ca, întâlnindu-ne din nou pe stradă,
să nu roșim —
căci am avut curaj!*

ȘI IATA UN ALT CÎNTEC DE IUBIRE

*Și iată un alt cîntec de iubire,
și tot în generație născut.
Prin foc și fum, prin ani de schingiuire,
dură incendiul primului sărut.*

*Tot ce-am să spun, sînt file dispartate,
dintr-un jurnal ce mi-l lăsă de mult,
un tînăr, sub fanare camuflata,
și glasul parcă iarăși i-l ascult.*

*Sînt file de-ale lui și de-ale fetei.
(Cum poți uita jurnalul scris în doi!)
Trăise fata noaptea Juliettei,
o oază a iubirii, în război.*

*Și inima potirul își deschise...
O, poate așteptați cuvinte mari,
dar vă-nșelați: și prin aceste vise
crescură totuși tinerii mai tari.*

*Cuvinte dulci, cuvinte murmurate
în plină luptă, susur în urechi,
cînd printre felinare camuflata,
sărea în aer trupul lumii vechi!*

*Cuvinte dulci, cît veți mai fi șoptite?
Ea trebui să plece din oraș.
Pe urma căprioarei hăituite
porniră ca în bazme, doi arcași.*

*În preajma ei ca dușmănoase umbre
hăitașii urma fetei i-au pierdut.
Iar ilegalitatea-n zale sumbre,
o-nvălui în marele ei scut.*

*Departate-au fost. Departate multă vreme,
și-atît de scurte rarele-nțîlniri!
Din tot caetul lungilor poeme,
știu cîntecul întîiei despărțiri:*

*Spus-am vîntului așa:
— Du-mă la dragostea mea.
— Nu se poate-i scris de soarte,
să bat în cealaltă parte.*

*Spus-am apoi către nor:
— Nu-mi iei dorul călător?
— Nu se poate, vîntul bate
pîn-la drumul jumătate.*

*Spus-am către pădii:
— Dorul meu, voi duceți-i.
— Roagă vîntul de-nălțimi,
noi nu știm unde ne-oprim.*

*Spus-am pasării așa:
— Du-i pe aripi inima.
— Inimă fără noroc,
nu sînt pasărea de foc!*

*Spus-am mării: — Du-mă-nnot,
poartă-mă cu dor cu tot!
— Vîntul către țarm mă-ntoarce,
trupul tău de mal ți-ar sparge.*

*...Dar lăuta mea de-o rog:
— Cîntă, pasăre de foc! —
Unde-ai fi, cît de departe,
nimeni nu ne mai desparte!*

*Cum doare dorul, o cum doare dorul!
Dac-ai putea ca pasărea să sberi...
Și trece toamna. Pleacă și cocorul
Pe ceruri umblă norii schimbători...*

*Și ea parcă-ți răspunde de departe,
cu murmurul știutei melodii
și fără voie, în aceeași carte
cuvintele iubitei azi le scrii:*

*„...Știi tu cînd pămîntul
tăcerile-și sună,
și clipa cînd vîntul
se face furtună?*

*Știi tu cînd în sboru-i
o pasăre pierde,
și clipa cînd dorul
se face durere?”*

*Ce lungă lipsă! rana doare, doare,
în nopți fără sfîrșit urlînd de dor.
Dar ți-a fost dat o clipă la-nchisoare
s-o vezi printre zăbrele-n vorbitor!*

*Și-apoi din nou, luni grele,-apăsătoare,
și-apoi din nou pustiuri ce vă rup.
În față, nesfârșirea mișcătoare,
nisip și vînt vuindu-vă în trup...*

*Tu te credeai poet... Pegasul
îți scăpăra în mers scînteii.
Luîndu-ți azi în palme-obrazul,
îi spui iubitei, — numai ei:*

*„Eu între rare revederi
trăiesc cu gîndul doar la ele,
și sper, și sper ca prin tăceri,
prin depărtări ca lungi zăbrele,*

*să văd un chip, s-aud un glas,
urcînd în liniștea subțire —
...sînt numai umbra ce-a rămas
de la-nîlnire la-nîlnire.*

*Cînd scriu, o, nu mai scriu de loc.
m-ai izbăvit de vers și proză.
Doar ție-ți scriu, cu-același foc,
fără tipare, fără poză,*

*și totuși, ceea ce-ți grăiesc
e pe-nțelesul orișicărui,
e graiul cel mai omenesc,
însîngerat în adevăru-i...”*

*Prietene, nu-ți spun: ești slab de înger,
căci nu odată-mi fu și mie dor.
Și nu odată mă despart și sînger,
Și nu odată gîndurile dor.*

*Noi chiar departe, sîntem împreună,
prin focul ce dă vieții noastre preț.
Oriunde-am fi, corăbii în furtună,
ne leagă-n larguri — vîntul îndrăzneț.*

*Nu știu ce va urma. Dar simțămîntul
atîta-i de curat, de cristalin,
încît pe el dau cerul și pămîntul
și dragostei acesteia mă-nchin!*

UNDRELELE

*Eu n-am fost în proces. Și nici la ocnă.
Nu m-am clintit o zi de pe Mecet.
Dar cînd la Dumbrăveni e cerul bocnă,
ce bine prind ciorapii din colet!*

*La sobă, sub broboada subțirică,
aleargă - undrele, cît de iute pot.
Logodnică n-am fost. Dar sînt bunică,
și orice deținut îmi e nepot.*

*Odată numai adormii-ntr-o rină
și-n vis se desfăcu imensul ghem,
legîndu-mă, cu albul fir de lînă,
de cei închiși, de cei pe care-i chem...*

CRAINICUL

*În casca de galenă, ca-n ghioc,
eu prind vuirea mărilor de foc.
De cîte ori ne-atîrnă viața grea,
ca de un fir de păr, de vocea ta,
prea bune Levitan, bătrîne crainic,
ce-n cască ne vorbești, cu crezul trainic!*

*Tot drumul către Moscova-l cunosc.
Ba știi ce cred și oamenii din Omsk,
orașele în flăcări pe parcurs,
tînăra gardă, singele ce-a curs,
statuile lui Lenin, mîna-ntinsă
spre comunism, în orice gară ninsă
care-a sîrit de bună voie-n aer...
Și-n vuietul năvalei, și în vaer,
statuia-n țandări, soclul doborît,
și într-o piață, parul mohorît,
ce leagănă în funii, trupul Zoii,
ne-nmormîntat, spălat de mîna ploii,
și neaua învelind-o blînd pe moartă,
și cîmpul ars pe răstignita hartă
a țării tale, a nădejdi noastre,
mocnind sub felinarele albastre.*

*Mă retrăgeam cu tine-ndurerată
de orice palmă de pămînt prădată,
de orice mină unde un minier
da morții, poate munca lui de ieri,
de orice pod pierdut — pe care voi
aveați să vă întoarceți înapoi!*

*Și-orașele, al căror nume-n mers
Avea să se reverse-n film invers, —
făceau să izbucnească-n ger sălbatec,
speranța, trandafirul de jăratec,
ce și-l prindeau în piept toți combatanții,
și-n inima Carpaților și-a Franței!*

CUNUNA

*A*des am spus de-alungul unui drum:
„Pe vremea când eram învățătoare...”
și tot mai simt ispita și acum
acestui vechi refren ce-mi tot apare.

*Ce-naltă e mîndria mamei — știi —
între urmași ce-o-nconjură și-o cheamă.
Aveam în școală sute de copii,
deși nici unuia nu-i eram mamă.*

*Cu gerul pentru ei eu m-am luptat,
și dezlegam cu ei primele semne,
cu gaz spălam pe cap cîte-un băiat,
și pentru ei furam din garduri lemne...*

*Și le-nsemnam viața zi de zi,
pe fiecare-n fișa lui anume.
Notațiile, cînd le vei citi,
dintr-un cuvînt răsare-o-ntreagă lume*

*Mărgăritar după mărgăritar
vă adunam în fișe — în casete.
Cununa-ntreagă-a lor, cînd veți fi mari,
pe mulți odată are să-i desfete...*

*Dar, ca tîrziu, voi s-o puteți purta,
să n-o sfărîme viața în picioare,
v-am dăruit și tinerețea mea,
și visul-nalt de mică-nvățătoare.*

APOCALIPSA

*U*n pui de om lîngă un pui de pom.
Intîiului nici nouă ani nu-i număr.
Dar pomului mezin, puiul de om
nu îi ajunge încă pîn-la umăr.

*De-a lungul școlii, sus spre cimitir,
în plin război răsar pe străzi, puieții.
Noi împlintăm tulpinele subțiri,
ca semne de-exclamare ale vieții.*

*Școlarii mei, ce veți fi miine voi?
Pomi viitori cu ramuri cîntătoare?
O, primăvară neagră de război,
ce greu respiri sub foșnetul de soare!*

*Cînd, dintr-odată, un vîrtej de praf,
un șuer, — și-ntre șuer și rafală,
o clipă doar; un stîlp de telegraf
își prăbușește trunchiul greu, de smoală.*

*Troznește lumea din încheeturi,
In ceruri zboară pulberat, pămîntul,
și-n cimitirul cu căscate guri,
un cer întreg își află-acum mormîntul.*

*Se -nvălmășesc stihii de-apocalips,
cad stîlpii lumii ca niște catarge,
și-n urlete, bătrînul glob de ghips
de caldarîmul norilor se sparge.*

*Și în învălmășeala de apoi,
sînt judecați și morții și puieții.
Izbite printr-o crimă de război
zac semnele de exclamare-a vieții .*

*Cu palme mici, lipite de pămînt
puieții noștri frunzele-și răsfiră
pe strada unde mor azi sîngerînd
copiii mei ce-abia îi răsădiră.*

*Din doi școlari, doar fișele-au rămas.
Cu plînsul celorlalți, cu plînsul mumii,
eu vă promit în jalea ăstui ceas
să nu vă uit, cît ține viața lumii.*

*Usuce-mi-se dreapta de-ași călca
acest cuvînt, și ochii să se stîngă,
de n-am să lupt prin toată viața mea,
ca-n lume nici un prunc să nu mai plîngă.*

PROLOG

*Sub foarfece căzură două cozi,
Ai încercat durerea asta vie,
cînd un fărăș, nevrednic de rapsozi,
și-adună urma ta, copilărie?*

*Și cozile sub foarfeci mi-au căzut.
Cu părul scurt și veșnic agitată
nu mi-am păstrat ușor, prin ce-am trecut,
și grația copilei de-altădată.*

*Căci mă zbăteam — putești să m-acuzați?
să-nfulec tot, nimica să nu-mi scape.
Răscumpărîndu-mi anii mei prădați,
cu pasul uriaș săream etape.*

*Voiam să fie viața numai cînt.
să mă arunc în marea ei de-a-nnotul.
N-aveam mereu sub tălpi acest pămînt
dîn care vrajba n-a pierit cu totul.*

*Și pentru fumul primei tinereți
ce ne-amăgea de-a lungul și de-a latul,
m-am dat ades cu capul de pereți;
s-au spart pereții, dar s-a spart și capul*

*Cu-atît mai grea fu lupta, cu cît noi
credeam c-o să ne fie mai ușoară.
Și-n timp de pace, crîncenul război
a fost mai aspru între om și fiară.*

*În suflet am destule cicatrici,
și-adeșea ele dor la răsufare,
dar martore-s că n-am trecut pe-aici
cu dîra unui melc ori tîrătoare.*

*Acesta-i drumul. Aspru. Povîrnit.
Nu simple rezolvări de ecuații.
Pe el maturitatea s-a-mpletit
cu grația acestei generații.*

MATURITATE

*De dragoste nu mă mai satur.
E și firesc!
Cu trupul și sufletul matur
vreau s-o primesc.*

*Doar nu din boboc se încheagă
fructul. O, nu.*

*Privește-ne floarea întreagă:
eu — tu.*

*„...Vînt să fiu, fără zgardă,
holdă, trupul să-mi ardă.
Lan în spic, să mă secere
brațul tău doar în trecere,*

*apa ce-ți stă drept oglindă,
iederă, să te cuprindă,
lîngă fîntînă o ciutură,
setea cu mine ți-o scutură...”*

*Culeasă-a fost floarea pe lume.
O, nu regret,
dorul tăcut, fără nume,
primul buchet...*

*Mumele noastre, mai toate
cum au rămas?
simple, adînc devotate,
fără de glas,*

*dar fericite-au fost oare?
Cine-a ajuns
la întrebările care
n-aveau răspuns?*

*„...Omul ne-aduce în casă,
eu mă supun.
Viața de nu mi-i frumoasă,
cui să i-o spun?”*

*Cu broderia în mînă
și-un cozonac,
cauți să-i fii, chiar bătrînă,
astfel, pe plac.*

*Nu treci măcar cu privirea
gardul spre parc,
cînd, nici un prunc fericirea
nu-și află-n țarc!*

*Dacă eu mîna ta aspră
mamă-ți sărut,
alta e dragostea noastră
de la-nceput.*

*Viața, ori cîte mi-ar cere,
eu mi-o cîștig.
Și bucurii, și durere,
arșiți și frig,*

*altfel le iau: drept în față,
nu mă închid.*

*Nu-ți cer, tovarăș de viață,
tu să-mi fii zid.*

*Nu cer să-ți par cel mai mare
dintre copii,
Nu cer, o, nu, apărare, —
o știi!*

*Dar pe cărarea ce zilnic
vom fi urcat
nici un suris nu-l vreau silnic
nici resemnat.*

*Noi am pornit împreună,
fără stăpîn.
Ca un egal, și-n furtună,
vreau să rămîn!*

ȘI VIN APOI COPIII

*Si vin apoi copiii... cui îi vin!
I-am vrut și eu.
In fața unei mame-adînc mă-nchin,
și toate-n lume, ei i se cuvîin
mereu!*

*De cînd iubesc, de cînd mă știu pe lume,
am tot sperat
minunea simplă, nouă, fără nume,
și ca și cum o așteptam pe lume,
ei i-am cîntat:*

*„Tu nu mă știi. Nici nu mă poți cunoaște.
Cu tine însă lumea iar se naște.
Eu nu te știu, și totuși nu arar
tresar, cînd în adîncuri tu tresari,
lovindu-mă, o dulcea mea comoară,
ce faci întîiul pas, întîia oară...*

*Dar voi putea în viață să-ți aștern
drum sigur, ca acest pămînt matern?*

*...Tot ce-am dorit, și poate n-am avut,
tot ce-am avut și înc-aș mai fi vrut,
tot ce-am rîvnit în clipele acele,
eu i-aș fi dăruit — copilei mele...*

*Ies mugurii, cad frunzele de-aramă
ca în trecut.
Din toți copiii lumii ce mă cheamă,*

*o, să-mi fi spus doar unul singur „mamă” —
atît am vrut.*

*Şi-atît am vrut... Atît am vrut: un suflet,
copila mea,
ca tot ce am, ca orişice răsuflăt,
şi tot ce dă un suflet altui suflet,
eu să-ţi pot da.*

*Şi-astfel am să te cresc, gingaşă floare.
Nu ţi-am dat trup,
dar vreau ca viaţa ta să fie soare;
şi pe arşiţă, umbra cîntătoare
din mine-o rup.*

*Ce-am mai de preţ, acum îţi dărui ție,
şi îţi sădesc
cu mîna mea în suflet bucurie.
Şi-n cite-un gest, începi să-mi semeni mie..
Nu e firesc?*

*Şi de-ai să afli — nu printr-o minune —
că viaţa ta
nu trupul meu a zămislit-o-n lume,
aşi vrea să-mi poţi în clipa ceea spune
tot: mama mea!*

PRIETENIE

*Prietenie, cine te-a durat
în cel mai preţios dintre metale?
Prietenile-adesea m-au muştrat
că pentru ele, rar m-abat din cale.*

*Oriunde-ar fi, îmi sînt mereu, mereu,
între lumini de rampă, ori motoare,
oglindea vie-a sufletului meu,
ce parcă mă priveşte muştrătoare.*

*E drept că timpul nostru e avar
în ore de răgaz şi ceasuri line.
Dar de-ai găsit metalu-acesta rar
în inimă păstrează-l cit mai bine!*

*O știi, doar: De la trei decenii-n sus,
mai greu prietenii se-ncheagă.
N-ai timpul să mai spui tot ce ne-am spus,
și n-ai trecutul care-atît ne leagă.*

*Noi ne-am iubit la început de drum,
cînd dușmănos bătea în față vîntul
și una pentru alta, și acum
de-ar fi nevoie, am mușca pămîntul.*

*Căci împreună drumul am urcat.
Nu doar în ani asemeni, ci în inemi.
La tot ce-am năzuit, prin vremi curat,
ca la -nceput, la fel de mult noi ținem.*

*Și dacă astăzi vă revăd mai greu,
e vina mea că nu m-abat din cale....
O, voi, oglinda sufletului meu,
suflată-n cel mai pur dintre metale!*

MEDUZELE

Lingăului

*Știi străveziul moale al marilor meduze?
În voia unor valuri fac pluta. Doar atît.
Un clopot? Nu, o gură grețoasă, fără buze.
Tentacule? Nu, limbi crescînd din gît.*

*Fac pluta, știu să lingă și apele și sarea,
și-aproape nevăzute, stau veșnic la atac.
După furtuni, cu greață la țarm le varsă marea,
și printre alge, trupuri se desfac.*

*Așa-s lingăii: masă difuză, transparentă.
N-o vezi, și citeodată nici nu-i poți da ocol.
Te miri cînd te împrășcă otrava ei latentă,
de unde-a răsărit în locul gol?*

*Ești mare? Limbi cleioase te proslăvesc în lume.
Ești iarăși mic? Fac pluta, și iarăși nu te vîd. .
Vai nouă cînd meduza mai vrea să-și facă-un nume,
că sculpă-atunci edicte, și-i prăpăd!*

*De Adevăr i-e teamă, îi pare un painjen.
Îl cere în ediții mai mici, de buzunar.
Drept armă preferată, are-un ciomag de-un stîngen.
Prea mulți l-am cunoscut, și nu prea rar!*

*Cînd au ajuns în posturi, meduzele sînt tartori.
Meduze virtuale în jurul lor se string.*

*Prieteni ca la toartă cu mincinoșii martori,
îi dușmănesc pe cei ce nu se frîng!*

*Urîte rămășițe din vremi apuse, sumbre,
Ne-a învățat viața cum să izbim în voi.
Sub lovituri rămîneți desgustătoare umbre,
ce iarăși se afundă în șuvoi.*

*Dar speța vie linge și apele și sarea.
Pîn-om stîrpi-o toată, s-o omorîm treptat.
De-aceea periodic la țarm revarsă marea
meduzele, ca pe-un imens scuipat.*

NEPOTUL

*Eu n-am vorbit aici de tine, doică,
dar viața mea îmi cere să vorbesc,
cînd inima te-nchide ca o scoică,
în universul meu copilăresc.*

*La douăzeci de ani rămase-o rudă
cu-averea ta: un jugăr sterp, sărac.
Și-urechii mele i-a fost dat s-audă
prin tine, primul grai din Porumbac.*

*Din leașa ta, trimisă-aca's cu totul
prin poștă, an de an, — și-a ridicat
o cuhnie în curtea sa, nepotul.
Bătrînă, te-ai întors apoi în sat.*

*Dar cuhnia îți dăruie veninul.
Dădeai nutreț la vite și spălai
pentru nepot și cînepa și inul.
Cînd nu-njura, tu te credeai în rai.*

*Săpai cartofii, și, ca o potcoavă
se îndoise trupul tău trudit.
Iar către seară, chiar și luna-n slavă,
atît era: un biet cartof cojit...*

*Cînd inima și-a poticnit bătaia,
el te-a zvîrlit din curte, ca pe-un Țol
ce, învechit, împovărează-odaia...
Și-n cuhnie-ți rămase locul gol.*

*Și te-a adus-napoi, cu trupul rece,
dar numai ca să-și poată rotunji
cu bietul jugăr sterp, vreo cincisprezece
pe cari i le săpaseși zi de zi.*

*Acum ți-i totul un pămînt și-o apă.
De unde ești, nu te mai poți scula,
dacă te mîină vreun nepot la sapă
cu noaptea-n cap... O, doică, doică mea!*

*Tot una ți-i acum de-i zi ori seară,
în liniștea bătrînului sicriu,
și chiar și timpuria primăvară
răsare pentru tine prea tîrziu...*

PRIMĂVARA

*Avură baș-boierii grămătici
cu torbe-ntregi de pene ascuțite;
cînd silniceau pămîntul celor mici,
umil muiau supușii lor complici
o pană-n călimările-aurite.*

*Hrisoavele din furt făceau izbînzi.
Dar din hrisoave se alese praful.
Eu sînt un grămătich la cei flămînzi,
pe care viața nu-i făcu prea blînzi,
eu, micul anonim, eu, stenograful.*

*Si astăzi mai păstrez într-un sertar,
o copie a stenogramei mele,
cînd se-adună cei dintii plugari
cu fețele uscate, cu mîini mari,
cu miros de opinci și de obiele.*

*Ei care poate n-au avut alt gînd
de o vecie, decît doar o sfoară
din nesfîrșitul domnilor pămînt,
intrau atunci cu foame de flămînd
— cu plugul lor — în brazda milenară.*

*O, trupul aplecat peste corman,
și bulgării-aburînd cît vezi cu ochii,
și mîinile osoase de țaran,
ce-aveau să le plătească an de an
acelor vinovați de moartea doichii!*

*Năștea fiece bulgăr de pămînt,
și nașul lumii noi, — străvechiul soare —
care văzuse vișore urcînd
și răzmerițe spulberate-n vînt,
zărea pămînturi noi fără răzoare.*

*Și tresărea ogorul răsturnat,
și aburul suia în primăvară
pentru slăvirea celor ce-au arat*

*și rodu-n leagăn negru legănat
avea să fie- al lor întâia oară!*

*Pe cer și pe pământ, semn după semn,
vestește-n țarini altă dimineață.
Și morții sub pământ simt un îndemn,
să-și spargă închisorile de lemn
și să reintre, tineri, în viață.*

*Acestei vremi sînt martoră mereu;
pe ce transcriu nu se așterne praful,
căci noi urcăm olaltă drumul greu,
și printre pași, rămîne pasul meu:
sînt micul-anonim, sînt stenograful.*

PATRULA

*În rîpi, zăpada scîrțîie sub pași,
cu o căciulă îmblănită, bună,
într-o manta imensă de ostaș,
pornit-am cu patrula, pe furtună.*

*Mustățile de chiciură. Nici gene
și nici sprîncene - acum nu le mai vezi.
Ca Moș Crăciun pe plaiuri dunărene,
înapoi încet printre zăpezi.*

*Imi sînt mezini ostașii. Mă desparte
cam vreun deceniu bun de vîrsta lor,
deși statura... dar să las deoparte
aluziile care încă dor...*

*Cînd răsufăm, un abur ne-nconjoară,
de parc-am trage din lulea mereu.
Fișia de pământ e-ntreaga țară:
pe graniță, un metru e-aur greu.*

*In iarnă, anevoie le-aud glasul:
— „Tovarășă, eu te cunosc de mult”.
De vocea din manta mi-apropiu pasul,
prin palele de vișor s-o ascult.*

*„Adică-l știi pe tata. Într-o carte
de versuri, e tovarășul Matei...
Dar cîte, cîte n-ai lăsat deoparte
din viața lui, din anii cei mai grei!”*

*...Tovarășe Matei, acum mă iartă
că te-am descris ușor ca-n proletcult,
și negîndind că undeva, pe hartă,
am să-ntilnesc poemul de demult....*

*Motoare și turbine, inovații,
la fel de scumpe mi-s ca la-nceput.
Dar sufletul a două generații,
între mașini, adesea l-am pierdut.*

*...Și urlă vișorul din zare-n zare.
Noi patrulăm pe graniți, apărind
eroul simplu, omul mult mai mare
decît am izbutit să-l prind în cînt.*

UN OM ADEVĂRAT

*De unde venea bradul? Din ce pădure-albastră?
ce o lăsăm în urmă, în tren, de la fereastră?*

*Bătrîn ca vremea, trunchiul îi va fi fost puindru,
cînd se bătea cu Sciții, întîiul Alexandru?*

*Pe lingă tren, pădurea bătea cărare-ntoarsă,
în stea renăscută de mult, pe harta arsă.*

*Și-nvăluți în fumul pufos ca o broboadă,
treceam pe broderia de ghiață și zăpadă,*

*unde din nou sta Lenin, în cîte-o gară ninsă,
cu mîna dreaptă calmă, spre comunism întinsă.*

*De unde venea bradul, și cine îl aduse
din inima pădurii, prin albe stepe ruse,*

*prin țara fără margini, cu rarele gorgane,
ca-n Moscova să între în sala cu coloane?*

*În sclipăt de beteală, bradul cu bărbi de vată,
privea pe sub mustața căruntă, ca un tată,*

*copiii celor care cu baioneta-n mîna,
n-au apărat doar viața și-o palmă de țărînă,*

*ci omenirea-ntreagă, ce-aici își făurise
Comuna, cel mai nobil, mai liber dintre vise.*

*Și-ntre un an și altul — nici unul cu-altul geamă —
sub cetina lui verde vin oaspeți fără seamă!*

*cîte-un erou al muncii cu fața roșcovană,
un cărturar, ori poate un Lenski în persoană...*

*Cînd, — nu știu ce se-ntîmplă: de ce s-a strîns deodată
în jurul altui oaspe, copilărima, roată?*

*Pană de corb i-e părul. Zăpadă, doar la tîmple,
Cu zîmbetul lui simplu, cupola sălii împle.*

*„Meresiev“ șoptește un tînăr, lîngă mine.
Și, nu știu, cum, deodată parcă mi-a fost rușine*

*de ambele picioare ce le aveam, dar care
de-atîtea ori călcară greșit, pe lutul tare,*

*de lacrimile curse pe fleacuri, cînd în față
sta omul cu proteze, dar mîndru de vieață....*

*Căci dacă-n lumea oarbă, zidită pe cruzime,
e mutilat azi omul întreg, prin mii de crime,*

*în lumile Comunei, pînă și mutilații
pot mîndri, ține pasul acestei generații,*

*cum poate fi de mîndru, și-n cea mai neagră rană,
un om ce-și regăsește — condiția umană!*

DESTUL!

*Cad frunze veștede. E toamnă-n drum.
Sub crângi, fetița mea le prinde-n mînă.
In ploaia de aramă pare-acum
o statuă cu grație păgînă.*

*Dar dintre toate, mai contemporan,
ce poate astăzi mai adînc să bată,
decît în trupul fragezilor ani,
această mică inimă de fată?*

*Copila mea, deși mereu urcăm,
în fața noastră nu-i albastru cerul.
Durerii-i mai plătim adesea vămii,
și coasa morții-și zăngănește fierul.*

*De zece ani războiul a tăcut,
și pacea totuși nu e încheiată.
Ba încă mai barbar ca în trecut,
răsună goarna pentru-o nouă-armată,*

*ce, poate fără svastice pe braț,
ar ști, în pasul giștii, mai sălbatec
de fiece copac s-anine-un laț,
și-n alt cuptor, să zgîndăre jăratec.*

*Destul! Destul! Vreți iarăși să zidim,
ca mîine să dărime-o altă crimă,*

*și lumea spulberată-n țințirim
să fie-o uriașă Hiroșimă?*

*Prea mult dor amintirile din noi,
ca șase continente de odată
să nu opună unui nou război,
un zid de inimi, și o altă-armată.*

*Nu mai vrem umbra vechiului coșmar
și-amenințarea morții-n eprubetă.
Noi sintem milioane, dense, tari,
Istoria azi nu se mai repetă!*

*Copila mea, eu azi te string la piept,
Cu patima și-ngrijorarea mumii
Și pentru tine voi putea să-ndrept,
ca să crești mare — însăși osia lumii!*

INCHINARE

*Eu poate n-am ajuns la adevăr,
dar nici o vorbă nu mi-a fost minciună.
V-o spun cu-ntîia brumă prinsă-n păr,
de timpuriu ivită în furtună.*

*Am spus ce am pe suflet cum am vrut?
De bucurii vorbit-am și de plînsu-mi, —
așa cum v-am promis de la-nceput
să fiu un altul, rămînînd eu însumi.*

*Dar poate că-n aceste întîmplări,
ce mi-au fost date pîn-acum în lume,
se regăsesc, în bruma de-adevăr,
prietenii încă neștiuți pe nume.*

*Prietenii, voi, poemul nu-i sfîrșit,
chiar dac-am străbătut și timp și spații.
Ce-i mai frumos, abia-i de-nfăptuit,
spre gloria acestei generații.*

VERA CĂLIN și SILVIAN IOSIFESCU

FURTUNĂ ÎN CANCELARIE

Comedie în 3 acte (șase tablouri)

PERSONAGIILE

Filip Hartular, profesor la catedra de latină	
Grigore Dobrovici, profesor la catedra de elină	
Sandu Neguș, conferențiar la catedra de latină	
Atanasie Borcea, lector la catedra de latină	
Eleonora Sofronie, lector la catedra de latină	
Costel Mihăilescu, asistent la catedra de latină	
Veronica Mihăilescu, soția lui Costel, studentă	
Eustațiu Buliga, conferențiar la catedra de elină	
Decanul	
Victor Văleanu	}
Amedeu Bocăneț	
Nuța Oprea	
Dobre	
Mihuț	
Studentul dezorientat	
Studentul întârziat	
Studenta voinică	
Telefonista	} Studenți
Studenți, profesori, etc.	

ACTUL I

TABLOUL I

Garsoniera soților Mihăilescu. O cameră cu mobilier cam pestriț — gospodărie de curînd înjghebată. În stînga scenei, un divan-studio acoperit cu creton. În fund, o masă cu cărți și dosare, servind de birou și de masă de sufragerie. În stînga și la dreapta mesei, două rafturi-bibliotecă. În dreapta, o ușă care dă spre vestiar. În centru, o măsuță. Alături, un dulap cu trei părți — centrul folosit ca bufet. În jurul măsuței, cîteva scaune. În dreapta, un fotoliu.

La ridicarea cortinei, Costel, la birou, răsfoiește dosarele și adnotează hîrtii, folosind lucrul ca un refugiu în discuția cu Viorica. Viorica stă în fața lui și șterge o farfurie. În timpul discuției, face naveta de la birou la bufet, șterge farfuriile și le așează pe măsuță.

VIORICA: (*aprinsă*) Ba da.

COSTEL: (*plictisit*) Ba nu, dar ce rost are să discutăm acum? (*se uită la ceas*). E șase, pînă-ntr-o oră ne vin musafirii.

VIORICA: Pentru ce avem noi de discutat ajung și cinci minute. (*sacadat*) Dragă Costel, permite-mi să-ți cer o audiență de cîteva minute pentru rezolvarea unei probleme de mare importanță pentru subsemnata.

COSTEL: (*excedat*) Bine, Viorico, acum ți-ai găsit?

VIORICA: Zici că n-are rost să plec cu expediția arheologică. Explică-mi de ce. E ușor s-arunci o vorbă și pe urmă să-ți bagi capul în dosare... strategia struțului...

COSTEL: Mă rog... dacă vrei. (*concesiv*) Să recapitulăm. Primo: în ultima vreme, umbli cu capul în nori. În loc să-ți vezi de lucrare, te ții de jucării.

VIORICA: (*indignată*) Ce jucării?

COSTEL: Jucării de ghips. Nu-i o jucărie macheta aia, la care vă pierdeți tu și Nuța, ore întregi, zile?

VIORICA: (*imitînd tonul lui Costel*) Luni, ani...

COSTEL: În loc să vă vedeți de lucrări, de examenul de stat, stați și strunjiți ghipsul.

VIORICA: Da. Și ies coloane, frontispicii. Iese cetatea grecească.

COSTEL: (*categoric*) Ies jucării pentru oameni mari. (*iar pedant*) Secundo: ce căutați voi, studențe la literatura clasică, într-o expediție arheologică? Tertio: (*duios*) de ce să ne despărțim pentru trei luni?

VIORICA: (*cu jumătate de voce*) Și ca soluție supremă, tovarășul asistent recurge la puțin șantaj sentimental (*gesticulînd cu farfuria*) Nu înțelegi ce reprezintă pentru noi (*accentuînd*) jucăria asta de ghips? Nu înțelegi că macheta asta este decorul în care se mișcă oamenii despre care citim, oamenii despre care învățăm — filozofii, poeții tragici... (*arătînd biblioteca*) Toți cei care au scris cărțile astea groase.

COSTEL: Cîteva pagini dintr-un tratat, un articol serios, înlocuiesc cu succe-macheta voastră.

VIORICA: Și pe urmă, dacă plecăm cu expediția la Histria, nu mai sîntem în nori, cum spui tu. Aterizăm într-o cetate pe care oamenii au clădit-o și alți oameni o dezgroapă. Și asta-i joc? Spune-mi drept, Costel, la baza argumentelor tale n-or fi oare și motive mai prozaice? Cine o să-ți servească ceaiul și cafeleța? Cine o să te alinte — recunosc, exagerat, nepedagogic? Cine o să-ți coasă nasturii, cine o să răspundă la telefon cînd sultanul lucrează sau cînd își face siesta? Cine...

COSTEL: (*o întrerupe jignit*) Așa nu se poate discuta.

VIORICA: (*schimbînd tonul, prietenește*) Nu zău, Costel. Fii cinstit cu tine. Stai și-ți frămînti creerii și cauți motive să nu plec. Știi bine că nu vreau să mă plimb. De cînd am început lucrarea, am tot așteptat și eu să văd cum arată o cetate greacă. Cînd am auzit că băieții de la Istorie pleacă în cercetări la Histria, am sărit în sus de bucurie. De altfel, și profesorul m-a sfătuit.

COSTEL: (*cu interes*) Cine, Hartular?

VICTORIA: Nu, Dobrovici.

COSTEL: (*dezamăgit*) A!... În sfîrșit, dragă Viorica, e vorba de munca ta, tu hotărăști.

VIORICA: (*indignată*) Asta ți-e logica? Astea sînt argumente de om înaintat? Astea... (*sună telefonul, Viorica ridică receptorul*).

VIORICA: Allo, da. Sandu? Ai terminat? Cum a mers cursul? Vii acum?

N-ai uitat de lingurițe? Compromiți recepția Mihăilescu (*privindu-l pe Costel*). Recepția numărul unu... De ce numărul unu? Lasă, că-ți explic. Te așteptăm. Vino repede. (*pune receptorul la loc, îl privește gales pe Costel*) Da... La aniversarea unui an de căsătorie, recepția numărul unu pentru personalități. A doua zi, va urma o mică gustare pentru tineretul studios.

COSTEL: (*puțin iritat, impunându-și calm*) Ți-am explicat, Viorico, și am avut impresia că ești de acord. N-are rost să amestecăm pe colegii tăi cu catedra.

VIORICA: (*ironic*) Cu profii și cu confii.

COSTEL: Mă rog, dacă așa le spunei voi. De altfel te asigur că puștimea s-ar fi simțit stingherită. În loc de două petreceri reușite ar fi ieșit una ratată. (*cu o nuanță de deferență*) De altfel, nici lui Hartular...

VIORICA: (*întrerupe*) Lui Hartular nu i-ar fi stricat să-și cunoască studenții și altfel decît la consultații...

COSTEL: Exagerezi, ca de obicei cînd e vorba de profesor.

VIORICA: Il văd perfect pe magistrul. S-ar fi așezat pe fotoliu și ar fi primit defilarea, dînd sfaturi amabile de la două sute cincizeci de metri înălțime. În schimb, sînt sigură că Dobrovici s-ar fi simțit bine. Și băieții de asemenea.

COSTEL: Preferințele tale!... Dobrovici, „eternul sceptic“.

VIORICA: (*puțin emfatic*) Sigur: „eternul sceptic“. Recunosc formulele magistrului. Asistentul vrăjit a început să le repete ca un ecou.

COSTEL: (*începe să se emoționeze*) Zău, Viorico. Ești în ultimul an, îți prepari lucrarea de stat. Ar fi timpul să începi să prețuiești cum se cuvine pe un savant de talia lui Hartular. (*entuziasmat*) E uluitor cît a reușit să citească într-o viață de om.

VIORICA: Se poate. Nu sînt în măsură să-l judec. Ar fi unele de spus. Dar chiar că nu e momentul potrivit să luăm discuția de la capăt. A fost vreme destulă trei sute șazececi și cinci de zile. Azi e a trei sute șazececi și șasea. (*vorbind, a ajuns la bufetul deschis. Privește atent și numără cu jumătate glas*) Patru, șase... (*cu îngrijorare*) Costel, avem șase pahare și sîntem șapte...

COSTEL: Imprumută de la vecini.

VIORICA: De-abia ne-am mutat. Nici nu-i cunosc. O să bem amîndoi dintr-un pahar. Dar cu tactică — să nu ne observe. (*altă idee*) Dar merele, în ce punem merele?

COSTEL: În vasul de flori.

(*se aude soneria*)

VIORICA: O fi Sandu? (*se duce la ușa care dă spre antreu. Din ușă, către Costel*) Costel, farfuriile. (*Costel ia un teanc de farfurii, cu care se repede spre dulapul deschis. Rămîne acolo așezînd farfurii, mascat de ușa deschisă a dulapului. Se aude glasul Vioricăi din antreu*) A, tu ești, Nuța? (*intră Nuța Oprea, în pardesiu, cu servieta în mînă*)

NUȚA: (*vorbește precipitat, în timp ce cotrobăiește prin servieta, scoțînd niște fascicule de curs*) Viorico, am o mic și unu de lucruri să-ți spun. Senzațional. Mai întîi, ia cursul ca să nu mai uit ca rîndul trecut. (*Ii întinde fasciculele*) Azi am avut vacanță neprevăzută. Nu s-a ținut seminarul de gramatică și am făcut un salt pînă în apartamentele lui moș Neculai. Două ore am ciocănit la machetă. Ți-arăt mîine ce-am făcut. (*încîntată și cu jumătate de voce*) Am clădit teatrul. Pînă la urmă a ieșit grandios. Mă așteptam să văd pășind în arenă niște actori mititei, călcînd țanțoși și recitînd cu voci grave...

VIORICA: *(cu un aer puțin absent, privind spre dulapul după care se ascunde Costel)* Macheta... Da... Nuțo, ce zici? *(cu tonul dinainte al lui Costel)* Crezi că noi umblăm cu capul în nori, că ne ținem de jucării?

NUȚA: *(uimită)* Care jucării?

VIORICA: Macheta, amfiteatrul tău... *(cu tonul lui Costel)* Auzi, candida la examenul de stat să-și piardă vremea închipuindu-și cum jucau actorii în antichitate.. *(Costel întirzie strategic după dulap)*

NUȚA: *(impacientată)* Acum ți-ai găsit să faci humor. Află că m-am încurcat la piață, la colonadă. *(însuflețindu-se)* Toemai acolo unde-i atîta viață. Unde vin negustorii, la umbră, sub coloanele porticului, să vîndă untdelemn și vin. Unde se încaeră filozofii... *(precizînd)* cu argumente.

VIORICA: O să facem și piața. Spune mai bine ce-i cu expediția.

NUȚA: S-a aranjat. Acu vin de la Istorie. Am vorbit cu decanul. L-a impresionat zelul nostru. Auzi, două clasice să se aciuieze pe lingă o expediție arheologică. *(mîndră)* Ne obține și scutire de frecvență. *(observînd că Viorica nu reacționează cu destul entuziasm)* Dar ce-i cu tine, eu am venit dansînd din cabinetul decanului pînă aici, și tu...

VIORICA: Ba mă bucur, cum să nu mă bucur. *(îl caută din nou cu privirea pe Costel)*

NUȚA: Trebuie să ne facem rost de *(repede)* pături, truse, termos, cort, chinină, rucsac, caiete de note. Dar o să ni se dea o listă. *(printr-o asociație bruscă)* A propos de listă... *(încîntată)* I-am făcut-o astăzi preacuviosului Atanasie.

VIORICA: Lui Pius Athanasius? Ia spune.

NUȚA: Știi că grupa noastră a avut seminar cu el. La sfîrșit, Albulescule s-a dus la catedră *(cu emfază)* pentru lămurirea unor nedumeriri... Borcea și-a pus mîinile pe burtă și a spus: „Oricînd, cu plăcere, și chiar vă rog să veniți la mine cu orice nelămurire“ *(continuă să-l mimeze)* Atunci Albulescule l-a întrebat dacă lucrarea lui von Lauber-Bamberg despre etapa a doua a creației lui Ovidiu e de pe o poziție justă sau nu. *(rîde)* O jumătate de oră ne tocmisem ce nume să inventăm; dacă să-i spunem cetățeanului von Lauber-Bamberg sau von Bamberg-Lauber. *(Viorica rîde)* Cuviosul a cugetat adînc și ne-a spus! *(mimînd din nou)* „Da, da, să-l cetiți, băieți. Am auzit numai lucruri bune despre el.“

VIORICA: *(rîzînd)* Numai la Borcea se mai poate prinde o farsă ca asta.

NUȚA: Stai să-ți mai spun... Dar unde-i sultanul, nu-i acasă?

COSTEL: *(apare de după ușa dulapului cu farfuriile în mîină)*: Ba-i acasă. *(Nuța rămîne cu gura căscată)* Bună ziua, tovarășă Oprea, parcă povesteai ceva despre tovarășul Borcea?

NUȚA: *(stînjenită)* De-ale noastre, de la seminar. Ei, Viorico, eu am plecat. Se închid librăriile.

VIORICA: Parcă spuneați de o mie și una de noutăți. Ce-i cu restul?

NUȚA: *(căuțînd)* Da, vroiam să te rog să-mi împrumuți cursul de gramatică. *(vede farfuriile, cu interes, Vioricăi)* Asta-i pentru ospățul de mîine? Mare bairam mare. De-abia aștept.

VIORICA: *(îl fulgeră cu privirea pe Costel)* Da. Și pentru mîine. Să nu veniți tîrziu.

NUȚA: Vom fi punctuali ca acest orologiu *(pune ceasul la ureche)*, care de altfel stă. Noroc, Viorico. *(către ea, confidențial, dar destul de*

tare). Am mai ars o gafă. (*către Costel, cu politeță*) La revedere, tovarășe Mihăilescu. (*iese*)

COSTEL: (*revine spre centrul camerei. Către Viorica, cu vocea nesigură*) A trecut taifunul.

VIORICA: (*după o pauză*) Un singur lucru să-mi spui. Ți-a plăcut situația? Domnul și doamna primesc elita academică și ascund prăjiturile când vin prietenii de mîna a doua.

COSTEL: Spune și tu dacă n-am avut dreptate. Ai văzut cum s-a fisticit în fața mea, un biet asistent. Crezi că s-ar fi simțit bine în fața lui Hartular și Dobrovici? (*contra-atacînd*) De altfel, tovarășă Viorica, ce părere ai ca membră în biroul U.T.M. despre farsele și porecele pe care și le permit studenții față de profesori?

VIORICA: (*iritată*) Cui îi fac farse? Cui îi dau porecele? Știi bine că nu sînt de acord cu procedeele astea. Dar Borcea la catedră e el însuși o farsă. Și farsa asta nu poate să mai dureze... Cînd te gîndești că l-am invitat și pe el astă seară...

COSTEL: (*se duce la birou, ia calendarul, se îndreaptă spre Viorica și-i pune calendarul sub ochi, muștrător*) Iar ai uitat data! A-ni-ver-sa-re.

VIORICA: (*ride*) Bine, discuția se amîină pentru o dată ce se va anunța la timp. (*se aude soneria*) Asta chiar că-i Sandu. (*Viorica iese. Se întoarce după cîteva clipe cu Sandu. Ținuta lui Sandu vădește eforturi neduse pînă la capăt de a fi la înălțimea solemnității deschiderii cursului. Poartă un costum bleumarine, o cămașă cu carouri și cu guler răsfrînt. Un ciuf rebel îi cade pe frunte. Sub braț, o servietă umflată*)

VIORICA: Ei, cum a fost? }
COSTEL: A mers? A mers? } (*în același timp*)

SANDU: Incet, că spun tot. Dar mai întîi, chestiunile arzătoare. Am adus lingurițele. (*scotocește în servietă*) Aflați că au zăngănit la fiecare citat. Am văzut în sală cîteva figuri foarte intrigate de muzica din servietă. Pînă la urmă, mi se făcuse teamă să mai scot cărțile. (*dă lingurițele Vioricăi, care le pune pe masă fără să se uite la ele*) E în regulă?

VIORICA: Da. Dar să inspectăm puțin ținuta. Cum se prezintă tovarășul conferențiar Alexandru Neguș la deschiderea cursului său? Costum, pantofi, — merge. Părul ciufulit. Cravata absentă.

SANDU: (*scoate repede cravata din buzunar*) Ba e prezentă. Trebuie să apreciați progresul. Am purtat-o pînă a sunat de intrare. Dar nu puteam chiar din prima oară să vorbesc cu cravata la gît. Mă înăbușea. De altfel, pot să vă spun că într-un rînd am scos-o din buzunar în loc de batistă.

COSTEL: (*lui Sandu*) Ești incorigibil.

VIORICA: (*persuasivă*) Sandule, ai treizeci de ani, arăți de douăzeci și unu. Și umbli ciufulit și fără cravată ca să pari de optsprezece. Cum vrei să te ia în serios studenții, măcar că grăiești ca Sfîntul Ion Gură de Aur? Ei, dar spune cum a fost. Te-a prezentat Hartular?

COSTEL: Nu putea. A avut consiliu științific. De acolo vin cu toți la noi. (*se uită la ceas*) Exact peste o oră. (*cu admirație*) E foarte punctual.

SANDU: M-am suit pe catedră. Era gălăgie mare. A durat cîteva minute pînă să-și dea seama că au în fața lor un conferențiar.

VIORICA: Un conferențiar ciufulit și savant.

SANDU: M-am autoprezentat. Se uitau la mine să vadă cum arată un proaspăt candidat în științe de la Moscova. Adevărul e că la început

am vorbit cam pe două voci și câteva cuvinte cred că le-am auzit numai eu. Pe urmă a mers mai bine.

COSTEL: Și sala? Era atentă? Luau notițe? Ce părere au avut despre decadența imperiului?

SANDU: *(cu oarecare șovăială)* Erau și mulți atenți, destul de mulți. Da, figuri interesate, notau... *(puțin contrariat)* Dar era un colț, în fund, pe dreapta. Tușeau, se foiau, își dădeau cu coatele într-o unitate perfectă. Parcă ar fi fost un singur om.

VIORICA: *(curioasă și indignată)* La anul trei? Cam bănuiesc eu cine trebuia să fie. Sînt acolo vreo cîțiva haidamaci, nici nu știu ce mai caută prin facultate. N-ai băgat de seamă, n-ai observat printre ei unul mai bătrîn și fante?

SANDU: Drept să-ți spun, eram prea ocupat să-mi strunesc vocea. N-am putut să-i studiez de-aproape. Dar ce-i cu asta?

VIORICA: Resturi, resturi. Celebrități locale.

SANDU: *(se ridică)* Ei, gata cu problemele vitale ale noului conferențiar. *(se plimbă prin cameră, inspectînd biblioteca)* Să vedem ce ați mai dibuit. *(scoate o broșurică din raft. Citește cu oarecare enfază)* „Despre formele adjectivale la Terențiu” de Prof. Filip Hartular și asistent Constantin Mihăilescu. Data apariției, 1949. Adjectivele le-ai cules tu, nu-i așa? Iată operele complete ale maestrului Mihăilescu, latinist de mare viitor. Dacă nu mă înșel *(cu un aer visător)* sîntem în 1953.

COSTEL: *(bosumflat)* Faci front comun cu Viorica. Nu-i zi să nu-mi cînte: lucrarea, lucrarea. *(cu mîndrie)* Am peste șapte sute de fișe. Planul începe să se contureze.

SANDU: Și după ce ai adunat o mie de fișe, ce faci?

VIORICA: Incepe a doua mie.

COSTEL: Ea e dușmana erudiției. Face machete.

SANDU: Fără fișe nu se poate. Dar tu-mi amintești de un pictor dintr-o carte. Avea ca și tine o conștiință profesională dezvoltată. Nu putea să picteze o pisică pînă nu citea cinci sute de volume despre anatomia, fiziologia, istoria și moravurile pisicilor. Și știi, *(confidențial)* pînă la urmă n-a pictat pisica.

VIORICA: De fapt, sîntem nedrepți. Costel e absorbit de o lucrare palpitantă. Cîntă din mandolină sub balconul maestrului.

SANDU: Ce mandolină?

COSTEL: *(indignat)* Iar începi?

VIORICA: Da, scrie viața romanțată a profesorului Hartular. Lucrează la monumentul lui. Să-și vadă maestrul din viață monumentul gata.

SANDU: Nu pricep nimic. Mai clar nu se poate?

VIORICA: Mai clar: Costel Mihăilescu adună toate lucrările lui Hartular, de la primele licăriri ale spiritului său științific. A început cu tezele și extemporalele din liceu. Să-l vezi cum mîngîie fiecare rînd ca un îndrăgostit.

SANDU: Și pentru pasiunea asta nouă ai părăsit-o pe cea veche? Te ocupai de plecarea lui Martial din Roma. L-ai lăsat pe bietul epigramist la mijlocul drumului?

COSTEL: Degeaba glumești. Bibliografia și fișele sînt gata. Stai să vezi. *(către Viorica)* Viorico, fii fată bună și vezi tu unde-i planul.

VIORICA: *(se ridică și caută pe birou)* Pe birou nu-i.

COSTEL: Caută în sertar sub dosarul verde. Și dacă nu...

SANDU: (*mimîndu-l pe Costel*)... Și dacă nu, dragă Viorico, fii fată bună și caută sub covor, în bucătărie, în lift. Iute, Viorico, sultanul e grăbit.

VIORICA: (*oprindu-se brusc*) Ai dreptate. L-am învățat prost. (*cu un gest teatral*) Inexplicabilă slăbiciune.

SANDU: Chiar inexplicabilă?

COSTEL: (*cu voce plîngăreată*) Ce tot umflați atîta fiecare fleac?

SANDU: (*cu gravitate prefăcută*) Ți-amintești, Viorica, ce ți-am strigat din tren, anul trecut, cînd am plecat la Moscova?

VIORICA: (*citînd prompt*) Să nu-i mai aduci cafeaua la pat, să nu mai faci pe secretara, pe dădaca și pe menajera. Să nu-l mai alinți. Sandule, îmi iau angajamentul să urmez aceste sfaturi înțelepte.

COSTEL: (*cu un gest teatral de disperare*) Să te ferească sfîntul de coaliția prietenilor și a soțiilor.

SANDU: *se apropie din nou de bibliotecă; deodată se bate cu mîna pe frunte*) Mare zăpăcit mai sînt. Vorbesc de Martial și am uitat să-ți spun. Costel, cît ți-a mai rămas de la ultima chenzină? Ți-am văzut visul cu ochii. În vitrină, la anticariat, e ce cauți tu de doi ani. Martial, opere complete, trei volume, legate în pînză verde... Mi-a promis că mi le păstrează toată ziua.

COSTEL: (*entuziasmat*) Mergem. (*uitîndu-se la ceas*) Dar în goană. Într-o jumătate de oră trebuie să fim înapoi. (*cu venerație*) Vine profesorul.

VIORICA: Foarte bine. Pînă atunci mă îmbrac și eu. (*lui Sandu*) Ținută de gală. (*cu tonul lui Costel*) Știi, vine profesorul. (*Costel și Sandu ies, Viorica aranjează lucrurile de pe masă, apoi se îndreaptă spre dulap. Sună. Viorica tresare mirată și se duce să deschidă. Se întoarce cu un aer stînjenit, urmată de Hartular și Borcea. Hartular, scrobît, cu batistă albă, conștient de cîstea pe care o face asistentului său venind în vizită. Borcea, ținută înfiptă, cravata cu desen foarte viu, gesturi onctuoase, glas permanent amabil. În timpul conversației folosește, în chip de aprobare, gestul mîinilor pe burtă. Au amîndoi în mîini cîte un buchet identic de garoafe roșii*).

BORCEA: (*oferind buchetul*) Tovarășă Mihăilescu, similia similibus, sau, altfel spus, florilor flori.

HARTULAR: (*amabil*) Sîntem punctuali, după cum vedeți.

VIORICA: (*încurcată*) Mai mult decît punctuali. Vă așteptam la șapte. Costel se întoarce într-un sfert de oră.

HARTULAR: (*scrobît*) E o neînțelegere. (*răspicat*) Se vorbise de ora șase.

VIORICA: (*brusc degajată*) Vă rog luați loc. Îngăduiți-mi numai cinci minute pînă mă schimb. (*se duce spre dulap, are o clipă de ezitare privind expresia statuară a lui Hartular, apoi smulge o rochie și o zbughește pe ușa care dă în baie. Cei doi rămîn o clipă țepeni*)

BORCEA: (*cu mîinile pe burtă, zîbind perfid*) Original.

HARTULAR: (*sec*) Da, foarte. E, probabil, politetea de tip nou.

BORCEA: (*acelaș joc*) Perfect just. Mai bine zis, impoliteța.

HARTULAR: Mă miră purtarea lui Mihăilescu. Doar nu-i vin în fiecare zi în casă.

BORCEA: Noi maniere... noi universitari.

HARTULAR: Da, există o tradiție de politete universitară, care mă tem că se pierde.

BORCEA: (*trăgîndu-și scaunul mai aproape de Hartular și pe un ton confidențial*) A propoz, domnule profesor. Cu cine credeți că m-am înțîlnit ieri?

HARTULAR: (*indiferent*) Cu cine?

BORCEA: Cu domnul Pop.

HARTULAR: (*interesat*) Gavril Pop? Profesorul? Ce mai face?

BORCEA: Domnule profesor, vă mărturisesc că oricâte rezerve am putea avea față de el, e un om de caracter. Știți câte i s-au întâmplat. Sînt cinci ani de cînd a fost scos... Și, deși a fost nevoit să intre în afaceri — pentru a subzista, știți, e intermediar de mobile —, n-a renunțat la știință.

HARTULAR: Da, (*concesiv*) e o valoare. Dar prea s-a compromis. S-a vîrît și în asociația aia romîno-germană. Se agita în timpul războiului, scria articole. Și în ultima vreme a fost și foarte bățos. Trebuie să înțeleagă și el că fiecare regim cere o anumită comportare, anumite reverențe. N-a avut tact. Și la ce lucrează?

BORCEA: A, un proiect grandios. Se gîndește la o bibliografie vastă, completă, a lucrărilor de literatură clasică scrise la noi în ultimii ani. Volume, periodice, chiar și lucrări inedite.

HARTULAR: Foarte interesant.

BORCEA: (*din ce în ce mai entuziast*) Și să vedeți, omul de știință. De publicat, firește (*cu înțeles*) nu i-o publică nimeni, dar totuși, nu se lasă. M-a întrebat și de dumneavoastră. Ce mai lucrează profesorul Hartular, o culme a erudiției, un savant de circulație universală — așa a zis. Știți, (*convins*) vă prețuiește enorm. (*schimbînd tonul, devenînd puțin insidios*) Cred că n-ar strica să se consemneze în lucrarea lui și toată activitatea dumneavoastră. Ca să se știe că există și la noi erudiți, care lucrează probleme de știință autentică și în afară de obligațiile momentului.

HARTULAR: Dar ce rost ar avea? Mi se pare un efort inutil să adun informații pentru o lucrare care, cine știe dacă o să ajungă vreodată la tipar.

BORCEA: Nu se poate ști. (*privindu-l fix pe Hartular, dar cu aceeași intonație și continuînd să zîmbească*) Nimic nu e veșnic. S-ar putea să vedem și lucrarea lui Gavril Pop tipărită frumos și elegant. (*cu alt ton*) Dar, la urma urmei, principalul nu e apariția. Ați vorbit de reverențele cerute de fiecare regim. Le faceți. Asta înțeleg și eu, și alții... Dar ar fi bine să se știe... și la noi, și pretutindeni... că v-ați păstrat independența, că nu cîntați din toată inima în fanfara asta.

HARTULAR: (*gînditor*) Da, n-ar fi rău. (*pauză*) Dar există și riscuri. Știi că nu mi-a plăcut niciodată un anumit fel de publicitate.

BORCEA: Vai, dar nu-l cunoașteți pe Gavril Pop. E discreția în persoană! (*apăsător*) E bine să se știe ce a lucrat profesorul Filip Hartular în anul de grație 1953.

HARTULAR: (*evaziv*) Bine, bine, o să-mi frunzăresc dosarele.

BORCEA: (*categoric*) Atunci îmi dați un răspuns pînă vineri. Domnul Pop îmi telefonează sîmbătă.

HARTULAR: (*nu se angajează*) O să caut. (*după o clipă de reflecție*) Bietul Pop. Trebuie să se simtă tare singur. (*după o pauză*) Ar fi foarte indicat să-l chem într-o zi la dejun... În cerc foarte intim. Dumneata, soția mea și cu mine.

BORCEA: (*înduioșat*) I-ar ridica moralul...

HARTULAR: (*gînditor*) Sau poate mai bine la o cafea, într-o după amiază.

BORCEA: Perfect just.

(*Se aude soneria. Viorica țîșnește pe ușă. Și-a schimbat rochia. Intră Costel urmat de Sandu. La vederea lui Hartular, Costel împietrește, apoi se pierde în scuze*)

COSTEL: Tovarășe profesor, vă rog să mă iertați... Nici un moment nu mi-am închipuit... E o încurcătură regretabilă... Nu pot să-mi iert...

(scuzele lui sînt întrerupte desonerie. Intră Dobrovici și Eleonora. Dobrovici, cu părul cărunț, ținută puțin neglijentă, ton direct, în general ironic, simplitate în gesturi și vorbă. Eleonora, îmbrăcată șters, îngrijit, puțin pedant, dar fără cochetărie. Are mișcări stîngace, dă impresia uneori că nu știe ce să facă cu mîinile. Amîndoi țin în mînă cîte un buchet de garoafe identice cu cele aduse de Borcea și Hartular. Intră mai întîi Eleonora. Ingrozită că intră prima, face eforturi eroice să-și stăpînească timiditatea)

ELEONORA: (îi întinde Vioricăi buchetul, fericită că a scăpat de el, și murmură indistinct) Felicitările mele.

HARTULAR: (privind înțepat la buchetele identice aduse de noii veniți, către Dobrovici) Ne uniformizăm și la flori.

DOBROVICI: (în chip de explicație) Florăria Universității.

VIORICA: (cu brațele încărcate de flori) Vă mulțumesc. Niciodată n-am avut atîtea garoafe. Costel, vrei să le găsești tu un loc?

COSTEL: (consternat, către Sandu) Locu-i ocupat. În glastră sînt merele. Mă duc să caut un borcan.

DOBROVICI: (către Viorica) Ironiile vieții. Treizeci de ani mi-au trebuit ca să mă deprind să port firesc o floare, fără s-o țin ca pe o lumîinare, ca pe o mătură sau s-o ascund la spate. Cînd am cîștigat oarecare experiență, au început să-mi lipsească ocaziile. Așa încît, tovarășă Viorica, îți mulțumesc pentru prilej.

VIORICA: (rîzînd) Sînt bucuroasă că v-am făcut acest serviciu. Dar, vă rog să luați loc. (Eleonora se așează țeapănă pe marginea unui scaun, ceilalți pe divan și pe scaune).

HARTULAR: (către Sandu) Regret imens că n-am putut să asist la deschiderea cursului dumitale. Știi, consiliul. Dar sînt foarte curios să aflu cum a fost... premiera.

DOBROVICI: (care s-a sculat între timp ca să inspecteze cărțile, întoarce capul) Periculos cuvînt: parcă văd scena, decorul (accentuînd) și actorii, eventual cabotini.

HARTULAR: (detașat) Există actori și actori. Există autenticitate, vocație.

SANDU: În cazul meu, eroul a avut oarecare trac.

HARTULAR: E explicabil...

BORCEA: Cu totul explicabil. Mi-amintesc că la primul meu curs (căutînd cuvintele) am fost... foarte emoționat. Și nu sînt un timid.

DOBROVICI: (tot din fața cărților) Se știe.

SANDU: Adevărul e că o parte din spectatori au rîs la sinuciderea lui Seneca.

VIORICA: Niște scandalagii. Aștia-s spectatori? Au intrat fără bilet.

COSTEL: (potolind-o glumeț) O studentă din anul IV nu poate vorbi atît de sigur despre ce s-a întîmplat la anul III, mai ales că n-a fost de față.

BORCEA: Tovarășe Mihăilescu, acum ești sau soț sau profesor. (dulce, spre Viorica) Și dacă ai șansa să fii soț — și încă ce șansă...

ELEONORA: (către Sandu) Și mie cîte farse mi-au făcut... Aș fi putut să fac o antologie. Pînă s-au învățat cu mine.

HARTULAR: (către Viorica, cu interes convențional) Și studentimea ce mai spune? Anul ăsta termini, se încheie un capitol din viața dumitale.

BORCEA: Perfect just. (cu sentiment) Anii studentiei... Minunat capitol.

COSTEL: (*prinzînd din zbor ocazia de a consulta oracolul*) Da, tovarăşe profesor, încheie anii studenţiei, dar n-a renunţat la visurile de şcolăriţă. Lucrează la o machetă. Cetatea grecească. (*bagatelizînd*) Ca să ştie cu precizie în ce loc se certau sofistii. Acum are şi alte ambiţii. Vrea să plece pe trei luni în cercetări la Histria.

VIORICA: (*şuerat*) Ai terminat cu lista de reclamaţii?

HARTULAR: (*indulgent*) Indeletniciri tinereşti. Fiecare vîrstă cu ale ei. (*absolvînd-o*) Pe la cincisprezece ani, stăteam zile întregi şi meşteream la traforaj. (*La această comparaţie Viorica înţepeneşte de indignare*)

DOBROVICI: Nu ne-ar strica şi nouă puţin aer proaspăt.

SANDU: Numai cînd om da de aerul proaspăt de la Histria să nu ne pulverizăm, noi aştia de la literatura veche, ca mumiile dezgropate.

HARTULAR: (*zîmbeşte, se ridică şi se îndreaptă spre bibliotecă. Caută puţin şi scoate o carte.*) Histria. Ai aici o bibliografie de (*evaluînd*) o sută de titluri. Istoricul, straturile de civilizaţie, facsimilurile celor mai interesante inscripţii. Ce altceva te poate interesa pe dumneata? Doar faci literatură, nu arheologie?

DOBROVICI: Histria. Ultima oară am fost acum trei ani. Treci printr-un pustiu nisipos şi, deodată, la malul lacului, o cetate. Greacă, romană? S-au fixat în piatră o mie de ani de antichitate. (*către Viorica*) Ai să vezi. S-au scos din pămînt straturi, straturi suprapuse de civilizaţie. Au clădit grecii cetatea, a dărîmat-o vremea. Peste temeliile greceşti şi-au clădit romanii cetatea lor. Au năvălit alte popoare. Ai să vezi la marginea cetăţii o casă, o casă somptuoasă. Aici a stăpînit un mare proprietar de sclavi. Ce-a rămas din ea e tot ce au lăsat Avarii. (*Hartular a făcut tot timpul gesturi excedate ca în faţa unei exaltări nepotrivite. Viorica a rămas cu gura căscată*)

HARTULAR: (*amabil către Dobrovici*) Scumpe colega, eu personal prefer să fac ştiinţa literaturii decît (*distilînd cuvintele*) literatura ştiinţei.

DOBROVICI: (*continuă fără să ia în seamă cuvintele lui Hartular*) O să regăseşti viaţa de fiecare zi a cetăţii. Cînd intri pe poarta mare, vezi nişte lespezi cu urme săpate în ele. Sînt şanţuri pentru care. Un fel de şine. Într-o biserică din piaţă, o tejghea cu zece boxe. E magazinul universal al Histriei. Nisipul e încă poros de la uleiul care a picurat acolo.

HARTULAR: Monumentele mai măreţe, obiectele mai spectaculoase de la Histria s-au dezgropat. Le vedeţi la muzeu. Se mai găsesc acolo diverse cioburi, vase sparte.

SANDU: (*impetuos şi mai sbîrlit ca de obicei*) Cioburile astea au limba lor. (*agitîndu-şi coama*) Dacă ştii să le întrebi, îţi spun cum au trăit şi cum au evoluat oamenii.

HARTULAR: (*iritat*) De ce vrei să reduci pe oamenii antichităţii la dimensiunile vieţii dumitale de fiecare zi? Unii vor să afle cum mîncau, cum se tîrguiau, cum se spălau şi altele. Dar nu asta ne interesează. Îa urmăreşte puţin miturile... Zeiţele se logodeau cu muritorii. De ce să meschinizezi antichitatea? Să vezi oameni prozaici acolo unde erau semizei?

SANDU: Probabil că semizeii erau stăpîinii de sclavi, că sclavii nu arătau a semizei.

HARTULAR: (*din nou cordial*) Ai desigur dreptate. A fost sclavagism. De fapt, sîntem pe aceeaşi poziţie. Nimic nu ne desparte. (*zîmbeşte*

- privind ținuta lui Sandu*) Ai pasiunea pedagogică. E bine c-o ai. Dar nu uita ce ți-am spus adineaori. Un minim de decor se impune.
- BORCEA: Perfect just. Mi-am dat seama de la început ce atenți sînt studenții la detaliile fizice. Dacă-ți lipsește vreun nasture sau ți-e părul ciufulit... *(cu ochii asupra lui Sandu)*. Da, da. E nevoie de un anumit decor.
- SANDU: Mie mi se pare mai important să aflu ceea ce mă poate apropia de studenți. Și o scenă, oricît ar fi de impozantă, tot te desparte.
- HARTULAR: *(evaziv)* Da, s-ar putea... Dar oarecare solemnitate, ai să vezi că nu strică. Cu puțină osteneală se poate. E lucru știut: noi sîntem pentru studenți, nu studenții pentru noi.
- DOBROVICI: *(supralicitînd ironic și imitînd tonul lui Borcea)* Perfect just. Avem ilustre exemple istorice. *(degajat)* De pildă, la conferințele Junimii era strict interzis să-l vezi pe conferențiar sosind, coborînd din trăsură și plătind birjarul! *(Hartular dă semne de enervare)* S-ar putea prelua și experiența britanică. Ce, ne-ar sta rău cu robă neagră, jabou și tocă? *(cu o inspirație subită și un fals entuziasm)* Și cu ce interes ar resimți studenții climatul special universitar, dacă noi am veni la curs mascați?
- HARTULAR: *(amical)* Nu te desminți. Rămii eternul sceptic.
(La ultimele cuvinte, Viorica îl privește atent pe Costel. Costel se face că nu observă. Cu un aer plictisit, Dobrovici scoate o carte din bibliotecă, se așază pe scaunul de la birou, scoate creionul și un carnet din buzunar. În timpul replicilor următoare, citește cufundat, făcînd adnotări. Viorica se îndreaptă spre chicinetă, în vederea tratației)
- HARTULAR *(ridicîndu-se și îndreptîndu-se spre bibliotecă)* Să vedem ce tezaur posedă colaboratorul nostru.
(Hartular frunzărește cartea, continuînd să vorbească cu Costel și cu Borcea)
- SANDU: *(amical către Eleonora, care în timpul ultimelor replici a stat rigidă)* Și dumneata, tovarășă Sofronie, cînd pleci iar la săpături?
- ELEONORA: *(surprinsă de enormitatea ipotezei)* Eu? Păi... n-aș avea cînd.
(explicînd) Sînt atîtea de făcut la catedră, planuri, situații, programe.
- VIORICA: *(intrînd precipitat, se apropie de Sandu pe la stînga și-i șoptește)* Cîte lingurițe mi-ai adus?
- SANDU: Cîte mi-ai cerut.
- VIORICA: Lipsește una.
- SANDU: Caută bine în servieta. Vezi în dicționar.
(Viorica îi ia servieta și pleacă spre chicinetă)
- ELEONORA: *(încălzindu-se)* Totuși, am adunat material mult. Am caiete întregi cu însemnări acasă. Dar n-am avut răgaz.
- SANDU: Sîntem cu toții prinși de treburi mărunte. Dar cine are ceva de spus trebuie să găsească răgaz.
- HARTULAR: *(în fund, discutînd cu Borcea)* Da, ai dreptate, uitasem de tot. Domnișoară Sofronie, te rog nu uita să-mi amintești că trebuie să-mi completez neîntîrziat formularul de activitate profesională.
- ELEONORA: *(adusă brusc la realitate)* Imi notez, tovarășe profesor. *(scoate din geantă un carnețel și face o însemnare.)*
- SANDU: *(continuîndu-și firul ideilor)* E drept că și la noi la catedră... Nu crezi că trebuie să deschidem ferestrele, să facem puțin curent? Să se mai curețe praful. *(glumeț)* N-ai văzut cît praf e pe cărțile din bibliotecă?

ELEONORA: (*din nou înțepenită*) Cred că ar trebui să vorbești cu tovarășul profesor. (*Viorica apare cu tava cu tratație. Văzînd-o cu tava, Borcea se repede.*)

BORCEA: (*curtenitor*) Să-mi dai voie să te ajut, tovarășă Viorica. Nici nu știi ce priceput sînt.

DOBROVICI: (*închizînd cartea și ridicîndu-se*) Talentul ăsta nu ți-l cunoșteam. Ca să vezi cîte vocații se ratează. Dar nu e niciodată prea tîrziu să te realizezi.

BORCEA: (*ținîndu-se după Viorica și luîndu-i farfuriile din mînă*) Alături de o asemenea amfitrioană, n-ași socoti-o o ratare.

VIORICA: (*sec*) Pînă una alta, vedeți că alunecă farfuria. (*între timp, paharele pline și farfuriile au fost împărțite; Viorica întinde ultimul pahar lui Costel, în șoptă*) Bea tu și lasă-mi și mie.

COSTEL: Bea tu mai întîi.

(*Hartular, solemn, înaintează spre centrul scenei cu paharul ridicat*)

HARTULAR: (*ceremonios*) După cum știți, nu sînt amator de ceremonii, dar să-mi permiteți să închin acest pahar (*Costel și Eleonora se ridică și ei în picioare*) pentru o tîină familie de cercetători și pentru familia mai largă în care au intrat. Pentru familia universitară. E o familie spirituală, aceeași de veacuri, ce nu cunoaște timp și graniță.

DOBROVICI: Familia? (*Iși privește paharul și-l privește apoi pe Hartular*) Ce-i drept, e o familie mare. Dar chiar așa unită? Cuprinde și semizei și oameni obișnuiți. Mai are și frați vitregi, nepoți care pîndesc o moștenire, maștere veninoase și soacre cicălitoare...

Cortina

TABLOUL II

Cancelaria comună a catedrelor de literatură latină și elină, la trei săptămîni după primul tablou. O cameră de mărime mijlocie, cu două birouri față în față, la dreapta și la stînga. În fund, o ușă. În spatele biroului din stînga, un dulap pentru fișe și dosare. În pereți, avize bătute și cîteva portrete. La ridicarea cortinei, Eleonora stă la biroul din dreapta. Hartular, la biroul din stînga, consultă dosare. După ridicarea cortinei, intră Dobrovici, care se ducesă semneze condica de pe biroul Eleonorei, apoi privește atent spre Eleonora.

ELEONORA: (*bodogănind concentrată în fața unui teanc de hîrtii. Lîngă ea o riglă, cu care, din cînd în cînd, liniază rubricile*) Șapte ore de seminar plus două de consultație ori patru... (*calculează îndistinct, apoi se oprește cu creionul la gură*) Iar nu iese. (*o ia de la început*) A, am uitat coloeviile! (*calculează absorbită*)

DOBROVICI: Dar ce faci acolo, tovarășă Sofronie, parcă nu sună a literatură latină?

ELEONORA: (*calmă*) Evidența orelor pe semestrul întîi.

(*Intră Sandu și Costel, foarte însuflețiți, nerăbdători să anunțe o noutate*)

SANDU: (*către Hartular*) Vestea mare, tovarășe profesor. (*către Dobrovici*) Mă iertați, nu vă văzusem. (*amîndorura*) O nouă lucrare e pe cale să se nască.

HARTULAR: A dumitale?

SANDU: (*bucuros*) Nu, a tovarășului Mihăilescu. Mult trudită lui lucrare se zărește la orizont.

HARTULAR: (*afabil*) S-auzim. s-auzim. Da, mi-amintesc, mi-ai spus ceva. Parcă era vorba de...

COSTEL: (*entuziast*) Martial. Intoarcerea lui Martial în Spania.

HARTULAR: (*acru*) Foarte interesant.

COSTEL: Știți, pe mine problema asta mă urmărește de ani de zile.

HARTULAR: (*magistru*) Mai precis. Care problemă anume?

COSTEL: (*la început intimidat, apoi prinzînd aripi pe măsură ce expune și gesticulînd*) Vedeți, mi s-a părut totdeauna ceva pasionant. Mai întîi, Martial, în preajma plecării... Îl văd pe epigramistul ăsta sărac, umilit, cu limba ascuțită. Dimineata, sculat cu noaptea-n cap, își tîrăște toga de ceremonie prin noroaiele Romei. Se grăbește spre un patrician bogat. Trebuie să ajungă la vreme, să-și ocupe locul în îngheșuiala vestibulului și să-și primească tainul. La prînz, linge blidele unui alt protector bogat. Plătește umilința sau generozitatea cu epigrame și madrigale. Și în sutele astea de epigrame ocazionale, pulsează viața timpului — moravurile, caracterele, viața de toate zilele a marelui oraș, străzile, orgiile, circul, chiar și bolile.

HARTULAR: (*sec*) Toate astea se cunosc din text. Dar care-i problema?

COSTEL: (*continuă aproape fără să-l asculte*) Indată, îndată. Și într-o zi, pe acest linge-blide îl apucă sila de existența lui înjositoare, îl apucă dorul de orașelul lui natal din Spania. Vrea să respire aer curat, să fie liber, să scape de povara umilințelor zilnice. Pleacă, ajunge în Spania. Și entuziasmul începutului se risipește. Regăsește aroganța patricienilor, slugărnicia clienților. Asta vreau să subliniez. Nu duce dorul umilințelor înghițite. Și totuși, departe de gălăgia și noroiul Romei, creația i se istovește. În liniștea orașelului spaniol nu mai poate scrie, izvorul pare că a secăt, îl apucă dorul de Roma, Roma care trăise în versurile lui. Știți, se gîndea că nu există ca scriitor decît în legătură cu lumea pe care o descrisese. Asta vreau să subliniez.

HARTULAR: (*concesiv*) Da, destul de interesant, dar și o doză serioasă de literatură. (*cu maliție către Sandu*) Am impresia că recunosc amprenta tovarășului Neguș.

COSTEL: (*entuziast*) Da, m-a ajutat mult.

SANDU: N-am făcut decît să dau un bobîrnac, ca să se încheie o lucrare interesantă și îndrăzneată.

HARTULAR: Îndrăzneată — asta da. Dar să vedem osatura. Ce bibliografie ai? (*Costel, emoționat, scotocește prin buzunare și scoate o listă. Hartular o ia și o cercetează. Cu jumătate de glas*) Da: Engels, Mașchin, Friedländer, Giese, lucruri solide. Dar sînt și unele lacune... Destule. De pildă... Vrei să notezi? (*Costel scoate grăbit hîrtie și creion și notează*) Cu privire la data nașterii, există o dispută. Vrei să-ți fixezi un punct de vedere. Uită-te prin tratatul lui Zipferschmidt.

COSTEL: (*notează repetînd conștiincios*) Zip-fer-schmidt.

HARTULAR: Pe urmă, trebuie să precizezi și problema subsidiilor. Știi că pentru plecare nu l-a ajutat numai Pliniu. A primit o sumă — ar trebui stabilit cît — de la Aulus Secundus.

COSTEL: (*speriat, notează*) Aulus Se-cundus.

HARTULAR: Ei, firește c-ai să faci și un studiu temeinic stilistico-gramatical al epigramelor. (*savurînd*) Are niște construcții gerundivale pline de interes.

SANDU: Bine, dar nu văd legătura...

HARTULAR: Totul se leagă. (*puțin ironic*) Dumneata, ca dialectician, ar trebui s-o știi. (*din nou grav și concentrat*) Și indispensabili sînt Humperdink, Battle-Jones — dar ăsta se găsește doar la British Museum. Și apoi Scheidemann. Nu tatăl, istoricul, fiul...

COSTEL: (*pierdut*) Scheidemann-fiul.

HARTULAR: ...Specialistul în bibliografie latină. Eu l-am citit la München. Dar, de fapt, ar trebui să-l răsfoiești și pe Scheidemann-tatăl.

COSTEL: Scheidemann-tatăl.

SANDU: (*suav*) Credeți că fiul nu ajunge? E nevoie și de tată?

HARTULAR: (*dureros surprins*) Vai, tovarășe Neguș, dumneata să spui asta? Înțeleg un profan. (*către Costel*) Și pe urmă, revistele de specialitate. (*pe gînduri*) De „Rheinisches Museum“ știi?

COSTEL: (*fericit*) Da, știu.

HARTULAR: Dar sînt și altele. De bază. Depildă „Klassische Forschungen.“ De la 1897—98.

COSTEL: (*repetă, sfîrșit*) 1897—98.

HARTULAR: (*se dezlănțuie, vorbind din ce în ce mai repede. Costel încearcă să noteze, apoi abandonează, lasă creionul la o parte și privește amețit în sus, spre avalanșă*) „Bulletin of British Musaeum“, pe 1810—1913 „Studien in der Litteratur des Altertums“ pe 1925—28, „Revue des humanistes“, ultimele două decenii, „Neue Klassische Forschungen“ — asta toată colecția. Ai notat? (*Costel îl privește mut*) Dar, de altfel, dragă Mihăilescu, toate acestea sînt platonice. E bine că le-ai notat, dar de găsit tot nu le găsești la noi.

SANDU: Dar cu întoarcerea lui Martial în Spania cum rămîne? (*Eleonora care a ascultat cu interes expunerea lui Costel, face un gest ca și cum și-ar fi amintit de ceva, își așează cu grijă hîrțile și pleacă*)

HARTULAR: (*părintește*) Ei, băieți, vedeți că nu e bine să vă lansați la sinteze mari și pretențioase. (*cu tîlc*) Știința e o femeie care se lasă greu cucerită. Trebuie ani și ani de curte.

DOBROVICI: Mai depinde și de puterile curtezanului.

HARTULAR: (*categoric*) Știința nu admite violuri. Există vîrste științifice. Să dăm fiecărei vîrste ce-i al ei.

DOBROVICI: (*evident*) În primii zece ani de cercetări — lucrări de la 5 la 10 pagini. Nu mai mult. Apoi, pînă la 50 de ani, pagina și anul. Și odată cu barba și reumatismele — volumul.

HARTULAR: (*imperturbabil, ignorîndu-l pe Dobrovici, către Costel*) Eu cred, totuși, că e mai bine să începi cu lucrări mai modeste. Ar fi foarte interesant un studiu comparativ între unele epigrame ale lui Martial. De pildă, cele din tinerețe, să zicem între a 11-a și a 14-a, sau a 36-a și a 58-a.

SANDU: (*enervat*) Și tema asta are avantajul că după ce termini într-un sens, poți s-o iei de la coadă la cap.

HARTULAR: Ei, tovarășe Neguș, dumneata încă n-ai pasiune de cercetător. O să vie cu vîrsta.

SANDU: (*înlăcărat, către Hartular*) Tovarășe profesor, aș considera o obrăznicie din partea oricărui cercetător tînăr sau bătrîn să se apuce să clădească ceva fără cărămizi și mortar. Știu că trebuie ani de cercetare. Dar nici să ne mărginim să așezăm cărămizile în stivă și să le numărăm. Nici informație de dragul informației.

HARTULAR: Nu cunoști voluptatea micilor descoperiri.

SANDU: (*scuturînd capul*) Am încercat-o și eu. Dar numai atît? Să ne transformăm în niște funcționari de stare civilă ai literaturii? Să trecem la catastif nașterile, decesele, căsătoriile scriitorilor? Să cîntărim cît de greu e copilul, să numărăm cîte mii de versuri are? E bine să stăm să roadem cărțile. Dar să nu le roadem numai pentru noi. Trebuie să mai simtă și alții ce e viu și de preț în cărțile astea vechi.

HARTULAR: (*conciliant*) Firește, e necesară și popularizarea științei. Nu știu de ce te-ai aprins așa. Sîntem evident de acord. (*către Costel*) Ei, dar sper că nu te-am descurajat? (*gest disperat din partea lui Costel*) Sper că nu mă înțelegi greșit? Sînt sincer convins că, pînă la urmă, cu puțină modestie, vei aduce o contribuție... interesantă. Am toată încrederea.

DOBROVICI: Ciudat îți mai arăți încrederea.

HARTULAR: (*demn*) Nu sînt la prima dovadă de încredere pe care o acord tovarășului Mihăilescu. (*dulce, către Costel*) Ți-am dat doar pe mîini o lucrare pe care n-ai fi putut s-o dau decît unui om foarte, foarte apropiat.

DOBROVICI: Cum s-ar spune, Mihăilescu e responsabil cu imortalizarea dumitale.

HARTULAR: (*către Costel*) Ți-am încredințat rezultatele unei munci de 30 de ani. Nu e întreaga mea viață științifică în mîinile dumitale?

COSTEL: (*luminîndu-se puțin la față*) M-a interesat mult să urmăresc pe viu cum se formează un savant.

HARTULAR: Te rog insistent să mă ții la curent. Vreau să știu cum merg amîndouă lucrările.

COSTEL: (*îmbunat*) Da.

HARTULAR: Și să nu renunți la niciuna. Nu uita. Știința cere fermitate. (*Costel dă din cap gînditor*)

SANDU: (*uitîndu-se lung la Costel, începe cu un aer visător și absent*) Mi-amintesc de prima consultație pe care a dat-o profesorul Andreiev, (*precizînd*) laureat al premiului Stalin, aspirantului timid și emoționat venit din București. Două ore încheiate a stat de vorbă cu mine. Și cu cît tact a încercat să-și dea seama cît de departe mergeau cunoștințele mele, fără să mă zdrobească cu greutatea științei lui! Cînd am plecat de la el, începusem să sper că am și eu ceva de spus. Și tare mă îndoiesem înainte. În cei trei ani cît am stat acolo, nu m-a slăbit din ochi, pas cu pas mi-a urmărit bîjbîielile.

HARTULAR: (*detașat, ca și cum problema nu l-ar privi*) Da, să fii profesor e un sacerdoțiu. (*cîntărind cu gravitate*) Profesia asta cere o doză de eroism. E clar, tovarășe Neguș, sîntem de acord. (*Intră Eleonora cu un alt teanc de hîrtii, se așează la birou și-și reîncepe operațiile*)

DOBROVICI: (*uitîndu-se la ceas*) Ei, dacă toată lumea e de acord și e iar armonie în familia universitară, am plecat. (*Către Costel*) Nu vii, tinere cadru? Ai primit ajutor destul. (*Gest de impaciență din partea lui Hartular. Ies Dobrovici, Sandu, Costel*).

HARTULAR: (*descoperind prezența Eleonorei*) Tot situații lunare calculezi? (*cu interes*) Ei, ies?

ELEONORA: (*cu deznădejde*) Nu-mi ies 24 ore la tovarășul Mihăilescu. (*Intră Borcea*)

HARTULAR: (*către Borcea*) Atît de mult i-ai ținut astăzi?

BORCEA: Nu, am mai stat de vorbă cu cîțiva studenți. (*privind către Ele-*

onora) Știți, eu am relații prietenești cu studenții. (*zîmbind duios*) Vorbim de la inimă la inimă. Și cîțiva mi-au spus ce-i doare.

HARTULAR: (*nerăbdător*) Ei, și ce-i doare?

BORCEA: (*cu ton de regret*) Mi-au făcut unele observații cam severe cu privire la cursul tovarășului Neguș. Sînt în anul III cîteva elemente promițătoare. Este printre ei un băiat eminent, studios — trebuie să-l știți, Văleanu Victor (*Hartular dă din cap aprobativ*) — pe urmă altul, un băiat foarte energic. Mi-au spus că băieții s-au obișnuit cu cursul dumneavoastră (*gest de reverență*) și nu suportă (*distrugător*) improvizații. (*Eleonora ridică ochii atentă, schițează un gest ca și cum ar vrea să intervină în discuție, apoi renunță și se adîncește din nou în hîrtii*)

HARTULAR: Da, regretabil. Aveam și eu oarecari temeri. (*concesiv*) E drept, Neguș e un tînr entuziast, dar, evident, foarte, foarte neformat.

BORCEA: Perfect just. E bună și aspirantura. (*ironic*) Dar, după cum se vede, nu e suficientă. Și apoi ținuta. Pe studenți îi șochează. Vine la curs ca la o partidă de oină. Măcar pieptenele să-l mai folosească din cînd în cînd. Doar e conferențiar. (*acru*) Se suie pe catedră, ține prelegeri.

HARTULAR: (*amabil*) Îți mărturisesc, dragă Borcea, că m-a surprins și m-a durut nedreptatea ce ți s-a făcut. La experiența dumitale (*căutînd cuvîntul*) pedagogică, postul de conferențiar ți se cuvenea. În fine, (*suspinînd*) asta se cam întîmplă.

(*Studentul dezorientat bagă capul pe ușă, apoi intră, salută timid și se apropie de Hartular*)

STUDENTUL DEZORIENTAT: Mă scuzați, tovarășul conferențiar Buliga.

HARTULAR: (*enervat că a fost întrerupt*) Nu-i aici. Uită-te și dumneata cînd are consultații.

STUDENTUL DEZORIENTAT: (*cercetează atent avizierul și se întoarce spre Hartular*) Astăzi, acum. Scrie între patru și șase, și e patru jumătate.

HARTULAR: Ei, ce să-i faci, n-a venit omul.

STUDENTUL DEZORIENTAT: Vedeți, că-l caut de două săptămîni. Sînt repartizat cu lucrarea de stat la dumnealui. Mi s-a spus de la secretariat să-l caut la institutul de lingvistică.

BORCEA: (*interesat*) Și?

STUDENTUL: Nu era. La lingvistică mi-a spus să încerc la Editura didactică.

BORCEA: Și ai dat de el?

STUDENTUL: (*cu deznădejde*) Nu, de la Editura didactică m-au trimis la Institutul de lingvistică.

BORCEA: Încearcă și dumneata mai tîrziu.

(*Studentul iese*)

ELEONORA: (*brusc, fericită*) A ieșit.

HARTULAR: (*tresărind mirat*) Cine?

ELEONORA: (*fericită*) Norma tovarășului Mihăilescu. O duc la secretariat. (*iese*)

BORCEA: (*interesat să reia firul conversației*) Da, așa cum spuneți, am fost și eu surprins, dar nu sînt omul care să mă vîr. (*senin și resemnat*) Aștept în umbră să-mi vie rîndul.

HARTULAR: (*ferm*) Trebuie să-ți vie. (*cîntărindu-l pe Borcea din ochi*) În definitiv, de ce să nu-ți vie? E drept că astăzi catedra noastră

nu este socotită foarte importantă. (*cu dispreț nimicitor*) Nu crează produse de larg consum. Cine știe pe cine o să ne mai trimită, cine știe care din noi o să mai cadă.

BORCEA: Cine știe pînă unde merge ambiția tinerilor ăstora. (*privindu-l pe Hartular*) Poate că Neguș se visează șef de catedră.

HARTULAR: (*după o clipă de gîndire*) Și pe asta mai vreau s-o văd. Deși, de cînd lumea, cel mic îl sapă pe cel mare.

BORCEA: (*cu entuziasm brusc*) Nici nu știți, tovarășe profesor, ce satisfacție a avut domnul Pop cînd i-am dus lista cu lucrările dumneavoastră. Nici n-ar fi visat că astăzi un savant poate avea atîta tărie de caracter. Să se înalțe peste... (*căutînd cuvîntul*) ce facem noi aici. Filozofia asta a stomacului.

HARTULAR: Nu-ți închipui, dragă Borcea, ce odihnitor a fost pentru mine. După ore întregi, cînd mă chinuiam să scot umaniști din niște tineri troglodiți, mă dezalteram în liniștea bibliotecii.

BORCEA: Domnule profesor, îngăduiți-mi de astădată să nu fiu cu totul de acord cu dumneavoastră. Acum, cînd începe era lui Neguș la catedră, nu e de ajuns să ne refugiem în bibliotecă. E și părerea lui Pop. Și el crede că prezența unui Hartular trebuie să se facă simțită în facultate.

HARTULAR: (*surprins, gest de refuz*) Dar ce pot face eu? Pot să-l scot? Sînt ministru?

BORCEA: A, nu, nu așa. Vedeți și dumneavoastră ce fac studenții. Dacă profesorul Hartular își va spune și el cuvîntul, o să se vadă că Alexandru Neguș n-are ce căuta în facultate. Și știți, omul ăsta are destule părți slabe. Dacă se scormonește puțin și viața lui particulară... e foarte ciudat menajul în trei cu Mihăilescu...

HARTULAR: (*distant*) A nu, asta nu. Și pe urmă, eu nu mă vîr în asemenea lucruri. E treaba cadrelor.

BORCEA: (*gest onctuos*) Vă rog să mă iertați. Aveți răspunderea pentru soarta lui Mihăilescu. (*practic*) În definitiv, este un om pe care vă bizuiți. Și-n combinația asta suferă influențe nefaste: și de la nevastă-sa și de la Neguș. Știu că sînteți de-asupra acestor lucruri. Dar uneori este nevoie să scoatem la iveală și asemenea...

HARTULAR: (*întrerupîndu-l*) Nu merge. Fie că e sau nu adevărat, nu mă văd scormonind lucruri din astea.

BORCEA: (*mai categoric*) Domnule profesor, să fim clari. Vrem sau nu vrem să apărăm această universitate? Vorba lui Pop: sîntem sau nu păzitorii templului? Neguș trebuie sau nu îndepărtat? Atunci, știți cum se spune astăzi: să dăm lupta pe toate fronturile. Vorba domnului Pop: roata nu stă. Și se va ține seama, odată și odată, că profesorul Hartular a apărut universitatea, (*Revine Eleonora încărcată cu un teanc de dosare și hîrtii*)

HARTULAR: (*nepăsător, ca de o treabă care nu-l privește*) O porție nouă, tovarășă Eleonora?

ELEONORA: (*cu deznădejde*) O situație foarte urgentă. (*se uită pe circulară*) Trebuie predată pînă-n cincisprezece.

BORCEA: (*mirat*) Păi sîntem în șaptesprezece.

ELEONORA: Azi a sosit.

HARTULAR: Dar ce ne mai cere?

ELEONORA: Evidența orelor pe februarie.

BORCEA: N-ai dus-o adineaori?

ELEONORA: (*copleșită*) Alea erau pe cap de om, astea sînt pe tot colectivul.

HARTULAR: (*devine grav*) Ei atunci, domnișoară Eleonora, grăbește-te. Am întîrziat cu două zile.

(*Eleonora se așează la birou*)

HARTULAR: (*uitîndu-se la ceas*) La mine e cinci și zece. E timpul să intrăm la curs. De ce n-o fi sunat?

ELEONORA: (*calmă*) Păi nu sună totdeauna cum trebuie. Uneori se mai încurcă.

(*Cei doi ies. Eleonora rămîne un minut singură, calculînd concentrată. Intră Sandu. Se așează la biroul din stînga*).

SANDU: Bună ziua, tovarășă Sofronie.

ELEONORA: Bună ziua. Tovarășul Mihăilescu nu vine? Vreau să-i cer niște date.

SANDU: Vine îndată. A asistat la ora mea.

(*Intră Costel și Viorica*)

VIORICA: (*precipitat*) Ați văzut? Huliganism în toată legea.

COSTEL: (*potolînd-o*) Viorica, nu exagera.

VIORICA: (*indignată, către Sandu*) Olimpianul Constantin e de-asupra celor pămîntești. Nu înregistrează cutremurele de cît de la gradul 9 în sus.

COSTEL: Ce cutremur! Iar le umfli, frate...

VIORICA: (*enumerînd indignată*) La exilul lui Ovidiu — chicoteli, la interpretarea primei Metamorfoze — tusete și strănuturi în cor; La Tristia — rîsete, la moartea lui Ovidiu, un guițat. (*către Sandu*) Și cine dădea tonul? Ilustrul Bocăneț! Decanul Amedeu. Omul care depășește toate normele. În cinci ani, doi luați și trei pierduți. (*către Costel*) „E fandacsie, bobocule?”

COSTEL: Nu zic că-i fandacsie, dar nici din țințar armăsar să nu facem. I-am auzit și eu. Să nu le dăm mai multă importanță decît merită.

SANDU: Și eu i-am văzut și-am auzit. Îi văd și-i aud de trei săptămîni. Nici nu știți ce perspectivă ai de la catedră și ce bine auzi!

VIORICA: (*furioasă*) Trupa lui Bocăneț.

COSTEL: În primul rînd, Viorico, nu țipa. Ești în cancelarie, ești studentă. (*Viorica vrea să-l întrerupă*) Dă-mi voie să termin. Sînt perfect de acord cu tine. Cursul e documentat serios, frumos expus. Tocmai de aceea să nu dăm importanță unor... (*caută cuvîntul*)

VIORICA: ... unor huliganisme.

COSTEL: Nu, unor farse de prost gust. (*lui Sandu*) Se poate întîmpla la orice curs. Nu trebuie să te descurajeze.

SANDU: Nu de mine e vorba. Dacă lecțiile sînt satisfăcătoare, ar trebui, totuși, să ne gîndim. Poate că n-avem de-aface doar cu ștrîngăriile unor copii zglobii...

VIORICA: Ce copii! Copii cu barbă! Auzi, Bocăneț copil! (*lui Sandu*) Să știi că ai dreptate, Sandule. Toate astea trebuie să aibe un tîlc. Cred că lucrul merită să fie discutat în organizația de bază. O să-l discutăm și noi în biroul U.T.M.

COSTEL: (*excedat*) Doamne sfinte! Să facem o plenară comună a organizației de bază cu U.T.M.-ul. La ordinea de zi: de ce a guițat Bocăneț.

VIORICA: (*precisă*) Nu Bocăneț a guițat. Era o voce de fată. (*reluînd indignată*) Asta-i tot ce înțelegi tu, Costel?

ELEONORA: (*de la birou, cu un aer senin*) Tovarășe Mihăilescu, cîte ore de seminar ai făcut în a doua săptămîină a lunii februarie?

COSTEL: (*stupefiat*) Habar n-am. O să mă uit în carnet. Dar de ce?

ELEONORA: Trebuie să trec în situație. (*pauză*) Mare pacoste și cu ăștia, nu s-au mai dezbatut.

COSTEL: De ce? De birocratism? Da, ai dreptate.

ELEONORA: Nu. De intrigării. N-au renunțat la vechile moravuri colegiale.

SANDU: (*interesat*) Cine? Ce moravuri, tovarășă Sofronie?

ELEONORA: (*sibilinică*) Se știe. Sînt de 15 ani în învățămînt. Așa era obiceiul. Dacă erau trei persoane într-o odaie, cînd ieșea una, celelalte două vorbeau pe socoteala ei. (*ceilalți o privesc nedumeriți. Brusc*) Da-n a treia cîte ai făcut?

SANDU: (*neînțelegînd*) Nu pricep, care a treia, a treia persoană?

ELEONORA: Vorbeam cu tovarășul Mihăilescu. În a treia săptămînă, cîte ore de seminar ai făcut? (*preocupată*) Trebuie să termin situațiile. Trebuie să fie depuse pe ziua de 15. (*Se aude sunînd*)

COSTEL: (*mirat*): Asta ce-o mai fi? Mi-a stat ceasul. La mine e și jumătate.

ELEONORA: (*imperturbabilă, fără a ridica ochii*) Și-a amintit că n-a sunat de intrare. Se întîmplă.

VIORICA: (*urmîndu-și gîndul cu energie*) Trebuie să dăm de firul misterului Neguș.

COSTEL: Asta-ți mai lipsea. Pînă acum te-ai jucat cu ipsos. Acum te joci de-a detectivii. Te-ai transformat în moștenitoarea lui Sherlock Holmes.

VIORICA: (*indignată*) Pe tine dacă te împrășcă cineva, zici că plouă. Gură cască! (*iese*)

COSTEL: (*filozofic, către Sandu*) E greu să fii soț și asistent în același timp.

(*Intră Dobrovici*)

DOBROVICI: Bună ziua. (*se uită pe dosarele Eleonorei*) Iar situații? Astea ce sînt? Lista materialelor didactice?

ELEONORA: Nu, aia a fost ieri, am depus-o. Azi e alta.

DOBROVICI: Păcat c-ai depus-o. Ar fi trebuit să ceri decanului să ne aprobe ceva material auxiliar: o mașină de calculat și doi cai savanți care scot rădăcini pătrate. Să te ajute la situații. (*se așează la birou*) (*Bătăie timidă în ușă. Bagă capul studentul dezorientat, apoi intră.*)

STUDENTUL DEZORIENTAT: Vă rog, n-a venit tovarășul conferențiar Buliga? Știți, pentru lucrarea de stat.

DOBROVICI: Nu e aici. Mai încercă peste o oră. Poate, cine știe, vine la ședință.

STUDENTUL DEZORIENTAT: Știți, îl caut de donă săptămîni.

DOBROVICI: (*indignat*) De două săptămîni! (*schimbînd tonul*) Mai încercă, cum ți-am spus. Dacă nu dai de el, vino la consultație la mine.

STUDENTUL DEZORIENTAT (*pătruns de recunoștință*) Vă mulțumesc. (*iese*)

DOBROVICI: Două săptămîni! Eu de trei luni îl caut pe conferențiarul ăsta fantomă!

SANDU: Ar trebui să-i dăm portarului semnalmente, ca să nu-l oprească la ușă.

DOBROVICI: Da' cine i le știe? Oameni buni, voi cunoașteți noua metodă de prins lei în Africa?

COSTEL: (*rîzînd*) Știam vreo cîteva mai vechi.

- DOBROVICI: Il faci pe leu conferențiar, îl treci pe stat și-l pîndești la chenzină. Asta ar trebui să i-o aplicăm lui Buliga. (*Se deschide ușa și intră o studentă voinică. Se îndreaptă spre biroul lui Dobrovici*)
- STUDENTA: Bună ziua, tovarășe profesor. Aveți consultații?
- DOBROVICI: (*prietenos*) Da, spune tovarășă.
- STUDENTA: Sînt din anul IV, tovarășe profesor. Am lucrare de stat la dumneavoastră.
- DOBROVICI: Păi acum vii? Subiectele s-au împărțit din toamnă.
- STUDENTA: Vedeți, sînt suferindă, sînt foarte anemiata și sînt în producție. Am avut și piedici familiale.
- DOBROVICI: Ei! În fața acestei avalanșe de motive să-ți dau un subiect. (*scoate o listă din birou*) Ce ai spune de Hesiod, poetul muncii?
- STUDENTA: (*nesigură*) Hesiod?... (*încîntată*) Da, mi-ar plăcea. Dar v-ași ruga să-mi dați bibliografie.
- DOBROVICI: Bine, vino miercură viitoare, poate îți găsesc și cîteva volume prin bibliotecă.
- STUDENTA: Și aș avea nevoie de unele sugestii. (*alintîndu-se*) M-am cam depărtat de problemele astea. Eu lucrez la muncă și salarii.
- DOBROVICI: (*începînd să-și piardă răbdarea*) Bibliografie, sugestii. Altfel ceva nimic?
- STUDENTA: (*grațioasă*) Dacă ați vrea să mă ajutați la plan... și să-mi indicați unele citate mai caracteristice.
- DOBROVICI: Știi ce? Mai bine vino peste două săptămîni. Găsești lucrarea gata scrisă, ți-o pun într-un dosar și ți-o leg cu o panglicuță roz.
- STUDENTA: Vă rog să nu vă supărați...
- DOBROVICI: Dumneata să nu te superi că trebuie să lucrezi ceva. Cînd te hotărăști, vino și arată-mi ce-ai făcut. (*studenta iese. După ce a ieșit studenta, Dobrovici se ridică de la birou și face cîteva pași spre ușă*) Noroc că nu seamănă toți studenții cu făptura asta anemică. (*se oprește în fața Eleonorei și vede vraful de hîrtii*) Știi, tovarășă Sofronie, că am la activul meu doi ani de matematici.
- ELEONORA: (*ridică ochii mirată*) Da?
- DOBROVICI: Și eram foarte tare la algebră superioară. Dă-mi și mie să-ți rezolv cîteva ecuații administrative. (*spre ceilalți*) Vă propun o scurtă clacă.
- SANDU: (*voios*) Primiți și ucenici? Numai să nu depășească puterile mele. Eu am rămas la ecuațiile de gradul II. (*Dobrovici împarte cîte un teanc lui Costel și Sandu, luîndu-și și lui unul. Costel se așează la biroul lui Dobrovici. Sandu lingă Eleonora*)
- ELEONORA: (*grijulie*) Nu uitați, o oră de curs face cît opt ore de consultație și patru ore de seminar. (*doctă*) Fiecare pagină de lucrare științifică trebuie înmulțită cu trei. Se împarte la numărul săptămînilor și se adună la total. (*rugătoare*) Vă rog foarte mult, scrieți în pătrățelele respective, ca să pot aduna. De trei ori m-am încurcat azi.
- DOBROVICI: Și toate astea fără riglă de calcul. (*începe să lucreze*)
- SANDU: (*în timp ce completează tabloul la biroul Eleonorei*) Stau și mă gîndesc, tovarășă Sofronie, cît timp îți mai rămîne duminică pentru munca științifică? De cîte ori intru aici, te găsesc cu linia și creionul, de parc-ai fi desenator tehnic.
- ELEONORA: Trebuie să lucrez cu linia fiindcă de la secretariat nu ne dă hîrtie cu pătrățele și mă încurc la adunare.
- SANDU: (*pufin nerăbdător*) Dar nu despre asta este vorba. Cu sau fără

pătrățele, asta e rostul dumitale aici? Ți se pare normal să te specializezi în situații și tras linii?

ELEONORA: (*lăsînd creionul, îl privește pe Sandu în față*) Normal nu mi se pare, dar de cînd lucrez la catedră, așa s-a făcut distribuția muncii. (*cu amărăciune*) Profesorul cu știința, și eu cu proza măruntă.

SANDU: Și te-ai resemnat. Nu ți-e dor de fișele dumitale? Nu te strigă din dulap?

ELEONORA: E frumos ce spui dumneata, dar după cincisprezece ani, e greu să începi o pagină nouă.

SANDU: Prima condiție e să-ți iei inima-n dinți.

ELEONORA: (*gînditoare*) Da, ai dreptate. (*aruncîndu-și ochii pe hîrtia lui Sandu, foarte speriată*) Ce ai făcut, tovarășe Neguș?

SANDU: (*surprins*) Ce am făcut?

ELEONORA: (*consternată*) I-ai trecut întîi pe conferențieri. Trebuie în ordine, (*meticulos*) întîi profesorul, pe urmă conferențiarul, lectorii, asistenții, preparatoarea...

SANDU: (*rișînd*) Nu te necăji, tovarășă. O iau acasă și o copiez conform protocolului. (*se întorc de la curs Hartular și Borcea*)

HARTULAR: (*așezîndu-se la masă și tapotîndu-se cu batista. Amical către Eleonora*) Ei, gata, gata? (*către Borcea*) Am impresia că prelegerea n-a fost rea.

BORCEA: (*cu gestul obișnuit, topit de entuziasm*) Pot să vă mărturisesc, tovarășe profesor, că pentru prima oară în viață am gustat sarea atică a lui Martial.

DOBROVICI: De gustat ai gustat sarea, dar de citit l-ai citit pe Martial?

BORCEA: (*senin*) Mereu glumeț, tovarășe profesor, nu vă dezmințiți.

DOBROVICI: (*îl desființează*) E meritul dumitale. Mă și inspiri. (*întră doi conferențieri și un asistent de la catedra de elină. Salută și se așează la biroul lui Dobrovici*)

HARTULAR: (*alarmat*) Nu cumva aveți și dumneavoastră ședință de sub-colectiv?

DOBROVICI: Da, ca de obicei, doar azi e joi.

HARTULAR: (*gest larg de indignare*) Dar nu se poate, o să ne stingherim unii pe alții.

DOBROVICI: Acum e încă bine. Dar e vorba să ne mai puie în cancelaria asta încă două catedre.

HARTULAR: Cum? Încă două?

DOBROVICI: Da, catedra de gramatică istorică și de educație fizică. Știți doar, acum studenții fac gimnastică. Și băgați de seamă că la catedra asta cadrele didactice țin ședințe în tricou și cu fanfară.

SANDU: (*rișînd*) Ar fi vesel. Ne-am mai dezmorți puțin și noi, savanții de cabinet.

HARTULAR: Dar lăsînd la o parte gluma, situația e insuportabilă.

SANDU: Cel mult neplăcută. La Moscova, am vizitat o clădire unde a fost universitatea pînă prin 1929. În ultimele luni, am locuit la Lomonosov într-un apartament la etajul al 18-lea. N-o să fie eternă nici cancelaria asta dublă.

DOBROVICI: Deie domnul. Să începem ședința.

(*Cele două colective se grupează în jurul birourilor. La unul — Hartular înconjurat de Sandu, Eleonora, Borcea, Costel, la celălalt — Dobrovici și cei trei noi sosiți*).

HARTULAR: (*grav*) La ordinea de zi, tovarăși, discuția lecției...

DOBROVICI: *(în grupul celălalt)* Iar sîntem patru din şase. Să vedem cum au ieşit lucrările de control.

(zumzet crescînd. Vorbesc membrii ambelor colective, la început cu glas scăzut, apoi din ce în ce mai animat. Se deschide uşa, Studentul Dezorientat se strecoară pe uşă)

STUDENTUL DEZORIENTAT: *(către Dobrovici)* Incă n-a venit tovarăşul conferenţiar Buliga?

(în acel moment intră telefonista)

TELEFONISTA: *(anunţînd cu glas puternic care domină tumultul)* Tovarăşul conferenţiar Buliga a telefonat că are o şedinţă foarte importantă la cinematografie. Se face un film cu Dacii şi nu poate lipsi.

Cortina

TABLOUL III

Un culoar al facultăţii de filologie, la stînga o uşă pe care scrie „Amfiteatrul V. Alecsandri”. În mijloc, o uşă pe care scrie „Biblioteca de literatură clasică”. La dreapta, o uşă pe care scrie „Cancelaria de literatură clasică”. La ridicarea cortinei, pe un scaun, lîngă uşa amfiteatrului, stă Neculai, îngrijitor bătrîn de 60—65 ani, cu mustaţă albă şi stufoasă şi ochelari cu ramă de sîrmă pe nas. Citeşte absorbit gazeta, cu gesturi bătrîneşti. Din dreapta, apare Studentul Întîrziat.

STUDENTUL ÎNTÎRZIAT: *(apropiîndu-se în vîrful picioarelor şi vorbind cu glas scăzut)* Bună dimineaţa, moş Neculai. Cum stăm, mai e mult pînă sună?

NECULAI: *(ridicînd ochii de pe gazetă)* Mult nu mai e. Dar vorba e că trebuia să fii înăuntru şi nu pe dinafară.

STUDENTUL ÎNTÎRZIAT: Se mai întîmplă, tovarăşe moş. Dar *magister sapiens* a venit?

NECULAI: Ăsta nu face serviciu la noi. Eu îi cunosc pe toţi.

STUDENTUL ÎNTÎRZIAT: Adică tovarăşul Hartular. Ce-am spus eu înseamnă pe latineşte „înţeleptul dascăl”.

NECULAI: *(indignat)* Să nu mă-nveţi dumneata pe mine, tovarăşelule, că eu de treizeci de ani, tot cu latineasca îmi fac traiul. Numai la amfiteatru fac slujbă de douăzecişi-patru de ani. *(zeflemitor)* Păi atunci mata erai cu caşul la gură! Cîţi ani aveai?

STUDENTUL ÎNTÎRZIAT: Puţini, moş Neculai. Mai aveam doi ani de aşteptare pînă să mă prezint în cosmos.

NECULAI: *(triumfător)* Ei, vezi că erai mititel. *(cu alt ton)* Tovarăşul profesor Hartular trebuie să pice, că are curs.

STUDENTUL ÎNTÎRZIAT: Pînă una alta, eu întru în bibliotecă. *(Studentul intră în bibliotecă. Neculai se cufundă în gazetă. După cîteva secunde, se aude soneria electrică. Prin uşa amfiteatrului, iese un profesor urmat de un grup gălăgios de studenţi. Din grup, se desprind cîteva studenţi şi studente, dintre care Amedeu Bocăneţ şi Victor Văleanu, Dobre şi Mihuş. Grupul rămîne la intrarea amfiteatrului, în jurul lui Neculai)*

STUDENTUL DOBRE *(către Amedeu Bocăneţ)* Ei, Bocăneţ, cum s-a comportat Bodocea în repriza a 6-a? A avut directe fulgerătoare? Sau

ce studiai tu în timpul orei? Fotbal, basket? Ți-a foșnit tot timpul gazeta.

AMEDEU BOCĂNEȚ: (27—28 ani, mustăcioară neagră, păr ondulat, alură foarte sigură) N-a foșnit.

MIHUȚ: Dar cu referatul pentru cerc cum stai? Serbăm jubileul. Sînt trei luni de cînd ai promis că-l faci.

AMEDEU BOCĂNEȚ: (sigur de el) Nici o grijă, copilași. (arată spre frunte) S-a gîndit, s-a scris, s-a spus. E la Oprea... Și pot să vă spun că e un referat fain și combativ.

DOBRE: Combați, combați, dar cum? Ca la box, sau ca la circ? (țipă, imitîndu-l pe Bocăneț în entuziasm sportiv) Arde-l la moacă! Atinge-l. Nicule!

BOCĂNEȚ: (categoric) A se slăbi.

NECULAI: (indignat, ridică ochii de-asupra ziarului și-și împinge ochelarii de pe nas pe frunte) Mare tărașoi mai faceți și voi. Nu poate citi omul gazeta.

MIHUȚ: Nu te supăra, moș Neculai. „Ars longa, vita brevis“, adică viața e lungă și recreația e scurtă. Tocmai dumneata să te superi? Dumneata, care cunoști toate băncile, dicționarele, busturile și profesorii din facultate?

DOBRE: Și cîți profesori n-ai cunoscut dumneata, care au avansat la gradul de bust.

NECULAI: (îmblinzit) De cunoscut îi cunosc, e drept. I-am cunoscut cînd erau minji ca voi, i-am știut și de preparatori și asistenți și-acum îs profesori. Îi știu de departe și cînd sînt veseli și cînd au de gînd să asculte. Pe Hartular îl știu din mers. Cînd e supărat, calcă apăsător și trage cu Vergilu. Pică toți.

BOCĂNEȚ: (interesat) Virgiliu. Ce dă din Virgiliu?

DOBRE: Lui Bocăneț i s-a trezit curiozitatea științifică.

MIHUȚ: Face investigații în vederea restanței de săptămîna viitoare. Zi, măi, a cîtea reexaminare e, a doua sau a treia?

BOCĂNEȚ: Nici a doua, nici a treia. La Hartular e prima reexaminare. Și data trecută am picat fiindcă am avut muncă pe teren.

DOBRE: Pe terenul de fotbal?

MIHUȚ: (grav) Ca să mergi la sigur, Bocăneț, propun să folosești din plin experiența lui moș Neculai. Roagă-l să-ți facă zilnic un buletin. Cum a dormit profesorul, dacă nu s-a tăiat la bărbierit, dacă nu-l strîng pantofii, etc., etc. Ca nu cumva să-l găsești mahmur, și să dai de Vergilu.

NECULAI: Păi cînd e supărat n-ascultă numai Vergilu, ascultă și din ProPERTU și din Terente și pică studenții, pică.

DOBRE: (rizînd) Bocăneț! Ești un om pierdut! Trebuie să te ferești de toată literatura latină.

VĂLEANU: (superior) Nu vă lăsați de glumele astea prostesti! Lasăți-l în pace.

DOBRE: Cînd scoți și tu odată nasul din carte, pe ăsta îți găsești să-l aperi.

MOȘ NECULAI: (filozofic, continuîndu-și gîndul și arătînd spre Bocăneț) Parcă-l văd pe tovarășul Borcea în ajun de examen. Tocmai ca dumnealui. Ținea examen răposatul Voiculescu. Și întrebă pe băieți la rînd. Vra să zică pe ăla cu A de la început, pe ăla cu B ce venea pe urmă. Și tovarășul Borcea stătea și tremura. Tremura și mă ruga.

DOBRE: (cătred Mihut) Tînăr a rămas Borcea. Și-a păstrat neschimbat nivelul științific de atunci.

MIHUȚ: N-ai dreptate. Între timp a mai învățat încă cel puțin (*calculînd*) două duzini de fraze. (*enumerînd*) Nu e întîmplător, tovarăși; să stîrpin din rădăcini rămășițele; să căutăm cauzele adînci.

DOBRE: Ai uitat „acest scriitor și-a tras seva din contactul nemijlocit cu masele“.

MOȘ NECULAI: (*continuîndu-și firul*) Mă ruga să intru să văd ce-i ascultă pe ai din prima serie. (*explicînd*) Că el era în a doua. Mi-am căutat de lucru înăuntru și i-am zis la ieșire (*căutînd*) Eschiliu. S-a luminat la față și a zis: Să știi că mie-mi dă... (*se oprește căutînd*) Cum îi zice ăluia de-l șterg de praf în fiecare zi la seminarul de greacă. Țăla din fund, de lîngă fereastră.

MIHUȚ: (*cu o inspirație subită*) Sofocle.

MOȘ NECULAI: Așa, „Sofoclu“... Și a început să învețe și i-a căzut Sofoclu. (*iese Nuța Oprea pe ușa bibliotecii*)

NUȚA: (*agitînd în mîna niște hîrtii*) Bocăneț, ești omul pe care-l căutam. Ți-am citit opusul.

BOCĂNEȚ: (*sigur de valoarea lucrării*) Și ți-a plăcut? E valabil? Știință prima. Ai văzut cîte pagini are?

NUȚA: Lung e, dar valabil, mai încet. Am cîteva observații de amănunt. Să nu vorbim de ortografia originală, asta e din focul inspirației. Ai făcut mari deplasări în literatură. Pe unii scriitori i-ai mutat cu două secole înainte, ca un emerit avantgardist ce ești. Pe alții i-ai împins înapoi. Pe cîțiva i-ai uitat pe drum.

BOCĂNEȚ: (*imperturbabil*) O fi de la mașina de scris. Dar trebuie să recunoști că linia politică e faină.

VĂLEANU: Nu văd ce rost are să anticipăm. O să discutăm lucrarea în ședința cercului.

BOCĂNEȚ: Uite cine s-a găsit savantă. Află, tovarășă Oprea, c-a citit-o și Mia Gîrleșteanu și a zis că-i valabilă.

NUȚA: Dar ce, Gîrleșteanu Maria a învățat să citească? Credeam că știe doar să scrie. Scrie în genul scurt: cereri de reexaminare, bilețele și scrisorele cu lăcrămioare.

VĂLEANU: Bine, Oprea, ți se pare just să lipești etichete pe toți colegii?

BOCĂNEȚ: Asta-i atitudine față de un cadru tînăr, Oprea? Cum o să-ți placă ție Gîrleșteanu, că nu-i dă toată ziua cu bibliografie și cu date istorice și nici nu face orașe de plastelină. Vorbește pe șleau, studentește, fără savantlicuri. Las-că știu eu. Te legi de mărunțisuri ca să distrugi un element tînăr. (*tunător*) A se slăbi.

NUȚA: Trebuia să spui zexe, că sună mai latinește.

VĂLEANU: Ei, Oprea, nu-l lua așa repede. Mai dă-i și tu o mîna de ajutor, să salte băiatul.

DOBRE: Saltă, Bocăneț!

NUȚA: (*indignată*) O mîna de ajutor! Lui Bocăneț! Dar cîte mîini crezi că am? Și tu, Bocăneț, element tînăr și „valabil“, să nu-mi suflă din trîmbiță și să nu faci demagogie, că nu mă sperii. (*În acest timp, din partea dreaptă a scenei, apare Borcea care aude ultima replică a Nuței*)

BORCEA: (*cald și prietenește*) Se aude de pe scară. Se cunoaște că discută tinerii. Cîta însuflețire, cît tumult!

(*Studentii salută în cor. Se aude puternic vocea lui Bocăneț: „omagiile mele, tovarășe profesor*).

BORCEA: (*în continuare*) Ei, tinerețe! Parc-a fost ieri. Așa discutăm și noi în recreație. La fel eram.

DOBRE: (*repede*) Știm, tovarășe lector. Adineaori ne povestea tovarășul Neculai.

BORCEA: (*afectuos*) Păi, moș Neculai și cu mine sîntem prieteni vechi. Ne cunoaștem, ne cunoaștem... Se poate spune că am studiat împreună.

MOȘ NECULAI: (*arătînd spre Bocăneț*) Leit dumnealui erai. Stătea și tremurai și mă-ntrebai. Că știi dumneata cum era Voiculescu. La ăia cu A le dădea de la începutul cărții, la ăia cu B ce venea pe urmă. Și taman Sofoclu ți-a picat.

BORCEA: (*foarte puțin încîntat*) Bine, bine, moș Neculai. (*insuflețit*) Ei, băieți, cum merge? Vă văd la curs și la seminar, dar ce vă frămîntă nu știu. Și v-am rugat doar. Dacă aveți nedumeriri, veniți la mine, frățește, de la inimă la inimă.

NUȚA: (*ținîndu-și din răsputeri risul*) Vai, tovarășe lector, n-ați văzut, cînd ne-am ciocnit de von Lauber-Bamberg, am venit glonț la dumneavoastră să ne lămurim.

BORCEA: Da, sigur, asta a fost bine. Dar să mai veniți. Și cu astea și cu altele, cu tot ce vă frămîntă, cu tot ce vă doare.

DOBRE: (*către Mihuț*) Spune-i și tu că te doare falca de la maseaua de minte. (*Nuța deschide gura să mai spună ceva, dar simțind că e gata să izbucnească în rîs, salută indistinct și pleacă. Dobre și Mihuț salută și ei și pleacă. Ajunși în fața seminarului, se opresc.*)

DOBRE: (*către Mihuț*) Poate-l mai ține Bocăneț de vorbă pe Pius Athanasius. Să mai repet ceva pentru seminar că nu știu nimic.

MIHUȚ: (*flegmatic*) Las-că nici el nu știe. (*Intră amîndoi în sala de seminar. Intre timp, studenții s-au împrăștiat și Borcea a rămas cu Bocăneț și cu Văleanu*)

BORCEA: (*în treacăt*) Fiindcă veni vorba de frămîntări, cum au mai mers lucrurile de la ultima dată de cînd ne-am văzut, care e starea de spirit printre studenți? Cursul tovarășului Neguș s-a mai îmbunătățit? S-au mai potolit studenții?

BOCĂNEȚ: (*explosiv*) Ce să se potolească, tovarășe profesor. Parcă e cazul să se potolească? Avem și noi, studenții, dreptul să pretindem un curs cum se cade.

BORCEA: (*solemn*) Da, da, e dreptul și datoria voastră. (*meditativ*) Să stîrpim din rădăcini rămășițele acestei atitudini de minimalizare a studentului. Trebuie să-l ajutați pe tovarășul Neguș. Învățați-vă să minuiți critica. Ascuțit, ascuțit de tot.

BOCĂNEȚ: Oho, încă ce ascuțit!

BORCEA: Pe vremuri, studentul tăcea și înghitea. Orice curs, la orice nivel. Astăzi sînt alte relații. Cum foarte bine spune profesorul Hartular: „nu studenții sînt pentru noi, ci noi pentru studenți“.

BOCĂNEȚ: Chiar așa, tovarășe profesor. Chiar așa, numai cu alte vorbe le spuneam și eu băieților la cămin.

BORCEA: Cît de tineri sînteți, sînteți, totuși, și voi păzitorii templului științific.

BOCĂNEȚ: (*încîntat*) Și pe-asta le-am spus-o. Le-am zis: „băieți să facem de gardă la templul științei“.

BORCEA: Noi considerăm îmbucurător că reprezentanții cei mai conștienți și combativi ai studenților iau atitudine fermă. E just ca dumneavoastră, elemente energice și întreprinzătoare, să luați în mînă această problemă.

BOCĂNEȚ: (*hotărît*) O luăm.

BORCEA: Și să puneți umărul pentru nivelul științific al cursurilor.

BOCĂNEȚ: (*același ton*) Îl punem.

BORCEA: (*cu jumătate de glas*) Ați scris toate astea în memoriu?

BOCĂNEȚ: Am scris eu începutul și iscăliturile. Cu semnăturile merge bine. Săptămîna trecută aveam numai patru. Azi avem șase. Mai greu e cu obiectiile.

BORCEA: (*nemulțumit*) Două iscălituri pe săptămîină. Păi dac-o luați așa, vă trebuie un an.

BOCĂNEȚ: Păi, se lasă greu, tovarășe profesor, se lasă greu.

BORCEA: (*către Văleanu*) Dar dumneata, tovarășe Văleanu, nu dai o mîină de ajutor? Vă dați seama ce important e să luați atitudine?

BOCĂNEȚ: Ce să dea ajutor, tovarășe profesor. El a fost cu ideea și nici n-a semnat, nici n-a pus mîina să scrie.

BORCEA: Nu pricep, tovarășe Văleanu. Tocmai dumneata, student cu atîta prestigiu.

VĂLEANU: (*calm*) Tocmai de aia, tovarășe lector, mă gîndeam că ar fi mai potrivit să nu mă vîr înainte.

BORCEA: Strategie exagerată. Trebuie să dai o mîină de ajutor, tovarășe Văleanu. Dumneata, ca inițiator. Pe cît știu, chestiunea s-a discutat și la organizația de partid și la U.T.M. Să nu-și închipuie oamenii cine știe ce. Să vadă că-i vorba de o acțiune îndreptățită a studentului. De altfel, pot să vă spun că și tovarășul profesor Hartular se interesează de aproape de acțiunea dumneavoastră. Ar fi bine să treci pe la dumnealui să mai stai de vorbă.

VĂLEANU: (*interesat*) Perfect. Tocmai voiam să mă duc să-l consult pentru o lucrare personală.

BORCEA: (*lui Bocăneț*) Eventual, dacă nu te descurci singur cu textul, vino la mine să-l formulăm mai limpede. (*Sandu s-a ivit în ușa bibliotecii fără să fie observat*) Sînt convins că tovarășul Neguș va fi cel dintîi fericit de ajutorul dumneavoastră.

BOCĂNEȚ: Îl ajutam, îl ajutam. Eu și la ședințe la cămin am ajutat pe mulți.

BORCEA: Cînd sîntem (*se corectează*) sînteți gata, îl prezentați profesorului. (*se apropie Sandu, care a rămas un moment în pragul ușii. Văzîndu-l, Bocăneț și Văleanu salută de la distanță și pleacă*).

SANDU: (*puțin ironic*) Mereu în mijlocul studenților, tovarășe profesor.

BORCEA: (*duios*) Tot între ei mă simt cel mai bine. (*din stînga, intră Decanul, un om de vreo patruzeci de ani, cu o expresie binevoitoare. Vorbește cu ton uneori nesigur. Îl vede pe Borcea și-l acostează cu un aer preocupat, fără să-l observe pe Sandu*)

DECANUL: Bine că te văd, tovarășe Borcea. Ași vrea să știu și părerea dumitale... (*zărindu-l pe Sandu face o mină stingherită*) A, tovarășul Neguș. Ce se mai aude cu cercul științific?

SANDU: (*mirat*) Păi de ieri de cînd v-am vorbit timp de două ore, nu s-a schimbat nimic. (*o clipă de tăcere*)

DECANUL: (*jenat*) Da, bine zici, uitasem.

SANDU: (*observînd că e de prisos*) Pe mine să mă iertați. Am treabă în cancelarie.

DECANUL: (*agitat, după plecarea lui Sandu*) Spune-mi și dumneata, tovarășe Borcea, ce părere ai despre cursul lui Neguș?

BORCEA: (*rezervat*) În legătură cu ce, tovarășe decan?

DECANUL: Vuiește facultatea. De o săptămîină încoace, la fiecare pas îmi vorbește cineva de cursul lui. Ba că e slab, ba că n-are nivel

și cîte altele. Mi-au spus și cei de la franceză și cei de la romîna veche. Ieri m-a întregat Dumitriu de la contabilitate.

BORCEA: (*plin de entuziasm*) E îmbucurător ce interes stîrnesc problemele noastre universitare în masele largi.

DECANUL: (*puțin convins*) Asta da, ar fi îmbucurător. Dar pe mine nu mă bucură de loc că se vorbește așa despre un om de la care am așteptat cu toții atîta. Eu nu pot să-mi dau seama. Mă pricep la germană. Dumneata, oricum, ești mai în materie.

BORCEA: (*cu o rezervă care lasă să se înțeleagă că știe mai mult de cit spune*) N-aș crede că ține un curs atît de slab. Sînt multe stîngăcii. Băiatul e încă neformat. E drept, cursul e și științific nesatisfăcător și tare încărcat. Plin de date, de referințe. (*cu vechiul lui ton duios*) Nu știe omul să meargă la inima studentului.

DECANUL: Dumneata cunoști cursul?

BORCEA: (*precaut*) Nu. Așa se spune. N-am putut asista fiindcă orele noastre coincid.

DECANUL: (*impacientat*) Dar ar trebui să avem o părere autorizată. (*brusc iluminat*) Ce zici, să-i dăm profesorului Hartular să citească prelegerile?

BORCEA: Admirabilă idee! Are și competență și obiectivitate.

DECANUL: (*gînditor*) Da, lui Hartular. Ei, noroc, tovarășe Borcea. (*iese*) (*Borcea rămîne o clipă gînditor, apoi se pregătește să intre în cancelarie. Il zărește pe Hartular care iese din dreapta*)

BORCEA: Tovarășe profesor, am onoarea. Aș vrea să vă spun cîteva cuvinte.

HARTULAR: Bine. Hai în cancelarie.

BORCEA: Nu se poate. E Neguș acolo. (*confidențial, după ce s-a asigurat că sînt singuri*). Am noutăți de la domnul Pop.

HARTULAR: (*excedat*) Da, ce mai e?

BORCEA: Știți că e un om bine informat. Spunea că există un proiect mai vechi la minister să-l facă pe Neguș decan. Țsta-i socotit prea moale.

HARTULAR: (*indignat*) Decan! De ce nu rector, de ce nu ministru? Ce aberație!

BORCEA: (*apăsător*) Dar un om care nu corespunde științificește și moral nu poate fi decan. (*pauză prelungită*) Am impresia, domnule profesor, că n-am prea progresat pe linia asta. Domnul Pop se miră că șovăiți.

HARTULAR: (*furios*) Se miră? (*schimbînd tonul*) Dar el nu înțelege situația? (*schimbînd vorba (pentru că trece un student.)*) Situația de la seminarii, după cum știi, e în progres (*Borcea face un gest de mirare, apoi zărind studentul, dă aprobator din cap*).

HARTULAR: (*mai liniștit*) De altfel, adineauri decanul mi-a cerut să citesc cursul lui Neguș. E cea mai bună ocazie... O să ridic problema săptămîna viitoare, la ședința de analiză.

BORCEA: (*din nou onctuos*) N-ar trebui să uitați nici aspectul moral. Știți, menajul Mihăilescu.

HARTULAR: (*concesiv*) Da, la urma urmei, e vorba de un om care mi-e aproape.

BORCEA: (*încîntat*) Perfect. (*alt ton*) Să nu uit. Domnul Pop mai are o rugăminte la dumneavoastră. Știți, el culege material despre viața noastră universitară. Ar avea nevoie de o apreciere autorizată — cîteva pagini — despre condițiile în care lucrează azi adevărații

oameni de știință, greutățile în muncă, atmosfera asta (*gest la gît*) sufocantă... (*trece un profesor. Borcea schimbă brusc gestul în tusă*) Cu cît mai multe amănunte, date. Dumneavoastră sînteți cel mai în măsură.

HARTULAR: (*izbucnind furios*) Nu, asta nu. Exagerați. Și dumneata și Pop. Am fost de acord să arăt că mi-am păstrat vechea mea linie, că n-am renunțat la unele simpatii. Sînt de acord cu dumneata că trebuie înlăturați oameni ca Neguș, dar (*apăsă*) rapoarte nu fac.

BORCEA: (*cu o amabilitate tăioasă*) Dar nu e vorba de un raport. Faceți confuzie. E un material general despre atmosfera din facultate. Ați recunoscut și dumneavoastră că trebuie să apărăm universitatea asta. (*citînd*) Roata nu stă. Frumos ar fi ca noi, cei din universitate, să avem mai puțin grijă de ea decît Pop care nu mai e cu noi.

HARTULAR: Cine știe în ce mîină mai cade. Eu nu mă bag în asemenea aventuri.

BORCEA: Fiți sigur de absoluta discreție a domnului Pop. (*categoric*) Ați făcut gesturi frumoase și curajoase. Cu lista de lucrări, cu Neguș. De ce să vă opriți la mijloc. (*zîmbind*) Șitiți proverbul, cine intră în horă... (*văzîndu-l pe Sandu care iese din cancelarie*) Intr-adevăr, tovarășe profesor, cîtă înțelepciune e în folclorul nostru. (*Hartular face o mină acră, amîndoi ies prin stînga și se întîlnesc cu Moș Neculai care se îndreaptă spre scaunul lui*)

SANDU: (*către Moș Neculai*) Iar au uitat să sune, Moș Neculai, du-te de le mai amintește la secretariat. Au întîrziat cu zece minute.

MOȘ NECULAI: (*pleacă bodogănind*) Mai bine și-ar cumpăra o talangă. (*Sandu dă să intre în cancelarie, dar o observă pe Viorica într-un grup ce se apropie de amfiteatru*)

SANDU: Tovarășă Mihăilescu...

VIORICA: (*se apropie. Între timp studenții au intrat în sală. Veselă.*) A, tovarășul conferențiar... Vă salut cu respect.

SANDU: (*cu amărăciune*) Ai și de ce să mă respecti.

VIORICA: (*schimbînd tonul, îngrijorată*) Ce-i cu tine? Pari necăjit.

SANDU: Aș vrea să mă lămuresc. Te rog să-mi spui cu toată sinceritatea ce părere ai despre cursul meu; fără menajamente, că sînt destul de voinic.

VIORICA: (*mirată, ca în fața unei evidente*) Dar nu-ți dai seama singur?

SANDU: Tocmai că nu-mi dau seama prea bine. Și-apoi, se poate întîmpla. (*cu oarecare amărăciune*) Am avut un coleg de școală care făcea versuri. Plîngea cînd le scria, îi tremura vocea cînd le citea. Și erau foarte proaste. (*renunțînd la tonul ironic*) Eu cursul l-am scris cu pasiune. Am adunat materialul, am stat luni de zile în bibliotecă. Pe urmă, cînd am început să scriu, mi s-a părut că se înlănțuie, că trăiește. Dar, cine știe?

VIORICA: (*furioasă*) Cînd mă gîndesc că din cauza unor huligani ca Bocăneț și compania ai ajuns pînă și tu să-ți pierzi încrederea în tine...

SANDU: Dar nu e numai Bocăneț. Așa credeam și eu la început. Dar acum cursul lui Neguș a devenit un subiect de discuție. Se fac aprecieri misterioase și vagi. Imi ajung mereu ecouri la ureche. Și văd oameni de bună credință care se simt stingheriți față de mine. Uite, adineaori, decanul se uita la mine ca la un bolnav contagios.

NUȚA: (*venind din stînga*) Viorico, să vezi ce-au mai născocit. (*îl vede*

pe Sandu, se oprește o clipă intimidată, pe urmă vorbește mai departe, la început mai potolit, pe urmă reluîndu-și ritmul obișnuit) Acum fac memorii. Și să vezi stil. Curat Bocăneț. Cum le scrie el la examen.

VIORICA: N-am înțeles nimic

NUȚA: *(silindu-se să vorbească cât mai sacadat)* Bocăneț și încă cinci iluștri confrăți protestează prin memorii împotriva nivelului științific al cursului tovarășului conferențiar.

VIORICA: *(amuzată)* Bocăneț salvează știința. Și cine mai semnează?

NUȚA: Gîrleşteanu Maria.

VIORICA: *(explicitînd lui Sandu)* Fată cu multe interese: ceaiuri dansante, undulații permanente, fard și jazz.

NUȚA: Ionescu Hasdrubal.

VIORICA: Ofițer deblocat, chefuri, scandaluri. Cine mai e?

NUȚA: *(căutînd)* Dascălu Mircea.

VIORICA: Bocăneț al doilea. După cinci ani de latină, a ajuns la declinarea I-a.

NUȚA: Pe ăilalți doi i-am uitat.

VIORICA: *(lui Sandu)* Iți dai seama, Sandule. Gravă situație. Așa memoriu, așa semnături.

SANDU: Nu-i vorba numai de memoriu. *(rămîne pe gînduri)* Dar parcă nu-i seamănă unui Bocăneț să redacteze memorii, să se plîngă de nivelul științific, să adune semnături... In privința cursului, o să mă lămuresc eu.

NUȚA: *(cu elan)* Cursul e strașnic, tovarășe Neguș. Am lipsit la două lecții de filologie ca să-l ascult.

SANDU: Iți mulțumesc, tovarășă Oprea.

(Sună. Sandu intră în cancelarie. Nuța pornește spre stînga scenei.

Viorica rămîne în urmă. Iese Borcea din cancelarie)

BORCEA: *(încîntat, către Viorica)* Tovarășa Viorica, ce surpriză!

VIORICA: *(sec)* Intr-adevăr, e surprinzător să întîlnești o studentă pe culoarul facultății.

BORCEA: *(cu gestul mîinilor pe burtă)* Nu mai fi așa rigidă. Ce mai faci? Tot atît de prodigios de activă ca totdeauna?

VIORICA: De ce prodigios? Fac tot ce fac și ceilalți studenți.

BORCEA: Ești prea modestă. *(ton cald)* Uneori, cînd mă gîndesc la dumneata, mă cuprinde admirația. Cum reușești să le faci pe toate? Studentă — și admirabilă studentă, vajnică utemistă și soție, *(privește dulce)* aș putea spune delicioasă.

VIORICA: *(la fel)* Așa ați putea spune?

BORCEA: Cîtă varietate de preocupări! Ești multilaterală.

VIORICA: Ați uitat o serie de activități. Mai sînt și soră, fiică, colegă, nepoată.

BORCEA: *(fără să se lase demontat)* Ai replica promptă. *(schimbînd tonul)* Ca să fii sincer, tovarășă Viorica, de multe ori am simțit dorința să stau de vorbă cu dumneata. Nu rigid, ca de la profesor la student...

VIORICA: Înțeleg. De la inimă la inimă.

BORCEA: *(imperturbabil)* Intr-un anumit fel, da. Aș vrea să cunosc mai de-a-proape frămîntările dumneavoastră, bucuriile și necazurile dumneavoastră la facultate, acasă, în viața obștească, la U.T.M.

VIORICA: Da? la U.T.M.?

BORCEA: Și la U.T.M. Pretutindeni.

VIORICA: Sînt multe motive pentru care nu vă pot face aceste confidențe. In primul rînd, pentru că a sunat și intră profesorul Dobrovici.

(dispare pe ușa seminarului. Borcea rămîne cu ochii ațintiți spre ușa pe unde a ieșit Viorica)

NECULAI: *(care pînă acum a stat cufundat în gazetă ca și cînd n-ar fi auzit nimic, ridică ochii, își pune ochelarii pe frunte și se adresează părintește lui Borcea)* Leit răposatul Panaitescu. Așa făcea și el. Se ținea după studenți, și le oprea pe sală, le chema la examen cîte una, pînă cînd o fetică i-a repezit o pereche de palme. Mare tărăboi a fost.

BORCEA: *(furios)* Mai las-o, moș Neculai, cu amintirile. Prea multe ai. Parcă ai avea cinci sute de ani!

TABLOUL IV

Aceeași cancelarie, trei zile după tabloul trei. Hartular, la biroul din stînga. Victor Văleanu, în picioare în fața biroului, se pregătește de plecare.

HARTULAR: *(cordial)* Așa, Vălene, de asta refuz eu să văd în istoria veche o colecție de fapte obișnuite, făcute de oameni obișnuți. Să transform niște semizei într-un fel de... funcționari de cooperativă.

VĂLEANU: *(inflăcărât)* Da, asta ne mai scoate din banal. *(ironic)* Dar ce mai rămîne dintr-un om superior, dintr-un supraom, dacă-l ducem la ședințe, îl punem să-și facă autocritică și să critice în mod constructiv.

HARTULAR: De aia, dragă Vălene, e datoria noastră comună să apărăm idealul universitar. Sîntem și noi sacerdoți în templul științei. *(în trecere)* Memoriul dumneavoastră merge, progresează?

VĂLEANU: De ieri, da. *(cu oarecare mîndrie)* A primit un sprijin mai serios. *(zîmbește, lăsînd să se înțeleagă cine a dat sprijinul)* De altfel, domnule profesor, o să-l vedeți chiar astăzi.

HARTULAR: Bun, bun. Ei, la revedere, Vălene. Mai vino să stăm de vorbă. Imi face plăcere să văd cum crește un plop tînăr printre plante pitice.

(Văleanu, iluminat, salută și iese. Hartular rămîne o clipă singur, răsfoind succesiv două dosare. Intră Eleonora. Se așează la birou și începe să aranjeze sistematic conținutul sertarelor.)

HARTULAR: Ai pregătit toate hîrțile pentru ședința de mîine, de la decanat, tovarășă Sofronie?

ELEONORA: Da. Dar îmi mai lipsește dosarul cu rezultatele examenelor. L-ați luat să-l revedeți.

HARTULAR: Ți-l dau pînă-ntr-o oră. A! Și ți-ași fi recunoscător dacă mi-ai schița și un punctaj pentru mîine. Vezi să nu uiți, ar trebui să nu lipsească *(caută)* nivelul cursurilor, planurilor individuale... da... și creșterea tinerelor cadre.

ELEONORA: *(ridicînd ochii, calm)* Să vă trec și o autocritică?

HARTULAR: *(o privește, neștiind cum să ia întrebarea. Apoi acceptă sugestia)* Da, ar fi nimerit... Eventual, după punctul cu creșterea cadrelor. *(intră Borcea urmat de Bocăneț)*

BORCEA: Tovarășe profesor, un reprezentant al studenților din anul III dorește să vă prezinte unele doleanțe. *(zîbind, cu mîinile pe burtă)*

- Un glas autorizat al tineretului... *(cu aparent regret)* Știți, în chestiunea cursului tovarășului Neguș.
- HARTULAR: *(bonom, către Bocăneț)* Dumneata ești glasul?
- BOCĂNEȚ: *(marțial)* Eu, tovarășe profesor.
- HARTULAR: Ei, să v-auzim revendicările.
- BOCĂNEȚ: Avem revendicări grave, tovarășe profesor. Cursul tovarășului Neguș n-are ținută suficientă, n-are nivel... *(caută cuvîntul)* și mai sînt și altele.
- HARTULAR: Ați formulat toate astea într-un memoriu?
- BORCEA: *(duios)* S-au adunat băieții, s-au frămîntat și au scris negru pe alb ce-i doare.
- HARTULAR: Ei, și ce vă doare?
- BOCĂNEȚ: Noi ne cunoaștem drepturile și datoriile. Cînd cursul n-are nivel e dreptul nostru sfînt... să-l facem să aibă.
- HARTULAR: Da, desigur. E regretabil că s-a întîmplat așa, dar firește noi trebuie să ne lăsăm ajutați de studenți. *(ia memoriul, se uită satisfăcut la semnături)* Ei, dar sînteți mulți.
- BOCĂNEȚ: *(plin de mîndrie)* Pașcinci.
- HARTULAR: *(se uită mai departe, se încruntă)* Domnișoară Sofronie, mai revezi-i puțin stilul, ca să-l pot citi. *(ii întinde cu scîrbă memoriul)*
- ELEONORA: *(indignată, fără să ia memoriul)* Astea-s calomnii și bîrfeli... Cunosc și cursul și omul... *(încercîndu-se)* E o infamie. *
- HARTULAR: *(surprins)* Tovarășă Sofronie, vorbești pe un ton inadmisibil... Ce-i cu dumneata? Te rog să te stăpînești. *(Eleonora face un gest de indignare, apoi se ridică și iese)*
- BORCEA: *(conciliant)* Citiți mai departe, tovarășe profesor. Mai încolo e mai explicit, mai curățel. Sînt niște formulări cu privire la nivelul științific.
- HARTULAR: *(caută)* A, da... „In cursul tovarășului Neguș, fenomenul literar e adesea prezentat schematic, iar opera unora dintre marii clasici sărăcită de întreaga lor semnificație“. Mda, în sfîrșit... O să ridic problema.
- BOCĂNEȚ: *(umflîndu-și pieptul)* Tovarășe profesor, noi studenții conștienți o să veghiem și de acum încolo ca nivelul cursurilor să fie... suficient.
- HARTULAR: *(cu silă)* Bine, bine. *(Bocăneț iese, Borcea se pregătește să iasă. Hartular îl oprește în ușă)*
- HARTULAR: E gata ce mi-ai cerut. Il mai revăd odată și ți-l dau. *(apăsător)* Dar să fie clar: e pentru ultima oară. Transmite și domnului Pop: să nu abuzeze.
- BORCEA: *(plin de recunoștință, cu obișnuitul ton de încîntare)* Vă mulțumesc, domnule profesor. E un gest care va rămîne.
- HARTULAR: *(acru)* Vezi să nu rămîină și textul cine știe unde. Repet: — e pentru ultima oară. Nu mă bag în aventuri.
- BORCEA: Nici o grijă, domnule profesor. *(Cu un gest de efuziune, îi ia mîna în amîndouă mîinile. Apoi iese de-andăratelea. Rămas singur, Hartular mai face agitat cîțiva pași prin cancelarie, apoi se așează la birou și-și reia dosarele. Intră Costel. Hartular își schimbă expresia, care devine afectuoasă și paternă)*
- COSTEL: Mi s-a spus că mă căutați, tovarășe profesor.
- HARTULAR: Da, m-am mirat că n-ai mai dat pe la mine. M-am gîndit de multe ori, zilele acestea, la lucrarea dumatăle.
- COSTEL: *(bucuros de interesul profesorului)* Am început să redactez. Merge încă destul de greu.

HARTULAR: Da, merge încă greu. (*o pauză*) Vezi, mă tot întreb: de ce întâmpini atâtea greutăți. E clar, sînt lucruri cunoscute. Ai capacitate, energie, elan. Și totuși... În tot ce lucrezi în ultima vreme, se vede că te frînează ceva.

COSTEL: (*mirat*) Da? Eu nu mi-am dat seama.

HARTULAR: Vezi ce mult contează cine te înconjoară, cine te stimulează, o anumită căldură, o anumită înțelegere... Știi, deosebirile de concepție științifică trădează adesea deosebiri mai adînci.

COSTEL: (*încordat*) Nu pricep, tovarășe profesor. La ce vă referiți?

HARTULAR: Mă cunoști. Am avut totdeauna o sfîntă oroare de indiscreție. Nu m-am amestecat niciodată în viața personală a prietenilor și colaboratorilor mei. Am preferat totdeauna camaraderiile intelectuale. Dar cînd viața intimă îl stînjenește pe om în munca lui științifică, atunci simt că am obligația morală să intervin. Ca un prieten cu mai multă experiență de viață.

COSTEL: (*iritat*) Bine, dar despre ce e vorba?

HARTULAR: De aia îmi calc pe principii și aș vrea să te previn. S-a creat o atmosferă imposibilă în jurul menajului dumitale. (*Costel îl privește stupefiat*) Știi, în ce privește relațiile cu Neguș.

COSTEL: (*izbucnește*) Nu se poate. Sînt bîrfeli infame.

HARTULAR: (*calm*) Foarte posibil. Dar eu vreau să te previn de faptul în sine. Toate astea au ajuns pînă la mine din nenumărate locuri.

COSTEL: (*același ton*) E o aberație. Pe Neguș îl cunosc de douăzeci de ani. Am fost colegi în liceu. E un om cinstit, e un caracter integru.

HARTULAR: (*sentențios*) Viața oferă multe surprize. Știi că destui oameni valoroși au fost depreciați în familie. Gîndește-te la exemple mitologice. Vulcan era un zeu util, un fel de zeu al producției. Și totuși, Venus...

COSTEL: (*persuasiv*) Dumneavoastră, tovarășe profesor, nu-l cunoașteți. În toți acești ani, nu văd nimic... nu pot să-i reproșez nimic...

HARTULAR: (*vocea experienței*) Nu-i neapărat vorba de rea voință, dar uneori există atracții, apropieri... Uite, îmi vine în minte... Dumneata n-ai observat ce des reproduce soția dumitale idei, formulări, expresii de-ale lui Neguș?

COSTEL: (*rumegă ideea*) Nu... Nu... Aș vrea să știu cine împrăstie calomniile astea...

HARTULAR: Poate că sînt bîrfeli. (*se apropie de Costel și-l apucă de braț*) Poate că au un miez. N-aș vrea să fi pus într-o postură ridicolă. (*pe ultimele cuvinte intră Dobrovici*) Și mai ales, n-aș vrea să sufere creația dumitale științifică. O știm doar amîndoi. Proiectul lucrării dumitale promite.

COSTEL: (*pleacă năucit; în ușă se oprește*) În orice caz, vă mulțumesc, tovarășe profesor.

DOBROVICI: (*privește după Costel, apoi se întoarce spre Hartular*) I-ai aplicat din nou dușul scoțian: cald-rece, cald-rece.

HARTULAR: Nu înțeleg ce spui. (*se aude soneria*)

DOBROVICI: Văd că ai continuat discuția de alaltăieri. Întîi l-ai dezumflat, pe urmă l-ai umflat. Acum iarăși. Băiatul se clătina pe picioare. Și i-ai servit din mers un nou duș cald. De cauciuc să fie și tot ar plezni.

HARTULAR: (*tăios*) Dragă Dobrovici, sîntem de aceeași vîrstă. Cred că ar fi timpul să devii mai serios. (*intră Sandu cu servieta în mînă. Salută. Cei doi, prinși în conversație, abia îi răspund*).

DOBROVICI: I-ai turnat iar băiatului, ca alaltăieri, câteva vedre de titluri în cap. Ca să-l ajuți sau ca să-l îneci?

HARTULAR: *(enervat)* Să-l ferim de greutate. Fiecare învață să înoate aruncându-se în apă.

SANDU: De Mihăilescu e vorba? Credeți că se poate înota cu mâinile și cu ochii legați?

HARTULAR: Nu pricep — ce vrei să spui cu asta?

SANDU: Mi s-a pare că, pe tărîmul științei, Mihăilescu a rămas clăcaș. Ar fi bine să-l ajutați cu adevărat să se elibereze.

DOBROVICI: *(către Hartular)* Știi de cine-mi amintești, profesore?

HARTULAR: *(acru)* Nu, dar îmi închipui că de ceva neplăcut și jignitor.

DOBROVICI: Te porți cu Mihăilescu, cum se purtau cochetele de o anumită vîrstă cu adoratorii lor mai tineri. Cînd se temeau să nu-i piardă, puneau în joc artileria grea: zîmbete galeșe, amintiri turburătoare, vrăji.

HARTULAR: *(încercînd încă să se stăpînească)* Nu te-ai mai saturat să faci pe bufonul? Ce legătură au relațiile între Mihăilescu și mine cu cochetele bătrîne?

DOBROVICI: Legătura e că nu-l lași nici să trăiască pe picioarele lui, nici să se despartă. Vrei să rămii pentru el o divinitate. Ți-e frică să nu-ți scrîntești piciorul, dacă te dai jos de pe pedestal. Preferi să-l lași să-ți culeagă mai departe adjective și citate și să-ți ridice monumentul? Magistre, odată în viața dumitale, suportă adevărul. Ne cunoaștem de treizeci de ani. Ți-ai urmat cu sfințenie deviza: „bine cu toți“ și „fără pericol.“

HARTULAR: *(începe să se înfurie)* Ai curajul să afirmi că m-am compromis vreodată?

DOBROVICI: Ai înotat frumos fără să te uzi.

(Eleonora intră pe ușă, se oprește o clipă speriată și se strecoară de-a lungul peretelui pînă la locul ei, de unde asistă siderată la desfășurarea discuției)

DOBROVICI: *(în continuare)* Ai înaintat senin prin toate regimurile, ai călcat totdeauna pe teren sigur și moale, ai cucerit fără primejdie toate fortărețele: gradele universitare, comisiile bine plătite, cîte o decorație. Cele materiale și cele spirituale. Ai urcat cu pas prudent, dar cînd se putea fără risc, mai puneai și cîte o piedică colegilor.

HARTULAR: *(furios)* Prin urmare asta era... Iată sursa indignării principiale a domnului Dobrovici... Indivia... Să-i spunem pe nume... Invidia. Nu te lasă să dormi notorietatea mea științifică...

DOBROVICI: *(se oprește cu un aer sincer amuzat)* Invidie? Mi s-a întîmplat uneori, în fața unei opere de artă, în fața unei mari sinteze științifice, să simt... nu invidie, nu, nu cred, doar regretul că nu sînt în stare să creez ceva asemănător. Dar să invidiez... Ce?... O bibliografie? O bibliografie imensă, și o colecție de mituri?

HARTULAR: *(spumegînd)* Lucrurile nu pot rămîne așa. Insinuări, calomnii, insulte. *(între timp umblă precipitat cu dosarele, încuie unul în birou, pe celălalt îl întinde repezit Eleonorei)* Asta e dosarul cu examenele. Nu uita să-l aduci la ședința de mîine *(către Dobrovici)* Să vedem ce o să spună și alții *(Iese furios. O clipă de tăcere. Eleonora privește înghețată după maestru. Dobrovici face cîțiva pași, se oprește la fereastră, apoi se întoarce)*

DOBROVICI: Ce ziceți cum s-a aprins „eternul sceptic“ — ironicul Dobrovici? Adevărul e că mi-am ieșit din fire, dar semnez tot ce am spus.

NECULAI: (*intră, către Eleonora*) Tovarășă Eleonora, a spus profesorul să vii repede să scrii pe tablă. Știi dumneata, pentru lucrare.

ELEONORA: Subiectele. (*izbucnind*) Dar singur nu poate să și le scrie?

NECULAI: (*mirat*) Păi cum să și le scrie? Da'ce, ajunge cumina de la catedră pînă la tablă?

ELEONORA: Bine, viu. (*iese împreună cu Neculai. Dobrovici se așează și privește în expectativă, zîmbind, spre Sandu*)

SANDU: (*oprindu-se în fața biroului și continuînd parcă o idee care îl preocupă*)... Am ajuns să mă întreb dacă îl putem face pe omul ăsta să ne dea ce poate da. Cîstit, sincer.

DOBROVICI: Sincer? Numai atît îi ceri? Omul ăsta e sincer numai cînd calculează. L-ai auzit. În timpul războiului nu s-a angajat. În schimb rostea fraze vagi, puține dar sincere, despre războiul sfînt. Atît cît să înțeleagă regimul de atunci că-i este sincer atașat. În 1944, cînd trupele sovietice ajunseseră la Iași, țin minte, a-nceput să capete interese politice, a ajuns chiar să se îndoiască cu sinceritate că nemții vor mai cîștiga războiul. Asta oral. Cînd m-am dus la el să semneze memoriul profesorilor universitari împotriva lui Antonescu, a refuzat. Nu evoluase pînă-ntr-atît.

SANDU: Bine, dar a venit momentul să-și dea seama că astfel de piruete nu mai sînt posibile astăzi. Că pînă la urmă trebuie să aleagă...

DOBROVICI: (*îl privește o clipă pe Sandu, apoi brusc*) Să știi că te invidiez, tovarășe Neguș. Ai să apuci o altfel de universitate. I s-au creat premisele. N-o să mai fie posibilă jungla universitară de dinainte. De aia mă înfurie Hartular; grozav îmi amintește de fauna din trecut. N-ai cunoscut-o, te felicit.

SANDU: (*zîmbind*) Fauna universitară n-am cunoscut-o, e drept. N-aveam vîrsta. Dar am cunoscut altele.

DOBROVICI: (*brusc*) Cîți ani ai, tovarășe Neguș?

SANDU: (*surprins*) Ca să fiu precis, peste două luni jumătate împlinesc treizeci de ani.

DOBROVICI: Ca să fiu la fel de precis, sînt cu douăzeci de ani mai bătrîn ca dumneata. Douăzeci de ani... 1933... Pentru dumneata asta-i preistorie? Cît aveai? Zece ani.

SANDU: (*zîmbind puțin amar*) Se vede totuși că am fost precoce. Am amintiri precise din preistorie.

DOBROVICI: (*continuînd*) Pe atunci eram asistent. Trebuie să știi că am trecut cu greu prin toate gradele: compartimentele erau foarte stricte și eu de loc descurcăreț. Profesor era Pantazi. Făcuse în tinerețe cercetări serioase de helenistică. Poate i-ai cunoscut lucrările?

SANDU: Da.

DOBROVICI: Cînd l-am apucat eu, asigura studenților nota de trecere în schimbul cursului livrat la domiciliu. Odată au încercat doi băieți să treacă amîndoi pe un singur curs. A ieșit scandal. Zece ani mi-au trebuit ca să ajung conferențiar. Au fost numiți pe rînd înaintea mea un băiat de general — era specialist, avea colecție de monede vechi — și un tînăr fermecător, protejat de foarte multe femei. Cam astea se întîmplau în facultate în 1933.

SANDU: Am și eu cîteva amintiri tot din '33. Nu eram universitar, eram în clasa IV primară. Tata fusese concediat după grevă. Nici ceilalți ani din vremea aceea n-au fost ușori, dar ăsta a fost parcă cel mai greu. Vorbeați de profesori. Învățătorul meu era agent electoral. În anul acela, în sfîrșit, trebuia neapărat să ies primul din clasă.

Premiul întâi l-a luat descendentul magazinului de coloniale și delicatețe din colț. Tatei, domnul profesor i-a explicat că sînt băiat bun dar cam anemic. Pe semne că se temea să nu mă doboare povara gloriei.

DOBROVICI: (*cald*) Vra să zică ne apropie amintirile despre anul 1933. Dar vezi că cei douăzeci de ani dintre noi contează. Pe mine, experiențele astea m-au făcut să mă izolez. Cînd dădeam de zoologia universitară, simțeam amar în gură. Și de la amar, ajungi ușor la acreală. Dacă nu s-ar fi schimbat lucrurile aș fi ajuns o murătură. Dumneata ai reacționat altfel. Activ și împreună cu alții. Ai fost ferit de ani și ani de bijbiiială... Te invidiez. (*cenzurîndu-se*) Vezi, am devenit liric.

SANDU: (*continuîndu-și cu pasiune gîndul*) Vă dați seama, tovarășe profesor, cît de puternică este la mine conștiința că am primit totul și am dat încă puțin. Foarte puțin. E clar că am de plătit o datorie imensă și nu sînt singurul. (*urmîndu-și gîndul*) O cunoașteți pe Oprea din anul IV?

DOBROVICI: Da, sigur. O fată blondă și explozivă. Fata asta o să ajungă elenistă.

SANDU: Elenista asta a fost în copilărie cumulară. Învăța la școală și păștea vacile. Astăzi studiază cultura greacă și pleacă să facă cercetări la Histria. Și ea e o datornică...

DOBROVICI: Da, se schimbă lucrurile vertiginos. Nu mai recunoști nimic... Devine din ce în ce mai greu să reconstituim trecutul... (*în acest moment, intră fără să bată, Amedeu Bocăneț*)

DOBROVICI: (*trezit brusc, cu ton emfatic*) Ce-i Bocăneț, ai venit să ne dovedești că mai există vestigii, că nu e floare fără spini și drum fără bolovani?

BOCĂNEȚ: (*interlocat, pricepînd că se ascunde undeva o ironie, dar cu demnitate*) Nu, am venit că m-a chemat tovarășul conferențiar.

SANDU: Da, tovarășe Bocăneț. Dar acum sînt ocupat. Revino, te rog, peste o jumătate de oră.

DOBROVICI: (*amuzat, către Bocăneț*) Ce mai faci, colega? Ei, ai făcut socoteala care din noi are stagiu mai lung în facultate?

BOCĂNEȚ: (*pe un ton de victimă*) Dumneavoastră glumiți, tovarășe profesor, dar au fost condiții obiective. (*numărînd pe degete*) Muncă pe teren, am. Responsabil cu spectacolele, sînt. Muncă cu studenții — fac.

DOBROVICI: Și ce-i înveți? Să rămîie repetenți?

BOCĂNEȚ: (*indignat*) Imi pare rău, tovarășe profesor.

(*Salută și iese. Indată după ieșirea lui Bocăneț, ușa se întredeschide și se zărește capul Nuței. Văzîndu-l pe Dobrovici, Nuța închide repede ușa la loc. Sandu, care a observat scena, face un gest de mirare. După o clipă, ușa se deschide din nou și intră Viorica urmată de Nuța*)

NUȚA: Bună ziua, tovarășe profesor. (*către Sandu*) Tovarășe conferențiar, avem ceva important de comunicat.

DOBROVICI: Iat-o și pe elenista noastră explozivă. Ei, tovarășe Neguș, momentul nostru liric a luat sfîrșit. Eu am plecat. (*iese*)

VIORICA: Sandule, s-au schimbat lucrurile cu memoriul.

NUȚA: (*care a cotrobăit prin servietă, scoate o hîrtie*) E aici, copie conformă cu originalul. Trei zile am alergat după el. (*cu regret*) Și în timpul asta a stat macheta. Au rămas băile fără ziduri.

SANDU: (*ia memoriul*) Ce s-a schimbat? De unde-l aveți?

VIORICA: Iscăliturile au făcut pui. Alaltăieri au fost șase, azi sînt patru-zeci și cinci. Foarte ciudat!

NUȚA: Dar de scris, tot așa e scris. Parcă-i gazetă humoristică. L-am copiat de la Albulescu. Stătea, se gîndea, se răsîndea. De trei ori a vrut să iscălească. Ca mijlocașul la colectivă. Pînă la urmă n-a iscălit, în schimb mi l-a adus să-l copiez.

SANDU: (*citește atent memoriul*) Da. Sună caraghios. Dar s-au pripășit și fraze mai puțin agramate. (*după o pauză*) Da, acum nu mai pare o șotie a lui Bocăneț. Seamănă a acțiune politică. (*gînditor*) Poate că nu e vorba aici doar de Sandu Neguș.

VIORICA: (*după o clipă de reflexie*) Vrei să spui că e vorba de comunistul Neguș?

SANDU: Da, de candidatul în științe întors din Uniunea Sovietică.

VIORICA: De un lucru măcar îmi pare bine. Că nu te mai crezi o nulitate și nu te mai frămînti ca Hamlet. Ai înțeles acum ce trebuie făcut?

SANDU: Da, am avut ezitări, pentru că era vorba de cursul meu. Mă gîndeam că nu pot fi în același timp judecător și împetricin. (*zîbind*) M-au scuturat bine

VIORICA: (*indignată*). Te-au scuturat? Pe tine! De ce?

SANDU: Ai răbdare. Mi-ai amintit la organizație că sînt singurul comunist de la catedră. Cînd se montează o istorie ca asta nu pot să fac pe domnișoara sensibilă. (*se uită iarăși la memoriu*) Memoriul ăsta e foarte curios. Parcă ar fi un manuscris din alea vechi, unde ștergi un strat, apare altceva. Parcă ar fi două mîini. Dar aici straturile s-au amestecat.

NUȚA: Mie nu-mi intră în cap. Șase în două săptămîni și aproape patru zeci în două zile. (*arătînd pe memoriu*) Uite, pînă aici era alaltăieri. (*numărînd*) Unu, trei, șase... pînă la Văleanu.

SANDU: Văleanu, da... A avut săptămîna trecută o lucrare la seminarul meu. Cam șablonardă, dar serioasă, documentată. Voi îl cunoașteți bine? Ce fel de om e?

VIORICA: Băiat serios, cu prestigiu.

NUȚA: S-au luat ca oile după el.

SANDU: (*neîncrezător*) Și el? S-a luat și el după Bocăneț? Cum de a admis să iscălească asemenea fraze? (*iși mai aruncă ochii pe iscălituri*)

NUȚA: Ce răsărit, că-i frunțaș la învățătură.

SANDU: (*reflectînd*) Da... (*hotărîndu-se*) Știți, eu tot l-am chemat pe Bocăneț. O să-l chem și pe Văleanu ăsta. Să vedem ce iese. (*deschide ușa și strigă*) Moș Neculai! (*apare moș Neculai*) L-ai văzut pe sală pe Bocăneț, Bocăneț Amedeu din anul III?

MOȘ NECULAI: Deșca? Se plimba pe aici.

NUȚA: (*entuziasmată*) Deșca! ăsta e cuvîntul pe care îl căutam. Ii vine ca o mînușă.

SANDU: (*lui moș Neculai*) Trimite-l pe Bocăneț la mine și după ce vine Bocăneț, caută-l, te rog, tot la anul trei și pe Văleanu Victor. Cheamă-l și pe el. (*moș Neculai iese*)

NUȚA: (*amintindu-și*) Moș Neculai! (*din ușă*) Dacă nu-l găsești în amfiteatru, caută-l la seminarul... (*iese pe sală după moș Neculai. I se pierde vocea*)

SANDU: (*uitîndu-se atent la Viorica*) Tu mai ai ceva pe inimă în afară de Amedeu Bocăneț.

VIORICA: Mă îngrijorează purtarea lui Costel. L-am văzut adineciori pe sală. Era de o nervozitate... Ar trebui să stai de vorbă cu el.

SANDU: O fi din cauza lui Martial. Nu te neliniști.

(Intră Bocăneț tot fără să bată. Viorica îi face un semn amical lui Sandu și iese)

SANDU: *(se așează la birou. Lui Bocăneț)* Stai jos, tovarășe. *(Bocăneț se așează)* Mi s-a spus că aveți unele nemulțumiri în legătură cu nivelul științific al cursului meu.

BOCĂNEȚ: *(agresiv)* Avem. Da, tovarășe conferențiar. E dreptul nostru sfânt...

SANDU: Nimeni nu vi-l tăgăduiește. Dar cred că e și datoria voastră să-mi spuneți despre ce e vorba.

BOCĂNEȚ: *(concesiv)* Păi să vă spunem... *(tace)*

SANDU: Ascult.

BOCĂNEȚ: Păi cîte odată vorbiți așa repede că nu poate omul să noteze.

SANDU: Ai dreptate. Și altceva?

BOCĂNEȚ: *(reflectînd)* Pomeniți la curs multe nume greu de ținut minte. Și cînd le scrieți pe tablă, ăia din fund nu înțeleg nimic.

SANDU: Bun, o să scriu mai caligrafic. Asta e tot despre nivelul științific?

BOCĂNEȚ: Avem și cu nivelul. *(o pauză)* Fenomenul literar... *(se oprește)*

SANDU: Ei, ce-i cu fenomenul literar?

BOCĂNEȚ: Nu e bine. Schematismul... E sărăcit, sărăcit de orice semnificație.

SANDU: N-am înțeles nimic. Vrei să-mi dai un exemplu? Parcă în memoriu v-ați exprimat mai clar. Ei, de exemplu?...

BOCĂNEȚ: Da, cînd ați vorbit de Petrus Caionus, fenomenul a fost sărăcit... N-a avut semnificație.

SANDU: Mai întîi că-i spune Caius Petronius. Apoi toată sărăcia asta a dumitale n-are nici o semnificație. E fără sens ce spui.

BOCĂNEȚ: *(indignat)* Cum fără sens? Dar ce, tovarășul Borcea nu știe ce spune?

SANDU: Da, tovarășul Borcea.

BOCĂNEȚ: *(înșfîpt)* Da, dînsul ne înțelege păsurile.

(Intră Eleonora, salută și se așează la biroul din dreapta. Ia de pe masă dosarul lăsat de Hartular și începe să-l răsfoiască)

SANDU: Prin urmare, frazele cu nivelul științific îi aparțin, nu-i așa?

BOCĂNEȚ: *(demn)* De scris, le-am scris noi.

SANDU: Dar el le-a dictat?

BOCĂNEȚ: *(indignat)* Nu, ni le-a spus.

SANDU: Totuși, ceva mă miră, tovarășe Bocăneț. Cît ești dumneata de energie, și ai strîns doar cinci semnături în două săptămîni. Văleanu, în două zile, a făcut treabă mult mai bună.

BOCĂNEȚ: *(revoltat)* Păi el a venit la de-a gata. După ce făcusem eu atîta agitație.

SANDU: *(satisfăcut de confirmarea ipotezei)* Ei, da, ai și dumneata meritele dumitale. *(bătaie în ușa; intră Văleanu)*

SANDU: *(jovial)* Ia loc, tovarășe Văleanu. Tocmai îmi povestea tovarășul Bocăneț istoricul memoriului dumneavoastră.

VĂLEANU: *(calm și rezervat)* Vorbiți de memoriul anului III? Este un început de exercitare a criticii de jos.

SANDU: Ii spuneam și lui Bocăneț. Ai avut succes. Și într-un timp record... atîtea semnături...

VĂLEANU: Nu pricep, tovarășe conferențiar. De ce ne-ai chemat numai pe noi doi? După mine au mai semnat treizeci și nouă de studenți.

SANDU: Vrasăzică ai calculat exact câte semnături ai strîns?

VĂLEANU: *(rămîne un moment interlocaț, apoi își revine)* M-a interesat soarta memoriului pe care l-am semnat și cu care sînt pe deplin de acord. *(contraatacă)* Sper că critica nu e interzisă?

SANDU: Dimpotrivă... cînd e critică. Ai fost de acord cu memoriul și totuși, dumneata, al cărui stil curgător îl cunosc de la seminar, ai semnat fraze agramate.

BOCĂNET: *(indignat)* Cum agramate? Sînt fraze din inimă.

SANDU: Vă mulțumesc, tovarăși. Sînt lămurit.

BOCĂNET: *(se ridică și după o matură reflecție, cu jumătate de voce)* Am făcut-o de oaie.

VĂLEANU: *(se ridică și el, tot calm)* Cred că faceți o gravă confuzie în ceea ce mă privește, tovarășe conferențiar. N-am nici o îndoială că se va clarifica. *(iese)* *(Între timp, Eleonora, care a citit paginile dosarului primit de la Hartular, dă semne de stupefacție și se ridică de la birou, ca și cum ar vrea să-l interpeleze pe Sandu. În momentul acesta se deschide ușa și intră Costel. Cînd îl vede pe Sandu, se oprește o clipă, pare că vrea să se întoarcă din drum)*

SANDU: *(vesel)* Vino aici, Costel, să-ți spun și ție. Luptă de clasă la literatura veche... Să mai zică Hartular... *(se oprește, văzînd expresia înțepenită a lui Costel)*

COSTEL: *(repezeit)* Eu îl căutam pe profesor. La revedere. *(vrea să plece. Sandu face cîțiva pași și-l apucă de mînă)*

SANDU: Dar ce-i cu tine? Cîte bețe ai înghițit? Mi-a spus și nevastă-ta că ești posac.

COSTEL: *(izbucînd)* Ți-a spus și nevastă-mea? Lasă să fiu posac. Nu-ți sînt dator explicații. M-am săturat de atîta fățarnicie.

SANDU: *(uimit)* Costele, ce-i cu tonul ăsta? Ce-i cu tine? Ești de nerecunoscut. Vino-ți în fire. Vorbește ca un om întreg. Ca un tovarăș — nu ca o fetiță în criză de nervi. Ai ceva să-mi reproșezi?

COSTEL: *(uitîndu-se la Eleonora)* Nu-i nici locul, nici momentul. Dar despre atitudinea tovarășească o să mai stăm de vorbă. *(Iese. Eleonora a rămas tot timpul absorbită, citind cu febrilă curiozitate dosarul)*

SANDU: *(copleșit)* E uluitor... E e de neînțeles...

ELEONORA: *(ridică ochii, năucită bate cu mîinile în dosar)* Da, într-adevăr, e ceva... ceva de neînțeles.

Cortina

TABLOUL V

Cabinetul decanului, a doua zi după tabloul patru. Încăpere spațioasă. Un birou la stînga, în jurul căruia sînt grupate scaune și fotolii. O bibliotecă, covor, tablouri pe pereți etc. În fund, două ferestre. La ridicarea cortinei, în scenă se află decanul, Hartular, Borcea, Eleonora, Costel, Dobrovici. Decanul la birou, Hartular cu Costel discută în stînga scenei. Eleonora, pe scaun, cu niște dosare pe genunchi. Dobrovici, trîntit pe un fotoliu, cu o figură plictisită. În fața lui Borcea, cu expresia lui amabilă, îi spune ceva.

HARTULAR: (*către Costel*) Cum se poate? Zici că în ultimele zile n-ai mai lucrat deloc?

COSTEL: (*întunecat*) N-am putut. Mi-e greu să mă concentrez. Nu se încheagă nici o frază.

HARTULAR: Vezi că era necesar să te avertizez? Neplăcerile astea de ordin intim te distrag de la muncă.

COSTEL: Pînă la urmă o să descurc și nodul ăsta.

HARTULAR: De... Poate o să trebuie să-l tai.

DOBROVICI: (*întrerupînd brusc confidențele lui Borcea*) Nu reîncepem? Pauza de zece minute ține de jumătate de oră.

DECANUL: Speram că la discutarea muncii științifice o să-i avem printre noi și pe tovarășii Neguș și Buliga.

HARTULAR: A, dar de ce nu m-ați întreat? Neguș nu poate veni.

DECANUL: Dar ce i s-a întîmplat?

HARTULAR: Nimic neplăcut. L-am rugat să-mi citească o lecție la Școala de Literatură. Eu nu puteam lipsi de aici. Aș fi rugat-o pe tovarășa Sofronie. Dar nici dînsa nu putea lipsi. (*explicînd*) E cu dosarele. (*Eleonora dă semne de agitație*)

DOBROVICI: (*decanului*) Conferențiarul Neguș a fost avansat. Are onoarea să citească cursul șefului.

(*Intră Neculai și se îndreaptă spre Dobrovici*)

NECULAI: (*lui Dobrovici*) A venit un băiat de la Revista Femeii cu biletul ăsta.

DOBROVICI: E de la Buliga. (*către decan*) Mai e nevoie să vă spun ce conține?

DECANUL: (*alarmat*) Nu poate veni?

DOBROVICI: Nu vine. Dar a făcut progrese serioase. Mai de mult nici nu anunța. Pe urmă a început să folosească telefonul. Acum îmi scrie bilețele. După cum vedeți, a ajuns la stadiul de conferențiar prin corespondență.

DECANUL: (*disperat*) Ce facem cu conferențiarul ăsta, tovarășe Dobrovici?

DOBROVICI: (*aceleași ton*) Ce facem cu el, tovarășe decan?

HARTULAR: Atunci nimic nu ne mai împiedică să reîncepem ședința.

DECANUL: Da. Vă rog. (*toată lumea se așează pe scaune și fotolii*) La punctul al doilea al ordinei de zi — analiza muncii catedrei de istoria literaturii latine. Are cuvîntul tovarășul profesor Hartular.

HARTULAR: (*gest pontifical cu brațul în sus*) Tovarăși, cred că înainte să începem expunerea mea, se cuvine să subliniez că realizările catedrei noastre, (*modest*) dacă realizări sînt, se datoresc în primul rînd atmosferei de largă stimulare științifică care domnește (*subliniind*) astăzi în facultatea noastră. Ca vechi universitar, resimt intens această schimbare de atmosferă.

ELEONORA: Aș vrea și eu...

DECANUL: (*dojenitor*) Tovarășă Sofronie, nu întrerupeți. Vă dau cuvîntul mai tîrziu.

HARTULAR: Azi nu discutăm munca științifică a membrilor colectivului. Dar nu e lipsit de interes să exemplificăm cum a rodit această atmosferă în munca unor latiniști. Întîmplător, e vorba de cel care vă vorbește. (*veninos, privindu-l peste umăr pe Dobrovici*) Au existat insinuări că aș evita în munca mea preocupările arzătoare ale prezentului. (*cu silă*) Nu voi insista asupra naturii și cauzelor acestor insinuări. (*Dobrovici face o grimasă de profundă plictiseală*) Oglinda

muncii mele constituie cel mai bun răspuns. După tumultul catedrei, în orele de relaxare științifică, în liniștea bibliotecii, mi-am îngăduit unele cercetări. (*Eleonora se repede să vorbească. Decanul o potolește cu un gest*) Un singur exemplu: o încercare oarecum îndrăzneată, dar trebuie să vă spun, pasionantă. (*privește satisfăcut în jur*) „Ecoul luptelor dintre capitaliști și proletari în comedia antică” (*stupoare generală*)

ELEONORA: În care comedie?

HARTULAR: (*impacientat*) În comedia antică.

DECANUL: (*jenat*) Capitalism în antichitate? E o figură de stil, nu-i așa?

HARTULAR: (*ferm*) Nu. E o certitudine științifică. Avem documente. Au existat mari întreprinderi, mari negustori, bancheri... Astfel de lucrări reprezintă strădania de a ne acorda preocupările cu imperativul actualității.

ELEONORA: (*brusc*) Care imperativ. ?

HARTULAR: (*o privește surprins, apoi convins că Eleonora n-a auzit bine, repetă*) Al actualității, tovarășă Sofronie.

DOBROVICI: Evident. În definitiv, dacă avem capitalism în antichitate, de ce n-am avea și feudalism în antichitate? Cu pași, cu cavaleri. Dar ce, azi nu se plimbă cavaleri pe bulevard?

DECANUL: (*jenat, către Hartular*) Cred că ați confundat puțin orânduirile sociale. Dacă era sclavagism, cum era să fie capitalism?

HARTULAR: Sînt gata să argumentez. Dar nu e locul să discutăm acum teoretic. (*măreț*) Cred că e nevoie de curaj în știință. Și acum, un cuvînt despre tinerii pe care îi creștem, despre purtătorii de mîine ai torței științei.

DECANUL: (*politicos*) Tovarășe profesor, avem o ordine de zi încărcată. Despre purtători... (*se corectează*) despre tineri, e programată altă ședință.

HARTULAR: (*categoric*) Totul se leagă — ne învață dialectica. Veți vedea chiar în această ședință o nouă dovadă a maturității și a justei exigențe pe care o manifestă tinerii noștri. (*alt ton*) Am primit o sesizare care ne-a mîhnit și ne-a bucurat în același timp. Ne-a mîhnit, pentru că se referă la un tînăr cadru universitar în care am pus multe speranțe. E vorba de tovarășul conferențiar Neguș. E un element tînăr... dinamic... Din păcate însă, pe multe planuri, tovarășul Neguș nu ne favorizează catedra.

DOBROVICI: Pe care planuri?

HARTULAR: (*tăios*) În primul rînd pe cel științific. Veți vedea că ecoul a străbătut pînă la masa studenților. Dar nu numai pe plan științific... În ce mă privește, am o sfîntă oroare de indiscreție. Dar, vedeți, în mai multe rînduri au ajuns pînă la mine niște rumori.

DOBROVICI: Adică șvonuri. Despre cine, și cine le împrăști?

HARTULAR: Eu nu fac poliție, tovarășe Dobrovici. Constat numai faptul. Pe drept, sau pe nedrept, e în joc bunul nume al catedrei noastre, al familiei noastre universitare.

DECANUL: Vorbiți mai departe, tovarășe Hartular. Dacă sînt fapte, și fapte grave, ar fi bine să le discutăm acum.

HARTULAR: Poate că unii dintre noi au mai multe de spus. (*Costel schițează un gest ca și cum ar vrea să spună ceva, apoi se oprește. Intră Sandu. Moment de tăcere jenată. Sandu se apropie. Se cunoaște că a venit în grabă. E mai ciufulit și mai dezordonat ca de obicei*)

HARTULAR: Asupra acestui punct, cred că nu e cazul să insistăm acum. *(cu ton firesc, către Sandu)* Tocmai vorbeam de lup. Dar ce s-a întâmplat? Nu s-a mai ținut lecția?

SANDU: *(zîbind candid)* Lecția s-a ținut, dar n-am ținut-o eu. S-a găsit la Școala de Literatură un asistent care are o voce frumoasă de bariton. O să citească el lecția.

HARTULAR: Bine, dar dumneata?

SANDU: *(acelaș joc)* Eu m-am gândit că ar fi păcat să lipsesc de la o ședință atât de importantă. *(se așează, către Hartular)* Nu vreau să vă întrerup, tovarășe profesor.

HARTULAR: E vorba de un ajutor al studenților, care trebuie să ne bucure pe amîndoi. Memoriul studenților din anul III. *(sentențios)* Trebuie să ținem seama de glasul studenților, să nu uităm că noi sîntem pentru studenți...

DOBROVICI: *(plictisit)* Știm, nu studenții pentru noi.

HARTULAR: *(sec)* Exact. *(alt ton)* Dar să ascultăm ce ne spun studenții. *(citește)* „Mai jos subscriși studenți din anul III, protestăm din tot sufletul nostru tineresc împotriva lipsurilor și scăderilor cursului tovarășului conferențiar Neguș. Noi, studenții conștienți, nu putem admite orice nivel...” *(întrerupîndu-se jenat)* Desigur, formulările lasă de dorit, *(cu indulgență)* dar trebuie să reținem inițiativa spontană și sinceritatea. Să luăm nu litera ci spiritul acestui memoriu.

DECANUL: *(cu regret)* Din păcate, problema ne este cunoscută. Am auzit despre ea pe nenumărate căi. Pot să vă spun că prelegerile tovarășului Neguș sînt în discuție.

ELEONORA: *(furioasă)* De ce discuție? De ce era nevoie de discuții? De unde au pornit? Și cine le-a pornit?

BORCEA: *(patetic)* Nu, tovarășă Sofronie, n-ai dreptate. Am și eu cele mai bune sentimente pentru tovarășul Neguș. Dar așa nu-l ajutăm să crească. Să nu ne cocoloșim unii pe alții. Să căutăm cauzele adînci.

DECANUL: Cred că problema se poate lămuri. Putem avea cea mai autorizată părere. Tovarășul Hartular, pe care l-am rugat să citească cursul, ne va scoate din încurcătură.

HARTULAR: Vă mărturisesc că n-am putut ajunge la capătul prelegerilor. Pe de o parte au fost condiții de ordin obiectiv. Am fost prins cu mii de lucrări, între altele și cu pregătirea acestei ședințe. Pe de altă parte, *(cu aer de regret către Sandu)* am înaintat anevoios prin paginile cursului. Poate sînt de modă veche. Dar mi s-a părut cam fantezist modul de prezentare a problemelor. Dar firește, nu vreau să dau o părere pripită, care să-l deservească pe autor.

DOBROVICI: Eu, în schimb, ași putea să dau o părere nepripită.

DECANUL: *(bucuros)* Ați citit și dumneavoastră cursul?

DOBROVICI: Da, mi-a cerut Neguș. Și voiam și eu să-mi lămuresc misterul Neguș.

DECANUL: Și la ce concluzie ați ajuns?

DOBROVICI: *(apăsător)* E un curs care poate părea fantezist numai unui om pe care-l sperie orice îndrăzneală. *(către Hartular)* Să mă ierte tovarășul Hartular, care cercetează cu îndrăzneală capitalismul din antichitate. E interesant și serios. În concluzie cred că memoriul calomniază o încercare valoroasă.

DECANUL: Cine iscălește memoriul?

HARTULAR: Sînt multe nume. Nu le-am numărat.

SANDU: (*precis*) Patruzeci și cinci. Șase aduși de Bocăneț. Treizeci și nouă convinși de Văleanu.

DECANUL: Cum adică?

SANDU: Cred că e bine să discutăm și despre ce vorbește memoriul. Dar mi se pare mai important să discutăm acum cine l-a făcut să vorbească.

DECANUL: Nu e clar, tovarășe Neguș.

SANDU: Cu memoriul ăsta e ca la teatrul de păpuși. Unii se mișcă, alții îi mișcă.

DOBROVICI: Adică trag sforile.

SANDU: Chiar așa. Dar un teatru de păpuși perfecționat. (*cu o expresie misterioasă*) Sînt două rînduri de sfori. Chiar cel care trage sforile e tras la rîndul lui.

HARTULAR: (*iritat*) Dumneata vorbești în enigme.

SANDU: Autorul cunoscut al memoriului este faimosul Amedeu Bocăneț, vechiu cadru al Universității noastre, al cărui stil l-ai recunoscut desigur. În spatele lui, discret, un student eminent, dar cu două fețe: Văleanu Victor.

DECANUL: Văleanu — bine, dar...

SANDU: O să vă explic cum am ajuns la aceste concluzii. Și cel mai în umbră, cel mai modest, cel mai nedreptățit autor este colegul nostru Borcea. Nici numele n-a permis să i se pronunțe.

BORCEA: (*indignare zgomotoasă*) E absurd... Se poate, tovarășe Neguș, tocmai dumneata să pleci urechea la asemenea calomnii? Sînt mîhnit, crede-mă... (*cu dojană părintească*) Și apoi nu e frumos... Nu se primește critica aruncînd vina pe alții.

SANDU: Ce-i să-i faci? Colaboratorul dumitale Bocăneț zice că frazele cele mai tari îți aparțin. (*zîmbind*) Și ce călduros mă felicitai după fiecare prelegerc.

ELEONORA: (*după ce a ridicat de cîteva ori degetul, izbucnește*) Tovarășe decan, eu... eu mi-am luat cuvîntul.

DECANUL: Nu era nevoie. Tot ți-l dădeam.

ELEONORA: (*agitată, bîlbîindu-se, ținînd un dosar care-i tremură în mînă din pricina emoției*) Vreau să citesc și eu ceva... S-a vorbit de atmosferă... tumultul vieții... torța științei... cadrele tinere... (*bătînd în dosar*) Sînt toate aici... Numai că-s răsturnate... Se mai petrec și altele în umbră.

HARTULAR: Ce sînt frazele astea bizare și incoherente, tovarășă Sofronie?

ELEONORA: Să vă citesc. (*citește*) „O atmosferă înăbușitoare o crează pătrunderea agresivă a politicului peste tot, în cancelarie, la catedră, în bibliotecă. Puține bucurii îi sînt hărăzite savantului autentic“.

SANDU: Asta sună leit a Vocea Americii.

ELEONORA: Poate pentru ea a și fost scris. (*agitată*) Mai departe: „Obsesia luptei de clasă îl asediază pretutîndeni, se infiltrează pînă și în domeniul pe care l-am fi dorit imaculat, al culturii antice, al culturii semizeilor“. (*se oprește, trage aer în piept. Decanul încearcă să spună ceva*) Nu mă întrerupeți. Am așteptat destul cuvîntul. Citesc: „Printr-un act de curaj științific, cîte unul se baricadează împotriva tumultului politicii, în liniștea bibliotecii. Dar puținele ore de relaxare îi sînt amenințate“.

DOBROVICI: Frazele astea parcă le-am mai auzit astăzi.

ELEONORA: Da, dar pe dos. Sînt cele două limbi ale profesorului Hartular.

HARTULAR: (*furios*) Ce-i bîguiala asta? Pare un rechizitoriu... De altfel, în ultima vreme domnișoara Sofronie a avut cîteva ieșiri intolerabile. S-or fi datorînd unei surexcitări... unei anumite stări fiziologice...

SANDU: (*lui Dobrovici*) Elegant magistrul cînd se simte la strîmtoare.

ELEONORA: (*înaintînd imperturbabilă, ca un tanc*) N-am terminat. (*citește*) „Totuși, realizările — și realizări sînt — poartă vie mai departe torța științei“.

DECANUL: (*puțin enervat*) Tovarășă Sofronie, e timpul să ne explici...

ELEONORA: (*il întrerupe*) Încă un mic citat. Despre cadrele tinere. (*citește*) „Veniți din straturi inferioare, cei mai mulți dintre studenți se apropie de științele umaniste, ca niște tineri troglodiți, și infestază aceste științe cu meschine preocupări cotidiene“. (*trîmbiînd victorioasă*) Sînt zece pagini, cu date, cu fapte. (*către decan*) Țsta e dosarul pe care mi l-a dat profesorul Hartular în locul celui cu situația examenelor. (*ingrijorată*) Unde o fi situația examenelor, nu știu. (*moment de stupeoare*)

SANDU: După cîte înțeleg eu, profesorul Hartular dă exemple discipolilor săi. Iarăși două limbi și două fețe. Ca și la Văleanu. Modelul l-a găsit, firește, în mitologie. Zîmbește ca Ianus cel cu două fețe, înainte și înapoi.

DECANUL: De data asta cred că profesorul Hartular ne e dator o explicație.

HARTULAR: (*după o clipă de ezitare*) Nu înțeleg nimic. S-a scormonit un text de acum cîteva ani, rătăcit prin vreun dosar. Era într-un moment de depresiune... recunosc condamnat. Niște însemnări scrise pentru mine... însemnări de om dezorientat.

ELEONORA: (*acelaș ton victorios*) De acum cîteva ani? Și memoriul anului III? L-ați prevăzut de pe atunci? Aici scrie și de memoriu. (*citește*) „Nu este lipsit de interes faptul întîmplat de curînd. Un conferențiar care confunda știința cu agresivitatea...“ (*arătînd spre Sandu*) de dumneata e vorba, (*continuă să citească*) „încercînd să privească strict materialist pe eroii miturilor antice, s-a lovit de rezistența cîtorva fervenți ai idealului științific“.

SANDU: Cine e ferventul, Bocăneț?

HARTULAR: (*într-o încercare de contraatac*) Mă aflu în fața unui complot. E degradant pentru un intelectual de prestigiu... Tovarășe decan, vă rog să consemnați indignarea mea.

DECANUL: Consemnez indignarea dumneavoastră. Consemnez și cele două existențe ale profesorului Hartular.

HARTULAR: (*alt ton, coarda patetică*) Despre atitudinea mea vorbesc treizeci de ani de știință. Sînt aici oameni care mă cunosc îndeaproape. (*către Costel care a urmărit încordat scena*) Tovarășe Mihăilescu, dumneata ai lucrat cu mine, dumneata mă cunoști...

COSTEL: (*după o pauză*) Da, vă cunosc. De azi. Am început să înțeleg. Înțeleg de ce ați vrut să-mi otrăviți căsnicia, prietenia... Ați jucat șah cu pionul Mihăilescu împotriva lui Neguș. (*cu jumătate de glas*) Și eu m-am lăsat, ca o marionetă... De neiertat.

SANDU: (*către Hartular*) După cum vedeți, pînă la urmă intrigile, chiar cînd le combină semizeii, tot se destramă...

DOBROVICI: Prin urmare, o nouă revoltă a sclavilor. Mai întîi Sofronie, pe urmă Mihăilescu.

(*Intră Neculai, cu un plic mare în mînă. Fără să țină seama de atmosfera încordată, pășește bătrînește spre Hartular*)

NECULAI: Am dus plicul. Și-a zis domnul ăla că lista asta lui nu-i face trebuință. Că nu mai e profesor. *(scoate agale din plic un dosar, identic cu cel din mâinile Eleonorei)*

ELEONORA: *(cu un strigăt)* Dosarul meu! Dosarul cu examenele! *(indignată, către Neculai)* Unde l-ai dus?

NECULAI: La domnul Pop. *(explicînd)* E profesor. Scrie și pe ușă.

DOBROVICI: *(interesat)* A, Pop? Faimosul Pop? Cel cu „rămășițele daco-romane”? E și el o rămășiță. Am auzit că acum face misitie de mobilă. *(după o pauză, înțelegînd)* A, vrasăzică pentru el era?

SANDU: Am aflat deci și cui se adresau însemnările intime ale profesorului Hartular.

(Hartular face un gest ca și cum ar vrea să spună ceva, apoi renunță)

DOBROVICI: *(sentențios)* După cum se vede, politica „bine cu toți și fără pericol” e uneori cu pericol.

BORCEA: *(într-o încercare disperată de a se separa de Hartular)* Da, un savant trebuie să se păstreze integru. Să fie în întregime al științei. Perfect just.

SANDU: *(calm, către Borcea)* Cum îți spune dumitale în facultate? Parcă „tatăl sforilor”?

DOBROVICI: *(cu tonul lui Borcea)* Perfect just.

(În tăcerea care s-a lăsat, în timp ce Eleonora strînge la piept dosarul regăsit, moș Neculai își urmează tacticos firul)

NECULAI: *(lui Hartular)* Ei, și domnul Pop ăsta. E mărunțel, dar ce mobilă frumoasă are în casă. I-am zis să-mi dea repede dosarul, să ți-l aduc înapoi, că te-am văzut ce nervos erai cînd mi l-ai dat. Și-am venit într-o goană, să-ți fac și eu o bucurie.

Cortina

TABLOUL VI

Același decor ca în tabloul I, două săptămîni după tabloul V. La ridicarea cortinei se află în cameră Viorica, Sandu și Costel. Viorica stă pe fotoliu într-o poză comic autoritară. Sandu e așezat pe scaun lângă ea. E pieptănat îngrijit și poartă cravată. În timpul conversației, începe prin a-și lărgi treptat nodul și, din ce în ce mai absorbit în discuție, sfîrșește prin a-și scoate cravata. La sfîrșitul tabloului, după ce și-a trecut de cîteva ori mîna prin păr, și-a recăpătat înfățișarea obișnuită. Costel, în fața rafturilor, așează cărțile. Privește ultimul teanc, care nu mai are loc, și-l așează de-a latul în raft.

COSTEL: *(după ce aruncă o privire satisfăcută ansamblului)* Ei, acum arată omeneste. Ce ziceți?

SANDU: *(măsurînd din ochi biblioteca)* Da, arată bine. Și unde mai pui că ordinea asta mai are un tîlc. A trecut furtuna din cancelarie și de acasă, începe noua existență a asistentului Constantin Mihăilescu, eliberat de mituri și prejudecăți și ieșit din iobăgie. *(Costel face un gest implorator)*

VIORICA: *(lui Sandu)* Confunzi și tu orînduirile ca și magistrul. Costel nu ajunsese la feudalism. Rămăsese în antichitate ca sclav al patricianului Hartular. *(lui Costel, drăgălaș și puțin declamator)* Dar acum se

- deschid zări noi pentru menajul nostru. (*alt ton*) Drept recompensă, cred că e cazul să faci trei cafele.
- COSTEL: (*indignat*) Cafele?
- VIORICA: Da, (*precizînd*) cu caimac.
- (*Costel ezită, vrea să spună ceva, apoi iese din cameră cu un aer demn*)
- VIORICA: (*lui Sandu, pe ton de explicație*) Măsuri educative.
- SANDU: (*rîzînd*) Primul rezultat e că ați schimbat rolurile. În loc să-i faci tu cafelele, ți le face el.
- VIORICA: Nu-i numai asta. Nu s-au schimbat numai rolurile. (*cu satisfacție gravă*) Începe să se schimbe și Costel.
- SANDU: Ca să fim drepti, începutul s-a văzut încă de la ședință. Îți dai seama ce greu i-o fi fost să se scuture de magistru? A suferit un șoc electric. Dar, pînă la urmă, s-a dovedit că e un om cinstit.
- VIORICA: (*cu tandrețe, glumeață*) Are băiatul și unele calități. (*severă și precizînd*) Dar mai are de învățat. Educația conjugală nu s-a terminat.
- SANDU: Nu numai cea conjugală. Și poate așa o să mai învețe și educatoarea. (*Costel revine ținînd concentrat și cu stîngăcie tava cu cafele. Așează ceștile cu mișcări foarte precaute*)
- COSTEL: (*așezîndu-se*) Așa înțelegeți voi o căsnicie de oameni înaintați? Proba cafelelor!
- VIORICA: (*certăreață, după ce a gustat cafeaua*) A mea n-are caimac. (*se aude, sunînd de cîteva ori*) După cum sună trebuie să fie Nuța, (*se duce să deschidă*)
- NUȚA: (*veselă*) E aproape gata. În curînd îi facem inaugurarea.
- SANDU: Cine? Cui?
- VIORICA: Cetății. Știi, macheta. (*Nuții*) Și cum te-ai descurcat cu piața?
- NUȚA: Totu-i gata, afară de portic. (*încîntată*) Numai oamenii lipsesc.
- SANDU: (*interesat*) Se poate vedea? Te interesează și părerile unui latinist? A nu se separa cultura greacă de cea latină. Nici catedrele, nici machetele.
- NUȚA: Ei da, dar e totuși o deosebire. Nu c-am eu pasiune pentru tot ce-au făcut grecii, dar trebuie să recunoști și dumneata că fără ei cultura romană ar fi arătat cu totul altfel. Cum ar spune ilustrul nostru coleg Bocăneț: „Grecii stăteau mai bine cu nivelul științific“.
- SANDU: (*amuzat*) Bocăneț? Ce mai face „fenomenul literar“?
- NUȚA: (*animată*) Face pe mironosița. Atinge pămîntul cu nasul, vorbește aproape în șoaptă, uneori chiar politico. N-aș crede că a devenit un timid. Dar fapt e că înainte voia să devină de-a dreptul conferențiar, și acum, după ce a fost asistentul lui Borcea, acceptă să fie student.
- COSTEL: Ați auzit și voi de furtuna din cancelarie?
- NUȚA: Cîte ceva. Se lucrează și la un roman cu ilustrații: „Omul cu o mie de fețe“. Ilustrații în text: Hartular acasă, în halat și papuci, Hartular, relaxîndu-se la bibliotecă, Hartular în cancelarie, Hartular la ședință.
- VIORICA: De ceiei în deșert numele (*cu vechiul ton al lui Costel*) profesorului? Uți că soțul meu e discipolul lui favorit? Se pregătește să poarte mai departe torța.
- NUȚA: Băieții au încercat să scrie romanul în stilul distins al lui Hartular. Dar nu e ușor.
- COSTEL: Să vie la mine la consultație să le dau îndrumări. Că și eu le-am primit de la Hartular.
- VIORICA: (*încîntată către Sandu*) Victorie! Acum Costel răspunde cu

humor când îl calcai pe amorul propriu. Înainte se jelea sau striga. *(Se aude soneria. Costel se duce să deschidă. Din antreu răzbate glasul Eleonorei turuind. Eleonora intră în odaie urmată de Dobrovici. În timp ce Eleonora vorbește, Costel o ajută să-și scoată pardesiul)*

ELEONORA: *(volubilă și surescitată)* Închipuiți-vă scena de la rectorat. Și-a făcut o autocritică sîngeroasă. Dar gesturile nu și le-a schimbat. Ridica brațul, parcă-mi dădea mie dispoziții în cancelarie. *(se oprește brusc, schimbă tonul. Cu jenă și mirare)* Ce vorbăreață m-am făcut!

(Eleonora cu Dobrovici se așează. Nuța reintră brusc în pielea studentei intimidată și stă cuminte pe o margine de scaun)

SANDU: M-am înșelat cu omul ăsta. Am crezut multă vreme că e om cinstit și că poate să ne fie prețios.

ELEONORA: Când am fost eu la Histria am văzut un zid din ultima perioadă, făcut din cele mai felurite resturi ale epocilor mai vechi. Au luat și-au pus romanii în zidul ăsta bănci dintr-un teatru dărîmat, vechi coloane de templu.

VIORICA: *(veselă)* Utilizarea rezervelor interne.

ELEONORA: Da, poate. Zidurile poți să le cîrpești, și să lași intacte bucățile vechi. *(cu scepticism)* Dar la oameni...

VIORICA: Dar precuviosul Athanasie, și-a făcut și el autocritica? Era una din specialitățile lui.

DOBROVICI: Borcea? *(amuzat)* O fi încercat și el. Dar sforile pe care le-a tras erau prea groase. Cît niște otgoane. Poate că la ora asta e asistentul lui Gavril Pop. S-o fi specializînd în misitie.

NUȚA: *(pufnind)* Parcă-l văd vorbind de la inimă la inimă cu misiții. *(își stăpînește risul și redevine gravă)*

DOBROVICI: *(Vioricăi)* Ții minte cu cită grație te ajută să servești cafeaua? Parcă-l văd cum se ținea după dumneata cu mîinile împreunate cuvios. *(se aude sunînd)*

VIORICA: *(se apropie de ușă și strigă)* Intră, e deschis. *(își schimbă expresia, privind uimită spre ușă. Apare Borcea, cu gestul amintit de Dobrovici. Toți se uită uluiți la noul venit)*

BORCEA: *(liniștit, cu glasul învăluit și puțin trist)* Știu că sînteți mirați că mă vedeți. M-am obișnuit cu gîndul că voi fi privit cîtăva vreme cu neîncredere. E dureros.

DOBROVICI: *(măsurîndu-l din ochi)* Altă victimă?

BORCEA: O spuneți ironic, tovarășe profesor, dar din păcate, e adevărat. Am fost și eu fascinat de o personalitate mai puternică. *(uitîndu-se la Costel)* Și n-am fost singurul.

SANDU: Bine, o victimă fascinată. Dar acum ce dorești de la noi?

BORCEA: Nu știam că o să vă găsesc pe toți aici. Vroiam să-i cer tovarășei Mihăilescu un lucru care cred că mi se cuvine. Măcar atît:

VIORICA: Ți se cuvine ceva de la mine?

BORCEA: Un lucru care nu mi se poate contesta. Că am fost totdeauna cu inima alături de studenți. Chiar dacă afecțiunea mi-a fost uneori înșelată. Știți la cine mă refer? Și aș vrea, orice s-ar întîmpla, ca lucrul acesta să-mi fie confirmat. *(amar)* Cred că nu i se poate refuza asta unui om atît de lovit.

VIORICA: Prin urmare, un certificat?

BORCEA: Nu chiar, dar în calitate de dumnitule, din biroul U.T.M....

ELEONORA: *(dezlănțuită)* Certificat de bună purtare?... La mine să vii... și la toți care te cunosc... de ani de zile... certificat, da... cu foto-

grafie, număr și amprente digitale... asta ți s-ar cuveni! Culmea obrăzniciei... cu inima la studenți... nulitate ipocrită... Ieși, ieși afară!...
(*In timpul acestei erupții, Eleonora înaintază spre Borcea, care se retrage strategic spre ușă*)

BORCEA: (*iertător*) Înțeleg și asta și nu mă supăr. Dar veți vedea că e o greșeală. (*iese. Eleonora, care l-a urmărit pînă la ușă, se întoarce, rămîne o clipă tăcută, apoi face un gest larg*)

ELEONORA: Și eu mă știam un om calm și politicos!...

COSTEL: (*indignat*) Cine știe unde se mai strecoară licheaua asta? Te pomenești că se mai cațără pe undeva cu mutra lui de cotoi ipocrit!

DOBROVICI: (*meditativ*) Îmi vine să cred că o să se lovească peste tot de cîte un Sandu și de cîte o Viorică și n-o să-i fie ușor.

VIORICA: (*nu-și uită nici o clipă misiunea de educatoare*) Ce ne facem dacă dă de un Costel și-i vine mai ușor?
(*Sună telefonul; răspunde Costel*)

COSTEL: Da... Mihăilescu... Ce să-i spun? (*schimbă tonul, entuziast*) Cînd e plecarea?... Marți, adică peste trei zile?... Firește că e hotărîtă... De cînd a început lucrarea îi lipsește contactul cu terenul. (*cu puțină emfază*) Doar descoperirile de la Histria sînt în strînsă legătură cu subiectul ei... Da, da, o să fie gata, Noroc.

(*In timpul conversației, Viorica și Nuța ciulesc urechile, apoi sar de pe scaun și se apropie de telefon urmărind convorbirea aproape de receptor. In momentul cînd Costel pune receptorul jos, începe explozia*)

NUȚA: Ura, peste trei zile plecarea.

VIORICA: (*îngrijorată*) Costel, diseară ești de serviciu. Facem rucsacul.

NUȚA: (*brusc iluminată*) Eu îmi iau macheta. Vreau să văd dacă n-au făcut histrienii vreo greșeală cînd au construit cetatea. Căci macheta mea nu greșește.

COSTEL: Și unde o pui, în rucsac? Fetelor, fiți realiste.

NUȚA: Ce realism? Înainte de plecare sîntem în plin romantism.

VIORICA: (*către Nuța*) Îți dai seama? O să vedem cum răsare din pămînt o civilizație.

NUȚA: Cine știe? Poate găsim și noi vreo statuie, măcar o amforă. Dar ce, pe Venus din Millo n-au scos-o tot din pămînt? (*făcînd gestul*) Cu sapa. Și după ce terminăm cu săpatul — o baie bună în mare.

SANDU: Care mare? Ai rămas tot în antichitate. Histria a fost port la mare pe vremea lui Decebal. Acum e pe malul lacului Sinoe.

NUȚA: (*zdrobind orice obiecție*) Și ce? Lacul n-are apă? (*apucînd-o pe Viorica de umăr și zgîlțîind-o cu entuziasm furtunos*) Auzi Viorico, trei luni o să vedem cu ochii noștri și-o să dezgropăm cu mîinile ce am văzut numai în poze. (*face cîțiva pași de vals prin odaie ținînd-o pe Viorica de umăr. Se oprește brusc dînd cu ochii de Dobrovici*) Vă rog, să mă iertați, tovarășe profesor.

DOBROVICI: (*cu ton de confidență*) Să-ți spun un secret, tovarășă Oprea. Aș pleca și eu peste trei zile cu rucsacul, peria de dinți și hîrlețul. Tare aș vrea și eu să mai verific ce știu din bibliotecă, așa cum fac contemporanii mei de la Istorie. O să vedeți și voi cum e cînd simți sub degete că din pămînt nisipos începe să se contureze ceva. (*fetele ascultă cu ochii strălucitori*) N-ai modelat tu urciorul, n-ai sculptat tu statueta. Dar cînd răzuiești pămîntul cu spacul și împrăștii nisipul simți că le-ai creat din nou.

NUȚA: (*într-o explozie de entuziasm*) Veniți, tovarășe profesor, vă luăm, vă luăm.

DOBROVICI: *(cu regret, glumeț)* Dar vezi că marți am patru ore de curs, două ședințe și *(calculînd)* cincizeci de ani fără o lună.

NUȚA: Dumneavoastră? *(categoric)* Sînteți mai tînăr ca noi.

DOBROVICI: Dumneata mi-o spui din simpatie. Dar ciudat e că eu am ajuns la aceeași părere. Nu reușesc să mă simt bătrîn. Nu mă conving nici dovezile din oglindă. *(cu același ton de confidență)* Adevărul e că dumneata... că dumneavoastră toți îmi oferiți circumstanțe atenuante. Devine din ce în ce mai interesant să trăiești.

ELEONORA: *(visătoare)* Și eu aș mai pleca. Anul ăsta n-o să pot. Poate la anul.

DOBROVICI: Pînă una alta e timpul să plecăm acasă. Vii, Neguș?

NUȚA: Plec și eu. Trebuie să fac rost de o istorie a artelor. Propileele. E indispensabil.

SANDU: Toate douăzeci și patru de volume? Tot în rucsac le pui?

NUȚA: *(înciudată)* Numai unul. Artă greacă.

SANDU: *(în timp ce ies)* Tot cîntărește cinci chile.

(Ies Dobrovici, Eleonora, Sandu, Nuța. În timp ce Viorica îi conduce la ușă, Costel alege cîteva cărți din bibliotecă și le pune pe birou)

COSTEL: *(cătore Viorica)* Ți-am ales niște cărți pentru Histria. O să-ți prindă mai bine decît tomurile gigantice ale Nuței.

VIORICA: *(veselă)* L-ai pus și pe Zipferschmidt?

COSTEL: *(cu o umbră de tristeță)* Lasă-l pe Zipferschmidt. *(alt ton)* Să nu uiți caietul de schițe.

VIORICA: *(după ce-l privește atent)* Ce-i, Costel? Mi se pare că frumoasa ta frunte s-a acoperit de nouri? Iar ești îngrijorat de soarta cafelelor?

COSTEL: *(serios)* Crezi într-adevăr că numai asta însemni tu pentru mine?

VIORICA: *(schimbînd tonul)* Nu, nu cred. Mai ales acum, nu cred.

COSTEL: Tocmai acum, cînd încep să mă apropiu de idealul tău pedagogic...

VIORICA: Și pe urmă, trei luni, trec repede.

COSTEL: Depinde. Dacă le compari cu vîrsta căsniciei noastre, știi cît iese? Aproape un sfert. *(după o pauză)* Trebuie să fie frumos la Histria. În aprilie începe să încolțească iarba printre dărîmături și ruine. *(în acel moment se aude o bătaie în ușă. Absorbiți de discuție, cei doi soți nu observă)*

VIORICA: *(veselă)* Iarbă proaspătă și civilizație veche. O să înfig zilnic sapa în straturi de civilizație.

COSTEL: *(pe același ton cu Viorica)* Te și vezi ridicînd cîte o lopată plină de comori; una cu monezi, alta cu capete de Veneră, alta cu cioburi de vase pictate.

VIORICA: Cioburi și flori. *(cu elan)* Mușetel și albăstrițe printre coloane răsturnate. În fiecare scrisoare îți trimit cîte un exemplar din fiecare specie. *(rușinată de atîta sentimentalism.)* „La floare cînd vei privi, la mine te vei gîndi“. Ai să ai un rezumat vegetal al primăverii mele la Histria. *(o nouă bătaie în ușă)*

COSTEL: *(cu entuziasm)* Și eu o să vă termin macheta. O iau de unde v-ați poticnit voi. Împrumut de la Dobrovici niște cărți de arhitectură greacă și vă fac o piață cu portic, colonadă și tot ce trebuie. *(în timpul replicii lui Costel, ușa dinspre antreu se deschide și apare un necunoscut între două vîrste, cu o expresie puțin absentă și cu o servietă doldora. Necunoscutul salută cu capul pe cei doi care nu-l observă, apoi se așează pe un scaun privind cu bunăvoință și ascultînd cu interes conversația)* Ai să-ți vezi visul cu ochii. Ai să vezi unde și cum se certau Socrate cu sofistii. *(schimbînd tonul, puțin pedant)* Ar trebui

totuși să facem o listă. *(se întoarce îndreptându-se spre birou și rămîne împietrit descoperindu-l pe necunoscut. Viorica întorcîndu-se face și ea același gest)*

NECUNOScutUL: *(după o clipă de tăcere, în care timp Viorica și Costel l-au privit cu ochii holbați)* La ce oră începe ședința?

COSTEL: Care ședință?

NECUNOScutUL: De subcolectiv. *(ridicîndu-se politicos)* Îmi permiteți—conferențiar Eustațiu Buliga.

VIORICA: *(într-un strigăt)* Fantoma!

BULIGA: *(nedumerit)* Poftim?

COSTEL: *(repede, căutînd să acopere gafa Vioricăi)* Mă iertați că nu v-am recunoscut. Dar n-am avut încă onoarea. Nu v-am văzut pe la facultate.

BULIGA: *(aprobînd cu oarecare melancolie)* Da, sînt cam prins. Am multe munci... *(conștiincios)* Dar cînd am un moment liber, totdeauna trec pe la facultate.

COSTEL: Păcat că nu se potrivesc momentele cu ale catedrei.

BULIGA: *(inocent)* Da, păcat. *(cu ton de explorator)* Am observat că pe birou se găsesc totdeauna avize foarte interesante. De exemplu ieri era anunțată ședința asta de la ora șapte.

COSTEL: Da. Păcat numai că ați confundat avizele. Ședința de subcolectiv e mîine și nu la mine, la facultate. Adresa mea era dată pentru lucrările de stat.

BULIGA: *(dezolat)* Ce păcat... Și tocmai azi aveam o după amiază liberă! Mă scuzați. *(salută amabil și pleacă)* *(Costel și Viorica se privesc o clipă în tăcere)*

VIORICA: *(încîntată)* Am văzut-o și pe asta! Fantoma în carne și oase!

COSTEL: Pînă îl vedem a doua oară, ajungi și tu profesoară *(se oprește brusc observîndu-l pe Buliga care s-a reîntors și a băgat capul pe ușă)*

BULIGA: *(zîmbind cu multă politețe)* Vă rog să mă scuzați... O mică informație. Data concursului nu știți cînd s-a fixat?

COSTEL: Care concurs?

BULIGA: Pentru locul de profesor. *(explicînd)* Concurez și eu. *(observînd stupefacția celor doi soți)* La vechimea mea... Am șapte ani în învățămînt... Tot conferențiar. ... Nu șade bine... *(Cortina cade, în timp ce Buliga continuă să zîmbească amabil, așteptînd răspunsul, iar cei doi soți îl privesc uluiți)*

INIMA CE ARDE*)

*Pentru inima ce arde
Am pus lirei mele coarde.*

*Pentru inimile-aprinse
Imi sînt pînzele întinse.*

*Focul inimii curate
Pentru bucurie bate.*

*Numai inimile noastre
Cată zările albastre.*

*Inima ce stă-n vîltoare
Nu se stinge și nu moare.*

*Pentru-a lumii nalte vise
Inimile-s lămpi nestinse.*

SATIRĂ SCURTĂ

*Puține semne de tipar
Sînt într-o scurtă poezie...
Nu iei nimic... și nici măcar...
Un scaun la academie.*

*Se scriu poeme proaste, lungi,
Cu graba junelui poet...
Cît mai pușin, în mult să-ndrugi, —
La coș și odă și sonet...*

*Puține semne de tipar
Avea Shakespeare scriind sonete...
Gîndește-te cînd te așezi
La masa ta de scris, poete...*

*) Din volumul „Inima ce arde“, e va apare la E.S.P.L.A

CRISTIAN SÎRBU

CÎNTEC DE BĂTRÎNEȚE

*Bătrînețea? Ducă-se la dracul!
Dar mai are gânduri și de astea omul bătrîn de azi,
Da.
În curînd voi părăsi veacul
Și voi intra în umbră,
Ca-ntr-o încăpere sumbră.*

*Dintre toate viețuitoarele,
Doar omul știe că trebuie să moară.
Că trebuie să-și părăsească soarele,
Într-o seară.*

*Doar el trăiește în vecinătatea
Acestui gînd grozav.
De aceea, ca să înfrîngă moartea, e mare arhitect,
Inginer, poet și zugrav.*

*Da. Bătrînețea? Ducă-se la dracul!
Dar îmi e clar în minte:
În curînd voi părăsi veacul,
Și scriu.
Vreau să știu
Că am aruncat și eu în obrazul morții cu un pumn
de cuvinte:*

*— Huo, hîrcă nebună,
Cu priviri searbăde de lună!
Vreau să știu că așa bătrîn cum sînt
Și-a primit de la mine partea de ură
Și mormînt.*

*Însă dacă sînt bătrîn și trebuie să mor,
Ce are moartea cu miile de feciori
Ai lumii truditoare, care vor
Să trăiască,
Să muncească, să cînte,
Să iubească?*

*Ii văd în fabrici, pe ogoare,
Cum hărnicesc.
Ii văd sărbătoarea prin parcuri.
Imi place să-i văd fericiți,
Să-i văd că trăiesc.*

*Ochii lor sînt cînd aspri,
Cînd frumoși, cînd iscoditori.
După cum moartea
Cu coroană de nori
Cade și se urcă pe tron.*

*Plecată acum din Washington,
Pe toate continentele, le dă tîrcoale,
Dar ei îi ridică stavile în cale:
Uzine, hidrocentrale.
O lovesc cu silozuri de grîu peste bot.
Pictează. Și scriu poeme,
Să-i fie morții blesteme.
Și ei, într-o zi, la o adică,
O vor lua de chică!*

*Moarte,
Viața îți stă tot mai tare în față.
Grădinile științei înfloresc tot mai mult cu fiecare
dimineată.*

*Ține minte bine:
Omul a găsit în piatră focul soarelui pe pămînt,
Atomul.
In curînd, omul,
Te va zdrobi poate printre alte iazme și războaie și pe
tine.*

*Și îmi va fi mîngîierea și partea
Că am luptat și ți-am dorit, moarte dușmană, moartea!*

IOAN HOREĂ

RECUNOAȘTERE

„Și de-aceea tot ce mișcă-n țara asta, riul, ramul,
Mi-e prieten numai mie, iară ție dușman este...”

Eminescu.

I

*Rîvnind întreg pămîntul, ca un paianjen sur,
Imens și preistoric te svîrcolești în Ruhr,
Să mai străbați odată de-a lungul și de-a latul,
In haina ta fascistă ce ți-o croi Wehrmachtul.
Ai răscolit adîncuri de fier și de cărbune
Să dai unealta oarbă gîndirilor nebune,
Și te închipui iarăși demonul și trimisul
Să împlinești în lumea de azi apocalipsul.*

*De două ori în balta apusului căzut,
Ți-e platoșa cîrpită cu sînge și cu lut.
Au alergat stăpînii de dincol' de ocean
De-ți astupară țeasta cu-un capăt de cocean,
Că răsplineai duhoare de fum și descompus, —
Și-ai renăscut în fața stăpînitorilor, supus.*

*Un monstru, în picioare, hidos ca o momîie,
Îți dai parfum de floare și aromă de tămîie,
Visînd pieirea lumii în haos astronomic,
Sub fulgerele bombei și tunului atomic.*

*De-ar ști adîncul negru și piatra cu metale
Ce rosturi dai puterii și ridicării tale,
Și-ar revărsa vulcanic blestemele de lavă,
Să-ți mistuie făptura murdară și bolnavă.*

II

*Cînd mi-ai călcat ograda, ogorul și drumeagul,
Te-au blestemat și pruncul, și tatăl și moșneagul.
Unde-ți lăsai tu palma în semn de mîngîiere
Se-nfiora ființa de-otravă și de fiere,*

*Unde puneai călcîiul pe șesuri roditoare
Se mistuiau și ierburi și spice și cotoare.*

*Eu mă duceam de noapte pe cîmp la seceriș,
Și tu-mi pîndea comuna ca hoții, pe furiș.
Și de-am avut soție, ori fiică, ori iubită,
Pe drum, în ziua mare, ai vrut-o pîngărită.*

*Cine-ți poști atunci pe-aici căutătura,
Să-mi furi odihna casei, spurcîndu-mi bătătura?
Și cine-ți arătase cărarea bătucită
Să te ascunzi ca fiara hulpavă și pocită?
Mi-ai împușcat copilul și vita din poiată,
Dar nu ți-am spus „stăpîne” nicicum și niciodată.
Cîrmuitorii țării de-au năzuit atîta,
Eu ți-am ieșit în cale cu furca și cu bita.*

III

*Stăpîn acestor locuri, spre veacuri de mă-ntorn,
M-aud cîntînd din frunză, din fluier și din corn.
Mă troieniră multe de rău și de mai rău,
Mi s-a strigat și slugă, și prost, și nătărău,
Mi s-a ascuns și dreptul pămîntului și viței,
Cînd eu purtam în suflet cîntarea Mioriței.
Cu Meșterul Manole și Toma Alimoș
Eu țara mi-am zidit-o din moș și din strămoș.
Din cărțile pe care eu le scriam în glie
Bălcescu învățase să lupte și să scrie.
Și din această țară pe care-o cînt și-o apăr
A răsărit poemul eternului Luceafăr,
Luminător în calea durerii și-a iubirii,
Asemeni doinei mele și glasurilor firii.*

IV

*Oricît am fost de mare, mi s-a strigat că-s mic,
De bunurile lumii eu n-am știut nimic.
Trecui prin anotimpuri cu pluguri și otice,
Impodobind pămîntul cu poame și cu spice.
Dar de-am trăit cu mierla pe cîmpuri și cu sturzul,
Spre glasurile holdei mi-am aplecat auzul,
Și preîнду-mi locul din vale și din grui,
Eu n-am tăiat hotarul, nici brazda nimănu,
Și niciodată vremea amiezii ori a cinii
Nu m-a găsit prădîndu-mi în casa lor vecinii.
Doar cînd apocaliptic te-ai ridicat din Ruhr,
Să storci întreg pămîntul, ca un paianjen sur,
Poftindu-ți pocitura să-mi calce pe fruntarii,
Cîrmuitorii țării își puseră jîndarii
De mi-au luat feciorul din cîmp și l-au trimis*

*În răsărit cu tine, la jaf și la ucis, —
 Și-au mers și ei cu tine, ca șerpii cu șacalii,
 Să sece apa Volgăi, să spulbere Uralii,
 Incolăciți în jurul celui mai mare trunchi,
 Neputincioși dorindu-i căderile-n genunchi,
 Nebănuind pe fața semețului popor
 Un semn al urii mele și-al prăbușirii lor.*

V

*Te văd legîndu-ți iarăși grenada la centură,
 Și simt înfiorare de scîrbă și de ură.
 Reamintindu-mi anii în care-ai fost venit,
 În juru-mi simt puterea ce crește înmiit.
 Acum sînt eu stăpînul aici și nu e altul;
 Imi înfloresc orașul, pămîntul meu și satul,
 Și lumea fără margini, cu oameni și cu bunuri
 O simt apropiată în case și-n cătunuri.
 De mi-i călca iar țara și casa și ograda,
 Spurcîndu-mi praful verii ori bruma ori zăpada,
 Tu, dușmanul de moarte al lumii și al meu,
 Blestem fără de seamăn te-o-ntîmpina mereu.
 De-i poposi-n amiază la umbră de stejar,
 Te va încinge-n flăcări frunzarul, și în jar.
 Unde ți-i face seara bîrlogul și culcușul,
 Te va primi și firul de iarbă cu tăiușul.
 Vei căuta fîntînă cu apă și găleată,
 Și nu-ți va sta fîntîna în cale niciodată,
 Te vei plimba pe drumuri cu sălcii plîngătoare
 Și fiecare creangă-ți va fi spînzurătoare.
 Și noaptea, cînd vei trece de porțile comunii
 Mă vor striga pe nume lămpașurile lunii,
 Să-ți recunosc sub cască, în rînjetul de fiară
 Ce gînduri te mai poartă pe-aceste locuri iară
 Și să despice pămîntul cu sapa și lopata,
 Precum mă învățară bunicul meu și tata,
 De-apururi să te-ngroape ca pe-un paianjen sur,
 În svîrcolirea morții ce te-a pornit din Ruhr.*

*Dar neamurile lumii lăsa-te-vor în pace
 Ca să pornești în voie, încolo și înapoi?*

ȘOAPTA

*Din pădure, un crîmpei
se ivea sub lună,-ncet,
cu luceferii, buchet,
răsăriți deasupra ei.*

*Incepuse sărbătoarea:
concerta privighetoarea!*

*Fauna ofta: „Sublim!
Trebuie să-i mulțumim!“
De-asta, cunoscîndu-și darul,
la sfîrșit vorbi măgarul:*

*„Vreau ca să aclam, fierbinte,
vocea excepțională
care ne-a rămas în minte
ca mireazma în migdală;
o admir! In ea răsună
coarde — razele de lună,
auzi șopot de izvoare,
simți arome, vezi culoare;
gingășie de copil
poartă, fiecare tril,
sau (cînd partitura-i sumbră)
te conduce-n bolți de umbră;
scapără-n adîncul ei
bogăție de idei“...*

★

*Mai tîrziu, într-o vîlcea,
tot măgarul șușotea:..
„Cîntul ei? Mare scofală!
Nu pricep cum ți-a plăcut
partea de la început.
E-mbîcsită de morală...“*

.
Un măgar, fără-ndoială.

FABULA CARILOR

*Se așezase pădurarul jos
în fața arborelui celui mai vînjos,
gîndind să-i taie crengile bolnave;
și-n liniștea pădurii de stejari,
prin zvon de ierburi și de foi jilave,
el auzi vorbind doi viermușori, doi cari:*

*„Pe vremuri — zicea unul — la oraș,
în mobile îmi construïam lăcaș
și ronțăiam numai din lemn gustos
de cedru, palisandru, abanos...
Am ros odată chiar un tron episcopal
făcut din chiparos și din santal, —
dar nici în epocile de melancolie,
cînd mă hrăneam cu scînduri de sicrie,
prin minte nu mi-ar fi trecut măcar
că am s-ajung să rod tulpină de stejar,
tocîndu-mi dinții-n aspra sa esență...”*

*Acum, bazat pe vasta mea experiență
și-mpins de-o naltă atitudine morală,
mă simt dator să fac nepriceputului de pădurar
o critică principială:
găsesc, în primul rînd, că dinsul n-are
despre tăiat nici noțiunile elementare;
în plus, găsesc că el și biata lui secure
sînt pe poziții net inferioare
față de lemnul tare, de pădure;
deaceea, practic, tot ce pot propune,
e să se mulțumească vreacurî să adune“...*

*În freamătul frunzișului înalt
șopti dulceag viermușul celălalt:*

*„Prietene, de ani, de cînd exist,
am ronțăit și eu esențe fine,
așa că mă pricep destul de bine
și te aprob acum, ca specialist:
nu-i pentru pădurar o altă cale
decît s-asculte sfatul dumitale“...*

*Principiali și foarte pricepuți
sînt cei doi cari. Vă par necunoscuți?*

EPILOG

*Iși apucă securea pădurarul
și, pînă seara, curăță stejarul.*

CALITĂȚILE CĂMILEI

*De arșița pustiului fiindu-i silă
se afunda-n pădure o cămilă...*

*Și cum mergea, domol, în drumul ei,
sorbind mireasmă dulce și răcoare
din ierburi și din apă de izvoare,
văzu într-o poiană trei căței.*

— „Hai — spuse unul — s-o lătrăm puțin
că o privesc și-mi vine să leșin
cînd văd ce piele răpănoasă are
și ce mai ghebă-i crește în spinare“...

Al doilea răspunse:

— „Mă abțin!

*Prudența mi se pare necesară,
căci matahala s-ar putea să fie
cu omul în relații de prietenie;
parcă l-am auzit vorbind de ea, aseară“...*

Ciuli urechile primul cățel:

— „Pe om? L-ai auzit vorbind, pe el?
Nu m-ar mira... Cred că punea temei
pe lucruri rare, deci pe pielea ei
ca și pe splendida curbură
cu linie atît de pură
pe care ea o poartă-n spate,
cu eleganță și cu gravitate“...

— „Păi eu, mai adineauri, ce ți-am zis?
Pot să repet și pot să dau în scris:
de răscolești tot regnul animal
cămilei greu îi vei găsi egal
și nimeni n-are calități ca ea,
etcetera, etcetera“...

★

*Povestea nu am spus-o-ntîmplător:
sînt printre noi asemenea căței
lingăi, schimbînd păreri din zbor,
rotindu-și coada hotărît sau lent,
vorbind cu patos sau tăcînd, prudent.*

E bine să ne amintim de ei...

G. TALAZ

VIS...

*T*inut înțelenit ce pare sigură
Mișind din el doar pirul de pustiu
Și oameni ce amarnic sterp și-l știu
De veacuri vitregia i-o îndură.

*Ei, bine, iată! — eu visez, dar știu,
Că visul meu va deveni făptură
Cu împliniri ce-or depăși măsură —
Un visător de adevăr să fiu.*

*Pe-ntinsu-acesta ochii vor să vadă
Curînd covor de ape unduind
Un poale de orașe și livadă;*

*In port corăbii și copii cîntînd
Și-ntinse lanuri cu bogată roadă,
Că-i fapt ce comunismu-și pune-n gînd.*

CÎNTECUL COPILULUI

*Fetița-mi doarme. Azi a scris încet
Întîile cuvinte pe caiet.
Și mîndră că a-nvins o muncă grea,
Și-a „adormit“ caietul lîngă ea.*

*Doar visele șoptesc prin încăpere.
Fetița le zîmbește... cald... tăcere...
Înghesuită, mai să nu încapă,
Păpușa-i stă-ntre cărți, pe-un raft de-o șchioapă.*

*Sărut obrazul drag și liniștit.
Copil! Copil de astăzi fericit!
Tu vei citi din cărți pe care noi
Nu le-am știut nainte de război!*

*Corceaghin? Omul nou, puternic, viu?
Sau Morozov?... I-am cunoscut tîrziu!
Dar tu, copil iubit, tu zi de zi
Printre asemeni oameni vei trăi!*

*Iar Andersen, De Foe, sau Jules Verne,
Minunile ce-n slova lor aștern,
Nu-ți vor lăsa doar sufletul aprins,
Flămînd de vise mari, de neatins!*

*Tu nu-ți vei duce viața la-ntîmplare!
Ai lîngă tine un prieten mare!
Cu el muta-vei munți, isca-vei ape,
Și luna, stelele-ți vor fi aproape!*

*Cu el de neatins n-are să-ți pară
Nici drumeția interplanetară!...
În inimă, el luptă să-ntărească
Iubire și conștiință omenească.*

*Și zdrobitoare, ura să existe,
Pentru dușmanii lumii comuniste!
Nu cumva să-ți slăbească simțămîntul
De mîndru om, care-a-ndrăgit pămîntul!*

STRADA PRIMĂVERII

I

1

Ziua bună se cunoaște de dimineață, spune o vorbă bătrânească. La fel gîdea și Natalia Vechiu în dimineața aceea. Se sculase ca de obicei odată cu răsăritul soarelui, și ieșind în ogradă își ridicase fața zbîrcită către cerul limpede. Lumina puternică o făcu să închidă ochii pentru o clipă. Zîmbi. Nu-și dădea seama de ce. Și nici nu căuta să se întrebe, cu toate că în ultimii ani zîmbea destul de rar. Porni agale către poartă, pe lîngă straturile cu flori. Din mers, atingea cu degetele vizdoagele portocalii, de parcă ar fi mîngîiat fața unui copil netrezit încă din somnul dulce al dimineții. Apoi deschise poarta și ieși în drum. Își vîrî sub pestelcă mîinile umezite de roua ce mai stăruia încă pe petalele florilor și cătă cu privirea în susul străzii. În acest ceas al dimineții, cartierul era încă cuprins de o liniște odihnitoare. Din cînd în cînd, se auzea lătratul leneș al unui ciîne ori zgomotul unei porți trîntite. Natalia scoase un oftat adînc și se rezemă de tărășul porții. Nu era prima dată cînd făcea acest lucru. Se împlineau aproape cinci ani de cînd Natalia ieșea în poartă de cîteva ori pe zi, scruta cu privirea lungul străzii, ofta adînc, stînd nemișcată pînă i se umezeau ochii asemenea florilor din straturi, încărcate de rouă. Aștepta. Știa bine că așteptarea ei este mai mult o amăgire, dar de fiecare dată își spunea: „Poate vine. Odată mă trezesc cu el în ogradă!” La acest gînd, inima începea să i se zbată cu neastîmpăr în ascunzișul ei. O cuprindea o sfîrșeală și picioarele i se muiau de la genunchi.

„Cine știe, poate vine“, gîndi și de data aceasta. Mai stătu cîteva clipe, apoi intră în ogradă, închise poarta și porni spre casă cu pași mărunți. Nu știa nici ea ce are, dar parcă se simțea mai sprintenă ca în alte zile. Chiar și pîrdalnicul de reumatism care se ținea scai de ea de vreo treizeci de ani, parcă o uitase. O bucată de vreme zăbovi pe lîngă straturile de flori, smulgînd cu îndemînare volbura crescută pe lîngă tulpinele de condurași, busuioc și gura leului. Așa cum stătea aplecată, Natalia mai-mai că nu se zărea dintre flori. Nici în tinerețea ei nu fusese prea arătoasă, dar cei peste șazeci de ani o îpuținaseră binișor la trup.

După o bucată de vreme intră în casă. De pe pat sări un motan mare, roșcat care începu a toarce, dezmiardîndu-se pe lîngă picioarele Nataliei. Bătrîna îl privi cîteva clipe, apoi îl îndepărtă cu piciorul, ușor, vorbindu-i cu glas de dojană:

— Ia nu te mai alinta... dihanie! Dormi cît îi ziua le mare și șoarecii îți foiesc pe la nas. Puturosule!

Natalia însă uită repede de lenea motanului și, cotrobăind într-un dulap, scoase o bucată de mămăligă, o fărîmiță într-un taler și-i dădu motanului să mănînce, probozindu-l mai departe:

— Noroc de mine, altfel ai umbla prin străini, lihnit de foame. Mănînci cu ochii închiși, ai! Mîine-poimîine ai să spui că nu-ți dau de mîncare. „Eu n-am văzut“, așa ai să zici, leneșule!

Motanul însă mîncea liniștit și nici că-i păsa de dojana stăpînei.

Natalia își mai făcu o bucată de vreme treabă prin casă, ștergînd colbul și strîngînd patul. Cînd crezu că a terminat totul, vru să iasă afară, dar ochii-i întîlniră un rînd de haine pus pe un umeras agățat într-un cui din perete. Se opri. „Nu le-am scuturat de săptămîina trecută. Te pomenești că dau moliile în ele“, gîndi Natalia. Apucă hainele cu băgare de seamă, parcă temîndu-se să nu se rupă în mîinile ei, luă de pe masă o perie roasă și ieși în ogradă. Întinse hainele pe gîrduțul ce despărțea ograda în două și începu să le perie cu răbdare. Lucrul acesta îl făcea de aproape cinci ani, și de fiecare dată mîinile îi tremurau, încît abia mai putea ține peria. De multe ori, și mai cu seamă în ultimii ani, Natalia a fost la un pas de a vinde hainele. Se întîmplase ca zile în șir să nu aibă ce mîncea. A răbdut, trăind cu te miri ce, dar hainele nu le-a vîndut. Vecinele care îi călcau pragul și îi cunoșteau nevoile o îndemneau mereu: „Da' vinde-le odată, femeie. Mai astupi acolo, nevoia. Și pe urmă e păcat, că putrezesc“. Natalia a rămas neînduplecată. Aștepta. Era o așteptare pe care de multe ori o socotea fără temeii. Dar nu îndrăznea să renunțe la această așteptare. Și nici nu putea.

Natalia Vechiu își aștepta singurul ei copil. Pe Mihai nu-l mai văzuse din '41. Vîntul rău al războiului îl împinsese undeva pe îndepărtatele meleaguri ale Rusiei. O bucată de vreme, Natalia a primit scrisori de la el. Semn că trăia. Scrisorile erau mîngîierca ei. Alerga cu ele de la vecin la vecin ca să i le citească. O dată, de două ori, de zece ori; pînă venea altă scrisoare. De la o vreme însă n-a mai primit. Aștepta îndurerată o veste, dar vestea nu mai venea. Pîndea poștașul și de departe îi ieșea înainte. Dar de fiecare dată intra în ogradă cu mîna goală și cu inima friptă. Totuși, nu se lăsa copleșită. Se îmbărbăta, zicîndu-și: „Ei, săracul! Cine știe ce necazuri are el pe cap. Poate numai de scris nu-i arde“.

Într-o zi însă, poștașul i-a bătut în poartă. Natalia a alergat într-un suflet, gîndind: „Trebuie să fie de la Mihai“. Din altă parte nu primea ea scrisori. A apucat atunci plicul cu mîna tremurîndă, l-a întors pe dos și pe față, apoi, roasă de nerăbdare ca niciodată, i l-a întins înapoi poștașului, rugîndu-l cu glas scăzut:

— Deschide-l dumneata...

Cît a stat atunci la poartă nu-și aduce nici azi aminte. Poștașul plecase, iar ea plîngea cu fruntea rezemată de zaplaz și cu plicul strîns în pumn. Un cuvînt citit de poștaș în scrisoare îi stăruia în minte: *dispărut*. Mihai al ei era dat dispărut. Cine știe, poate îl amestecase cu pămîntul vre-o ghiulea, de nu l-a mai putut găsi nimenea. O săptămîină a zăcut Natalia în pat. Vecinii au căutat să-i mai ogioască durerea, deslușindu-i că printre cei dați dispăruți pot fi și prizonieri.

Gîndul că Mihai poate fi prizonier, a făcut-o să prindă din nou puteri. Pînă în '46, primăvara, a așteptat cu atîta încredere, de parcă Mihai al ei ar fi vestit-o că vine. Vremea lungă care trecuse, însă, a pus-o iar pe gînduri. Într-o zi, Natalia a hotărît să ridice parastasele pentru odihna sufletului lui Mihai. Totuși, nici după asta, gîndul că băiatul se mai poate întoarce, n-a părăsit-o cu desăvîrșire. Acest gînd o urmărea ca o mîngîiere.

Acum, stînd în ogradă și periind hainele lui Mihai, toate acestea îi treceau prin minte atît de viu de parcă ieri-alaltăieri s-ar fi întîmplat. Continuă să perie hainele cu luare aminte, scoțînd din cînd în cînd cîte un oftat din adîncul sufletului.

2

Tot în această dimineață, un bărbat tînăr, bine legat la trup, îmbrăcat ostășește, cobora dintr-un tren în gara orașului. În spate purta o raniță cu clapă de piele de căprioară, asemănătoare cu cele ale vînătorilor de munte, iar în mînă un mic geamantan. Cîteva clipe, ostașul se opri pironindu-și privirea pe tabla care indica numele gării. Fața i se luminează de un zîmbet larg. Simți cum un val neobișnuit de fierbințeală îi cuprinde întreaga ființă. Știa bine unde a coborît. Cunoștea gara aceasta așa cum își cunoștea huzunarele și totuși, parcă nu-i venea a crede. Murmură: „Iată-mă în sfîrșit, acasă!” Acuș-acuș va pune piciorul în ogradă. Și, parcă împins din spate de puter nice mîini nevăzute, porni spre ieșire cu pași repezi, aproape alergînd. „Acasă, cît mai repede acasă”, parcă îi șoptea cineva la ureche. Mergea pe drum ca în vis. Nu vedea nici case, nici oameni. Fără să vrea, pașii îl duceau pe drumul cel mai scurt. Și totuși i se părea că stă pe loc, că are pietre de moară legate de picioare. Cu ani în urmă, făcuse drumul acesta poate de sute de ori, socotindu-l o nimica toată. Acuma însă i se părea nesfîrșit. Gîndi chiar că poate nici nu va avea putere să ajungă pînă acasă.

De cum trecu podul peste apa ce tăia orașul în două, inima-i începu să nu mai aibă astîmpăr. Se apropia de casă. Căută să fie mai cu luare aminte la oamenii și casele pe lîngă care trecea. Străzile erau aceleași, casele, așa cum le știa de cînd plecase.

În sfîrșit, iată-l ajuns în dreptul străzii lui. Se opri rezemîndu-se de un stîlp de telegraf: nu mai avea putere.

Își potrivea ranița mai bine în spinare, mută geamantanul dintr-o mînă în alta, apoi porni hotărît.

Încă puțin și va ajunge. Pe lîngă el trec din cînd în cînd cîte un om-doi. Îi privește cu atenție, dar nu-i cunoaște. După îmbrăcăminte însă îi știe unde se duc. Unii, cei cu haine mai unsuroase, la atelierele căilor ferate. Ceilalți, și mai cu seamă femeile, la fabrica textilă din apropiere, pe lîngă care a trecut și pe care — abia își dădea seama — nici nu a băgat-o în seamă.

Merse mai departe. Poate că nu mai găsește acasă pe nimeni. Pînă acum a alungat gîndul acesta cu înverșunare. Gîndește: „E prea de dimineață; oamenii sînt încă pe la casele lor”. Dar iată că are pînă acasă ceva mai puțin de o sută de pași. Uite cișmeaua. Cișmeaua de la care a cărat apă de atîtea ori. Și la cișmea e un om cu două găleți. E moș Humulescu. Cum naiba să nu și-l amintească; doar mai ieri îi ajuta moșului la dus gălețile cu apă. Uite că și moș Humulescu se uită la el, dar nu-l recunoaște. „Se vede că m-am schimbat mult”, gîndește tînărul. Ar fi vrut să-i spuie moșului cîteva cuvinte, dar renunță. Se temea că moșul îl va ține prea mult de vorbă cînd o să afle cine-i. Merge mai departe. Mai are pînă la poartă douăzeci de pași. Uite casa. Casa lor joasă, acoperită cu tablă, peste care din loc în loc e așezat cîte un pietroi mai mare ori cîte o prăjină grea de lemn. El le-a așezat ca să nu smulgă vîntul tabla învechită.

Încă cinci pași, încă trei, doi, unul. Mîna a apucat clampa porții. Tînărul simte cum i se lasă peste ochi o ceață. Deschide poarta încet; pășește cu sfială în ogradă. Se oprește. Vrea să meargă mai departe și nu poate.

Bucuria l-a copleșit, l-a înmuiat. A văzut în ogradă o femeie periind niște haine. A recunoscut-o. Pornește spre ea mai mult în neștire.

Natalia stătea cu spatele spre poartă, lângă gardul din fundul curții. Gîndind că a periat destul hainele, le luă de pe gardul și le așeză cu băgare de seamă pe mînă, apoi se întoarse pornind către casă. Dar nu făcu decît un pas și se opri. Privirea ei întîlni omul îmbrăcat în haine soldățești care venea spre ea. Clipi de cîteva ori ca în fața unei vedenii. Un tremur îi cuprinse tot corpul. Strînse instinctiv hainele la piept, șoptind abia auzit:

— Mihăiță...

Tînărul o cuprinse în brațele lui vînjoase, uitînd să lase geamantanul din mînă.

Mama și fiul plîngeau înfundat, tăcuți.

3

Inima de mamă e atît de bună că o poți pune la rană. E atît de fierbinte, că te poți încălzi la ea pe cel mai strașnic ger.

Mihai simțea mai mult ca niciodată lucrul acesta. Stătea întins pe pat urmărind-o cu privirea pe maică-sa. Bătrîna umbla prin casă ca titirezul. Nu avea astîmpăr nici cît îi leacul. Muta un scaun ici, ștergea niște colb închipuit dincolo. Scotea la iuteală unul după altul toate lucrurile legate de ființa lui Mihai. Uite o cămașă gata călcată, purtînd miros înțepător de naftalină. O pereche de ciorapi țîrîți cu migală. Chiar și șapca. Uite șapca luidelucru, care mai poartă peici, pe colo, urme de rugină. Toate sînt grămadă lângă el, pe pat. De cîte ori găsește un lucrușor și-l aduce, Natalia se așează pe marginea patului, mîngîie cu palma fața sau mîna lui Mihai și pentru a nu se știe cîta oară, repetă:

— Și zi, te-ai întors... băiatul mamei!

Apoi iar își caută de treabă. Pune apă la încălzit. Uită că numai cu un ceas înainte a curățat hainele și se apucă din nou să le perie, de data asta în casă.

— Și zi, te-ai întors... băiețelul mamei. Of, că tare mult te-am mai așteptat, tare mult!

Se leagănă de la mijloc, cuprinde cu privirea încăperea, apoi adaugă:

— S-a umplut casa de lumină.

Se oprește din ștersul hainelor, cată lung la Mihai, cu capul lăsat pe o parte, apoi tresare.

— Păcatele mele, cum am uitat! Ți-o fi foame.

Lasă hainele din mînă și se duce la dulap. Cotrobăiește ce cotrobăiește, ostează, apoi pune pe masă o bucată de mămăliguță și parcă rușinată de sărăcia ei, vorbește cu glas scăzut:

— E greu cu mîncarea, Mihai...

— Știu, mamă.

Natalia stă o clipă pe gînduri, apoi adăugă, îndreptîndu-se spre ușă cu pași mărunți:

— Ia stai, că am ceva...

Mihai aude umblînd prin pod. Natalia se întoarce aducînd vreo zece nuci. Le sparge cu un lemn pe pragul ușii, curăță miezul și-l întinde lui Mihai.

— Ia, dragu'mamei. Ce să-ți mai dau? Ce să-ți mai fac? Poate vrei un ceai?

— Lasă, mamă... nu te mai necăji. O să facem noi rost și de mîncare.

— Hei, Mihăiță mamă, e mare bătaia lui Dumnezeu. Curg necazurile gîrlă. S-a dus pustiul de război... i-a luat locul seceta. Arde pămîntul. Mor plozii. Mor oameni bătrîni.

— O să treacă, mamă.

— Să dea Dumnezeu, oftă bătrîna. Eu una, cu tine în casă, cred că nu mai am nevoie nici de mîncare.

Pînă spre seară au tot povestit. A aflat Mihai cîte s-au petrecut în cartier în lipsa lui. Cîți s-au născut, cîți au murit. Natalia a luat la rînd casă cu casă, familie cu familie. Multe s-au mai petrecut. Toma Emacu, cizmarul din colț, a pierit undeva pe front, tot în Rusia. Varvara, nevastă-sa, din slabă ce a fost s-a uscat și mai mult, de parcă au intrat în ea trei ofițeri. Fiică-sa, Zamfira, a apucat pe drumuri rele. Tot timpul războiului s-a ținut cu nemții iar acum iese noaptea în stradă după cîștig. Pe Berman, cel care ținea dugheană în capătul străzii, l-au uns nemții cu gaz într-o noapte și i-au dat foc. A alergat omul pe stradă ca o făclie aprinsă, urlînd, înnebunit de durere, pînă a nimerit în ogradă la Sevastos, cel ce lucra la poștă. Sevastos a ieșit afară numai în izmene, cu o coadă de lopată în mînă și a prins a-l croi pe Berman, pînă l-a scos în stradă, răcnind cît îl ținea gura: „afară, jidane, că-mi aprinzi casa“. Dar Dumnezeu vede și nu iartă, povestea mai departe Natalia. Peste cîteva luni, Sevastos și-a cărat acasă cu cearceaful cei doi plozi pe care-i avea. Îi bucătelise pe cîmp o grenadă sau dracu' știe ce. De atunci, Sevastos s-a cam scrîntit la minte. Cele cinci fete ale lui Comărneanu, brutarul, au crescut mari și-s numai bune de măritat. Lucrează toate la fabrica de țesut. Comărneanu nu lucrează nicăierea. Dacă nu-i făină! Îl țin fetele. Vasile Pîslaru, dulgherul, a stat pînă în '44 în pușcărie. Nevas-tă-sa a muncit cu ziua pe la unul și pe la altul, cîștigînd pîinea. Odată pe săptămînă pleca la pușcărie cu legăturica. Îi ducea lui Pîslaru de mîncare. Acum, Pîslaru cică e la putere. El era mai de mult de partea comuniștilor. Dar tot o duce greu. Rabdă și el de foame ca toți oamenii. Valentina lui Șoimu s-a făcut frumoasă foc...

Mihai tresări. O întrebă pe mamă-sa, cu voce scăzută:

— S-a măritat?

— Cine?

— Vorbeai de Valentina...

Natalia tăcu cîteva clipe, privindu-l pe Mihai cu coada ochiului.

— Da' de unde. Se vede că te așteaptă. Bună fată. Frumușică, vred-nică. Spirt, nu alta.

— Cine știe, poate m-a uitat, — vorbi Mihai, privind gînditor pe fereastră.

— Nu te potrive. Ce-a mai plîns sărăcuța, cînd a auzit că nu mai ești! Și mai dăunăzi, cînd m-am întîlnit cu ea, pomenea de tine. Zicea că citește mereu scrisorile cîte i le-ai trimis de pe front. Și scrisorile ce le primeam eu, tot ea le citea. Plîngeam amîndouă.

Mihai nu spuse nimic. Oare chiar să nu-l fi uitat? Cine știe; poate că de asta nici nu s-a măritat pînă acuma. Și doar legăturile lor nu au fost cine știe ce strînse. Cînd începuseră a se cunoaște mai bine el a plecat pe front. A continuat să-i scrie scrisori și ea i-a răspuns de fiecare dată. Ce-i drept, prin scrisori parcă se apropiaseră mai mult. Mihai nu o dăduse uitării pe Valentina, dar în ultima vreme căutase să se obișnuiască cu gîndul că o va găsi măritată. Gîndise că e mai bine așa, decît să spere și pînă la urmă să se aleagă cu părerea de rău. Dar uite că încă nu s-a măritat. Și el, ca prostul, s-a gîndit să o uite. Zîmbi la gîndul că o bucurie se va adăuga lîngă alta.

O găsisse pe maică-sa în viață, sănătoasă; așa cum dorise ani de-a rîndul. Fata îl aștepta; nu-l uitase. Cum o fi arătînd oare? S-o fi schimbat mult?

— Ce face Valentina, mamă?

— Ce să facă, lucrează și ea la fabrică...

Natalia iscodi cu luarc-aminte fața lui Mihai și, parcă ghicindu-i gîndurile, adăugă:

— Pînă spre seară nu-i acasă.

Apoi, schimbînd vorba, îl îndemnă pe Mihai să se spele, să se schimbe, și ieși în ogradă. Mihai o auzi vorbind către cineva care pe semne era în drum.

— Mare bucurie, cumătră Ileana, mare! L-a adus dumnezeu pe Mihă-iță acasă. Nici nu mă aflu pe pămînt. Parcă zbor, nu alta.

— Alei, dragă, nu mai spune! Bucurie pe dumneata, cum nici că se mai poate. Mare minune. Ia zi-i să iasă pînă afară, să-l văd și eu.

— Acum se spală și el că-i venit de pe drum, mai spuse Natalia și intră în casă rîzînd.

— A aflat Ileana c-ai venit. Într-un ceas știe toată mahalaua.

Ileana Vară era vecină cu Natalia. Trăia singură din pensia lui bărbat-său care fusese ceferist. Era o femeie mărunțică, negricioasă, cu fața ciupită de vîrsat. Număra anii Nataliei. Avea o meteahnă de care nu se putea deslăra nici cum. Ducea vorba din casă în casă, din om în om, mai dihai ca vîntul. Cum afla o veste care i se părea ei mai de soi, nu-și mai afla locul în casă. Pornea. Parcă umbla cu colindul. Din pricina asta, gurile rele din cartier i-au scornit o poreclă: *Larga*. Altfel, era socotită femeie de treabă. Nu umbla cu vorbe rele, de ocară. Pe deasupra mai era și săritoare la nevoie. Vestea venirii lui Mihai i se păru nemai pomenită. Porni cu colindul, uitînd că avea în mîna sticla de la lampă, pecare tocmai o ștergea. Umbla cum îi prîsnelul.

— A venit Mihai al lui Vechiu, dragă. Să mor! Să știi că Natalia întinește și se mărită din nou.

Vestea a trecut din casă în casă. Nu a rămas nimeni care să nu fi aflat.

— Mi-a spus Larga cu gura ei. Dacă ea nu știe, atunci cine vrei să știe?!

Începuse să amurzească. Natalia aprinse lampa și puse la copt în sobă cîteva felii de bostan. Atîta mai avea în casă. Mihai sedea pe pat și povestea cîte și mai cîte din viața de prizonierat. Natalia se minuna și din cînd în cînd întreba, plină de curiozitate:

— Și zici că vă dădea de mîncare?

— Ne dădea, mamă, cum să nu ne dea. Cînd munceam bine, primeam pînă la un chil de piine pe zi!

— Nu mai spune! Și noi nu avem acum cu ce chiorî un șoarece. — Da, așa-i. De cînd lumea rușii au fost oamenii lui dumnezeu.

Cineva bătu tare în ușă, vorbind cu glas gros:

— Bucuroși de musafiri?

Natalia sări iute și deschise ușa. În casă intră Vasile Pîslaru. Era un om de vreo cincizeci de ani, destul de înalt, roșcovan la față. Fruntea înaltă îi era brăzdată de trei cute adînci. Purta mustață tunsă scurt, iar sprîncenele îi erau nefiresc de stufoase.

De cum intră pe ușă, pironi ochii cenușii pe chipul lui Mihai. Îl cerceță cîteva clipe, apoi îi întinse o mîna mare, aspiă.

— Ai venit, măi băiete?! Lumea îți dă de pomană și tu cît muntele.

Pîslaru își dezbracă scurta de postav sur, cu care Mihai îl mai văzuse

îmbrăcat și înainte de război, și după ce își încălzi mâinile deasupra sobei, se așază pe pat lângă Mihai, îi cuprinse umerii întorcându-l cu fața mai către lumină ca să-l vadă mai bine și continuă vorba rîzînd:

— Te-ai făcut om în toată legea. Mai ieri erai un țînc. Ei, cum te-ai împăcat cu viața de prizonier?

— Potrivit, bădie Pîslaru. Am muncit și am așteptat.

— Hm! — mormăi dulgherul, mușcîndu-și mustața. De-ai tăi, de țară, nu ți-a fost dor de loc?

— Ba încă cum... Vestile din țară erau prețuite mai dihai ca pîinea.

— Asta nu-i rău. Și ce fel de veste a-ți aflat?

— De tot felul. Aveam gazeta noastră, a prizonierilor. Am aflat și despre ce făceau nemții în țară, și despre răsturnarea lui Antonescu, și despre lupta Partidului Comunist... Mihai se însufleți: — Cînd s-a încheiat armistițiul a fost o bucurie strașnică. Să vezi cum am aflat. Asta înainte de a apare în gazetă. Lucram la cîmp, într-un sovhoz, la treerat. Era pe la amiază. Ardea un soare de ziceai că acuși iau foc paie. Odată numai ce auzim pe unul Șarpe, ce lucra cocoțat pe o șiră: „Măi băieți, vine unul călare de la lagăr. Da ori vine, ori nu. Mănîncă pămîntul“. Mai toți au conținut din treabă întorcînd capul către partea unde arăta Șarpe cu mîna. De pe întinsul miriștei gonia spre noi un călăreț, numai în cămașă și cu capul gol. „Să știți că s-a întîmplat ceva“, își dădură cîțiva cu părerea. Cînd ajunse în dreptul nostru, călărețul, learcă de sudoare, opri calul în loc, ridică brațele în sus și strigă cît îl ținu puterile: „Rumîni nași soiuzniki. Rumîni nași soiuzniki“. Și dînd pînteni calului porni nebunește spre alte brigăzi ce lucrau în stepă. Cîteva clipe oamenii rămaseră nedumeriți. Ce-ar fi putut să ne spuie nouă, romînilor, comandantul lagărului, că el era călărețul. Nedumerirea ne-a fost însă spulberată pe dată de unul din brigadierii sovietici ce era cu noi. Am aflat că romîni erau de-acuma aliați, prieteni sovieticilor. Nu-l răbdase inima pe comandantul lagărului să aștepte pînă seara cînd ne întorceam în lagăr. Ce-a urmat poți să-ți închipui. Am chiuuit, ne-am sărutat; l-am ridicat pe brațe pe brigadier și dintr-o voltă l-am asvîrlit tocmai în vîrfurile unei șire. Seara, în lagăr, după ce ne-am lămurit mai bine, am cîntat pînă după miezul nopții. A fost mare bucurie.

— Peste tot a fost bucurie în ziua aceea, măi băiete, peste tot. Doar nemții turbau. Nemții și slugile lor din Romînia. Eh, ce bucurie a mai fost și aceea în țară. Și eu eram tot în lagăr, ca și tine, numai că pe mine și pe alții ne țineau din alte pricini — rîse Pîslaru. Dar ia spune, măi băiete, cum de te-ai hotărît să te dai prizonier. Nu ți-a părut pe urmă rău că ai stat atîta amar de vreme între sîrme, că n-ai mai știut nimica de acasă?

Mihai tăcu cîteva clipe. Uitîndu-se țîntă în ochii lui Pîslaru, oftă, apoi vorbi cu obidă în glas:

— Bădie Vasile, dacă ți-ași spune povestea asta de la început, ar fi lungă de tot și nu am termina-o nici într-o săptămînă. Gîndul să trec dincolo nu l-am avut de la început; la ce să spun minciuni? Cînd am plecat pe front eram zăpăcit; nici nu știam pe ce lume trăiesc. Gîndeam de la o zi la alta că se termină războiul și gata. Cu vremea însă a început a mă paște și gîndul acesta; și pe alții. Bădie, bădie, cum dracu' să nu mă duc prizonier cînd la fiecare pas vedeam niște lucruri care zdruncinau inima în mine. Să-ți spun drept, de la o vreme îmi era scîrbă de mine cînd mă vedeam cu pușca în mînă. Să-ți povestesc numai o întîmplare și-i destul.

— Spune, spune.

Își răsuciră cîte o țigară și Mihai continuă:

— Am stat odată mai multă vreme pe malul mării, într-un orașel unde mulți locuitori vorbeau moldovenește. Eram încartiruit în casa unui cetățean căruia îi lipsea un picior. Și-l pierduse chiar la începutul războiului, într-un bombardament. Am stat mult de vorbă cu acest om. Îl chema Ivan Vasilievici Naumov. Într-o seară m-a întrebat: „Cemeserie ai tu?“ — „Fierar“, zic eu. El s-a uitat lung la mine, întrebându-mă din nou: „Aveai fierăria ta?“ Eu am râs: „Nu, lucram cu ziua“. Dădu din cap a căinare: „Adică muncitor exploatat... Atunci ce cauți peste noi? Aici e țară fără exploata-tori. Ce fel de muncitor ești tu, dacă tragi cu pușca tot în muncitori. Ai, ai, cum v-au prostit nemții și boierii, cum v-au prostit!“ Apoi a tăcut. Tăceam și eu, neîndrăznind să mă uit la el. Într-un târziu a continuat: „V-au trimis boierii încoace ca să le umpleți buzunarele cu aur. Ce ai tu de împărțit cu mine? Când ne-am mai întâlnit și nu ne-am înțeles? Când ți-am călcat în ogradă și ți-am dat foc la casă?... Vezi că nu poți răspunde? Și nici nu ai putea“. Cuvintele lui Naumov mă frigeau, mă plezneau peste față. M-am ridicat și, fără a spune un cuvânt am ieșit din casă. Până după miezul nopții am colin-dat străzile fără rost. Și parcă nu-mi venea să mă întorc să dau din nou ochii cu Naumov. Zile de-a rândul am căutat să-l ocolesc. Nici el nu mi-a mai spus nimic. Și poate că nu mi-ar fi stăruit mult în minte cele spuse de el, dacă nu s-ar fi întâmplat ceea ce s-a întâmplat. Naumov avea o fetiță, Marusia; de vre-o opt ani. Nevastă nu avea, căci murise într-un alt bombardament. Pe vremea aceea era mare foamete în orașel. Ca să-și ogoiască foamea, Naumov se ducea zilnic cu fetița în pădure unde culegea bureți pe care îi fierbea și-i mânca cu sare. În una din seri se răspîndi vestea că valurile mării aruncă pe mal mii de cutii de conserve. Submarinele sovietice scufundaseră niște vase nemțești de transport. Nemții au așezat pază bună pe mal și au început să adune cutii de conserve. În puterea nopții, unii locuitori ai orașelului se strecurau neobservați și mai luau câte o cutie-două. În una din seri eu și alții din grupă eram pe malul mării. Căutam și noi să ne strecurăm pentru a lua câteva cutii. Nemții nu ne dădeau voie nici nouă. Într-un târziu a venit și Naumov cu fetița. Și-a pus cîrjele de-o parte și a vrut să coboare, dar fetița nu l-a lăsat. „Eu sînt mică, — i-a spus — pe mine nu mă vede nimenea“. Pînă să o oprească Naumov, fetița a și coborît sprintenă malul, înghițită de întunericul nopții. Au urmat câteva minute de liniște apoi, deodată, puterea nopții a fost sfîrtecă de o somație scurtă: „Halt!“, urmată de o împușcă-tură. Simțeam că mi s-a oprit sîngele în vine. Nu știu câte clipe vor fi trecut, cînd liniștea nopții a fost din nou despicată de strigătul dureros, sfîșietor al lui Naumov: „Marusiaaaa...“ Nu a răspuns decît ecoul mării și al pădurii care părea că o cheamă pe fetiță cu mii de glasuri. Mi s-a făcut părul mă-ciucă. M-am ridicat și am fugit ca un nebun. În noaptea aceea Naumov nu s-a întors acasă. Stătuse nemișcat pe malul mării. A venit dimineața. M-a întâlnit în poartă. Nu plîngea, nu se văita. Era împietrit. S-a uitat lung la mine strîngînd pumnii și vorbind printre dinți, răgușit: „Cîinilor, mi-ați ucis copilul. Am să vă smulg limba“. Muțisem, neștiind ce să răspund. Cum ași fi putut să-i explic că mă doare și pe mine inima... Am îngăimat aiurit, parcă pentru a mă apăra: „Nu noi, nemții“. Naumov m-a fulgerat cu privi-rea câteva clipe, apoi a adăugat cu voce răgușită: „Pleacă, pleacă...“ După o lună de zile, cînd am intrat la un atac, vre-o cîțiva din groapă am ridicat mîinile și am trecut la sovietici. Nu știu ce vor fi gîndit ceilalți care au mers cu mine, dareu simțeam silă să mai trag cu pușca. Deși trecuse o lună din noaptea aceea, în urechi îmi răsună mereu strigătul lui Naumov și parcă simțeam mereu că mă țintuiesc mii și mii de ochi a mii și mii de Marusii. Nu

a fost ușor în prizonierat, dar cu vremea a început să-mi pară tare rău că nu mă predasem mai din vreme.

Mihai oftă și, tăcut, prinse a-și răsuci din nou o țigară; îi tremurau mâinile. Natalia încremenită pe un scăunel lângă sobă, plîngea. Pîslaru scoase din buzunar o batistă mare și-și suflă zgomotos nasul, apoi vorbi înăbușit:

— Auzi și parcă nu-ți vine a crede. Mare urgie mai e fascismul pe capul oamenilor. Și parcă voind să alunge o amintire neplăcută, schimbă tonul vorbei: — Bine băiete, bine că ai avut minte la vreme. Eu am trecut pe aici, bineînțeles întii ca să te văd și în al doilea rînd să-ți spun că poți găsi de lucru chiar aici, la țesătorie. Reparăm sala mare a războaielor distrusă de bombardament. M-am gîndit că de, ai nevoie de un ban, acolo. Nu cumperi mare lucru cu el, dar decît de loc... Cînd vrei, vino. E nevoie de fierari betonisti.

— Viu chiar de mîine, tovarășe Pîslaru.

— Bine, atunci trec mîine dimineată și te iau. Acum plec, că am treabă. Mai stăm de vorbă.

Pîslaru se îndreptă spre ușă, întinse mîna să o deschidă, dar tot atunci se auzi o bătaie sfioasă în ea. Pîslaru întoarse capul spre Mihai și, făcîndu-i cu ochiul, spuse rîzînd:

— Ține-te bine, că în noaptea asta nu mai dormi.

Pe ușă intră o fată. După ea, alta. Apoi încă două și încă una. Cinci fete. Fetele lui Comărneanu, brutarul. Veneau de la fabrică, unde lucrau toate într-un schimb. Tinca avea 24 de ani, era înaltă, blondă, cu ochii verzi. Semăna în partea mamă-si. Sanda, mai mărunțică, semăna cu taică-su. Ochii căprui, păr castaniu, sprîncenele oleacă îmbinate. Împlinise 22 de ani. Valeria și Constanța, gemene, numărau împreună 40 de ani. De semănat însă nu semănau. Valeria împrumutase de la tată-su ochii căprui, sprîncenele îmbinate și părul castaniu. Cît despre Constanța, puteai jura că e geamănă cu Tinca. Aceiași ochi verzi, același păr blond. Dar între Valeria și Constanța tot era o asemănare. Amîndouă purtau în obrazul stîng cîte o aluniță cafenie, mărunță cît o boabă de piper. Ana, mezina, abia împlinise șapte-sprezece ani. În partea cui se trăgea nu se știa, pentru că nici de departe nu semăna cu vreuna din cele patru surori mai mari. Era brunetă și cu ochii mari, albaștri, în lumina căroră dacă priveai, te vedeai ca într-o oglindă. Pe seama Anei, mahalaua scornise unele vorbe rele, dar după cît se știa, Comărneanu, brutarul, tocmai pe Ana o iubea mai mult.

Cele cinci fete dădură pe rînd mîna cu Mihai. Cît ai clipi, casa se umplu de vorbeșirîsete. Fetele vorbeau toate odată și Mihai nu mai știa cui să-i răspundă. Mai sfioasă era Ana, mezina. Ce-i drept, cînd plecase Mihai de acasă, ea abia terminase de un an școala primară. Pe atunci, cînd îl întâlnea, îi spunea rușinoasă și plină de respect: „bună ziua, domnu' Vechiu“. Între timp, Ana se împlinise. Sîinii pietroși căutau semeți să străpungă bluza de stambă albă cu picățele albastre. Dar era sfioasă. Se simțea încă o copilă.

Natalia umbla de colo pînă colo prin casă, ne mai aflîndu-și locul. Fața ei sbîrcită era atît de plină de lumină, de ai fi crezut că a adunat în ea soarele unei zile întregi de vară. Ba se așeza lângă Mihai, privindu-l cu luare-aminte cum rîde și vorbește, ba mîngîia pe cîte una din fete, lăudîndu-i dragălalăsenia pînă ce fetei îi înfloreau în cbraji boboci roșii. Într-o vreme, scoase din rolă feliile de bostan rumenite, le înjumătăți pentru că erau prea puține ca să ajungă la fiecare cîte o bucată întreagă și le împărți. Mîncară oți cu poftă, de parcă ar fi fost cine știe ce bunătate.

Intr-un târziu, intră pe uşă şi Comărneanu, tatăl fetelor. Veni şi Larga, vecina Nataliei, care, după ce îl sărută pe Mihai pe frunte, îi dădu în dar un măr mare, domnesc.

Casa Nataliei Vechiu prinsese viaţă.

4

Valentina Şoimu tocmai ieşise din schimb. În drum spre poarta fabricii, se opri în faţa unei ferestre, potrivindu-şi sub basma o şuviţă de păr rebelă: Privindu-şi chipul oglindit în sticla ferestrei, Valentina se strîmbă, ţuguindu-şi buzele arcuite. „Ce te strîmbi, urîto“ zise şi plecă mai departe. Aproape de poartă o ajunse un bărbat din urmă, şi-i prinse braţul. Valentina se feri. Întoarse capul, încrunătă puţin sprîncenele apoi zîmbi, vorbind şăgalnic.

— Tovarăşe, cere voie.

— De fiecare dată?

— De o sută de ori, de-o mie de ori!

Cel care-i prinsese braţul era un bărbat de vreo treizeci de ani, înalt şi îmbrăcat îngrijit. Pe faţă îi stăruia în permanenţă un zîmbet larg. Călca mîndru şi după două-trei vorbe izbucnea într-un rîs molipsitor. Vorbi, aplecîndu-se aproape de urechea fetei:

— Te aştept de aproape jumătate de ceas. Credeam că ai plecat. Ce faci în seara asta?

Valentina îl privi cîteva clipe cu capul lăsat pe o parte, apoi îi răspunse nepăsătoare, dînd din umeri:

— Nimica. Mă duc acasă.

— Dacă te invit la un cinematograf, mă refuzi?

Valentina tresări. De cîtăva vreme, Dan Obadă nu pierdea nici un prilej de a sta de vorbă cu ea. O înconjura cu o atenţie deosebită, vorbindu-i cald, cuviincios. Şi alţi băieţi din fabrică ori din cartier căutau capăt de vorbă cu ea, dar parcă nici unul din ei nu o atrăgea cu nimic. Îi cunoştea pe toţi în de-aproape, dar îi socotea neserioşi. Vorbele lor îi treceau pe lîngă urechi. Cu Dan era altceva. Ținuta lui mîndră, trupul puternic şi muşchiulos ce i se ghicea pe subt îmbrăcămintă, vocea melodioasă, toate acestea o făceau pe Valentina să se simtă atrasă de acest om. Pe deasupra îi creştea şi mîndria cînd era alături de el. Dan Obadă era contabilul şef al fabricii. Valentina ştia bine că fetele cu care lucra o pizmuiau pentru atenţia ce i-o arăta contabilul.

În seara asta, pentru prima dată de cînd se cunoşteau, Dan o invita la un cinematograf. Hotărî iute:

— Merg, dacă îţi face plăcere.

— Mă socotesc cel mai fericit muritor, — vorbi Dan cu voce cîntată, strîngîndu-i braţul cu putere.

Valentina simţi cum îi trece prin tot corpul un fior puternic. Îşi desprinse uşor braţul gol din strînsoarea palmei fierbinţi a lui Dan şi depărţîndu-se puţin vorbi din nou şăgalnic:

— O să trebuiască iar să aştepti. Mă duc întii acasă.

— Sînt gata să te aştept o viaţă întreagă. Merită.

Ajunseră la poartă. Portarul îl salută respectuos pe Dan. Ieşiră în stradă. Aici se întîlniră cu tatăl Valentinei care, plin de respect, îşi scoase şapca în faţa contabilului. Dan îi strînse mîna. Iancu Şoimu, tatăl fetei, lucra în fabrică de mulţi ani ca ajutor de maistru. Îl cunoştea bine pe contabil şi contabilul pe el.

Dan le ură bună seara și se depărtă. Valentina porni cu tată-său spre casă. Se grăbea și îl lăsa mereu în urmă. Șoimu se străduia să ție pasul cu ea, mormăind:

— Da' umblă mai încet, fato, că nu dă turcii.

Valentina se făcea că nu aude. Începu să alerge rîzînd, apoi se opri să-l aștepte pe Șoimu. Acesta își privi fata cu curiozitate, apoi spuse oftînd:

— Zburdă, fato, zburdă, că și eu am zburdat la vremea mea.

Valentina porni alături de el, îi prinse brațul și îi șopti la ureche:

— Tată, m-a invitat contabilul la cinematograf. I-am promis că mă duc...

Șoimu tăcu. Scoase o țigară și și-o aprinse. Nu-i scăpase nici lui faptul că Obadă îi cam dădea tîrcoale Valentinei. Asta nu-l supăraseră. Ba dimpotrivă, începuse să făurească o sumedenie de planuri în ce privea viitorul Valentinei. Ce, ar fi stricat ca fata lui să-l ia pe contabilul-șef? Om cu vază, liniștit, după cum îl știe, leafa — leafă. Ar fi scos-o din glodurile veșnice ale cartierului și chiar din fabrică, de lîngă războiul de țesut. Cedracu'. Un coșcogea contabil nu era să-și ție nevasta la muncă".

Șoimu era un om ambițios. Așa fusese o viață întreagă. Dacă se sbătea să cîștige mai mult, o făcea și pentru a se deosebi de ceilalți. Pentru a arăta că el e mai altfel, mai cu cap. Dar oricît se sbătuse, mare lucru nu reușise. Atîta doar că era ajutor de maistru la războaie. Acum simțea că s-a ivit prilejul. Fata lui Șoimu, nevastă de contabil, și încă de șef contabil! El va merge prin fabrică cu capul sus, mîndru. Oamenii vor zice: „Al dracului, Șoimu! Știe să se descurce!“

Valentina se trezi din gînduri.

— Ce zici, tată, să mă duc?

— Contabilul nostru e un tînăr vrednic și în rînd cu lumea — vorbe Șoimu, parcă continuîndu-și gîndurile. Du-te, da' vezi, bagă de seamă...

— Ei, și mata! — se îmbătoșă fata. Vorbești numai prostii.

— Haide, hai! — o amenință Șoimu cu voce aspră. — Ai început să-ți ei nasul la purtare, fetișoaro...

Valentina roși, făcîndu-se parcă mai mică. Scăpase fără să vrea, față de taică-su, vorbe pe care nu le mai spusese niciodată. Încă de pe vremea cînd era mică Șoimu prinsese a o învăța să nu se bage în vorba „celor mari“ și mai cu seamă a părinților. Pentru orice cuvînt ne la locul lui, ori care îl contrazicea, Șoimu se făcea foc și pară și fără multă zăbavă o bătea pe Valentina cu centura lui cea lată de la pantaloni. „Copilul trebuie să fie supus“, mormăia de fiecare dată. Valentina crescuse înrădăcinînd în ea un soi de sfială, de teamă, care de multe ori părea că o strivește.

Ajunseră acasă. Șoimu îi ceru nevastă-sii, Nastasia, ceva de mîncare iar Valentina trecu în camera alăturată și începu să se desbrace în fața oglinzii. Se privi, curioasă, cîteva clipe. Își împreună mîinile de după cap și svicni pieptul. Corpul i se încordă și auzi cum îi troznesc ușor oasele. O cuprinse o moleșeală. Lăsă mîinile în jos. Cămașa alunecă de pe umeri desvelind sîinii pietroși. Valentina îi cuprinse între palme, strîngîndu-i cu putere, gata să-i strivească. Se cutremură și parcă rușinată își acoperi repede sîinii cu cămașa. Deschise dulapul și scoase o rochiță de stambă albă cu flori albastre. O suci de cîteva ori, controlînd-o cu atenție. Floricelele se cam spălăciseră. Valentina își spăla rochița în fiecare săptămînă. Nu avea decît una. O îmbracă la iuțea și, cercetîndu-se în oglindă, zîmbi multumită. Totuși, îi stătea bine. Își aduse aminte cum o pizmuiau fetele din fabrică spunîndu-i: „pe corpul tău și o rochie de sac, tot bine ar sta“. Cu cîteva miș-

cări agere ale degetelor își despleti cele două cozi groase, castanii, și începu să le pieptene. Părul i se revărsă, valuri, valuri, pînă mai jos de șolduri.

— Valentina, vină de mănîncă, ce tot faci acolo? Hai, că se răcește borșul, o auzi pe mamă-sa.

Pieptănîndu-și părul, Valentina intră în camera unde mîncea Șoimu. Mamă-sa o privi cîteva clipe, spunîndu-i din nou:

— Ce faci, fată, nu vii să mănînci?

— Nu mi-i foame. Mănînc mai tîrziu.

— Treaba ta.

Nastasia strînse mîncarea de pe masă și o băgă într-un dulap scund, apoi aducîndu-și aminte de ceva, se întoarse către Valentina.

— Uitasem să-ți spun: a venit Mihai.

— Care Mihai? — întrebă Șoimu, făcînd un efort de gîndire. Mihai al lui Vechiu?... Parcă murise.

— Uite că n-a murit. S-a întors.

Valentina parcă amuțise. Cîteva clipe stătu nemișcată, strîngînd pieptenele în pumn. Pieptul îi sălta de parcă ar fi vrut să scape din strînsoarea rochiei. Vorbi moale, asemenea oamenilor care visează:

— A venit Mihai...

Închise ochii și sub pleoape i se făcu lumină. Stătea la poartă. Mihai o ținea strîns de mijloc. Atît de strîns încît simțea cum i se taie răsufllarea. Nu vorbeau nimic. Își ascultau unul altuia bătăile repezi ale inimilor. Mihai o legăna ușor, ca pe un copil. Cît au stat așa? Nu-și mai aduce aminte. I-a trezit din visare vocea Nastasiei: „Valentina, tu nu te mai culci?” A doua zi Mihai trebuia să plece. Nu le venea cu nici un chip să se despartă. Apoi Mihai i-a cuprins capul între palmele fierbinți și a sărutat-o îndelung, pînă își pierdură amîndoi răsufllarea. „Mă duc, Valentina. Poate mă întorc, poate nu. Să știi că îmi ești tare dragă”. Și a plecat fără să se mai uite înapoi. Valentina l-a urmărit cu privirea pînă ce s-a pierdut în întunericul nopții. A intrat în casă, s-a trîntit pe pat cu capul în perne și a plîns pînă a adormit.

— Ce-i cu tine, fată, dormi în picioare? — o trezi din visare vocea dogită a lui Șoimu.

Valentina începu să-și pieptene mai departe părul, cu mișcări domoale, privind în podele. În minte i se învălmășeau atîtea lucruri încît îi era cu neputință să gîndească limpede. Ridică ochii către mamă-sa, mișcă buzele ca și cum ar fi vrut să spuie ceva, dar nu reuși. Se răsuci pe loc și trecu în camera alăturată. Aici începu să-și împletească părul cu mișcări repezi. Îl auzi pe Șoimu vorbind morocănos:

— Ce-i cu fata asta? Parcă s-a prostit.

— Ei... ce te miri așa... Ai uitat cît a plîns după Mihai cînd a auzit ca fost dat dispărut? Are și ea suflet. Doar nu-i de lemn. Se vede că ține la el.

Șoimu nu mai spuse nimic.

Auzind vorbele mamă-sii, Valentina simți că roșește. Continua să-și împletească cozile cu repeziciune. Le aruncă pespate, privindu-se în oglindă, dar pîrîndu-i-se că nu-i stă bine așa, le trase în față, peste piept. Își încălță sandalele și ieși. Se opri lîngă masa la care stătea Șoimu, vorbind oarecum rușinată către Nastasia:

— Mamă... eu mă duc pînă la Mihai.

Șoimu tresări. Se întoarse spre Valentina cu scaun cu tot, o privi încruntat, apoi mormăi:

— Parcă era vorba... Și de cînd, mă rog e moda să se ducă fetele acasă la băieți?

— Lasă, lancule... Doar au crescut de mici împreună. Ce tot trăncă-nești?, vorbi Nastasia cu glas blajin.

— Ducă-se... — mormăi Șoimu, înghițindu-și ultimele cuvinte.

Valentina ieși iute.

— Parcă vroiai să mai spui ceva — îl întrebă Nastasia pe Șoimu, privind-l întrebătoare.

— Pe dracu' — se înfurie Șoimu. A invitat-o contabilul nostru la un cinematograf și dumneaiei... tam-nesam îi întoarce dosul. Dă norocului cu piciorul. Asta-i.

— Daaa? făcu Nastasia, mirată. Ce să-i...

Dar întâlnind chipul încruntat al lui Șoimu, tăcu.

Ieșind în drum, Valentina se opri. Încă nu era destul de hotărâtă încotro să apuce. „Dacă Mihai a uitat-o în anii aceștia? Și Danoașteaptă. Ce ar fi să se ducă în altă zi la Mihai? Sau poate vine el la ea? În felul acesta nu l-ar face nici pe Dan să aștepte.

Și pe urmă cine știe ce mai poate păți de la taică-su. Pentru a doua oară îl supără, în seara aceasta. Valentina se cutremură; poate o va bate pentru îndrăzneala ei. Tot așa, într-o seară, hotărâse să se ducă la un bal. Șoimu mormăise ceva neînțeles. Valentinei i se păruse că el căzuse de acord. Dar când s-a întors, dimineața, taică-su a bătut-o măr. Ce să facăacuma. În ureche îi răsunară cuvintele lui Mihai: „Să știi că îmi ești tare dragă“. Simți în cuvintele acestea chemarea pe care cine știe de când o aștepta. Se desprinsese din loc și, aproape alergând, porni spre casa lui Mihai.

5

Afară era toamnă. O toamnă cu cer limpede, străveziu. Încă nu căzuse bruma, dar roua groasă și rece a dimineților o prevestea. Înainte derăsăritul soarelui, Mihai ieși în ogradă. Întinse mâinile înlături, sorbind cu nesaț aerul proaspăt. Se simțea bine. Lucra de două săptămâni la reconstrucția sălii războaielor fabricii din cartier. Începuse munca cu atîta îndrjire, încît ceilalți fierari cu care lucra rămaseră uimiți. Mihai tînjise după meseria sa de fierar betonist. Acuma se dăruise din nou acestei munci cu toată dragostea. Fluiera și cînta cît era ziua de mare; făcea șotii. Dar nu numai munca stîrnise în el clocotul acesta.

Trecuseră două săptămîni și lui Mihai încă îi mai stăruia în minte seara cînd Valentina venise la el. Parcă o vedea și acum oprită lîngă ușă, cătînd țintă în ochii lui. Împins de mîini nevăzute, Mihai sărise de pe pat și uitînd că în cameră mai erau încă cele cinci fete ale lui Comărneanu, o cuprinse pe Valentina în brațe, sărutînd-o îndelung, ca în seara cînd se despărțiseră. Valentina nu se ferise ci, dimpotrivă, se ghemuise la pieptul lui ca un copil care se vrea alintat. Din seara aceea Mihai știa că Valentina nu putea fi decît a lui, că viața lor era legată atît de strîns încît nici o putere din lume nu era în stare s-o desfacă. Două săptămîni au trecut ca nimica. Cu Valentina se ducea la fabrică; cu ea venea seara spre casă. Pe amîndoi îi apuca miezul nopții la poartă ori în casă la Valentina, vorbind despre fleacuri, ori despre lucruri de seamă, făurind planuri.

Cînd se dezlănțuie dragostea în toată măreția ei, asemenea apelor mării vinzolute de o furtună năpraznică, cei ce se bucură de ea uită de multe ori de lucrurile și faptele ce-i înconjoară. Sau chiar dacă nu le uită, se fac că nu le văd. Li se pare că universul întreg e cucerit de ei, că lumea îi pizmuiește, că pînă la urmă îi îndrăgește năzuind și ea spre fericirea lor. Se simt urcați

pe niște piscuri ametoare, strîns înlănțuite, înfruntători ai celor maină-praznice furtuni.

Mihai era îmbătat de suișul acesta ametitor. Uita că dimineața, cînd pleca la lucru, Natalia îi puneă dinainte, oftînd, cîteva felioare demămăligă prăjită, alături de un ceai de tei îndulcit cu melasă. Nu i se părea nefiresc nici prînzul sărac încropit cu chiu cu vai din mămăliga cenușie ce părea făcută din tărîțe pentru huște și din borșul limpede în care, cu greu căușul lingurii ar fi putut prinde o boabă de fasole. Seara, Mihai uita de mîncare, cu toate că Natalia, de unde găsea, de unde nu găsea, din piatră seacă, tot mai închipuia cîteva felii de hostan pe care ori le cocea în rolă, ori le amesteca cu cîtiva pumni de făină, vînată, de porumb, încropind o tavă de mălai.

Mihai uita de foame alături de Valentina. Se plimbau seara cît era strada de lungă, ori se duceau la cinematograful, unde niciodată nu știau sigur ce film a rulat. Altădată stăteau pe banca de la poarta Valentinei pînă îi doboră oboseala și atunci, parcă ciudoși că pe lume există și oboseală, se despărteau cu greu, lăsîndu-se apoi cuprinși iute în mrejele somnului.

Natalia ieși și ea în ogradă ducînd o cană mare de lut, plină cu apă și pe umăr cu un prosop. Veni pînă lîngă Mihai, îndemnîndu-l:

— Hai, Mihai... ia spală-te coala, afară. Eh! Ce bine-i să te speli afară, cu apă rece! Dar eu... eu nu mai pot. Îngheață ciolanele în mine.

Mihai își dezbracă cămașa rămînînd gol pînă la brîu. Natalia începu să-i toarne apă în palmele făcute căuș, apoi pe după gît. Mihai Țopăia din picioare, sforăind ca un cal năruș. Pielea începu să-i aburească. Mușchii puternici svîcneau neastîmpărați, de parcă ar fi căutat să se ferească de răceala apei. Natalia ridea. „Uite ce băiat are!” Voinic, frumos, și e alături de ea. Parcă nici nu-i venea crede. Privindu-l cum își freacă obrazul și gîtul cu prosopul, gîndul Nataliei fugi cu ani în urmă. O umbră de tristețe îi trecu peste față. „Ce bine mai seamănă Mihai cu Neculai, taică-su. Leit. Aceiași ochi mari, căprui. Același păr castaniu, des, oleacă ondulat către frunte. Și fruntea înaltă. Dar gura. Nu, gura nu era a lui Neculai. Era a ei. Gură potrivită, cu buze arcuite, nici prea subțiri, nici prea groase. Le-ar fi furat orice fată să le poarte ca pe o podoabă prețioasă. Natalia oftă. Simți cum peste ochi i se așterne o ceață. Uite o căruță care s-a oprit în fața porții. Cîțiva oameni cu haine unsuroase intră în ogradă ducînd un om pe brațe. Îl duc încet, încet, de parcă omul acela ar fi făcut din sticlă și s-ar teme să nu-l spargă. Oamenii intră în casă și-l așează pe pat. Natalia le urmărește mișcările cu ochii măriți. „Vai!... Neculai!”... Pe urmă, Natalia nu mai vede nimic, căci ochii nu mai sînt ochi. Sînt două șipote nesecate de lacrimi. Mihai se învîrte pe lîngă Natalia, pe lîngă patul în care e culcat taică-su, întrebînd după mintea lui nevinovată de copil: „Mamă, ce are tata? Iar a venit obosit de la lucru și s-a culcat?” Neculai stă întins pe pat, șicu ochii închiși. Din cînd în cînd, duce mîna la cap, geme ușor, apoi se liniștește. „A lunecat pe schelă, că era cu ghețuș pe ea, a căzut pe ciment... și-a rupt andrelele de la gît. Așa zicea doctorul și ne-a mînat cu el încoace. Zice că ce să-l ducem la spital, că și așa își dă sufletul. Săracul om!” Spre seară, Neculai a murit. Natalia l-a plîns, l-a înmormîntat și s-a închis în ea. L-a crescut pe Mihai care i-a rămas singura mîngîiere. Și acuma mîngîierea aceasta se află lîngă ea. Războiul nu i l-a furat. Ce fericită se simte Natalia!

Mihai se îmbracă iute. Purta încă hainele militare. În afară de cele pe care i le păstrase Natalia, nu mai avea altele. Din drum, se auzi vocea groasă ca de bas a lui Pîslaru.

— Hai, Mihai, ești gata?

Natalia îl petrecu pe Mihai pînă la poartă, ciupindu-i din mers, de pe haine, cîte o scamă, apoi îl urmări din ochi pînă ajunse la cotitura străzii. Cîteodată, Mihai pleca la lucru odată cu Pîslaru.

În dimineata aceasta, dulgherul tăcea ca niciodată. Părea obosit, nedormit. Pe sub ochii oleacă înroșiți îi apăruseră cearcăne. Mihai îl privi cu coada ochiului, apoi îl întrebă:

— Pari nedormit, bădie Pîslaru.

— Am cam făcut noapte albă, încuviință dulgherul.

Pînă la fabrică, Pîslaru tăcu. Dar nici Mihai nu-l mai întrebă nimica. Urcară pe schelă. Sosiseră primii. Pînă la începerea lucrului mai era o bucată de vreme. Se opriră la marginea planșeului. De aici, de sus, cartierul se vedea ca în palmă. Sute de case clădite la întîmplare. Care de care mai mărunțele, acoperite cu resturi de tablă, cu scînduri ori cu carton. Să fi plătit și nu zăreai una să samene cu alta. Case făcute după puterea oamenilor. În mijlocul acestei adunări de cocioabe, trona biserica cu turla ei ascuțită, acoperită cu tablă zincată. Îngrădită cu zaplaz trainic vopsit alb, biserica părea un uriaș poposit printre casele pitice și cu toate că era clădită mai de mult, părea mereu nou-nouță.

În acest ceas al dimineții, pe străduțele înguste ale cartierului oamenii umblau cu pas grăbit. Erau ceferiștii și țesătoarele. Se îndreptau către locurile de muncă.

Pîslaru rupse tăcerea.

— Măi Mihai, tu ai văzut vreodată om mort de foame?

— De foame... nu. De gloanțe, de obuze— cîtă frunză...

— Mor oamenii de foame, măi băiete! — oftă Pîslaru, întunecîndu-se la față. E greu al dracului! Aseară m-am dus pe la Asăndulesei, tinichigiul. Îl știi tu, cel de lîngă ciușmea. Întru în casă și îl găsesc meșterind o sulă de cizmărie. Îi cioplea mînerul. „Ce faci, bre tovarășe Petre, îl întreb. Te lași de tinichigerie? Te apuci de cizmărie?” Omul rîde, arătîndu-mi unealta la care meșterea. „Cu asta fac găuri la curea. În fiecare zi cîte una. Ține de foame”, zice el, rîzînd mai departe. Mie nu-mi venea a rîde de loc. Nevastă-sa ofta într-un colț, legănînd de zor un copil ce urla de-ți lua auzul. N-am mai întrebat de ce plînge așa. Știam că de foame. Asăndulesei, parcă ghicindu-mi gîndurile, a arătat către copil: „Uite, vezi, asta nu poartă încă curea. Lui nu-i pot ogoi foamea”. La început am crezut că Asăndulesei își bate joc de mine. Pînă la urmă însă, mi-a zis: „Ce să-i faci, măi nea Pîslarule... cu încetul ieșim noi și din foametea asta. De altfel, tu trebuie să știi mai bine ca mine că ești în partid...”

Și uite așa, toată noaptea n-am putut închide un ochi. Mi-a stăruit mereu în urechi plînsetul copilului, iar sula aceea pe care o meșterea Asăndulesei parcă voia să-mi scoată ochii. Greu mai trăiesc oamenii, măi băiete, greu de tot!

— Seceta asta ne mănîncă — vorbi Mihai, îngîndurat.

— Seceta? Da, și seceta. Eh, de-ar fi numai ea, poate am scoate-o noi cumva la capăt! Dar mai sînt și altele, care s-au adunat ca niște gunoaie aduse de ape. Războiul a secătuit țara, care și așa era mulsă de boieri. Nemții au venit și ei și au jumulit-o mai rău ca hunii, mai rău ca omizile. Peste toate a venit și seceta. Pentru popor, seceta e pacoste, pentru burghezie, mană. Simt boierii că le fuge pămîntul de sub picioare și mușcă din noi cu dinții secetei. Eh, ce-ar mai juca ei pe grumazul nostru dacă nu ar fi Partidul, dacă nu am fi fost eliberați de sovietici... Asta-i, măi frate: de secetă e mai ușor de scăpat. De burghezie însă mai greu... Pînă la urmă venim noi de hac

și uneia și alteia. Vom mai face o gaură la curea... și încă una. Vorba lui Săndulescu: „ține de foame“.

Începură lucrul. Pîslaru se duse la dulgherii lui. Mihai rămase cu fierării. Lucra, dar discuția cu dulgherul îi stăruia mereu în minte, vie. Se ținea de el, scai. Îl rupse din gânduri vorba repezită a unuia din fierari:

— Bree... mîine dacă nu vin la lucru, să mă căutați la pușcărie. Nu rîdeți. Am să pun mîna pe un par și pe primul speculant întîlnit în cale îl culc la pămînt dintr-o singură fulgerătură... Auzi domnule... o sută de mii kila de făină... Îl omor!... barem știu că am scăpat de o ploșniță...

— Vezi că parul are două capete... și cum speculantul e sătul de crapă, ți-o întoarce... — rosti în glumă un altul.

Cel care vorbise primul se adresă lui Mihai pornit pe harțag.

— Bre, Vechiule, tu cu ce dracu' trăiești, că de plîns văd că nu te plîngi niciodată. În plus, arăți și bine la față. Se vede treaba că acolo în prizonierat, la ruși, n-ai dus-o tocmai rău. Am auzit că rușii nu se tem de secetă niciodată. Ci-că au multă pîine. E adevărat? Tăcu cîteva clipe și văzînd că Mihai nu spune nimic, continuă furios: — Ti-ii ce foame mi-e! Of, ce-aș mai înfuleca o bucată de pîine caldă... — Izbi cu bocancul într-o bucată de fier — Ptiu! Muncești de-ți troznesc ciolanele și nu ai o bucată de pîine... Să înnebunești și gata... Pînă la urmă tot omor un speculant... Barem să mă răcoresc, că de foame tot n-are să-mi țină.

Mihai ascultă îngîndurat. Se vorbise atîta despre mîncare încît i se făcu o foame nemaipomenită. Simți un gol în stomac de parcă ar fi băut leșie. Ce să-i răspundă celui care îl întrebasese? Se așeză pe un clit de scînduri și vorbi cu gîndul dus undeva, departe...

— Ai dreptate, oamenii sovietici nu se tem de secetă. Cît despre pîine... Nu duc grijă cum nu ducem noi de sărăcie. Au de toate. Duc însă mare lipsă de boieri și de speculanți. Pe cînd noi, slavă domnului, avem berechet!

Mihai spuse ultimele vorbe rîzînd.

— Asta-i! Pînă la urmă tot belesc un speculant! — se înversună din nou fierarul cel pornit pe harțag.

— Și ce cîștigi cu asta? — vorbi din nou Mihai. Atîta vreme cît sînt boieri, sînt și speculanți!

— Asta, de fapt cam așa e. Dar ia stai puțin. Ziceai mai înainte că în Rusia nu mai sînt deloc boieri. Bun. Dar ce dracu' au făcut cu ei? I-au belit? Ce-au făcut cu ei?

— Nu așa, frate, nu așa. Mai întîi le-au luat din mînă pîinea și cuțitul: fabricile, băncile, și pe urmă i-a pus la muncă să vadă și ei cu cîtă sudoare se cîștigă o pîine.

— Așa... Atunci, rușii, care se cheamă că au o experiență, de ce nu fac la fel și la noi? Cine îi oprește? Eu unul le-aș da o mînă bună de ajutor.

— Uite, vezi, tot așa gîndeau unii în lagăr cînd au auzit că s-a încheiat armistițiul și că armata sovietică ne-a eliberat țara. Unul din prizonieri, un țaran, spuse unui ofițer sovietic: „De-acuma îi mîntuiți și pe boierii de la noi“. Ofițerul a rîs zgomotos, dînd din cap a negare: „Asta nu-i treaba noastră! Noi avem socoteli de încheiat cu Hitler, cu Antonescu, cu fasciștii. Cu boierii voștri să vă socotiți voi, așa cum ne-am socotit și noi cînd a venit vremea. Lasă, că o să vă învețe Partidul vostru Comunist cum să faceți treaba asta!“

— Hm, să ne socotim noi..., mormăi fierarul cel arțăgos. Ne vom socoti!...

Toată ziua Mihai lucra tăcut. Îi stăruia mereu în minte când discuția avută cu Pîslaru, când cea avută cu fierarii, ori momente de acasă unde mamă-sa tăia cu mina tremurîndă cîteva felii subțiri de mămăligă pentru a le pune la prăjit. Toate acestea îl urmăreau ca niște vedenii. Și cu cît se gîndea mai mult la aceste lucruri, cu atît simțea că i se face mai foame.

6

Din seara în care Valentina fusese la Mihai, în casa lui Șoimu coborîse o tăcere care nu prevestea nimic bun. Tatăl Valentinei vorbea rar de tot și atuncia morocănos ca vai de lume. Își urmărea mereu fata cu privirea, parcă pizmuind-o pentru bucuria ei. Așa, mai pe departe, Valentina îi dăduse a înțelege că după capul ei n-ar fi rău dacă s-ar mărita cu Mihai. Auzind-o, Șoimu se cătrănise și mai rău. „Dai norocului cu piciorul“, atîta i-a spus, privind-o pieziș. Mai mult n-au mai vorbit despre asta.

Întoarcerea lui Mihai răsturnase toate planurile lui Șoimu. Își și văzuse fata nevastă de contabil și acuma, hodoronc-tronc, să o știe măritată cu un fierar care, cît avea pe el, avea și în ladă. Întorsătura aceasta îl rodea cum roade cariul în lemn. Se gîndise de cîteva ori să-i hotărască scurt: „Ți-s părinte și peste părerea părintelui n-ai voie să treci!“ Dar tot amîna. De cîteva ori adusese vorba despre greutățile vieții de toate zilele, despre mahalaua urîcioasă în care trăiau, despre glodul pînă la genunchi în care înota de atîția ani. Apoi zugrăvea în culorile cele mai trandafirii viața celor mai de către centrul orașului, trăgînd cu ochiul la Valentina. Dar fata parcă era surdă. Șoimu simțea că vorbele lui treceau pe lîngă urechile fetei, ca vîntul. Lucrul acesta îl supăra peste măsură. Se cufunda din nou în muțenie, moccînd ca un cărbune ascuns sub cenușă. Pleca la lucru tăcut, se întorcea, mîncea și se culca de parcă ar fi fost singur în casă.

În ziua asta, Șoimu a clocotit mereu. Încă de dimineață se întîlnise la poarta fabricii cu Dan Obadă. Contabilul îl oprise, îi strînsese mîna, îl întrebaseră cum se mai descurcă în vremurile acestea de restriște, și în treacăt îi spusese rîzînd: „Fata dumneavoastră mă ocolește de-o bucată de vreme. Se vede că nu mă bucur de simpatia părinților. Dacă-i asta, n-am nimic de zis. Capul familiei se cuvine să hotărască!“ Șoimu îngăimase cîteva cuvinte despre mintea fetelor tinere, dar ceva clar nu izbutise să spună. Contabilul plecase, mai spunîndu-i din mers: „Să știi, domnule Șoimu, că eu țin foarte mult la fata dumneavoastră și mi-ar părea rău...“ Șoimu privise lung după el și îndreptîndu-se către sala războaielor mormăise înfundat o înjurătură urîtă, neștiind nici el cui era adresată. Vorbele contabilului stîrniseră în el fel de fel de gînduri. Ziua a trecut greu...

Unul cîte unul războaiele își încetiniseră mersul. Țesătoarele se strecurau grăbite printre mașini, scuturîndu-și din mers scama de pe basmale și halate, chemîndu-se între ele. Se buluceau spre ușa ce dădea în curtea fabricii și, ajungînd afară, trăgeau în piept cu nesaț aerul proaspăt.

Șoimu se îndreptă și el spre poartă, tăcut, purtat de valul nesfîrșit de oameni. Lîngă poartă îl ajunsese din urmă Valentina. Ieșiră împreună în stradă.

— Am onoarea să salut respectuos familia Șoimu.

Valentina întoarse capul și întîlnind privirea lui Dan care venea spre ea, roși. De cînd se întorsese Mihai, căuta cu orice chip să-l ocolească pe contabil. Nu știe nici ea de ce, dar parcă se simte vinovată față de el. De multe ori a luat hotărîrea să-i explice de ce îl ocolește, să-i spuie cîstit

și gata. Dar n-a îndrăznit. Era sigură că se va fîstîci. Pe urmă se împăca cu gîndul că Dan, văzînd-o mai rezervată, va înceta de a se mai gîndi la ea. Însă se înșelase. Nimic din privirea lui nu trăda că ar fi purtat în suflet vreo undă de supărare.

Valentina îi întinse mîna, ocolindu-i privirea pătrunzătoare.

— Te ferești de mine de parcă ași avea cine știe ce boală molipsitoare. Dacă te-am supărat cu ceva, spune-mi. Îmi cer iertare pe loc, — continuă Dan cu vorba lui caldă, cîntată.

— Nu... de ce ziceți așa... — abia vorbi Valentina, roșind pînă în vîrful urechilor.

Privi spre Șoimu. Acesta tăcea, cercetîndu-și cu luare-aminte vîrfurile bocancilor, de parcă acum i-ar fi văzut pentru prima dată. De n-ar fi fost tatăl ei de față, i-ar fi spus pe loc lui Dan ce are pe suflet, ca să termine odată încurcătura.

— Valentina, mergi spre casă? — se auzi întrebată.

Fata întoarse capul și, zărindu-l pe Mihai, răsuflă ușurată. Fugi spre el, îl prinse de mînă și-l aduse pînă lîngă contabil.

— Uite, ți-l prezint pe tovarășul Dan Obadă... — se opri și, deodată, simțind în ea o îndrăzneală pe care nu și-o știuse pînă acum, continuă rîzînd: — Din cînd în cînd, mă curtează...

Șoimu tresări, privind curios la Valentina. Obadă strînse mîna lui Mihai fără să clipească. De grupul lor se apropie și Pîslaru, care venise cu Mihai pînă la poartă.

— Vechiu... un nume interesant — începu vorba Obadă. Se vede că familia dumitale trebuie să aibă un arbore genealogic uriaș.

Mihai dădu din umeri, nepăsător.

— Da, se trage dintr-un copac cu rădăcini multe și adînci. Familie veche de muncitori — glumi Pîslaru, bătîndu-l pe umăr pe Mihai.

— Ai mare dreptate, tovarășe. Partidul comunist pune astăzi mare preț pe acest arbore, și mi se pare că-l studiază cu deosebită atenție — continuă Obadă.

— Întotdeauna a făcut lucrul acesta, nu numai astăzi — i-o reteză Pîslaru.

Obadă tăcu cîteva clipe, apoi, izbucnind într-un rîs zgomotos, spuse:

— Interesantă discuție, pe onoarea mea.

Se despărțiră. Șoimu, Valentina, Mihai și Pîslaru se îndreptară spre casă, Obadă către tramvai. Cei patru meraseră o bucată de drum fără să-și vorbească. Șoimu era înciudat foc pe Valentina, pentru că aceasta i-l prezentase contabilului pe Mihai. „Nu-i Obadă atît de nătăflet ca să nu înțeleagă despre ce-i vorba. Vasăzică cu asta s-au încheiat toate socotelile mele“ — gîndea el, înăcrit.

Valentina era mirată, și chiar oleacă supărată pentru că Mihai se arăta atît de indiferent cînd ea îi spusese că Obadă îi face curte. Ar fi vrut să-l vadă tresărind, încruntîndu-se la Dan și muștrînd-o pe ea din ochi.

Mihai și uitase de contabil. Se gîndea că ar fi fost mai bine dacă s-ar fi îndreptat spre casă numai el cu Valentina.

Lui Pîslaru îi venise în minte o întîmplare din dimineața aceasta. Unul din dulgherii cu care lucra, pe nume Vasilaș, venise la el și-i spusese de-a dreptul: „Măi tovarășe Vasile, bagă-mă și pe mine în partid“. Pîslaru îl privise pe Vasilaș cu nemaiîntîlnită uimire. Cu cîteva zile în urmă, în toiul unei discuții despre cei care se înscriu în partidul comunist, Vasilaș spusese: „Eu nu mă bag în politică. Ce-mi trebuie mie belea pe cap“. Și

acuma, dintr-o dată s-a răzgîndit. Ce s-o fi petrecut în mintea omului? „Bine, dar de ce vrei să intri în partid?“ Vasilaș a răspuns fără să se codească: „Auzi vorbă. Păi m-am gîndit și mi-am zis: de ce ești tu prost, măi Vasilaș? Ce, ție ți-ar strica o viață mai ușoară? De ce să bați mereu cu tesla în floarea cuiei și să tragi cu fierăstrăul pînă îți amorteșc mușchii? De intrat am zis că e bine să intru, ca să am cum s-ar spune o vechime oarecare. Așa că, bagă-mă... Îmi faci un bine. Cînd o fi și se vor așeza lucrurile, nu te uit cu“. Ascultîndu-l, Pîslaru s-a aprins la față, apoi s-a învinețit. Primise vorbele lui Vasilaș ca o palmă. Îl usturase inima. S-a domolit însă. Îl cunoștea prea bine pe Vasilaș ca să se supere pe el. Pînă către vremea prînzului, i-a tot vorbit despre partid, despre lupta pe care o duce el. Dar Vasilaș parcă era surd. Îi dădea într-una: „Așa e omul. Cînd se ajunge, întoarce dosul și lui taică-său. Ce mă tot toci la cap cu vorbe. Eu vreau o bucată de pîine mai dulce. Se spune că e vremea muncitorilor. Credeam că partidul vostru e mai acătării... și cînd colo, tot coadă de cîine“.

Întîmplarea aceasta nu-i mai ieșea lui Pîslaru din minte. „Eh, mult mai era de muncit cu oameni ca Vasilaș, mult de tot. Și cînd te gîndești că Vasilaș e muncitor. Dar nu-i nimica. Vasilaș trebuia ajutat să vadă în partid ceea ce este cu adevărat! Atunci, da. Atunci mai stăm de vorbă.“ Și parcă înveselit de gîndul că Vasilaș va ști ce înseamnă partidul, se adresa voios celor trei:

— Hei, ce-i liniștea asta? Se vede treaba că plănuiți fiecare în parte cum să se desfășoare nunta. Să știți că eu am să-i trag o sîrbă. Uite așa...

Și apucîndu-i pe după umeri pe Mihai și pe Șoimu, dulgherul începu să miște picioarele cu iuteală, rîzînd gros, zgomotos. Apoi continuă vorba:

— Ce, credeți că nu mai pot? A dracului să fie de pușcărie, că tot nu m-a dat gata.

— Acuma nu-i vreme de nunți. Abia are omul cu ce tulbura apa în ceaun, murmură Șoimu. Și pe urmă...

— Ai dreptate, dar eu tot ași țopăi oleacă așa, chiar pe nemîncate, îl întrerupsese Pîslaru.

Mihai și Valentina se uitau unul la altul și rîdeau, dînd din umeri. Încă nu discutaseră niciodată despre dichisurile nunții. Valentina, ce-i drept, îi pomenise lui Mihai că ea încă n-ar avea tot ce-i trebuie unei fete bune de măritat, dar Mihai o întrerupsese cu cîteva vorbe pe care ea le mai auzise odată de la bunica ei: „Cei care se înțeleg bine își fac de toate. Chiar dacă pornesc de la lingură“. Atîta au vorbit despre nuntă și despre căsnicie. Se simțeau bine așa cum erau, mereu împreună.

Ajunseră în dreptul unei case care avea deasupra ușii o firmă mică pe care se putea citi: „Organizația de cartier P.C.R.“ Pîslaru se opri și își luă rămas bun, spunîndu-i glumeț lui Șoimu:

— Eu mai rămîn pe aici... Să vedem, poate găsim o cale ca să umplem ceaunul, nu numai să-i tulburăm apa...

Sări destul de ager șanțul, rîzînd, și intră pe ușa casei.

— Nu se astîmpără... Nu i-a fost destul cît a mucegăit prin ocne. Ca miine am s-o văd iarăși pe nevastă-sa cu legătura în mină, mergînd la pușcărie să-i ducă de mîncare.

Auzind vorbele lui Șoimu, Mihai tresări, posomorîndu-se:

— Bădie Iancu, nu vorbi așa... Nu se mai întorc vremurile, cum nu poate curge Dunărea la deal.

— Ce știi tu! i-o reteză Șoimu. — De cînd îi lumea pe pămînt tot cei

cu bani au avut puterea. Unde-i banul, acolo-i și puterea. E lucru știut. Au să facă comuniștii mare brînză. Au mai venit și alții, oameni cu carte multă, și s-au dus de-a berbeleacul.

— N-ai dreptate. De fel n-ai dreptate. Uite, eu am fost în Uniunea Sovietică și am văzut...

Șoimu dădu din mîna cu lehamite, întrerupîndu-l cu brutalitate:

— Lasă, măi băiete, nu mă lua tu pe mine cu Rusia. Acolo se macină altă făină. Nu se potrivește rusu' cu romînu'... Fiecare nație cu ale ei. Eu sînt om bătrîn, știu ce vorbesc. Și pe urmă, facă comuniștii ce vor. Mie să-mi deie pace. Nu vreau să am de-a face cu pușcărișii. Pușcăria nu poate să te învețe lucruri bune.

Ajunși în dreptul casei lui Șoimu, intrară toți trei în ogradă. Mihai mai mult tras de mîna de către Valentina.

7

Casa lui Șoimu avea două camere. Prima, în care dormea Șoimu cu nevasta, ținea loc și de bucătărie și tot aici stăteau la masă. Camera are atît de simplu mobilată că puteai număra lucrurile pe degete. Un pat de fier cu capătii de alamă, o masă de brad pentru patru oameni, acoperită cu o mușama roasă pe la colțuri, trei scaune care nu semănau între ele, o plită de fier pentru gătit, cu picioarele vopsite cu bronz alb. Mai erau în cameră și mărunțișuri. Lîngă ușă, pe o băncuță, o găleată cu apă, acoperită cu un fund de lemn, cîteva oale și tigăi agățate de cuie bătute în perete deasupra plitei — iar pe jos două țoale țesute din cîrpe de toate culorile. De pe peretele lîngă care era așezată masa, atrăgea privirea o bucată de pînză albă dreptunghiulară, prinsă cu pioane, pe care mîna meșteră a mamei Valentinei brodase cu ață roșie, verde și galbenă, o gospodină servind masa. În josul pînzei două versuri scrise cu litere caligrafice, brodate și ele cu ață albastră:

„Gospodina cea frumoasă
Face mîncarea gustoasă“.

Cea de a doua cameră se deosebea de prima prin aceea că aici nu se făcea mîncare, că nu avea plită de fier ci o sobă de cărămidă cu ocniță, iar pe masă nu era așternută o mușama ci o față de masă cusută cu flori. Încolo, patul semăna cu cel din prima cameră de parcă-i era geamăn, pe jos tot două țoale țesute din cîrpe colorate, iar scaunele... Da, scaunele, cu toate că erau numai două, semănau între ele. Și mai era ceva în plus: un dulap care cîndva fusese nou, o oglindă cu ramă de lemn sculptat, iar la cele două ferestre, perdeluțe de stambă cu floricele roz, despicate în două și prinse în părți cu funde bogate roșii.

Camera aceasta în care ședea Valentina de cînd crescuse mai mare, îi era juruită după mărițiș, cu tot ce era în ea. Că Valentina ședea în ea, se vedea și după mărunțișurile femeiești așezate pe măsuta scundă din fața oglinzii cît și după puzderia de fotografii prinse de jur împrejurul ramei oglinzii ori agățate pe pereți în rame ieftine.

Mult semănau între ele cele două camere și prin aceea că amîndouă erau curate lună. Nastasia, nevasta lui Șoimu, era vestită ca bună gospodină, iar Valentina îi călca pe urmă.

Mihai și Valentina trecură ca de obicei în camera a doua, dar nu apucară să schimbe nici două cuvinte că se auziră strigați de Nastasia:

— Valentina, și tu Mihai, ia veniți dincoace. Mai stăm de vorbă. Lasă, că o să vă lehamisiți de uitat unul la altul... o viață.

Nastasia așeza masa. În ultima vreme, mama Valentinei îl poftea pe Mihai la masă tot mai des. Încă de pe acum ea îl socotea ca făcînd parte din familie. Mai cu seamă că gura mahalalei nu avea lacăt. De la un capăt la altul al cartierului se știa că fata lui Șoimu se mărită cu Mihai al lui Vechiu. Ce-i drept, la asta ajutase din plin și Larga, vecina Nataliei, care cum prinsese vorba, o purtase fără odihnă din casă în casă.

Se așezară la masă toți patru. Nastasia pregătise un borș de cartofi care, turnat în farfurie, răspîdea în cameră un miros plăcut de leuștean și cimbru. Mîncau tăcuți. Șoimu se uita numai în farfurie și, din cînd în cînd pufnea înfundat. Pe fața-i cătrănită se citea o mînie surdă pe care Șoimu părea că o înăbușe cu fiecare lingură de borș înghițit. După borș, Nastasia puse pe masă un castron cu cartofi copti, scuzîndu-se, mai mult pentru Mihai:

— Ce să facem... după vremuri.

Șoimu se foi pe scaun de parcă ar fi stat pe cuie. Într-o vreme, țintuind-o pe Valentina cu ochii lui cenușii, vorbi răstit și gros:

— Oamenii se bat pentru o mîină de făină și vouă vă arde de căsătorie... Cai verzi pe pereți.

— Iancule... ce te-a apucat — interveni Nastasia, cu glasul ei veșnic blajin.

— M-a apucat... pe dracu' m-a apucat. Ce, n-am dreptate? Lumea piere și baba se piaptănă. Sigur, de ce să se chinuiască unul? Mai bine doi și ca mîine trei. Borș cu cartofi și cartofi cu borș. Am dreptate, ori nu am?

Mihai se simțea rușinat și stingherit de vorbele lui Șoimu. Se uită la Valentina care îl privea cu ochii măriți, parcă cerîndu-i iertare pentru vorbele lui tată-su. Întoarse capul către Șoimu și-i vorbi domol, fără nici o umbră de supărare în glas:

— Îți faci sînge rău degeaba. Ca mîine greul o să treacă, și lucrurile se vor așeza așa cum trebuie. Cum răzbește toată lumea prin greu, o să răzbim și noi.

Mihai îi răspunsese lui Șoimu mai mult pentru că simțise împotrivirea acestuia față de căsătoria lor. Ar fi vrut să mai spuie ceva care să-l convingă într-adevăr că greutățile vor fi învinse, dar oricît se străduia nu-i venea nimic în minte.

Șoimu tăcu cîteva clipe, apoi, rotindu-și privirea prin cameră, izbucni din nou.

— O să răzbim... la paștele cailor. Calicii tot calici mor. Nu ai său de la început, cînd îți înjghebezi viața, tot degeaba. Prinzi un cîine de coadă, îl vînturi prin casă și nici că are de ce se păli. Așa ca în casa asta.

Șoimu se ridică greoi de pe scaun și dînd din mîini a pagubă, adăugă:

— Faceți ce știți... dar să nu vă aud plîngîndu-vă, că pun mîna pe par. Atîta vă spun.

Mihai se ridică să plece. Ieși din casă însoțit de Valentina. Era o noapte liniștită, răcoroasă. Prin ferestrele caselor răzbea palidă, gălbuie, parcă bolnavă de oftică, lumina lămpilor de gaz. Ici colo, lătrau molcom cîțiva cîini. Atmosfera aceasta parcă adeverea cele spuse de Șoimu.

Cei doi stătură cîteva minute tăcuți lîngă poartă. Mihai o trase pe Valentina aproape de el, cuprinzîndu-i umerii cu brațul. Fata se cuibări dragăstoasă la pieptul lui, șoptindu-i:

— Ești supărat pe tata?

— De loc. Are dreptate să fie grijuliu. Doar ești fata lui.

— Cît ești de bun, Mihai...

Mihai îi cuprinse capul între palme, sărutîndu-i apăsător buzele fierbinți, întredeschise. Prin vestonul lui militar, simți apăsarea sinilor pietroși ai Valentinei.

8

Era încă noapte cînd Mihai se trezi. Coborî din pat cu băgare de seamă, ca să n-o trezească pe mamă-sa, și bîjbîi prin întuneric pe masă, după pachetul de țigări. Nu-l găsi. Se gîndi să se culce din nou, dar nu-i era somn. Aprinse lampa. Lumina galbuie, tremurîndă, arunca pe pereți umbre mari. Crăpă cu încetineală ușa să vadă dacă nu s-a trezit maică-sa, dar tresări văzînd patul din bucătărie gol. Deschise ușa larg. „Unde s-o fi dus mama cu noaptea în cap?” Se așeză la masă cu capul în palme. Își simțea capul greoi de parcă ar fi bătut o noapte întreagă. Îi veniră în minte vorbele lui Șoimu. Poate că avea dreptate tatăl Valentinei. O viață întreagă n-o să mai poată alunga sărăcia din casă. Pe loc însă se înverșună murmurînd: „Ce dracu', parcă mă prostesc! Tatăl ăsta al Valentinei nu știe de cît să se vaite și să umble bosumflat ca văcarul pe sat. Ce om sucit! Parcă ar fi trăit pînă acuma în puf. Și eu ca prostul mă potrivesc la ce spune el. Murmură din nou: „Hm, lasă că se schimbă ele lucrurile. Parșiva asta de viață nu mai are multe zile“.

De undeva, de sub plita de tuci, ieși motanul roșu al Nataliei, se întinse lenevos, gata-gata să se rupă în două, căscă prelung, descoperindu-și colții ascuțiți ca acele, apoi zărindu-l pe Mihai sări în brațele lui, se covrigi și începu să toarcă liniștit. Mihai îi privi, zîmbind.

— E bine de tine, ce-ți pasă... Cel puțin tu nu ai de gînd să te însori. Dar mă tem că nu mai găsești șoareci, nici de leac. Fug și ei de sărăcie ca dracul de tămîie.

Afară se luminează de ziuă.

Într-un târziu veni și Natalia. Se așeză pe marginea patului, răsuflînd din greu. Se vedea cît de colo că e obosită rău. Mîinile îi tremurau de parcă ar fi purtat pînă atunci cine știe ce greutate. Lui Mihai i se păru că nu o mai văzuse niciodată atît de mărunțică, adusă de spate. Sbîrciturile de pe față i se înmulțiseră. De sub broboadă ieșeau în neorînduială cîteva șuvițe de păr sur.

— Unde-ai fost, mamă?

Natalia ridică mîna în care ținea o față mică de pernă care avea un colț mai plin, asemenea unui sîn de fată.

— La rînd, Mihăiță. Cu chiu cu vai am pus mîna pe un chil de făină. Dacă nu mă sculam din vreme, veneam cu mîna goală. Am luat, dar am crezut că nu mai ies vie din rînd. Atîta m-au strîns, de credeam că acuș-acuș poc-nește în mine vre-un ciolan.

— De ce nu m-ai sculat, să mă fi dus eu?

— Ei, lasă... tu te duci acuș la muncă. Ai nevoie de putere. Că și așa nu știu cu ce te mai ții... Nu-mi purta grija. Și tu, ce te-ai trezit așa de dimineață? Te pomenesti că ți-o fi foame. Auzi ce mai întreb și eu...

Și ca și cum atunci s-ar fi sculat hodinită din somn, Natalia începu a umbla iute prin casă, aprinse focul, puse ceaunul de mămăligă, cernu făină pe care o împărți în trei părți egale ca să ajungă pentru trei mămăligi, apoi puse ibricul pentru ceai. Așa mînceau în fiecare dimineață: felii subțiri de mămăligă, ținute pe plită pînă se rumeneau, și ceai.

Dînd cu meșteul în ceaun, Natalia îl întrebă pe Mihai:

— Ei, ce faceți? Vă luați ori nu? Ce vă tot mocăiți atîta? Băgați actele la primărie și gata! Am stat la rînd cu Comărneanca și cu Larga. Din soacră mare nu mă mai scoteau. Hai, că tînjesc și eu după un nepot-doi, acolo, glumi Natalia, făcîndu-i cu ochiul.

— Mata te și gîndești la copii — rîse Mihai.

— Auzi vorbă... Ba încă să faceți colo un băet zdravăn și frumușel, că, slavă domnului, are cui semăna. Doar nu-i vrea să piară sămînța lui Vechiu.

Vorbele Nataliei îl făcură pe Mihai să se simtă mai sprinten, mai vioi. Mîncă cu poftă feliile de mămăligă prăjită și fără să-l mai aștepte pe Pîslaru ca de obicei, porni iute spre fabrică.

Munci voios pînă către seară, totuși ziua i se păru deosebit de lungă. Aștepta cu nerăbdare încetarea lucrului, pentru ca s-o întîlnească pe Valentina cu care să hotărească odată pentru totdeauna ziua cînd se vor căsători. Trăia cu impresia că avea să-i spuie fetei o veste nemaipomenită. Uitase că pînă atunci mai discutasese de multe ori cu Valentina despre căsătorie.

Înainte de încetarea lucrului veni Pîslaru, pe care Mihai nu-l văzuse toată ziua, și-i aminti că trebuia să aibă loc un miting unde va vorbi cineva din partea județenei Partidului Comunist.

— Asta ne mai lipsea. Să viu eu la miting cu cărămida sub buric. — mormăi unul din fierarii cu care lucra Mihai.

— Ce să fac la adunare, tovarășe Pîslaru? Acolo trebuie să strigi. Și eu, să crăp dacă te mint, pot să mă împărtășesc — rîse altul din fierari.

— Vine cine vrea... nu-i cu sila, — vorbi calm Pîslaru.

Mitingul se ținea în curtea fabricii, lîngă poartă. Erau adunați aproape toți muncitorii fabricii cît și cei ce lucrau pe șantier. Erau mai mult femei. Mihai o căută pe Valentina prin mulțime dar nu reuși s-o găsească. Tot umblînd în dreapta și în stînga, se trezi în fața tribunei improvizate din cîteva lăzi în care se adusesse bumbac. Mihai se opri locului. Se nimerise numai între femei. Vorbeau femeile între ele vrute și nevrute.

— Ce ne mai spune oare?

— Poate a venit faină!

— Vrabia mălai visează.

— Păi dacă-i pe visat, atunci mai de grabă unul care să o strîngă în brațe zdravăn.

Cele ce vorbeau izbucniră în rîsete ascuțite.

Deodată se făcu liniște. Pe tribuna improvizată se urcă un om între două vîrste, slab tare, de parcă atunci se sculase după o boală lungă. Cînd liniștea se așternu deplină, începu să vorbească. Mihai se miră cum din pieptul omului aceluia atît de slab poate izbucni un glas atît de puternic. Cei din jur ascultau atenți.

Omul de pe tribună vorbi despre sumedenia de greutăți în care se zbate țara. Despre eforturile pe care le fac muncitorii, despre țaranii care mănîncă pămînt și felurite buruieni și care trebuiesc ajutați. Despre stăpînii întreprinderilor care sabotează producția, căutînd și ei să înfometeze pe muncitori.

— Tovarăși, e greu. Nici că se poate mai greu. Cine spune că peste o lună sau două va curge lapte și miere, minte. Lupta este încă lungă și grea, grea de tot. Trebuie să muncim așa cum putem, pe brînci. Am cîștigat un lucru care ne este drag ca ochii din cap, libertatea. Am cîștigat-o, dar trebuie să o ținem cu dinții ca să n-o pierdem! Capitaliștii de peste ocean jinduiesc după raiul pierdut și gîndesc că a venit din nou ceasul lor. Tovarăși, Partidul Comunist vă cere acest lucru: Să apărați cu dinții libertatea cîștigată. Respingeți svonurile, trageți la răspundere pe sabotori și gîndiți-vă că fiecare

efort al vostru în producție, vigilența voastră, disciplina voastră constituie o cărămidă trainică pusă la temelia libertății jinduită și câștigată cu atâtea sacrificii. Vom mai răbda, ne vom mai bate încă pentru un pumn de făină, dar este o zicală a poporului, plină de înțelepciune: „Mai bine să întingi în sare și să te uiți la soare, decât să întingi în unt și să te uiți în pământ“.

Mai luară cuvîntul încă cîțiva vorbitori, apoi mitingul luă sfîrșit. Oamenii porniră spre casele lor, dîndu-și cu părerea despre cele auzite.

— Vasăzică e rost de strîns cureaua vîrtos.

— Pîn-la primăvară mai avem de tras, nu glumă.

— A vorbit cîstit. Nu-i, și gata. Mai bine așa, decât promisiuni.

— Partidul Comunist nu minte.

Cuvintele vorbitorului se învălmășeau în mintea lui Mihai ca o apă prinsă de virtejuri. Se trezi deodată în stradă. Nici nu-și dăduse seama cînd ieșise pe poarta fabricii. Stătu cîteva clipe dezorientat, pînă o zări pe Valentina într-un grup de fete. Se duse spre ea. Era veselă. Îl întîmpină pe Mihai rîzînd.

— Cine te-a supărat, dragule?

— Pe mine? Nimeni. Mă gîndeam.

— La cine te gîndai?

Mihai se molipsi deodată de bunăvoia Valentinei. Se luminea la față și, apucîndu-i brațul, spuse rîzînd:

— La cine... la tine. Îți fac o propunere nemaipomenit de îndrăzneată: pînă săptămîna viitoare să ne căsătorim. Aștept răspuns pe loc...

Valentina se opri din mers și, privindu-l pe Mihai pe sub gene, izbucni în rîs.

— Halal! Te grăbești de parcă tu ai fi fata.

9

Stăteau de trei ceasuri în fața casei lui Pîslaru și nu mai terminau vorba. Erau de față Comărneanu, Pîslaru, Mihai și unul Boandă Ion care lucra la țesătorie ca electrician. Se adunaseră din întîmplare fără să fi avut vorbă mai dinainte. Dar nu era prima dată. Rar se întîmpla cînd nu se adunau. Cîte nu erau de discutat! Nici cînd mintea oamenilor nu fusese atît de frămîntată ca în vremurile acestea: cînd va fi pîine; cine va ieși în alegerile care se apropiau; problema economatului și a salariului; lipsa lemnului și a gazului și cîte altele. Se discuta cu glas tare; atît de tare de se auzea la a cincea casă: despre comuniști și despre sovietici, despre americani și despre activitatea guvernului.

De multe ori, Pîslaru rămînea cu ochii pironiți undeva în lungul străzii ori pe chipul unuia din cei care vorbea. Fața îi era luminată de o mare satisfacție, de o bucurie lăuntrică, care nemaiîncăpînd în suflet începea să se reverse. Fugea cu gîndul la vremea dinainte de război, cînd asemenea discuții erau purtate în șoaptă, undeva într-o cameră cu ferestrele bine acoperite. Cîtă vreme așteptase el ca gîndurile omului să fie spuse în gura mare! Și uite că vremea venise. Pierise ca prin farmec sfîiciunea unora, fereala altora. Să-l fi prins ziua albă discutînd, și lui Pîslaru tot nu i-ar fi părut rău, nici oboseala nu l-ar fi cuprins. „Iacă-tă și libertatea. Oare știe fiecare să o prețuiască?“ — gîndea dulgherul.

În seara asta discuția se prelungise mai mult pentru că venise vorba despre o întîmplare petrecută la fabrică în seara trecută. Cîțiva muncitori

care din întâmplare veneau acasă după miezul nopții, l-au prins pe magazionerul fabricii și pe încă doi cari treceau peste zidul fabricii și încărcau într-o căruță câteva baloturi de bumbac. După ce le-au tras o bătaie soră cu moartea i-au legat fedeleș și i-au băgat în fabrică, închizându-i într-un cazan de la uzina electrică, care nu funcționa. Muncitorii erau tare furioși pentru că unul din cei prinși era membru de partid. Dimineața, după ce au fost scoși din cazan și duși în sala războaielor, au încăput pe mîna țesătoarelor. Se stîrnise o larmă nemaipomenită. Femeile erau furioase de parcă le apucase turbarea.

— Auzi, comunist și să fure! Ptiu!

— L-o fi învățat magazionerul care se vede că are experiență.

— Rușii ne trimit bumbac, noi îl țesem, nemîncate, și afurisiții îl fură, dare-ar anghina în gîtul lor.

— Să-i băgăm la apret — glumi careva.

— Aha, de asta pe subt mîna găsești pînză cît îți postește inima. Noi ne scuișăm plămîinii și ei îi îngrașă pe speculanți.

— Să le sucim capul și gata. Scăpăm de niște lepre.

Dacă n-ar fi venit cițiva tovarăși de la sindicat, poate că cei trei nu ar fi scăpat teferi. I-au scos cu greu din mîna femeilor și i-au predat poliției. Toată ziua fabrica a clocotit ca un cazan. Ce li se părea oamenilor mai curios era faptul că printre hoți era și un membru de partid. Asta îi zdruncinase de-a dreptul. Comunist, hoț. Era nemaipomenit. Vestea se răspîndise și în cartier și era comentată pe larg de parcă pentru prima dată în viața lor, oamenii auziseră despre un furt.

Electricianul Boandă era tare mirat de un fapt. Lucra de mulți ani în fabrică, mai auzise de multe furturi, dar nu-și amintea să-i fi văzut pe muncitori așa de frămîntați. Ca și mai înainte fabrica era a directorului. Și oamenii se alarmaseră de parcă le-ar fi băgat cineva mîna în buzunar.

— Să fie furioși pe nemernicul acela care s-a nimerit să fie membru de partid, înțeleg. Fiecare știe că-i o cinste mare să faci parte din partidul comunistilor. Dar să sai în sus că s-a furat ceva din averea directorului...

— Au început oamenii să se simtă stăpîni în țara asta. Au început să înțeleagă că al lor este nu numai salariul, dar și întreaga cantitate de pînză eșită din mîinile lor. Întîmplarea asta e plină de învățăminte — vorbi Pîslaru însuflețit.

— Și ce folos! Tot patronul bagă în buzunar cu amîndouă mîinile.

— Mult n-au să mai bage. Toate vin la rîndul lor. Oamenii simt lucrul acesta. Învățătura partidului prinde rădăcini tot mai zdravene. Da, da. Muncitorii au mare încredere în partid. Dacă nu ar avea nu s-ar alarma atîta, auzind că un comunist a furat. Un comunist trebuie să fie curat ca lacrima.

— E mare lucru să fii membru de partid! — vorbi îngîndurat Comărneanu.

Mihai ascultă tăcut. Îi veni în minte o întîmplare din prizonierat. Se făceau însămîntările de toamnă. Mihai lucra în echipa care aprovizionă semănătoarele trase de tractor. Buletinul meteorologic anunțase vreme rea. Nici un ceas nu trebuia pierdut. În acele zile un tractorist din brigada în care lucra Mihai, îmbolnăvindându-se schimbul, a stat pe tractor două zile și o noapte. Spre sfîrșitul acelei de a doua zi a venit la brigadă directorul sovhozului. Tractoristul tocmai plecase din nou pe brazdă, pierzîndu-se pe întinderea stepei. „O să cadă de pe tractor“, vorbi îngrijorat unul din brigadieri. „N-o să cadă“ spuse hotărît, directorul — „e membru de

partid". Amintirea aceasta i-a rămas întipărită în mince și acum, ascultînd discuția despre partid și despre membrii de partid, parcă o înțelegea mai limpede. Vorba lui Pîslaru îl trezi din gînduri:

— Nu-i nimic. În partid mai intră și lichele, dar el se curăță neîncetat de ele, le aruncă așa cum aruncă marea pe plajă toate resturile, toată murdăria. Locul acestor lepădături scăpate printre degete îl ia oameni cinstiți, drepti, gata de luptă și de sacrificii.

10

De cîteva zile începuse o ploaie de toamnă, rece și deasă care vestea să nu se oprească curînd. Mai întîi a început a picura lîngă plită. Pic... pic... pic... Stropul cădea la intervale egale, cu o exactitate matematică. Natalia a așezat pe locul unde picura, o oală de schiă. Stropul cădea acum în oală, răspîndind în cameră un clinchet sîcîitor.

— Afurisită ploaie, doamne iartă-mă — bombăni Natalia.

Pe urmă a început să picure lîngă ușa. Natalia a mai pus o oală. Cele două picături se îngîneau căzînd pe fundul oalelor. Pînă în două ceasuri, Natalia nu mai avea oale nici străchini. Picura lîngă fereastră, în mijlocul camerei, pe patul lui Mihai, pe plită și pe masă. Natalia umbla prin casă, cu hainele lui Mihai în mîină, cătînd un loc ferit unde să le așeze. În cele din urmă, se opri în prag cu hainele în brațe, se uită la oalele răspîndite peste tot și scoțînd un oftat prelung, șopti:

— Tare mai sîntem săraci, Mihai!

Mihai nu răspunse. Nu auzea decît concertul înnebunitor al picăturilor de apă ce cădeau ritmic pe fundurile de oale. În oalele de tablă, sunetele erau stridente, țipătoare; în cele de lut răsunau înfundat, lipicios. În farfurii, parcă se spărgeau cioburi de sticlă. O adevărată simfonie a sărăciei.

Mihai stătea mai departe la masă și scria.

— Nu te culci, Mihai, ...e greu de gaz.

— Mai stau, mamă.

— Eu mă culc. Chiar dacă mai curge pe unde, tot degeaba stau. Nu mai am oale. Da' tu ce tot scrii acolo?

— O autobiografie.

— Cum ai spus?... Păcatele mele, că multe mai auzi... Pînă spui vorba asta rămîi cu limba sucită... Treaba ta. Ți-o fi de trebuință.

Mihai continuă să scrie. Din cînd în cînd, se oprea și recitea cu luare aminte rîndurile scrise. Se rezema apoi de speteaza scaunului, ascultînd căderea picăturilor de apă pe fundul oalelor, al străchinilor. Pic... clip... Pic... lip... Clip... lip... Afară, ploaia continua să zuruie pe tabla casei, de parcă mîini nevăzute ar fi cernut printr-un ciur uriaș, boabe măr-unte de măzăriche.

Cînd a început să scrie, Mihai se întreba cu ce va putea să umple o foaie de hîrtie. Viața lui, pe scurt. Ce viață a avut el? Ce poate să spuie despre viața lui, un fiu de muncitor, un muncitor? Dar uite că rîndurile se așează unele sub altele, cresc, se înmulțesc și încă multe mai sînt de spus.

Cîteva zile după discuția aceea lungă de la poarta casei lui Pîslaru, găsind un prilej, Mihai l-a întrebat pe dulgher dacă ar putea intra și el în Partidul Comunist. Pîslaru nu s-a arătat mirat. L-a privit cîteva clipe cu luare aminte, apoi l-a întrebat: „Bine că te-ai gîndit, dar ce te îndeamnă să te înscrii în Partid?” Mihai nu-i răspunse pe loc, negăsind cuvintele potrivite. În ultima vreme, problema aceasta îl făcuse să se gîndească destul de

mult. Se simțea stingher, parcă fără rost. Avea prieteni pe care îi vedea mereu frământați, preocupați și de altceva decât de munca lor zilnică în fabrică ori pe unde lucrau. Plecau duminicile la țară, cu mașinile, de unde se întorceau bucuroși și bine dispuși ca după o petrecere. Altădată, îi vedea gravi de parcă ar fi avut de rezolvat cine știe ce probleme nemaipomenit de complicate. Îi vedea mereu prinși în discuții aprinse. Unii plecaseră la niște școli speciale, după cum spuneau, unde aveau să învețe câte și mai câte. Când îi căuta nu-i găsea. Simțea că toți fac ceva deosebit și că el stă pe dinafară. Simțea că-i lipsește ceva. Într-o seară, se întâlnise cu un cunoscut mai vechi pe care nu-l văzuse de câțiva ani. Vorbiră despre una, despre alta, apoi prietenul îl întrebă: „Măi, tu te-ai înscris în partid?“ Și fiindcă Mihai nu-i răspunse dintr-o dată, acela complectase cu glas dojenitor și parcă superior: „Ce dracu' bre, ai făcut războiul, ai fost prizonier în Uniune, și tot nu te-ai lămurit? Mă mir. Doar nu ești neam de boier“. Hotărîse să-l întrebe pe dulgher. Acuma îl întrebă, și Pîslaru în loc de răspuns îi pusese o întrebare. Se înversună pe loc și răspunse pe negîndite: „Uite așa, vreau să mă înscriu și gata. Doar e partidul muncitorilor. Ce, vrei să mă înscriu la țărăniști ori la liberali?“ Pîslaru începu a rîde zgomotos, apoi îi spuse: „Bine, măi băiete, bine, eu unul te recomand din toată inima. Dar bagă de seamă că faci un pas mare, să știi; mare de tot“.

Peste cîteva zile i-a dat o adeziune. I-a explicat cum s-o completeze, apoi a pus degetul lui noduros pe rubrica unde scria: „De ce mă înscriu în Partidul Comunist?“ spunîndu-i: „După ce scrii autobiografia, în care trebuie să-ți povestești viața ta și a familiei tale, faptele și întîmplările cele mai însemnate, să completezi și rubrica asta.“

În seara asta, își așternea pe hîrtie autobiografia. Scria și parcă nu-i venea a crede că viața lui s-a desfășurat chiar așa. Ce i-a dat lui viața? Muncă din zori pînă în noapte. Două-trei cămăși pe an, o pereche de pantofi, pe cari îi peticea pînă își pierdeau formatul, o casă în care de cînd se știa plouase ca și acuma. Pentru un costum de haine a strîns bani doi ani. Dar parcă a și petrecut. Desigur. La paști, la crăciun și cîteodată duminica, dar asta se întîmpla rar de tot. Pe urmă a plecat în armată, la război. Și măcar să fi trăit așa numai el. Dar tot cartierul a trăit așa. Și Pîslaru trăia la fel. Dar Pîslaru nu fusese de acord cu asemenea viață. Visa alta mai bună. Pentru asta l-au băgat la pușcărie pe el și pe alții care gîndeau ca el. Pentru o viață mai bună, Pîslaru luptă și acum. Eh, ce om cu cap e dulgherul! A știut el de ce mă îndeamnă să scriu întîi autobiografia.

Mihai luă adeziunea în mînă, privind îndelungat rubrica necompletată.

Trebuia să răspundă limpede de ce vrea să se înscrie în partidul comunist. Se întoarce cu gîndurile înapoi, la anii din urmă ai vieții, cîți din nou autobiografia. Prin minte îi alergau cuvinte felurite care însă nu se legau între ele. Trebuie spus ceva despre viață, despre o altfel de viață.

Trezit ca dintr-un vis, Mihai prinse tocul între degete și începu să completeze încetișor rubrica rămasă goală: *Mă înscriu pentru că el luptă să facă viața oamenilor mai frumoasă.*

A doua zi, Mihai l-a așteptat pe Pîslaru la poartă, arzînd de nerăbdare. Cum l-a văzut, i-a și întins hîrțiile scrise:

— Gata... Am scris tot — îi vorbi, cu sufletul la gură.

— Bine! — atîta i-a spus dulgherul, băgînd hîrțiile în buzunar, fără să se uite la ele.

Zile de-a rîndul, Mihai s-a tot frământat, negăsindu-și locul și tot întrebîndu-l pe Pîslaru:

— Ei, bădie Vasile, am scris bine? Mă primește?

— Ai răbdare, că doar în Partid nu se intră de două ori. Ci odată și bine.

11

Cînd a ieșit de la ședința de celulă, ploaia. Pe stradă, glodul trecea de oușorul piciorului. Lui Mihai i se părea însă că mergea pe o șosea asfaltată. Porni spre casă prin mijlocul străzii, fără să se mai ferească de glodul mai mare, așa cum făcea altădată. Ploaia îl izbea în față, i se strecura pe după gulerul mantalei, dar el nu simțea. Stropii reci îi făceau bine. În urechi îi mai stăruiau încă cuvintele secretarului celelei: „Tovarășul Mihai Vechiu fiind confirmat membru de partid...” Era membru de partid. Peste o săptămînă avea să se căsătorească. Se simțea fericit. Se trezi în el dorința să-și împărtășească cuiva bucuria, mîndria lui. Grăbi pasul spre casă.

Natalia încă nu se culcase. Nici nu era tîrziu. Abia înserase. Dar lui Mihai parcă îi fusese teamă că o va găsi culcată. Intră în casă fără să-și mai scuture glodul de pe bocanci. Se opri lîngă ușă și privind-o lung pe Natalia, vorbi cu voce sugrumată:

— Mamă, m-am înscris în partid!

— Bine, Mihăiță, da' tare mai ești plin de glod, — și luîndu-și seama că Mihai spusese ceva, Natalia întrebă: — Ce zici c-ai făcut?”

— M-am înscris în partidul comunist.

— Treaba ta. Aud și eu că partidul comuniștilor ține cu săracii. Dacă-i așa, să-i ajute Dumnezeu.

Lipsa de însuflețire cu care primise Natalia vestea, îl cam posomori pe Mihai. El ar fi vrut să aibe în față pe cineva care, auzind asemenea veste, să se însuflețească, să-l felicite, să-i strîngă mîna și chiar să-l pizmuiască. Se gîndi însă că mama lui e bătrînă și nu poate pricepe deplin însemnătatea pasului făcut de el.

Încercă să mănînce ceva, dar nu avea nici un fel de poftă. Pe neașteptate, îl cuprinse un dor de Valentina de parcă nu ar fi văzut-o de cîteva săptămîni. Gîndi că atunci cînd îi va împărtăși bucuria, ea îi va sări de gît, îl va săruta fericită, șoptindu-i la ureche: „Ce bine-mi pare! Ce bine-mi pare!”

Cu gîndul acesta, se îmbracă iute și ieși pe ușă fără să-i spuie nimic mamă-si. Natalia nu se arătă mirată. Vorbi singură în urma lui, clătînd din cap:

— Dragostea, bat-o norocu' s-o bată!

Mihai o găsi pe Valentina singură. Șoimu încă nu venise, iar Nastasia era dusă prin vecini. Fata țîrîia niște ciorapi. Pusese lampa pe masă, să aibă lumina mai aproape. Părul despletit îi cădea valuri pe spate și peste piept. Privind-o cîteva clipe, lui Mihai i se păru că Valentina e mai frumoasă ca oricînd. Pentru moment, uită pentru ce venise și, apropiindu-se de fată, îi cuprinse capul în palme, sărutîndu-i apăsător buzele umede. Valentina scăpă ciorapul din mînă, se răsuci spre Mihai, cuprinzîndu-i grumazul cu brațele-i fierbinți și, privindu-l drept în ochi, îi vorbi șoptit:

— Cît mai stăm așa...

Mihai simți cum îl năvălește o fierbințeală neobișnuită. Aproape în neștire o ridică în brațe ca pe un fulg, o duse doi pași și o așeză pe pat. Valentina abia se sbătea, împingîndu-l cu mîinile fără puteri, șoptindu-i întretăiat:

— Dă-mi pace... fii cuminte...

Simțea cum o cuprinde o amețeală, cum o părăsesc puterile, dar deodată, trezită ca dintr-un vis urît, se smuci din îmbrățișarea lui Mihai, sărind drept în picioare. Sîinii îi săltau năvalnic, gata să scape din strînsarea bluzei. Vorbi calm, silindu-se să-și ascundă emoția:

— Nu te atinge de mine... Ce-ți trăznește prin minte...

Mihai se simți rușinat. Se așeză pe scaun, aprinzîndu-și o țigară. Mîinile îi tremurau. Vorbi moale, privind în podele.

— Valentina... iartă-mă...

Valentina tăcea, continuînd să țîrîie mai departe ciorapul. Mihai își trase scaunul mai aproape, îi cuprinse ușurel mijlocul și-și rezemă capul de umărul ei.

O bucată de vreme discutară fel de fel de nimicuri. Mihai ardea să-i împărtășească bucuria lui și nu știa cum să înceapă. Parcă nu-i venea să-i spuie așa, hodoronc-tronc. Te pomenești că rămîne și ea nepăsătoare ca și Natalia. Dar iată că tot Valentina îi dădu prilejul, întrebîndu-l:

— De ce ai venit așa tîrziu? Pe unde mi-ai umblat?

— Ei, cînd ai ști unde am fost! — căută el să o zădărească.

— Unde? Hai spune-mi!

— Într-un loc...

— Măi... de ce mă necăjești. Spune-mi. Sau e secret?

— Valentina... știi ce bucuros sînt... Ziua de astăzi e pentru mine o zi mare... Uite atîta... Întinse mîinile cît putu de tare. În seara asta, am fost primit în partid.

— Care partid? — tresări Valentina, răsucindu-se spre el.

— Cum, care?... partidul comunist.

Fata, scăpînd din mîină ciorapul și, vrînd să-l prindă, se întepă cu acul la deget. Începu să-și sugă degetul, apoi, sculîndu-se de lîngă Mihai, făcu doi pași și se opri în mijloculcamerii. Pe față i se citea o mare tristețe, iar ochii începură să i se umezească. Își cuprinse capul între palme, se trînti pe pat și, infundîndu-și capul în perne, începu să plîngă înăbușit. Din cînd în cînd, vorbea printre sughituri:

— Vai, ce-ai făcut... Vai, cînd o afla tata...

Mihai rămase înlemnit. Nu știa despre ce este vorba și nici ce să facă nu știa. De la început, nici nu-și dădu seama că tocmai vestea pe care i-o împărtășise Valentinei îi stîrnise supărarea.

— Ce-am făcut?... ce să afle?... — întrebă Mihai, nedumerit.

Valentina nu răspunse. Continua să plîngă. Cu cîteva zile în urmă, în casă la ei avusese loc o discuție furtunoasă între Șoimu și încă doi vecini. Din una în alta, venise vorba despre partid, despre membrii de partid. Unul din vecini căutase să-l convingă pe Șoimu că comuniștii vor scoate țara din nevoi. Șoimu începuse atunci să răcnească ca scos din minți, bătînd cu pumnul în masă: Să nu aud de ei... Să nu aud... Dacă-i vorba ca țara s-o conducă unul ca Pîslaru, care pînă scrie o carte poștală scapă de zece ori creionul dintre degete, atunci vai de țara asta și vai de noi“...

Valentina se sculă de pe pat, și venind lîngă Mihai care o privea întrebător și neputincios, îi vorbi fără vlagă despre felul cum privește tatăl ei pe comuniști. Tăcu cîteva clipe în așteptarea unui răspuns, apoi adăugă:

— Ce va spune tata cînd o auzi?

— O să-i treacă, mormăi Mihai, posomorît.

Apoi, în camera alăturată se auzi cineva tușind. Venise Șoimu. Valen-

tina își șterse iute ochii plîși. Mihai ceti în privirile ei un fel de spaimă amestecată cu durere.

— Lasă că vorbesc eu cu bădia lancu... — spuse Mihai — chiar acum vorbesc.

Și fără a mai aștepta un răspuns, trecu în camera unde era Șoimu. Valentina îl urmă. Venise și Nastasia.

— Eras ai? îl întîmpină Șoimu pe Mihai, în loc de răspuns la urarea de bună seara a lui Mihai.

Cîteva minute, în cameră domni o tăcere apăsătoare, grea. Valentina își făcea de lucru pe lîngă Nastasia, cătînd cu ochii îngrijorați cînd la Șoimu, cînd la Mihai. Ar fi vrut să-i spuie lui Mihai să tacă. Să amîne pentru altă zi. Dar era prea tîrziu.

— Bădie lancu, aud că ești pornit împotriva comuniștilor. Cred că n-ai să fii pornit și împotriva mea... M-am înscris și eu.

Șoimu făcu ochii mici și, ca și cum ar fi auzit numai ultimele cuvinte ale lui Mihai, întrebă răgușit:

— Unde zici că te-ai înscris?

— Am mai spus odată... la comuniști.

Șoimu se ridică încet de pe scaun, duse mîinile la spate și începu să se plimbe cu pași măsurați prin cameră. După cîteva clipe, spre mirarea lui Mihai și mai cu seamă a Valentinei, vorbi calm, uitîndu-se undeva spre fereastră.

— Treaba ta. Ce-mi spui mie?... Dar să știi că lancu Șoimu nu are fată de măritat după comunist.

Mihai roși puternic, apoi sîngele îi pieri din obraji. Înceleștă fălcile ca să nu izbucnească. Vorbi mai mult printre dinți:

— Judeci greșit, bădie lancule...

— E fata mea... Mă privește cum judec.

De cum auzise că Mihai e membru de partid, Șoimu gîndea cu iuțeală. Vestea care la început îl descumpănise, începuse acum chiar să-l bucure. Planul lui de a o vedea pe Valentina căsătorită cu Obadă, plan pe care îl socotise destrămat, începea să se închege din nou. Avea la îndemîna cel mai bun temei ca să-l îndepărteze pe Mihai.

— Mai are și Valentina un cuvînt de spus, rupse Mihai tăcerea.

— Cît trăesc, în casa asta eu hotărâsc, vorbi Șoimu neînduplecat.

Încăpățînarea tatălui Valentinei începuse să-l scoată din răbdări pe Mihai. Toată întîmplarea asta i se părea mai mult o glumă proastă pe care o făcea cineva pe seama lui și a Valentinei. Fără să se gîndească prea mult, îl săgetă pe Șoimu cu privirea, vorbindu-i în batjocură și cu răutate în glas:

— Te pui de-a curmezișul, de parcă dumneata ai să trăiești cu ea.

Calmul lui Șoimu pieri pe loc. Izbi cu toată puterea pumnul în masă, și răcni:

— Ascultă băiete... Să nu-ți iei nasul la purtare în casa mea, că nu-ți merge. Aici eu sînt stăpîn. Ai înțeles?

Valentina izbucni în plîns, fugind în camera alăturată. Nastasia umbla de ici pînă colo, mutînd lucrurile dintr-un loc în altul, fără nici un rost.

— Nu-i frumos, lancule... nu-i frumos — îngăimă ea către Șoimu.

— Frumos, nefrumos... Am terminat. O fată am și nici nu mă gîndesc s-o dau după unul căruia mîine-poimîine o să trebuiască să-i ducă de mîncare cu legăturica, la pușcărie, așa cum a făcut o viață nevasta lui Pîslaru.

— Bădie lancule, după cît văd, dumneata te porți și vorbești de parcă ai fi un dușman. Ce, ți-au luat comuniștii vreo moșie, ceva? — îl înfruntă Mihai.

Auzind vorbele lui Mihai, tatăl Valentinei se întunecă și mai tare la față. Începu să umble furios prin cameră, apoi oprindu-se brusc în fața lui Mihai vorbi răstit:

— Ascultă băiete... Să nu mă categorisești de dușman în casă la mine că nu sîntem de-o seamă! Să nu-mi dai mie lecții, că nu am mîncat amîndoi dintr-o strachină! Eu nu vreau să rămîn calic o viață întreagă și nici copilul meu! M-ai înțeles?

— Te-am înțeles!...

Mihai își luă șapca, dădu seara bună și ieși. Șoimu îl însoți pînă la poartă. Aici, Mihai se opri și întorcîndu-se către tatăl Valentinei, îi spuse răspicat:

— Eu zic să nu te pripești, bădie Iancule... Să mai stăm de vorbă.

— Cu mine n-ai ce mai vorbi... Și în casă la mine n-ai ce căuta. Cu neam de golani nu vreau să am de-a face.

— Ce-ee?... — făcu Mihai în neștire și, cuprins de furie, îl prinse pe Șoimu de reverele hainei, îl trase spre el cu toată puterea, apoi croindu-i un pumn în piept îi dădu drumul din strînsoarea mîinii. Șoimu își pierdu echilibrul, bătu aierul cu mîinile încercînd zadarnic să se prindă de ceva, și căzu cît era de lung într-o băltoacă de lîngă poartă.

— Cîine — gemu Mihai. Apoi, întorcîndu-se iute, sări șanțul de pe marginea drumului.

12

Mihai pășea pe drum în bobote. Călca de-a dreptul prin gropile pline cu glod din mijlocul drumului și nu simțea că apa îi intrase în bocanci. În fața ochilor nu vedea decît chipul lui Șoimu, încăpățînat și neînduplecat. De l-ar fi avut acuma din nou în mîinile lui, poate l-ar fi tăvălit prin glodul drumului, l-ar fi călcat cu bocancii. Cuvintele lui Șoimu îi băteau în urechi ca niște ciocănele: „În casă la mine n-ai ce căuta... Cu neam de golani nu vreau să am de-a face...” Oare chiar s-o fi pierdut pentru totdeauna pe Valentina? Toată nădejdea lui să se fi spulberat ca o mîină de pleavă în bătaia vîntului? Gîndul acesta parcă-i întuneca mintea. Nu se putea. Doar peste o săptămînă trebuiau să se căsătorească. Ar fi vrut să alunge cît colo toate gîndurile care-l copleșeau, să se răcorească. Dar gîndurile năvăleau cu și mai mare înverșunare, învălmășindu-se. Abia cînd ajunsese în dreptul fabricii luă seama că nu mergea spre casă.

Se opri lîngă linia tramvaiului. Prin fața lui trecu un tramvai, două, trei... Într-un tîrziu, porni agale pe lîngă linie. Se trezi în fața unei cîrciumi. Privi cîteva minute oamenii de pe la mese. Simți că îl atrag oamenii și gălăgia ce răzbătea prin ușa ce se deschidea în răstimpuri. Intră. Ceru un sfert de vin pe care-l bău dintr-o sorbitură. Mai ceru unul și apoi încă unul. Curînd privirea începu să i se întunece. Pe oamenii din cîrciumă îi zărea ca într-o ceață lăptoasă. Auzi ca prin vis pe cineva rîzînd:

— Uite-l pe Vechiu... Da' știi, frate, că nu duce la ureche.

Se ridică de pe scaun și porni spre ușă, căznindu-se să se țină cît mai drept. Răcoarea nopții parcă îl mai limpezi. Dar picioarele și le simțea grele ca plumbul. La fiecare doi-trei pași se oprea, își încorda puterile, pornea din nou, dar nu putea merge în linie dreaptă cu nici un chip. Mergea spre casă orbește. Cineva îl ajunsese din urmă și îi prinse brațul; auzi ca prin vis:

— Vai, domnu' Vechiu... ai să cazi. Uite cu mult ai băut! Hai, sprijină-te de mine. Încetișor, puiule, încetișor.

Mihai se opri și făcu ochii mari, să deslusească prin întuneric cine-i vorbește. Lîngă el era o femeie. Parcă o cunoștea. Unde naiba o mai văzuse?

— Ce te uiți așa la mine? Nu mă mai cunoști? Eu sînt, Zamfira...

— Zam...fira... da, Zam-fira... bolborosi Mihai. Vru să mai spuie ceva dar nu reuși să-și miște limba grea, amortită. Începu să rîdă prostește, pășind anevoie alături de femeie. Ajunseră în dreptul unei case. Femeia se opri, privi cîteva clipe la Mihai pintre gene apoi, trăgîndu-l de braț după ea, îi vorbi gales:

— Hai la mine pînă te trezești. Nu-i frumos să te duci acasă în halul ăsta. Hai...

Intrară în casă. Mihai se așeză greoi pe marginea patului. Femeia îl dezbracă cu chiu cu vai de haină, apoi începu să-i descalte bocancii plini de glod. Mihai simți cum îl cuprinde o moleșeală plăcută. Din cînd în cînd, deschidea ochii și, zărint femeia care se învîrtea pe lîngă el, i se păru nespuse de frumoasă. Își rezemă capul de tăblia patului și se strădui să ție mai departe ochii deschiși. Femeia începu să se dezbrace cu mișcări repezi. Cine o fi fata asta? A, Zamfira... Care Zamfira? Unde mai auzise, numele acesta? Tresări, și cîteva clipe își simți mintea mai limpede. Despre fata asta îi vorbise mama lui. Spunea că a apucat pe drumuri rele. Ce caută el aici? Închise ochii. Mintea i se întunecă din nou. Apoi simți cum femeia se strecoară lîngă el, cum i se ghemuiește la piept. Îi simți răsufierea fierbinte lîngă ureche. O auzi șoptind:

— Iubește-mă... Pe mine nu mă iubește nimeni...

Cînd se trezi din somn, afară se lumina de ziuă. Capul îi era greu de parcă pe dinăuntru ar fi fost căptușit cu piatră. Își frecă ochii, nedumerit. Nu-și dădea seama unde se află. Încetul cu încetul, în minte începu să i se facă lumină. Întoarse capul și văzu femeia dormind alături de el. Se dădu jos din pat cu băgare de seamă și începu să se îmbrace. Zamfira se trezi și, văzîndu-l îmbrăcat, vorbi somnoroasă:

— Pleci?... Cînd mai vii?!

— Ah! Ce tare mă doare capul... Cred că-mi crapă, gemu Mihai.

Apoi ieși pe ușă, fără să mai spună nimic. Se simțea copleșit de parcă ar fi cărat în spinare pietre de moară. Răcoarea dimineții îi izbi plăcut fața. Pornispre casă cu pași iuți. Cartierul era încă liniștit. Strada era pustie. Pînă acasă, Mihai reconstitui în minte toate întîmplările din seara trecută. Valentina... Șoimu... băutură... apoi acasă la Zamfira. Se scutură ca după un vis urît. Ce va mai urma acum? Cum de se lăsase cuprins așa iute de furie? Se muștră în gînd: „Ai făcut o prostie! Ce-o să spuie Valentina cînd va auzi că ai dat în taică-su? Mare prostie ai făcut, Mihai!“ Cu gîndurile acestea intră în ogradă.

Natalia nu dormea. Se sculase și trebăluia prin casă. Cînd îl văzu pe Mihai, începu să se tînguiască:

— Păcatele mele... pe unde-ai umblat, Mihăiță mamă, că intrasem la griji. Te-am așteptat... te-am așteptat și am lăsat și lampa aprinsă. Nu te-o fi oprit fata... Ia uite ce vorbesc și eu, femeie bătrînă — se bătu Natalia cu mîna peste gură.

Mihai se așeză pe un scaun, cuprinzîndu-și capul între mîini. Vorbi înfundat, răgușit:

— M-am sfădit cu Șoimu la cuțite și l-am și bătut...

Natalia tresări și făcu ochii mari, scăpînd din mînă sticla de lampă pe care tocmai o ștergea. Sticla se făcu țandări.

Pe strada Primăverii viața își continua mersul, asemenea unei ape care ici curge lin și limpede de-i numeri pietrele de pe fund, ici se umflă, setulbură și începe să fie vijelioasă, iscînd în mersul ei vîrtejuri și bulboane.

Ca niciodată, oamenii se arătau cuprinși de îngrijorare. Iarna bătea la ușă strecurîndu-se în casă, nepoftită. Nu-i păsa iernii că oamenii își drămuiau mîncarea așa cum se drămuiesc doctoriile la farmacie, și că lemnele erau cu ciubote roșii. Venea cruntă și neînduplecată să mai adauge un ban în salba nevoilor. De un chin însă tot scăpau oamenii. Înghețul punea stăpînire pe gloduri, le întărea cremene, așa că pînă către sfîrșitul lui februarie, strada Primăverii părea asfaltată, mai cu seamă atunci cînd pospaiul de omăt ascundea grunzurii și adînciturile.

În ziua aceasta a săptămîinii fiind duminică, oamenii stăteau pe lîngă case, plănuiind cu nevestele, ori treceau drumul unii la alții pentru a schimba o vorbă, două.

Mihai Vechiu ieși din ogradă cu două găleți în mînă și se îndreptă spre cișmea. Cînd avea răgaz și stătea pe lîngă casă o scutea pe Natalia de treaba asta destul de anevoioasă pentru bătrînețile ei. Pășea abătut, cu mersul oleacă legănat, dînd binețe celor pe care-i vedea prin ogrăzi, ori pe la porți.

— Tot supărat umblă Mihai, vorbi nevasta lui Comărneanu către bărbat-su, care scutura un țol în mijlocul curții cu Tinca, fata cea mai mare.

— Are și el necazuri, ca toți oamenii, mormăi Comărneanu.

— A scăpat-o pe Valentina din mînă, își dădu și Tinca cu părerea.

— Of, ce inimă scîrnavă mai are și Șoimu. Auzi, să se pună el de-a curmezișul cînd tinerii se plac... vorbi din nou nevasta lui Comărneanu.

— Îi iei partea, nevastă. Uiți că Mihai a dat în Șoimu. Te pomenești că pățesc și eu într-o zi la fel. Și eu, de... am cinci fete, nu una, rîse zgometos Comărneanu.

— Lasă, nu te teme, tu nu ești fudul ca Șoimu.

Trecuseră mai bine de trei săptămîni de cînd Mihai se certase cu Șoimu și oamenii tot mai sporovăiau despre întîmplarea aceea. Vestea răscolise cartierul de la un cap la altul. Care mai de care se străduia să judece faptul cît mai pe larg, presupunînd, adăugînd. Așa e lumea, de cînd e lumea. La început nu s-a prea știut despre ce e vorba și cei mai mulți i-au dat dreptate lui Șoimu. Cînd însă au aflat că Șoimu nu-și mărită fata după Mihai pentru că acesta se înscrisese la comuniști, oamenii au trecut de partea lui Mihai.

— Auzi, frate, ce om... nărav de burjui.

— Nu-i de mirare. Cam de mult umblă Șoimu cu nasul pe sus, de nu i-l ajungi nici cu prăjina.

— Eu să fi fost în locul Valentinei, fugeam de-acasă — spusese atunci Tinca, fata mai mare a lui Comărneanu.

Maică-sa însă o săgetase cu privirea, amenințînd-o cu degetul.

— Ei, ei... te cam ia gura pe dinainte. Au mai fugit și altele și pe urmă s-au întors acasă cu burta la gură.

Mergînd spre cișmea, Mihai părea că nu se gîndește la nimic. Dar cînd ajunse în dreptul casei Valentinei, inima începu să-l chinuiască din nou. Din seara aceea, nu mai stătuse de vorbă cu ea. Cu Șoimu se mai văzuse de cîteva ori dar trecuseră unul pe lîngă altul ca doi necunoscuți. O singură dată tatăl Valentinei l-a oprit și i-a spus scurt:

— Să nu crezi că socotelile noastre s-au încheiat.

Mihai nu i-a răspuns nimic, văzîndu-și de drum. Îi părea rău că dăduse

în el. Gîndea că dacă nu i-ar fi dat pumnul acela, Șoimu s-ar fi răzgîndit și poate lucrurile se limpezeau. Fusesse iute de mînie și gata. Pîslaru, cînd a auzit despre cele întîmplate, nu l-a certat. Și-a mușcat o vreme mustața apoi i-a vorbit tărăgănat:

— Măi băiete, cu bătaia nu răzbești niciodată în viață. Ce-a fost a fost, dar dacă ai cumva năravul acesta, caută să te lecuiești de el. Ce, vrei să convingi oamenii de dreptatea ta prin bătaie? Cine dracu' te-a mai învățat și treaba asta?

— Tovarășe Pîslaru, m-a scos din sărite.

— Mulți are să te mai scoată din sărite, măi băiete, și dacă pentru fiecare ai să găsești argumente asemănătoare, partidul n-are să te ierte.

— Aici era vorba de o chestiune personală — caută să se apere Mihai.

— Pentru partid sînt foarte importante și aceste chestiuni. Viața personală a unui membru de partid interesează îndeaproape partidul. Morala unui membru de partid trage greu la cîntar. Poate și faptul că te-ai îmbătat cuc după întîmplarea asta, îl socotești tot o chestiune personală care nu interesează partidul?

Mihai făcu ochii mari. De unde o mai știa Pîslaru și pe asta? Simțindu-se rușinat, vorbi moale:

— Eram necăjit tare...

— Sigur. Și ți-ai înecat necazul în vin ca să te arate oamenii cu degetul. Să le dai prilejul să comenteze: „Uite-i pe comuniști, beau ca nătingii. Și ăștia vor să conducă țara“. Halal!

Mihai nu mai spuse nimic. Vorbele lui Pîslaru îl usturau de parcă ar fi primit palme.

— Să știi că ai greșit, băiete — continuă vorba dulgherul. Ție îți cam lipsește calmul, și fără calm poți călca din strachină în strachină! Eu nu zic că Șoimu nu te-a jignit. M-a jignit el și pe mine, și nu odată! Dacă ai fi avut calm, poate îl îmbunai. Șoimu nu este dușman. Atîta doar că a intrat în el drăcușorul acela mic-burghez. Cu oameni ca el trebuie dus o luptă lungă, grea. Șoimu nu e un om pierdut.

Mihai a încercat de multe ori să se întâlnească cu Valentina, să schimbe măcar cîteva vorbe, dar fata îl ocolea de fiecare dată. Mihai era mirat peste măsură cum de putuse Valentina să se schimbe atît de iute. Oare să nu-l fi iubit de loc? De multe ori o aștepta la poarta fabricii, hotărît s-o oprească. Dar Valentina ieșea întotdeauna sau într-un grup de fete, sau împreună cu Șoimu. Atunci Mihai întorcea capul cu iuțeală, rușinîndu-se parcă de slăbiciunea lui. În altă zi, a zărit-o stînd de vorbă cu Obadă. S-a supărat pe loc, mormăind înăbușit: „De astea-mi ești. Se vede că vorbeai cu mine și te gîndeai la el“. S-ar fi dus să-i spuie cîteva cuvinte urîte, grele, dar n-a îndrăznit. Nu voia să creadă în ruptul capului că a pierdut-o pentru totdeauna. Hotărî să mai aștepte și să-i vorbească neapărat.

Acuma, ajuns în apropierea cișmelei, inima începu să-i bată cu putere. Lîngă cișmea era Valentina venită și ea după apă. Tocmai umplea o găleată. Mihai se opri lîngă ea, puse gălețile jos și cîteva clipe tăcu. Auzind zgomot, fata întoarse capul. Văzîndu-l, tresări de parcă ar fi fript-o cineva. Mihai trecu mai într-o parte și o privi îndelung. Valentina mai slăbise, dar lui Mihai i se păru nespus de frumoasă. Îi vorbi încet:

— Valentina... de ce mă ocolești?

Fata îi aruncă o privire aspră, neînduplecată.

— Mai întrebi?... De ce mă mai întrebi?... Nu mi-am închipuit că ești un om atît de rău.

— Nu sînt rău, Valentina... Nu mă judeca greșit.

Mihai vru să-i apuce Valentinei mîna cu care muta o găleată, dar fata și-o trase speriată.

— Lasă-mă... Poate e mai bine că s-a întîmplat așa. Cine știe cum am fi trăit împreună...

Mihai se roși de ciudă. Strînse puternic fălcile, hotărît să nu spună nimic, însă nu reuși. Vorbele năvăliră aspre, fără voia lui:

— Da, ai dreptate... Ce să-ți încurci viața cu un calic, care pe deasupra s-a mai și înscris în partid... Ce ași putea să-ți ofer eu? Nimic. Probabil că atunci cînd te sărutam, tu te gîndeai în altă parte... Asta a însemnat la tine dragoste... Mulțumesc.

Valentina îngălbeni. Smuci gălețile cu putere, udîndu-se pe picioare apoi, întorcîndu-i spatele lui Mihai, plecă vorbind printre lacrimi:

— Cît ești de rău ...

Mihai mai zăbovi lîngă cișmea o bucată de vreme, ca să n-o ajungă din urmă pe Valentina, apoi porni și el spre casă. În urechi îi stăruiau mereu cuvintele: „Cît ești de rău... Cît ești de rău“.

Duse gălețile în casă, apoi ieși la poartă. Simțea nevoia să stea de vorbă cu cineva, să-și schimbe gîndurile. Unde să se ducă. Auzi vorba Tincăi, de peste drum.

— Mihai, ce stai ca un cuc, la poartă... vino la noi să mai stăm de vorbă, să dansăm puțin... Hai, că fete sînt destule, dar băieți pe sponci.

Mihai trecu drumul și intră în casă la Comărneanu. Tîncă îl luă la rost chiar de la ușă.

— Of, că încruntat mai arăți. Bărbat ești, om în toată firea?... Fleac. Parcă ai avea șaisprezece ani. Te-ai îndrăgostit lulea, și fata... ghiață. Uite, eu sînt fată, carevasăzică mai slabă de fire, și nu m-aș da cu una cu două...

Vorbind, Tîncă învîrti arcul la patefon și puse o placă. Una cîte una veniră și celelalte fete ale lui Comărneanu. Pe Mihai îl fură buna dispoziție a fetelor. Le invita la dans pe fiecare, la rînd, cu cîte o plecăciune adîncă. Dar pentru că trecea prea multă vreme pînă să le vină rîndul la fiecare, fetele începură să danseze între ele, cîte două.

În cameră era destul de frig, și mai cu seamă din această pricină fetele nu-l slăbeau de loc pe Mihai. Una îl lăsa de obosit și alta îl lua de odihnit.

În casă la Comărneanu se făcea foc numai într-o singură cameră, unde dormeau toți șapte. Aproape că nici nu mai era nevoie de foc. Încăperca în care dansau acum era un fel de cameră a fetelor, folosită îndeobște vara.

În afară de o masă, cîteva scaune, o bancă lungă cu spătar așezată lîngă perete, de etajera din colț plină cu fel de fel de nimicuri cîștigate la tombole, pe la baluri, nu te încurcai de nimica altceva. Ce cîștigau fetele la fabrică, abia le ajungea de mîncare și pentru a-și cumpăra și ele cîte ceva de îmbrăcat.

Intr-un tîrziu, nevasta lui Comărneanu aduse o mașină de călcat, plină cu jar de mangal. O așează în ocnîța schei, rîzînd:

— Pentru încălzitul mîinilor vă este de ajuns. Încolo vă mai încălziți jucînd.

Vlăguite de atîta joc, fetele se traseră mai aproape de soba pe care mama lor pusese mașina de călcat. Mihai se așează pe un scaun lîngă Tîncă. Cîteva clipe domni o tăcere adîncă, pe care o rupse Valeria, una din cele două gemene.

— Știți ceva... Hai mai bine la cinematograf. Acolo barem e mai cald...

— Nu merg, că n-am ciorapi — interveni Tinca, întinzînd mai la vedere piciorul. Am o pereche, dar într-atîta-s de ciuruiți, de crezi că au ros șoarecii din ei.

— Imprumută de la Sanda, că ea are, — zise din nou Valeria, făcîndu-i Tincăi cu ochiul.

Sanda se încruntă și sprîncenele i se îmbinără și mai mult. Vorbi domol, uitîndu-se în podele:

— Tincăi nu-i dau. Întîi pentru că duminica trecută i-am cerut pantofii, că ai mei aveau o gaură în talpă, și nu mi i-a dat. Al doilea, pentru că dacă-i dau, eu trebuie să stau acasă...

Între timp, în cameră intra Comărneanu. Se duse și el mai lîngă sobă și începu să-și încălzească mîinile la jarul din mașina de călcat. Fetele continuă să se ciorovăiască, nesinchisîndu-se de venirea lui.

— Of, ce viață... Cînd e cald, nu poți să ieși de glod. Cînd e frig, nu ai cu ce te îmbrăca. Viață afurisită. Se vede că așa vom îmbătrîni, — vorbi sugrumat Constanța, cealaltă geamănă, gata-gata să înceapă a plînge.

— Cînd scăpăm odată de sărăcia asta... cînd dracu' — se vaită Tinca sculîndu-se de pe scaun și trecînd și ea lîngă sobă ca să-și încălzească mîinile.

Mihai asculta distrat discuția. Nu i se părea nimic deosebit. De cînd se știa, tot așa îi auzise vorbind pe oamenii din cartier. Se frămîntau, sesfădeau și pînă la urmă se întrebau cu năduf: „Cînd scăpăm odată, cînd naiba!?”

— Mult a fost, puțin a rămas... se trezi Mihai vorbind fără voie.

Fetele ridicară mirate capetele, privind spre el. Păreau să nu înțeleagă spusele lui.

— Adică cum? — întrebă Constanța.

Mihai se pregătea să mai adauge ceva, dar Comărneanu îi luă vorba:

— Da, mult a fost... Bine ai zis Mihai. Dar că puțin mai este, nu ai dreptate. Multă vreme a fost rău. Și răul ăsta are niște rădăcini tare lungi.

Comărneanu își răsuci tacticos o țigară, aprinzînd-o la cărbunii din mașină. Apoi, rezemîndu-se cu spatele de sobă de parcă ar fi fost caldă, începu rar și cumpătat:

— Să tot fie de atunci vreo două zeci și cinci de ani. Pe vremea aceea umbla vorba prin cartier că mai arar găsești fată ca Maria Călin. Și vorbele nu umblau de geaba. Maria era mai întîi de toate nespuns de harnică și săritoare la greu, obicei deprins de la maică-sa. Cînd ieșea în ogradă la măturat ori la plivitul straturilor cu flori, sau cînd se ducea sau venea de la fabrică nu rareori schimbau vecinii vorbe între ei, petrecînd-o cu ochii:

„Bună fată, Maria!”

„Spirt, nu altceva! Cine-o lua-o de nevestă, i-a pus Dumnezeu mîna în cap”.

Oamenii de pe strada Mariei, ca și din toată mahalaua, țineau mult la viață. Știau să facă din cea mai mică bucurie, o sărbătoare. Dar bucuriile erau rare. Dese erau supărările. Mai cu seamă toamna și primăvara.

Începeau ploile. Cîte o săptămînă curgea ca din cofă. Apa umplea șanțurile, ajungea din zaplazuri în zaplazuri acoperind strada, apoi se strecura în ogrăzi pînă sub pereți, împingînd umezeala mai veche pînă sub streășina caselor. Atunci începea greul. Ca să ieși după o găleată de apă, trebuia să fii om zdravăn. Dar oamenii mergeau cum puteau. Cîte o bucată ținîndu-se de zaplazuri, ici-colo pășeau peste cărămizile așezate din loc în loc, pînă călcau greșit de se ducea piciorul în glodul cleios pînă dincolo de oușor. Atunci omul prindea a sudui, își sufleca pantalonii pînă sub genunchi și o lua de-a dreptul.

— În una din aceste zile ploioase, Maria se întorcea de la fabrică, tare bucuroasă. Uitase și de glod și de ploaie. Sub braț, ducea o cutie la care privea din când în când. Își cumpăraseră o pereche de galoși. Cît cuprindeai cu ochii, strada era o apă. Părea un pîriu liniștit. Maria călca de-a dreptul prin mijlocul străzii. Nu mai ocolea, căci apa ce-i intra în pantofi avea pe unde ieși. Pantofii erau ponosiți. Dar la fabrică mergeau!

În seara aceea, pînă către miezul nopții, Maria și-a tot căutat capăt de treabă, spălîndu-și părul bine, călcîndu-și rochia. Apoi s-a îmbrăcat ca de plecare și și-a încercat galoșii cei noi. Îi venea bine. Cu ei avea să răzbească vrăjmășia glodurilor. Mamă-sa a privit-o cu coada ochiului, întrebînd-o cercetător:

„Ce te ferchezuiești atîta, fato? Parcă ai aștepta mîine pețitori“.

„Ei și mata!“ — i-a răspuns Maria, roșind.

Întinsă în pat alături de mamă-sa — că aveau numai un pat, — Maria rămase o bucată de vreme trează. Se gîndea. Cu două săptămîni în urmă făcuse cunoștință cu un băiat. Prea multe vorbe n-au schimbat. S-au înțeles mai mult din priviri. S-au mai întîlnit odată și încă odată. Mîine se vor întîlni din nou. Simțea cum o cuprinde o căldură plăcută și adormi.

A doua zi, soarele a răzbit prin nori, vestind zi senină. Maria s-a dus pînă la poartă, cercetînd lungul străzii ce mustea de apă și glod. Cînd a trecut un ceas după vremea prînzului, Maria a ieșit pe poartă. O vreme a cercetat cu ochii locurile mai prielnice pe unde ar putea pași, apoi a pornit-o. O bucată de drum a mers cum a mers. Încea cu piciorul tăria locului, vedea cît de adînc se duce și pe urmă pășea. Cînd a crezut că greul a trecut, odată i-a alunecat piciorul mai adînc în glodul vîscos, pînă mai sus de oușor. A dat să-l scoată repede, dar nu ieșea. A mai tras odată, cu ciudă. De data asta piciorul a ieșit, dar fără galoș. Cînd a întins mîna și a scos galoșul, acesta era pleznit în amîndouă părțile. Maria a simțit un nod în gît. Mînioasă, i-a descălțat pornind spre casă, într-o mîna cu galoșii și în cealaltă cu pantofii. Cînd a intrat în curte nu a mai putut răbda. A izbucnit odată cu lacrimile:

„Muncesc, muncesc, și de viață n-am parte! Nici măcar de-o plimbare! Blestemată de stradă și de ploaie! Of, nu știu ce să fac... Cînd am rochie n-am pantofi, cînd am pantofi nu am rochie. Cînd am rochie și pantofi nu am ciorapi. Cînd le am pe toate trei, vine ploaia, glodul... afurisită viață!“

S-a mai frămîntat Maria prin casă o bucată de vreme, dar cînd a dat cu ochii de ceas a tresărit. În grabă s-a apucat să-și spele pantofii, ciorapii. Trebuia să plece. Un ceas mai tîrziu a pornit din nou. De data aceasta, Maria era încălțată cu pantofii cei ponosiți cu care mergea la fabrică, și fără ciorapi. Un băiețel de prin vecini îi ducea pachetul cu pantofii cei buni în care erau băgați ciorapii. Au luat-o de-a dreptul, că Maria, la urma urmei, era desculță ca și puștiul. Pantofii cei ponosiți aveau destule răsuflători. Aproape de linia tramvaiului, Maria și-a spălat cu migală picioarele într-o băltoacă pînă a mai curățat din grosul glodului, pe urmă în alta de s-a limpezit. În pachetul ce-l ducea puștiul, avea o cîrpă. Cu ea și-a șters picioarele. Pe urmă s-a încălțat. Toată treaba asta a făcut-o cu o iuteală nemaipomenită. Și asta din două pricini. Întîi că se grăbea, și în al doilea rînd, de cîte ori trecea cineva pe lîngă ea, Maria roșea pînă în vîrfurile urechilor. Odată încălțată a pornit-o spre tramvai.

Pe băiat l-a găsit acolo unde hotărîseră se să întîlnească.

S-au plimbat pînă a dat întunericul. Cînd să plece, băiatul hotărî să o conducă.

Cît au mers în tramvai, Maria a tăcut, frămîntată de gînduri: „Te po-menești că vrea să meargă pînă acasă? Ce mă fac?” Cînd au coborît, Maria l-a oprit.

„De aici în colo, mă duc singură“.

„Ba eu te conduc chiar de nu vrei. Merg în urma ta și tot merg. Înseamnă că nu ții la mine“.

Maria a simțit cum i se strînge inima. Ce să facă? Se se certe cu el? Dar cînd va intra în glod pînă la glezne, ce-o să spună?

Pînă la urmă au pornit-o amîndoi. Era întuneric beznă. Ea mergea înainte. Iscodea cu ochii locurile cele mai prielnice, mai ridicate. O bucată de vreme au mers cum au mers, dar la un loc nu mai era chip. Maria s-a oprit în loc.

„Întoarce-te, te rog, mă duc singură, că sînt aproape de casă“...

„Ba eu te conduc pînă la poartă“, — a hotărît tînărul și s-a aplecat să-și suflece manșetele pantalonilor.

Mai departe au mers de-a dreptul. Ba cînd a fost să sară un șanț, tînărul a alunecat nimerind cu miinile în glod. S-a ridicat, a pufnit în rîs, dar în ochi i-ar fi putut citi oricine un fulger de mînie. S-a spălat într-o băltoacă. Maria amuțise. Cu chiu, cu vai, au ajuns în fața casei.

Au stat cîteva minute tăcuți, apoi tînărul a scos un oftat, rupînd tăcerea.

„Afurisită stradă, seamănă leit cu a mea“...

Maria l-a privit lung, apoi l-a apucat de mînă:

„Vasăzică și a ta?“...

Comărneanu tăcu, iscodind șăgalnic fețele fetelor, apoi complectă:

— Așa a pățit fata aceea, acuma mai bine de douăzeci și cinci de ani.

— Și unde-i acuma fata aceea? — întrebă naivă și plină de curiozitate

Ana, mezina.

Celelalte fete și Mihai, împreună cu Comărneanu, izbucniră într-un rîs zgomotos.

— Unde să fie, draguță... Aici, alături... mamă-ta, săraca; iar tînărul chiar cu în persoană. Strada, cred că te-ai convins că-i a noastră. Ne-am potri-vit cu străzile, eu și cu Maria, și se vede că din pricina asta ne-am și căsătorit.

Comărneanu deveni serios, continuînd vorba și privind către Mihai:

— Așa, Mihai. Mult rău a fost și mult mai este. Că se vor schimba lucrurile, asta-i sigur. Dar să știți cu toții că pînă vom scăpa de răul acesta, trebuie să curgă multă sudoare, pîrîu. Boala asta nenorocită a sărăciei nu-i de ieri, de azi. E veche și s-a întins ca pecinginea. Noi, cei mai bătrîni, am încercat în viața noastră să curmăm drumul acestei boli, să-igăsim leacul — dar degeaba, că ea s-a întins și mai și. Acuma cred că a venit vremea și va fi curmată, dar eu încetul, că e boală veche. Tocmai vechimea asta am dorit să o arăt.

Comărneanu vru să-și mai aprindă o țigară, dar jarul din mașină se stinsese. În cameră era frig și prinsese a se lăsa întunericul. Mihai își luă rămas bun și ieși însoțit de Tinca.

Înserarea cuprinsese cartierul. Mihai și Tinca se opriră tăcuți în poartă. În mintea lor stăruia încă povestea spusă de Comărneanu. „Cîte Marii nu au tînjit și mai tînjesc încă după o stradă ca lumea, pe care piciorul să calce fără grija de a nimeri într-o băltoacă“.

Tinca oftă adînc, apoi șopti, cătînd cu privirea undeva în întunericul de nepătruns al nopții.

— Mihai... spune ceva. De ce taci?

— Mă gîndesc.

— La ce... la Valentina?

— Ei, de ce mă necăjești? Mă gîndesc cum ar arăta strada noastră pietruită, poate asfaltată, cu trotuare pe margine, luminată din loc în loc de becuri...

— Ce bine ar fi. Ne-am plimba pe ea ca în centru. Te pomești că îmbătrînim pînă atunci, Mihai, așa cum au îmbătrînit tata și mama.

Mihai nu răspunse. Fără să vrea, cuprinsese brațul Tincăi, trăgînd-o mai aproape de el. Fata nu se împotrivi. Stătură așa cîteva clipe, apoi Mihai parcă aducîndu-și aminte de ultimele vorbe ale fetei, vorbi încet, strîngîndu-i cu putere brațul.

— N-o să îmbătrînim. Cu toții ne vom plimba la braț pe o stradă nouă, fiind încă tineri. Sînt sigur.

Tinca nu mai adăugă nimic. I se păru că vorbele lui Mihai au două înțelesuri. Se bucură în sinea ei, strîngîndu-se mai aproape de brațul lui.

Din drum, ajunseră pînă la ei cîteva frînturi de vorbă. Trecea cineva.

— Dă-mi-l să-l mai duc și eu. Ai obosit...

— Lasă... am mai multă putere ca tine. Ce, vrei să cazi cu el prin gropile astea?

— Stai să vedem cum îl duci... Of, Sandule, că tare mai ești tîngaci. Parcă ții în brațe o bucată de lemn. Acuși îl trezești.

— Lasă-l că doarme dus. S-a încălzit... Ce vrei și tu... Pe-al doilea am să-l duc mai bine.

Perechea se depărtă. Nu se mai auzea decît un murmur nedeslușit. Mihai și Tinea începură să rîdă încetișor, apoi spuseră amîndoi odată:

— Tineri însurăței...

— Așa vei păți și tu — mai adăugă Tinea.

14

Din seara cînd îl lovise Mihai, curios lucru, Șoimu devenise neobișnuit de calm. Grija pentru viitorul Valentinei era pentru el o preocupare de seamă. Ziua, cît era la lucru, plănuia, iar seara cînd venea acasă, își desfășura planurile. O chema pe Valentina alături de el, vorbindu-i ceasuri întregi cu voce domoală. „Ai să fii fericită cu un om ca Obadă. Om cu carte, bine văzut, chipeș. Are viitorul asigurat. Poate te și scoate din fabrică. Ce are el nevoie de nevastă care să se oftigească lîngă războiul de țesut. Cu leafa lui, își poate ține nevasta acasă, pe palme. E o prostie să dai cu piciorul unui asemenea noroc“. Cînd venea vorba despre Mihai, tatăl Valentinei se înegura oleacă la față, dar își păstra calmul. Vorbea cumpătat: „Dacă în mine, om bătrîn, care să zicem că am greșit, a îndrăznit să dea, dar în nevastă-sa? Eu pun mîna în foc că ți-ar fi pus pielea pe băț în cîtiva ani. Asta ar fi una. Pe urmă, ia gîndește-te ce fel de viață ai fi dus lîngă un om pe care îl paște pușcăria în fiecare ceas. Eu nu zic, poate ai ținut la el, că așa-i tineretea; crudă și nehibzuită; înșelătoare. Dar viața îi lungă și cînd intri în ea trebuie să faci ochii mari; cît pumnul de mari. De multe ori călcîndu-ți pe inimă“.

Valentina asculta și tăcea. Cînd termina Șoimu de vorbit, se ducea în camera ei și plîngea cu capul înfundat în perne. De multe ori simțea cum crește în ea hotărîrea de a-l înfrunta pe tată-su. Pe loc, însă, vedea pumnul lui Mihai repezit în pieptul lui Șoimu. Se cutremura. Se cutremura parcă la fel de tare ca atunci cînd și-l amintea pe Pîslaru trecînd prin fața

casei lor dus între baionete și pe nevastă-sa în poartă, urmărindu-l cu ochii plinși. Închidea ochii și, pe dată, locul lui Pîslaru îl lua Mihai, iar în poartă cu inima frîntă stătea ea, Valentina. Atunci îi dădea dreptate lui Șoimu. Oare tatăl ei care s-a chinuit destul crescînd-o, poate să-i vrea răul? Așa ceva nu-i putea intra în minte, cu nici un chip. Hotărî să tacă, să mai aștepte. Să nu dea nici un răspuns.

În duminică aceasta, după ce se întîlnise cu Mihai la cișmea, Valentina intră în casă furioasă și cătrănită. Cuvintele pe care i le spusese Mihai o ardeau ca focul. Simțea nevoia să se răzbune pe el cu orice chip, să-i plătească pentru vorbele spuse.

Încă cu două zile înainte, Șoimu îi pomenise că Obadă i-a invitat pe toți trei la el acasă. Valentina se ferise să dea un răspuns și nici Șoimu nu stăruise prea mult să-l capete. Acuma, în vreme ce stăteau la masă, Șoimu pomeni din nou despre invitația lui Obadă. Valentina tresări și, spre uimirea lui Șoimu, răspunse fără a mai sta mult pe gînduri:

— Dacă vrei mata și mama, hai...

Cel mai mult s-a dichisit Șoimu, de parcă el s-ar fi dus în pețit. A pus-o pe nevastă-sa să-i calce pantalonii, pe Valentina să-i perie haina și pălăria, iar el, după ce s-a ras cu multă migală, și-a cremuit singur ghețele, lustruindu-le îndelung. Pentru a nu se știe cîta oară, Valentina l-a auzit mormăind îngrijorat:

— Să arătăm în rînd cu oamenii. Să nu creadă că sîntem niște terchea-berchea.

Cînd au ieșit din ogradă, Șoimu a murmurat satisfăcut:

— Mare noroc că a înghețat. Altfel nu știu cum am fi intrat la om în casă plini de glod pînă la genunchi.

Dan Obadă locuia într-o cameră destul de frumos mobilată. Nu se mutase de multă vreme în ea. Pînă cu cîteva luni în urmă, locuise la o mătușă, care îl și crescuse. Părinții lui, funcționari mărunți, muriseră pe vremea cînd era încă mic. Mătușa lui, căsătorită cu un director de bancă, se străduise din toate puterile să-i facă lui Dan o educație demnă de familia în care intrase prin alianță. Și reușise pe deplin. Dan crescuse fără griji, jinduind după o viață ușoară, fără muncă multă. Se visa și el director de bancă, dacă nu ceva mai mult. E drept că în ultimii ani trebuise să se mulțumească numai cu funcția de contabil la fabrică, unde, de altfel, cîștiga destul de bine, dar visul lui era să aibă o casă încăpătoare, îndestulată, asemenea casei mătușii sale în care fusese obișnuit să trăiască. Camera în care locuia acum nu și-o mobilase din leafa lui. Mătușă-sa avusese grijă să-i pună la dispoziție o sumă frumușică de bani, pentru ca „Dănuț al meu”, cum obișnuia să-i spună „să nu fie nevoit să-și drămluiască leafa ca oamenii de rînd”. Lui Dan îi plăcea cum locuiește; totuși, cîte odată, cînd își mai invita cîțiva prieteni, se simțea strîmtorat într-o singură cameră. Mătușa lui îi recomandase în nenumărate rînduri fete cu care, dacă s-ar fi căsătorit, ar fi intrat de-a dreptul într-o viață comodă și fără griji. El refuzase însă cu încăpăținare. Avea planurile lui. Visa să-și creeze singur o viață ușoară și îndestulată, iar în ce privește căsătoria, dorea să-și ia o nevastă frumoasă, fără avere, pe care să o aibă oricînd la dispoziția lui, supusă, recunoscătoare pentru cele ce-i oferea el. La început, mătușa lui Dan nici nu voise să audă despre o asemenea căsătorie, însă Dan reușise s-o convingă, sugerîndu-i că „poate și pentru ea va fi mai bine”.

Dan plănuise să se căsătorească cu o muncitoare, încă cu un an în urmă. În discuțiile ce le avea în cercul său de prieteni se ridica destul de des accas-

tă problemă: „Vremurile prin care trecem acum... O combinație din asta se pretează... Te căsătorești cu o muncitoare: deci iubești clasa muncitoare; renunți la zestre: deci modestie. Pe urmă ești și la adăpost în cazul unei combinații nereușite. Adică o mică schimbare de tactică. Pe deasupra, ai avantajul să-ți alegi ce vrei, după plac. Nu mai ești nevoit să înghiți tot ce-ți bagă „babacii” pe gât. Bineînțeles, perechea, conform obiceiurilor noi, trebuie să fie în producție. Cu atât mai bine. Te vezi mai puțin cu ea dacă te plictisești”.

Dan găsisese teoriile acestea foarte inteligente și hotărâse să le pună neapărat în aplicare, mai cu seamă pentru faptul că mătușă-sa era deochiată rău în urma afacerilor necurate pe care le făcuse o viață întreagă, iar el de asemenea nu se știa prea curat în activitatea lui de contabil la fabrică. Directorul îl aprecia foarte mult pentru măestria lui de a lucra cu piața neagră.

Cînd invitasese la el pe părinții Valentinei, Dan nu crezuse că aceștia vor veni. Totuși, se pregătise. Cumpăraseră cîteva sticle de vin, prăjituri pe care le procurase nu fără greutate de la un cofetar pe care îl cunoștea și, pe deasupra, mai pregătise ceva care trebuia să producă surpriză.

Acuma îi aștepta. Își controlă de cîteva ori ceasul de la mînă, răsfoi nerăbdător o revistă, apoi trecu lîngă fereastră. De aici vedea bine o bună bucată de stradă. Într-un tîrziu îi văzu venind. Își frecă mîinile bucuros, grăbindu-se să le iasă în întîmpinare. Deschise larg ușa, urîndu-le bun venit.

Cu toate că afară era înghețat. Șoimu zăbovi vreme îndelungată pe preșul de la intrare, ștergîndu-și picioarele. Intrară.

Dan se străduia din toate puterile să intre fiecăruia în voie. O pofti pe mama Valentinei pe scaun mai lîngă sobă, pe Șoimu îl duse de braț pînă în dreptul unui fotoliu, iar pe Valentina o așeză lîngă el, la masa rotundă din mijlocul camerei. Desfundă pe loc o sticlă de vin, închinînd pentru cîntecul ce i-o făcuseră acceptînd invitația lui.

— Mi-ați prilejuit o mare bucurie și o deosebită plăcere.

— Ei, lasă, că și dumneata nouă, — vorbi gros Șoimu, care nu-și mai lua ochii de la aparatul de radio.

Dan, care îl observa îndeaproape, se sculă repede:

— Uitasem de aparat. Eu iubesc mult muzica. Viața fără muzică mi se pare stearpă, săracă. Nu-i așa, domnuțe Șoimu?

— Auzi vorbă? Mai încape îndoială? Numai că, de... nu fiecare are muzică în casă, ca dumneata...

Valentina stătea pe scaunul ei aproape nemișcată. Urmărea curioasă mișcările lui Dan și-i asculta vorbele. Vorbea frumos. Atenția deosebită pe care el o acorda părinților ei, o bucură. Îi plăcea și cum locuiește Dan. Studioul, covoarele ce acopereau parchetul galben ca ceara, tablourile agățate pe pereți, draperiile vișinii de la ferestre... toate acestea într-o singură cameră. Părinții ei aveau două camere, dintre care una era a ei. Și ceera în ele? Mai nimica. Ea nu visase niciodată să aibă asemenea locuință. Nici nu văzuse vreodată una la fel. Ba văzuse odată așa ceva, într-o vitrină în centrul orașului, dar în treacăt. Nu o interesase. Știa că la asemenea lucruri nu putea năzui.

Auzi vocea cîntată a lui Obadă:

— Unde se gîndește atîta de adînc domnișoara Valentina?

Luată pe neașteptate, Valentina nu răspunse pe dată. Întinse mîna spre paharul cu vin, îngînînd:

— Mi-i sete...

— Atunci să bem... și pe urmă să dansăm...

Dansară, băură și discutară fleacuri pînă se înnoptă. Valentina, neobișnuită cu băutura, începu să se simtă bine dispusă. Atunci cînd Dan își trase scaunul mai lîngă ea, se făcu că nici nu vede.

După un vals, Dan trase sertarul de la o noptieră și scoțînd o cutiuță, veni lîngă Valentina care, ostenită, stătea rozemată cu spatele de soba caldă de teracotă. Dan deschise cutia și spuse, adresîndu-i-se mai mult lui Șoimu, care stătea în fotoliu cu un pahar de vin în mînă.

— Vă rog să mă iertați, dacă veți socoti că am greșit, dar eu găsesc că e cel mai nimerit prilej să fac Valentinei un cadou pe care l-am pregătit de multă vreme...

Scoase din cutiuță un inel și-l puse pe degetul Valentinei. Apoi se duse lîngă mama Valentinei și o rugă să-i puie și lui pe deget celălalt inel.

Cîteva minute în cameră domni tăcerea, apoi se auzi vocea tremurată a Valentinei:

— Dar acesta-i inel de logodnă!

Șoimu tuși de cîteva ori înfundat, apoi dădu peste cap paharul de vin, sorbindu-l dintr-o înghițitură. Dan veni lîngă Valentina, îi cuprinse brațul și trăgînd-o ușurel mai către mijlocul camerei, îi vorbi cu seriozitate:

— Da, e de logodnă! Te rog primește-l. Dar dacă gîndești că nimic nu ne poate lega, mă voi resemna.

Șoimu se sculă greoi din fotoliu și puse paharul gol pe masă. Se apropie de contabil și-i vorbi rar, silindu-se să pară cît mai solemn.

— Domnule Obadă... fata o să se mai gîndească, că de... e vorba de viitorul ei. Și așa e bine. Cît despre noi — Șoimu întoarse capul mai mult de formă către nevastă-sa — ținem să-ți spunem că ne simțim onorați de... cîm să zic... mă rog, de faptul că îți place de fata noastră... — Și parcă uitînd că de față era și Dan, se întoarse către Valentina, amenințînd-o blajin cu degetul. — Vezi, fetișoară, vezi... Șoimu nu vorbește în vînt niciodată.

Valentina nu spunea nimic. În minte i se învălmășeau atîtea lucruri, că oricît se străduia, nu le putea pune în ordine cu nici un chip. Prea se petrecuseră lucrurile repede! Privea undeva pe perete și fără voia ei sucea mereu inelul pe deget. Îi venea să-l scoată și să-l așeze binișor pe masă, apoi să-și puie paltonul și să plece. Dar dacă face o greșală? Încetul cu încetul, mintea i se limpezi. Hotărî să fie calmă. Ei și ce? Dacă se răzgîndește îi dă inelul înapoi și gata! Se trase din nou lîngă sobă, privi lung la inel, apoi, ridicînd semeată capul, vorbi rîzînd:

— Inelul e mai mult o formă. Mai vorbim noi. Timpul alege.

Dan turnă din nou vin în pahare și după ce mai dansară puțin, se pregătiră de plecare. Obadă se oferă să-i conducă pînă acasă. Ajutînd-o pe mamă-sa să se îmbrace, Valentina băgă de seamă că aceasta lăcrimează. De ce, încă nu-și da seama.

După primul îngheț, a început să ningă. Strada Primăverii și-a schimbat treptat înfățișarea. Au dispărut gropile. S-au nivelat. Stratul de omăt așezat pe acoperișuri a ascuns sub el bucățile de tablă, cartonul și scîndura cu care erau acoperite casele. Se părea că zăpada a înlăturat uritul. Și oamenii și-au schimbat înfățișarea. Arată mai spătoși, mai înalți. Cînd pornesc la muncă, cînd trebăluiesc prin ogrăzi, ori cînd se duc după o găleată de apă, toarnă pe ei tot ce au mai gros în casă. Copiii trag peste urechi șepcile unsoare și ponosite ale părinților, bărbații se îmbrobodesc cu șalurile femeilor, iar cei ce stau prost cu încălțările, își înfășoară picioarele în bucăți groase

de sac peste care petrec sîrmă. E urît, e frumos, nu bagă nimeni de seamă. Cald să ție. Mai greu e cu fetele care, cît de cît, tot mai țin la o înfățișare ca lumea. Rebegesc de frig pînă li se fac pulpele picioarelor ca porumbica. Dar rabdă. De cum dă înghețul, bătrînii nu se prea încumetă să iasă afară. Stau în casă pînă se desprimăvărează. Doar cei care prețuiesc nespus de mult un păhărel de rachiou tare, îndrăznesc prin ger pînă la cea mai la îndemînă cîrciumă. Ar putea ei să-l bea și acasă, că ținci care să-l aducă sînt cît lumea, dar tuturora li se pare că băutura e mai gustoasă lîngă tejghea.

Oamenii de pe strada Primăverii au mai apucat ierni, și încă din acelea lungi, cu omături pînă la cingătoare, au răzbit prin ele și le-au uitat. Iarna aceasta, însă, pare mai grea decît toate iernile. E drept, omătul nu-i mare și nici gerul nu face să zbîrnie sîrmele stîlpilor de telegraf. Totuși, iarna e neînchipuit de grea. Lipsește mîncarea. Cînd e omul slab, îl prinde iute frigul. Întră pe nesimțite, pînă la oase, și atunci pornesc dinții în trap mărunț.

De mai bine de o săptămînă, Mihai nu mai lucrează. S-a închis lucrarea. Sus, pe planșeul descoperit, bate vîntul de te taie în două, și mîna se lipește de fierul înghețat, de-ți rămîne pielea pe ea ca friptă. Nici Comărneanu nu lucrează, că încă nu-i făină pentru piine. Stau cu toții acasă.

În ziua asta, Mihai nu-și află locul. A adus apă, a spart doi butuci noduroși, uitați pe undeva de cîtiva ani, a bătut niște șipci în jurul ușii ca să mai oprească frigul și acuma se învîrte fără rost. Ce să mai facă? Seara, cînd se adună acasă fetele lui Comărneanu, se mai duce pe la ele, vin și alți băieți și mai stau de vorbă. Dar pînă în scară mai este. Natalia cîrpește de cîteva ceasuri o cămașă și nu mai termină. Trage mereu cu coada ochiului la Mihai. Se gîndește să-i găsească ceva de treabă.

— Mihai, ia du-te pînă în pod... Poate mai găsești rătăcite cîteva nuci ori vreo ceapă, două. Eu nu mă sui pe scară că pot luneca, păcatele mele.

Mihai n-a mai urcat în pod dinainte de război. Cînd era copil, simțea o adevărată bucurie să urce în podul casei. Cîte nu găsea el acolo... O viață întregă adunase Natalia fel de fel de ciuveie. Sticle de toate mărimile, începînd cu cele de spîterie pînă la damigene. Oale de toate formele și culorile, cuie îndoite, bucăți de tablă rămase cine știe de unde. Fel de fel de ciocane și ciocănașe, clești și cîte alte nimicuri îngrămădite fără noimă în lădițe ori în oale mari, mîncate de rugina vremii. Lucruri care, gîndea Natalia, pot folosi cîndva pe lîngă casa omului.

În pod, parcă nu se schimbase nimic. Toate erau la locul lor, așa cum le știa el cînd era mic. Prinse a cotrobăi peste tot, dar oricît se strădui, nu găsi nici sămînță de nuci ori de ceapă. Tot umblînd încolo și înapoi, dădu peste o ladă dărăpănată, fără capac. Lada era plină de cărți. Peste ele se așternuse praful de nu li se mai deslușeau copertile. Mihai zîmbi și începu să le scoată din ladă, una cîte una. Le ștergea de praf și le răsfoia, citindu-le titlurile: „Femei celebre“, „Ușa cu șapte broaște“, „Masca roșie“, „Fecioara de optsprezece carate“ și tot așa. Pe toate le citise, dar nu-și mai aducea aminte nimic din ceea ce era scris în ele. Mai la fundul lăzii dădu peste sute de fascicule legate cu sfoară: „Tarzan“, „De pe tron la eșafod“, „Vulturul morții“, „Rocambole“. Cotrobăi mai departe. Alte și alte cărți de toate mărimile îi trecură prin mînă. Cele mai multe din ele ferfenițate, pătate, fără coperti, cu pagini lipsă. Începu să le aleagă. Puse de o parte „Rătăcitor printre stele“ de Jack London, o broșură mică: „Conovalov“, de Maxim Gorki, „Bariera“ și „Maidanul cu dragoste“, „Apărarea are cuvîntul“ și încă cîteva. Le scutură

bine de colb, le leagă cu o sfoară și coborî. Pînă către seară, meșteri la un raft, reușind în cele din urmă să-l încropească din scîndurile unui dulap stricat, rămas fără trebuință. Natalia nu l-a mai întrebat dacă a găsit nuci ori ceapă. Știa ea destul de bine că nu erau. Era mulțumită că-l vede prins de o treabă anumită și nu încruntat ca vai de lume.

Mihai prinse în perete raftul, ce-i drept cam butucănos, și așeză cărțile pe el. Le schimbă de cîteva ori, punîndu-le pînă la urmă în ordinea însemnătății pe care o dădea el fiecărei cărți. În despărțitura de sus, nimeriră Jack London, Gorki, Petre Belu, Zamfirescu. În despărțitura de jos, așeză cele cîteva cărți ce le avea în casă mai dinainte: „Istoria Partidului“, „Problemele leninismului“, pe care o cumpărase de curînd dar din care nu cetise mare lucru, și cîteva broșuri ce demascau partidele „istorice“. Sedădu cîțiva pași înapoi, cercetîndu-și cu atenție opera. Era mulțumit. Încă de mic își dorise o bibliotecă. Acum o avea.

Către seară veni la el Tinca. Era atît de încotoșmănată cu boarfe, că aproape nici n-a cunoscut-o cînd a intrat pe ușă. Fata își desfăcu șalul și trecu mai lîngă soba în care Natalia făcuse focul cu capetele de scîndură rămase din dulapul ce-i servise lui Mihai ca material pentru raft. Cu strîngere de inimă a pus Natalia capetele pe foc, văitîndu-se că Mihai i-a stricat „bunătate de dulap“.

— Am înghețat toată. Uf, ce ger e afară. Și noi nu avem un lemn de leac. Tata spune să ardem gardul.

— Lasă, că de voi e bine. Sînteți șapte în casă și cînd suflați toți o dată... — rîse Mihai.

— Sigur, ție-ți vine să glumești — se bosumflă Tinca. Dar aducîndu-și aminte de ceva, începu și ea să rîdă. — Știi ce-am făcut? Am tras două paturi și ne culcăm toate cinci de-a curmezișul, ca să ne încălzim. În fiecare seară facem cu schimbul: cele care-au dormit la margine, trec mai la mijloc. În seara asta, eu și Sanda dormim la margine. Vai de capul nostru. Ei, dar m-am luat cu vorba... Știi de ce-am venit la tine, Mihai? Am o sarcină, de la bădia Pîslaru. Așa a spus el. Să viu și să-ți spun că în seara asta pe la opt să fii prezent la celulă. A zis că e urgent. De asta am venit...

— Bine — rîse din nou Mihai. — Ți-ai îndeplinit sarcina în întregime.

— Păi, te joci cu mine? Dar stai, că mai am să-ți spun ceva...

Tinca îl privi lung pe Mihai, cu ochii ei albaștri, mari, în care se citea acum un soi de compătimire. Își scutură capul, înlăturînd cîteva șuvițe de păr ce-i căzuseră pe frunte și, lăsînd ochii în jos, continuă:

— Adică, mai bine nu-ți spun...

Mihai o privi mirat.

— Dacă te-ai pornit acum, spune.

— Dar nu te superi. Îmi promiți?

— Îți promit.

Tinca tăcu cîteva clipe; apoi, ocolind privirea lui Mihai, vorbi încet:

— Eri m-am dus pe la Valentina, că aveam ceva treabă cu ea, și stînd de vorbă am văzut ceva... grozav.

— Ce-ai văzut, mă rog, așa de grozav?

— Purta verighetă pe deget!

În casă se așternu liniștea. Mihai simți că se răsucesce ceva în el, asemenea unui sfredel. Ridică privirea spre Tinca și îi întîlni ochii mari, întrebători. Vorbi calm, silindu-se să pară nepăsător:

— S-o poarte sănătoasă.

— Te-am supărat, Mihai, văd că te-am supărat, — șopti Tincă, luînd o înfățișare vinovată.

— Ba de loc! A fost, s-a terminat, și gata.

Natalia, care ascultase tot timpul vorbele celor doi, se sculă de pe pat și începu a-și face de lucru la gura sobei.

— Eh! așa-i... oftă ea.

Cîteva clipe, în cameră domni tăcerea. Cea mai stingherită se simțea Tincă. Stingherită și vinovată. Căută să repare greșeala. Își roti privirea prin cameră și zări raftul cu cărți.

— Vai, ce de cărți ai tu, Mihai, izbucni ea, apropiindu-se de biblioteca improvizată. Nu-mi dai și mie una? Tot îs nopțile lungi acumă. Dă-mi te rog. Alege-mi tu una, frumoasă.

Se apropie și Mihai de raft, cercetă cîteva cărți, apoi trase afară mica broșurică a lui Gorki: „Conovalov“.

— Citește asta și dă-o și lui bădia Comărneanu. E vorba de un brutar.

Tincă luă cartea, se îmbrobodi bine cu șalul în fața oglinzii, apoi se întoarse către Mihai.

— Uită-te la mine, parcă-s o băbuță.

— O băbuță frumoasă și simpatică — zise Mihai

Ochii Tincăi sclipiră de sub broboadă.

16

Din seara cînd pe Mihai l-a chemat Pîslaru, zilele au trecut pe nesimțite. Se apropiau alegerile. Mai tîrziu, cu greu își putea aminti Mihai ce făcuse în aceste zile. Prea făcuse multe. Un lucru știe însă sigur: a dormit pe apucate și mai de loc. Dar parcă să fi vrut, și somnul nu s-ar fi prins de el. Și chiar dacă s-ar fi prins, nu mică i-ar fi fost rușinea. Toată vremea a fost nedespărțit de dulgher. Nu putea pricepe de loc Mihai, de unde mai scotea Pîslaru atîta tărie. După o zi de alergătură din casă în casă, după zeci de drumuri la județeană partidului, prin fabrici și fabricuțe, prin piață ori cine mai știe unde, cînd, în sfîrșit, frînți, lihniți de foame și cu pleoapele grele ca plumbul se aciuiau pe undeva, dulgherul scotea din buzunar un carnet cu tartaje tari și începea a-l răsfoi, pus pe sfat, ca și cum atunci s-ar fi sculat după un somn zdravăn.

— Ia să vedem noi acumă, bre Mihai, ce avem de făcut pe ziua de mîine.

— Adică pe ziua de azi, bădie Pîslaru. Uite că se luminează afară.

Pîslaru zîmbea pe sub mustață, îl cerceta pe Mihai cu coada ochiului, apoi îl întreba glumeț:

— Spune drept, te mai ții, sau închini steagul?

— Bădie Pîslaru, ce să spun... tare mai sînt vlăguit.

— Te cred, măi băiete, te cred. Dar vezi tu, dacă ne-am apuca acumă să dormim, cine știe... poate că nici nu ne-am mai scula. Alegerile acestea trebuie să hotărească viața noastră. Dar ce-ți mai spun? Ai văzut cu ochii tăi, ai auzit cu urechile tale. E luptă grea, măi băiete. Nu-i lucru ușor să deschizi ochii oamenilor, arătîndu-le cine-s maniștii înfrățiți cu legionarii, cine-s liberalii cu toți moșierii și bancherii lor. Cît ai bate din palme, nu poți convinge pe nimeni că partidul nostru e bun. Tu nu vezi cît avem de lăcută chiar cu unii muncitori pînă îi convingem? Dar parcă partidul merge numai cu muncitori. Toți oamenii cinstiți trebuie să fie de partea noastră, toți. — Și pentru asta trebuie muncă, muncă pe brînci. Burghezia a lăsat

urme în sufletele oamenilor și ele nu pot fi șterse cu una cu două. Eh!.. o să ne hodinim noi odată... vine ea vremea.

La gândul unui semn lung, lung, nesfârșit, Mihai scăpa pleoapele și capul îi cădea greu peste brațele sprijinite pe masă.

Pîslaru tăcea. Îl privea îndelung pe Mihai cum dormea dus. În una din seri, Mihai adormise la fel, doborît de oboseală. În cameră era ger ca afară.

— Eh! Ai să răcești, măi băiete, mormăi Pîslaru.

Se uită prin cameră; căuta ceva de învelit. Ochii i se opriră asupra draperiei de la ferastră. Se apropie, o pipăi. Era destul de groasă și moale. Trase o masă lîngă fereastră, puse pe ea un scaun, apoi se urcă greoi și desprins draperia. Veni cu ea lîngă Mihai și i-o puse pe umeri, apoi îi ridică cu băgare de seamă picioarele și i le înfășură.

Mihai dormea dus.

Dulgherul se așează la masă, mai răsfoi ceva în carnetul cu tartaje tari ca scîndura apoi, pe nesimțite, capul îi căzu pe masă.

Adormi și dulgherul.

După vreo două săptămîni de muncă împreună, Mihai se despărți de dulgher. Acesta îi spuse: „De-acum vei lucra pe cont propriu. Ai grijă și nu te da bătut!“ Avea de difuzat „Scînteia“ din casă în casă; trebuia să adune tinerii din cartier pentru a discuta cu ei despre dreptul lor de a vota; să asigure un afișaj permanent în cartier și cîte altele. Sarcina aceasta o primise din partea celulei. Nu se temea că nu va putea îndeplini aceste sarcini. Cîtă vreme muncise alături de Pîslaru învățase multe. Principalul era să strîngă la un loc cît mai mulți tineri.

Prima adunare o făcu într-o sîmbătă seară, în casă la Comărneanu. Mihai socotise că dintr-o dată avea gata adunate cinci fete: Ca să fie sigur de o mobilizare masivă, Mihai obținu angajamentul ca fiecare fată să mobilizeze un băiat. Fetele se arătară bucuroase, în afară de Tinca, care acceptă un alt angajament: să aducă o fată. Mihai vorbi cu Nicu, feciorul lui Crețu, iar pentru alți doi ceru sprijin de la Larga, vecina Nataliei, care și porni pe dată să-i anunțe, dornică de a mai colinda o casă-două.

„Ghetăria“, cum îi spunea Tinca camerei aceleia în care iarna nu se făcea foc, deveni dintr-o dată neîncăpătoare. Părea că a fost făcut foc în ea de cînd lumea. De la bun început, trecură la formarea de grupe a cîte doi, care urmau să difuzeze a doua zi „Scînteia“. Bineînțeles că cele mai multe perechi se nimeriră a fi un băiat și o fată, fără să se ivească neînțelegeri. Totuși, unul din tineri, subțirel ca o fată, cu părul negru și ochi căprui, se opuse cu toate că Ana, care îi era pereche, îl tot trăgea de mîna făcîndu-i semn să tacă. La început, nu voi să spună de ce, dar pînă la urmă destăinui:

— Ce, vrei să-mi spargă care-va capul?! Am mai fost odată, tot cu „Scînteia“, că s-a îmbolnăvit tata! Atunci am difuzat în centru. Îl opresc pe unul: „Luați „Scînteia“, tovarășe. Citiți cuvîntul partidului comunist“. El se uită la mine de parcă atunci l-ași fi trezit din somn și prinse a mormăi printre dinți: „Pleacă de aici cu otrava asta, mușosule!“ Mie mi-a sărit țandăra. Mă țin după el și-l zădăresc: „Ia-o, șefule, că e ca un horoscop. Afli din ea care îți va fi soarta. Partidul nu minte! Îți ghicește viitorul la marea precizie“. Se oprește ăla din nou, uitîndu-se la mine cu niște ochi bulbucați, tulburi. Îi tremura bărbia de parcă îl apucase boala copiilor. Pe neașteptate, ridică bastonul, că avea baston, și dădu să mă croiască dar eu, hîrști, am șters-o. Ce era să fac? Un bandit! Uite, de asta nu mă mai duc.

Toți din cameră izbucniră în hohote de râs.

— Basmе... Ești un fricos și jumătate — îl înfruntă Constanța. — Ce mai băiat!... Vai de capul tău, Sandule.

— Lasă, că te apără Ana. Nu te lasă ea să te pierzi, glumi Mihai, făcînd Tincăi cu ochiul.

Ana roși, plecînd ochii în jos, acoperindu-i cu genele lungi, mătăsoase. Sandu se bosumflă. Își aprinse o țigară din care trase cîteva fumuri la rînd. Încet de fum, începu să tușească pînă îi dădură lacrimile. Fetele începură a rîde din nou, fapt care îl înfurie și mai rău pe Sandu. Se stropși la ele:

— Gîgîiți... Atîta știți, gîștelor!

— Uite eroul... Nici nu știe să fumeze, — îl înfruntă Valeria. Hai să ne luăm la întrecere. Cine colindă mai multe case. Să vedem care pe care...

— O idee bună! Cine cîștigă întrecerea, capătă data viitoare mai multe ziare, interveni Mihai rîzînd.

— Strașnică recompensă...

Se mai ciorovăiră o bucată de vreme, apoi Mihai interveni, serios:

— Să lăsăm glumele. Sandu are oleacă de dreptate. Trebuie să fim destul de atenți. Dușmani întîlnești acolo unde nici nu te gîndești. Uite, și mie mi s-a întîmplat o daraveră cu vreo doi, într-o seară. Îi cunoșteam mai de demult, dinainte de război. Mă întîlneam cu ei pe la baluri ori pe la cîte o grădină de vară. M-au oprit pe stradă și m-au luat așa, mai de departe: „Ce mai faci Vechiule, să trăești! Bine c-ai scăpat, frate, de închiziția rușilor“. Nu aveau de unde să știe că eram înscris în partid. M-am arătat nedumerit. Ei începură a rîde cu înțelese: „Lasă, nu te mai prefac, noi te credem: lagăr, sîrme, foame, bătaie, schingiuire... Cîte nu îndură omul. Dar vine ea o vreme“... Am priceput pe loc unde bat. Zic: „Ați cam greșit adresa. Nu-s eu marfa de care aveți nevoie“. Cei doi schimbă o privire în treacăt, apoi unul din ei mormăi printre dinți: „Te-ai vîndut jidanilor“. Nu m-am stăpînit și le-am întors-o pe loc, cu glas tare: „Încă n-ați lepădat cămășile verzi? Le purtați pe sub piele!“ Știam că fuseseră legionari. Cei doi au amuțit pentru o clipă, apoi unul din ei vorbi înfundat: „Lasă-l mă, nu vezi că-i molipsit de ciurma comunistă? Vorbim noi cu el altădată“. Și fără a mai aștepta vre-un răspuns, au pierit în întuneric.

— Cum de nu ți-au tras vreo două? — întrebă unul din tineri.

— Poate că făceau ei și treaba asta, dar observaseră pe semne că aveam în mîna o ștangă de fier pe care o luasem în ziua aceea de la fabrică să fac din ea niște scoabe de care aveam trebuință. La nevoie, aș fi întrebuițat-o și pentru altceva...

Difuzarea pentru a doua zi odată pusă la punct, și nefiind încă tîrziu, puseră în funcție patefonul și începură dansul.

Așa treceau zilele unele după altele, care de care mai pline de curiozități. În alte seri, împărțiți tot pe grupe, își fixau cîte o casă — de obicei casele lor — unde adunau vecinii, cărora le citeau din diverse broșuri.

În una din aceste zile, pe seară, în fața casei lui Mihai era mare forfotă. Natalia căra din ogradă la poartă cîteva căldări cu var, bidineli, pensule roase și un vraf de afișe. Tinerii erau toți prezenți. Venise și Pîslaru, care mobilizase „bătrîni“. Pe aceștia îi conducea el. Printre „bătrîni“ erau Comărneanu, Vasilas, Boandă și încă vreo cîțiva. De echipa „tinerilor“ răspundea Mihai. Trebuia împropătat afișajul în preajma alegerilor.

Porniră. Fiecare echipă avea străzile ei. Fetele duceau subț braț cîte un maldăr de afișe, iar băieții căldările cu var și lipici.

— Nu uitați pensulele și bidinelele — se auzi în întuneric vocea Nataliei. Și să nu le prăpădiți cumva, că vă ia mama ciorilor.

Echipa lui Mihai coti câteva străzi; se opriră în cele din urmă. Sufla un vînt rece care pătrundea pînă la os.

— De aci începem — glăsui Mihai.

Căutară locurile cele mai potrivite pe garduri, pe porți, și se apucară de treabă.

— Cine a zis că soarele nu poate răsări noaptea, vorbi Nicușor dîndu-se cîtiva pași înapoi și admirîndu-și opera.

— Lasă, și o să ne încălzească el la vremea lui — interveni Tinca, care se muncea cu un afix pe care vîntul dădea să i-l rupă.

Pe nesimțite, gard după gard, perete după perete, stradă după stradă, rămîneau în urmă zugrăvite cu sori și afixe. La una din case, cineva ieși în pragul ușii numai în cămașă, răcnind ca scos din minți:

— Măi, care ești acolo? Să nu-mi feșteleşti zaplazul că ies cu toporul la voi. Mama voastră de golani!

— Ce, dumneata nu ai nevoie de soare? — îl înfruntă Mihai din drum.

— Soare... Vă dau eu un soare acuz, de nu-l puteți duce.

Cît s-a ciorovăit Mihai cu cel din pragul ușii, Nicușor, tupilat după garda și zugrăvit un soare de toată frumusețea. După ce a isprăvit, s-a ridicat.

— Liniștește-te, că plecăm. Dacă dumitale îți place să trăiești în întuneric, să fii sănătos. Apoi, mai pe șoptite: — Hai, să nu ne pierdem vremea. Țsta, oricum, șterge tot pînă-n ziuă.

Porniră mai departe. Nu le mai rămăseseră decît două străzi de făcut cînd, la o cotitură, le ieși înaintea un grup de vre-o cinci inși. Fetele se strînseseră ciorchine.

— Ce-i cu voi, ținșailor, nu mai aveți somn? — vorbi gros unul din ei.

— Vedeți-vă de treabă, că nu s-a legat nimeni de voi, îl înfruntă Mihai, lăsînd jos găleata cu var.

Ceilalți își șoptiră ceva între ei, apoi cel cu glas gros vorbi din nou, îndreptîndu-se spre grupul fetelor.

— Cărați-vă, că vă rup picioarele.

— Încercați... atît apucă să mai spuie Mihai, că cel ce se îndreptase spre fete se întoarse către el, făcu doi pași mari și îl croi peste cap cu un ciomag pe care-l ținuse ascuns la spate. Mihai scoase un geamăt și se prăbuși peste găleata de var. Simți încă câteva lovituri în spate și peste mîini, apoi i se păru că zboară undeva, departe.

Fetele dădură toate odată un țipăt, îngrămădindu-se una în alta. Nicușor rămase câteva clipe descumpănit apoi, fără să se gîndească prea mult, săltă iute găleata de var și, dîndu-se mai aproape de cel care căra ciomag după ciomag în spatele lui Mihai, i-o turnă în cap.

Cel ce lovea, rămase o clipă ca trăznit apoi, scăpînd bățul din mînă, își cuprinse fața între palme și prinse a fugi, răcnind:

— Văleu, m-a chiorît! Văleu, m-a chiorît!...

Ceilalți inși se răsîndiră care încotro.

Tinerii năvăliră toți spre Mihai. Acesta stătea întins pe pămînt, cu fața în jos. Hainele îi erau otova de var. Nicușor îl întoarse cu fața în sus, săltîndu-i capul. De sub șapcă, i se prelingea pe față o șuviță de sînge ca o panglică. Toți se fîstîciră, neștiind ce să facă mai întîi. Ana, cea mai mică dintre fetele lui Comărneanu, începu să plîngă cu sughițuri.

— Care aveți o batistă, ceva... dați-o mai repede! — vorbi unul din tineri.

Ținca aproape își smulse basmaua de sub broboada groasă și i-o întinse. Îl legară la cap. Mihai gemea încetîșor. Cîțiva oameni, treziți de strigătele celor din stradă, ieșiră pe la porți. Unul din ei, numai în cămașă, cu capul gol și desculț, după ce cercetă starea lui Mihai, trase o sudalmă grea, mormăind printre dinți, furios.

— Întotdeauna am plătit cu sînge. Se vede că mai avem încă de plătit. Și întorcîndu-se către tineri: — Ei, ce mai stați, duceți băiatu' acasă, ce mai stați? Doar nu-i mort, să așteptați procurorul. Se înzdrăvenește el. E tînăr. Numai să nu-i fi fărîmat osul.

Băieții îl apucară pe Mihai de umeri și porniră. Din urmă veneau fetele cărînd căldările și așișele.

Se zărea de ziuă.

Cea dintîi a aflat Larga. Pînă într-un ceas, mai tot cartierul fierbea:

— Ai auzit?

— Da, dragă. Să vezi și să nu crezi.

— Au dat în el ca în țuhalul cu păpușoi.

— Săracu'...

— Țț, Țț...

— Dă, politica...

Cînd a trecut Pîslaru într-o trăsură cu doctorul, Șoimu era în ogradă. Despica niște lemne. Mormăi de unul singur; „Cînd spuneam eu... știam ce spun“. Apoi intră în casă, vorbind tare:

— Se bat ca chiorii... în vînt.

— Ce se mai aude? — îl întrebă cercetătoare, Nastasia.

— Ce să se audă? Nu știu... Grija asta am eu...

Valentina era gata îmbrăcată și se pregătea să plece la fabrică. Pe față i se citea un soi de uimire, de spaimă. Aflase vestea de la Nastasia, care se sculase mai de dimineață, și rămăsese împietrită. Întrebase, aproape țipînd:

— A murit?

În ultima vreme căuta cu orice chip să-l uite pe Mihai. Era aproape sigură că i-a reușit. De ce însă vestea aceasta cumplită o făcuse să simtă o durere ascuțită în inimă? Cînd, de fapt, era doar o dovadă că cele spuse de Șoimu despre soarta comuniștilor sînt adevărate?

Se simți sfîrșită, fără putere. Era încă de vreme, iar pașii o împingeau spre ușă, afară. Auzi ca prin vis glasul Nastasiei:

— Nu-ți bei ceaiul, Valentina?

Ieși, fără să răspundă.

Se opri în poartă, rămînînd nemișcată cîteva clipe. Încă nu trecea nimenea spre fabrică. Fără să vrea, își îndreptă privirea spre casa lui Mihai. În fața porții, zări trăsura cu care venise doctorul. Din cînd în cînd, cîte cineva intra sau ieșea din ogradă. În mijlocul drumului, se strînsese un grup de bărbați și femei. După felul cum dădeau din mîini, se vedea că discutau aprins. O clipă, pe Valentina o fulgeră gîndul să se ducă acolo. Intinse mîna să închidă poarta; privirea îi rămase ținută de inelul ce-l purta în deget. Tresărind, simți că roșește. Închise poarta și, parcă smulgîndu-se din loc, porni spre fabrică cu pași repezi.

În casa Nataliei, forfota nu mai contenea. Cei de prin vecini și chiar cei mai de departe, înștiințați de Larga, veneau pe rînd să se intereseze de

sănătatea lui Mihai. Acuma așteptau să vadă ce spune doctorul adus de Pîslaru. Nataliei, din ceasul cînd îl băgaseră în casă pe Mihai, îi pierise graiul. Umbla de colo pînă colo, fără rost. Într-atîta i se împietrise inima, încît nu scăpase o lacrimă. Stătea cu mîna la gură și-și legăna mereu capul, cătînd țintă la chipul lui Mihai. O mai întrebau unii cîte ceva, o mai îmbărbătau cu cîte o vorbă, două, dar ea parcă era surdă. Toată treaba o făceau fetele lui Comărneanu și Larga care se tot băga în sufletul doctorului, îndeșindu-i niște legăturile cu buruieni și o sticlută cu untdelemn de candelă, de la înviere, care, zicea ea, „ia durerea cu mîna“.

Pîslaru, retras într-un colț cu tinerii care fuseseră cu Mihai, îi tot descosea ce și cum. Din cînd în cînd, se iuțea la vorbă, ocărîndu-i:

— Și voi?... ați stat ca niște mămăligi. Halal să vă fie!

— A lucrat repede, tovarășe Pîslaru. Cine se aștepta? — se desvino-văteau băieții.

— Bandiții — se cătrăni din nou Pîslaru. Apoi, mai domol: — Cine ziceți că a mînuit căldarea cu var? Tu, Nicușor? Bravo! În asemenea ocazii trebuie să știi să te descurci. Dacă nu gîndeai iute, cine știe, poate îl mîntuiau pe Mihai.

Doctorul terminase consultația și se duse să se spele pe mîini într-un lighean pe care i-l pregătise Tîncă. În casă se făcu liniște. Nu se auzeau decît oftatul adînc al Nataliei și gemetele dese ale lui Mihai. Toți așteptau un cuvînt, dar doctorul tăcea de parcă era singur. După ce-și șterse mîinile tacticos, se adresă lui Pîslaru, care îl adusese:

— A scăpat ușor. O plagă deschisă la suprafață. Lovitura i-a provocat o contuziune ușoară. Și-ar fi revenit pînă acum, dar e slăbit din cauza sub-alimentării. Are nevoie de ceva mîncare mai bună. Nu-i caz de spital. I-am făcut o injecție întăritoare. În cîteva zile se scoală...

Doctorul vorbea de parcă ar fi citit un proces-verbal. Natalia nu reținu decît ultimele cuvinte: „în cîteva zile se scoală“ și, parcă descătușată din niște lanțuri grele, se lăsă moale pe marginea patului și începuse plîngă.

Odată cu doctorul, plecară și ceilalți. Rămaseră numai Comărneanu și Larga. În scurtă vreme, Mihai își reveni din toropeală și ceru apă. Roti privirea prin cameră, zăpăcit, și zărindu-l pe Comărneanu, întrebă îngrijorat:

— Fetele n-au pătît nimic?

— Îs tefere. Au plecat la fabrică — îi răspunse brutarul, încruntînd din sprîncene. Abia acum își dădea seama că și fetele lui fuseseră în primedie.

— Al dracului mă mai doare capul — mormăi Mihai, și după cîteva clipe adormi.

Către seară, Larga aduse o oală plină cu supă. O puse pe masă și se așeză obosită pe un scaun.

— Afurisită găină. Pînă am prins-o, am crezut că-mi iese sufletul. Natalie, dă-i băiatului o farfurie-două. Supa asta scoală și morții. Era bătrîna a dracului, afurisita.

— Te pomenești c-ai tăiat găina?! — vorbi Natalia minunată.

— Chiar c-am tăiat-o. Lasă, că tot nu avea păreche și umbla de-a hez-bedelul.

Natalia nu mai spuse nimica. Dar rămase uimită în sinea ei. Cum de-și călcase Larga pe inimă și tăiasse singura găină pe care o avea, bună ouătoare și pe care în fiecare primăvară o punea cloșcă?

Mihai mîncă o farfurie de supă și într-adevăr se dovedi că Larga avu-sese dreptate. Parcă începuse a prinde putere.

Cînd se înnoptă bine, casa Nataliei se umplu iarăși. Veniră din nou cei de dimineată și alții. De data asta, fiecare aducea cîte ceva de mîncare: o sticlă de lapte, o mînă de mere uscate, cîteva bucățele de zahăr înfășurate într-o hîrtie și alte asemenea bunătăți care în vremea aceea nu erau de găsit de cît pe subt mînă. Fiecare puna pe masă cele aduse, cu fereală, parcă rușinîndu-se de atîta puținătate.

Tinca îi dădu Nataliei pe-ascuns o sticlă de vin, vorbindu-i șoptit:

— Să beie cîte un păhăruț, dar să nu-i spuie cine l-a adus. Și acum, spune-mi unde-s căldările cu var și așișele?

— Căldările?... da' ce, porniți din nou? tresări Natalia.

— Da' cum crezi — și, întorcîndu-se către cei din jurul lui, Mihai vorbi răstit: — Hai, nu-l mai cocoloșiți atîta! Nicușor... numără pe cei din echipă, și la treabă. Echipa „bătrînilor“ a și plecat.

Mihai se uită țintă în ochii Tincăi apoi, întorcînd capul către Nicușor, îi făcu semn să se apropie, șoptindu-i la ureche:

— Vedeți, aveți grijă de fete.

... Mihai se sculă din pat, înzdrăvenit, chiar în ziua alegerilor. Natalia îi pregătise hainele și, încotoșmănită bine ca să nu-i fie frig, îl așteaptă să se îmbrace. Porniră spre secția de votare care era chiar în curtea fabricii, un grup întreg: Comărneanu cu toată familia, Larga, Crețu, însoțit de nevastă și de Nicușor și încă cîțiva vecini. La poarta fabricii îl găsiră pe Pîslaru înconjurat de un grup mare de cetățeni. Pîslaru candida pe lista B.P.D., din partea comuniștilor. Printre primii, intrară în sala de votare Natalia și două din fetele lui Comărneanu.

— Mamă, bagă de seamă unde pui ștampila — îi strigă din urmă Mihai.

— Ei, nu-mi mai purta atîta grija. Nu-i nevoie să știi carte ca să vezi soarele.

Într-un tîrziu, veni și Valentina, însoțită de maică-sa. Se amestecă printre oameni, schimbă cîteva vorbe cu fetele lui Comărneanu, apoi se așeză la rînd pentru a intra la vot. Se pomeni din întîmplare alături de Mihai; nici el nu votase. Valentina căta cu ochii țintă în pămînt, la picioare, de parcă ar fi văzut acolo ceva de preț. Mihai o privi o bucată de vreme, apoi se hotărî să-i vorbească.

— Cu cine votezi, Valentina?

Fata ridică capul spre el, și ca și cum ea ar fi început vorba, îl întrebă sfioasă:

— Te-ai făcut bine?

— Lucrul rău nu moare cu una cu două, glăsu Mihai. De ce nu-mi răspunzi la întrebare?

— Treaba mea, votul e secret, vorbi fata, oleacă zîmbind.

Urmară cîteva minute de tăcere, de stinghereală. Privirile lui Mihai căzură pe mîna Valentinei. Zări verigheta:

— Felicitările mele. Nu știam că te-ai logodit, — minți Mihai.

Valentina băgă iute mîna în buzunarul paltonului apoi, fără să se uite la Mihai, vorbi sugrumat:

— Tu ai vrut...

Mihai nu apucă a mai spune nimic. Ajunseră la ușă și intrară în sala de votare, despărțindu-se. Din cele cîteva vorbe schimbate cu Valentina, Mihai înțelese că fata suferă, că nehotărîrea o urmărește încă, chiar dacă poartă pe deget inelul acela afurisit. Descoperirea aceasta îl făcu să simtă o oarecare bucurie. Cine știe, poate că lucrurile se mai schimbă. Nu e dracul chiar așa de negru.

Ieși din localul de votare, voios. O căută cu privirea pe Valentina, dar nu o mai zări. Plecase acasă. Tinca, care nu-l scăpase tot timpul din ochi, veni lângă el. Îi vorbi cu ironie în glas:

— Cum te-ai simțit lângă logodnică?

— M-am invitat la nuntă — rîse Mihai. Apoi, căutînd să schimbe discuția, o luă pe Tinca de braț și începu să alerge, trăgînd-o după el.

— Hai să ne veselim, doar e sărbătoare.

Tinca alergă lângă el, dar simți cum i se strînge inima. De o bucată de vreme începuse să-l privească pe Mihai cu alți ochi decît la început. Era convinsă că prietenia ei față de el începe să capete alt înțeles. Avea un simțămînt asemănător celui avut mai de mult cînd, la un colț de stradă, pusese un leu la o ruletă și așteptase cu încordare să vadă dacă va cîștiga sau nu. Atunci a pierdut și i-a părut rău. Acuma, vrînd să alunge amintirea, îl opri pe Mihai, vorbindu-i rugător:

— Mihai, am o idee. Hai să ne plimbăm undeva, mai departe...

— Merg unde vrei, chiar și la capătul pămîntului — răspunse Mihai, bine dispus.

Tinca se însenină la față. Porniră alături, la braț.

Din nesfîrșitul plumburiu al cerului începură să cadă fulgi mari, ușori și moi ca puful.

17

Zilele treceau una după alta, nestingherite. Oamenii de pe strada Primăverii dădeau piept cu viața, luptîndu-se din greu cu iarna, cu foamea. Fetele lui Comărneanu se duceau la fabrică ca și mai înainte. Mama lui Mihai stătea la rînd pentru cîțiva pumni de făină. Larga ducea vorbele din casă în casă. Comărneanu tînjea după o noapte petrecută lângă un cuptor plin cu pîini, trecute toate prin mîinile lui. Simțea în somn mirosul acrișor al pîinii rumenite. Mihai ieșea la poartă de douăzeci de ori pe zi fără rost. Zilele i se părea lungi ca lunile. De atîta stat degeaba, începuseră să-l doară oasele. Se ducea seara pe la Tinca, vorbeau pînă li se ura, apoi ieșeau la poartă — unde flecăreau pînă le intra frigul în oase. Mihai nu știa de ce se duce mereu pe la Tinca. Ca să-și omoare vremea sau altceva îl mîna aproape de fata aceasta vioaie și glumeață? Nici nu stătea să se gîndească prea mult.

Intr-o seară, se trezi ținînd strîns mijlocul subțire și cald al Tincăi. Cînd își dădu seama că gîndul îi era la Valentina, își trase brațul rușinat, supărat chiar. Tinca șopti:

— De ce... Mihai. Era bine așa.

El nu-i răspunse. O lăsă în poartă și plecă acasă; îi lipsea ceva și nu știa ce anume.

A doua zi, porni cu înverșunare să caute de lucru. Trebuia să facă ceva. Îi era rușine și de Natalia, care se zbătea de dimineață pînă seara să încropească ceva de mîncare.

...Seară de seară, după ce venea acasă și mîncă ceva, Valentina se așeza pe pat cu mîinile sub cap și stătea așa, nemișcată, ceasuri întregi, privind un punct în tavan. De multe ori, somnul nu o prindea pînă către dimineață. Simțea că o apasă ceva greu de tot. Își mușca buzele arse, apoi le umezea pînă le simțea moi, fragede. Cei douăzeci și trei de ani o chinuiau, îi răscoleau trupul. Își cuprindea capul în mîini, simțindu-l cum arde ca focul. Închidea ochii și în închipuire îl vedea pe Mihai. Cît trecuse din

seara aceea cînd o luase în brațele lui tari și o așezase pe pat? Mai bine nu spunea nimic atunci, și cine le-ar fi putut sta împotriva? Dar uite-l, uite-l pe Mihai în mijlocul străzii, cu fața în jos, nemișcat. Ea se apleacă, caută să-l trezească, dar cineva o trage de umăr înapoi, șoptindu-i la ureche: „Lasă-l, nu vezi că i-au fărîmat capul? E mort“. Întoarce capul și-l vede pe Dan. Ea se sbate, plînge, dar Dan o prinde în brațe. Ea simte cum se încălzește. Se ghemuiește în brațele lui. Atunci Mihai se scoală de jos, o smulge din brațele lui Dan și-i trage acestuia un pumn în piept. Dan se prăbușește. Valentina se repede să-l ridice și vede că cel prăbușit e Șoimu, tatăl ei.

Asemenea gânduri o încearcă mereu pe Valentina, o încătușează, o neliniștesc.

Mama ei n-o pierde din ochi. Știe ea ce știe, dar tace. Tace și oftează. Poate și ea a trecut prin asemenea momente. Cînd rămîne singură cu Șoimu, Nastasia caută capăt de vorbă: „Ce facem, omule, cu Valentina? Să băgăm de seamă...“ Șoimu mormăie ceva neînțeles și fumează parcă în dușmănie. Din cînd în cînd, îi răspunde nevesti-si răstit, de parcă ea ar fi vinovată cu ceva: „Ce tot te vafeți? Are pe dracu', gărgăuni! Se vede că încă nu i-a ieșit din cap golanul de Vechiu! Asta-i ! Lasă că se mărită și-i trece. Se face blîndă ca o mieluță! Dracu' a mai stîrnit pe lumea asta și logodna. Ifose. Acuma ar putea să fie așezată, la casa ei!“

De-o bucată de vreme, Șoimu-i tare mînios și din alte pricini. La fabrică nu mai merge totul ca mai înainte. I se pare că cei din secție îl privesc de sus. Parcă nu se mai bucură de același respect. „Cu ani în urmă, spuneai două-trei vorbe tari și oamenii umblau ca pe sîrmă. Acum îți întorc vorba înapoi, pe dată. Chiar și mucoșii de ucenici și-au luat nasul la purtare. Încearcă numai de-l prinde pe unul de ureche, că te și vezi încondeiat la gazeta de perete“. Șoimu e scîrbit de aceste lucruri. Se simte înăcrit de parcă ar fi băut o putinică de borș. „De și-ar vedea fata măritată și-ar lua o grijă de pe cap și poate ar mai sălta și el în ochii oamenilor“. Acuma, după alegeri, s-a cătrănit și mai și. Pîslaru trecuse la conducerea treburilor orașului, ca ajutor de primar. Lui Șoimu nu-i intra în cap cum ar putea Pîslaru să țină condeiul în mînă. „Ce, condeiul e teslă? Ce, în loc de penițe, pune cuie la condei? A ajuns oul mai mare decît găina !“ filozofa Șoimu pufnind mînios. „Stă el la primărie cît cioara în par...“

...Însfîrșit, Mihai și-a găsit de lucru. Tot la fabrica de țesut: cară toată ziua lăzi cu bumbac, suluri pline de fire, lăzi cu țevi, se bagă pe sub mașini, repară, unge, curăță. Face de toate. E bucuros că poate cîștiga un ban, că nu stă degeaba.

În prima zi a dat ochii cu Șoimu. Acesta trebuia să-l repartizeze la locul de muncă și Mihai nu avea cum să-l ocolească. Șoimu l-a privit ca și cum atunci l-ar fi văzut prima dată și un zîmbet rău i-a încrestat colțul gurii:

— Avansezi mereu — i-a spus cu batjocură în glas. — Ce poți face dumneata? Doar la cărat lăzi. La celelalte munci este nevoie de oameni pricepuți.

Mihai a înghițit în sec, văzîndu-și liniștit de treabă. Pînă în primăvară nu mai era mult și atunci avea să treacă din nou la munca lui îndrăgită, la construcții.

A doua zi a dat ochii cu Valentina. Fata, aproape să nu-l cunoască, atîta era de murdar de ulei și unsoare. L-a privit speriată, cu ochii măriți, ca pe o arătare. A vorbit aproape fără să-și dea seama:

— Ce cauți aici?

Mihai nu auzea nimic din cauza huietului războiaelor, și atunci Valentina îi repetă întrebarea, apropiindu-și gura de urechea lui. Mihai îi simți răsuflarea caldă și se înfioră. De multă vreme nu mai stătuse atît de aproape de ea. Îi strigă și el tot la ureche:

— Lucrez cît mai aproape de tine...

Valentina îl privi tăcută, dădu din umeri și se apucă să lege niște fire rupte.

... În una din seri, după o ședință, Mihai se nimeri pe stradă, singur cu Valentina. Pînă aproape de casă, Mihai încercă să lege un capăt de vorbă dar nu reuși mare lucru.

Se opri în fața casei lui Șoimu. Fata tăcea, adunînd cu vîrful pantofului o moviliță de zăpadă pe care o împrăstia și apoi iar o aduna.

— Parcă vroiai să-mi spui ceva? De ce nu vorbești? Ne prinde frigul.

— Valentina... hai să uităm întîmplarea aceea cu tatăl tău. Pe tine nu te doare inima că ne înstrăinăm? Am fost și eu iute la mînie. De fapt, acum, nici n-ar trebui să stăm aicca în stradă, ci la casa noastră... Poate o să ne pară rău o viață întreagă dacă nu ne hotărîm.

Valentina tăcea. Mihai întinse mîna și prinse una din cozile pe care Valentina le purta peste sîni, începînd să se joace cu ea, așa cum făcea și altădată. Fata nu se împotrivi. Vorbi, adunînd și împrăștiind mai departe movilița aceea de zăpadă:

— Tata... tata nu mă lasă. Nu pot să nesocotesc vorba lui...

Mihai prinse și capătul celeilalte cozi, încercînd să le înnoade. Îi vorbi încet, oleacă sugrumat:

— Valentina, dacă tu vrei... — Mihai se înfierbîntă — te iau în brațe chiar acum și te duc pînă acasă la mine. Din seara asta să nu ne mai despărțim. Cu vremea, tatăl tău se va îmbuna. Spune ceva... de ce taci? Spune un cuvînt.

Valentina tăcea. Simțea cum o cuprinde un tremur. Toate vorbele lui Mihai i se învălmășeau în minte fără noimă. Închise ochii. Lui Mihai i se păru că se clatină. Îi cuprinse umerii și o lipi de el. Îi strînse mijlocul atît de tare, încît Valentina gemu ușor, lăsîndu-și puțin capul pe spate. Mihai slăbi îmbrățișarea, apropiindu-și buzele de buzele ei moi, umede. Trecu o clipă, două, poate mai mult. Cine stătea să le numere? Mihai nici nu-și dădu seama cînd Valentina își feri iute capul, șoptind șuierat, cu disperare:

— Lasă-mă. Apoi îl împinse în neștire, cu mîinile și aproape în goană intră în ogradă, fără să mai închidă porțița. Se opri lingă colțul casei. Își apăsă pieptul cu mîinile. Ce se întîmplase? Cîteva clipe, vorbele lui Mihai îi îmbătaseră simțurile. Cînd o sărutase însă, o năpădisese mirosul de ulei și unsoare de pe hainele și mîinile lui Mihai. Simțise că se înăbușe. Fugise. De ce? Și ea umblă cu ulei, cu unsoare. Își împreună mîinile: simți inelul pe deget. Îl răsuci de cîteva ori apoi, încă zăpăcită, intră în casă, șoptind:

— Ah! ce prostie era să fac!

Mihai se îndreptă spre casă, gînditor. Încă nu înțelegea de ce fugise Valentina, dar inima îi spunea că și de data asta a dat greș.

Pe neașteptate, Șoimu se îmbolnăvi. Căzu la pat doborît de o cumplită răceală. La început, nevastă-sa și Valentina au crezut că e ceva trecător, dar boala nu se dădea bătută cu nici un chip. Șoimu tușea zi și noapte fără oprire și slăbea văzînd cu ochii. Pe deasupra, devenise și tare nervos. Aproape că nu suferea pe nimeni în preajma lui. Valentina umbla supărată toată ziua și

nici de lucru la fabrică nu-și mai vedea cum trebuie. Boala se prelungea, banii pentru doctorii nu mai ajungeau și ea trebuia să le rezolve pe toate. Lipseau și lemnele cu care să facă căldură în casă.

Așa supărată a întâlnit-o Dan în curtea fabricii. Nu se văzuseră de vreo săptămână, contabilul fiind plecat cu niște treburi la București.

— Ce ai Valentina? — o întrebă Dan, curios.

— Eu nu am nimica. Tata e tare bolnav. Nu știu ce să ne mai facem.

— Bolnav?... Și eu să nu știu nimic? — se miră Dan ca și cum ar fi fost un om de casă a lui Șoimu. Adică da, că am fost plecat. De... cu vremurile astea cine nu se îmbolnăvește. Trebuie să fii de fier ca să poți rezista.

Se gândi puțin, preocupat, consultându-și ceasul de aur de la mână. Apoi, parcă înseninat de o idee, se adresă Valentinei, prinzându-i amîndouă mîinile:

— Nu te necăji de geaba. Cînd termini lucrul, treci pe la mine, pe la birou. Am eu grijă să iasă totuși bine.

Spre seară, o mașină opri în fața casei lui Șoimu. Din ea coborî Dan, Valentina și un doctor. Intrară în casă. Dan venea pentru prima oară acasă la Valentina. Contabilul sărută mîna mamei Valentinei, apoi se apropie de patul în care zăcea Șoimu. Îi strînse mîna și îl dojeni:

— Se poate ... domnule Șoimu? să nu mă înștiințezi... Ce Dumnezeu?! Eu îndrăznesc a spune că fac parte din familia dumneavoastră... Și chiar de nu ar fi așa. Sintem cameni, și la nevoie trebuie să sărim, să ne ajutăm unii pe alții. Să știi că îmi pare rău. Dar nu-i nimica! Bine că am aflat la vreme. Uite, ți-am adus un doctor specialist. Numai să nu fie vreo complicație... termină Dan, îngrijorat potopul de vorbe.

Șoimu bolborosi ceva în semn de mulțumire, schimbînd în treacăt o privire cu Valentina. Nevasta lui Șoimu se foia de colo pînă colo căutînd să așeze la locul lor lucrurile ce i se păreau în neorînduială.

Cîtă vreme doctorul îl consultă pe Șoimu, contabilul trecu în camera Valentinei. Cercetă încăperea cu atenție. Gîndi: „Ce naiba mai face nazuri fetița asta și nu se hotărăște odată! — Nu vede că e calică, că vai de lume?“

— Ai o locuință interesantă — vorbi el Valentinei, cercetînd distrat fotografiile prinse în jurul oglinzii. Se simte aicea o atmosferă specială...

Valentina tăcea, stingherită. Prezența lui Dan în casă la ea o descumpănise, îi învălmășise gîndurile. Nu știa ce anume să facă. Îi oferi contabilului un scaun, continuînd să tacă.

— Lasă, nu mai fi supărată! Dacă a încăput pe mîna doctorului e în afară de orice primejdie. Ce să-i faci? Dacă știam eu mai dinainte, acum poate era și sculat din pat...

Își cercetă din nou ceasul. „Ce dracu nu mai termină doctorul ăsta! Cît are de gînd să mă mai ție aicea?“ În seara asta avea o întâlnire cu niște prieteni și nu ar fi vrut să întîrzie cu nici un chip. Se uită la Valentina: „Dacă m-aș duce cu ea ar face ăia niște ochi... E bine fetița... Dar e cam prost îmbrăcată. Nu-i nimica, pînă la urmă tot cîștig eu partida“.

— Se va face bine. Ia să vedem ce spune doctorul — continuă vorba Dan.

Șoimu, după cîte spunea doctorul, contractase o pneumonie. Avea nevoie de injecții și mîncare bună.

— Mîncare bună, de unde dracu' să iei mîncare bună? mormăi Șoimu...

— Ce nu se poate pe lumea asta?! — îl liniști Dan. Și mai cu seamă cînd e vorba de un om bolnav. Facem noi și pe dracu' în patru. Domnule doctor, prescrie o rețetă așa cum se cuvine, ca să se vindece omul bine și repede. Nu interesează cît costă. Cînd e vorba de viața unui om, nu mai stăm să socotim banii...

Încetul cu încetul, Șoimu se însănătoși. Contabilul venea în fiecare zi, aducînd pachete cu mîncare și medicamente. Se părea că toată atenția lui era concentrată asupra lui Șoimu. Mai aduse și medicul de cîteva ori. După ce Dan pleca, Șoimu nu mai contenea cu laudele:

— Dacă nu era omul ăsta, cine știe, poate îmi purtați parastasele... Are suflet; se vede de la o poștă. Apoi se adresează Valentinei: — Ai fi de-a dreptul proastă dacă nu te-ai mărita cu el. Un asemenea om te ține pe palme. E mare deosebire...

Șoimu se opri din vorbe, continuînd în gînd: „Unul dă în mine și altul mă ridică“.

Din seara cînd Dan venise în casă la ea, Valentina se vedea tot mai des cu el. Contabilul venea și în timpul lucrului, o căuta printre războaie și o întreba de sănătatea lui Șoimu. De căsătoria lor nu-i pomenea nimic. Atitudinea lui Dan față de taică-su îi înmuia inima. „Are într-adevăr suflet“, gîndea ea. Căuta mereu în gînd să-l pună alături de Mihai, și de fiecare dată figura lui Mihai parcă se ștergea. Îl simțea pe contabil tot mai aproape de inima ei. Unele din fetele cu care lucra văzînd-o mereu împreună cu Dan îi vorbeau mereu nu fără pizmă în glas: „Ce mai aștepți, tu? A căzut pe tine un adevărat noroc. Tînăr e, prezentabil e, frumos e. Are o situație. Să fiu eu în locul tău...“

19

Țiganul Măgureanu uitase de cînd nu mai chinuise arcușul ceasuri întregi, pentru un singur client. Dar nu numai arcușul, ci și gura. I se terminase sacîzul, iar vocea îi era știrită de parcă ar fi băut borș. De vre-un ceas nici nu mai punea arcușul pe strune. Le ciupea doar din cînd în cînd. Toată nădejdea îi era în Stan, perechea lui, care bătea cu atîta înversunare în coardele cobzei de credeai că acuș-acuș pleznesc toate sărind cît colo. Măgureanu ciupea odată, de două ori, strunele viorii, apoi dînd ochii peste cap, de credeai că e în ceasul morții, prindea a scoate din gîtlej niște sunete înfricoșătoare, prelungite, de aduceau a cazan dogit:

Oooooof, mor!... Oooooof, mor!

Pe brațele cui mi-i doooooor!

.....
Aaaaaah, zac! Aaaaaah, zac!

În cîrciumă duhnea a acru și a tutun zăcut, a murături și a mucegai, a doagă putrezită. Ușa, deschisă din cînd în cînd de cei ce intrau sau ieșeau, lăsa să scape înăuntru cîte o pală de ger uscat care îi înviora doar pe cei de lîngă intrare, învîluindu-i în aburi reci. Măgureanu dădu din nou ochii peste cap, ciupind strunele viorii cu degetele lui negre, subțiri ca niște vreascuri uscate.

Aaaaaah, beau!...

Mihai întinse mîna către viorist, fără să deschidă ochii, țintuindu-i cu degetul. Rămase așa, cu mîna întinsă, ca încremenit, apoi bolborosi:

— Celălalt... nu mă duce... celălalt!

Măgureanu holbă albul ochilor la Stan, înălțînd din umeri neputincios. Care celălalt?... Că doar de dimineață pînă acuma își storsese creerul ca pe o cămașă udă, zicîndu-l pînă și pe cel ce îl învățase prima dată: „A ruginit frunza din vii“.

Mihai lăsă mîna în jos, deschizînd ochii tulburi. Puse coatele pe masă, sprijinindu-se cu fața în palme. Începu să rîdă încetișor, cîtînd fix la Măgureanu.

— Cîntă, tuciuriule... pe celălalt... că altfel... nimic! Tăie aerul cu palma — nimic! Nici o para chioară...!

După o zi întrecăgă de băătură fără oprire, pe nemîncate, Mihai nu mai știa decît vag unde se găsește. Un singur lucru știa bine: Valentina făcea în ziua aceasta nuntă, petrecea cu toți ai ei. Hotărîse să petreacă și el! Ce, el nu putea tocmai muzică? Ce, el nu putea cumpăra vin? Ce, el nu putea să-i cinstească pe oameni ca la nuntă? În mintea lui Mihai era ceață. Ceață deasă și de nepătruns. Doar ici colo mai licărea cîte un petic de lumină.

Măgureanu răcnea alt cîntec la urechea lui Mihai, dar acesta nu mai știa dacă e celălalt sau nu. Își roti privirea prin cîrciumă, absent. Căuta ceva? Nu știa nici el. Cineva se opri lîngă masa lui, rîzînd gros. Mihai vedea doar că cel ce rîdea ținea mîinile înfundate în buzunarele pantalonilor bufanți. Ca prin vis, auzi niște frînturi de cuvinte care i se păru că îl privesc pe el. Se osteni să înțeleagă mai bine. Reținu doar un sfîrșit de frază:

— ... Ți-a suflat-o ca pe un puf... contabilul... Hă-hă-hă... Ăla nu cară baloturi de bumbac. Hă-hă-hă...

Masa zbură cît colo, de parcă ar fi fost o surcică. Măgureanu se feri în lături, ocrotind vioara la piept cu mîinile, ca pe un copil. Mihai prinse ca într-o menghină reverele hainei celui ce vorbise, răcnind în neștire:

— Ce-a suflat... cine-a suflat... care baloturi?...

În cîrciumă se iscă larmă. Oamenii se fereau în lături din calea lui Mihai, care îl împingea cu putere pe omul cu pantalonii bufanți către unul din pereții cîrciumii, de care începu să-l izbească cu spatele. Peretele ori spatele celui sgîlțit, huia înfundat de parcă cineva ar fi bătut cu maiul în pămînt. Totul se petrecu într-un minut. Apoi, deodată, ca trezit dintr-un vis urît, Mihai slăbi brusc strînsoarea și întorcînd spatele celui pe care îl izbise și care încă nu se dezmeticise bine porni către ușă, călcînd cu bocancii în cioburile sticlelor și paharelor sparte. Vorbi tare, de unul singur:

— Nu se poate!...

Măgureanu ieși în fugă după el, cu vioara ascunsă sub haină, fluturînd disperat arcușul ca pe o sabie. Îl ajunsese în drum.

— Da' cu noi cum rămîne?

Mihai se opri, clătînîndu-se, se scotoci prin buzunare, scoase o mînă de bani întinzîndu-i țiganului.

— Na, ține... la nuntă se plătește bine.

Trecuseră două luni și Valentinei i se părea că e căsătorită de cînd lumea. Părăsise casa părintească chiar a doua zi după nuntă. În locuința lui Dan se simțea bine. Aproape nici nu-i venea să creadă că ea e stăpînă în această casă, că toate de aici sînt ale ei. Dan se purta față de ea cu atenție. Plecau la fabrică amîndoi și de cele mai multe ori se întorceau tot amîndoi. Uneori Valentinei tot i se mai părea că visează. Camera ei sărăcăcioasă și rece, strada plină de hîrtoape și fără lumină, toate dispăruse de parcă nu ar fi fost de cînd lumea. În primele zile după nuntă, fetele din fabrică au năvălit asupra ei cu întrebări la care trebuia de răspuns la ureche.

Cu un lucru însă nu se împăca Valentina. Nu înțelegea de ce Dan se împotriva cu încăpăținare ca ea să aibă un copil. Cînd primele semne ale sarcinei au început să se arate, Dan a sărit ca ars:

— În asemenea vremuri încă nu e cazul. De ce să avem bebele pe cap?

Valentina a stăruit în fel și chip să-l convingă, dar el s-a împotrivit, vorbindu-i destul de aspru:

— Știi eu ce fac. Ce, vrei să trăim în calicie ca cei din mahalaua ta?

Vorbele acestea au durut-o, însă a gândit că, cu vremea, lucrurile se vor schimba. Pe urmă, încă un fapt o pune pe gânduri din când în când. Dan avea în gesturile lui ceva calculat. Făcea totul ca la comandă. Pe stradă se purta rece, stingher, și tot la fel și în fabrică. Căldura lui se manifesta acasă și numai după ce-și termina treburile. Valentinei i se părea câteodată că Dan își dă silința să nu uite că trebuie să-i spună o vorbă frumoasă. „Așa-i la început“ își spunea mereu căutînd să fie nepăsătoare. Îi mărturisise și Nastasiei nedumerirea ei. Maică-sa o liniștise: „Ce vrei, lasă. Are și el multe pe cap“.

... Valentina veni obosită de la fabrică și se întinse îmbrăcată pe divan. Dan o anunțase încă de dimineață că se întoarce acasă tîrziu. Îl rețineau la fabrică niște bilanțuri. În cameră era liniște, cald. Divanul, moale. Luă o carte de pe noptieră; îi ceti titlul: „Amantul doamnei Chaterley“. O răsfoi și o aruncă într-un colț. Simțea că se plictisește. Ce să facă? În cameră era tot rînduit; o femeie făcea curățenie la fiecare două zile. Mîncare nu avea de făcut, căci mîncare mai mult pe la restaurante și din cînd în cînd la mătușa lui Dan. Ar fi vrut să schimbe cu cineva o vorbă. Unde să se ducă?

Pe strada unde locuia acum nu cunoștea pe nimeni. Ce oameni curioși. Treceau unii pe lîngă alții fără să-și spuie măcar „bună ziua“, cu toate că se vedeau în fiecare zi. Pe neașteptate, o cuprinse un dor de casă, de strada Primăverii. Se sculă brusc și începu să-și caute paltonul. Ajunse în fața oglinzii și deodată, izbucni în rîs. Uitase că era îmbrăcată.

Ieși în stradă. În aer stăruia un miros primăvăratec. Pe lîngă ea trecu o pereche îmbrățișată. Simți din nou că îi lipsește ceva. Ce anume, nu-și dădea seama. Urcă într-un tramvai aglomerat peste măsură. La o stație, cineva coborî în fugă dînd oamenii la o parte cu brutalitate. O femeie scăpă din mîna o pungă cu făină. Femeia începu să adune cu pumnii făina împrăștiată, blestemînd în fel și chip. Valentina privea curioasă mîinile ce adunau grijuliu făina de printre picioarele oamenilor. Se scutură ca după un fior. gîndind: „Săraca femeie, și-a irosit făina... Cît de mult s-a schimbat viața mea. Altădată aș fi adunat și eu făina, la fel ca această femeie“.

Pînă acasă, Valentina ajunsese cu greu. Desghețul primăvăratec desfundase strada. Hleul se lepea de talpa pantofilor, făcînd să se audă la fiecare pas pleznituri ca de bici. Valentinei îi părea rău că nu și-a luat gașoși. Și uitase unde îi pusese. De mult nu mai avusese nevoie de ei.

Nastasia și Șoimu stăteau la masă. Venirea fetei lor îi miră la început. În ultima vreme, odată pe săptămînă, se mai duceau ei pe la ea. Șoimu singur o sfătuisese pe Valentina să nu-și mai bată picioarele penenrocita asta de stradă. „Lasă, că te-ai năcăjit destul, mai bine de douăzeci de ani!“

După ce o pofti la masă, Șoimu vorbi nemulțumit:

— Nu ai minte. Ce te-a apucat să vii pe o asemenea vreme?

— Mi s-a făcut dor de voi — spuse Valentina absentă, în timp ce privirea îi aluneca peste lucrurile sărăcăcioase din cameră.

Șoimu ridică din umeri.

Valentina nu se atinse de mîncare. Se duse în camera ei. Era tot așa cum o lăsase. Dan o opri să ia cu dînsa altceva în afară de îmbrăcăminte mai bună. Se privi în oglinda garnisită de jur împrejur cu fotografii. I se păru că din oglindă o privește o altă Valentină. Ridică mîinile ca să-și po-trivească părul și tresări. Cozile nu mai erau la locul lor. O sfătuisese Dan

să și le taie. Dar de ce a tresărit? Doar trecuseră două luni de când și le tăia. Se așază pe marginea patului cu sfială și stătu așa multă vreme, fără să se gîndească la nimic.

Cînd se hotărî să plece, simți în inimă o anumită părere de rău. Ii veni să se dezbrace iute și, ca altădată după ce se privea o bucată de vreme în oglindă, să sufle cu putere în lampă și să se urce în pat. Zîmbi, vorbind singură: „Sînt nebună!“ Trecu pe lîngă oglindă și se opri. Ca împinsă de un resort, mîinile se întinseră culegînd fotografiile. Luă de pe măsută un cățeluș de porțelan cu piciorul rupt, pe care îl cîștigase cîndva la tombola unui bal. Băgă fotografiile și cățelușul în poșetă, iute, ca o hoată.

Mihai mergea spre casă tăcut, plescăind cu bocancii grei prin glodul drumului. Subt braț ducea un teanc de cărți. În ultima vreme începuse să citească atîta că, de multe ori, îl prindeau zorile aplecat asupra cărții. Natalia, văzînd că numai cu vorba nu dovedește să-l înduplece, la culcare punea gaz mai puțin în lampă iar sticla de gaz o ascundea. Mihai observase șmecheria și zîmbea. „Mama tot mamă rămîne: grijulie“. Acum mergea spre casă ciudos că hleiul drumului îi tăia din spor. Abia aștepta să ajungă și să înceapă a ceti o carte nouă din cele pe care le avea sub braț și pe care le cumpărase chiar în scara aceasta. Pe stradă era un întuneric că nu vedeai la doi metri. Auzi pașii cuiva care venea din față. Se feri să-i facă loc de trecere și, sucindu-se, o carte îi scăpă de sub braț. Se aplecă s-o ridice, bodegănind:

— Afurisită stradă...

Cel ce venea spre el se opri, nemaiavînd loc să treacă. Aștepta. Mihai prinse cartea scuturînd-o de glod, și cînd se ridică, se trezi față în față cu Valentina. Mihai stătea drept în cărare; ea nu putea să treacă. Nici unul din ei nu se dădea la o parte. Se priveau țintă și tăceau. Parcă crescuseră acolo amîndoi, din hleiul drumului. A trecut o clipă, două, poate și mai mult. E greu de măsurat timpul în asemenea momente. S-au ferit, amîndoi odată, în lături, pornind fiecare în drumul lui, fără a-și spune o vorbă.

Mihai nici nu-și dădu seama cînd ajunsese în casă. Bucuria cititului îi pierise ca prin farmec. Iși aprinsese o țigară încă înainte să intre în casă și acum își aprinsese alta, uitînd că cealaltă încă mai ardea în scrumiera de pe masă. Înciudat, le strivi pe amîndouă. Răsfoi o carte în neștire, dar în fața ochilor nu o vedea decît pe Valentina, uimită și parcă speriată. Începu să se dezbrace. Nodul unui șnur de la bocanci umflat de apă, îl încurca. Trase de el furios, pînă îl rupse. Se culcă, rămînînd o vreme cu fața în sus. Apoi se întoarse pe o parte. Pe urmă pe cealaltă. Il apăsa ceva pe inimă; ceva greu; pe inimă și pe creier.

Iarna a trecut greu, dar a trecut. A venit primăvara. Primăvara anului 1947. Toată lumea se bucură cînd vine primăvara. Plutește în aer ceva înnoitor. Sîngele aleargă mai iute prin vine. Zic unii că se subțiază. Copiii sînt mai vioi, femeile mai sprintene, bătrînii se înzdrăvenesc, iar fetele — toate fetele — sînt frumoase. Sînt primăvăratice. Și pe strada Primăverii a venit primăvara. Oamenii simt din plin acest lucru; s-a desfundat strada. Dar asta nu ar fi nimic. S-a mai desfundat ea și altădată. De șaiszeci de ani se desfundă mereu. Mai rău e că oamenii sînt slabi. Au ieșit din iarnă cu fețele prelungi, de ai crede că seamănă cu niște cai slăbănogi. Se

scoală oamenii cu noaptea în cap, îndreptându-se spre piețele orașului, abia tirându-și picioarele. Se învîrt, printre tarăbi, pînă simt că îi apucă amețeala, fără să găsească nimic. Ici-colo, oamenii se strîng ciorchine, se frămîntă, se bușesc. Întrebările se încrucișează:

— Ce are, ce vinde?

— Făină!

— O sută de mii.

Pornesc printre dinți suduituri urite, dar cei ce suduie se îngrămădesc mai departe. Poate apucă și ei măcar o jumătate de kil.

Cineva a răspîndit în fugă o veste:

— Se dă făină la primărie... Se dau bonuri de făină.

Cîrduri după cîrduri, femeile se îndreaptă gălăgioase spre primărie, ținînd strîns subț braț săculețe și tășulci goale. Fiecare știe cîte ceva, sigur:

— Se descarcă în gară două trenuri cu păpușoi.

— Au și dus sacii la moară...

— Ia nu mă mai chiori, femeie, că eu de la moară vin. E goală moara; flueră vîntul.

— Auzi, dragă... primăria n-are nici praf de făină!

— Să aibă, că de aceea-i primărie!

Nimeni nu pleacă. Toată lumea așteaptă.

În unul din birourile primăriei, cîțiva oameni stau tăcuți în jurul unei mese. Pîslaru umblă cu pași mari de la masă la fereastră. E tras la față. Ochii i s-au înroșit de parcă ar fi stat ceasuri întregi în fum. Cutele de pe frunte par mai adînci și mai multe. Se oprește lîngă fereastră, privește lumea adunată în curte, ridică din umeri, oftează. Se adresează celorlalți:

— Iar s-au adunat. Ce să le mai spunem?

— Cine naiba îi mîină încoace, cine-și bate joc de atîta omenire? Cine? Cei care îi mîină zilnic. Ar vrea să-i facă să ne strîngă de gît. E o treabă foarte ușoară pentru ei. O vorbă aruncată și e destul.

— Bandiții...

Pîslaru începe să răsfoiască într-un dosar. Pune mîna pe un creion și începe să socotească. Apoi vorbește liniștit:

— Pentru încă o săptămînă cantinele din cartier sînt asigurate. Mai avem o rezervă de cinci vagoane...

— Ce facem cu ceferiștii? Bat cu ciocanele!

— O jumătate de vagon, pentru două zile. Textiliștilor un sfert de vagon... pentru toate fabricile — continuă Pîslaru de parcă ar fi dat sentințe.

— Și cu cei de-afară?

Pîslaru își cuprinde capul în palme. Îl simte cum dogorește ca para focului.

— Mai departe nu mai știu. Nu mă mai ajută creierul!

— Să le vorbim.

Cel ce făcu propunerea, se ridică de la masă. Era un om scund, negricios. Purta o haină neagră îmbumbată pînă sus bărbie. Duse mîinile la spate, frămîntîndu-și cu iuțeală degetele albe, subțiri. Repetă din nou:

— Să le vorbim.

— Ce să le vorbim, tovarășe Puricel? întrebă Pîslaru, plictisit. fără să-și ridice capul dintre palme.

Puricel se opri în mijlocul camerei, încrucișându-și mâinile pe piept. Privi câteva clipe țintă în podele, încruntându-și sprâncenele.

— Să le vorbim... Eu le vorbesc. Trebuie expuse greutățile în care se sbate țara de la un capăt la altul, în lung și în lat. Să înțeleagă sacrificiile pe care clasa muncitoare le face de la nașterea ei și pînă în zilele noastre. Cureaua trebuie strînsă pînă la ultimul ochi, pentru victoria socialismului. Să ia aminte cei care clevesc pe la colțuri de stradă, că pumnul de fier al clasei muncitoare le va răspunde... Pentru fiii noștri, pentru nepoți, pentru strănepoți, sacrificiile și răbdarea sînt necesare ca pîinea pe masa omului, ca...

— Oprește-te, tovarășe Puricel, oprește-te. Cu vorbe goale nu umpli stomacul nimănui — îl întrerupse brutal Pîslaru.

— Dumneata, tovarășe Pîslaru, neglijezi latura agitatorică a muncii. Fără agitație...

— Lasă-mă, lasă-mă te rog, că și așa sînt năucit de cap. După tine, tovarășe Puricel, ar trebui ca oamenii aceștia din curte să treacă tocmăi acum la studierea temeinică a fenomenelor istorice, a uneltirilor imperia-liste și dracu' mai știe ce... Aceasta, după dumneata, ar ține de oame.... Aiurea. Acum nu ne trebuie altceva decît pîinc. De răbdare și înțelegere dau oamenii destulă dovadă.

Pîslaru era supărat foc. Începu să răsfoiască din nou dosarul ce-l avea în față. Creionul alunecă iarăși pe hîrtie. Cîteva cifre se așezară unele sub altele. Vorbi ca pentru sine:

— Asta-i singura soluție: două mii de la ceferiști, o mie de la textiliști, un vagon din rezervă și gata. Ce ziceți — e bine?

Cei din jurul mesei aprobară tăcuți, cu capul.

— Să se împartă bonuri pentru mîine. Cît o ajunge. Asta folosește mai mult decît o mie de discursuri — complectă Pîslaru.

Sună telefonul. Pîslaru ridică receptorul. Ascultă. Cu fiecare clipă ce trecea, fața i se lumina. Un zîmbet începu să-i înflorească în colțul gurii, lărgindu-se treptat. Vorbi sugrumat de emoție:

— Tovarășe Neacșu... ce să spun... Nu pot spune nimica... Nu pot...

Pîslaru așeză receptorul în furcă. Mîinile îi tremurară atît de tare încît cu greu reuși să-și răsucescă o țigară. Împrăstie jumătate din tutun pe jos. Tovarășii de la masă îl priveau cu ochi întrebători. Vorbi sfîrșit, întretăiat.:

— Tovarăși... tovarășilor... vom avea pîine. Toată țara va avea pîine... Trenurile sovietice au și pornit spre noi. Vom avea pîine...

În gara mică de la marginea orașului, trenurile soseau neîntrerupt. Toate liniile erau blocate. Aparatele biroului de mișcare transmiteau fără oprire: „linii libere... dați linii libere... deblocați de urgență liniile“. Pîrîul nesfîrșit de grîu se scurgea fără întrerupere prin uluce. Garnitură după garnitură, pe care cei ce știau rusește deslușeau slovele „Pentru România“, se goleau. Semafoarele se ridicau, verzi, garniturile romînești porneau, șirag neîntrerupt, spre toate colțurile țării. Roțile păreau că îngînă un cîntec plăcut care mîngîia auzul, inimile: „pîine — pîine, pîine — pîine“.

Trecuseră zile și nopți, dar oamenii nu mai osteneau la încărcat și descărcat grîul. Peste cîmpul ce despărțea orașul de gară, grupuri de oameni

se scurgeau fără oprire. Fiecare aducea cu el găleți și saci, lopeți și baniți. Se opreau în fața garniturilor pline, așteptau repartizarea, apoi se așterneau la muncă.

Comărneanu s-a dus la gară printre primii. S-a urcat într-un vagon și și-a băgat mâinile în grâu pînă la coate, l-a vînturat în palme, apoi, sfărîmînd în măsele cîteva boabe, și-a spus părerea ca un cunoscător ce era:

— Va ieși o pîine pe cîinste.

Apoi a tăcut cîteva clipe, cu gîndul dus undeva departe:

— Ehei, tot rușii, săracii. De cînd e lumea au sărit în ajutorul altora. Oameni cu suflet mare, larg. Multe o să uităm noi pe lume, dar asta niciodată! Asta nu se poate uita!

Și din ziua aceea, de lîngă vagoanele cu grâu nu s-a mai deslipit. Cînd îl prindea oboseala, adormea acolo, pe grâu.

Pe Crețu au trebuit să-l aburce doi oameni în vagon. Și-a înfipt piciorul de lemn în grîul auriu și, scuipeindu-și palmele, a strigat vesel:

— Dați-mi o lopată, că mă mănîncă palmele.

Mînuia lopata cu o agerime de neînchipuit la vîrsta lui. Își dezbrăcase surtucul rămînînd numai în cămașă. O cămașă fără mîneci, care era într-atît de peticită că nici cel mai dibaci ochi nu ar fi putut desluși cum arătase cînd era nouă.

De gara aceasta, Crețu se simțea tare legat. Încă din primul război mondial, cînd își pierduse piciorul. Îl ridicaseră din tranșee rușii, mai mult mort decît viu și se trezise tocmai în fundul Moldovei. Zăcuse într-un tren-spital, multă vreme, chiar aici, în gară. Încetul cu încetul se vindecase. Dar într-o zi rușii trebuiră să plece, și el rămase pe marginea liniei sprijinit în două cîrje, privind lung după trenul care se îndepărta undeva în spre Prut. Rămăsese singur. Pe pămînt, lîngă piciorul țepăn, rușii îi lăseseră un sac de merinde în care îi pusaseră două pîini ce semănau cu niște chirpici, o jumătate de căpățîină de zahăr și o tășulcă doldora cu mahorcă. Crețu a stat nemișcat pînă ce trenul s-a pierdut în albastrimea orizontului, pe urmă, oftînd, a ridicat anevoie sacul de merinde cu daruri și a pornit spre oraș. Nu era de prin părțile locului, nu cunoștea pe nimeni. N-avea penimeni nici acolo de unde plecase. El nu cunoscuse în viața lui decît cîinii, oile, și de două ori pe an, pe stăpînul lor.

Bătu în prima poartă care i-a ieșit în cale. I-a deschis o femeie tînără și el i-a cerut adăpost pe noapte. Din casa aceea n-a mai plecat. Femeii îi murise bărbatul, tot pe front. L-a îndrăgit pe Crețu și nu l-a mai lăsat să plece. Avea Lența o cațaveică îmblănită cu vulpe și o vițică pe care dorea s-o crească. Le-a vîndut și a cumpărat un cal. Drept răsplată pentru piciorul dăruit patriei, Crețu a primit o căruță căreia îi lipsea o roată. S-a apucat de cărăușie. Și cărăuș a rămas. Calul cumpărat de Lența a îmbătrînit odată cu Crețu. I s-au ros dinții și a căpătat albeață. Beteag era omul, beteag era și calul. Bocănînd în pămînt cu piciorul lui de lemn, Crețu ducea calul de căpăstru. Omul și calul se ajutau unul pe altul. Cu vremea, pe Crețu l-a îndrăgit tot cartierul. El făcea treabă pe omenie, fără tocmeală. Lemnele oamenilor le căra tot el. De mutat pe oameni, el îi muta. Murea un om, Crețu îl ducea la groapă. Alt cărăuș nici nu s-ar fi găsit. Cine s-ar fi încumetat să înfrunte glodurile veșnice de pe strada Primăverii, în care roata intra pînă la butuc? Crețu sărea întotdeauna acolo unde era nevoie mai mare.

Acum era alături de ai lui la descărcatul grîului. Lîngă el, Comărneanu nădușea, deșertînd în uluc găleată după găleată. Îl tot zădărea pe Crețu cu care era prieten bun:

— Hai, șontorogule! Ce, ai obosit?

Crețu nu se supără de vorbele lui Comărneanu. Rîzînd zgomotos își băt看 cu coada lopeții piciorul de lemn ce aproape nu se mai zărea din grîu.

— Ai vrea să ai tu un picior ca al meu! Nu prinde reumatism, îl schimb cînd vreau, și unde mai pui că fac și economie de o gheată. Eu cînd comand încălțări, le fac amîndouă pe dreptul. O gheată de lucru, una de sărbătoare. Ba chiar și un picior de sărbătoare am. Aluia i-am băt看 un cauciuc în talpă să nu bocăne prea tare cînd mă duc dumineca la biserică. La cel de lucru i-am băt看 pureci. Da' ce-ți mai spun, parcă tu nu știi?!

— Oare cînd face pîine? — întrebă careva.

— Grijă asta s-o avem noi — interveni Comărneanu. Să ajungă grîul la cei mai de departe, la sate; că acolo mîncă pămînt amestecat cu papură tocată. Cît despre noi... nu rămînem fără pîine. Măcar din măturatul vagoanelor și tot ne mai rămîne. N-avea grijă.

Jos, pe lîngă vagoane, o puzderie de copii adunau grijulii în șepci. În căciulițe și în poale, boabă cu boabă de grîu, aruncîndu-le în vagoane. Erau elevii școlii din cartier. Profesorul, un bătrîn cu ochelari se tot foia printre ei îndemnîndu-i cu glas blajin.

— Așa, drăguților... așa. O boabă să nu se irosească. Nici una. Așa, drăguților... așa.

După o zi și o noapte de muncă neînteruptă în gară, la descărcatul grîului, Mihai veni acasă frînt de oboseală și lihnit de foame. Căzu pe pat ca un butuc. În fața ochilor îi jucau cerculețe de toate culorile care, aci se măreau, aci se micșorau, ori dispăreau pentru ca pe loc să apară din nou, mai mari și mai viu colorate. E chinuitor să stai îngropat în grîu pînă la genunchi și să-ți simți stomacul lipit de șira spinării.

În echipa cu care lucrase Mihai, se nimerise și un fost bucătar, unul Simionescu, care lucra acum în fabrică. Oamenii rîdeau de el că după ce era tare mătăhălos, mai purta și o pereche de pantaloni de doc foarte largi, strînși jos la glesne cu cîte o curelușă. Acesta, parcă pentru a se răzbuna, trîncănise tot timpul despre toate felurile de mîncare de pe lumea asta, chinuind stomacurile goale ale oamenilor. Seara, cînd se îndreptaseră spre casă, Simionescu rămăsese mereu în urmă, neputînd ține pasul cu ceilalți. Cîțiva au rîs:

— Hai, bucătarule, ce, ți-au căzut greu mîncărurile tale? Ori te încurci în pantaloni?

Simionescu iuțise pasul gîfîind de parcă ar fi urcat un deal cu un sac de o sută de kilograme în spinare. Cînd se despărțiseră, bucătarul îl prinsese pe Mihai de mînă și-i spusese misterios:

— Tu ai luat? sau să-ți dau ea?

— Ce să iau?... ce să-mi dai... se mirase Mihai.

— Ia pipăie ici — chicotise Simionescu bătîndu-se cu palmele peste pantalonii țepeni, — în asemenea situații trebuie să ai cap.

Abia acum observă Mihai că pantalonii bucătarului stăteau pe el ca turnați. Ai fi jurat că au crescut odată cu el. Erau căptușiți pînă sus cu grîu.

— Du-te dracului cu capul tău cu tot — se răstise Mihai supărat și întorcîndu-i spatele, pornise spre casă.

Acum, stînd pe pat, îi tot apăreau înaintea ochilor pantalonii țepeni ai lui Simionescu, care parcă se umflau și mai tare transformîndu-se în saci,

în mii de saci. Sări de pe pat. Natalia tocmai intra în casă cu două căldări de apă. Le puse la locul lor, după care așezându-se pe pat întrebă cu glas ostentiv:

— Tu ai mâncat ceva? Eri nu s-a mai dat făină.

Mihai nu răspunse. Începu să se descalțe cu mișcări încete. Abia acum simți în fundul bocancilor ceva aspru, asemenea unor pietricele mărunte. Scutură bocancii bătându-i cu palma peste talpă. Pe dușumea zornăiră boabe de grâu. Să fi fost doi pumni buni. Mihai vîntură în palme cîteva boabe, apoi ridică privirea către Natalia.

— Peste cîteva zile vom mîncă pîine caldă.

Natalia căută către boabele de grâu împrăștiate pe jos. Se aplecă, le strînse cu grijă, le spălă în cîteva ape, apoi le puse la fiert într-o oală de schijă.

Curînd, fiertura dădu în clocot.

23

De cîteva zile, Comărneanu arc de lucru. Face pîine. Acum a devenit unul din cei mai de seamă oameni din cartier. Cînd pleacă dimineața de acasă, oamenii îl urmăresc cu privirea, zicîndu-și: „Și mîine avem pîine“. Comărneanu e ca un barometru: într-o zi nu s-a simțit bine și a stat acasă. Au năvălit vecinii peste el, îngrijorați.

— S-a terminat făina?

Comărneanu a rîs. Oamenii s-au liniștit și s-au dus să-și vadă de treburi. Dacă este pîine, atunci e bine. Celelalte, ca celelalte; pîine să fie. Pentru prima dată în primăvara aceasta, oamenii de pe strada Primăverii bleastă-mă mai puțin glodurile. Și s-au pornit niște ploi de parcă firea se răzbuna pe toată vremea de secetă. Își răsкупără greșelile. „Bine că plouă. Cu glodul o mai scoți la capăt; cu foamea e mai greu“. Cîte unul mai aruncă o vorbă-două în treacăt:

— Eh, de-am avea o stradă ca lumea.

Vorbe ca acestea trec pe lângă ureche asemenea vîntului. Cine stă să le mai asculte. Prea sînt vechi, prea sînt tocite, prea sînt de cînd lumea. Le-au mai spus și bunicii. Ba unii zic că și pe-atunci tot vechi erau.

În ziua aceasta, spre seară, ploaia pare că a prins putere. S-a-ndesit. Pe alocuri, acolo unde apa s-a adunat în băltoace cenușii, stropii căzuți fac bulbuci. Nu se prea întîlnește primăvara ploaie cu bulbuci, dar uite că se-ntîmplă.

Natalia mînuie din nou oalele, străchinele, ulcelele. Le pune dinainte în locurile știute, chiar dacă picăturile încă nu cad. Are deprindere. Cînd crede că a chitit oalele la locurile cele mai nimerite, se așază pe marginea patului, ascultînd atentă zornăitul ploii pe tabla casei. Ridică ochii spre tavan și oftează șoptind : „A îmbătrînit, săraca“.

Se gîndește la casă. Cincizeci de ani nu-i glumă. Casa îmbătrînește ca și omul. Cînd a adus-o Neculai pe Natalia aicea, casa nu era. O cunoștea numai din spusele lui. Au clădit-o cu mîinile lor. Dimineața, Neculai se scula cu noaptea -n cap, săpa pămînt, aducea paie, căra apă și cînd totul era pregătit pleca la lucru, la căile ferate. În urmă, Natalia își punea poalele în brîu și începea călcatul lutului. Călca pînă o cuprindea ameteala. Cînd simțea că o părăsesc puterile, se sprijinea cîteva clipe într-o coadă de sapă. Apoi începea din nou. Spre seară venea Neculai de la muncă. Se odihnea atîta cît ai fuma o țigară și începea învălătucitul. Cînd se lăsa întunericul,

Natalia îi ținea la îndemână un felinar. Îi plăcea cum Neculai, bătînd cu pumnii lui mari în vâlătuci, înghesuindu-i printre nuiiele cu înverșunare, vorbea rîzînd: „Trebuie să dureze o sută de ani. Atît cît vom viețui noi împreună“. Odată cu ei și-au mai ridicat case Comărneanu, Lungu, bărbatul Zamfirei, și alții care acum erau oale și ulcele. O primăvară, o vară și o toamnă a călcat Natalia pămînt, a săpat și a învălătucit Neculai pînă după miezul nopții, dar iarna tot i-a prins fără ușă. A pus Natalia un țol și așa au trecut prin iarnă. Poate că ar fi uitat vremea aceea grea, dacă n-ar fi pierdut tocmai atunci primul copil. L-au dorit așa cum și-au dorit casa, și nu l-au avut. A răcit Natalia. Or poate pentru că a ridicat prea mult la vâlătuci. Mulți ani a tînjit, bolind pe picioare. Cu vremea s-a înzdrăvenit, a mai făcut un copil, și încă unul, pe Mihai. Pînă la urmă a rămas numai cu Mihai.

Plouă în casă. Natalia ascultă clinchetul picăturilor de apă și oftează: a îmbătrînit casa. Lasă, că Mihai e tînăr, face el una nouă. De s-ar însura odată! Ce se tot codește atîta? Pe Valentina a scăpat-o din mînă. Ei și ce, parcă nu mai sînt fete! Sînt cît e lumea, și încă pe alese. Nu se știe de unde sare iepurele. Ei, așa s-a măritat și ea. N-a mai ținut seamă că nu avea nici măcar un locușor unde să-și așeze capul. A venit Neculai pe furiș și-a luat-o din sat. A încărcat într-o căruță te miri ce, și hai. Dar flăcăii tot au aflat. Au pus mîna pe boate, au încălecat pe cai. Unii au luat și beschii cu care aveau de gînd să taie picioarele podului azvîrlit peste o rîpă pe unde trebuia să treacă căruța cu fata din satul lor. După datină li se cuvenea *vulpea*: zece vedre de vin și lăutarii tocmiți pentru două zile. Natalia era din satul lor; ei o scosese ră la horă, ei o învățaseră meșteșugul jocului, ei o purtaseră pe la horele din satele apropiate. *Vulpea* trebuie să răscumpere toată această osteneală. Asta pentru că cel ce o lua era străin de satul lor. Au gonit caii ca niște zănatoci umplînd văile de chiuituri. La pod i-au prins. Cel mai tomatec dintre flăcăi a descălecat grav, dîndu-și pălăria pe ceafă și a grăit scurt, cu voce groasă:

— *Vulpea*... de nu, retezăm podul! — Apoi către Natalia: — Și zi așa, fato, noi cu grija și altu', cu culesu'?

Vechiu n-a mai avut încotro. A scos banii pentru cele zece vedre și pentru lăutari. Flăcăii au dat chiote puternice, azvîrlind pălăriile în vînt, frămîntînd caii pe loc. Dar de plecat tot n-au plecat. Mai era de împlinit o datină: fiecare flăcău să mai joace fata odată. Călăreții iuți au pornit înapoi spre sat. Pînă într-un ceas, pe pajiștea de lîngă pod, lăutarii ziceau de zor „Chindia“ iar flăcăii, după ce-și udau gîtlejurile răgușite de chiuituri, cu vinul din ploște, o învăteau pe Natalia ca pe un fulg. Molipsiți de cîntec și de joc, flăcăii au prins a deveni nerăbdători. Cîte unul încăleca pe cal, galopa pînă în sat și tot pe șa își aducea fata. Hora se lărgise și nu se oprea decît atunci cînd lăutarii țineau ploștele la gură.

Către amurg, cînd răcoarea începu a se face simțită, flăcăul cel tomatec, nădușit tot și roșu la obraz ca para focului, a ridicat mîna în care ținea plosca plină:

— Din partea mea, sănătate și voie bună pentru mire și mireasă.

Chiuiturile au pornit din nou, nestăvilite, din zeci de piepturi tinere și, ca la o comandă, flăcăii au încălecat să însoțească o bucată de drum căruța care o ducea pe Natalia din satul lor.

Acuma Natalia zîmbește gîndindu-se la aceste lucruri. Ei, dar cîte a mai tras ea de cînd a plecat din sat. Dacă nu ar fi ținut la Neculai, poate fugea încă de pe atunci, cînd încă nu aveau casă. Cînd nu te leagă ceva

strîns de un om, fugi de lîngă el, chiar dacă e suflat cu aur. Aşa şi cu Valentina...

Încă de la vremea prînzului, Larga dăduse buzna peste ea, începînd vorba înainte de a intra pe uşă.

— Auzi, dragă, minune. Fata lui Şoimu, cică l-ar fi lăsat pe contabil, pe hîrţogar. A venit pe capul lui tată-su. Nu se înţeleg... Nu se înţeleg şi gata. Şi Şoimu, cică i-ar fi dat o mamă de bătaie, soră cu moartea. S-auzi şi să nu crezi, doamne păzeşte!, se bătu Larga cu mîna peste gură.

— Treaba lor, a spus Natalia nepăsătoare.

— Aşa zic şi eu. Dar iar mă întorc şi zic: — De ce l-o fi lăsat, dragă? Te pomeneşti că o bate. Lasă, nu-i vorba, că nici Şoimu n-o punea la icoane ca pe busuioc. Ştiu eu?... tineri fără minte.

Pe Natalia parcă au şi bucurat-o, parcă au şi întristat-ocele auzite de la Larga.

Acum îl aşteaptă pe Mihai, s-audă ce spune el despre toate acestea. Schimbă cîteva oale de la locul lor, apoi ia bocancii pe care i-a lăsat lîngă uşă, şi începe să-i cureţe de glod.

... Prin ploaia deasă ce nu se mai oprea, Creţu se-ndrepta spre casă încercînd locurile mai tari cu piciorul lui de lemn. În spate ducea o legătură de fîn pentru cal, iar subţioară o pîine. Fînul începuse să se ude, apăsîndu-l tot mai greu pe Creţu. O bucată de drum a mers, de la o vreme însă, piciorul cel de lemn a început a intra în glod mai dihai ca în aluat. Creţu îl trăgea cu băgare de seamă şi de fiecare dată se auzea cîte o plescăitură de parcă ar fi tras cineva cu o puşcă de soc. Nu mai avea mult pînă acasă, cînd, deodată, huştiuliuc, piciorul intră într-un ochi afundîndu-se mai bine de trei palme. Il suci Creţu cît îl suci, morfolind între buze suduituri urîte, dar tot degeaba. Piciorul parcă-i făcea în ciudă. Luneca tot mai adînc. Nu putea să-l salte cu nici un chip. Cîteva clipe rămase descumpănit. Ce să facă? De sus turna ca din cofă. Fînul trăgea tot mai greu. Băgă pîinea subţ haină să n-o înmoaie ploaia de tot. Ar fi lăsat sarcina de fîn din spinare, dar nuse îndura. Calul nu l-ar mai fi mîncat plin de glod. Ce să facă? Se uită în dreapta, în stînga: întuneric besnă. Îşi ascuţi auzul. Nu se auzea nimeni venind. Îşi îndreptă din nou atenţia asupra piciorului. Il suci iar, îl răsuci; tot degeaba. Părea crescut acolo în mijlocul drumului, ca un copac. Disperat, începu să strige...

— Măi, oameni buni... Veniţi careva, de mă smulgeţi... Mama lui de glod şi de picior... Măăăăi!

Cîţiva cîini începură a lătra: încolo, nimic. Beznă şi ploaie. Creţu se înverşună din nou, mormăind furios: „Te pomeneşti că stau împlîntat aici pînă mîine dimineaţă... Mama ei de viaţă“. Li veni în minte să descătărameze piciorul de lemn şi să-l lase dracului întepenit acolo, în glod, dar nu se îndura de fîn. Însemna să lase calul flămînd. Încordîndu-şi puterile, răcni din nou. După cîteva clipe o uşă se deschise lăsînd să scape în beznă o rază palidă de lumină. Cineva întrebă:

— Care strigă, mă...? Ce, ai trecut măsura?

— Eu sînt... Creţu... Făte-ncoa o leacă şi dă-mi o mînă de ajutor că parcă-s crescut în mijlocul drumului de cînd lumea.

— Bată-te să te bată... vorbi cel din uşă. Stai că vin, acuma vin. Numai să-mi trag bocancii.

Creţu răsufală uşurat, săltînd mai bine în spate sarcina cu fîn. Nici nu băgă de seamă că cineva se oprise la spatele lui. Auzi vorbă.

— Ce faci, tovarăşe Creţu, vorbeşti de unul singur?

Creţu întoarse capul şi-l zări în întuneric pe Mihai.

— Măi, băiete, măi... Mare chin pe capul nostru. Ia ține tu sarcina asta și stai... na și pîinea. Eu am ceva treabă cu dumnealui. Și Crețu își bătu cu palma piciorul de lemn.

Veni și cel cu care vorbise mai înainte, însoțit de fecioru-su. Îl prinseră pe Crețu, zdravăn, de subțiori, și smucindu-l în sus de cîteva ori îl sloboziră din glod.

— Noroc de voi, altfel îmi petreceam noaptea aici. Dar tot trăgeam un pui de somn. Mă sprijineam în picior. Și caii tot așa fac. Își înțepenesc picioarele și dorm duși... glumi Crețu. Acuma lăsați-mă, că mă descure eu.

— Ba nu te lăsăm de loc, glăsuiră cei doi, și ne mai ținînd seama de protestele lui Crețu îl luară pe brațe îndreptîndu-se cu el spre casă. Din urmă venea Mihai cu sarcina de fîn și pîinea.

Îl lăsară pe Crețu la poartă. Mihai intră cu el în casă. Crețu se așeză pe un scaun, sfîrșit de oboseală. Ploaia îl udase leoarcă. Stătu cîteva clipe așa, apoi se întoarse către nevastă-sa care îl privea mirată, neștiind ce se întîmplase:

— Aglaie... dă fuga și pune niște fîn în iesle. Vezi, alege-l pe cel mai uscat. Repede, că i-am spus că-i aduc fîn.

Crețu vorbea atît de serios, de parcă atunci cînd auzise că-i aduce fîn, calul i-ar fi răspuns: „Bine, bine, aștept! Da' vezi, grăbește-te! Crețu continuă, întorcîndu-se către Mihai:

— Ce zici? Să plîngi și să rîzi, nu alta. Măi băiete, uită-te la mine. Ca mîine am să pun mîinile pe piept. Nu mi-am dorit prea multe în viață, dar o stradă bună am visat întotdeauna. Nu m-am gîndit la una asfaltată, că de, e lucru scump. Una așa, împlinită cu bistriță ori cu macadam. Am votat pe rînd cu toate partidele; nu mi-e rușine să spun, am votat. Tot degeaba. Dracu' să-i pieptene, niște tilhari! Acuma sînteți voi la putere, comuniștii! V-am votat pe voi cu toată inima! L-am votat pe Pislaru. M-am gîndit: ăsta a trăit în glod o viață de om, ca și mine, ca toți necăjiții. Așa că inima îi va da ghes. Nu zic să înceapă cu strada lui, adică cu a noastră. Să înceapă cu altele, dar să înceapă. Înroată mahalalele în glod, pînă aici. Crețu duse mîna la gît. — Și calul e sătul. Cînd cotesce pe strada noastră, întoarce capul spre mine, parcă spunîndu-mi: „Of, Crețule, cînd scăpăm odată?“... Știi ceva? Dacă apuc stradă bună, îmi comand un picior grozav, pe care să-l încalț cu gheață lustruită.

— O vom face bădie, o vom face. Uite și cu pînca. A lipsit, a lipsit și acuma o avem.

— Uite-ce, mă, băiete. — Crețu își încrunță sprîncenele... Eu sînt ca Toma necredinciosul. Vreau să văd și să simt... Așa sînt eu.

Mihai ieși de la Crețu oleacă îngîndurat.

Acasă o găsi pe Natalia neculcată. Îl aștepta. Mihai privi oalele așezate peste tot și glumi cu amăreală în glas:

— Afară a conținut și în casă tot mai curge.

— Ce mai acoperiș! Parcă e sită, oftă Natalia. Cînd a da căldura trebuie chituit.

— Ce vorbești, mamă. Nu ajunge un vagon de chit, rîse din nou Mihai.

— Altă casă, una nouă. Acesta e leacul.

Mihai îi povesti pătania lui Crețu. Natalia ascultă, minunîndu-se, clătînînd capul în sens de căinare. Cînd termină Mihai de povestit, Natalia se trezi scăpînd vorbele din gură, fără voia ei:

— Ia, necazuri pe capul oamenilor cum, bunăoară pe capul fetei celeia... Valentina.

— Ce-i cu Valentina? întrebă Mihai surprins.

— Acuma, dacă am vorbit, să-ți spun... Vorbește lumea că ar fi fugit de la contabil așa, pe negîndite, și că Șoimu a tîrnosit-o în lege. Te pomenești că nu se înțelege. Mai știi...

Mihai se încruntă, lăsînd pe masă bucata de pîine ce o ținea în mînă. Își aminti că o văzuse în treacăt pe Valentina cu o zi înainte, lingă războiul ei, plînsă și trasă la față. Atunci, pentru o clipă, parcă se bucurase la gîndul că Valentina suferă. Mai tîrziu însă se trezise vorbindu-și singur: „Bine am ajuns. Mă bucur de răul altuia“. Și acum... Se vede că era vreo legătură. Întrebă, fără să ridice capul:

— Și... au trimis-o înapoi?

— Iaca, asta nu mai știu.

Mai mult nu vorbiră. Natalia se culcă, după ce mai întîi micșoră lumina candeliei. Mihai luă o carte din rafturile bibliotecii lui improvizate, încercînd să citească. Își dădu însă seama că ochii îi fug aiurea peste rînduri. Gîndurile îi erau în altă parte. Închise cartea punînd-o înapoi în raft. Aprinse o țigară, o fumă pe jumătate și o stinse. Își îndesă șapca pe cap și ieși afară. Ploaia contenise. Fără să știe de ce, pașii îl duseră la poartă. Acolo se opri privind în beznă de-a lungul străzii.

Cartierul era cufundat în liniște. Ici, colo, se mai zărea cîte o fereastră luminată. Mihai rămase vreme multă nemișcat, sprijinit cu coatele de gard. Răcoarea nopții îl înviora, limpezindu-i gîndurile. Începură să-i treacă prin minte fel de fel de amintiri. Cu ani în urmă mai stătuse la poartă ca și acuma, dar în vremea aceea prea multe nu i se perindau prin minte. Era încă copil. Pe atunci se gîndea cum să facă să poată dansa mai bine; cum să poată strînge bani pentru ca să-și plătească întorsul unui costum de haine. Într-o vreme cugetase să plece la Constanța să se facă marinăr, și cîte alte lucruri din cele care mișună în mintea înfierbîntată a unui tînăr. Mihai zîmbi în întuneric. Cum trec anii! Trec și schimbă omul pe nesimțite.

Uite că ceva s-a rupt: a pierdut fata...

Mihai oftează.

„E greu. Tare mai e greu“. Își trece mîna prin păr. Degetele se opresc pe o creștătură ce o simte în creștetul capului. I-a rămas semn din noaptea aceea cu afișajul pentru alegeri. „Să scapi cu viața din război și să fie cît pe ce să te dea gata un nemernic. Cîte mai are de tras și omul! Dar trec toate. Trec greu, dar trec. Cine a crezut că vom mai mîncea cîndva pîine. Ziceai că-i un vis. Și uite că a trecut și asta. Și cîte mai sînt de trecut!“

Privi în beznă și i se păru că-l vede pe Crețu înțepenit în mijlocul drumului. Oare se va face cîndva strada asta? Ce s-ar mai bucura căruțașul cu calul lui cu tot. Dar Comărneanu, dar fetele lui, dar el... Toți oamenii.

Cu cîteva seri în urmă trecuse pe la Pîslaru, la primărie; l-a găsit cercetînd un plan al orașului. Degetul lui gros colinda pe niște străzi despre care vorbea ca și cum le-ar fi avut înaintea ochilor. Spusese îngîndurat: „Multe mai sînt băiete. Ne-au lăsat, burghejii o moștenire pe cînte. Rele, rele și iar rele. Dar le vom face, trebuie să le facem“.

„Le vom face“, gîndi acuma Mihai. „Sigur că le vom face“, parcă îi răspunse cineva din bezna nopții. Și atunci va fi mai bine și... vom face și altele, și....

Tresări. Una din ferestrele casei lui Șoimu se luminează, apoi peste cîteva minute se cufundă din nou în întuneric. Ce face oare Valentina? Poate ea a aprins lumina. Oare se va întoarce iar la bărbatul ei? Ce se va întîmpla mîine, poimîine, anul viitor?

Într-un tîrziu Mihai se întoarce pășind agale către prispa casei. Ici, colo, pe cer, licăreau stele. Se însenina.

II

1

A trecut mai bine de un an.

E o noapte caldă de iunie. Peste puțină vreme se va face ziua. Valentina a oprit cele două războaie și acuma le curăță. În sală e liniște. Ici-colo și celelalte muncitoare fac același lucru ca și Valentina. Curînd va veni schimbul următor. De odată o muncitoare tînăra intră în sală izbînd cu putere ușa; alcargă printre războaie ca un spiriduș, fluturînd un ziar deasupra capului. Liniștea este destrămată de vorbele ei întretăiate:

— Fetelor... fetelor... fetelor!...

S-a oprit. Muncitoarele năvălesc spre ea, buluc. A alergat și Valentina. Ce s-a întîmplat? Fata venită ca un vîrtej, continuă să țină de-asupra capului ziarul mototolit în pumnul strîns. Îi ride fața, îi rîd ochii, pieptul îi saltă neîntreput. Ce s-a întîmplat?

— Tu, fato, ce ai? Ce te-a apucat?

— E a noastră, a noastră, a noastră... Vorbește în sfîrșit fata și, parcă doborîită de un efort supraomenesc, scapă în jos mîna ce o ține încordată deasupra capului. Pumnul se desface și ziarul este smuls din palma asudată. Zeci de priviri alcargă înfrigurate pe pagini. Grupul crește, crește mereu.

— Tu, dă-mi voie și mie... — se roagă cineva.

— Citiți cu glas tare să auzim și noi...

— Acuma sînt eu lămurită de ce astă noapte era forfotă pe la birouri. Vestea a pornit ca fulgerul:

— Naționalizarea!...

A pătruns pînă în cele mai îndepărtate unghere ale fabricii.

— Naționalizarea!...

Gazetele trec din mînă în mînă, smulse, mototolite. Sînt multe de spus, dar toți vorbesc scurt, cu emoție:

— E a noastră!...

— Și băncile!...

— Partidul!...

— Așa mai zic și eu...

Pe Valentina a îmbrățișat-o o fată, apoi alta și încă una. Le-a îmbrățișat și ea. Toată lumea se îmbrățișa și se săruta. Toată lumea era bucuroasă, așa că se bucura și Valentina. Privea uimită la tovarășele ei de muncă, așa cum nu privise de multă vreme. Iureșul acesta de caldă bucurie părea că topeșe ceva rece aciuit în sufletul ei de cîțva timp. De cînd se căsătorise, relațiile cu prietenele ei, chiar cele din copilărie, se răciseră treptat. Se rupseseră o punte sau se ridicase o barieră. Dacă la început, din curiozitate, prietenele au stat aproape de ea pentru că era nevasta contabilului-șef, de la o vreme au început să o ocolească vîzînd-o mereu tăcută și retrasă. Asta a fost destul pentru a crede despre ea că s-a fudulit. „S-a ajuns“. „Prinde iz de cucoană“. „Nu-nțeleg, dragă, de ce mai stă în fabrică?! Se vede treaba că e hapsînă după bani“. Asemenea vorbe ajungeau tot mai des la urechile Valentinei, amărîndu-i sufletul. „Mă pizmuiesc“, a gîndit la început. Dar cu fiecare zi care trecea își dădea seama că viața ei a apucat pe alt făgaș. Din zi în zi devenea tot mai străină, mai rece, mai nepăsătoare. „Atunci de ce mai stă în fabrică?!“, a fulgerat-o gîndul. De mai multe ori i-a cerut lui Dan să o scoată din fabrică. Nu că ar fi vrut să scape de muncă; nicidecum. Ar fi vrut să scape de privirile reci ale tovarășelor de muncă. De fiecare dată, însă, Dan a sărit ca arș: „Ce-ți trece prin mînte? Asta-i atitudine de femeie înaintată, atitudine de

fiică de muncitor? N-aș vrea să crezi că mă gîndesc la bani. E vorba de cu totul altceva. Îți dai seama cum poate fi interpretat faptul? O să se vorbească că eu te-am scos din producție și te-am transformat într-o servitoare. Nu, asta nu se poate. Trebuie să-ți păstrezi demnitatea de femeie a timpurilor astea." Valentina i-a dat dreptate. A încercat în fel și chip să lege firul rupt al prietenilor vechi dar nu a reușit cu nici un chip. Viața închisă din casa lui Dan, lipsită de orice urmă de veselie, apăsa asupra ei ca o imensă plică de plumb, strivind-o.

În ziua asta, însă, parcă se schimbase ceva; în ea și în tot ce o înconjură. O îmbrățișase tovarășele ei de muncă, ca altădată cînd afla careva vreo veste bună, ori pentru cine știe ce întîmplare copilărească. Și ea a răspuns din inimă acestor îmbrățișări. Se simțea mulțumită. Mare lucru despre naționalizare nu înțelegea, dar pricepuse că fabrica nu mai este a patronului. Niciodată nu-l văzuse cu ochi buni pe directorul fabricii.

Dădu în primire lucrul, bine dispusă, așa cum nu fusese de multă vreme. Altădată, după ce lăsa lucrul, zăbovea intenționat îmbrăcîndu-se pe-ndelete și ieșea pe poartă singură. Acuma se grăbi pornind odată cu șuvoiul de fete.

În curte, la poartă, pe lîngă birouri, ca niciodată muncitorii opriți în grupuri vorbeau înfierbîntați. Izbucneau în hohote de ris. Valentina zăbovi multă vreme în curtea fabricii. Parcă nu o lăsa inima să se deslipească de lumea aceea bine dispusă.

Într-un tîrziu ieși în stradă. Stătu cîteva minute locului, stingherită, privind la cei ce gesticulau, vorbind zgomotos. Într-un grup de fete ce se îndrepta spre strada Primăverii, zări fetele lui Comărneanu, pe Mihai, pe Nicușor al lui Crețu și încă cîțiva cunoscuți. Rîdeau și se fugăreau, prinzîndu-se. Un alt grup de fete se depărta de fabrică cîntînd. Valentina plecă privirea simțînd cum o cuprinde din nou înstrăinarea. Se rupse din loc, brusc, și porni cu pași iuți către tramvai.

2

Rar să fi fost familie pe stradă Primăverii care să nu fi avut cît de cît legături cu fabrica de țesut din cartier. Dacă nu părinții ori copiii, atunci careva din rude tot avea. „Fabrica lui Erlich“, așa era cunoscută de toți. Începuse cu cîteva războaie și odată cu îmbătrînirea părinților, cu creșterea copiilor și cu paraginea caselor, ea — fabrica, crescuse semeată, lărgindu-se și înălțîndu-se. De aici, încă pe vremea cînd se lucra în niște barăci de scîndură, nevasta lui Comărneanu fusese dusă de-a dreptul la spital. Căzuse lîngă războiul de țesut și nu-și mai putea trage sufletul. Cînd au operat-o, doctorii i-au scos de la plămîni un pumn de scamă adunată acolo de ani și ani. Însănătoșindu-se cu chiu, cu vai, Comărneanu nu a mai lăsat-o să lucreze. A jurat și ea că nici în ruptul capului nu-și va da fetele la fabrică, nevrînd să le știe căptușite pe dinăuntru cu scama de bumbac. Dar fetele au crescut mari, greutățile au crescut și ele și rînd pe rînd cu toate oftaturile mamei, fetele au intrat în fabrică. Era nevoie de pîine.

Și așa an după an, părinții, copiii și nepoții intrau sănătoși și voioși în „Fabrica lui Erlich“ pentru ca să iasă într-un tîrziu gălbejiți și storși de o tusă seacă, înfundată. Fabrica n-o hlestemau niciodată, dar pe directorul ei ori de cîte ori le venea la îndemînă, și mai cu seamă sîmbăta, cînd plecau spre casă cu 20—30 de lei în plic. Directorul nu se purta niciodată urît cu muncitorii; dimpotrivă, socotea și o spunea cu glas tare cînd i se ivea ocazia că el este „părintele muncitorilor“. De două ori pe an, dăruia muncitoarelor — după vechime — un anumit număr de metri de pînză; făcuse și un cămin

pentru fetele venite la ucenicie mai departe. Searăta, cum zicea el, „un om de înțeles față de nevoile celor ce muncesc la el“. Avea însă o meteahnă cu care îi obișnuise și pe cei ce îl ajutau la treburile de conducere: nu suferea petele de ulei pe pînză. Pentru fiecare pată, aplica o amendă de 20 de lei. Și cum se întîmpla ca petele să fie dese, salariile erau ajustate simțitor în fiecare săptămînă. Încolo, era om de înțeles: de două ori pe an dăruia pînză muncitoarelor.

În tinerețea ei, lucrase și Larga la fabrică și poate că ar fi lucrat cît ar fi ținut-o puterile dacă nu se întîmpla ce s-a întîmplat. Cum era fată frumoasă la vremea ei, directorul pusese ochii pe ea. Odată a chemat-o în birou la el și așa cum fără discuție obișnuia să aplice o amendă pentru o pată de ulei, îi propuse să vie acasă la el. Ea, zăpăcită și rușinată pînă în adîncul sufletului, fugise năucă, și cum era în vorbă cu ungătorul Hristache Vară, cu care s-a șimăritat după aceea, alergă la el și-i povesti totul printre lacrimi. Hristache n-a stat să chibzuiască prea mult. Așa mînjit de unsoare cum era, a intrat glont în biroul directorului. Bunăziua nu a mai spus, dar în schimb i-a cîrpit lui Erlich două palme grele, lăsîndu-i pe față urmele degetelor pline de unsoare. Ieșind, i-a spus peste umăr: „Altă dată să mai chemi fetele la tine acasă... porcule!“ Pentru îndrăzneala lui a stat închis o săptămînă și a fost dat afară împreună cu Ileana. Vară a intrat la căile ferate, iar pe Ileana nu a mai lăsat-o să lucreze nicăierea. Mereu își aducea minte Larga cuvintele pe care le repeta în zilele acelea Hristache al ei: „Așa-s toți capitaliștii. Cred că tot ce-i pe pămînt le aparține. Mama lor de tîlhari!“

În ziua asta, cînd a aflat vestea, Larga se afla la cișmea. Tocmai trecea Crețu cu căruța spre oraș. A oprit și i-a cerut o găleată să adape calul.

— Ai aflat, cumătră? o întrebă el într-o doară.

— Ce? Ia! deveni atentă Larga pe dată.

— Cică i-a luat fabrica lui Erlich. Așa cum ți-aș lua eu căldarea asta și aș trece-o pe numele meu, rise Crețu cu gura pînă la urechi.

— Cine i-a luat-o, omule, deslușește-mă! deveni Larga tot mai atentă, ne mai ținînd seama că găleata se umpluse și începuse a da pe delături.

— Cine, ai noștri, muncitorii. Așa am auzit de la unul, încă mai de dimineată.

— Na, c-am mai auzit una! — se minună Larga, și fără a mai aștepta să dea Crețu apă calului, înșlăcă gălețile pline, pornind sprintenă spre casă.

Crețu o privi cum se depărtează apoi, întorcîndu-se către cal, îi vorbi sfătos:

— Ai rămas nebăut! Lasă că-ți dau mai tîrziu. Iartă-mă și tu că am uitat găleata acasă!... Ce să-i faci, bre; pe Ileana noastră o mănîncă limba. De-acum nu mai are astîmpăr... Nu-i vorbă că așa veste merită să o duci din om în om...

Așa a și fost. În scurtă vreme, strada fierbea!

— Am pus stăpînire pe fabrică!

— Erlich și-a luat tălpășița...

— Ducă-se învîrtindu-se!...

— S-auzi și să nu crezi!

— Oare nu împarte pînza la săraci!...

— O fi luat-o directorul cu el...

— Lasă că a supt destul...

Cînd fetele lui Comărneanu, Mihai, băiatul lui Crețu și alții au venit acasă, cei din jur au năvălit pe ei cu întrebările, de nu se mai auzea nici în cer nici în pămînt.

— Spuneți-ne cum a fost?

— Ați luat-o chiar de tot?

Lume multă se strînsese la poarta lui Comărneanu. Nevasta brutarului plîngea tăcută. Cînd a întrebato Tinca de ce plînge, ea a ridicat din umeri:

— Știu eu... Mi-a venit așa... Dacă văd atîta bună voie! Mă gîndeam la pumnul acela de scamă ce mi l-au scos doctorii de pe plămîni.

— Trebuia să mi-l dea mie în primire pe Erlich, norocul lui de hapsîn! Aveam eu o vorbuliță cu el, striga cît putea de tare Larga. Il tocam uite-așa, ca pe bureți!...

— Și cine va conduce acuma? întrebă careva.

— Muncitorii vor conduce! A și fost pus un director dintre noi, dintre femei, că noi sîntem mai multe, răspunse Tinca însuflețită.

— Alei, dragă, dar asta chiar n-o mai cred! De unde atîta cap la o muiere, fată? se minună Larga.

— Ba se poate! Uite chiar, și mata ai putea să fii director, dacă ai fi mai tînără! Cum ești iute, săritoare la nevoie și bună de gură..., rîse Tinca.

— Fugi încolo, fată, nu mai aiura trează! — se supără Larga. Auzi ce-i trăznește prin minte?!

Mihai stătea mai de-o parte și nu-și mai lua ochii de la Tinca. Îi plăcea să o vadă așa însuflețită, inimoasă, cu ochii strălucitori.

Mai stătura de vorbă o bucată de vreme, apoi fiecare se trase către casele lor. Rămase la poartă numai Tinca, Constanța și Mihai. Văzînd că domnește tăcere, Constanța îi făcu cu ochiul lui Mihai și intră în ogradă.

Mihai și Tinca se așezară pe banca de lîngă poartă.

3

Încă de dimineată, de cum ieșise de acasă și citise ziarul, Dan căutase să-i dea un telefon mătușă-si, însă nu-i răspunse nimenea. „Se vede că s-a dus la fabrică” — gîndi Dan. Pe lîngă magazinul de manufactură, mătușă-sa mai avea și o făbriță de țesut cu douăsprezece războaie, pe care însă nu o conducea ea, ci un frate al lui bărbatu-său. Părtașă la cîștig, însă, era, pentru că figura în acte în locul soțului care, prin testament, o lăsase coproprietară. Dan nu era îngrijorat, nici supărat pentru faptul că mătușă-sa rămînea fără fabrică, ci din cu totul alte pricini. Numai el, mătușă-sa, și un funcționar de la administrația financiară, știau ce ieșea în secret dar cu acte în regulă, din fabrica unde era el contabil și trecea la fabrica mătușă-sii. „Cum drăcu’ s-o descurca?”

Cum ajunsese la fabrică, nu mai putu să facă nici o mișcare. Toată ziua curseseră sudorile de pe el, dar nu ieșise prost. „Am trecut „examenul” cu bine”, gîndi el.

Către seară, dădu un telefon prietenului său de la administrația financiară.

— Cum e, Alecule? Ce știi de *babă*? — așa obișnuiau ei s-o numească pe mătușă-sa.

— Curată ca o fecioară, Dane. Perfect! Atîta doar că a ușurat-o cîe făbriță!... De-acuma, doar parastasele să-i mai poarte... Dar tu?

— Eu? Lacrimă! Au pus-o director pe una care cînd se uită în registre i se încrucișează ochii! Cei trimiși de tine să controleze sînt niște oameni pe cînte.

— Bine, dragă, bine! Dar ai grijă că *ăștia* o să cam facă ceva curățenie... Dacă te încolțește cumva, ia-o pe nevastă-ta drept pavază... Da, da, să știi că ai avut cap cînd te-ai însurat!... Mare șmecher! Pe toate le vezi în perspectivă!... Așa. Dacă se ivește ceva, anunță-mă.

Dan veni acasă târziu. Se simțea sleit de puteri și capul îi vîjia de parcă-l lovisese cineva cu un mai drept în creștet. Valentina îl aștepta.

— Ce se mai aude la fabrică? îl întrebă.

— Ce să se audă?... Ce știi și tu?! Am muncit pînă acuma ca un rob...

Se desbracă și se trînti în pat.

— A fost o veselie în sala mare!...Cu naționalizarea!... Au cîntat fetele și s-au îmbrățișat... Era tare frumos.... trîncăni Valentina.

Dan o privi dușmănos, dar își înghiți vorbele ce-i stăteau pe buze. Se întoarse furios cu fața la perete, vorbind plictisit:

— Știu. Lasă-mă, dragă, cu fleacurile astea ale tale... De asta îmi arde mie acuma?!

Valentina îl privi mirată, apoi începu a rîde încetîșor.

— Ce te bosumfli, mă rog? Doar nu ți-au luat țic fabrica?...

— Ți-am spus să nu mă mai bați la cap! se rățoi de data asta Dan. Mai bine culcă-te și nu mai trîncăni.

— Oh, că înăcrit mai ești de-o bucată de vreme! Uite, că te las... Văd că tot ce-ți spun eu te plictisește.

Stinse lumina și se culcă. O bună bucată de vreme nu putu adormi cu nici un chip. Prin fața ochilor i se perindau mereu scenele acelea cînd se îmbrățișase cu fetele, și grupurile acelea care plecaseră spre casă, cîntînd. În toată ființa ei se sbătea un soi de bucurie necunoscută, amestecată cu o amară tristețe. Cu aceste gânduri adormi.

4

De pe ultimul planșeu al noii fabrici în construcție, cartierul se vede ca-n palmă. De aici, de sus, casele par pitice, străzile înguste. La marginea planșeului, Mihai stă nemișcat de cîteva minute, privind cartierul. Vîntul răcoros îi umflă în spate cămașa albastră, puțin decolorată de soare, iar pe față i se citește o bucurie sinceră pe care nu o poate ascunde.

— Tovarășe Mihai, cine fasonează fierul de douăzeci?

Mihai întoarce capul către cel care l-a întrebat, făcîndu-i semn să se apropie. Continuă să se uite cu ochii pierduți peste îngrămădirea de case pitice ale cartierului.

— Unde te gîndești, tovarășe Mihai?

— Departe... Nicușor, vezi tu cartierul nostru? Ar trebui dărîmat pînă la temelie. Să nu mai rămînă nici urmă. A îmbătrînit. Se apropie de sută. Acuma nu se mai potrivește cu oamenii.

Nicușor făcu ochii mari, uitîndu-se întrebător la Mihai.

— Ușor de spus. Dar pînă faci asemenea lucru...

— Nu-i nimica, oamenii singuri au să-l dărîme. Praf are să facă din el. Cînd dai cu mizeria de pămînt, nu te doare inima. Iar noi vom veni din urmă și vom clădi case noi. Noi, nouțe, ca fabrica pe care o înălțăm acuma. Eh, ce case vor fi. Cu baie, cu parchet pe jos, cu de toate. Ce-ai zice tu ca, ajuns acasă, să te bagi sub duș ori într-o cadă de faianță în care să te scalzi așa, un ceas de vreme...

Nicușor tăcea. Poate că vedea în fața ochilor o baie adevărată, iar în urechi îi răsună susurul apei din robinet.

— Ce, nu crezi? îl întrebă Mihai, rîzînd.

Nicușor nu răspunse. Dădu numai din umeri.

— Da, se va întîmpla așa, e lucru sigur. Cînd eram prizonier în Uniunea Sovietică și lucram la reconstrucția unui oraș distrus, am auzit niște vorbe, pe care nu le pot uita. Le spunea un ucrainean, un fierar. Cînd vorbea, aproape

că plîngea: „Cu mîinile noastre l-am clădit din temelie și fasciștii l-au pus la pămînt. Dar îl vom clădi din nou.”

De rușine nu ridicam ochii din pămînt. Făcusem și eu parte din armata fascistă. Dar acumă mă gîndesc că și noi vom clădi cu mîinile noastre. Și de va îndrăzni cineva să le dărîme, vom ști să ne batem și noi așa cum s-au bătut sovieticii... Și chiar dacă nu vom clădi noi casele, le vor clădi alții. Asta e sigur, așa cum te văd și mă vezi.

— Astea-s visuri.

— Ai dreptate. Dar sînt visuri frumoase, pe care oamenii le pot transforma în realitate. Filatura asta pe care o clădim noi acumă, ce-a fost? Un vis! Mihai se întoarce spre dreapta. Dar hala de montaje de la *cefere*, care i-a scutit pe oameni să mai lucreze iarna afară pe viscol și ger, ce a fost? Tot un vis, — și întorcîndu-se din nou cu fața spre cartier: — Camioanele care umplură pe strada Primăverii. Ca mîine vor aduce piatra. Optzeci de ani au visat oamenii: părinți, copii, nepoții. Au visat, dar au și luptat pentru împlinirea acestui vis, care le-a fost drag ca lumina ochilor. Cu doi ani în urmă, oamenii au ținut piept foametei, pentru că au crezut în visele lor. Rupți de foame, și tot au visat. Au răbdat și au visat. Acumă visurile capătă viață. Și ele capătă viață pentru că oamenii au luptat și luptă. Eh, cîți au pierit și cîți și-au mîncat plămîinii prin pușcării pentru îndeplinirea visului de a trece fabricile în stăpînirea noastră. A fost greu, a curs sînge, dar visul s-a îndeplinit.

Mihai tăcu. Nicușor tăcea și el. Vîntul le umfla cămășile, le zburlea părul. E greu de știut cît ar fi stat așa, dacă o voce puternică nu i-ar fi trezit din visare.

— Ce ați văzut atît de interesant? Arătați-mi și mie.

Cei doi tineri se întoarseră. În fața lor stătea Victor Drumea, inginerul șef al lucrării. Victor era un om încă tînăr. Nu avea mai mult de treizeci de ani. Purta un costum de doc cărămiziu pe care soarele începuse să-l decoloreze. Mihai îl cunoștea pe Victor încă dinainte de război. Lucrase cu el la cîteva lucrări, dar pe vremea aceea Victor era subinginer. Mihai cătă lung la inginer și zîmbi. De obicei, cînd Victor se apropia de fierari să cerceteze cum merg treburile, cîte unul mai glumeț dădea semnalul numai de ei cunoscut: „Foc și pară”. Toți știau că vine Drumea. Îi spuneau așa, nu pentru că ar fi fost aspru sau cicălit, ci din altă pricină. De cînd îl știau pe inginer, acesta purta acelaș costum cărămiziu, care părea să fie fără moarte. Dar pe deasupra, Victor avea părul blond-roșcat, iar vara pistruii cărămizii ca și hainele, se îndesau și mai tare punctîndu-i fața și mîinile. De aceea, oamenii îi ziceau „foc și pară”. De altfel, inginerul era prietenos și vorbăreț cu fiecare.

Nicușor își făcu treabă cu niște bucăți de fier, lăsîndu-l pe Mihai cu inginerul.

— Ei, tovarășe Vechiu, nu-mi spui și mie ce ați văzut atît de interesant?

— Ce să vedem? Nimica. Adică vedeam noi ceva. Ne gîndeam la ceva. Ziceam că a îmbătrînit cartierul, că ar trebui întinerit.

Victor cătă lung la Mihai, apoi își mută privirea spre cartier. Vorbi într-un tîrziu:

— Se face o stradă nouă. Asta înseamnă, că a și început să întinerească. E un început bun. De fapt, începutul a fost atunci cînd am devenit stăpîinii fabricii lui Erlich, atunci cînd am început să construim filatura aceasta pe pe al cărei planșeu stăm. În jurul ei, viața o să pulseze altfel.

— În cel mult două-trei luni o terminăm, tovarășe inginer. Ce facem după aceea? întrebă Mihai curios, dar și îngândurat.

— După aceea?... sănătoși să fim. Viața noastră e prea scurtă ca să putem dovedi tot ce avem de clădit. Și asta fără să ne deplasăm în altă parte. Nici de cum. Chiar aici în oraș. Nouă ne va albi părul, poate și nepoților, și tot nu se va termina de clădit. Sîntem abia la începutul începutului. Șă-ți spun drept, tovarășe Vechiu, mă simt fericit că trăiesc în asemenea vremuri ca inginer și încă tînăr. Pe multe planșee ne vom mai întîlni.

— E frumos să fii constructor, vorbe Mihai, însuflețit.

— Frumos e puțin zis. Ia gîndește-te că peste douăzeci, treizeci de ani vei porni în oraș la plimbare cu doi nepoți de mîna și nu vei mai prididi vorbind: „Uitați-vă, casa asta... aveam treizeci de ani, cînd i-am pus fundația... Uitați-vă și asta, și cea de colo, și cartierul de pe deal... Da, și aceea, desigur, dar atunci aveam patruzeci de ani.“ Ei? Ce zici, tovarășe Vechiu?

— Ce să zic, văd că visezi și dumneata.

— Și de ce nu? Toți oamenii cărora le place munca, visează acum. E un fel de vis colectiv, rîse zgomotos inginerul, apoi, aruncînd o privire asupra împletiturii de fier de pe planșeu, schimbă vorba:

— Cînd crezi că ești gata să începem turnarea?

— Peste o săptămînă.

— Bravo! Cu un fierar ca tine, nu mi-e rușine. Chiar de ar trebui să pornesc la reclădirea orașului ăsta din temelie.

Inginerul plecă. Pînă către seară, Mihai lucră bine dispus, ca de obicei; pe deasupra, însă, a fluerat tot timpul, ceea ce nu i se mai întîmplase. Poate unde i-a spus inginerul că e un fierar bun. Lauda asta a mai auzit-o; i-a spus-o tot fierarul acela din Sevastopol. Numai că lauda aceea avusese și un iz de amăreală: „Ai mîini de aur. Păcat că tot cu ele ai și dărîmat“, așa-i spusese fierarul. Nu, sigur că nu numai lauda inginerului îl făcea bucuros. Mai era și altceva. Cînd ai sta să deslușești cîte se perindă prin mintea și sufletul omului, chiar numai într-un ceas de vreme, și tot ar fi greu să dai de un capăt.

Cineva bătu toaca într-o șină de fier.

— Depuneți armele! Pînă luni, încetarea focului! glumi unul din fierari, dînd drumul unui rîs zgomotos.

Oamenii, goi pînă la brîu, făcură roată în jurul unor butoaie pline cu apă. Se spălau de grosul ruginii, de var, de praf. Se împroșcau cu apă, rideau. Pielea înnegrită de soare, mai cu seamă pe spate, strălucea ca dată cu ceară.

— Ce faceți mîine, fraților?

— Citesc dom'le, și dorm. Scot în ogradă sub trandafiri o cergă, așa mai la umbră, mă-ntind, citesc și dorm.

— Care vii la popice? Mai asvîrlim o bilă-două.

— Dă-le încolo de popice. Eu mă duc la meci. Joacă Flamura cu Studenții. Meci tare!

— Măi, dar la vie care veniți? Eu la vie mă duc. Îmi iau nevasta de o aripă, mandolina, ceva de-ale gurii, și cum se crapă de ziuă, sînt pe drum. Se găsește acolo și un vin pe cînstel... Untdelemn, nu alta. Curăță rugina.

Mihai încă nu știa ce va face a doua zi. Nu se gîndise. Se spală repede numai pe mîini și ieși în stradă cu pași iuți, îndreptîndu-se spre casă.

... E sîmbătă, și Natalia nu-și mai știe capul de treburi. Uite că se înserează și ea nu mai termină. Acuși vine Mihai și încă nu-i legat capăt

de capăt. Aşa-i simbăta: cîte nu se îngrămădesc! Nu-i vorbă, că le-ar fi dovedit ea pe toate, dacă n-ar fi fost strada. Se pietruieşte strada „bat-o bucuria s-o bată“, şi doar nu s-ar face de ruşine tocmai ea, Natalia, despre care multe s-or fi vorbind, dar că e leneşă nu. La împrăştiat molozul cu lopata nu s-a încumetat, că oricum, balamalele-s destul de slabe, dar o trebuşoară pentru puterea ei tot a găsit: a cărat apă în cinci rînduri pentru cei de la maşini şi pentru cei ce sapă la şanţuri. Se cheamă că şi-a făcut datoria. Ce-i drept, o cam dor umerii, dar e cu sufletul împăcat.

Acum trebăluieşte, iute foc, cînd afară pe lingă plită, unde încălzeşte apă de spălat pentru Mihai, cînd prin casă unde tot rînduieşte pe pat nişte schimburi crohmolite şi călcate, de stau în picioare nu alta. De-o bucată de vreme, să tot fie un an, Natalia e pusă mereu în mare încurcătură. Are băiatul patru cămăşi: cu cea de pe el, cinci: una albastră, două învîrstate roz cu albastru, una cu dunguliţe cărămizii şi alta albă ca spuma laptelui. Cum să nu se încurce ea în cinci cămăşi. Înainte vreme, Mihai avea numai două. Ba a fost o vreme cînd a avut numai una, de stătea băiatul gol pînă o spăla Natalia în pripă, uscînd-o pe lingă sobă, dacă se întîmpla să fie iarnă ori zi fără soare. Acuma Natalia nu ştia pe care din ele o va îmbrăca Mihai, aşa că le înşiră toate pe pat.

Dă fuga afară, trăgînd cu coada ochiului la ceasul de pemasă, al cărui mers îl cunoaşte şi nu prea. Dar cît cunoaşte îi e destul: „E şase trecute. Acum vine“. Încearcă cu degetul fierbinţeala apei din oala mare de schijă, apoi pune doi pumni de cenuşă într-o cîrpă, face o legăturică şi o bagă într-o altă oală mai mică, plină cu apă. Pregăteşte leşie. Tot aşa îi pregătea lăutoare şi lui Neculai, dumnezeu să-l ierte. E bună leşia. Curăţă unsoarea, rugina, şi face părul moale şi lucios ca mătasa. Din cînd în cînd, Natalia trage cîte o fugă pînă la poartă unde, după ce se uită lung să vadă dacă nu vine Mihai, cercetează strada cu mare atenţie, de parcă i-ar fi frică că se termină fără să mai dea şi ea o mîină de ajutor. O vede pe nevasta lui Comărnea-nu care mînuieşte de zor o lopată şi-i strigă peste gard:

— Spor, spor, cumătră. Nu ţi-au venit cumva fetele? Că Mihăiţă al meu nu se mai arată.

— Încă nu. Se vede că încă-i devreme.

— Da' de unde, că-i trecut...

De toate e bucuroasă Natalia. Mihai e sănătos; ea, după ani. Ba nici în casă nu mai plouă. Săptămîna trecută, două zile la rînd i-a ţinut Natalia scara unui tinichigiu, prieten de-al lui Mihai, care a chituit şi a peticit pe unde a putut. Cu un lucru însă nu se împacă Natalia şi pace. Trec anii şi Mihai nici gînd să se gospodărească şi el ca tot omul. De cînd cu fata lui Şoimu, parcă i-a vînturat cineva gîndul însurătorii. A încercat ea să mai aducă vorba de cîteva ori, aşa, mai de departe, dar el cioată, surd. Stă cu nasul în cărţi, de-l prinde cîteodată ziua albă. Şi mereu tot pomeneşte de nişte şedinţe în care cîcă el şi alţii ar pune ţara la cale. La început, a intrat la bănuială, crezînd că poate şi-a găsit „una“ aşa, de azi pe mîine, dar pînă la urmă, mai întrebînd pe unii şi pe alţii, s-a liniştit. Şi-a zis: „La urma urmei, treaba lui. Are el atîta minte“. Pe urmă, iar s-a întors cu gîndul: „are el cap, slavă domnului, dar nici aşa, să stai ca văduvii pînă ţi-a suri capul. Ce, are albeaţă ori e strîmb? Ba dimpotrivă, o mîndreţe de om. Fete? Spuză de fete, nu alta. Una mai vrednică ca alta. Nu mai departe peste drum la Comărneanu, cinci fete. Cine ştie ce umblă prin capul lui? Te pomeneşti că nici acuma, după aproape doi ani, n-a uitat-o pe Valentina. Dă, mai ştii?“

Cu gîndurile acestea, Natalia mai încearcă odată fierbinţeala apei, pune pe foc două lemne subţirele, apoi intră din nou în casă.

... Mihai grăbi pasul spre casă, de unul singur. Știa că îl așteaptă mamă-sa cu cele de spălat pregătite și nu ar fi vrut s-o facă să aștepte. Călca prin pământul moale, umed, amestecat cu resturi de cărămizi cu var, cărat toată ziua de mășini. Se înălțase bine strada. Casele păreau joase, pipernicite, nelalocul lor. Începuse a însera, dar oamenii erau încă în păr la treabă. Cu tărăboanțe, cu țargi înjghebate în grabă, cu găleți, cu lopeți, cu greble, cu ce aveau la îndemână, oamenii împrăstiau pământul, astupînd gropile, nivelînd. Alții, și mai cu seamă bărbații, săpau șanțurile după însemnările făcute de inginer. Nu se știe dacă le ceruse cineva ajutorul. Însă fusese destul să iasă unul, ca după el să iasă toți. Munceau cu înverșunare crescîndă, trăgînd hoțește cu ochiulla vecinul de-alături sau de peste drum, să vadă dacă nu cumva acela le-o luase înainte.

Schimbînd cîte o vorbă ba cu unul, ba cu altul, Mihai ajunsese în dreptul lui Șoimu. Acesta se afla chiar în mijlocul drumului, cocoțat pe un morman de moloz. Deși trecuseră aproape doi ani de zile, între Șoimu și Mihai nu se întrezărea împăcarea. Mihai, ca unul mai tînăr și îndemnat mereu de Natalia, îi dădea întotdeauna ziua bună. Mult timp, tatăl Valentinei nu răs-punsese, întorcînd capul de departe. De la o bucată de vreme însă, se vede că i se făcuse lehamite. Începuse a-i răspunde. Ca de obicei, Mihai îl salută și de astă dată.

— Noroc, bădie Șoimu. — Și cum era în voie bună, îl întrebă: — Ce zici, scăpăm la stradă nouă?!

Erau primele cuvinte în plus pe care i le spunea de aproape doi ani încoace.

Șoimu ridică mirat capul, încruntă sprîncenele, și după ce-și scuipă în palme, aruncă o lopată de pământ, mormăind gros:

— Era și vremea.

Mihai trecu mai departe. La ce să-și mai bată gura cu un om care știe să poarte în el dușmănia cu anii? Ar fi fost mai mulțumit să nu-l fi întîlnit în calea lui pe Șoimu. De fiecare dată cînd îl vedea, Mihai simțea că i se răsucesce ceva în inimă. Omul acesta încruntat și morocănos dăduse cu piciorul în viața lui. Poate chiar și în cea a propriei sale fiice.

— Hei, vecine! Treci ca vodă prin lobodă și nu ne învrednicești măcar cu o privire?

Mihai ridică capul.

Era Crețu. Priponit în piciorul lui de lemn, rîdea cu toată fața. După umezeala ce-i îmbrobona fruntea, se vedea că muncise din greu, fără zăbavă. Crețu vorbi din nou, rotindu-și privirea peste frămîntarea de pământ:

— Așa da! Asta-i faptă, nu vorbă. Aici trebuie să fie trebușoara lui Pîslaru. Pun mîna în foc.

— A noastră, a tuturor, bădie Crețu, îl întrerupse Mihai.

— Mă rog, fie și cum zici tu, dar e faptă. A noastră, a lui Pîslaru, a cui o fi. Eu știu atîta, că dacă am apucat și ziua asta... ce mai... Crețu se bătu cu palma peste piciorul lui de lemn. — Măi, Mihai, știi tu ce se întîmplă? Se face strada noastră... Strada Primăverii. Știi tu ce înseamnă asta? Ehei... Uite, chiar de mi-ar crește mie un picior adevărat în locul acestuia mîncat de cari, și tot nu ar fi mare lucru. Eu ca mîine trec în lumea dreptilor și aș lua cu mine și piciorul cel nou crescut. Pe cînd strada... Vezi, asta-i! Strada rămîne; e a tuturor. — Se opri o clipă, întrebînd apoi cu voce scăzută: — Ce zici, o face cu cubică?

— Așa se aude. Și cu trotuare de asfalt, întregi Mihai.

— Ei, nu mai spune! se miră Crețu. Atunci se cheamă că o face boierească.

Poate că Mihai nu ar mai fi scăpat de întrebările lui Crețu, dacă nu s-ar fi apropiat de ei două din fetele lui Comărneanu: Tinca și Constanța-Veneau de la fabrică. Mihai plecă cu ele.

— Ce faceți mîine, fetelor? le întrebă Mihai.

— Știu eu? răspunse Tinca. Nu ne-am gîndit încă.

— Ce-ați spune să mergem printre vii?

— N-ar fi rău... grozavă idee. Vino diseară pe la noi și ne mai punem la cale...

5

Dumineca aceasta se arăta a fi o zi bună, cu cer limpede, fără nouri. Răsărise soarele și încă se mai simțea răcoarea nopții; semn că nu va ploua. Crețu, sculat cu noaptea în cap, țesălasese calul cu multă migală, pregătise căruța, îngrămădind în ea cîteva brațe bune de fîn, iar acum așternea pe deasupra fînului o scoartă aleasă, cu flori mari, vișinii. Încă de cu seară căzuse la învoială cu fetele lui Comărneanu și cu Mihai ca să mergă la vie. Poate că nu s-ar fi dus el singur numai cu tineretul, dar aflînd că mergeau și Comărneanu cu nevastă-sa, și Natalia, se lăsase înduplecat. Înhamă calul, apoi intră în casă, vorbind către nevastă-sa, care se tot dichisea în casă pe lîngă oglindă:

— Hai, femeie, ce te tot mocoșești atîta? Lasă, că oricum nu te mai îndrăgește nimenea. Pune coșul acela cu mîncare în căruță și să ieșim. Da' Nicușor unde-i, că nu-l văd? Ori încă mai doarme?

— Ei, să fii sănătos. E dus la Mihai. Aveau ceva de meșterit la un gramofon. Cică îl iau cu ei.

— Să-l ia, să-l ia; nu strică oleacă de cîntec. Cînd lipsește cîntecul, tineretului îi ninge și îi plouă. Ba chiar și mie.

Scoase căruța în drum, îndreptînd-o spre poarta lui Comărneanu. Calul trăgea greu prin pămîntul răscolit. Crețu îl tot îndemna, dîndu-i curaj:

— Hai, surule. Ca mîine scapi la drum; drum neted... piele.

Cît ai bate din palme, ai lui Comărneanu ieșiră cîtcă. Cele cinci fete, toate în rochițe la fel: albe cu flori roșii, păreau scoase din cutie. Comărneanu era îmbrăcat cu un rînd de haine de doc albastru, pe care îl punea prima dată. Stătea pe el cam scortos. „Încă nu-i învățat“, rîdea brutarul. Nevastă-sa căra un coș de papură în care băgase atîta mîncare, de ai fi crezut că se pregătește o nuntă ori o cumetrie, ceva.

De peste drum ieși și Natalia. După ea se țineau scai cîinele și motanul cel roș. Bătrîna se stropși la ei, făcînd-o pe supărata:

— Nici în mormînt n-am să scap de voi, bată-vă să vă bată norocul de dihanii. Da' lăsați-mă odată! Hai, înapoi, să păziți casa. Nu vi-i rușine?

Veni și Mihai cu Nicușor. Puseră totul în căruță. Comărneanu făcu rînduială: Natalia, Crețu și cele două neveste urcară în căruță și porniră. Ceilalți, printre care și el, mergeau pe jos, că aveau picioarele zdravene. Le strigă celor din căruță:

— Aveți grijă, cînd vom ajunge să găsim masa pusă. Știți unde: la „Doi peri“.

Curînd ieșiră în cîmp. Necuprinsul verde al ierbii improșcat cu galbenul florilor de păpădie îi făcu să uite de toate. Fetele se descălțară și începură a alerga iute-iute, prinzîndu-se una pe alta.

Mihai și Nicușor porniră și ei după fetele răspîndite pe uriașul covor verde. Comărneanu, rămas mai în urmă, zîmbi pe sub muștață privind

zbenguiala celor cinci fete îmbrăcate la fel. Se opri și-și răsuci tacticos o țigară, vorbind de unul singur, destul de tare:

— Florile tatii!

Căruța abia se mai zărea, pierdută în nesfârșitul cîmpului, dincolo de calea ferată, către dealuri.

Mihai alergă o bucată de vreme după Tinca, pînă ce fata, obosită, se lăsă prinsă.

— Vai, Mihai, nu mai am suflet! De ce nu m-ai prins mai repede?!

Merseră o bucată de drum de braț, răsufliînd greu. Tinca trăgea din cînd în cînd cu coada ochiului la Mihai. Trecuseră aproape doi ani de cînd erau mereu împreună la fabrică, acasă, la cinematograf și încă nu reușise să afle ce zace în sufletul lui. Oare se mai gîndește la Valentina? Nu se poate. Asta n-o credea nici în ruptul capului. În primele luni după căsătoria Valentinei, poate mai ținuse. Dar de atîta vreme! Oare ea, Tinca, nu e înzestrată cu nimic ce l-ar putea face să-și schimbe gîndurile? De multe ori se gîndise să-l ocolească. Ce, nu mai erau băieți? Dar nu reușea. Și timpul trecea și Mihai avea față de ea aceleași purtări pe care le avusese și pe vremea cînd se sfădeau pentru o păpușă făcută din cîrpe ori pentru niște nasturi. Cîte odată, ea simțea că tresare ceva în sufletul lui, dar numai pentru cîteva clipe, pentru ca apoi totul să reîntre pe vechiul făgaș. Acuma, oricum ar fi fost, se simțea fericită că e alături de el și că vor fi împreună toată ziua.

Ajungîndu-i din urmă, Constanța îi luă la rost, glumeață.

— Hei, ce tot puneți la cale, îndrăgostiților?

Mihai roși pînă-n vîrfurile urechilor și Tinca, care-l privea cercetătoare, simți cum un val de căldură îi cuprinde inima. Socoti că tăcerea lui Mihai e răspunsul pe care ea îl aștepta de mult. Mihai vorbi însă, parcă întregind cele gîndite de Tinca:

— Ce să facem, nimica. Tu nu știi că îndrăgostiții tac?

— Asta e mai mult decît dacă ați fi vorbit, că știu eu, spuse Constanța, ea și cum ea ar fi fost una cu multă experiență în treburile acestea.

Se adunară iarăși din mers. Comărneanu, încălzit, își scoase haina și acum o ducea pe mîna cu deosebită atenție, ca un cumva să o boțească. Trecură linia ferată, întrînd printre vii. Hudîta pe care mergeau era strîmtă, acoperită în întregime de coroanele copacilor. Ai fi crezut că mergi printr-un tunel. Fetele începură a culege flori: ciuboțica cucului, galbenă ca șofranul, toporași violeți-albaștri cu parfum tare, ațîțător, lăcrămioare gingașe, pline încă de rouă, mierea ursului și cîte altele. Fetele, cu flori după ureche, cu flori în păr, cu mănunchi de flori în mîna, se strînseseră buchet și începură a îngina un cîntec, care încetul cu încetul se întări cuprinzînd huceagurile:

„Tinerete — floarea vieții, — dragostea-i a ta.

Tinerete, tinerete, nu te depărta....”

Cînd ajunseră la locul numit „Doi peri“, unde-i aștepta căruța, se întinseră cu toți pe iarbă, sfîrșiți de oboseală. Crețu trăsese căruța la umbra unui stejar bătrîn. Lîngă căruța, cele două gospodine așternuseră scoarța aleasă, cu flori vișinii, pe care îngrămădiseră coșurile cu mîncare și patefonul. Crețu nu era acolo. Natalia zicea că e dus undeva cu calul, la păscut.

Fetele nu zăboviră multă vreme pe iarbă. Neastîmpărate, se împrăștiară care încotro printre copaci, chemîndu-se una pe alta, fugărindu-se, ori agățîndu-se de crengile mai joase. Mihai și Nicușor se apucară să meșterească niște țigle din lemn de corn. Curînd ațîțară un foc de vreascuri uscate, deasupra căruia începură să sfîrîie, înșirate pe țigle, cîteva bucăți de ficat și de rinichi pe care Natalia le ținuse în mare secret pînă acuma și pentru cumpărarea cărora se sculase cu noaptea în cap.

Nu după multă vreme, veni și Crețu. Pășea victorios, ca la paradă, rîzînd. Așeză pe scoarță un coș de papură din carescoase cîteva sticle. Ridică una în bătaia razelor soarelui și ciocnind-o ușor cu degetul spuse, plin de importanță:

— Puterea ursului. Bun de leac!

După roșeața ce-i înflorise în obraji se vedea cît de colo că încercase puterea vinului și că-l mulțumise pe deplin. Comărneanu se trase mai aproape, luă sticla din mîna lui Crețu, îi scoase dopul și, ducînd-o la nas, trase pe nări de cîteva ori parfumul vinului. Apoi trase o dușcă pe care înainte de a o înghiți o purtă prin gură cu luare aminte. Se pronunță scurt:

— Este! Tămîios.

Se așezară roată la masă. Ridichea roză, fragedă, și ceapa verde împerechiată cu felii de caș untos, proaspăt, deschiseră repede pofta de mîncare. Tiglele încărcate cu fripturi se goliră repede, chemînd după ele cîteva păhărele cu vin. Tîncă puse o placă la patefon. Inceputul era bun. Nici nu băgară de seamă că mai către vale, lîngă o tufă de aluni, poposise un alt grup, iar mai în deal, sub niște corni, încă unul. Dintr-acolo se auzeau vorbărie și rîsete împletite cu acordurile unei mandoline și ale unei chitare. Păduricea devenise pe nesimțite vie. Două din fetele lui Comărneanu, Sanda și Valeria, tocmai se pregăteau să tragă o raită prin preajma celorlalte două grupuri, cînd în depărtare văzură venind un grup care se opri mai în vale. Fetele șovăiră o clipă, uitîndu-se cercetătoare într-acolo, apoi Valeria, întorcîndu-se către ai săi vorbi mai mult în șoaptă:

— Știți cine a venit? Ia ghiciți! Nici nu vă trece prin minte. Bădia Șoimu cu Valentina și cu ai lor...

Comărneanu se săltă într-un cot ca să vadă mai bine. Mihai păru a nu da mare însemnătate veștii acesteia și luînd o sticlă își turnă un pahar cu vin, cerîndu-l și pe al Tîncăi pentru ca să i-l umple. Sanda și Valeria porniră pe vale către celelalte grupuri.

Nu după multă vreme se întoarseră cu încă vre-o trei tineri pe care îi cunoșteau de la fabrică. Se dovedi imediat că de fapt vorbiseră ele și cu ei să se întâlnească aici, dar ținuseră acest lucru în secret. Băieții aduceau cu ei o mandolină și o chitară. Începură a cînta și cît ai clipi se porni jocul. La început numai fetele și băieții, apoi, stîrnit de nevasta lui Crețu se sculă și Comărneanu, prinzîndu-se în joc. Pe nesimțite, din grupurile din vale mai veniră și alții. Unii, ca să se prindă în joc, alții, să mai schimbe o vorbă-două. Petrecerea se încinse cu temei. Spre hazul tuturor, Crețu, cu o sticlă în mînă, aprins la față, bătea mărunțel pe loc, în mijlocul horei, bătucind pămîntul cu piciorul lui de lemn.

De la horă trecură la o sîrbă îndrăcită. Natalia, uitînd o clipă de durerea ciolanelor, trecu prin mînă pe Comărneanu, pe un tînăr, și acuma juca cu Mihai. Se vedea cît de acolo că în tinerețe iubise cu strășnicie jocul.

Intr-un tîrziu, cînd mesenii osteniți se opriră pentru o scurtă hodină, Crețu înșfăcă o sticlă de vin și porni bățos către locul unde se aciuiaseră Șoimu și ai lui, vorbindu-i peste umăr lui Comărneanu:

— Mă duc să cinstesc un pahar cu Iancu.

În urmă, jocul se prinse din nou parcă mai drăcos, mai cu seamă că nu se știe de unde răsărise și un tînăr cu un acordeon. Singură Constanța părea să știe ceva, căci schimbă cu el pe furiș cîteva priviri pline de înțeles. Se vede treaba că fiecare fată avusese grijă să-și anunțe băiatul ei, așa, pe nesimțite. Incetul cu incetul, aproape toată lumea din pădurice era adunată sub stejarul unde trăsese Crețu căruța.

Singurul grup care se ținea mai departe era cel al lui Șoimu. Crețu

mai zăbovea încă acolo. Nu se lăsase pînă nu cinstise cu tatăl Valentinei și cu Dan, mai bine de jumătate din sticlă. În afară de Valentina și mamă-sa mai era de față și mătușa lui Dan, care-l privea pe Crețu ca pe o arătare, cîrmind cu delicateță din nas. Șoimu era în zi bună. Vorbi îndelung cu Crețu despre felurite lucruri, își laudă fata și pe Dan; apoi lăudă strada care se construia. Înainte să plece, Crețu le făcu invitație: să vie și ei să se prindă oleacă în joc.

— Vă mai desmorțiți, spuse el. Mai cu seamă Valentina și dumnealui, arată el către Dan, că-s tinerei...

Valentina, care de cînd venise nu-și mai lua ochii de la cei ce jucau, oftă trăgînd cu coada ochiului la Șoimu, apoi la Dan. Ii venea să se scoale și, fără a mai da nimănui nici o explicație, să pornească spre muzică, să se prindă în horă. Se zbătuse vreme de două săptămîni pînă-l convinsese pe Dan să se deslipească de oraș. Ieșirea aceasta la vie, la cîmp, pe dealuri, prima în aproape doi ani, trezise în ea toate dorurile care mocneau.

Simțea nevoia să alerge, să glumească, să se zbenguiască ca o copiliță, să se rostogolească pe iarbă, să se cațere în copaci. Acuma se gîndea că uite, venise, dar parcă mai rău își făcuse. Stăteau de o parte de lume, lîncezind în discuții nesfîrșite despre vreme și modă, despre bani și vînzări de mobile și covoare — discuție alimentată în permanență de mătușa lui Dan, pe care cu toată strădania ei nu o putea suferi cu nici un chip. Se întoarse către Dan spunîndu-i cu voce rugătoare:

— Dan... hai să dansăm și noi măcar odată.

— Vai dragă, interveni mătușa lui Obadă, sbîrcindu-și buzele. Cum să dansezi pe iarbă cu pantofi? Aici ai nevoie de încălțăminte specială, de opinci. Nu-i așa, domnule Șoimu?

Tatăl Valentinei întoarse capul oleacă oțărît, mormăind abia auzit:

— Eh, nu-i chiar așa. Cînd ți-i de joc, nu mai cauți...

Crețu ridică o sprînceană a mirare, cercetînd-o cu luare aminte, dintr-o parte, pe mătușa lui Dan, apoi luîndu-și rămas bun de la toți, adăugă:

— Eh, de-ași putea eu, ce *rusească* i-ași mai trage... pe iarbă... Ar rămîne locul ca-n palmă.

Crețu veni la ai săi, oleacă pornit și țîfnos. Nu-i prea convenise că la invitația lui i se răspunsese cam în doi peri și mai de loc. Cînd fetele lui Comărneanu, gureșe cum sînt fetele, năvăliră spre el să-l întrebe ce-a mai vorbit, mai cu seamă cu Valentina, el le răspunse morocănos:

— Mai bine v-ați duce și-ați lua-o, că mucegăiește săraca fată acolo, lîngă o ciumă...

Fetele nu așteptară mai mult. Toate cinci alergară spre grupul Valentinei. Tîncă îl prinse pe Șoimu de mîină, Sanda pe Valentina, Constanța pe Dan și-i sculară de jos. Pe vrute, pe nevrute, îi traseră după ele. Șoimu se împotrîvea.

— Lăsați-mă, pui de draci. Ce aveți cu mine? Ia lăsați-mă!

Dar nu-l lăsară. De mama Valentinei și de mătușa lui Dan, nu se atinseră. Se sfiau. Acestea rămaseră pe loc. Cei trei fură băgați în joc mai mult cu sila. După terminarea jocului, Comărneanu cinsti cu cîte un pahar cu vin. Se așezară cu toții pe iarbă. Mihai îi cercetă pe rînd cu privirea și pe Șoimu, și pe Valentina, și pe Dan. Pentru prima dată după atîta vreme Valentina, așa cum o vedea, i se păru o străină pe care o întîlnește din întîmplare. Oare căsătoria schimbă atît de mult pe cineva? Așa cum stătea retrasă și supusă, alături de bărbatul ei, cu privirile ațintite în iarbă, nu mai semăna de loc cu Valentina de altă dată. Nu slăbise, dar pe față i se citea o răceală, așa cum se vede pe fața unui om care s-a sculat după

o boală grea. Mihai hotărî în gînd ca la primul dans s-o invite. Va vrea, nu va vrea, îl interesa prea puțin. Cîeva ceru să se cînte un vals. Mihaise ridică de lîngă Tinca care-l urmărea cercetătoare, mirată, și venind pînă lîngă Dan întrebă parcă mai mult pentru el:

— Se poate?

— Da, răspunse Dan rece, dînd nepăsător din umeri.

Valentina șovăi o clipă, apoi se ridică. Cîteva minute dansară fără a-și spune nici un cuvînt, ferindu-și privirile unul de altul. Lui Mihai i se păru că dansează singur, mîinile conduceau ceva ușor, străin, depărtat. O clipă îi întîlni privirea și atunci o întrebă:

— Cum te simți, Valentino?

— Acuma? întrebă ea naiv.

— Nu, în general, cu viața...

Valentina tăcu cîteva clipe, încruntînd sprîncenele, apoi răspunse sec:

— Fiecare doarme cum își așterne.

Mai dansară o vreme, apoi, pe neașteptate, Valentina îl întrebă:

— Nu te mai însori, Mihai?

— Ba da, dar acuma, înainte să croiesc odată, am să mă sor de zece ori.

Cîntecul încetă și Mihai o lăsă pe Valentina care se duse lîngă Dan. Mihai se așează din nou lîngă Tinca... Abia acum se întrebă de ce oare ținuse să danseze cu Valentina. Nu-și putu răspunde cu nici un chip. De un lucru însă era sigur. Apropierea Valentinei îi dovedise că nu mai simțea mare lucru pentru ea.

Vorba domoală a Tincăi îl trezi din gînduri.

— Ce secrete ați discutat, mă rog?

În vocea ei se ghicea ironia, dar și un soi de supărare ascunsă, un fel de dojană amestecată cu părere de rău.

Mihai o privi înveselit, o prinse de mîină, și, sculîndu-se, o trase după el.

— Hai undeva, mai departe, să-ți spun toate secretele.

Alergară pe vale, ținîndu-se de mîină. Alergau atît de tare, încîtabia reușeau să-și stăpînească picioarele. Se opriră destul de departe, în spatele unui șir de corni și aluni. Pînă aici, sunetele acordeonului și alechitarei ajungeau slab de tot, abia auzite. Mihai o cuprinse pe Tinca de umeri, privind-o drept în ochi:

— Să-ți spun?

— Ce să-mi spui, am glumit...

— Ba îți spun. Imi ești dragă și gata.

Luată pe neașteptate, Tinca îl privi pe Mihai cu ochii măriți, aproape speriată. Ce l-o fi apucat așa, dintr-odată? Întoarse capul într-o parte, ca să-și ascundă un început de umezire a ochilor și întrebă moale:

— Și pentru asta ți-au trebuit aproape doi ani?

Mihai se uita ținînd mîinile, în iarbă.

— Dacă ți-aș fi spus atuncea, poate era pe jumătate minciună.

Tinca întoarse din nou capul spre Mihai, privindu-l lung, întinse mîna și-i culese de pe gulerul cămășii o frunză ce rămăsese agățată în fuga lor, apoi legănînd capul spuse încet:

— Ce om ciudat ești tu, Mihai! Asta ați discutat în timpul dansului?

Mihai se aplecă, rupse o floare de romaniță, și după ce o învîrti de cîteva ori între degete o agăță într-o copcă de la rochia Tincăi și-i spuse:

— Nu prea, dar asta am gîndit.

— Dar ce gîndesc eu te-ai întrebat?

Mihai se fistici. Nu se aștepta ca discuția să ia o asemenea întorsătură. Căută un răspuns dar nu-l găsi pe loc. Vorbi încurcat:

— Știu eu ce să spun... Lasă că-mi spui tu.

Tinca părea că se bucură de încurcătura lui Mihai. Pe neașteptate îi întoarse spatele și o luă la fugă, sprintenă, prin iarba moale, strigându-i peste umăr:

— Să afli singur.

Mihai alergă după ea și o prinse cu ușurință. De altfel nici Tinca nu încercase să fugă prea tare. Se așezară pe iarbă.

— Tinca, uită-te în ochii mei, o rugă Mihai.

— Uite că mă uit, rîse Tinca și după ce câtă lung cîteva clipe în ochii lui Mihai, își mută iute privirea în lături. — M-am uitat, gata. Ți-idestul.

— Mai uită-te, Tinca, vreau să aflu...

— Ochii te pot înșela... Ochii fetelor.

— Alții ochi, poate... Ai tăi, nu cred, clătină Mihai capul.

Tinca oftă prelung și începu să împletească o cununiță din fire de iarbă. Fără să-l privească pe Mihai, îi vorbi cu voce sugrumată:

— Atît de greu îți este să înțelegi o fată? Prostule!... Tu nici nu știi că pînă acuma puteam să fiu măritată și răsmăritată, dar... dar am refuzat.

— Tinca... Iartă-mă, îngăimă Mihai.

— Cînd iubești pe cineva, nici nu bagi de seamă cînd te supără... N-am ce ierta.

Mihai îi cuprinse umerii, apropiind-o de el. Îi trezi din îmbrățișare, glasul îndepărtat al Constanței.

— Ei tu, Mihai, Tinca, haideți că plecăm.

6

În cel mult două săptămîni, clădirea noii filaturi avea să fie terminată. Mihai se bucura de faptul acesta, dar mai cu seamă de altceva: aflase din gura inginerului Drumea că de aici vor trece la o altă mare lucrare, tot în oraș, lucrare care va dura aproape doi ani, și unde Mihai va trebui să conducă o echipă de fierari de cel puțin două ori mai mare de cît era cea pe care o conducea aici. În ultima vreme cîștiga bine și acest lucru îl mulțumea. Aproape fără să-și dea seama, grijile zilei de mîine începură să-l părăsească. Pe deasupra, deși nu spusese încă nimănui, hotărîse să se însoare cu Tinca.

În această zi de pe la mijlocul săptămîinii, după lăsarea lucrului, Mihai veni iute acasă, se îmbracă curat și porni către sediul Organizației de bază. Urma un curs pentru care se pregătea seară de seară, pînă noaptea tîrziu.

Secretarul Organizației de bază îl întîmpină de la ușă.

— Bine că te văd, tovarășe Vechiu. Acuma un sfert de ceas, mi-a telefonat tovarășul Pîslaru. Cică să te prezinți de urgență la el, la Comitetul Provizoriu, că te așteaptă. Noi am fost de acord.

— Bine, dar lecția?

— I-am spus eu, dar a zis că e urgent. Așa că du-te. Știu că dumneata nu te lași pe tînjală.

Mihai luă tramvaiul și pînă în oraș se tot întrebă de ce l-o fi chemat Pîslaru așa, pe nepusă masă. În ultima vreme nu-l văzuse. Pîslaru venea destul de rar prin cartier. „Asta trebuie să fie! Il cheamă să-l întrebe ceva în legătură cu strada ce se construia. Cu fabrica“.

Pîslaru îl aștepta. Era singur. Mihai se așeză sfios pe un scaun, cu toate

că-l cunoștea de atîta vreme și lucraseră împreună; Pîslaru ieși de după birou și-și trase un scaun aproape de Mihai.

— Ce mai faci, măi băiete? Ce mai face mamă-ta, ceilalți, cartierul, fabrica? Am auzit că lucrezi bine, că ai avansat, că acum conduci o echipă. Mi te-a lăudat Victor, inginerul. Cu alte cuvinte, numai vești bune.

Potopul de vorbe îl descumpăni pe Mihai, care ne mai știind la ce să răspundă mai întîi, întrebă:

— De ce m-ai chemat, tovarășe Pîslaru?

— Ei, lasă, că-ți spun eu. Degeaba nu te-am chemat. Spune, ce mai face Natalia? Ce mai faci tu?!

— Gospodărește pe lîngă casă. N-o știi? Nu stă nici cît cîntă cocoșul pe poiată. Acuma năzuiește chiar să muncească pentru stradă. Eu mă lupt cu fierul. Terminăm acuma și începem altă lucrare. Vezi, se întîmplă multe pe strada noastră, și dumneata nu vîi să vezi.

— Asta-i adevărat, dar tot mai știu eu cîte ceva. Tu, se vede treaba, abia aștepti să înceapă noua lucrare.

— Cred și eu.

— Foarte bine. Au șomăt oamenii destul. Și acuma, ce să mai lungim vorba; vreau să te întreb: ce ai zice dacă ar trebui să-ți părăsești meseria, s-o schimbi cu alta?

— De ce s-o schimb? E meserie frumoasă și acum e căutată ca nici odată. N-o schimb, tovarășe Pîslaru, vorbi Mihai cu hotărîre în glas.

Pîslaru se sculă de pe scaun și se duse lîngă fereastră, unde rămase cîteva clipe tăcut. Apoi se întoarse spre Mihai.

— Nu e rău să-ți iubești meseria. Numai acela care-și iubește meseria e muncitor adevărat. Acuma însă se întîmplă destul de des ca unii muncitori să și-o schimbe. Uite, și eu mi-am schimbat-o. Și nu pot spune că nu-mi iubeam meseria.

Mihai începu a înțelege unde bate Pîslaru. Se posomorî și vorbi înfundat.

— Adică să devin un fel de activist, ceva. Nu am decît patru clase primare și pe urmă asta nu e meserie.

— Ba nu e vorba de asta, ci de o altă meserie, pe care va trebui să o înveți de la A. Tu te pricepi la cifre, la socoteli?

— Mă pricep o leacă: — m-a-nvățat nevoia. Altfel mă ardea arhitectul la socoteală. Și pe urmă, planul...

— Foarte bine dacă te pricepi la socoteli: înseamnă că-ți și știi pe jumătate noua meserie. Restul ai să-l înveți. Intîi la o școală, pe urmă din mers; din practică.

— Mai bine spune-mi despre ce e vorba; nu mă mai fierbe așa, fără apă.

— Uite că-ți spun. Ești propus să lucrezi în domeniul finanțelor. Nu numai tu; mai mulți. Nu te pune nimeni ministru și nici director de bancă. Vei lucra în domeniul impozitelor și chiar aici în oraș.

— Adică un fel de perceptor.

— Ei, vezi, aici e buba, și de asta trebuie să schimbați și tu și alții meseria. Nu de perceptori avem noi nevoie, ci de oameni cinstiți, care să ducă în finanțe o politică muncitorească. Aparatul financiar e plin de perceptori și paraperceptori mai mici și mai mari, după cum i-a săltat hoția în rang. Sînt și din cei cinstiți, dar pe aceștia îi numeri pe degete de la o mîină. Restul, tot cu năravuri vechi, crescute de burghezie.

— Asta-i o muncă grea, tovarășe Pîslaru.

— Adică, dacă ar fi mai ușoară ai accepta-o, vorbi Pîslaru cam ironic.

— Să nu mă-nțelegi greșit. Am vrut să zic că-i greu de învățat.

— Of, învățătura, învățătura! Trebuie să ne intre în cap odată pentru totdeauna, că în țara asta conduc muncitorii. Și tocmai din această cauză trebuie să învățăm. Să învățăm zi și noapte, altfel ne ducem dracului de-a berbeleacu. Nu poți conduce fără învățătură. E greu? Cred și eu că e greu. Dar și înainte de război tare mai era greu pentru cei ce munceau. Ei, ce zici?

— Ce să zic. Să mă mai gândesc.

— Foarte bine, gîndește-te, dar mai repede, că acumă vremea ne-o ia mai înainte. Mîine vii să-mi spui ce-ai hotărît.

Lîngă ușă, Mihai se opri, învîrti șapca în mîină de cîteva ori, apoi întrebă:

— Și ce se-ntîmplă dacă refuz?

Pîslaru izbucni într-un rîs zgomotos; apoi spuse ridicînd din umeri:

— Ce să se întîmple? Nu te belește nimeni. Nu se supără nimeni. După care adăugă serios și domol: — Măi băiete, să procedezi așa cum îți poruncește inima, conștiința ta de muncitor, de membru de partid. Numai așa. Altfel nu e bine.

Mihai plecă. Pînă acasă, oricît se strădui, nu reuși cu nici un chip să dea o deslegare acestei probleme care îl copleșea. Cînd trecu pe lîngă fabrică ridică privirea în sus, spre ultimul planșeu al filaturii. Era lună și se vedea destul de bine. În bătaia razelor lunii se profila împletitura migăloasă de fier a stîlpilor care mîine-poimîine vor fi încărcăți cu beton. Cunoștea fiecare bucată de fier. Cu ochii închiși să o fi pipăit numai și tot i-ar fi ghicit dimensiunea, înclinarea, rostul. Ce să facă? Cum e mai bine? Cu cine să se mai sfătuiască?

Intră în casă, abătut, posomorît. Mamă-sa dormea. Incercă să mănînce ceva, dar nu reuși. Înghițiturile alunecau greu. Renunță. Își cuprinse capul în palme, rămînînd nemișcat vreme îndelungată. În urechi îi țacănea ceva asemănător cu un alfabet Morse: Finanțe, — impozite; finanțe — impozite. Apoi în fața ochilor începură a-i dansa cifre mici, mari și mai mari: coloane de cifre. Ce să facă? Ce va gîndi Pîslaru despre el dacă refuză? Hotărî să se culce. Mintea nu-l mai ajuta la nimic.

Dimineața era la fel de îngîndurat. Aproape că nici nu dormise. Azi trebuia să dea răspuns. Se va duce întîi pe la fabrică. Mai avea vreme de gîndit.

În drum se întîlni cu Tinca. Aceasta, cum îl văzu, alergă spre el.

— Bună dimineața. Te-am așteptat aseară în poartă și n-ai mai venit. Am să-ți spun o veste grozavă, grozavă de tot. Știu dinainte că are să te bucure. M-am înscris la un curs seral mediu care începe la toamnă. Nu știu cîți ani, c-am uitat. Invăț la carte... Uite atîta. — Tinca ridică o mîină cît putu de sus. — Se spune că după asta poți să te înscrii și la școala de sub-ingineri. Ce zici, nu e grozav? Mă fac fată deșteaptă. Dar nu acumă, la toamnă. Știi ce bucuroasă sînt, tare bucuroasă. Tu ce zici, de ce taci? Nu-ți pare bine?

Mihai se molipsi de bunăvoia fetei și începu să rîdă, oarecum rușinat. Cît era ea de însuflețită că va putea să învețe să facă ceva nou, deosebit. Și el... Vorbi moale:

— Cum să nu-mi pară bine, se poate? Te rog însă, nu mai spune că ești proastă. Mă supăr, să știi.

— Ba sînt. M-a întrebat cineva dacă la polul sud e cald sau e frig. Și eu am spus că e cald. Ziceam că e frig la polul nord. Și nu-i adevărat. La polul sud e tot frig. N-am știut atîta lucru. Asta înseamnă că sînt proastă. Asta-i.

— Nu ai dreptate. După tine, ar însemna că cei mai mulți muncitori și țărani sînt proști fiindcă nu știu mai mult decît au învățat în cele patru clase primare, ori alții nici atît. Nu-i adevărat. Proști nu sînt. Le lipsește cultura. Țasta-i adevărul.

— Fie cum spui tu. Totuși, dacă nu știi că la polul sud e tot atît de frig ca la polul nord, tot prost te numești. Adică nu prost, ci cum ai spus tu, fără cultură. Ei, bine, eu vreau să fiu cultă, și gata. Ce, n-am voie?

Tot vorbind, ajunseră la fabrică, unde se despărțiră. Mihai urcă pe planșeu, dădu cîteva lămuriri asupra lucrului, apoi, ca și cum de mult ar fi luat o hotărîre, coborî și se duse la birouri. Se interesează de numărul de telefon al Comitetului Provizoriu și-l chemă pe Pîslaru.

— Da, eu sînt, Vechiu. Sînt gata. Dacă m-am gîndit? Toată noaptea. Dar de hotărît, acuma dimineața m-am hotărît. Da, din toată inima. Cum? Să dau în primirc? Bine, dau imediat. Noroc!

Către seară, cînd părăsi fabrica, Mihai simți o puternică părere de rău. Ținea strîns în mînă cleștele patent pentru tăiat și legat sîrma, unealta cea mai apropiată a muncitorului fierar betonist. Altă dată, cînd se ducea acasă, prindea cleștele de curea, la spate. Acuma însă îl ținea în mînă, strîns de-l dureau degetele. Cine știe, poate că-l ținea pentru ultima oară.

Natalia, cînd află că trebuie să-i pregătească schimburi pentru plecare, se posomorî. Auzind însă că e vorba numai de o lună, se înșenină din nou. Ba deveni chiar bucuroasă. Prea bine nu înțelese ea ce muncă trebuia să facă Mihai, de acum încolo, dar era bucuroasă peste măsură că însuși Pîslaru avusese nevoie de el. Pentru ea, Pîslaru era cel mai mare din oraș — primarele. Asta însemna că și pe Mihai aveau să-l facă „ceva mare“.

— Să-nveți, dragul mamei, cu tragere de inimă. Cine are carte, are parte. Nu-i vorbă, că de mititel tot cu nasul în cărți stai. Se vede că așa ți-a fost ursita. Cine știe, te-i fi născut tu cu noroc.

În vreme ce Mihai își așeza cele trebuincioase în geamantanul cu care venise din prizonierat, Natalia întinse cît ai clipi o foaie de aluat pe care începu a o purta prin palme pînă o subție asemenea unei coale de hîrtie. Sparse doi pumni de nuci, cîteva ouă, și strudelul fu gata. Il băgă în rolă și curînd un miros plăcut se răspîndi în cameră.

— Să-ți îndulcești sufletul pe drum. C-acolo unde te duci nu-ți face nimeni strudel cum fac eu. Asta-i sigur.

Grijulie ca de obicei și neîncrezătoare în priceperea lui Mihai, scoase apoi din geamantan toate lucrurile puse de el acolo și prinse a le așeza din nou. Descoperi că lipsesc batistele: schimbă cu alta, o cămașă care nu era prea bine călcată la guler. Apoi, fără să-l întrebe, îl băgă la fund o flanelă subțire care „poate fi bună la nevoie. Doar cu vremea nu te poți juca. Te înșeală.“ Mai întări doi-trei nasturi la o altă cămașă, apoi începu să numere pe degete tot ce pusese în geamantan. Se părea că nu mai trebuia nimica. Ba tot lipsea ceva, ciorapii. Tocmai ciorapii! „Vai de mine, ce s-ar fi întîmplat dacă lăsăm totul în seama lui Mihai? Minte de bărbat, ce știe el!“ Își roti privirea prin casă și zări peria. „Na, că pleca fără perie“. Între acestea trăgea cu urechea la sfîrșitul strudelului din rolă. Atîta ar mai fi trebuit, să se ardă! Mai mare rușine! Ce mai gospodină!“ Cînd socoti că totul era pregătut, răsuflă ușurată și se așeză pe marginea patului, cu mîinile în poală. Privea la Mihai cum se bărbierește. Il întrebă pentru a nu se știe cîta oară:

— Și cît zici că stai?

— O lună, poate două.

— Tare are să-mi fie urît, oftă Natalia. Da' dacă te dă în cine ştie ce altă parte, pe cine ştie ce coclauri?

— Vin tot acasă, nu te năcăji degeaba.

— Parcă spuneai ceva de impozite? Poate cînd te întorci o mai scazi pe săraca Zamfira lui lăncu, că plăteşte de parcă ar avea trei rînduri de case.

Mihai se opri din bărbierit. Întrebă curios:

— Cum? Plăteşte mai mult ca noi?

— Plăteşte săraca. Adică ce să plătească, rămîne datoare. Te pome-neşti că vin într-o zi cu darabana şi-i golească casa.

Mihai continuă să se bărbiească.

— N-avea nici o grijă, mamă, asta n-o să se mai întîmple. S-a dus vremea darabanelor.

— Greşeală — negreşeală... în hîrtie scrie negru pe alb. Cine ştie, o fi prepus-o cu alta. Vezi, poate pui tu o vorbă s-o mai scadă, că-i femeie de-a noastră, necăjită.

Mihai începu a rîde.

— Stai, mamă, eu nici nu ştiu ce muncă am să primesc şi mata...

— Ai dreptate, vorbesc şi eu ca o femeie neştiutoare ce sînt.

7

Cînd s-a întors Mihai de la şcoală, începuse pietruirea străzii, iar la noua filatură se lucra la acoperiş. Stătuse la şcoală două luni în loc de una, cum fusese vorba. I se păru că a lipsit din oraş un an întreg, atît de schimbate i se înfăţişau locurile, lucrurile. Mai cu seamă faţa cartierului parcă era alta. Gardurile erau reparate şi date cu var. Casele păreau mai curăţele, văruite şi ele de laolaltă, iar oamenii se foiau nerăbdători ca în preajma unei mari sărbători. Se împlinea un vechi şi mult aşteptat vis. Zi cu zi, strada înainta, dreaptă, lăsînd în urmă strălucirea vînată a granitului.

Mihai rămase acasă, într-un concediu de cîteva zile. Ştia că a fost repartizat la una din secţiile financiare din oraş, după cum ştia şi ce avea de făcut. Nu i se părea un lucru atît de greu. Căpătase în şcoală un calificativ destul de bun, fapt care îi dăduse curaj. Totuşi, aştepta intrarea în muncă ca pe un mare examen. I se mai întîmplase odată așa ceva. Atunci cînd inginerul Victor îi adusese la cunoştinţă că va conduce o echipă de 15 fierari. Se descurcase bine, însă aşteptase cu sufletul la gură primul control asupra lucrului efectuat. Nu primise nici o observaţie şi de atunci totul intrase pe făgaşul normal. Acuma însă, lucrurile erau mai complicate. Intra într-o muncă nouă, nu ca şef ci ca ucenic.

Cele cîteva zile şi le petrecu mai mult controlîndu-şi caietele cu notiţele luate în şcoală, ori răsfoind regulamentele şi instrucţiunile de care trebuia să se slujească de acum încolo. Zilele treceau greu.

În sfîrşit, sosi şi ziua mult aşteptată. Era într-o luni. Noaptea aproape nu dormise de loc. Se sculă odată cu ivirea zorilor şi pînă să vină timpul plecării bătu de zeci de ori cărarea pînă la poartă. Limbile ceasului parcă stăteau pe loc. Natalia se tot foia împrejurul lui, ba ciupindu-i o scamă de pe haină, ba îndreptîndu-i gulerul la cămaşă. Îl conduse pînă la poartă cu peria în mînă, spunîndu-i nu se ştie a cîta oară:

— Să dea Dumnezeu să începi cu bine, băieţaşul mamii.

Natalia se simţea mîndră. Mai cu seamă că Mihai umblase şi prin şcoli tocmai la Bucureşti. „Nu-i trimes oricine la Bucureşti să facă şcoală“, gîndea ea. Dar era şi oleacă îngrijorată, văzînd că Mihai cam slăbise. Socotise

însă că slăbiciunea vine de acolo, că n-a avut cine să-i poarte de grijă așa cum îi purta ea.

Îl petrecu cu privirea pînă-l pierdu din ochi.

Chiar din acea dimineață, Mihai și cu încă doi muncitori cu care fusese la școală, intrară în muncă. Li se repartiză fiecare cîte un sector. Aveau să facă muncă de teren. Șeful secției financiare, un om scund și negricios, pe nume Octavian Săvulescu, îi chemă la el în birou și le spuse telegrafic:

— Tovarăși, pe scurt! Planul de încasări trebuie realizat în termen. Deci, la muncă. Ați fost la școală, acum treceți la muncă practică. Stați cît mai puțin în birou și nu uitați că planul trebuie îndeplinit cu orice chip.

Lui Mihai nu-i prea plăcu cum le vorbise Săvulescu. La școală li se pomenise mereu de principiul luptei de clasă în aplicarea impozitelor; de necesitatea unei atenții deosebite față de greutățile oamenilor muncii; de combaterea mitei; de evaziunile vechi și noi, și de cîte altele. Dar Săvulescu nu le pomenise nimic din toate acestea. El nu dorea decît un singur lucru: îndeplinirea planului de încasări.

Pe Mihai îl luă în primire un funcționar deșirat și slab ca un țîr. Se recomandă scurt: Alecu.

— O să lucrezi mai mult cu mine. Rezultatele de pe teren mic mi le comunică și eu le operez aici.

Alecu bătu cu palma într-un registru cu scoarțe albastre, slinoase și roase pe la colțuri. Apoi își trosni pe rînd degetele mîinilor, numărînd parcă cele patru inele încrustate cu monograme și pietre, plus verigheta de nuntă, groasă de ai fi putut s-o pui belciug la ușă.

— Cum stăm pînă acuma cu încasările și cine a lucrat înaintea mea în sectorul acesta, întrebă Mihai.

Auzind întrebarea, Alecu ridică o sprînceană a mirare, apoi schiță un zîmbet și vorbi gales.

— Cu încasările, după vremuri, mă-nțelegi mata. În ce privește cel care a lucrat înaintea dumatăle aici, este, cum să zic... Eu nu mă prea bag în chestiuni personale. Așa sînt eu. Este, se zice, într-un fel de cercetare. Dar eu, cum am mai spus, nu mă bag.

Alecu împinse spre Mihai un teanc de registre și închise discuția adăogînd:

— Știi dumneata ce ai de făcut...

Pînă aproape de prînz, Mihai își notă în carnetel nume de oameni și de străzi. Îi tremura creionul în mînă. Numele și cifrele ieșeau strîmbe, hîite, întortochiate. Reciti cele scrise și se înspăimîntă. Rupse foile, apucîndu-se să noteze totul de la capăt. Transpirase. În scrumiera din fața lui, capetele de țigări strivite nu mai încăpeau. Îi vuia capul ca o mașină. Nici nu băgă de seamă că, de cîteva minute, stătea lîngă el un funcționar cam între două vîrste, care îi urmărea strădania, zîmbind. Întoarse capul cînd îl auzi vorbind:

— Tovarășe dragă, te rog să mă ierți că te întrerup. — Își trase un scaun mai aproape de Mihai și se așază. Mata ești din cei noi. Nu te supăra că-ți zic... Știi, la început e cam greu, ca la orice început. Mă uitam că tît notezi și notezi, de parcă ai vrea să copiezi întreg registrul. Nu e bine. Stai că te învăț eu. Pentru mîine, de exemplu, îți iei o stradă, două, cu cîteva nume, atîta. Cauți să le rezolvi. Ai să vezi dumneata cum merge; pe urmă alte străzi, și tot așa. Pe rînd. Apoi iar le iei de la capăt. Pînă la urmă, ai să le știi pe toate pe de rost. Și te rog, cînd mai ai vreo greutate, vii la mine colo, la masa din colț. — Mă cheamă Vizitiu. Costache Vizitiu. Pe dumneata?

— Vechiu.

— Așa, Vechiu, să fii sănătos. Și pe unde stai, mă rog?

— Pe Primăverii.

— Ei, nu mă-nebuni! Pe Primăverii? Păi eu stau pe Cristofor Columb. Se cheamă că sîntem oarecum din acelaș cartier. Te pomenești că îl cunoști pe tovarășul Pîslaru.

— Îl cunosc de mult, și destul de bine.

— Ca să vezi, și eu. Tot de mult. Adică oleacă mai de mult ca dumneata, care vād că ești încă tinerel. Și-acum, mă ierți că te-ntreb. Nu ești cumva membru de partid?

— Sînt.

— Ca să vezi... Asta-i bine. Aici la noi e nevoie de muncă multă, de oameni cu suflet. Avem oleacă de greutate. Sînt niște vechituri, mamă-mamă! Dar lasă, că mai vorbim noi. Acum mă duc și te las.

După plecarea lui Vizitiu, Mihai se simți oarecum ușurat. Parcă-i luase cineva niște pietre de moară din spinare. Ieși pe sală să ia puțin aer și în ușa dădu piept cu Dan Obadă. Contabilul îl privi mirat, măsurîndu-l din cap pînă la picioare, de parcă acum a-l ar fi văzut pentru prima oară. Apoi îl întrebă:

— Cu ce ocazie pe aici? Vă achitați impozitele?

— Nu. Cu alte treburi, răspunse Mihai degajat, trecînd mai departe.

Obadă intră în biroul în care lucra Mihai. Acesta mai zăbovi puțin pe sală, apoi intră și el. Îl văzu pe Dan stînd de vorbă cu Alecu. Trecu pe lîngă ei, și se duse la masa lui.

— Ce e cetățeanul ăsta la voi? Întrebă Obadă pe Alecu. Ce hram poartă? Se pricepe la ceva?

— Aiurea. Ce să facem, dragă Dane? Statul muncitorilor... Îi înghiți pe toți, că n-ai încotro. Dar nu-i o problemă. O să prindă ăștia toate firele, cînd m-oi face eu popă. Mai de grabă vor da bir cu fugiții. Țin condeii în mînă, parcă ar ține o cioată. Analfabeți, dragă, analfabeți.

Toate acestea, Alecu i le spuse cu voce scăzută, aplecat peste registru.

— Ce-ți mai face mătușa? Ar fi cazul să mai achite ceva, așa, măcar de ochii lumii. ăștia noi ar putea să-și bage nasul...

Ultimile vorbe i le spusese tot cu vocea scăzută. Dan dădu din cap în semn că a înțeles, aruncînd spre Mihai o privire disprețuitoare, apoi strînse mîna lui Alecu și plecă. Intră într-un debit, de unde-i dădu mătușă-sii un telefon. După aceea se îndreptă spre casă. Se întîlni cu Valentina chiar în poartă. O salută destul de rece. Erau certați.

În ultima vreme, Valentina se înstrăinase din ce în ce mai mult de bărbatul ei. Ieșeau împreună destul de rar. Acasă tăceau ceasuri întregi de parcă ar fi fost muți. Adevărata viață a Valentinei începea dimineața, cînd intra în fabrică și se termina în momentul cînd se întorcea acasă, unde totul îi era străin, rece. Străine îi erau și rochiile și pantofii cu care Dan îi umpluse dulapul. Străini îi erau și prietenii lui Dan, cu care rar dacă schimba o vorbă. Mătușa lui Dan o sîcîia aproape în fiecare zi. Aceasta își asumase obligația să-i dea o educație aleasă, nesfiindu-se să-i spună chiar în față că „are maniere țărănești“, că „mahalaua a crescut-o prost“, ori că „în societate trebuie să știi să te porți“. Ceasuri întregi o toca la cap, vorbindu-i despre balurile la cari fusese ea în tinerețe, unde chiar prefectul în persoană o invita la dans și-i săruta mîna mai sus de cot, ori despre rochia ei de mireasă căreia i-au purtat trena șase fete. Cînd începea să vorbească despre bani, îi tremura mîinile și îi sticleau ochii ca la oamenii nebuni; începea să blesteme pe cei de astăzi „care i-au furat ei o fabrică de țesut cu douăsprezece războaie“.

Valentina intră în casă tăcută, și se lăsă moale pe un scaun. Se uita ținută în covorul persan de sub picioare, absentă la tot ce se întâmplă în jurul ei.

— Va veni acuși tanti Nelly pe la noi. Ar fi bine să deschizi puțin ferestrele, și vezi dacă avem pregătit ceva, vorbi Dan morocănos.

Valentina simți că o strânge cineva de gât. Vorbele acestea le auzise de zeci de ori de la Dan, spuse la fel, fără cea mai mică schimbare. „Deschide ferestrele și pregătește ceva... Deschide și vezi dacă...” Se ridică de pe scaun, tremurând, și întorcându-se către Dan care-și punca haina în dulap, vorbi arțăgosă:

— Să mă lași în pace, cu mătușa ta cu tot. Ce caută iar aicea? Vreau să dorm, vreau să fiu liniștită. Vine iar să mă dădăcească? M-am săturat până-n gât.

— Am chemat-o eu, vorbi rece Dan.

— Bine că ai chemat-o! Atunci deschide-i tu ferestrele, pregătește-i cafeaua, așază-i fotoliul, pune-i scrumiera la îndemână, piaptăn-o, scarmăn-o, sărută-i mîna mai sus de cot... și lasă-mă pe mine în pace.

— Dragă Valentina, cum pot ieși din gura te asemenea vorbe urâte? Mă jignești. Te rog să-ți măsoari cuvintele.

— Așa știu eu să vorbesc. M-ați înebunit de cap. Asta-i viață? E un chin, vorbi Valentina sugrumată, gata-gata să plîngă.

— Cum nu e viață? Ce-ți lipsește? Ai tot ce-ți trebuie!

— Am tot ce-mi trebuie? Așa crezi tu... Nu am nimica, nimica!

Se îndreptă furioasă spre dulap. Îl deschise cu o smucitură apoi, fulgerîndu-l cu privirea pe Dan, strigă:

— După tine asta-i viața mea: dulapul acesta plin cu rochii și pantofi. Poți să le pui pe foc, că nu-mi pare rău. Eram mai fericită atunci cînd aveam numai o singură rochie. De o mie de ori mai fericită. Am să plec de unde am venit.

— Și ai să te întorci așa cum te-ai întors, și ai să-ți ceri iertare, i-o retează Dan.

Valentina simțea că se înăbușe. Se apropie în neștire de pat și se prăbuși cu capul în pernă, zguduită de un plîns cu sughituri. Simțea că stă gata să-i plesnească ceva în coșul pieptului. Da, se întorsese acum un an și-i ceruse iertare. Răcnise tată-su la ea, trăgîndu-i două perechi de palme: „Să te duci înapoi și să-i cazi în genunchi, că altfel îți rup picioarele! În casă la mine n-ai ce căuta. Mă faci de rușine în fața oamenilor.” Nu mai putea să uite vorbele acelea. De ce nu fugise atunci în lume, să nu mai știe de nimeni și de nimic? De ce? Pe neașteptate îi veni în minte ziua cînd fusese la vie, cînd dansase cu Mihai. Cuvintele lui îi răsunau în ureche: „Cum te mai simți?...” Iată cum se simte. Doar așa cum și-a așternut. Dar nu, nu ea își așternuse. Tatăl ei îi așternuse. „Of, tată, tată ce rău mi-ai făcut! Mi-ai dat viața, dar mi-ai luat-o înainte de vreme”.

Nici nu băgă de seamă cînd în cameră intră mătușa lui Dan. Îi auzi numai vorba:

— Ce are Valentina? Vreo migrenă, ceva... Vai, n-ați deschis ferestrele! E un aer...

Ca un arc, Valentina sări de pe pat și, fără să se uite nici în dreapta, nici în stînga, ieși trîntind ușa.

— Ce are, Dănuț dragă? E nebună?

— N-are nimic. Ne-am certat puțin; are să-i treacă.

— Te rog să mă ierți, Dănuț dragă, dar tot prostuța a rămas. Nu se

prinde de ea nici cele mai elementare maniere. E groaznic. Și cât m-am străduit eu... Ah!

— Să lăsăm asta. Mai bine ia loc, că am să-ți comunic ceva nu tocmai plăcut, o întrerupse acru Dan.

Nu se opri din vorbă decît tîrziu de tot, cînd se întoarse în casă Valentină. Aceasta adusese cu ea un pui de mîță, care mieuna atît de ascuțit de-ți țiuiau urechile.

8

În cameră era atîta liniște încît se auzea cum toarce motanul: sfrrr, sfrrr, sfrrr. Se auzea și respirația rară a Nataliei, și tic-tac-ul ceasului de pe masă. Pentru a nu se știe cîta oară, Mihai șopti:

— În luna mai a plătit 20.000... în iunie 10.000. Asta e clar. Pe urmă, în iulie, a plătit numai majorarea... 8000. Așa... Toate acestea le trec la debite... Așa, acum urmează să trec la credit... Ce dracu' trec la credit?

Aci se opri. Făcu cîteva socoteli, apoi le șterse și înșiră din nou o coloană de cifre. Nu-i ieșea și pace. Se trezi vorbind tare:

— Ce dracu' trec la credit?...

Strînse creionul între dinți, strivindu-l. De trei ceasuri se muncea cu un afurisit de cont și nu-i mai găsea deslegarea. Își dădea seama că undeva este o greșeală. Că o sumă anumită a fost omisă. Își cuprinse capul între palme. Simțea că-i crapă de durere. Se trezi, șoptind din nou:

— Credit, credit... majorare... credit, debit...

Gîndi: „Of, ce-aș mai fi mînuit un ciocan. Ar fi sărit scînteii.“

Se scursese o săptămînă de cînd era în munca cea nouă și lui i se părea că a trecut un an. Nu se lipea de el meseria asta cu nici un chip. Mereu cifre, mereu coloane, la dreapta, la stînga, cu scăderi, cu înmulțiri, cu întortocheri și dedesubturi care nu se mai terminau cît îi lumea. Și toate ar fi fost cum ar fi fost, dar, cînd era vorba de încheiat un proces verbal, parcă-i lega cineva mîinile. Ieșeau niște încîlcituri de cuvinte din care nici el nu mai înțelegea nimic. Slăbise în această săptămînă, de parcă zăcuse de friguri. Și acum, contul pe care nu-l mai putea descurca de trei ceasuri...

Se gîndi că peste două zile trebuia să prezinte o situație clară a mai multor conturi cu care se muncea de o săptămînă, și pentru care Alecu îl tot împingea mereu: „Fii mai operativ, tovarășe. În finanțe se cere operativitate“. O luă iar de la început, murmurînd:

— Așa. Vrasăzică dacă ar scădea 25% odată, rămîne 75.000, plus majorare. Parcă e bine. Dar cît naiba o fi majorarea pe un an? Căută în niște fișuici. Aha! 0,72%. Deci înmulțit cu... Cu cît?

Strînse brusc hîrtia în pumn, făcînd-o ghem. Nu mergea. Afurisit de credit și debit, cu majorare cu tot. Își trecu mîinile prin păr. Simți că-l doare pielea capului. Strînse toate hîrțiile de pe masă și le așeză într-un dosar. Trezită de foșnetul hîrtilor, mamă-sa îl întrebă somnoroasă:

— Mihai mamă, nu te mai culci odată?

— Ba mă culc. Acuș mă culc.

— Culcă-te, dragul mamei, că ai să albești de tînăr cu socotelile tale.

Mihai se uită la ceas. Trecuse de unsprezece. Și nu-i era somn de loc. Își luă șapca și ieși afară. Cîntau greerii. Se întinse pe iarbă cu fața în sus. Simțindu-l, cîinele veni lîngă el, începu să se gudure dîndu-i tîrcoale de cîteva ori, apoi se lungi în latura dreaptă a lui Mihai cu botul pe labele de dinainte, căscînd din răputeri. Mihai ridică mîna și-l mîngîie pe cap.

— Hector dragă, ce mă fac că-s greu de cap?

Cîinele lăsă capul pe de o parte, ciulind o ureche. Ai fi crezut că vrea să fie cu cît mai mare luare aminte la vorbele stăpînului. Mihai lăsă mîna în iarbă cu palma în sus. Cîinele ridică o labă și o așeză jucăuș în palma lui Mihai. Stînd așa cu fața în sus, Mihai adormi pe nesimțite. Îl trezi lătratul zgomotos al cîinelui. Sări drept în picioare, neștiind dintr-odată unde se află, apoi se îndreptă spre poartă. Pe drum, treceau grupuri de fete și băieți, vorbind zgomotos. Ieșise schimbul al doilea de la fabrică. Mihai le ascultă rîsetele pînă se pierdură în negura nopții.

A doua zi de dimineață, Mihai era în birou la Pîslaru. Dormise puțin și ochii îi erau înroșiți, pleoapele grele.

— Tovarășe Pîslaru, taie-mă și nu mai stau. Nu mai pot. Mi se usucă creierii în cap. Coloane... debit... credit... încasări, plăți... Simt că-mi crapă capul. Nu-s născut pentru treaba asta. Ce-s eu de vină? Să-ți spun drept, tînjesc după ciocan, după planșeu... Mihai își privi palmele pline de bătăături. — Uite-te și dumneata la palmele acestea; numai pentru condei nu-s potrivite.

Pîslaru îl ascultă liniștit. Cutele de pe frunte-i înaltă se înmulțiră, prelungindu-se mai pronunțat către tîmple. Începu să bată darabana cu degetele în cristalul de pe birou. Vorbi într-un tirziu:

— Ai dreptate, măi tovarășe Mihai. Nu-i tocmai ușoară munca asta. Pe tine te cheamă înapoi ciocanul, pe unii strungul, pe alții plugul. Tuși de cîteva ori, continuînd apoi cu ironie în glas: — Ai dreptate; mare pacoste a căzut pe capul muncitorilor. Și toate acestea numai din cauza Partidului, căruia i-a trăznit prin minte să facă din clasa muncitoare clasă conducătoare în Stat. Hai să le lăsăm dracului de treburi care ne dau atîta bătaie de cap și care ne mai și silesc să-nvățăm acum la bătrînețe. Nu știu cum, dar stînd de vorbă cu tine m-a prins și pe mine dorul de teslă, de rîndea. Eh, ce-ași mai bate acum în floarea cuielor, colo în soare!

— Tovarășe Pîslaru... îl întrerupse Mihai, roșu ca para focului.

— Stai, băiete. Ascultă-mă întîi și pe urmă îți spui părerea. Eu zic așa: treaba asta a cifrelor s-o facă cei care au învățat-o. Sînt destui. Burghezia a crescut destui... ce să ne băgăm noi unde nu ne fierbe oala. Să mai așteptăm pînă vor crește copiii noștri mari, pînă se vor perinda prin școli. Nu e tocmai mult. Cincisprezece-douăzeci de ani...

Pîslaru tăcu și-și aprinse o țigare. După felul cum își mușca mustața, Mihai înțelese că era supărat foc. Și ca o confirmare a celor gîndite de Mihai, Pîslaru se sculă de pe scaun, vorbind de data asta tăios, neînduplecat:

— Te cheamă ciocanul? Dar ce-ți închipui, că numai pe tine te cheamă? Ce crezi, că numai ție îți este greu, numai ție ți se cere să înveți? Tu ai auzit de dictatura proletariului? Cred că ai auzit, dar ți-a bîzîit pe la ureche ca o muscă. Ai priceput mai mult de o grămadă. Pune mîna, băiete, pe Istoria Partidului, pe Problemele leninismului. Bagă-te în miezul lor și înțelege-le, îndrăgește-le așa cum îți îndrăgești ciocanul și atunci ai să pricepi mai cu ușurință de ce trebuie să te ocupi și de cifre și de hîrtii.

Mihai ascultă cu privirea ațintită în podele. Niciodată nu-l auzise pe Pîslaru vorbind așa de tăios și neînduplecat.

— Dar pînă la urmă, treaba ta... continuă Pîslaru cu vorba mai domoală. Nimeni nu te ține cu sila. Ia-ți ciocanul în primire. Mai sînt muncitori în țara asta care să vie în locul tău. Să presupunem însă că pe unul din aceștia, fără de partid, trebuie să-l convingi tu să vină. Primești tu sarcina să-l convingi? Cum vei proceda? Ce-i vei spune? Ești doar membru de partid, ai această îndatorire. Sau, hai să zicem că te-ntîlnești cu un cunoscut. Te oprește și te întrebă; „Măi tovarășe Vechiu, cînd aveți de gînd să faceți

odată ordine în toate treburile? Pe unde mă duc, pe unde mă întorc, dau mereu peste șnapani. La noi la fabrică a băgat unul mîna în niște fonduri; a fost oleacă de frămîntare și, pînă la urmă, niște prieteni l-au scos basma curată. Cine dracu-i controlează? În fața cui răspund? (E vorba doar de averea noastră). Eu nu prea înțeleg. Mi se pare că s-a schimbat numai firma. În colo... vechituri cît lumea. Cît mai durează așa? De ce nu vă țineți de vorbă? Or se cheamă că muncitorii sînt stăpîni în țara asta numai cu numele?... Ce-ai să răspunzi? Că doar ești muncitor, membru de partid; și oamenii stau cu ochii pe Partid, așteaptă de la el toate deslegările, au încredere în puterea lui. Doar nu de florile mărului îl îngăduie la conducere. Ai să spui că sînt încă greutăți. Și el are să-ți răspundă în batjocură: „Mulțumesc de lămurire; asta o știam și eu, doar nu trăiesc în lună“. Ar fi bine să te mai gîndești la lucrul acesta.

Mihai ieși de la Pîslaru cu inima cît puricele. O asemenea probozeală încă nu i se mai întîmplase să primească de la careva.

Colindă cîteva străzi mai puțin umblate, ferindu-se parcă de privirile oamenilor. Venise la Pîslaru hotărît ca nici în ruptul capului să nu mai rămînă în slujba asta nouă și plecase de la el fără să-și susție hotărîrea pînă la capăt. În afara de cele ce-i spusese, cine știe ce mai gîndea Pîslaru despre el. Și-o fi pierdut toată încrederea în el.

Se așază pe bancă, obosit de parcă ar fi descărcat un vagon cu saci plini. Lîngă el se jucau în nisip cîțiva copii, cernînd pietricele mărunte în niște site de tablă colorată. Privi cîteva clipe la jocul lor. În urechi îi răsunau cuvintele lui Pîslaru. „Să așteptăm pînă cînd vor crește copiii noștri mari, pînă se vor perinda prin școli?“ Tresări ca împuns în inimă. Și el nu luase încă nici o hotărîre! Era o zi de muncă și el stătea liniștit pe bancă! Ce trebuia să facă astăzi? Își scoase carnețelul din buzunar. Avea zi de teren. Se sculă de pe bancă, pornind cu pași iuți în susul străzii.

Nu după multă vreme, se opri lîngă grilajul de fier al unei clădiri străjuite de castani umbroși. Citi tăblița prinsă pe poartă: „Nu intrați, cîini răi“. Sună odată, de două ori; nu ieși nimeni. Deschise poarta, trecu pe sub castani și urcă scările largi ale unei terase. Sună din nou, ținînd îndelung degetul pe butonul alb. Urmară minute lungi de așteptare pînă ce, în sfîrșit, în cadrul ușii se înfățișă o femeie între două vîrste, îmbrăcată într-un capot de mătase cu flori mari roșii ca focul, lung pînă în pămînt. Femeia îl întîmpină cu vorbă răstită:

— Ce dorești dumneata?

Mihai tresări. Nu de vorba răstită a femeii, ci de altceva. O mai văzuse undeva și nu-și amintea precis unde. Îi vorbi calm:

— Aș dori să stăm puțin de vorbă. Sînt de la administrația financiară.

Femeia se aprinse la față, una cu florile de pe capot, apoi se învineți, întunecîndu-se. Pe frunte îi răsări o vîină subțire cît un fir de ață. Vorbi ascuțit:

— Nu mai avem fabrică. Ce mai căutați?

— Dacă stăm de vorbă cîteva clipe vă explic.

Femeia îi întoarse spatele și fără să-l invite, intră în casă, lăsînd ușa deschisă. Mihai o urmă, închizînd ușa grea de stejar. Trecu printr-un hol larg, cam întunecos, apoi intră într-o cameră luxos mobilată. Lui Mihai i se păru că pășeste în gol. Pantoful i se îngropă în covorul moale ca într-o pernă de puf. Roti privirea prin cameră. Printr-o ușă deschisă în stînga, zări un pat cu așternutul ca laptele, încă nestrîns. În dreapta o altă ușă: aceea era închisă. În mijlocul camerei trona o masă mare, rotundă, de mahon. Mihai clipi din ochi, privind negrul lucitor ca oglinda, al mesei. Tresări

din nou ca și la ușă, cînd zărise prima dată femeia. Pe masă era o fotografie înrămată, potrivită ca mărime. Făcu un pas, apoi se opri ca pironit. Din tablou îl priveau ochii frumoși ai Valentinei. Alături de ea, cuprinzîndu-i umărul cu mîna, zîmbea superior, Dan. Privi țintă la fotografie și pentru prima dată simți față de omul acela o ură nemărginită. Pentru ce anume nu-și putea explica.

Mătușa lui Dan, oprită lîngă masă, îl cerceta încruntată, tăcută. Mihai scoase din buzunar carnetelul, îl răsfoi, oprindu-se asupra unei file pe care stătea scris: „Ardeleanu Constantin. Propr. magazin manufactură. Fost propr. fabrică pînă în '48. Evaziune fiscală 500.000.“ Vorbi fără s-o privească:

— Aveți o mică datorie față de Stat. O evaziune care a fost dibuită, înșfîrșit. Îi ceti suma. — Vi s-au fixat zece rate...

Femeia în capot nu-l mai lăsă să termine. Începu să vorbească iute, răstit:

— Ce datorie?... Care evaziune?... Ne-ați luat fabrica, ne-ați prădat... Ne-ați sărăcit...

Mihai o ascultă pînă sfîrși de vorbit. Era atît de calm că se mira el singur.

— De ce țipi mata? Că v-am luat fabrica e adevărat. Era doar a noastră. În ce privește că v-am sărăcit, nu e adevărat. Aveți magazinul. Văd că trăiți regește. Trebuie să plătiți. Asemenea legi erau și mai înainte. N-au fost inventate acum. Numai că, ce e drept, e drept, azi e mai greu să înșeli Statul. E mai greu să-ți bați joc de legi. De ce să te superi? Evaziunea n-am făcut-o noi, ci dumneata. Noi nu am avut fabrici și nu am avut ocazia... Trebuie să plătiți! Aveți de unde. Magazinul rentează. Puteți trăi pînă la bătrînețe, destul de bine. Mai cu seamă dacă veți cheltui cu chibzuială, așa cum fac toți oamenii cinstiți.

Vorbele batjocoritoare ale lui Mihai o scoaseră din sărute pe femeie. Prinse a țipa:

— Am dat tot, tot... nu mai dau nimic. Și chiar dacă aș vrea să dau, nu am de unde. Uite chitanțele, zeci de chitanțe...

Femeia se repezi la dulap, deschizându-l cu atîta forță încît Mihai crezu că o să sboare ușile din țîțîni, scoase un maldăr de hîrtii și le aruncă pe masă. O parte din ele se răspîndiră pe covor foșnind.

Mihai nu vedea hîrțiile; privea cu fața întunecată dulapul deschis. Se străduia să-și facă o idee despre ce era în dulap, dar nu reuși cu nici un chip. Atîtea paltoane de toate culorile, de stofă și de blană; atîtea costume de haine și rochii; atîtea perechi de pantofi pentru toate anotimpurile, nu mai văzuse în viața lui într-un singur dulap. Crăpa dulapul.

Scoase din nou carnetul, notînd în el: „Poate plăti fluierînd“. Apoi se adresă femeii cu voce sugrumată de ciudă:

— Va trebui să plătiți, și încă repede. Prima rată să zicem într-o săptămîină. Dacă nu plătiți voi încheia un proces-verbal, după lege.

Femeia tăcea, înneacă de ură și ciudă. Nu știa ce să mai spună. Turba de necaz, gîndindu-se că cu cîteva luni în urmă plătise o sumă grasă altuia, tot de la administrație, pentru a trece cu vederă o neregulă. Acuma vede totul prăbușindu-se. Degeaba îi mai atrăsese atenția Dan cu o săptămîină în urmă că să fie atentă și să mai achite ceva din datorii.

— Vă rog să vă puneți la curent. Cu legea nu vă puteți juca. Bună ziua și să ne vedem la administrație cît de curînd.

Zicînd acestea, Mihai se îndreptă spre ușă. Femeia îl urmă tăcută, cu

pumnii strînși. Odată cu zgomotul ușii trîntite cu ciudă în urma lui, îi ajunse la ureche vorba șuierătoare a femeii:

— Nespălații...

Mihai ieși repede în stradă, închizînd anevoie poarta grea de fier. Privirea-i întîlni inscripția de pe grilaj: „Nu intrați, cîini răi“. Se îndepărtă mormăind înciudat: „Foarte răi... turbați!“

În urma lui, mătușa lui Dan se întoarse în casă furioasă ca o leoaică. Se opri în mijlocul camerei, privind țintă la dulap apoi, întorcînd capul și zărind tabloul de pe masă, se repezi și ridicîndu-l deasupra capului cu amîndouă mîinile îl izbi de parchet răcnind: „Și asta, tot din cloaca lor face parte. Lucrători puturoși. Pleavă... Plebe...“

Pînă după prînz, Mihai mai încercă încă în cîteva case. După plecarea de la mătușa lui Dan, se deslănțui în el pe neașteptate o poftă nebună de a munci, de a umbla peste tot. Acuma cobora într-un cartier mărginaș. Mergea la ultimul contribuabil ce-l avea trecut în carnetul pentru ziua aceasta. Se opri în fața unei case scunde, oleacă aplecată într-o parte. Impinse portița de jaluzele vechi și intră în curte. Trecu prin niște straturi de ceapă și flori, oprindu-se lîngă prispa joasă. Îl întîmpină o femeie trecută de șazeci de ani, cu părul* sur și destul de slabă.

— Aici șade Maria Ciobanu? întrebă Mihai.

— Aici, maică. Chiar eu-s, vorbi femeia moale.

— Nu te superi dacă te-ntreb ceva?

— La ce? Atîta supărare să fie! Intră dumneata în casă și poștește pe un scaun. Să ierți că la mine e umezeală și cam strîmt. Casă bătrînă, ca mine.

Mihai intră. În cameră era curat și răcoare. Mirosea a sulfină și a ceva vechi, nedeslușit. Pardoseala din pămînt era humuită proaspăt. Mihai se așeză pe un scaun care se mișcă sub el, parcă la fiecare încheietură ar fi avut cîte o balama slabă.

— Cum stai mata cu plata impozitelor?

Femeia tresări, rămase o clipă încruntată, apoi fața i se luminează de un zîmbet.

— Ei, bată-te să te bată... Îmi spunea mie inima că trebuie să fii de la *precepție*. Dar stăteam în cumpănă, că te vedeam fără geantă. Se vede treaba că ești nou. Cel dinainte avea geantă. Plătesc maică, cum să nu plătesc. Da' tot mereu din urmă, că nu mă prea ajung cu banii. Pensioara e mititică.

Mihai ridică sprîncenele a nedumerire, apoi le încruntă a supărare. Era mirat peste măsură că această femeie plătește impozite restante. Dacă în alte taine ale noii meserii nu pătrunsese încă, despre cazuri de acestea însă știa un lucru sigur. Oamenii săraci, rămași cu impozite restante, trebuiau scutiți și în unele cazuri trebuia să li se reducă simțitor.

Femeia, văzîndu-l încruntat, se sculă și cotrobăind într-o cutie de tablă de pe masă, scoase cîteva hîrtii de cîte douăzeci de lei, pe care le așeză pe masă cu mîna tremurîndă.

— Am pus ceva deoparte. Restul, cînd oi lua pensia...

Mihai privi banii, simțind cum i se răsucește ceva în inimă. Scoase carnetelul din buzunar și notă în dreptul numelui femeii: „*Săracă. Casă veche. Prop. să fie scutită de impozit. A fost imp. samavolnic cu restanțe. Trebuie cercetat*“. Vorbi apoi femeii, privind-o în ochi.

— Mătușă, mata nu vei mai plăti din urmă. Cel care te-a impus pînă acum a fost om rău, un dușman. Așa să știi.

Femeia îl privi lung, necrezîndu-și urechilor. Îngăimă:

— Sînt scutită de datoriile vechi?

— Vei fi scutită. Iar din cele noi ai să plătești mai puțin, ori chiar de loc.

Femeia luă banii de pe masă, strîngîndu-i ușurel în pumn, apoi se întoarse către icoana sub care ardea candela și-și făcu cîteva cruci, murmurînd ceva neînțeles. Mihai se ridică, îndreptîndu-se către ușă. Bătrîna îl conduse pînă la poartă.

— Rămii cu bine, mătușă.

— Mergi sănătos... dar pe la *precepție* să mai trec, cu datoria din urmă?

— Nu-i nevoie. Am eu grijă. Stai liniștită acasă, cu bătrînețele și cu florile dumitale, glumi Mihai.

Femeia îl petrecu cu privirea pînă îl pierdu din vedere, apoi se îndreptă ușurică către casă, murmurînd: „Tare bună inimă trebuie să mai aibă“...

A doua zi, de cum veni la serviciu, Vizitiu îl anunță pe Mihai că e chemat la șeful secției. — „E acolo și Alecu. Spunea că ai sărit peste cal, că ai procedat samavolnic cu nu știu cine. Nu te speria, că așa e slujba noastră!“

Octavian Săvulescu, șeful secției, îl primi rece, măsurîndu-l cu curiozitate. Alecu, funcționarul cel slăbănog, stătea în picioare, lîngă birou, cu un registru la subțioară.

— Tovarășe Vechiu, avem o reclamație împotriva dumatăle. Reiese că te-ai purtat necuviincios cu o contribuabilă. Este adevărat? Îi vorbi aspru, Săvulescu.

Mihai, bănuind despre ce este vorba, răspunse calm.

— Nu-i adevărat! Am procedat conform instrucțiunilor. Că era cam nervoasă, asta e treaba ei. Eu nu sînt doctor să o tămăduiesc. I-am atras atenția că trebuie să-și achite datoriile. Este un caz de evaziune.

— Evaziune, neevaziune, dumneata ai forțat lucrurile; ai procedat brutal cu un contribuabil care-și achită cinstit datoriile. Să știi că te dă în judecată pentru ultraj la domiciliu. Vei trage consecințele. Tovarășe, în finanțe trebuie tact. Aici se lucrează cu capul, nu cu ciocanul.

Ultimele cuvinte ale șefului îl scoaseră pe Mihai din sărite. Broboane mari de sudoare îi apărură pe frunte, stînd gata să alunece în jos, pe obraji. Vorbi tăios și atît de tare, de se miră el singur:

— Tovarășe Săvulescu, cu ciocanul nu poți lucra dacă nu ai cap! Asta-i una. Cît despre contribuabila aceea, ce să mai vorbim... Este o fostă exploatare care a înșelat statul ani și ani de zile și care crede că-i mai poate merge. Ceea ce declară ea este fals, este o minciună. Nu i-am spus decît că trebuie să plătească. Și va plăti...

— Tovarășe Vechiu, chiar și acum dai dovadă de lipsă de tact, vorbind atît de tare de parcă aș fi surd. Despre cazul acesta cunoaștem amănunte mai multe, pe care însă ar fi cazul să le lăsăm baltă. Îți atrag atenția asupra unui lucru: chestiunile dumatăle personale nu le amesteca cu treburile statului. Cred că înțelegi despre ce este vorba.

Cîteva clipe, Mihai rămase descumpănit. Despre ce probleme personale vorbea Săvulescu? Pe loc însă, înaintea ochilor îi apărură tabloul de pe masă, în care era Valentina. Oare să fie în legătură cu asta? Privi către Alecu. Își aminti că-l văzuse stînd de vorbă cu Dan. În minte începu să i se facă lumină. Acestea erau chestiunile particulare. Gîndi: „De asta-mi ești dumneata aceea. Bine, domnule!“.

— Alții au chestiuni personale. Eu nu am nici una. Îmi fac datoria, vorbi din nou Mihai, nescăpîndu-l din ochi pe Alecu.

— Să nu lungim discuția, că mai avem și alte trebururi. Dumneata să-ți faci datoria, dar să mai înveți. Să pătrunzi bine rolurile. Acuma ru-i ca în trecut. Oamenii trebuiesc păsuți. Și dumneata ești un om care înțelge lucrul acesta.

Mihai pricepu că discuția luase sfârșit. Ieși. Se duse la masa lui de lucru. Lucrurile îi erau mai limpezi în minte ca niciodată: „Să păsuiască“. Pe cine să păsuiască? Pe fosta proprietară a fabricii de țesut? Dar pe pensionara bătrână cu casa în proptele, de ce nu o păsuise nimeni? Începu să roadă creionul între dinți, cu înverșunare. Toate evenimentele prinseră a i se învălmăși prin minte: discuția cu Pîslaru; vizita la mătușa lui Dan; tabloul în care era Valentina; bătrîna cu banii strînși în pumn; figura negricioasă a șefului; apoi ceața de țîr a lui Alecu; pe urmă iar discuția cu Pîslaru. De ar fi putut, ar fi strigat tare, să-l audă toți cei din cameră. „Nu plec din munca asta de ar crăpa toți și de mi-o crăpa capul învățînd la cifre! Așa să știți!“

9

Cu cît strada Primăverii căpăta înfățișare mai nouă, cu atîta se schimba parcă și mai mult înfățișarea și obiceiurile oamenilor. Crețu devenise mai sprinten ca nici odată și chiar mai gospodăros. În dreptul casei lui, strada era de acum pietruită. Mare minune. Nu mai ieșea din ogradă pînă nu bușuma calul de trei ori și pînă ce nu făcea căruța lună. Dacă se întîmpla să vie spre casă de prin alte părți, cu roțile căruții încărcate cumva de glod, avea grijă să oprească în capul străzii unde, cu o custură pregătită anume, curăța roțile, vorbind pe-ndelete calului: „Trebuie să păstrăm strada curată, să nu mai fie glod pe ea în veci“.

Comărneanu veni într-o seară acasă cu două mătușoaie mari făcute din creangă de alun. În dreptul casei lui, strada încă nu era gata, dar el se și pregătise să o măture în fiecare zi, să o facă lună, să o păstreze. Seara, cînd se adunau și fetele, începea să făurească planuri deosebite, care prinseseră a se acui în mintea lui pe neașteptate.

— E vremea să mai lărgim casa, cu o cameră-două. Acuș încep a se mărita fetele și au nevoie. De pe strada asta nu face să te muți.

— Poate tragem și lumină, complectă Constanța.

— Hm, n-ar fi rău. Dacă ar fi lumină în casă, am pune mîna de la mîna și gata aparatul de radio. Ce-ai zice de un aparat de radio, colo pe măsută?

Fetele săreau toate în picioare, pline de bucurie copilărească, prinzîndu-se în joc, ca și cum pe măsută aparatul ar fi cîntat de cînd lumea. Fîna noaptea tîrziu, Comărneanu plănuia mereu, complectat cînd de fete, cînd de nevastă. Visa el chiar apă în ogradă, dar asta mai mult în glumă.

Mai bucuroasă ca Natalia însă nu era nimeni. Se socotea în mare cinste. Pentru ea, între strada cea nouă și Mihai al ei era o strînsă legătură. Cine altcineva făcea strada decît „partidul cel nou“ în care era intrat Mihai? Aceasta înseamnă, după mintea ei, că și el pusese un cuvînt bun acolo, pe lîngă cei mai mari. Pe de altă parte, Natalia era nespun de mîndră de noua slujbă a lui Mihai. Bănuia că e tare grea, dar vorbele ce le auzea prin cartier îi mîngîiau urechea. Auzise Larga, nici ea nu mai ținea minte de unde, o vorbă pe care i-o tot spunea:

— Băiet ca al dumitale mai rar. Ai o mîngîiere la bătrînețe. A ajuns om mare.

Ce fel de „om mare“ era Mihai, nu prea pricepea Natalia. Un lucru însă îl știa bine: anume că băiatul ei ținea rînduială la niște parale și că cei care

nu erau cu sufletul tocmai curat îi cam știau de frică. De fiecare dată când auzea o laudă, aproba nu fără mândrie în glas:

— Ei, ce să-i faci. Dacă are minte...

Bucuria Nataliei se mai împlinise însă, chiar în ziua asta, cu încă ceva. În casă la ea apăruse un lucru de mare preț, nou cu desăvîrșire. Lucrul acesta nou îi răscoli inima. Natalia se apucase să spele rufe. Le pusese decuseară la apă rece, iar dimineața, la răsăritul soarelui, urma să le petreacă prin apă sinelită și să le crohmolească, apoi să le întindă. Luată cu treaba, nici nu băgase de seamă că balea era plină de albituri. Ieși să le întindă. Puse o cămașă pe un copăcel, lucrurile mai închise și mai ponosite pe un garduț, un cearceaf pe o tufă de trandafir, dar balea era tot plină. O clipă rămase descumpănită. Unde să le întindă pe celelalte? Hotărî pe loc, fără multă zăbavă. Intră în casă, luă de la locul știut niște bani și nu peste multă vreme se întoarse acasă, aducînd pe umăr o frînghie nouă-nouă și un șirag de cîrlige. Intinse frînghia la iuțeală și în scurt timp ograda era albă, de parcă troienise omătul în plină vară.

Obosită, se așeză pe prispă cu barba în pumn, rămînînd neclintită o bună bucată de vreme, cu ochii țintă la frînghia încărcată de albituri. Nu-i venea a crede ochilor. Era plină frînghia, și ce prisosisese atîrna pe garduț, pe copăcei, pe tufele de trandafiri. Simți că o cuprinde o moleșală. Pe furis, temătoare să nu o zărească careva, își șterse la iuțeală, cu colțul basmalei o lacrimă pe care o simți tremurînd în colțul ochiului.

...De strada cea nouă se bucura și Șoimu, dar nu pe deplin. Avea el niște supărări care-l făceau să vadă totul cețos, ca prin sită. Simțea destul de bine că Valentina nu are casă bună cu Dan. Lucrul acesta îl mîhnea peste măsură. Ambiția lui de a-și vedea fata așezată la casa ei și nu oricum, se împlinise și nu prea. Chibzuia în fel și chip, să deslușească unde ar fi fost buba și nu reușea să priceapă. Valentina avea de toate și el se mira că nu o vede veselă. Îi ploua și îi ningeaa mereu. „Ce-o fi zăcînd în capul ei? Dan, slavă domnului, era bărbat în toată legea: chipeș și bine văzut“. Pînă la urmă, Șoimu rămase la părerea că tot de la netrebnicul de Vechiu porneau toate. „Să fi rămas oare muierea tot cu gîndul la el? Mai știi? Femeia e ca vremea.“ La gîndul acesta, Șoimu se încrîncena și în suflet i se cuibărea părerea de rău „că feciorului Nataliei nu-i rămăsese ciolanele acolo, în Rusia, la dracul în praznic“.

Cu cîteva zile în urmă, bănuiala lui prinsese temei mai puternic. Valentina se abătuse din nou pe la el, plînsă și cu cearcăne la ochi.

— Mai bine muream, decît așa o viață, scîncise ea. A turbat Dan... Cică din cauza mea mătușă-sa trage ponoase cu niște datorii către Stat.

— Ce datorii? Ce legătură are una cu alta, se încruntase Șoimu.

— Are. Mihai, care lucrează în finanțe, a luat-o din urmă pe mătușă-sa și acum trebuie să plătească. Zice că Mihai face dinadins pentru că a văzut pe masă la ea tabloul în care sînt eu cu Dan. Chipurile, se răzbuună. Tot mătușă-sa spunea că Mihai s-ar fi repezit la tablou și l-a izbit de podele făcîndu-l țîndări, după care a strigat: „Am să vă bag pe toți la pușcărie. Acolo să vă putrezească ciolanele.“ Așa spunea ea, dar eu nu prea cred.

— Răul ăsta care m-a bătut pe mine, e în stare de orice, mormăise Șoimu, învinețindu-se la față.

— Dar de ce răcnește la mine? De ce mi-aruncă în obraz că sărăcimea din care mă trag o strînge pe mătușă-sa de gît? Ce am eu cu socotelile lor? Ce sînt eu vinovată ca să sufăr atîta? Am să-mi iau lumea în cap. Pot trăi

și singură. De lângă războiul de țesut nu m-alungă nimenea, izbucnise Valentina.

Toate acestea îl frământau pe Șoimu peste poate. De nevestă-sa aproape că nici nu mai ținea seamă. Când sufletul îi era cuprins de frământări se purta ca și un străin. Hotări să-l oprească pe Mihai și să-i vorbească. Să-l întrebe ce are cu el, cu familia lui. Renunțase însă, gândindu-se că oricât i-ar fi vorbit de aspru, tot ar aduce a milogeală. Ambițios cum era, se închise în sine, mocnind mînios. Un lucru tot făcu însă. Își deschise inima față de Comărneanu, cu care se nimeri alături într-o după amiază muncind la stradă. Comărneanu, tot privindu-l dintr-o parte, îl întrebă:

— Ce te porți așa înegurat, vecine? Te pomenești că te supără strada asta nouă.

— Nu mă mai înăcri și tu, că am destule pe cap, — îl înfruntă morocănos Șoimu și, din una în alta, îi spuse tot păsul, plîngîndu-se împotriva lui Mihai.

Comărneanu îl ascultă în liniște și, necunoscînd lucrurile în fapt, nu spuse mai nimica, adăugînd doar așa, în treacăt:

— De, știu eu... n-aș crede...

Cele auzite însă, îl puseră pe gânduri și pe el. „Nu vor fi lucrurile chiar așa cum le-a zugrăvit Șoimu, dar ceva adevăr poate că tot este în toată povestea asta. Vorba ceea: dacă nu faci foc, fum nu iese. Și dacă așa stăteau lucrurile, era rău“.

În după amiaza aceasta, Comărneanu venise de la brutărie mai de vreme, nivelase o grămadă de pămînt în fața porții și acuma, ostentit, stătea pe banca cea nouă ce o meșterise de curînd în dreapta porții, lipită de gard. Îl aștepta pe Mihai cu gîndul să-l cheme la el, ori să se ducă la dînsul, pentru a-i vorbi. Voia să se încredințeze singur despre cele auzite din gura lui Șoimu.

Prinsese a se însera. Cei ce meștereau la așezarea pietrei pe stradă, își adunau sculele, pregătindu-se de plecare. Peste drum, mama lui Mihai aduna rufe. Comărneanu o privi cum se înalță pe vîrfurile picioarelor ca să poată desface cîrligele de rufe. Zîmbi pe sub mustață, gîndind: „Și-a cumpărat Natalia frînghie. N-a murit și a apucat și ziua asta. Nu e rău“.

Își abătu privirea în susul străzii, închizînd ochii pe jumătate. În ultima vreme îi cam slăbise vederea. I-o stricase para focului din cuptor. Dar tot îl zări de departe pe Mihai venind cu mersul lui oleacă legănat și cu capul lăsat puțin spre umărul stîng. Mai zăbovi o clipă, apoi se ridică să-l întîmpine, strigîndu-i de departe:

— Vecine, ia fă-te încoa o clipită.

Mihai veni către el cu mîna întinsă. Se nimeriră în mijlocul drumului, printre blocurile de granit nerostuite încă la locul lor. Comărneanu îl cercetă cîteva clipe cu curiozitate.

— Ai cam slăbit băiete, în vremea din urmă. Ce, te-a pus Natalia la post, ori te arde vreun foc pe dinăuntru? Ai ceva vreme la îndemîină să schimbăm o vorbă-două?

— Am, tovarășe Comărneanu, cum să nu. Eu zic să mergem la mine, vorbi Mihai, cuprins de curiozitate.

Intrară în ogradă. Natalia, care tocmai ducea în casă ultimul braț de rufe, ieși pe dată, cu două scaune, pe care le așeză lângă un rond cu flori. Se așezară. Stăruia în aer un miros tare de vîzdoage, busuioc și ochiul bouului. Bucuroasă de oaspeți, Natalia aduse două pahare și o sticlă plină. Turnă cu mîna, oleacă tremurînd. Vinul clipoci în pahare mîngîind auzul. Făcea mărgele, semn că era de soi.

— Ai dat mult de pomană, de-ți tremură așa mîna! o zădări Comărneanu, rîzînd gros.

— Ei, și dumneata... bătrînețele. Hai, cinstiți! Am găsit o plească la un român. M-am gîndit că-i bine să fie în casă, acolo.

— Da' dumneata nu cinstești cu noi?

— Lasă, nu-mi purtați grija, am treabă.

Pe ocolite, Comărneanu prinse a-i vorbi lui Mihai despre cele auzite de la Șoimu. Se oprea din cînd în cînd, gusta îndelung din pahar, trăgînd cu coada ochiului la Mihai, apoi continua iar cu glas întrebător și pornit pe dojană. Mihai asculta liniștit. Rupsesse o vîzdoagă portocalie, pufoasă, și acuma îi ciupea frunzulițele fragede. Cele auzite le primea cu atîta seninătate că se mira el singur.

— Eu am gîndit să-ți vorbesc despre cele auzite, pentru că dacă-i așa, atunci se cheamă că greșești, măi băiete, și nu e bine. Noi sîntem oameni, nu alt soi de jivine.

— Bădie Comărneanu, toate-s minciuni, scornituri. A fost o întîmplare că am ajuns în casa mătușii lui Obadă. Ce-s eu de vină?

— Știu eu? Trebuie să te cred și pe tine. Dar poate că te-ai aprins așa, pe negîndite. De, dragoste veche... Nu se uită cu una cu două, vorbi Comărneanu îngîndurat, săltînd din nou paharul.

— Că s-a aprins ceva în mine, asta-i adevărat. Dar altceva. Întîmplarea aceasta a stîrnit în mine ceva care mocnea mai de mult. Am de lichidat niște socoteli vechi cu domnii aceștia care m-au stors ca pe o rufă udă, care m-au trimis cu pușca în mîna acolo unde n-am dorit și care și acuma mai încearcă să-și mai facă mendrele pe spinarea noastră.

— Nu e rău ce gîndești, dar toate trebuie făcute cu socoteală, fără patimă.

— Fără patimă? Aici greșești, bădie Comărneanu, greșești amarnic. Ba cu patimă am să fac totul de azi înainte. Cu patimă am îndrăgit și am învățat meseria de fierar și tot cu patimă am s-o învăț și pe asta nouă. Chiar de ași ști că mă usuc în picioare și tot am să învăț. Am să învăț să-i dibuiesc pe toți netrebnicii care încearcă să ne pună bețe în roate, care fură ca în codru.

— Vezi cum te aprinzi? Asta e o dovadă că și în cazul nostru te-ai aprins la fel și ai greșit. Ai văzut tabloul acela, și gata supărarea. Poate că femeia era în regulă cu dările. După cîte știu eu, legea trebuie respectată.

— Dă-l dracului de tablou. Cum l-am văzut, așa l-am și uitat. Totul a fost pus la cale după aceea. Toți hoții aceștia mai au încă legături cu alți hoți cari încă nu au fost dibuiți, care lucrează alături de noi. Se acoperă unul pe altul, toți se plîng că viața e grea, privindu-și ceasurile de aur de la mîna și degetele încărcate de inele, gîndindu-se că trebuie să le vîndă. Ne urăsc de moarte. Bîrfesc cartelele, cînd mîinile lor pipăie stofele costumelor ce nu mai încap în dulapuri. Tună și fulgeră cînd nu le ajunge săpunul ca să spele zecile de duzini de cămăși, cearceafuri, pijamale. Asta e realitatea.

Cele spuse de Mihai stîrniră în sufletul lui Comărneanu amintiri dure-roase. Îi cunoștea și el destul de bine, pe acești domni. Cine alții decît ei îi amăriseră patruzeci și mai bine de ani din viață? În sinea lui îi dădea dreptate lui Mihai. Totuși, adăugă:

— M-ai convins de dreptatea ta, dar bagă bine de seamă ce faci. Tocmai pentru că ai de-aface cu asemenea oameni, chibzuiește bine fiecare pas, căci altfel te pot da de pămînt.

— Să-ncerce! Vor mai încerca, știu eu. Eh! trebuie să-nvăț, să-nvăț, să-nvăț...

— Așa e, măi băiete, fără învățătură nu valorezi, vorba ceia, nici cât o ceapă degerată.

Se înoptase bine. Pe la ferestrele caselor începură a pîlpîi luminile slabe ale lămpilor. Comărneanu se ridică greoi de pe scaun, cuprinzîndu-și șalele între palme și lăsîndu-se oleacă pe spate.

— Se cunoaște că nu mai sînt tînăr, îmi amortesc ciolanele. Ia să mergem pe la casele noastre. Iar sare nevastă-mea cu gura că s-a răcit mîncarea, iar cu nu mai termin cu taifasul.

Mihai intră în casă și mîncă cu poftă. La urmă, se desfătă cu o farfurie plină de colțunași fierbinți, umpluți cu brînză de vacă. Colțunașii, ca și strudelul cu mere ori cu nucă erau specialitatea Nataliei. Dar de fiecare dată cînd făcea asemenea bunătăți, vorbea parcă desvinovățindu-se:

— Nu-i cine știe ce. Ia, acolo o mîncare, să ție de saț. Era însă convinsă că tot ce face ea e bun și gustos.

Terminînd de mîncat, Mihai își aprinse o țigară și se apucă să răsfoiască o carte, dar gîndurile îi fugeau în altă parte. Discuția cu Comărneanu îi stăruia limpede în minte. Vrasăzică, tot așa cum gîndise el se întîmplase. Mătușa alergase la nepot plîngîndu-se, cerîndu-i un sfat. Desigur că de față fusese și Valentina. Dan trecuse pe la Alecu, cu care de bună seamă era prieten. Pe urmă, Valentina îi spusese lui Șoimu. Dar de ce? Ținea ea atît de mult la mătușa lui Dan? Și Șoimu de ce se plînsese lui Comărneanu? Ca să audă cartierul; să-l arate cu degetul; să spuie toți că el vrea să strice casele oamenilor. În păienjenishul acesta se descurca greu. Uite ce griji trebuie el să aibă pe cap cînd are atîtea de învățat. Dar stai, că toate acestea erau strîns legate de munca lui. Multe se mai întîmplă pe lumea asta. Valentina ar fi trebuit să-i fie nevastă, și uite cum s-au răsucit lucrurile. Cine ar mai fi crezut una ca asta? Mîine-poimîine te pomenești că chiar pe ea va trebui s-o tragă la răspundere pentru cine știe ce. Cînd, de fapt, ea ar trebui să tragă pe alții.

Simți o durere puternică în inimă. Chipul Valentinei îi apăru înaintea ochilor în fel și chip: acasă, la poartă; în casă, pieptănîndu-și părul, ori încingîndu-și cordonul peste mijlocul subțire. Cu cîtă căldură se uitase la el cînd venise să-l viziteze după întoarcerea lui din prizonierat; uite-o în poarta fabricii așteptîndu-l nerăbdătoare. Mihai se încruntă, vede afuri situl de tablou pe masa mătușii lui Dan. Fata asta care trebuia să fie nevasta-lui, în casa unei foste exploatoare, care înfometase ani de-a rîndul fete ca și ea, ce-și scui-pau plămînii trudind la cele douăsprezece războaie. Cine a dus-o acolo? De ce s-a dus? Poate a dorit ca să trăiască bine, cînd cei din cartier înotau în glod și se uscau de foame și de frig. Cine știe? Mihai clătină capul. Nu se poate. A nenorocit-o taică-su. Asta e sigur! Oftă. Își trecu peste frunte, cu putere, degetul arătător. Îl durea capul. Vorbi destul de tare: „N-a gîndit nici cât o găină!“ Întoarse repede capul să vadă dacă l-a auzit maică-sa. Natalia dormea. Se miră cum de se culcase fără ca el să simtă. Era aproape zece. Se frămîntase cu gîndurile, mai bine de o oră. De odată tresări. Ce-ar fi dacă ar aștepta-o pe Tinca la poarta fabricii? Peste o jumătate de oră trebuia să iasă din schimb. Nu mai făcuse niciodată lucrul acesta. De bună seamă că Tinca se va bucura. Își luă șapca, suflă ușor în lămpă, apoi, deschizînd și închizînd cu băgare de seamă ușa porni cu pași mari spre fabrică, fluierînd.

De trei seri, Mihai se ducea acasă la Vizitiu. Bătrînul funcționar își luase în serios sarcina de „preparator“. Pînă noaptea tîrziu stăteau amîndoi aplecați asupra a fel și fel de regulamente, discutînd cu aprindere. Vizitiu era mîndru că „elevul“ lui prinde repede. Poate că Vizitiu n-ar fi ajuns „preparator“ și Mihai „elev“ sînguincios dacă nu se întîmpla ce se întîmplase. Pe neașteptate, cu trei zile în urmă, Alecu îi comunicase lui Mihai că va trece cu munca în alt sector, și anume în sectorul socialist. Trebuia acum să controleze cîteva întreprinderi. Aici munca era mai grea. Era nevoie de o experiență mai îndelungată. Era nevoie de „carte mai multă“, cum spunea Vizitiu. La început, Mihai se mîhnise peste măsură. Dacă în ultima vreme munca începuse să se lipească de el ca lutul de perete, aceasta era și din cauză că i se ivise ocazia să facă dreptate acolo unde era nevoie, să-i scoată de urechi pe șperțari și mituitori. În sectorul socialist ce-avea de făcut? După socoteala lui, acolo treaba mergea ca pe roate, că doar de aceea era sector socialist. Vizitiu însă rîse cînd îi cunoscuseră frămîntarea, clătînd din cap:

— Să nu te plîngi de lipsă de muncă niciodată, tovarășe. În sectorul acesta nu numai că n-ai să stai degeaba, dar vei avea atîtea probleme de rezolvat, că n-ai să știi unde îți stă capul. Eumă mir că te-au repartizat în această muncă. Se vede treaba că prea erai o suliță în coasta „conului Alecu“. Te-a lucrat. Ce și-o fi zis: „Lasă, că-l potcovesc eu. Îi tai eu din aripi. Prea a început să-și bage nasul peste tot.“ Și te-a potcovit. Te-a trimis unde e mai greu, ca să-ți iei lumea în cap. Să te întorci la ciocanul tău pe care-l îndrăgești atîta de mult, după cum îmi spuneai mai dăunăzi.

În seara aceasta, Vizitiu îl „prepara“ în continuare pentru noua muncă. Mihai era bucuros. Îl îndrăgise nespus de mult pe Vizitiu, văzînd strădania lui de a se face înțeleș. Îl vedea cît era de obosit; cum se tot freca la ochi, căscînd din cînd în cînd. Încercă să plece, dar bătrînul nu-l lăsă nici în ruptul capului, vorbindu-i cînd în glumă, cînd în serios:

— Acu', dacă-ți sînt profesor, ascultă-mă, că de nu, te notez prost.

— Ai să vii obosit, mîine, la serviciu, încercă Mihai să-l convingă.

— Grija asta nu o avea. Tu nu știi că oamenii bătrîni dorm puțin?

Mihai plecă de la Vizitiu tîrziu. Bătrînul îl petrecu pînă la poartă, neconținînd a-l sfătui pe un ton glumeț.

— Din partea mea ai dezlegare. Socotesc că de-acuma te poți descurca cu ușurință și în sectorul acesta „unde totul merge ca pe roate“, cum zici tu. De mîine poți începe. Dacă te poticnești undeva... continuăm „preparatorul“. Vreau să văd și eu ce zamă de „profesor“ sînt.

A doua zi, Mihai păși pe poarta fabricii cu sfială, de parcă făcea lucrul acesta pentru prima dată în viața lui. Altădată, pașii i se îndreptau ori spre construcția fabricii noi, la care lucra, ori către sala războaielor, unde o iarnă întreagă cărase lăzi cu țevi și suluri pline de bumbac. Birourile fabricii erau ținta vizitei lui, totuși pașii îl purtară pînă în preajma construcției noi la care lucrase doi ani. O cercetă îndelung cu privirea, pînă la acoperiș, numărînd în gînd planșeurile de beton. Dantelăria de fier ce fusese mîngîiată de mîinile lui nu se vedea, dar Mihai o deslușea înțepenită pentru vecie în cremenea betonului. O ușă deschisă de careva făcu să-i ajungă mai puternic în urechi cîntecul monoton al ringurilor. O femeie în vîrstă, legată la cap cu o basma albastră de sub care ieșeau cîteva șuvițe de păr sure, se opri lîngă el, privi și ea cîteva clipe clădirea mare, apoi i se adresă:

— Aşa-i că e frumos? Noi am clădit-o, după 23 August. Ar fi bine s-o vizitezi şi pe dinăuntru. Ai ce vedea. Farmacie, nu alta.

Femeia plecă nemai-aşteptînd răspunsul. Mihai o urmări îndelung cu privirea. În urechi îi stăruiau încă cuvintele: „Noi am clădit-o după 23 August“. Se răsuci brusc, îndreptîndu-se spre birouri. O funcţionară îl întâmpină binevoitoare.

— Cu cine aveţi treabă dumneavoastră?

— Sînt de la secţia Financiară...

— A! Probabil în control. Atunci vorbiţi cu tovarăşul contabil şef... Uşa din stînga. Scribe pe ea...

Bătu în uşa indicată, i se răspunse şi intră. Se trezi faţă în faţă cu Dan Obadă. Acesta stătea la un birou masiv de stejar, cu un dosar dinainte. O clipă se măsurară în tăcere, fiecare cu gîndurile lui. Apoi, Dan zîmbi forţat, se ridică de pe scaun şi veni în întâmpinarea lui Mihai, care rămăsese în mijlocul camerei, stingherit.

— Ce surpriză! Tovarăşul Vechiu... vorbi Dan, întinzîndu-i mîna. Ia loc şi fii bine venit. Cu ce te pot servi?

Prins cu treburi, Mihai uitase că Obadă e contabil şef la fabrică. Nici prin gînd nu-i trecuse că se va întîlni cu el într-o asemenea împrejurare. Îi strînse mîna mai mult în silă, apoi luînd loc pe un scaun, vorbi liniştit:

— Aş vrea să verific puţin scriptele contabile. Cele noi şi cele mai vechi. Am să stau cîteva zile.

— Cu plăcere, tovarăşe Vechiu, cu plăcere... Am să vă pun la dispoziţie un funcţionar-doi, să vă dea lămuririle necesare. Ca să vezi cum e viaţa. Acum doi ani, mi se pare că lucrai aici în fabrică... da, pe la războaie, dacă nu mă înşel, şi acuma, vii în control. Foarte interesant.

Mihai simţi în vorbele lui Dan o uşoară ironie cu privire la munca de hamal din fabrică. Vorbi rece, completînd cuvintele pe care contabilul le ocolise cu intenţie.

— Da, am cărat lăzi pe vremea aceea...

Dan chemă un functionar, îi dădu cîteva dispoziţiuni, apoi Mihai trecu în altă cameră. În urma lui, contabilul rămase cîteva clipe pe gînduri, strivi nervos o ţigară în scrumieră, apoi puse mîna pe telefon şi formă un număr.

— Alo! Aici e Obadă. Tu eşti, Alecule?... Ce dracu'bre, omule! Îmi face impresia că-ţi baţi joc de mine... Cum?... De ce? Păi sigur că amdreptate. Mi-ai trimis jandarmul pe cap. Cum? Da, sigur că da. Cînd îl văd mi se face greaţă... Ei, la naiba! Nu ai găsit altul?... Da, da... Bine, bine... ştiu; nu mi-e frică de toţi analfabeţii, dar totuşi... Lasă, ştiu eu atîta lucru. Se lămureşte el buştean... Bine dragă, la revedere...

O săptămîină întregă, Mihai nu se deslipe de fabrică. Răscoli maldăre de registre, luîndu-şi note. Seara se ducea direct la Vizitiu, cu care stătea de vorbă pînă tîrziu.

Către sfîrşitul săptămînii, veni acasă mai de vreme, îşi înşiră în faţă toate notele şi se apucă să încheie un raport. Cînd termină de scris, simţi cum îi tremură mîinile. Reciti cele scrise; odată, de două ori. Verifică din nou notele cu atenţie, punîndu-le în ordine. Era clar. Neregulile ieşeau la iveală, ca pietrele pe fundul unei ape limpezi de munte. Aşeză raportul în dosarul cu scoarţe groase ce-l purta în loc de servietă, strînse celelalte hîrtii, aprinse o ţigară, apoi privi din nou raportul şi-l citi. A doua zi, urma să-l predea şefului secţiei. Trebuia să fie exact, fără nici o eroare. Literele începură să-i joace înaintea ochilor. Dacă era o greşală, undeva? Încă

nu se bizuia destul de bine pe cunoștințele căpătate. Pe neașteptate luă raportul, îl împături și, ieșind repede din casă, se îndreptă către locuința lui Vizitiu, cu toate că era destul de târziu.

Acesta îl întâmpină, cuprins de mirare. Tocmai se pregătea de culcare.

— Ce e, tovarășe Vechiu, ce s-a întâmplat?

— Nu te supăra... Tot m-ai ajutat atât... citește și raportul acesta...

Dă-ți cu părerea.

Vizitiu își trase un scaun mai la îndemână și începu să citească. Din când în când, ridica sprâncenele a mirare, apoi se încrunta. Mihai îi urmărea mișcările cu sufletul la gură.

— Ai controlat bine, ai verificat? Întrebă Vizitiu după ce termină de citit...

— De mai multe ori.

— Mda... marfă îndreptată la negru. Bănișorii ăștia îs mâncați de mult. A înregistrat bumbac mai puțin și ce s-a ținut în plus a intrat pe mîna speculanților... E un caz grav. Hm! Cred că e clar. Dacă spui că ai verificat așa cum te-am învățat, e clar. Bine, tovarășe. Se vede că nu te-am „preparat” degeaba. Înainteză-l. Dar să știi că lupta e deabia începută. Operațiile sînt făcute cu cap; se pricepe potlogarul.

Mihai înțelese că Vizitiu se referă la Dan Obadă. În minte îi veni întîmplarea cu mătușa lui Dan. Cine știe ce încurcătură mai iese. Întrebă cu strîngere de inimă:

— Poate dovede cineva că e o eroare?

— Contabilul nu poate. Asta-i lucru sigur. Oricît ar suci-o și ar învîrți-o. Alții însă, ce stau mai sus ca el, ar putea... Ce nu se poate pe lumea asta... Acuma însă o să fie mai greu. În alte vremuri, altul în locul tău care ar fi făcut verificarea, citea raportul întîi contabilului, așa, între patru ochi. Apoi îl rupea în bucățele și peste cîteva zile intra într-un magazin de unde ieșea cu cîteva pachete respectabile, pline cu pînzeturi din cele mai fine. Bineînțeles, fără să plătească.

Mihai plecă de la Vizitiu încurajat și încrezător în puterile lui. Era pregătit să se bată rupînd cu dinții, dacă ar fi fost nevoie. A doua zi, depuse raportul pe masa șefului secției.

Trecu o zi, apoi încă una. Zile ca acestea Mihai nu mai trăise. Nu-și găsea locul. De cîteva ori, voi să se ducă la șef și să-l întrebe, dar Vizitiu îl oprise:

— Ai răbdare. Nu te pripi. Vezi-ți de treabă și mai așteaptă. Nu avea nici o grijă, că arc să te cheme. Se vede treaba că ai pus oamenii în încurcătură. Și pe urmă s-ar putea să ai destul de des asemenea cazuri. Dacă pentru fiecare te vei perpelii așa, unde ajungi?

Între acestea, în una din seri, Dan se întîlni cu Alecu la o grădină de vară din centrul orașului. Comandară vin, apoi cîte o friptură. Alecu îi telefonase, fixîndu-i întîlnire pentru a-i comunica o veste nu tocmai plăcută. Acuma slăbănogul gusta tacticos din vin, privindu-l pe Dan cu ochi șireți. Îl tot întreba cum îi merg treburile, cum se împacă cu viața și cîte altele. Dan îi întrerupse nerăbdător:

— Hai, nu mă mai fierbe. Ce aveai să-mi spui. Mi-ai stricat o combinație cu niște cunoscători.

Alecu bătu darabana pe masă, cu degetele îmbelciugate în inele, pîrînd că nu se grăbește deloc. Se vedea că anume căuta să ațîțe curiozitatea contabilului. Într-un târziu, după ce goli cîteva pahare, vorbi, trăgînd cu coada ochiului la Obadă:

— Dragul meu, e lată... Omul de cartier al nevastei tale, domnul Vechiu, ți-a trîntit un raport de toată frumusețea.

Dan, care tocmai atunci ducea paharul la gură, opri mîna brusc. La orice veste se aștepta, numai la așa ceva nu. Nici o clipă nu se gîndise că Vechiu ar putea descoperi ceva în scripte. Vestea îl făcu să se învinețească la față. Puse paharul pe masă, căutînd să fie calm.

— Glumești, dragă Alecule. Unul ca ăsta citește în registre ca mîța în calendar.

— La început nu mi-a venit nici mie a crede. Am citit raportul de cîteva ori. Nici tu singur nu l-ai fi întocmit mai bine. Totul e ca la carte, în afară de greșelile ortografice, încercă să glumească Alecu.

— Unde-i raportul, e la tine?, întrebă Obadă ducînd mîna la nodul cravatei — ca să și-l mai slăbească.

— Ași, e la șef. M-a chemat și l-am citit împreună.

— Voi mi l-ați trimis pe cap! izbucni Dan, scăpînd printre dinți o sudurătură cumplită.

— Sînt și eu nedumerit. Cum de a putut să se descurce. Dracu'să mă ieie dacă mai înțeleg ceva.

— Ce spune Săvulescu, întrebă Dan, cuprinzîndu-și fruntea cu palma.

Alecu urmărea toată frămîntarea contabilului și parcă se bucura văzîndu-l cuprins de panică. Se lăsă pe speteaza scaunului, băgîndu-și degetul mare al mîinii drepte sub reverul hainei.

— Strînge-mi mîna și pupă-mă, dragă Dane. Dacă nu eram eu... He, he, tot Alecu, săracu. Se ciocăni cu degetul în frunte. În cazuri de acestea trebuie să ai cap, nu glumă. Dar ce nu fac eu pentru prieteni?!

— Vrasăzică s-a aranjat! răsuflă oarecum ușurat contabilul.

— Chiar definitiv n-ai putea zice, dar e în curs. Se aplecă peste masă ca să fie mai aproape de Dan. — O să iasă pe cînte. Am înnodat două fire care se potrivesc de minunc. Cred că mă înțelegi... Cazul cu mătușă-ta și acuma cazul tău. Deci, ură personală, lucrătură. Ce zici de așa imaginație! Lasă, că și mătușă-ta e o matracucă... Cred că acuma se duce ciocănarul de-a berbelea-cul, cum te vād și cum mă vezi. Săvulescu s-a prins bine. Am cu grijă să-l dirijez. Cu el se poate lucra ușor, dacă ai și cap. Alecu se ciocăni din nou cu degetul în frunte. — Dar să știi că va mai fi de furcă; ar fi bine să-ți mai prelucrezi nevasta. Să se plîngă și ea în dreapta și în stînga că „ăla“ vrea să-i strice casa. Prinde bine.

Dan duse pumnul la gură și începu să-l muște nervos. Clocotea în el o furie surdă. Știa prea bine că toată țesătura cu ura personală a lui Vechiu e o poveste, dar parcă începea să creadă că e un adevăr. Prea se ținea omul acesta de capul lui. De cînd se însurase cu Valentina, avusese parte numai de zile negre. El contase altceva și acuma toate se întorceau împotriva lui. Alecu îi cerea să o bage în joc și pe nevastă-sa, și el se înțelegea cu ea ca și cîinele cu pisica. Va încerca însă. Îi este nevastă și trebuie să-l asculte. Îl va chema și pe Șoimu. Va vorbi și cu el; se va plînge. Trebuiau întrebuințate toate mijloacele.

Obadă se despărți de Alecu îndreptîndu-se grăbit către casă. Cele aflate de la Alecu îl cam zdruncinaseră, cu toate asigurările și sfaturile primite. Știa el ce operase în registre, mai cu seamă în perioada cînd fabrica fusese naționalizată... Nu se putea dumiri cu nici un chip cum de putuse „hamalul acela“ să dea de rostul unor „operațiuni“ pe care cu mîna lui le făcuse și de care era atît de sigur. Învățase aceste lucruri încă de pe cînd își dădea bacalaureatul, de la un chiu-său, pe care îl ajuta în punerea la punct a celor două rînduri de registre cu care era înșelat fiscal. Îi venea să turbeze

de necaz. Își făcu pe drum un plan. Intră în casă încruntat. Asvîrli pardesiul pe speteza unui scaun, apoi se trînti într-un fotoliu, cuprinzîndu-și capul în palme și rămînînd multă vreme nemișcat.

Valentina îi urmări mișcările în tăcere și cu multă curiozitate. Chiar atunci cînd avuseseră discuții furtunoase nu îl văzuse atît de frămîntat. Întotdeauna manifesta o atitudine de nepăsare, parcă de ironie, adesea chiar zîmbind superior, plin de importanță.

— Ce ți s-a întîmplat? Te doare ceva? îl întrebă cu voce moale, Valentina.

Dan lăsă răspunsul să întîrzie, aprinzîndu-și mai întîi o țigară. Se sculă și începu să măsoare camera cu pași mari. Într-un tîrziu vorbi, oprindu-se brusc din mers:

— Vom ajunge să trăim numai din leafa ta. Am să ajung să mă întrețină nevasta. Nu mai pot să-mi exercit în liniște meseria. Nu mai am dreptul la nimic, la nimic...

— Nu-nțeleg... Cine nu-ți dă voie? Despre ce este vorba? vorbi Valentina făcînd ochii mari.

— Cine? Să-i mulțumești *ăluia* care sapă în viața noastră, care caută să se răzbune. Care turbă de ciudă, văzîndu-te că trăiești mai bine ca alții. Domnului Vechiu să-i mulțumești.

Valentina se lăsă moale pe un scaun, cu mîinile în poale. Iarăși povestea cu Mihai. Încă nu se terminase. Simți cum începe să-i tremure tot corpul. În ultima vreme, nervii începuseră să o chinuie îngrozitor. La fabrică, cînd se rupeau firele, degetele nu o mai ajutau la înnodat ca altădată. Era cu gîndurile mereu aiurea. Făcea greșeli la fiecare pas. Noaptea, somnul nu se mai lipea de ea decît spre ziuă. Vru să mai întrebe ceva, dar nu avea putere.

Văzînd-o că tace, Dan continuă, plimbîndu-se prin cameră.

— Dacă a văzut că nu i-a mers cu mătușa, nemernicul ăsta a venit pe capul meu. Mă urmărește ca pe un dușman. Mi-a făcut raport că sînt în neregulă la fabrică. M-ar vrea în pușcărie, iar pe tine cerșetoare! Cred că ar dori să te vadă cerîndu-i iertare în genunchi. Asta ar vrea. Se răzbună pe tine și pe tatăl tău, pe mama ta, căutînd să mă nenorocească pe mine. Cu ce sînt eu vinovat?

Valentina parcă împietrise. Se uita la bărbatu-său cu ochii ficși, apoi, fără să spună nimic, izbucni în plîns. Nu-și dădea seama de ce plînge. Pentru că era Dan necăjit? Pentru că Mihai căuta să-i îngreuneze viața? Pentru toată viața ei de pînă acum?

Dan continuă să vorbească, fără să o întrebe de ce plînge.

— Parcă nu avem noi destule supărări. Acum trebuie să le aibă și tatăl tău, care ține atît la tine, care te vrea femeie în rînd cu oamenii. Pe urmă mama ta. Omul acesta vrea să ne compromită pe toți. Îmi vine să înnebunesc, nu alta. Să mă duc în lumea largă...

Auzindu-l pe Dan pomenind de Șoimu, Valentina începu să plîngă și mai tare. Ridică ochii plînși rugători către Dan, vorbind printre sughituri:

— Taci! Te rog taci, că înnebunesc. Ah mamă, de ce m-ai făcut?

— Nu plînge; cu plînsul nu rezolvi nimic. Trebuie să vorbești cu tatăl tău. Să vorbești cu oamenii din cartier. Poate îl domolesc ei pe nebun. În definitiv, ai datoria să limpezești aceste lucruri că, de fapt, cel care trage toate ponoasele sînt eu care, pînă a nu te lua pe tine nu l-am văzut pe acest Vechiu în viața mea.

Valentina sări în picioare ca friptă, uitîndu-se la Dan cu ochi sălbateci. Pieptul îi săltă ca după un urcuș greu. Vorbi aproape țipînd:

— Nu vreau să știu de nimic. Nu am cu nimeni nimic. Nu vreau să știu nici de tata, nici de tata lu'tata. Sînt sătulă pînă în gît de viața asta nenorocită. Își prinse în mînă cîteva șuvițe de păr. Uite, a început să-mi iasă păr alb.

— De ce te enervezi? Mai bine judecă calm.

— Ce să judec? Nu mă ajută mintea. Sînt o proastă, o proastă, o proastă...

În fața secției financiare era un mic părculeț cu cîteva bănci și cîteva copaci tineri. De cîte ori venea dimineața mai de vreme, Mihai se așeza pe una din bănci și citea ziarul. Nu era singurul, mai veneau și alții. Acuma, cînd s-a așezat cineva pe bancă lîngă el, nici nu a întors capul. A citit mai departe, aplecat, cu coatele pe genunchi. Abia într-un tîrziu s-a întors și a tresărit ca și cum ar fi clacsonat în spatele lui o mașină. Alături de el stătea Valentina. Împături ziarul la nimereală, boțindu-l, și-l puse în buzunar. Apoi îngîină stingherit:

— Bună ziua.

Valentina îi răspunse și tăcu.

Ce să facă, gîndi Mihai. Să plece, să o întrebe ceva? Nu-i venea în minte ce. Vorbele Valentinei îl scoaseră din încurcătură.

— Te miri că mă vezi aici. Am venit ca, să te întîlnesc, să-ți vorbesc.

— Mie? De ce? întrebă Mihai, întorcîndu-se mai mult către Valentina.

Fata nu-l privea. Așa cum se uita la ea, din profil, Mihai băgă de seamă că e trasă la față, parcă nedormită. Valentina vorbi, uitîndu-se undeva pe stradă.

— Mihai... ce ai tu cu mine? Ce ai cu viața mea? Ce rău ți-am făcut?

— Nu înțeleg... ridică el din umeri.

Valentina întoarse capul spre el și Mihai îi văzu ochii înotînd în lacrimi. Buza de jos îi tremura ușor.

— Cum nu înțelegi?... Ce ai cu Dan? De ce te încăpățînezi să-mi faci viața amară? Tot ce faci tu este spre nenorocirea mea. Toate se sparg în capul meu, toate.

Mihai înțelese tot. Nu mai avea nevoie de nici un fel de explicație. Lăsă capul în jos, cuprins parcă de oboseală.

Pentru prima dată îi era milă de Valentina. Ce să-i spuie? Cum să-i explice? Vorbi cu voce surdă:

— Cu tine nu am nimic.

— Ești nedrept... te răzbuni. Asta-i sigur...

Mihai se aplecă și culese de pe jos cîteva pietricele pe care începuse să le poarte dintr-o mînă în alta. Apoi le aruncă departe, scuturîndu-și palmele de nisip.

— Poți să crezi ce vrei. Află însă că soțul tău este un om necinstit. A furat și fură banii Statului. Banii mei, ai fetelor de la fabrică, ai celor de pe strada Primăverii, de pe toate străzile. Acum doi ani te-a furat și pe tine. Îl fură și pe tatăl tău. Mihai se înfierbîntă. Înțelegi ce vreau să spun? Acest om îmi este mie și celorca mine, dușman. Întîmplarea face ca să fie soțul tău. Dacă ai fi în locul meu, ai judeca la fel. Crede-mă...

— Nu te cred. Ai ciudă pe mine, pe bărbatul meu. De ce nu vorbești cinstit?

Mihai tăcu iar o bucată de vreme. Nu mai știa ce să spuie. Cum să o facă să înțelegă ceva din munca lui? Poate că ar fi înțeles dacă nu ar fi fost vorba și de ea, de bărbatul ei. Hotărî să mai încerce:

— Valentina... măi Valentina... Uită-te la mine, glăsui Mihai, dureros

Fata ridică privirea obosită. În ochi nu-i mai luceau lacrimi. Se citea doar un licăr ce aducea a întrebare.

— Crede-mă... continuă Mihai, crede-mă ca altădată. Nu sînt omul care să mă supăr de fericirea altuia. De a ta cu atît mai puţin. A fost odată... S-a terminat. Am uitat. Ți-aduci aminte ce mi-ai spus la vie în vara asta: „fiecare doarme așa cum își așterne“. Ce sînt eu vinovat că soțul tău este un om necinstit. Eu îmi fac datoria și de pe drumul acesta nu mă poate clinti nimeni. Dacă sora mea ar fi în locul tău, aş proceda la fel. De m-ași purta altfel m-ar blestema cartierul: poate chiar și mama. Poți să crezi ce vrei. De un lucru însă te rog să fii convinsă: soțul tău e un dușman al oamenilor din mijlocul cărora ei plecat. Poate îl iubești, poate te iubește. Eu nu-l pot iubi. Nici pe el, nici pe altul ca el.

Terminase de vorbit, și Valentina tot se mai uita la el, împietrită. Poate că Mihai arfi avut să mai adauge ceva, dar Valentina se rupse brusc de pe bancă și, fără să spuie un cuvînt, se depărtă, aproape alergînd. Mihai se uită după ea pînă ce o pierdu din vedere printre oameni apoi, ridicîndu-se de pe bancă, porni spre clădirea secției, murmurînd: „Ce să-i fac? Ce pot să-i fac?“

Atît de repede s-au petrecut lucrurile, încît lui Mihai îi era greu să lege faptele unele de altele, să facă un lanț. Nici nu se desmeticise bine după discuția avută cu Valentina, că-i și căzuse alta pe cap. În seara aceasta trebuia să se discute în colectivul de muncă al secției cazul lui. Era așa, și totuși lui nu-i venea a crede. Șeful secției îl chemase din nou, spunîndu-i verde în față:

— Ți s-a atras atenția prima dată și ai fost surd. Ai pus mai presus interesele personale decît cele ale Statului. Faptele dumitale nu sînt demne de un funcționar al Statului care trebuie să fie drept, nepărtinitor.

— E o minciună, o țesătură dușmănoasă, sărise Mihai indignat.

— Dumneata vezi dușmanul acolo unde nu trebuie. Te rog, nu confunda dușmănia personală cu lupta de clasă și să nu mă faci pe mine mincinos, se înfuriase șeful secției, făcîndu-se verde la față. — Noi, conducerea secției, am analizat cazul și am anunțat și Comitetul Provizoriu de faptele dumitale. Am anunțat și organizația de bază care îți va analiza munca dumitale de membru de partid.

Peste cîteva ceasuri, furios peste măsură și zăpăcit, Mihai dădu buzna în birou la Pîslaru. Acesta îl întîmpină zîbind peste mustață. Faptul acesta îl descumpăni pe Mihai, înmuindu-l dintr-o dată.

— Ce este, ce s-a întîmplat, de ești așa înăcrit? Te pomenești că te-a cuprins iară dorul de ciocan...Bine că ai venit. Aveam și eu de gînd să te chem. Șezi colea pe scaun și să stăm de vorbă așa cum mai stăteam noi cîndva, prietenește, după ce lăsam lucrul.

Pîslaru era la curent cu toate întîmplările. Stătuse la început și el pe gînduri, dar nu voisesă creadă nimic nici în ruptul capului. Îl cunoștea bine pe Mihai. Lăsase lucrurile să se desfășoare normal. Pînă la urmă era convins că totul avea să se lămurească. Rămăsese în picioare lîngă Mihai, vorbindu-i cu glas domol.

— Ia să-mi vorbești acum cinstit, deschis, așa cum te știu. Ori e laie, ori bălaie. Îți faci slujba cinstit, ori îți fluieră mintea după alte năzdrăvănii. Cum de te-ai aprins așa în ultima vreme. La început te fereai de munca asta ca de rîie. Hai, spune.

— Tovarășe Pîslaru, mă crezi pe mine în stare de asemenea lucruri?

— De, știu eu, măi băiete. Oamenii au o grămadă de metehne. Cînd

nici tu nu te aștepți, iese cîte una la iveală. Poate că suferi și tu de asemenea metehne. E destul de greu să citești în sufletul omului. Dar să lăsăm asta. Tu răspunde la ce te-am întrebat.

Mihai se sculă în picioare, stînd drept, neclintit, cu pumnii strînși.

— Ce să răspund? Sufletul lor de bandiți... N-am nimic cu fata lui Șoimu. Nu zic că nu mă doare inima văzînd-o nenorocită. Sînt și eu om și-mi dau seama. Dar asta-i altceva. În celelalte probleme am procedat după lege, fără să mă gîndesc la nici o Valentină. Tovarășe Pîslaru, aici e lucrătura. Nu au dispărut încă hoții și dușmanii. Vor să mă scoată? Să încerce, că am să le rup beregata. Știu că mă privesc ca pe un incult, ca pe un jandarm pus să-i păzească. „Un analfabet“, așa murmură în batjocură, mulți. Le stau ca un gunoi în ochi. Ei bine, am să le arăt eu „analfabet“. Dacă nu le-o plăcea, să nu-mi spuie Vechiu, ci cuțu.

— După cît văd eu, n-ai mai vrea să pleci din munca asta. Te-a prins în mreje, așa cum te prinde dragostea. Bine, băiete. Să știi că mă bucur. Foarte bine, să muncești sănătos. Dar calm, calm, băiete.

— Bine, tovarășe Pîslaru, dar în seara aceasta mă discută în ședința colectivului secției.

— Știu. Și ce-i cu asta? Ți-i frică de colectiv? Să spui acolo ce ai pe suflet. Pîna la urmă se limpezesc lucrurile. Cu ocazia asta mai învață și alții cîte ceva.

După plecarea lui Mihai, Pîslaru puse mîna pe telefon.

— Tu ești, Iordane? Cunoști cazul lui Vechiu? Bine. Te rog să te ocupi mai îndeaproape de problema asta. Vezi că au în seara asta o discuție. Așa, da. Văd că ești la curent. Foarte bine. Bănuiesc că la mijloc e o potlogărie. Trebuie cercetat mai în adîncime.

11

Pe strada Primăverii viața își urma cursul fără să-i pese de ce i se întîmpla lui Mihai ori altora ca el. Poate că mai erau și alții care dădeau piept cu greutățile, după cum erau și din aceia cărora bucuriile le păseau pragul. Cine le mai poate ști chiar pe toate? De multe ori omul nu-și desvăluie nimănui nici necazurile, nici bucuriile. Mai cu seamă necazurile. Așa e omul. Trebuie să-i citești în suflet, să-l cercetezi și pe dinăuntru, și pe dinafară, altfel se cheamă că nu-l cunoști. Oamenii de pe strada Primăverii vorbeau acum ceva mai puțin despre necazuri, cu toate că încă mai erau destule. Le bătea bucuria la ușa și acest lucru îi făcea pe toți să fie veseli, primitori, prietenoși.

Strada crescuse pietruită, ca din apă. Încă în seara aceasta, trebuia să fie terminată. O parte din pietrări înaintau din susul străzii, altă parte din josul ei. Acum se apropiaseră unii de alții atît de mult, încît schimbau vorbe între ei, ori se întrajutorau cînd era nevoie. Cei cu casele prin preajmă lăsară orice treabă și se adunară ciotcă în jurul pietrarilor. Urmăreau cu ochii fiecare piatră așezată și bătută cu ciocanul, de parcă i-ar fi cîntărit greutatea. Cînd vedeau că piatra din apropiere se împuțina, alergau cu toții la grămezi aducînd cuburile cît mai aproape.

Comărneanu, Crețu, amîndoi cu nevestele, Natalia, Larga, și alții din vecini veniseră și ei cu toate că împlinirea străzii nu se făcea în dreptul caselor lor. Se adunase atîta lume, de-ai fi crezut că s-a întîmplat cine știe ce mare lucru. Pe vremuri, numai cînd era vre-o bătaie, cînd se spintecau cîte doi cu cuțitele, se mai aduna atîta ciopor de lume.

Largăi, ca cea mai guralivă, nu-i mai tăcea gura. Melița în dreapta și în stînga, atot-știutoare:

— Am auzit, dragă, că pune și tramvai!

— Vezi-ți de treabă, femeie; dac-ar fi avut de gînd, îl punca de la început. Ce vrei, să desfacă strada din nou? rise careva.

— Așa-i omul...cînd începe a vrea, apoi să te ții. Nu-l mulțumești nici cu țara cît e ea de mare, vorbi tărăgănat altă femeie.

— Iaca, nu tăcu Larga, am spus și eu o vorbă și gata cu gura pe mine. A pune, n-a pune, pentru mine-i tot una, că-s cu-n picior în groapă. Dar poate tot pune. Cîte nu se fac acuma...

Crețu începu a rîde zgomotos, clătînîndu-se din tot trupul.

— Măi, ce ți-i și cu femeile... Nu le stă gura cît e ziulica de mare. Altele vorbesc chiar și noaptea prin somn, ca să nu piardă cumva vremea. De-o pildă, nevastă-mea...

Crețu îi făcu cu ochiul lui Comărneanu.

— Ptiu! la bătrînețe ai ajuns mincinos. De unde știi tu că vorbesc noaptea, moșnege, cînd pînă dimineața nici nu te-ntorci măcar? Poate cineva să taie și lemne la capul tău, sări cu gura nevasta lui Crețu, fără să se supere; îl știa șugubăț.

Toți cei de față începură a rîde. Oamenii erau veseli. Nu s-ar fi supărat nimenea pentru nimica în lume. Vorbele cuiva îi făcură deodată pe toți să amuțească:

— Mai au un rînd... Ultimul rînd și gata-i strada noastră.

Toate privirile se îndreptaseră cu înfrigurare către mîinile pietrarilor. Nu se auzeau decît loviturile ciocanelor în cuburile de piatră. Ochii începură să numere: Una... două... zece... cincisprezece... treizeci...

— Gata! șopti încet cineva, de parcă s-ar fi aflat în biserică.

Pietrarii presărară nisip printre ultimele pietre apoi se ridicară în picioare, îndreptîndu-și șalele întepenite.

— Să o stăpînim sănătoși, sparse liniștea o voce groasă, cunoscută tuturor.

Toți întoarseră capetele și îl recunoscură pe dulgher.

— Tovarășul Pîslaru!

— Bădia Vasile!

— Să trăiești, nene Pîslarule!

Mîinile începură să se împreune bărbătește cu scuturăături sdravene. Nu se prea știa cine vorbește și ce anume. Natalia se îmbrățișă cu nevasta lui Comărneanu.

— Ai venit la stradă de-a gata, bre, Vasile, glumi Comărneanu, dar pe loc deveni serios. — Iaca, am făcut-o și pe asta. Ca om ce conduci, pot spune că ți-ai făcut și tu datoria. E ca un fel de mîndrie.

Pîslaru privi în lungul străzii.

— Toți ne-am făcut datoria... Adică e mai bine să zicem că am început să ne facem datoria. Cîte mai avem de făcut, cîte!...

— Tovarășe Pîslaru, să mulțumești partidului din partea noastră... să-i spui că-i mulțumim din tot sufletul, strigă Crețu.

— E bine să-i mulțumim partidului. La rîndul lui, el ne mulțumește tuturor cînd îi urmăim învățătura.

În toiul acestui moment nemaîntîlnit, se nimeri să vină și Mihai. Văzu de departe cioporul de oameni și, neștiind despre ce-i vorba, grăbi pasul. Intră între oameni, dar la început nu-l băgă nimeni în seamă, atît erau de adînciți în sporovăiala lor. Pe deasupra, prinsese a se lăsa și întu-

nericul. Primul care îl zări fu Comărneanu. Veni spre el și, cuprinzându-i umerii cu mîna, începu a-i vorbi cu glas gros, domol:

— Măi, Mihăiță...măi băiete, măi, nu știu dacă mă înțelegi, dar tare mai sînt bucuros. Cred că și bucuria ta nu-i de lepădat, dar a mea, a femeii mele, a Nataliei, a noastră, a celor ce avem de încă două ori anii tăi, e mult mai mare. Mult amar am mai tras cu strada asta. O viață de om, dacă o mai pot numi așa. Eh! oftă Comărneanu. Cîtă putere stă în oameni atunci cînd sînt slobozi și stăpîni pe viață, cînd puterea e în mîna lor. Cercetă cu ochii adunătura de oameni, căutînd ceva, apoi continuă: — Păcat că nu-s și fetele aicea. Mult au mai chinuit, săracele. Ei, ce te mai toc și eu la cap, de parcă tu ai fi orb, venit de pe altă lume...

Alătura de ei stătea nevasta lui Comărneanu. Asculta tăcută vorbele, privind undeva, departe... Poate înapoi spre tinerețea ei; poate înainte spre viitorul fetelor.

Dînd ochii cu Mihai, dulgherul îl întrebă tare, rîzînd:

— Ei, cum a fost?— Cum ai dat piept cu colectivul?

— Eu, n-am mai dat piept... Au dat alții de i-a luat dracu'!

— Vezi, măi băiete, vezi?... Să ai totdeauna încredere în colectiv. De unul singur e greu să răzbești. Nici nu poți, oricît te-ai strădui... Uite și la strada asta. S-ar părea că a făcut-o Comitetul Provizoriu... Așa s-ar părea. Dar nu-i adevărat. A făcut-o întreg poporul. Pare o glumă, dar așa este. A făcut-o pentru că a hotărît așa. Și hotărîrea lui e sfîntă.

Un hohot de rîs îi făcu să întoarcă capul. Crețu, înconjurat de cîțiva, vorbea tare, bătînd cu picorul lui de lemn în blocurile de granit:

— Nu rîdeți, că așa fac. Chiar mîne îmi tocmesc picior nou-nouț pe care am să-l încălț cu gheată, în zilele de sărbătoare. Merită! Potcovesc și calul din nou. Totul trebuie înnoit odată cu strada, totul...

Pînă tîrziu, oamenii zăboviră pe la porți cîte doi-trei, uitînd și de oboseala unei zile de muncă, și de foame, și de sete. Discutau cu aprindere ori domol, fiecare după firea lui, manifestîndu-și bucuria ce nu le mai încăpea în suflete.

Mihai stătu și el o bucată de vreme la poartă, alături de Natalia. Nu scoteau nici o vorbă, adînciți în gîndurile lor. Într-un tîrziu, Natalia îl prinse pe Mihai de mînă, vorbindu-i cu glas scăzut:

— Nu ți-i foame, Mihăiță? Hai și-i mînca.

— Mai rămîn, mamă, du-te de te culcă.

— Chiar că mă duc. Am obosit azi, de parcă aș fi tras la coasă.

Rămas singur, Mihai își așeză mai bine coatele pe chinga porții, rămînînd multă vreme nemișcat. Nu-i era foame, nu-i era sete, nici somnul nu-l încerca. Se simțea ușor ca o pană. Era sigur că ar fi stat așa, rezemat de poartă pînă dimineată, fără să simtă nici cea mai mică oboseală. Tot privind în susul străzii, văzu cum la fereastra lui Șoimu se stinge lumina. Suflase cineva în lampă. Pe loc, în gînd, își făcură loc întîmplările din ultimele zile. Stăruia mai proaspăt sedința de la secție. Bine, bine, cum se desfășurase, nu-și mai aducea aminte, dar de un fapt anume, tot își aducea.

Alecui prezentase un referat, ca șef ce-i era. Cerase sancționarea lui Vechiu pentru abuz de putere, pentru călcarea legii și cîte altele.

Cîteva minute, în sală se așternuse o tăcere ca la înmormîntare. În mijlocul acestei tăceri, s-a ridicat Vizitiu. Transpirat și cu părul vîlvoi, începu să vorbească încet, apoi mai tare, și mai tare. A vorbit un ceas încheiat, pomenind toate matrapazlîcurile ce le știa el făcute de fel de fel de funcționari, mai mari sau mai mici, trecuți prin secție ori prezenți. Vorbea neînduplecat, țintuindu-l rece cu privirea de fiecare dată pe cel vizat. Cei

din sală prinseră a se foi, a şușoti. După Vizitiu se ridicară alții, apoi alții. Alecu se cuibărise în scaun, nemai aflându-și locul. Săvulescu — când galben, când vînat — își tampona mereu fruntea cu o batistă mare, vărgată, privind în sală cu disperare, căutînd parcă la careva un cuvînt bun pentru el.

Ședința se transformase pe neașteptate într-o demascare necruțătoare a cîtorva din vechii funcționari; într-o critică aspră la adresa conducerii secției financiare.

Pîna la urmă „cazul Vechiu“, cum îl numea Alecu, fu trecut pe planul al doilea. Se hotărî ca cele consemnate în procesul verbal să fie discutate mai departe la Comitetul Provizoriu, ne mai fiind de competența secției. Cînd ieși din ședință, Vizitiu îi spuse lui Mihai:

— De ani de zile zăceau toate în mine, ca o otravă. Acum m-am răcorit. Mă simt ușurat.

— Ce se va întîmpla cu Obadă? îl întrebese Mihai.

— Ce să i se întîmple? De ce-i scris la lege nu scapă, și nu numai el. Acuma, nu-i mai merge nimănui să se strecoare așa, cu una, cu două.

Mihai stătea mai departe la poartă, deslușind prin întuneric linia dreaptă a străzii proaspăt pietruită. Strada era gata, oamenii bucuroși. Mîine vor pleca la muncă. Va pleca și Comărneanu și Crețu... Chiar dacă va ploua peste ziua ori peste noapte, prea multe griji nu se vor mai ivi. S-a schimbat ceva. S-a schimbat în bine. Și totuși, Mihai simțea că-i lipsește ceva. Voia ceva. Mai trebuia ceva de împlinit. Cum se schimbă viața! Dar parcă oricît s-ar schimba, întotdeauna mai trebuie adăugat ceva. Și chiar dacă nu vrei să adaugi, timpul adaugă singur, nepoftit de nimeni. Așa e viața, cu ocolișurile și ascunzișurile ei. Ce se va întîmpla acuma cu Valentina? Ea nu știe că strada ei, pe care a bătut-o ani de-a rîndul, descultă, în colb, și glod, e gata, e nouă, e alta, după cum și viața începe să devie alta. Poate că Valentina nici n-ar fi în stare să se bucure prea mult. „De, ce să-ți fac, ce pot să-ți fac“, gîndi Mihai.

Pe neașteptate deschise poarta și pași în stradă. Peste puțină vreme Tinca trebuia să iasă din schimb.

Tot în această vreme, Valentina stătea în fața războiului de țesut, urmărind atentă mișcarea firelor. Cînd se rupea cîte unul, tresărea legîndu-l cu degetele tremurînde. Așa lucrase tot timpul, fără să schimbe o vorbă cu tovarășa din dreapta ori din stînga. Între sprîncene îi stăruia, adîncită parcă de cînd lumea, o cută adîncă ce-i dădea o înfățișare de mare preocupare, de maturitate. Plecase de acasă cu un gînd care nu o părăsea nici pentru o clipă: să nu se mai întoarcă. Acuma, aștepta nerăbdătoare zbîrnîitul soneriei pentru a-și duce pînă la capăt gîndul. În casa lui Dan nu mai avea ce căuta. Cu o seară înainte, simțise că de pe ochi i-aridicat cineva o pînză deasă care-i întunecase pînă acum vederea. Simțise o ușurare în tot corpul. Capul i se limpezise. În minte i se imprimaseră, ca pe o placă de patefon, cuvintele lui Dan, urlate cu voce răgușită, de cum intrase în casă însoțit de Alecu:

— Am să-l sugrum... pe toți ar trebui să vă sugrum. Pe tine și pe toți golani din care te tragi, auzi? Începuse să rîdă ca un nebun, întorcîndu-se către Alecu: — Și pe tine... Da, și pe tine care te-ai bătut cu pumnul în piept că aranjezi totul. Ha, ha, vei zbura ca și mine. Ești un tîmpit încrezut, un tîmpit. Își smulsese cravata de la gît, nervos. — Un analfabet să mă joace pe mine pe degete! Pe mine care am cumpărat și vîndut zeci ca el. Află, doamnă, că Mihai al dumitale a ieșit învingător. Grație acestui hamal, din spița căruia te tragi, am să ajung în fața justiției... muritor de

foame! Vei mai avea viață ușoară când îți vei vedea ccafa. S-a dus... Ai să vinzi tot ca să mă ții pe mîncare. Ție are să-ți fie ușor, că o viață întreagă ai fost o calică, dar mie, nu. Dar lasă, că se întoarce ea vremea. Am să-l judec eu pe acest nespălat.

În seara aceea, Valentina nu i-a răspuns nimic. A tăcut, liniștită.

Soneria zbîrni prelung și războaiele se opriră pe rînd. Valentina își scutură basmaua de scame și, mai liniștită ca niciodată, ieși în curtea fabricii odată cu valul gălăgios al celorlalte fete. În curte se întîlni cu Tinca. Aceasta o cuprinse de braț, vorbindu-i încet, după ce o privi cîteva clipe.

— Ce ești așa încruntată, tu? Ai avut bumbac rău?

Valentina nu-i răspunse. Oftă numai, și Tinca, parecî înțelegînd totul prin oftatul ei, nu o mai întrebă nimic. Leșiră în stradă și se opriră. De peste drum, zărimdu-le, veni spre ele Mihai. Schimbară cîteva vorbe fără importanță, apoi dădură mîna să se despartă. Totuși, Valentina porni alături de ei. Tinca o privi mirată, întrebînd-o:

— Nu te duci acasă, Valentina?

— Ba da, răspunse ea calmă, acasă...

Merseră o bucată de vreme tăcuți, adînciți în gîndurile lor. Tăcerea aceasta îi stingherea. Într-o vreme, Valentina se opri, ridică privirea către Mihai, uitîndu-i-se lung în ochi, apoi vorbi răspicat:

— Era necinstit... Ai avut dreptate. Am fost oarbă doi ani de zile. Te rog să mă ierți...

— Și acum ce ai de gînd să faci? o întrebă Mihai, gînditor.

— Acum... Ce pot să fac? Încep viața de la capăt.

Porniră mai departe. Tinca privea pe furiș cînd la Mihai cînd la Valentina. Simțea cum îi bate inima gata să sară de la locul ei.

Tăcuți, ajunseră în dreptul casei lui Șoimu. Se opriră. Valentina întinse mîna către Mihai. Acesta i-o prinse, strîngînd-o cu putere. Valentina privi în lungul străzii și, întorcîndu-se către Tinca, îi întinse și ei mîna, vorbind moale:

— La revedere, Tinca... Ce frumos arată strada noastră!

Apoi se întoarce și, pășind iute, intră în ogradă închizînd poarta încet. Mihai și Tinca porniră mai departe, tăcuți, ținîndu-se de mîna. Ajunși în dreptul caselor lor, se opriră. Fata îl privi lung pe Mihai, oftă și vorbi îngîndurată, cu pauze:

— Mihai... nu știu cum... dar am presimțirea că pierd ceva... c-am pierdut ceva...

Mihai o privi mirat, apoi începînd să rîdă încetișor, îi cuprinse umezii, trăgînd-o aproape de el:

— Noi n-am pierdut nimic, Tinca... Am cîștigat. Totul am cîștigat. Alții au pierdut...

Tinca se lipi de pieptul lui Mihai, cuibărindu-se ca un copil alintat.

Pe luciul blocurilor de granit ale străzii Primăverii, se deslușea clar umbra celor doi care, cu ani în urmă, ar fi unduit în licărul bălților de pe stradă.

CONSTANTIN ADAM

POETUL DIN UMBRĂ

Cum trece-n lume toată slava
Ca și un vis, ca spuma undii,
Se duce-n patru zări ca pleava...
Așa-i: Sic transit gloria mundi.
Orașul doarme. Bate lună.
Eu văd o umbră pe perete
Și-aud deodată-un glas ce sună,
Un glas adînc zicînd: „Mi-e sete!”

Și umbra vine cătră mine,
Împleticindu-se greoaie,
Și pe picioare-abia se ține,
Paltonu-i e muțat de ploaie,
Și mîna-i tremură ca-n febră
Și glasul-i sună sepulcral:
— Eu sînt poetul din tenebre!
Eu sînt poetul genial!

— Maestre, vrei să cînti pe liră
Vreun tîlc adînc, necunoscut?
...Ci el se strîmbă și se miră
Că nu-nțeleg ce el a vrut.
— Maestre, sete ți-e de viață,
De rostul ei măreț, deplin?
...El capu-și clatină cu greață:
— De vin, tovarășe, de vin!

Cînd eu eram poet de vază,
Ședeam cu lunile-n bodegi.
Din seară pînă la amiază
Și pînă-n noapte, mă-nțelegi...
Cu vinul greu, ca untdelemnul,
Aream Parnasu-n buzunar.
Hei, de mi-aș regăsi îndemnul,
Ce versuri v-aș zvîrli în dar!

*Ci lasă-i pe-alții, în poeme
 Să se frământ, îndirjiți.
 Ce-mi pasă mie?! Eu n-am vreme!
 Vreau șpriț, tovarășe, vreau șpriț!
 Ei cred că eu decad... Eroare!
 Și de acord cu dînșii nu-s.
 Cu cât în vin m-afund mai tare,
 Cu-atîta mă ridic mai sus.
 Cînd tocu-mi tremură în mînă
 Și scriu aproape fără sens,
 Eu știu c-atunci o să rămînă
 Poemul meu lunar și dens.
 Și toți conștrații de beție
 Atunci mă proslăvesc în cor,
 Și-mi toarnă-ntîi paharul mie
 Și mă numesc „nemuritor“...*

*La voi, în lumea astalaltă,
 Am încercat să vin cîndva.
 Dar am lăsat-o iute baltă.
 La voi se scrie, nu se bea.
 Dar ce e poezia oare
 Cu recea-i apă de sideș,
 Pe lîngă lumea din pahare,
 Pe lîngă-un abur greu de chef?*

*Nu, pana nu mi-o frînge vinul,
 Ci mi-o ascute într-atît
 Încît îmi port mereu destinul
 Între frumos și-ntre urît.
 Iar rodul multelor libații
 Stă în sertar, de-a fir a păr.
 Peste trei, patru generații
 Voi fi-nșeles într-adevăr!*

*...Și umbra tainic se strecoară
 Pe ușa unei crîșme vechi,
 Iar vocea-i stinsă și amară
 Îmi sună încă în urechi...
 Dar îi răspunde-un De profundis:
 „Perennis humus erit rex...
 Cați vremile apuse, undi-s?
 S-au dus... E-o lege. Dura lex.“*

P R O T E S T

tovarăsei Nina Cassian care semnează
în „Gazeta Literară”: Un fel de cronică
literară

*Citind în tren Gazeta Literară,
La pagina numită „de humor”,
Am întâlnit o cronică bizară
În care e luat peste picior
Un oarecare critic (cică tipic).
Și autoarea, aplicînd formal
Sistemul de numerotare hipic,
Confundă o idee cu un cal.
Pe hipodrom, acolo doar, e cazul
Să poarte caii numărul pe șea.
Dar în literatură schimbă macazul,
Enumerarea nu se face-așa.
Unde-a văzut poeta noastră, Nina,
(Aș vrea să ne răspundă cît mai clar)
Numerotarea asta cu duzina!?
În ce revistă sau în ce ziar?
Eu protestez! În numele-unei bresle
De critici dîrji, subtili și temerari
Ce, penele-agitînd ca niște tesle,
Cioplit-au domul nostru literar.
Eu protestez, căci n-am găsit niciunde
Asemenea formale împărțiri.
Poeta după deget se ascunde
Dar noi ghicim realele-i porniri.
Nu-i prea convine critica, pe semne,
Că nu o laudă în orice zi...
Poeta cu toporul dă, ca-n lemne,
Și, uită că-are-n față oameni vii.
N-a înțeles nimic din stilul critic,
Ci a privit cu-n ochi chiorîș, pedant.
De vrei să fii un spirit analitic,
Să nu uiți că citatu-i important.*

*Citatul! Sfîntă, prea cerească mană,
Fără de el au ce ne-am face noi?
Citatul! ca balsamul e pe rană,
Ca norul ce-n arșiță-aduce ploi!
Din cartea comentată, sau din alta,
Din antici, din contemporani, oricum,
Citatul e ca-ntr-o Sahară, halta
Ce noi puteri îți dă pe lungul drum.
Citatul! Ca o brazdă prin paragini!
Gîndește altul: tu transcrii fidel.
Și astfel umpli pagini după pagini
Rotindu-te ca într-un carusel.*

*Cum de-a uitat poeta de citate?
 Esențialul, cum de l-a pierdut?
 Citatul e ca sarea în bucate!
 În locul ei, așa aș fi-nceput:
 „Recentul op al bardului Cutare
 E un volum destul de încheiat.
 El reprezintă-un pas 'nainte, mare
 Și sănătos... (Urmează un citat).
 Sint versuri, pe trei cicluri împărțite,
 Cu conținutul foarte variat.
 Iar ciclurile-au titluri diferite
 Și teme noi... (Urmează un citat.)
 Poetul cîntă-n ciclurile sale,
 Cu glasul viguros și avîntat,
 Cu versuri, cînd mai iuși, cînd mai domoale,
 După nevoi... (Urmează un citat.)
 Părți negative: nu întotdeauna
 Poetul e la fel de inspirat.
 Ba uneori își neglijează struna
 Și cîntă fals... (Urmează un citat.)
 Sugestii: Sint cuvinte cam vulgare
 Ce nu-și au locul la un consacrat,
 Ca „nătîntol“, „de-abușilea“, „unsoare“,
 Etcetera... (Citat după citat.)“
 Așa se scrie o cronică solidă,
 O cronică pe care te bazezi,
 Nu parodia ta cam insipidă
 În care nu se știe ce vizezi.
 Au nu citit-ai cronici cu toptanu'
 Ce-au apărut în presă an de an
 Semnate Novicov, Crohmălniceanu,
 S. Iosifescu și Tertulian?
 Nu prea citești, tovarășă poetă!
 De-aceea parodia-i fără miez.
 Nu vezi articolele din Gazetă?*

Eu protestez, colega, protestez!

CEVA DESPRE N.B.C.

Unul dintre filozofii cei mai bine plătiți din S.U.A. Dewey, reluînd un refren, odinioară la modă, arăta că la baza pedagogiei americane trebuie să stea adevărul suprem că: „valoarea oricăror teorii și idei este determinată exclusiv de măsura în care ele sînt folositoare și avantajoase în practica vieții”.

Ca o consecință logică a acestui măreț principiu a luat ființă, cu mulți ani în urmă, un vast edificiu cultural menit să contribuie la transformarea negustorilor de bretele în Zarathustra ai timpurilor noastre.

Încă de la naștere, acest templu al înțelepciunii și-a camuflat modest misiunea intitulîndu-se, ca o negare modernă a alfabetului clasic, N.B.C. Pur și simplu N.B.C.!

Nu știți ce reprezintă aceste trei litere? N.B.C. reprezintă pentru radio și televiziune ceea ce reprezintă scaunul electric pentru electricitate și bomba H pentru energia atomică, adică o aplicație științifică sută la sută americană.

Aceste inițiale discrete ascund chipul angelic al celei mai mari societăți americane de radio și televiziune, National Broadcasting Corporation. Scopul unic al acestei societăți este să producă satisfacții: 1) materiale celor care o conduc și 2) intelectuale ascultătorilor, contribuind tot odată în chip fericit la desăvîrșirea educației lor.

Aruncînd o privire la capitolul venituri din bugetul pe anul expirat, se poate constata cu ușurință că N.B.C. reușește să-și realizeze primul obiectiv spre deplina satisfacție a beneficiarilor.

Cît despre cel de al doilea, cei mai în măsură să aprecieze sînt chiar cei în cauză. Aceștia se conving tot mai mult că fără emisiunile N.B.C. ar fi ca niște noi născuți părăsiți în jungla vieții americane.

Dacă „stilul e omul”, după cum spunea un materialist francez, care dintr-o eroare a scăpat de pe lista autorilor combustibili întocmită de Senat, apoi „pedagogia e metoda”.

„The man in the street”*) simte cu cea mai mare acuitate lipsa unui îndreptar eficace în problemele pe care le ridică practica imediată.

De aceea una din principalele metode pentru a-i completa educația constă în lărgirea cunoștințelor lui cu ajutorul sfaturilor practice. Gurile rele ar putea să spună că aceasta se numește reclamă și că ea se plătește

*) Omul simplu

cu dolari grei pentru buzunare largi, dar nimănui nu-i este permis să treacă cu vederea aspectul ei cultural educativ.

De exemplu, după masă unii ignoranți ar putea să-și aprindă o țigară, să mănince un măr, sau cine știe?! chiar să citească o carte, cînd intervine speakerul atotștiutor: „Pentru a vă ușura digestia întrebuințați laxativul MAMBA; cu MAMBA scaunul devine o plăcere!”

Sau dacă soția d-tale este supărată că nu-i ajung banii pentru coșniță și veți avea iar discuții, acelaș Mr. Knowall îi lămurește cauzele și îi dă soluția: „Doamnă, soțul vă este supărat fiindcă sărutările dvs. îi murdăresc epiderma. Folosiți rujul STOP, singurul care nu lasă urme. STOP, secretul fericirii conjugale!”

Atari sfaturi prețioase se dau ascultătorilor de dimineață pînă seara, pe diferite voci și pe diverse melodii, încît oricît de refractar ai fi la învățătură e imposibil ca pînă la urmă să nu-ți rămînă ceva în cap.

Iar dacă totuși există unii îndărătnici, aceștia sînt „sensibilizați” cu ajutorul celor mai noi subtilități psihologice.

Astfel, se poate întîmpla ca fiind invitat la un cunoscut care are televizor, atunci cînd toți cei prezenți sînt așezați în jurul mesei iar conversația lîncezește, să apară pe ecranul aparatului o blondă fermecătoare care arată cu degetul spre tine și îți spune strîmbînd din nas: — „Îți miroase urît din gură! Utilizează Denton și va fi o plăcere pentru oricine să stea de vorbă cu tine!”, sau, un tip spilcuit ca Johnny Ray, care se uită fix la nevastă-ta și-i spune confidențial: „Doamnă, vi s-a scofilcit pieptul. Sutienu Scandal vă redă tinerețea!”

Dar să dăm Cezarului....

Sfaturile utile, cu toate că constituie metoda cea mai larg folosită ($\frac{3}{4}$ din emisiuni) nu sînt singure. În conformitate cu axioma wallstreetiană: „Nu poți face afaceri mari fără a fi om politic și nu poți să fii om politic fără să faci afaceri mari”. N.B.C. are grijă să dea ascultătorilor săi o orientare sigură în problemele politice de actualitate.

Zilnic Mr. Fred Muggs, cimpanzeul minune, comentează prin gesturi situația politică internă și externă pe marginea discursurilor unor politicieni americani proeminenți. Mimica lui este așa de elocventă, chipul lui atît de intelectualizat, încît te întrebi cu drept cuvînt dacă nu cumva tot el este și autorul textului. Ce păcat că „the wise Freddy(*)” nu vorbește, căci ar fi un demn succesor al lui Mc Carthy în comisia de anchetă a Senatului!

Tot atît de sugestive și pline de învățăminte sînt și emisiunile din acelaș ciclu — care ar putea fi intitulat: „Politica S.U.A. în acțiune” — și în care se dau înregistrări din bombardamentele din Coreea, Vietnam sau exploziile bombei H la Eniwetok.

Fără îndoială că în acest vast sistem pedagogic nu putea fi neglijat rolul cultural al literaturii. Auditorilor li se administrează literatură de diferite sorturi și în diferite doze.

Deoarece s-a constatat că literatura clasică nu are nici un fel de valoare educativă, fiind răsufletă, (cum poți să vorbești de pumnale într-o țară în care se utilizează de mult pistolul automat!?) ea se servește rar, exclusiv pentru distracție. Dar și așa, pentru a fi comestibilă, trebuie comprimată la maximum și gătită cu sos yankeu.

*) „Înțeleptul Freddy”

Nu e mult mai plăcut, dacă în loc să moară, Hamlet se căsătorește cu Ofelia și trăiesc fericiți în sînul familiei? Toată lumea e mulțumită, și de altfel aceasta este și versiunea pe care o reprezintă singurul teatru din Washington!

...Dar cum prea bine spune prețuitul pedagog din Saint Louis, William Macgogan: „O bună educație morală e mai însemnată decît cunoașterea gramaticii; educația unui bun cetățean e mai importantă decît priceperea de a prețui operele lui Shakespeare“.

Și de aceea adevărata pregătire a „bunului cetățean“ o face literatura best-sellerelor. Cum s-ar putea măcar compara „Old Will“ cu Mickey Spillane!?

Așa se face că nu apare nici un nou sistem de omucidere, jaf sau siluire fără ca N.B.C. să-i răspîndească pe calea undelor versiunea dramatizată.

Valoarea estetică a acestor „opere“ se măsoară în cadavre. Eficacitatea lor educativă se oglindește în raportul anual al Ministerului Justiției asupra criminalității în S.U.A. Judecînd după cel pe anul expirat („cel mai ridicat procent din istoria S.U.A.“), se pare că „bunii cetățeni“ se înmulțesc ca iepurii. N.B.C. ca și alți răspînditori de educație „ejusdem farinae“, ar avea toate motivele să fie satisfăcut. Dar o adevărată societate americană nu e niciodată mulțumită cu procentele realizate.

Pentru ca marile exemple de justă atitudine civică să fie cît mai generalizate, s-au inițiat emisiuni speciale în care astfel de eșantioane sînt prezentate în carne și oase.

Zilele trecute și-a făcut apariția în fața microfonului una din senzațiile anului, Mrs. Nannie Doss din Tulsa. Ea a povestit pe larg cum și-a ucis cei cinci bărbați în mai puțin de doi ani, stîrnind invidia doamnelor din înalta societate care n-au reușit să se descotorosească pînă acum nici de primul.

După pasionanta ei relatare, iluminatul speaker a conchis:

„Bărbații Nanniei Doss au murit fiindcă nu și-au asigurat viața la Brown.“

.....Și astfel emisiunile N.B.C. sfîrșesc precum au început.

Dispărînd în neant, acolo unde nu se află trabucuri brizante nici farfurii zburătoare, Prea Zdruncinatul Forrestall I a avertizat profetic pe cei de o seamă cu dînsul:

„Cei ce vor face ca mine, ca mine o vor sfîrși...”

A. TOMA

ÎNSEMNĂRI PENTRU UN ARTICOL DIN EXPERIENȚA MEA ÎN DOMENIUL FORMEI LITERARE

Se împlinesc în iarna aceasta 80 ani de la nașterea regretatului nostru poet Alexandru Toma, a cărui lungă și bogată activitate literară a slujit cu credință și devotament lupta clasei muncitoare, constituind un exemplu de combativitate și de artă cetățenească.

Poezii străbătute de un profund lirism, caracterizate printr-un remarcabil patos revoluționar, traduceri, articole sociale sau literare, munca culturalizatoare — sînt roadele neobositei sale activități laborios susținută pînă la sfîrșitul vieții.

În ultimele luni ale vieții sale (iunie-iulie 1954), poetul A. Toma a lucrat la pregătirea unui articol amplu, menit să sintetizeze experiența îndelungatei sale activități literare în ceea ce privește problemele formei poetice. În vederea acestui articol, el și-a făcut un șir de prime însemnări și a pornit la strîngerea unui bogat material concret ilustrativ, pe baza căruia voia să arate ce învățăminte a tras din studierea tezaurului literaturii clasice romîne și universale, a creației populare romînești și a literaturii sovietice, și ce concluzii și soluții ale problemelor formei i-au sugerat propria sa experiență.

Lucrarea începută a fost însă întreruptă de agravarea stării sănătății poetului, care l-a împiedecat să completeze și să unească într-un singur tot aceste note dispartate.

Le publicăm în forma fragmentară în care au fost găsite în manuscrisele rămase de la A. Toma, în convingerea că vor fi de un real folos atît poeților cît și cercetătorilor de artă, într-o problemă atît de delicată și atît de importantă ca aceea a măestriei artistice.

REDACTIA

Împlinesc în curînd 80 de ani. Și deși sufletul meu soarbe mereu puteri noi din minunatul izvor dătător de „tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte” — lupta și munca creatoare a poporului dezrobît și a Partidului — e timpul să mă gîndesc la viitor într-un chip nou. Iar viitorul îl reprezintă generația tînără, aceea căreia îi e dat să ducă și în viața noastră la înfăptuire marea vis al exploataților și asupriților lumii. Mă simt dator să predau în cît mai bună ordine tinerilor mei tovarăși acea moștenire pe care eu, ca și alți lucrători ai cuvîntului, am preluat-o de la miile de meșteri necunoscuți ai creației populare și de la marii noștri înaintași —

clasicii romîni și universali — și pe care și eu am prelucrat-o și am îmbogățit-o după puterile mele în peste șaizeci de ani de activitate pe tărîmul poeziei romînești.

Cum sănătatea nu-mi îngăduie să mă avînt într-o vastă lucrare multilaterală, mi-am pus întrebarea: ce să aleg din multele întrebări la care caută răspuns tinerii noștri poeți, — care este problema vitală pentru poezia realist-socialistă, în care experiența mea le poate fi de mai grabnic folos?

Socot că nu greșesc apreciind că o asemenea problemă este aceea a formei artistice, a procedeele tehnice, parte integrantă a marii probleme a măestriei. De la primii

pași literari am avut norocul să pornesc, sub influența mișcării muncitorești, cu o justă concepție asupra lumii și a vieții, concepție pe care, în ultimele două decenii, Partidul clasei muncitoare m-a ajutat să mi-o limpezesc, să mi-o lărgesc și s-o fac să rodească în stihuri. Acesta a fost factorul hotărîtor în determinarea atitudinii mele atît față de *ce* (tematica), cît și față de *cum* (forma artistică), dîndu-mi puțința să țin- piept asaltului verbalismului hermetist, aiurist, al artei evazioniste oficiale, și învățîndu-mă cît de geamănă e în artă, frăția între *ce* și *cum*. Mă voi strădui aci să lămuresc unele din procedeele măestriei formale, prin care poetul, înfățișînd dialectic fiecare fenomen al vieții, al societății, cîntînd realist conținutul bogat al realității și lupta contrariilor din care se naște noul, cerînd poporului polenul înroditor al graiului său, dă bogatei sale tematici scilipirea artei. Voi vorbi despre construcția poemelor, despre limba, melodicitatea, ritmul, rima, imaginile, patosul cînturilor pe care le dăm poporului.

Se-nțelege că sfaturile, oricît ar fi de juste, pot servi numai întrucîtva, căci — cu tot caracterul obiectiv al legilor artei realiste — nu există chei „passe-partout“, chei șperaclu ale măestriei. Lacătele fiecărui poet — dacă e poet adevărat — au o formulă absolut personală. Sfaturile dau rezultate numai dacă le prelucrezi organic și creator în alambicurile personalității tale poetice.

Cu ce să începem?

ARHITECTURA POEMULUI. Orice poem trebuie să aibă o arhitectură bine încheată, echilibrată, armonioasă. Unii poeți se lasă furați de retorisme, pot bate cîmpii la nesfîrșit. Ele sînt poate materiale frumoase, îngrămădite la întîmplare și care ne par o îmbogățire, dar de fapt încarcă clădirea cu ciubucării și zorzoane fără rost. Alții nu fac nod la ată și cos și cos, uneori cu înflorituri, alțiș și bibiluri drăguțe, dar cînd citești, poemul se descoase. Chiar dacă, în prima ciornă, ai căzut cumva în acest păcat, să ai curajul să tai, să concentrezi și să unifici părțile totului. Nu trebuie să oftezi după fiecare

țandără ce cade jos din marmora „statuii“. Dacă opera ta supraviețuiește, se vor găsi destui scormonitori zeloși de variante, care să lipească la loc țandările pe nasul lui Apollo.

În construirea unui poem trebuie să se exprime grija unei arhitecturi sobre, armonioase. Și obții aceasta punînd în centrul poemului un sentiment puternic (— nu numai o idee — deși, fără idee poezia nu e decît un joc deșert), ba chiar o *emoție combativă*, care face ca în jurul acesteia să se cristalizeze episoadele și imaginile sugestive, realizînd unitatea și varietatea. Această formulă-cheie o surprindem din studiul clasicilor universali și al clasicilor noștri naționali.

Folclorul nostru, în anumite poezii ce nu au fost năpădite de bălăria intercalărilor, ne oferă modele de arhitectonică echilibrată. Așa ar fi *Brumarul*, *Cicoarea*, în care nu știi ce să admiri întîi: muzicalitatea, grația, arhitectura. Tot așa și balada *Corbea*, cu toată lungimea și chiar repetițiile ei, nu păcătuiește din punct de vedere arhitectural. Și nici *Toma Alimoș*, nici *Minăstirea Argeșului* și altele, care rîndesc numai ce e trebuitor în jurul și în slujba acțiunii și a sentimentelor dominante.

Întrucît mă privește — întotdeauna m-am simțit atras spre asemenea poezii în care cazul individual se proiectează pe un fond general care-i face orizont vast (fie cosmic, fie social, fie istoric, — cînd în spațiu, cînd în timp). Prin aceasta, cazul individual capătă semnificație de tipic. Din practica mea aș putea cita: *Vecernic*, *Spre Soare Răsare*, *Panathenee*, *Childe Harold*, *Marea Preluare*, *Lui Eminescu*, *Prin zăbrele*, etc.

După cum specificul unui stil arhitectonic, — să luăm de pildă stilul Renașterii sau cel Rococo —, se revelează nu numai prin liniamentele generale ale clădirii ci și în fiecare piesă a mobilierului interior, așa și în poezie, afară de construcția de ansamblu a poemului, se poate observa și specificul unei arhitecturi interioare a versurilor unui bun poet.

Poezia adevărată reunește densitatea cu

claritatea. În această privință avem un mare model în unele versuri ale lui Corneille, cu rezonanță aproape aforistice, ce se întipăresc memoriei prin concentrarea și simetria lor.

La noi, în trecut, găsim în Bolintineanu unele tipare reușite de vers „cornelian” — cum sînt cunoscutele: „Viitor de aur țara noastră are / Și prevăd prin secolii a ei înălțare”. „Cei ce poartă jugul și a-l purta mai vor/ Merită să-l poarte spre rușinea lor”. Mai târziu, acest gen dificil prin lapidaritatea lui, dar merit unei largi circulații populare, a fost prea puțin cultivat.

În general, prezența acestei trinității indisolubil contopite: principialitate, calitate formală și nota originală (nu „originalitate cu price preț” obținută prin mijloace artificiale, ci izvorînd organic din temperamentul artistic al scriitorului în lupta lui pasionată pentru a da cea mai plină expresie adevărului vieții și atitudinii sale față de realitate) constituie totdeauna condiția de bază a adevăratei măestrii artistice.

★

LIMBA. De cînd Stalin ne-a lămurit că „gîndurile pot lua naștere numai pe baza materialului limbii”; că „gînduri nude, nelegate de materialul limbii nu există”; că „realitatea gîndirii se manifestă în limbă” se pare că scriitorii și criticii noștri au început să combată mai puternic subaprecierea rolului formei în unele manifestări ale poeziei militante. La unii poeți, aceasta poate să fi fost o reacțiune revoluționară exagerată contra formalismului, care practica jongleria de limbă fără conținut. Tinzînd însă, aparent, la favorizarea conținutului de idei, acești poeți obțineau de fapt o degradare calitativă a lui.

Dar dacă cuvîntul este într-adevăr cupa gîndului, cu cîtă evlavie și măiestrie trebuie să cizelăm această cupă pentru a o face demnă de nobilul ei conținut de azi.

„Da: visului himeric, vag și pur,
Abia cuvîntului îi dă formă și contur...
Cuvinte! Vă slăvesc, lumini sonore,
Multicolore curcubeu, aurore,
Ce-mi îmbrăcați vedenii efemere
În verbul-talisman ce nu mai piere.“*)

*) Din poemul „Slavă Cuvîntului” (1944)

Deci, preț înalt cuvîntului! — nu cuvîntului bob de diamant, ci cuvîntului bob germinator de viață, cu rădăcini înfrățitoare și cu ramuri dînd floare și roade sub soare.

Dar — „Unde vei găsi cuvîntul ce exprimă adevărul!”... Poetului nu-i e îngăduit să-și cruțe această trudnică frămîntare de care vorbește Eminescu, pentru găsirea limbii și formei, ca tipar al celor ce are de spus. Manuscrisele unui adevărat scriitor, încărcate cu zigzaguri labirintice de ștersături și adaose, numeroasele transcrieri, iarăși și iarăși răbdător prelucrate sînt mărturiile acestei frămîntări, acestei necurmăte frămîntări a limbii.

În vederea căror țeluri? — Pentru „creșterea limbii românești ca instrument al realizării gîndirii prin limbă. Pentru plasticizarea expresiei ce poartă adevărul său scump și nou, adevărul poetului revoluționar”.

Da, o limbă crește. Comparați limba (vocabulary și sintaxă) la Conachi, Eminescu, Coșbuc. Ne învață și Stalin că limba în decursul vremii „capătă formă, se îmbogățește, se dezvoltă și se șlefuieste” — și el recunoaște — pe lîngă factorii de producție și nevoile societății — și literatura ca element determinant în această dezvoltare.

Dar, pe de altă parte, cuvintele, ca și monedele, se tocesc, își pierd frumusețea, rămîn numai cu valoarea de circulație. Unele își largesc desigur sfera, dar se abstracțizează. Poetul, meșterul frumosului, nu poate lucra numai cu noțiuni șterse, el trebuie să le redea strălucirea efigiei prime. Să luăm un exemplu de abstracțizare: cuvîntul „a calcula” devenit noțiune abstractă matematică. Dar originea lui e cît se poate de concretă: *Calculus*, pietricica de calcar, pe care omul primitiv o puneă una lîngă alta pentru a socoti (a calcula) și a se încredința că 2 și cu 2 fac 4. Un poet latin a zis pe vremuri: „Albo lapillo notare diem” (Să însemnezi cu o pietricică albă această zi fericită).

Sau, ca să mă exprim în graiul versurilor:
„Adam, ce-i încă-n suflet cu lucrurile frate,

Pricepe să le afle cîntarea unui nume —
Cînd ciripit, cînd licăr, cînd tunet crunt,
și cînd

Cuvînt gustos ca mustul de fructe plin mușcate“...

În vederea acestor frămîntări frapante a idellor sale, se cere poetului, în primul rînd, să aibă o viziune proaspătă, ca a presupusului om primitiv, să redea noțiunilor largite și înălțate, dar și șterse prin generalizare, prospețimea, strălucirea sensorială, primenind astfel sensibilitatea semenilor săi. Sau, ca să ne exprimăm în grai științific, în lumina învățăturii pavloviste, poetul trebuie să poarte de grijă ca limba, care în sine, ca limbă, e deja o abstractizare, formînd al doilea sistem de semnalizare (cel indirect), să ție cît mai strîns contact cu senzațiile și percepțiile, care formează primul sistem de semnalizare a realităților, care constituie excitantul direct al reflexelor condiționate. Din categoria acestor reflexe condiționate fac parte de asemenea emoțiile ca --- bucuria, suferința, mînia, groaza, plînsul, risul pe care poetul ține să le provoace, ca substrat al acțiunii.

Să cercetăm acum prin ce mijloace poezia poate reda cuvintelor licărul, sonoritatea și savoarea nativă, producătoare de emoții nemijlocite.

Să începem cu crearea, mai bine zis „formarea“ de cuvinte noi. Căci, de fapt, nu este creare ci o renovare a lor, cu cîștigare de semnificații noi, — prin altoire de prefixe și sufixe pe tulpinele din fondul principal de cuvinte, prin amputări și scurțări de forme mai lungi, prin substantivări de verbe, adjective și adverbe sau, invers, prin verbalizări de substantive, etc.

Afară de creșterea neconținută a vocabularului în legătură cu producția și nevoile societății (creștere în mare parte realizată, în asemenea cazuri, prin împrumuturi de neologisme), procedeele mai sus enumerate, prin care se obțin derivate din fondul principal de cuvinte în strînsă legătură cu regulile gramaticale ale limbii, sînt uzuale întregului popor și în concordanță cu legile de dezvoltare a limbii. Aceste procedee au înlesnit ca, pe lîngă fondul principal de cîteva mii de cuvinte, limba să se îmbogățească pînă la un vocabular de zeci de mii de cuvinte. O creare însă

din nimic, din partea poetilor, de vorbe complect noi, „păsărești“, nu poate prinde. Coșbuc mărturisește undeva că a inventat în tinerețe, cuvîntul misterios „întrupli“ (în „Nunta Zamfirii“), dar această inovație a marelui meșter n-a prins.

Ca și strungarul care caută cuțitul cel mai potrivit pentru strunjirea metalelor sale, așa și poetul caută cel mai practic cuvînt-unealtă pentru sculptarea gîndului său. Adoptînd mijloacele tehnice practice și consfințite de popor, cearcă și el uneori a renova unele cuvinte prin altoiri pe bază de analogie. Obține uneori o expresie mai plastică sau concentrarea vreunei perifraze difuze într-un singur cuvînt sintetic, focalizator puternic de lumină și căldură. Un astfel de îndrăzneț plămuitor de cuvinte prin derivări iscusite, dintre care cele mai multe au prins, a fost Maiakowski.

Totuși, poezii trebuie să se folosească de această cale numai în mică măsură, cu prudență și tact, și numai în spiritul limbii și al legilor interne de dezvoltare a limbii, — ca nu cumva în acest prețios tezaur comun, a cărui pază și mînuire le este încredințată, să introducă monede false.

Și reușita inovării depinde mult de încadrarea într-un fericit complex de cuvinte care o motivează, o consfințește și-i asigură circulația.

În genere, cred că Institutul de Lingvistică ar trebui să urmărească într-un studiu mai sistematic, la toți poezii mai de seamă de la Eminescu încoace, acest aport de renovări active, care crează măestrit valori noi de limbă.

Alt mijloc de plasticizare a expresiei ar fi unele construcțiuni gramaticale inovatoare, făcute însă cu respectul deplin al spiritului limbii. Așa face, de pildă, cronicarul cînd spune: „Turcul darul ți-l scrie bir“ (sintetic și mai lapidar în loc de: ți-l scrie *ca* sau *drept* bir). Sau Eminescu: „Stelele-n cer /de-asupra mărilor/ Ard depărtărilor/ Pînă ce pier“ (acest ard — cu dativul, în loc de: *ard în* sau *peste* depărtări, salvează toată strofa de un prozaism banal).

Aceeași construcție cu dativul ca la Eminescu o îndrăznește și vîersul popular: „Nu te da bănatului/ Ca iarba tăiatului“.

Sau Coșbuc în poezia „Prahova”: „Și te tremură dorința/Să vezi lumea cu lumină” (în loc de: tremură în tine dorința, sau te cutremură dorința).

Sau când poezia populară spune mierliței: „Tot îți căscai ciocul /Și răsunai locul” (în loc de: Făceai să răsune locul); sau când de ex. în loc de: „ea vrea (ea cere) să fie înțeleasă” construind: „ea se vrea (se cere) înțeleasă”; sau „viața merită trăită” (în loc de: să fie trăită), am deschis prin această contracțiune sintactică o cale spre noi posibilități de expresie și spre utile valori de limbă.

Este adevărat că gramatica e cel mai stabil element al limbii, — așa cum ne învață Stalin: „structura gramaticală și fondul ei principal de cuvinte alcătuiesc temelia limbii, esența specificului ei”, dar tot el ne lămurește: „structura gramaticală, desigur, suferă, în decursul vremii, schimbări, ea se perfecționează, își îmbogățește și își precizează regulile și se îmbăgățește cu reguli noi...”

Să venim acum la cel mai de seamă mijloc de dezbanalizare și de înflorire a stilului, — de o esență mai specifică și mai înalt poetică: deperechierea „cuvintelor maritate”, — unite parcă, pe vecie prin uz — și stabilirea de noi „logodiri”, pe temeiul unei viziuni personale.

Un asemenea minunat exemplu de logodiri de cuvinte, psihologicește adînc motivate de întrepătrunderile pe care o patimă puternică le face între diferitele simțuri — tactil, gustativ, vizual, auditiv — găsim la Eminescu: „Auzul n-o să-mi mai întunece /Cu-a gurii dulci suflări fierbinți” (O suflare fierbinte, care prin dulcele unei guri face *întuneric* în auz!). Și totuși ce adevărat și sugestiv, și nou (—cu toate că, dacă n-ar fi fost reușit, ar fi putut aduce așa de mult cu patologia auditive colorată).

Să nu creadă însă tinerii poeți că prin această chemare de a reda cuvintelor prospețimea lor primitivă, predicăm astfel primitivismul, incultura. Psihica poetului de azi se cere foarte complexă: ea trebuie să reunească darul viziunii primare cu o cultură contemporană enciclopedică, cu o solidă principialitate marxist-leninistă care să dea cheia de boltă a înțelegerii dialectice a

fenomenelor cosmice și sociale, și cu o adîncă cunoaștere a vieții prin participare. Poeții să fie fiii timpului nostru: să se ție în contact cu ideile științei înaintate, care poate împleti fire de aur în poezia lor.

Și să ne gîndim numai, de pildă, ce izvor nou de inspirație a adus și va aduce poeziei sovietice și poeziei noastre, să zicem micu-rinismul, transformatorul tiparelor naturii.

Știința poeziei merge astăzi la poezia științei să-i ceară altoiri regeneratoare.

★

MELODICITATEA. Poeții nu ar trebui să uite că poezia la început se cînta. Se mai zice și astăzi, prin obișnuință: „Poetul cîntă”. Dar sînt unii azi care sînt mulțumiți că au reușit „să spună”, necum să mai și cînte.

Și e mare păcat, căci „spusa” constînd în idei, imagini și sentimente, mai greu își deschide drum spre suflete, fără melodicitatea silabică a cuvintelor poeziei. „Adevărata frumusețe a limbii, aceea care acționează ca o forță — scrie Gorki — se creează din precizia, claritatea și sonoritatea cuvintelor...” Gîndiți-vă la vraja versurilor eminesciene, uneori legănătoare ca atunci „cînd plutești pe mișcătoarea mărilor singurătate”, alteori năvalnice, îmbulzindu-se „tumultoase și sălbatice pe strună”, ca de pildă în încaerul bătăliei de la Rovine. Pentru realizarea unor asemenea efecte se cere poetului o ureche fină, precum și o mare migală artistică bazată pe un studiu subtil al valorilor sonore ce se pot obține prin diferitele apropieri de vocale și consoane — cînd dulci, cînd aspre și barbare — producînd adesea o armonie imitativă sau o aliterație muzicală sugestivă. Aceasta se cheamă armonizarea fondului cu formă și nicidecum formalism steril, ca sfîrșirea titirezului ce vîntură numai vînt. Sau — cum ne învață Pușkin: „Aici (în poezie) fiecare silabă e cumpănită și i se dă cîntecul cuvenită”.

În încheierea acestui capitol, subliniez că și în traducerea poeziei din alte limbi trebuie să-și găsească expresia străduința de a reda nu numai cuprinsul versificat, ci și diferitele valori melodice, cîntecul silabic corespunzător. Altfel, traducerea nu sînt transplantări ce înrădesc o literatură prin

alta, ci numai transpunceri de secătuite flori de ierbar.

În același timp, țin să previu pe tinerii învățăcei ai poeziei că aceste scripuri și melocidități sugestive — care cer desigur un subtil studiu tehnic — nu se obțin atît prin știință calculată, cît mai ales prin sinceră adîncire a ideii și a emoției. Ea dictează cuvintele și sunetele din care tu, artist, adulmecă și îmbini pe cele mai evocative.

Repet: Numai un conținut bogat dă sevă acestei emoții și învotare deplină formei. Se zice că forma e haina fondului. Nu, ea este epiderma vie și strălucitoare, nutrită de sevele unui trup plin de sănătate.

★

IMAGINILE. Unul din darurile cele mai de seamă ale poetului este imaginația, — puterea de a crea imagini verbale, de a găsi asemănări și contraste neobișnuite. Poetul popular, prin viziunea lui de primă sursă, are astfel de imagini originale: „Mustăcioara lui, spicul grîului“... „Mireasă — a lumii crăiasă. Preoți, munții mari, păsări lăutari, păsărele mii și stele făclii“.

Da, imaginile să înflorească neașteptate, dar pe cît se poate din tulpina lor firească. Ele sînt cu atît mai nimerite cu cît răsar din însuși cadrul acțiunii, ca cele citate mai sus, toate din mediul cîmpenesc și ciobănesc al Mioriței.

Răposata poezie decadentă și aiuristică (e oare de-abinelea răposată?), în goana ei după „inedit“, lîpea imaginile ca nuca-n perete, sau, cum vezi la cîte un arbust de lămii crescut în hîrdău prin sere, cîteva lămii legate cu ață de crengi. Îmi amintesc a fi citit, nu mai știu unde, cam așa ceva: „să-ți sărut gutuia galbenă a genunchiului tău“ (oare ce caută gutuia la genunchi?).

Se cere însă mai ales „consecvența imaginii“. Notele unei imagini pot fi juste fiecare în parte, dar discordante laolaltă ca părți ale totului. Desprind de ex. dintr-o nuvelă: „Vioarelele ochiilor ei i se înfipseră ca niste pumnale în inimă“. Ochii pot fi vioarele, ochii pot fi pumnale, dar niște vioarele nu pot fi pumnale care se înfig. Ori una ori alta. Nu putem unifica aceste două elemente, deci nu putem realiza o viziune

unitară a imaginii. Sau, cum arată și mai limpede, exemplele următoare...¹⁾

.....
Tot aceeași vigilență trebuie avută și cînd nu e vorba de o singură imagine, ci de mai multe. Poeți din ce mai buni păcătuiesc uneori reunind asupra aceluiași obiect o varietate de frumoase imagini, dar care, neputînd concorda între ele, spulberă astfel realizarea viziunii și sentimentului. Există și o beție de imagini care se bat cap în cap. Mă feresc să citez exemple „ilustre“, ca să nu-mi aprind paie în cap. Dar și din greșelile meșterilor învățăm.

Dimpotrivă, o imagine bună este cu atît mai bogată cu cît poetul îi poate reliefa și exploata, într-o viziune unitară, cît mai multe note concordante.

...Uneori poetul susține și mai mult imaginea (comparația): nu numai înlăuntrul unui vers sau al unei strofe, ci de-a lungul unei întregi poezii. Cînd Coșbuc a comparat Prahova cu o fată, el urmărește consecvent paralelismul de-a lungul celor 20 de strofe duble.

.....

★

RITMUL. Nu mă voi apuca să vă îmbîc-sesc mintea cu analiza pedant didactică a dactililor, iambilor, troheilor, peonilor, amfibrahilor și anapeștilor în care s-ar putea descompune ritmurile diferitelor poezii din literatura noastră. Dealtfel, mărturisesc că niciodată nu mi-a trecut prin cap să silesc pașii firești și avîntați ai versului „să calce în bobote“ pe picioarele și picioroangele metricei elinolatine, ce numai cu torturi scolastice o mai putem adapta accentelor limbii noastre. Cel mai bun ritm e cel al inimii, — cînd precipitat, cînd molatic, elegiac, după atmosfera subiectului tratat.

Intrucît mă privește, în tradiția clasică și în cea folclorică am găsit o destul de mare varietate de ritmuri pentru toate împrejurările, și am mai încercat și unele ritmuri proprii.

Totuși, am fost primitor și de inovații ce spărgeau tiparele tradiției. Astfel, încă de la primele manifestări ale versului poli-

¹⁾ Locul rezervat exemplorilor a rămas necompletat de autor. N. R.

ritmic liber, i-am recunoscut dreptul de viață, găsind că poliritmia oferă uneori o mlădiere mai imediată, mai strânsă pe trupul emoției. În unele împrejurări, uniformitatea ritmului strofic de-a lungul unei întregi poezii poate veni în contradicție cu varietatea sentimentelor ce se perindă în ea.

Ba, în poezia *Adolescent*, am folosit versul liber poliritmic *liber* (nerimat) (încă din 1895, cu doi ani înainte de lansarea faimosului studiu manifest al poetului Gustave Kahn în favoarea acestei forme de vers). De altfel inovația aceasta—ca atâtea alte „inovații”, își are predecesori: de pildă poemul *Prometheu* al lui Goethe e scris în versuri libere poliritmice. Adoptând acest fel de versificare l-am utilizat în *Ispitire* (1900), *Salar* (1941), *Marea Preluare* (1942), *Fratelui poet Nazim Hikmet* (1950), în traduceri din Gorki: *Albatrosul*, *Șoimul și șarpele*, *Inima lui Danco* (1945).

Dar după cele două prime poliritmice nerimate din 1895 și 1900, în celelalte am folosit din plin rima, găsind desigur că rima e mai în gustul poporului nostru și deschide mai lesne drumul spre auzul și inima acestuia.

RIMA. Poporul nostru iubește rima. Dar de dragul accentelor „viersului” cântat, care forțează adesea și accentul tonic al cuvintelor, s-a consfințit în poezia populară și asonanța. Asonanța poate merge și în poezia cultă, dar numai între rimele cu accentul pe ultima silabă. Încolo, rimele așa zise incomplete, adică „nerime” — orice s-ar zice—în poezia cultă contrariază. De la o vreme se abuzează tot mai mult de ele. Artei însă — că de aia-i artă — îi place să-și ridice în cale obstacole — ritmul, numărul silabic, muzicalitatea, rima — care au rostul gardurilor tot mai înalte pe pista cailor de rasă: ca aceștia să-și dovedească vigoarea, mlădierea, măestria, prin saltul învingător: piedici ni-s îndemu și treaptă. Cît despre rimele de mîntuială — ele sînt două guri care se caută și nu se întîlnesc, sînt o sărutare ratată, o decepție bruscă, sau — un sunet fals. Dacă fondul nu trebuie să se lase biruit sau mutilat de formă, — nici conținutul de idei nu poate mutila forma fără să sufere el însuși o înfrîngere.

În schimb, cui nu-i cîntă o viață în-

treagă în auz rimele marilor artiști ai versului, care fac să răsunе iar și iar în bolțile memoriei conținutul de idei: „Dintre sute de catarge /Care lasă malurile/ Cîte oare le vor sparge/ Vînturile, valurile?...“

Încîntătoare e și tehnica strofelor și rimelor coșbuciene. Strofele lui vioaie de cîte 5, 6, 7 și 8 rînduri, cu alternări de versuri scurte și de repetări, picînd la mijloc sau încheiînd strofa, cu împletirile lui dibace de rîme în cursul celor 6 sau 8 rînduri, fac ca acest „poet al țărănimii” cînd combativ, cînd șăgalnic, cu farmecul lui veșnic proaspăt (nu mai vorbim de sintaxa lui atît de firesc populară), să fie azi — în urma alfabetizării maselor largi — clasicul național cel mai apropiat — după părerea mea — de spiritul norodului. Și, pentru poezii tineri, cel mai folosit de studiat. E atîta vitalitate populară în arta lui Coșbuc!

.....

★

PATOSUL. În tot ce scrii să tălăzuiască dogoarea singelui tău, unda emoției tale — patosul. Poezia e un produs emotiv cu efect emotiv, așa cum a spus-o și un poet antic: „De vrei să mă faci să plîng, fii îndurerat tu însuși“.

.....

Esteticienii burghezi ai ipocrizei „arte pure” nu mai sînt însă de această părere, ci cer poetului să aibă sînge de pește, să facă artă parnasiană rece. E interesant de amintit critica ce mi s-a făcut la apariția volumului meu „Poezii” în 1926, de către un asemenea estel purist. Principala vină pe care mi-o găsea teoreticianul „artei pure” era... patosul. În sprijinul acestei teorii criticul invoca pe (citez): „un filozof spaniol foarte citit și ascultat astăzi, d. Ortega y Gasset, care spune că ceea ce caracterizează vremea noastră — (adică epoca de fascizare dintre primul și al doilea război mondial — A.T.) este dispariția patetismului din toate formele culturii”. Da, frica de patosul răscolitor al sufletului maselor.

Dar asemenea „mondiale” autorități pier o dată cu cauza pe care au slujit-o.

Toată arta sovietică, toată critica sovietică înalță patosul drept calitate de bază a

literaturii. Gorki cerea artei realiste să depășească realitatea și să întruchipeze tendința de cucerire și de transformare a lumii. Nu aş putea încheia mai bine, decât îndemnînd pe tinerii noștri poeți să

proclame cu toată ardoarea patosului revoluționar:

„Prin pulsul strunelor și-n orice vers
Grăbesc cu sîngele-mi izbînda-mers“.

DESPRE ROMANUL „BIETUL IOANIDE“

1. O PĂRERERE CU PRIVIRE LA POZIȚIA CRITICII LITERARE.

După cum se știe, romanul „Bietul Ioanide“, apărut sub semnătura tov. acad. G. Călinescu, a suscitât în rîndurile cititorilor, un interes aparte, de un fel deosebit. Nici una din scrierile literare create la noi în ultimii zece ani, nu a fost discutată în public atît de larg și chiar cu pasiune. Cititorii au simțit că romanul tov. G. Călinescu aduce cu sine ceva străin de spiritul vremii noastre. E drept că această stare de spirit a publicului cititor a fost neobișnuit de neglijată în presă și de către Uniunea Scriitorilor și nu s-a reflectat în critica noastră literară decît izolat.

Tov. G. Călinescu și-a publicat altădată și în alte împrejurări părerea după care o operă de artă provoacă discuții cu atît mai largi cu cît este mai valoroasă. În romanul „Bietul Ioanide“, apare o altă afirmație care infirmă pe cea dintîi, și care atestă că apariția marilor opere de artă e însoțită nu de discuții, ci de indiferența publicului contemporan. La vremea sa, Titu Maiorescu emisese o teorie care stabilea mai multe faze de evoluție ale oricărei idei de valoare atît, în știință cît și în artă, prima fază fiind aceea a împotrîvirii „violente din partea celor mulți“, iar ultima, „faza recunoașterii generale“. În orice caz, în legătură și cu aceste teorii, romanul „Bietul Ioanide“ are o situație curioasă. El corespunde ca fază primă cu toate cele trei afirmații:

apariția sa a fost întîmpinată și cu discuții largi, și cu împotrîvire din partea celor mulți, și cu indiferență. E, probabil, calitatea operelor de un gen deosebit. În această divergență de opinii, a intervenit pe vremuri și C. Dobrogeanu-Gherea. Acesta, împărțind ideile în două categorii principale, după contribuția lor la dezvoltarea vieții, stabilea simplu și adevărat că în general ideile de progres sînt întîmpinate cu împotrîvire de către clasele retrograde și sînt sprijinite de către clasele progresiste și invers.

În cazul acesta, dintr-o dată devenit limpede, ne rămîne de văzut din ce motive anume romanul „Bietul Ioanide“ este respins de cititori, într-o vreme cînd în țara noastră puterea este deținută de către clasa cea mai consecvent progresistă din istorie.

Ne dăm seama că, sprijinindu-ne pe opinia mulțimii cititorilor, contrazicem categoric dogma învechită după care în materie de artă nu se face apel la sufragiul universal. Dar se știe că sub această formulă disprețuitoare se respingea de fapt ideea conținutului progresist în artă, ba chiar însăși ideea de conținut. Plecînd, așa dar, în mod firesc, de la punctul de vedere al conținutului în lucrarea literară, putem începe discuția noastră cu sentimentul de împăcare că pe aceeași platformă cu noi se găsește și autorul romanului „Bietul Ioanide“. Într-adevăr, anul trecut, cu mai multe luni înainte de apariția romanului, acad. G. Călinescu a publicat

în „Contemporanul“*) două articole în care afirmă și subliniază condiția de neînălțurat a conținutului de idei progresiste în arta noastră nouă, precizând că „arta este ideologie, arta implică o poziție de clasă“.

Dacă literatura e valoroasă în măsura în care slujește progresului, critica literară e la locul ei numai dacă ajută la dezvoltarea literaturii. Nu putem fi decât mulțumiți că și în această privință avem alături de noi și punctul de vedere al acad. G. Călinescu. El cere criticii să discute „pe obiect“; să fie „întemeiată pe principii solide și însuflețită de o adevărată dorință de construcție“, să fie „onestă, rațională... nestînjenită de nici o susceptibilitate“, căci — spune în continuare și cu tot adevărul acad. G. Călinescu — *i se poate concede criticului să discute cu scriitorii, lipsurile... ce se întâlnesc în literatură*“.

Și acum, întemeiați pe principii solide, de acord: public, critici, literați și autor împreună, să începem discuția asupra romanului „Bietul Ioanide“, folosind ceea ce ni se concede, onest, constructiv, fără nici o susceptibilitate și pe obiect.

2. DESPRE CONȚINUTUL DE IDEI AL ROMANULUI.

Să ne ocupăm mai întâi, cum se și cuvine, de conținutul de idei al romanului. Este cunoscut că acțiunea romanului se petrece în anii 1939—1940. Autorul și-a ales ca temă pentru romanul său, un moment dintre cele mai frământate ale istoriei contemporane a poporului român. Este momentul deschiderii brutale a agresiunii hitleriste împotriva libertății popoarelor, momentul ridicării la putere a bandelor legionare, sprijinite de către forțele reacționare din țară și străinătate, în scopul împingerii poporului nostru în războiul criminal și al subjugării lui pentru totdeauna. Momentul are un pu-

ternic conținut epic. Atrăgând alături clasa muncitoare, țărani înaintați și intelectuali progresiști, floarea poporului nostru, partidul comunist, luptă cu sacrificii de sine, conducând poporul împotriva războiului de jaf și asuprire și a dezastrului național, pregătite laolaltă și provocate prin trădare, de către clasele stăpânitoare și patronii lor imperialiști.

Eroii romanului sînt intelectuali, cu excepția unuia, Butoiescu — supranumit capricios Botticelli — antreprenor de binate, foarte rezervat la chemarea ideilor. Mic capitalist, neatins de virtutea afacerilor și concurenței, acest Butoiescu nu e sensibil decât la interesele restrinse legate de ocupația sa care îi asigură mulțumitor veniturile. Pentru el, om mărginit, totul e simplu și orînduit în lume pentru tihna vieții sale, din veci și pînă în vecii vecilor. Furtuni au mai fost și vor mai veni, căci lumea e neastîmpărată — el nu știe de ce și nici nu-și bate capul — dar furtunile trec cum au mai și trecut, fără să strice rosturile vieții de totdeauna și fără ca el să fie nevoit a întreprinde ceva. Aceasta se arată a fi, din atitudinea lui, așa numita filozofie a lui Butoiescu, școala „filozofică“ a lui Butoiescu.

În roman mai apare o „filozofie“, o școală „filozofică“, aceea a lui Saferian Manigomian, intelectual cu înclinații artistice. Dar acest Saferian este în primul rînd un mare negustor, prins în cătușele afacerilor de tot felul. Lui, om liniștit și calculat, viața i se prezintă totuși nestabilă, plină de neliniști și el se frămîntă odată cu ea, socotindu-se împreună cu ea asociați neputincioși, fiindcă nici el nu e stăpînul vieții, nici viața stăpînul lui. Stăpînul despotice de care trebuie să asculte, dacă vrea să trăiască, este comerțul, cîștigul sau pierderea. Furtunile îl neliniștesc adînc, fiindcă ele îi influențează negoțul, viața lui, dincolo de care nu mai există viață. În fața furtunii, el nu poate rămîne pasiv ca Butoiescu; dar cum furtuna hitleristă n-o poate înfrunta și nici nu vede pentru ce s-o înfrunte, o acceptă; asigurîndu-și cîștigurile, el se acomodează ostînd, gata la orice excrocherie, trădare de patrie, sub deviza „așa e comerțul“.

*) Citatele și referirile la academicianul G. Călinescu folosite în referatul de față sînt scoase din articolul: „Unele probleme ale criticii literare în lumina raportului tovarășului G. M. Malencov la Congresul al XIX-lea al P.C.U.S. publicat în „Contemporanul“ Nr. 7 (332) din 13 februarie 1953 și din articolul: „Discuții și analize literare“ (în legătură cu problema tipicului în literatură) publicat în „Contemporanul“ Nr. 18 (343) din 1 Mai 1953.

Această consolare formează cealaltă școală „filozofică” fatalistă a romanului.

Cea mai mare parte a personajelor din roman trăiesc într-un fel sau altul, își ascund lipsa de gândire, de patriotism, de principii umanitare, decăderea morală, își apără viața mărunță, interesele meschine, tihna burgheză, trădarea, la adăpostul „filozofiei” lui Saferian. Iată, de pildă, pe Jean Pomponescu, ministeriabil și ministru în mai multe guverne, partide sau ocazii. Fetișul lui nu este comerțul, ci politica. Interesele lui dezgustătoare îl conduc să accepte livreaua de lacheu al reacțiunii burgheze ca un destin frământat, care nu-i dă satisfacții de ordin intelectual, dar de care nu se poate desprinde, fiindcă alt destin nu i-ar mai da nici o satisfacție. De aceea, când destinul l-a părăsit, viața nemaifiindu-i de folos, și-o expediază singur, în frac și pantofi de lac, pe lumea cealaltă.

Ceilalți universitari, de pildă Gaittany, Bonifaciu Hagienus, Gonzalv Ionescu, Andrei Gulimănescu, sînt de asemenea oameni lipsiți de idei și atitudini demne, fiecare căutînd în vîrtejul vremurilor de sălbăticie legionară, fie să-și păstreze, fie să obțină prin mijloace de care obrazul lor nu roșește, un loc de îmbuibare și lenevie. Patria, umanitatea, reprezintă pentru toți aceștia idei răsuflăte, lipsite de sens. Mai presus decît toate ei așează, ca și Pomponescu, ca și Saferian, viața lor mărginită, mizerabilă; pentru a și-o pune la adăpost, ei sînt gata să slujească cu deviză sau fără deviză, lui Hitler și oricui. Deosebiți dintr-un punct de vedere apar numai Dan Bogdan și Panait Suflețel. Aceștia văd în războiul hitlerist și în legionari o primejdie, dar și ei pornesc spre acomodare. Dan Bogdan nu izbuteste, pentru că este ucis de legionari (autorul ne asigură că din imprudență). Suflețel supraviețuiește și se face și el frate cu dracul, cel puțin pînă va trece puntea.

Romanul scoate la iveală și o a treia școală „filozofică”, aceea a lui Tudorel. „Filozoful” Tudorel neagă trecutul și viitorul ca abstracții și afirmă prezentul ca sigur element concret al vieții. A trăi concret, înseamnă pentru această „filozofie” a trăi pozitiv în prezent, și prezen-

tul sînt Hitler, războiul și legionarii. Aceasta este în roman singura școală „filozofică” activă; ea respinge fatalismul și proclamă acțiunea prezentă ca singură formă de viață. Partizanii acestei „filozofii” sînt legionarii, adepții „Mișcării”, cum se exprimă autorul.

Așa dar, avem de a face în roman cu trei așa numite filozofii, cu trei grupe de idei. După cum am văzut, ideologiile acestor grupe sînt: antreprenorul de binale Butoiescu, a cărui deviză ar fi: „apa trece, pietrele rămîn”; negustorul Saferian, cel cu deviza: „așa e comerțul”, din care apar derivatele: așa e politica, așa e viața sau — cel puțin — așa sînt împrejurările; și, în sfîrșit, Tudorel, pentru care concret e prezentul cu Hitler, războiul, pumnalul și pistolul, iar restul e metafizică.

Dar Ioanide? Într-adevăr, Ioanide este figura centrală a romanului, eroul principal. Profesiunea lui este arhitectura. Dar el nu este un simplu arhitect; despre el ni se spune că este un artist, un mare creator în arhitectură, un teoretician în estetică. Ioanide întrunește în roman toate atributele artistului filozof. El este în concepția autorului însăși arta, umanitatea însăși.

De bună seamă, ideile „filozofului” Tudorel nu se puteau simți cu nimic deranjate de ideile reprezentate de ceilalți doi șefi de curenți „filozofice”, Saferian sau Butoiescu. Între aceste două grupe de idei și ideile lui Tudorel nu se putea produce o ciocnire. Împotriva ideilor de „valoare intelectuală” ale lui Tudorel, romanul ridică din nefericire ideile „intelectualului de rasă” Ioanide. Dar Ioanide trăiește într-o lume de idei „ideală” și se consideră deasupra frământărilor vieții, chiar cînd acestea sînt legate de război, de libertate sau sclavie. Toate aceste zbuciumări sînt pentru el nimicuri ale vieții trecătoare, ce merită numai dispreț.

Ioanide nu stă de vorbă cu ideile legionare decît prin copiii săi, Tudorel și Pica, și o face fără plăcere, neîndemînic, cu grabă și plictiseală. În felul acesta, ajunge să lipească fascismului astfel de etichete: „flecure... drăcii studențești... exaltare concentrată”; Ioanide crede că

fascismul nu e decît o deosebire de „*generație*“, opera unor „*adolescenți mînați de elemente suspecte și cu bani străini*“; prilej de crime și cruzime pentru criminali înnașcuți; oficină de spionaj hitlerist, ceea ce este adevărat; dar un adevăr palid față de ce a însemnat în realitate fascismul legionar în țara noastră. Părerile lui Ioanide cu privire la ideile și faptele legionarilor apar mai abundent în contact cu fiul său, Tudorel, părtaș la crime și indicat să devină ministru de externe în guvernul legionar ce se pregătea. Discuția între tată și fiu s-a făcut mai ales „*mental*“, prin intermediul unui caiet în care Tudorel a încercat să dea aspect de ideal filozofic bestialei acțiuni a legionarilor și pe care autorul l-a publicat în întregime în romanul său. Pe marginea aceluia manuscris, eroul principal al romanului înscrie o serie de note numite de autor „*legitime exclamații de oroare*“.

Intr-adevăr, exclamațiile pot fi și legitime. Referindu-se la aspirația fiului său de a ține sub „*stare de asediu continuă... umanitatea de structură inferioară*“, Ioanide exclamă: „*Iată pe cine am zămislit și crescut*“, exprimînd într-adevăr oroarea unui părinte care se vede „*sclav arhitect*“, sub puterea fiului său, singur în drept „*de a conduce... cu pumnalul*“.

Dacă Ioanide s-ar fi oprit aici, lumea l-ar fi înțeles și aprobat. Dar el se simte (sau e) obligat să manifeste nu numai groaza unui părinte, dar și pe aceea a societății. Și tocmai aci „oroarea“ degenerază în paradă de cuvinte uneori comică, cum e și firesc la un om, care se pomenește în situația de a apăra societatea pe care o disprețuiește. De aceea, exclamațiile sînt cam de felul acesta: „*demenți sînteți voi*“ (legionarii); „*nenorocitul e infirm*“, (despre Tudorel)... „*umanitatea degenerază*“; apoi: „*prostii, elucubrații... paranoici... curiozități... comedie... fleacuri superficiale*“ și alte asemenea, toate grăbite, pînă la totalul de douăzeci și opt. Între acestea se găsește și exclamația de oroare echivocă: „*Hm, Hm!*“ Și atîta tot. O sfadă între tată și fiu: rufe spălate în familie și încolo nimic cu privire la jurnalul unui înscris pe listă ca ministru de externe legionar.

Autorul descrie apoi împăcarea dintre tată și fiu, petrecută în prețuia executării sentinței de condamnare la moarte a acestuia. Vorbind despre activitatea legionarilor și adoptînd atitudinea preferată de gînditor de pe culmea vremurilor, Ioanide exclamă: „...*La urma urmii, cine știe cum va înregistra viitorul aceste reprezentatii pe care le-am dat cu toții, ca niște actori inconștienți*“.

Și mai aflăm „*că Ioanide căpătase simpatii, de care habar n-avea*“, în rîndurile legionarilor; că devenise public zvonul alăturării lui Ioanide la legionari; că totodată acesta avea și simpatia „*tinerimii adverse*“ și că, „*paradoxal*“, „*Ioanide, fără să știe, devenise idol al amîndurora*“. Că Ioanide nu știa că „devenise idol al amîndurora“, se poate, și nici nu interesează. Dar că aceasta ar putea fi, cum crede autorul, „paradoxal“, chiar după cugetarea cu privire la reprezentațiile unor actori inconștienți, e îndoielnic. Ca să fi „idol al amîndurora“, este nevoie de o echilibristică specială, executată de o minte la nivelul eternității.

Acestea sînt, cu privire la fascism, ideile lui Ioanide, care formează totodată și ideile precumpănitoare în roman. E limpede că asemenea idei nu opun crimelor unor Gavrilcea, Tudorel sau Carababă decît pasivitate în prezent și îndoială „filozofică“ față de judecata viitorului. În tot romanul nu apare nici o figură de antifascist.

Dar să ne oprim și asupra pozițiilor reflectate în roman cu privire la războiul hitlerist. În general, personajele romanului nu acordă importanță războiului. Încercările unora de a deschide vorba sau a emite păreri în această privință rămîn infructuoase. Ca și în chestiunea legionarilor, singur Ioanide are privilegiul de a se pronunța asupra războiului criminal.

Și astfel Ioanide găsește prilejul să se distreze nespus pe tema războiului. I se spune, de pildă, că armata hitleristă a încălcat teritoriul Cehoslovaciei, iar el răspunde: „...*nu mă interesează*“. Se cunoaște că Ioanide este informat despre existența la azteci a unui ministru de lucrări publice, îi cunoaște și numele, face chiar aprecieri asupra inteligenței

acestuia, dar e foarte amuzat că nu știe unde se află orașul Memel ocupat de armata hitleristă. „*Sper că soarele va apune mereu în acelaș loc*“, exclamă Ioanide, aflînd că se pregătesc evenimente ce vor schimba fața lumii. „*Și ce-mi pasă mie?*“ întrebă el, la știrea despre transformarea prin război a Europei. Mai tîrziu, Butoiescu îl anunță că a căzut Varșovia. „*Și ce dac-a căzut Varșovia?*“ întrebă Ioanide „*cu nevinovăția*“ cu care se miră și în fața lui Gaitlany, cînd acesta îl întreabă ce crede despre război: „*Există vreun război undeva?*“. Cu aceasta se termină părerea lui Ioanide asupra războiului criminal și totodată se stabilește și atmosfera dominantă a romanului cu privire la război. Nimeni nu ne apare în roman ca iubitor de pace.

După cum s-a văzut, Ioanide este insensibil la problemele vieții sociale; de altfel, specialitatea sa este arhitectura. Profesorii de la Universitate trăiesc în roman viața limitată a specialității lor: Conțescu e geografia personificată; Hagienuş respiră aerul de moaște al antichității; Sufleţel în loc de cafea cu lapte soarbe versuri latinești; de ce, așa dar, Ioanide s-ar ocupa de oameni, ci nu de arhitectură?

Pe cînd ceilalți intelectuali, mirsînd primejdia în aer ca viețuitoarele junglei, își iau măsuri de acomodare potrivit „filozofiei“ negustorului Saferian, Ioanide nu-și ia nici o măsură, privește cu nepăsare la tot ce se întîmplă. El ne apare etern, inatacabil ca Butoiescu. Ioanide nici nu este, de fapt, decît adeptul „filozofiei“ tembele și mărginite a antreprenorului de binale. De altfel, Ioanide, disprețuitor față de toți, nu discută mai serios decît cu copiii săi și cu Butoiescu.

Dar Butoiescu, sărmanul, nu știe că e filozof. Dintre toți, el primul ar fi foarte mirat să afle că a devenit maestru conducător al unui curent filozofic. „Filozofia“ lui este un instinct de burtăverde îmbuibat și obtuz, născut din interesul său îngust, care îi domină toată ideile. Că interesul ui se numește sau nu filozofie, îl interesează puțin. Aceasta nu e treaba sa; aceasta e treaba intelectualilor; în cazul nostru, e treaba lui Ioanide. Propriu

zis, ceea ce fiul lui Ioanide, Tudorel, a încercat să facă cu interesele criminale ale imperialismului fascist, adică să le ascundă și să le idealizeze, tot asta încearcă și tatăl lui Tudorel, intelectualul subtil Ioanide, cu interesele celui burtăverde și chiar cu acelea pe care le disprețuiește ale lui Saferian, adică să le mascheze și să le dea înălțimea „ideală“.

Interesul de animal sătul, de burtăverde, al lui Butoiescu, fiind rădăcina tuturor devizelor și concepțiilor de viață prezentate în roman, ca și a imaginației filozofice a lui Ioanide, este și firesc ca toată lumea romanului, deși agitată diferit, să aibe totuși, în fond, aceeași atitudine față de realitatea concretă a vremii descrise de autor.

Desigur, concepția artistică a lui Ioanide, estetician fin al artei pure, este încoronarea filozofiei sale imaginare. Despre ficțiunile sale artistice și filozofice am avut ocazia să ne spunem părerea altă dată*). Inutil să ne adăogăm că aceste concepții sînt cu totul lipsite de orîșice sprijin științific, sînt inspirate de idealismul filozofic și artistic cel mai calificat, manifestate în plin bun plac al subiectivismului fantasmagoric și decadent și al neputinței metafizice. În bună măsură, aceste idei, de regulă scandaloase, ating și ridicolul. Dacă mai stăruim totuși asupra lor, o facem pentru că în roman asemenea idei sînt expuse cu toate prilejurile, iar cînd ocaziile lipsesc, sînt căutate și scoase la iveală, uneori cu grabă, cu nerăbdare, ca nu cumva reflexia eroului preferat să rămînă necunoscută.

Iată, de pildă, momentul cînd Ioanide ascultă laudele aduse legionarilor de fiica sa și emite unele din cunoscutele lui exclamații. Acest moment a fost ales de autor ca prilej pentru următoarea adîncă cugetare a eroului principal: „*Imaginația, iubita mea fiică, este organul prin care oamenii ce se ridică deasupra vulgului, văd mișcările fundamentale ale vieții*“. În același fel găsește autorul alt prilej să ne minuneze de profunzimea gîndirii eroului său, punîndu-l netam-nesam, să

*) Scrisoare deschisă către „Bietul Ioanide“, publicată în Nr. 4 din „Gazeta Literară“. (8 aprilie 1954).

ne explice cum se ajunge la „treapta sublimă a melancoliei“. Pentru o asemenea explicație, Ioanide ia ca auditor bine înțeles pe Butoiescu. „*Liniștea — iubitul meu* — (înstruște el așa dar pe maestrul său) *e un sentiment figurat, rezultând dintr-un contrast savant... Liniștea se obține cu linii și spații (ridicându-te) la treapta sublimă a melancoliei (și cultivând) marea geometrie*“.

Am expus aci, „pe obiect“, ideile manifestate în roman. Împărțirea pe grupe a acestor idei, așa cum ele rezultă din cercetarea romanului, și pe care în romanul său autorul o neglijează, ba o și respinge categoric, nu prezintă nici un interes pentru autor, de vreme ce nu a folosit-o într-o ciocnire dramatică, corespunzătoare acelei vremi.

Ca o încheiere asupra ideilor manifestate de eroii romanului, putem spune că ne găsim în fața unei dezolante sărăcii spirituale. Despre idei progresiste nici nu poate fi vorba. Nici o scînteie de ideal omenesc în bezna acelei vremi încărcate de cele mai amenințătoare zgomote ale robiei și morții. Numai frica și violența de animal surprins și vorbăria îngîmfată, ridicolă și inconștientă a lui Ioanide. Aceștia sînt însă eroii romanului, nu alții; ei se agită fiecare separat, după caracterul propriu și în marginile dogmei filozofice respective, dar capitulează împreună în fața fascismului, potrivit celorlalte dogme, care în fond formează una singură, aceea a sclaviei. Sîntem nevoiți să ne oprim aci, cu sentimentul că despre ideile reflectate în roman am spus esențialul și să ne despărțim de personajele cărții, lăsîndu-le să facă ce vor și ce gîndesc, căci asta e treaba lor.

★

„Bine—s-ar putea zice — eroii romanului vor fi așa cum îi arată firea și îi ține capul; n-ai ce le mai face; dar unde este autorul?“ Într-adevăr, ce poziție ia autorul față de eroii săi? Lasă el oare ca acea deplorabilă și retrogradă manifestare de idei a personajelor să constituie conținutul de idei al romanului sau întreprinde ceva care să șteargă această impresie?

Este limpede că nu suma ideilor dintr-o

lucrare literară formează conținutul său și nici sinteza acelor idei; ci sinteza artistică a ideilor: ceea ce simțim în lucrare și rămîne dominant în noi, sugerat prin măestria scriitorului, ca emoție artistică, bun sau rău, progresiv sau retrograd, urît sau frumos, în momentul cînd am închis cartea. De obicei, marii artiști nu intervin direct să-și expună în lucrările literare, părerile proprii cu privire la valoarea personajelor și cu atît mai puțin le etichetează ca pe obiecte de muzeu. Părerea artistului rezultă din felul cum organizează, cum lucrează și prezintă în scrierea sa materialul de fapte, idei și împrejurări, selecționat din viața reală; din raporturile ce stabilește el între personaje, fapte, idei și împrejurări; într-un cuvînt, din interpretarea materialului, prin care ne cuprinde gîndirea în acea emoție artistică dominantă, creație a concepției, a conștiinței sale de om, de cetățean, de artist. În aceasta stă forța artistului și pentru realizarea acestei forțe, mijloacele lui sînt inepuizabile.

În romanul „Bietul Ioanide“, scriitorul G. Călinescu se arată neîncrezător față de perspicacitatea cititorului și intervine direct în favoarea sau împotriva personajelor și ideilor, acoperind pe unele cu disprețul său manifest, iar pe altele învîluindu-le în simpatia sa. Această poziție pune adesea pe scriitor în contradicție cu cititorii săi și chiar cu materialul romanului. Dacă ar fi să împărțim personajele romanului după sentimentele autorului față de aceste personaje, am săvîrși multe greșeli. Putem oare urma ideile fantasmagorice ale lui Ioanide, apologetul disprețului față de societate, pe care autorul îl laudă pe toate drumurile în loc să-l doboare sub ucigătorul său dispreț? Oare Dan Bogdan, ucis pentru atitudinea lui refractară, de către o bandă de legionari între care și Tudorel, și totodată nimicit de disprețul autorului, nu merită, cu toate greșelile sale, cel puțin compătimitarea noastră?

Autorul biciuiește fără milă și disprețuiește mortal lipsa de idei a universitarilor; dar numai lipsa de idei, ca atare, fiindcă de îndată ce apar idei, fie și de „spiritualizare“ a crimelor legionare, cum

sînt cele ale lui Tudorel, autorul le face imediat loc, pe pagini întregi, în romanul său, fără să le opună altceva decît exclamațiile lui Ioanide. E interesant însă că autorul n-a găsit în romanul său nu pagini, nici rînduri, dar cel puțin un cuvînt despre ideile patriotice antifasciste din acea vreme și despre slujitorii lor generoși. În schimb, Ioanide este ridicat în slăvi. Autorul nu numai că nu combate ideologia slugarnică a lui Ioanide, dar o scoate în evidență bucuos, ostentativ, ca pe singura poziție justă ce trebuie s-o adoptăm în viață. Autorul stăruie și folosește tot felul de mijloace pentru a pune în lumină favorabilă aceste idei, pentru a subjuga pe cititor, pentru a-i smulge admirația față de ideile lui Ioanide. Dacă am fi la teatru, am spune că autorul e dublura lui Ioanide în rolul principal.

Cu atitudinea scriitorului G. Călinescu față de eroul său principal se întîmplă însă și ceva ciudat. Pe lîngă ce se știe și mai văzurăm și împreună, autorul ne mai împărtășește oarecum la ureche o informație, să-i spunem — afară din text. Felul în care ni se comunică această informație e cel puțin neuzitat. În josul unei pagini, la subsol —cum se zice—, cu literă măruntă, ni se aduce pe neașteptate la cunoștință, foarte pe scurt și — se vede — în grabă, că „*Ioanide însuși, cu toate intențiile lui, este încă un om de mentalitate burgheză*”. Indiferent însă de forma ciudată în care ne este dată, informația are desigur un rost; poate chiar acela de a ne feri ca nu cumva — doamne ferește — să considerăm pe Ioanide comunist. Tot prin nota de subsol, cu litere mărunte și referindu-se la cunoscutele „exclamații de oroare” emise de Ioanide pe caietul lui Tudorel, autorul ne aduce la cunoștință că aceste exclamații nu i dau „*deplină satisfacție morală*”. Atîta tot și nimic mai mult.

Dar atît ajunge? Ne putem mulțumi, de la un scriitor, în loc de atitudine ideologică creatoare, cu o notă svîrlită la subsol, în cinci rînduri și jumătate și confuză ca o perdea de camuflaj? Ne-am găsi astfel în conflict cu academicianul G. Călinescu, care spune că „*un scriitor de talent este dator să facă uz de toate mij-*

loacele sale artistice, spre a comunica ideologia progresistă”.

Cît despre ideologia romanului, s-a văzut că nu e progresistă, ci retrogradă. Vina nu poate fi aruncată în spatele bietului Ioanide, așa cum face nota amintită. Ioanide a primit din partea autorului sarcina de a difuza apelul ideologic al romanului. Vorbind despre eroii lui Balzac, cunoscutul critic de artă burghez Hippolyte Taine, consideră că „sînt totuși oameni virtuoși în Balzac, căci sînt și de aceștia în natură. Dar ai săi sînt de o speță deosebită și poartă ca și ceilalți pecetea autorului lor”. Și H. Taine adaogă: „așa tată, așa copii”. Să se mărginească oare asemenea observație numai la Balzac și la eroii săi?

Este inutil să continuăm. Intervenția autorului prin amintitul subsol nu lămurește nimic. E clar că Ioanide are mentalitate burgheză. Dar în vremea sălbăticiiei fasciste și a războiului hitlerist, au existat în toate țările capitaliste, ca și în țara noastră, numeroși intelectuali de cultură burgheză, care s-au împotrivit fascismului și războiului, găsindu-se în această luptă, uneori chiar organizat, alături de comuniști, așa cum se întîmplă și astăzi în țările capitaliste. Poziția lui Ioanide față de fascism și de războiul criminal nu se datorește deci în general mentalității lui burgheze, ci anume mentalității burgheze retrograde, reacționare, lipsei de patriotism.

Dar acum nu mai este vorba de Ioanide. Pe Ioanide îl cunoaștem. Acum e vorba de autor. Conținutul de idei al romanului este el oare pozitiv sau negativ; ajută el în momentul de față la dezvoltarea vieții sau împiedică această dezvoltare? Răspunsul masei de cititori este categoric: nu, asemenea idei nu ajută vieții; o păgubește: asemenea idei sînt retrograde și trebuiesc respinse.

Fapt este că o asemenea atmosferă, de ideologie burgheză viciată, retrogradă, a transmis cititorilor săi, în al zecelea an de la eliberare, autorul romanului „Bietul Ioanide”, în calitatea sa de inginer al sufletelor omenеști, și în momentul cînd pe ordinea de zi a omenirii stă din nou problema păcii sau războiului, libertății

sau robiei; cînd ideologia progresistă a lumii luptă crîncen să învingă ideologia criminală a războiului și robiei.

Așa dar, din punct de vedere al conținutului ideologic, lucrarea scriitorului G. Călinescu constituie o greșală. Dar evident, nu pentru a săvîrși o greșală, și-a publicat scriitorul cartea.

3. ÎN LEGĂTURĂ CU REALITATEA ARTISTICĂ A ROMANULUI

Împotriva celor susținute pînă aci s-ar putea obiecta următoarele: autorul nu și-a propus să promoveze ideologii sau sisteme politice progresiste și nici să înfățișeze epic momente istorice; materialul de idei și fapte, oamenii și vremea pot să placă sau nu, lui însuși sau altora, indiferent; sarcina sa unică fiind să redea artistic un colț de viață omenească, cu scopul de a procura cititorilor emoții artistice; fiindcă arta în esența ei rămîne tot artă, adică imagine și emoție artistică.

Să însemne oare această obiecție că autorul ar fi urmărit să redea veridic, realist, înfățișîndu-ne artistic, acel colț de viață? Greu de admis. Fără îndoială că au existat în realitate oameni ca accia descriși în roman. Ei au trăit și sînt într-adevăr și acum vii în mintea noastră. Ideile acestor oameni le-am și analizat aci și le-am expus în fondul lor real, fără a ține seama de părerile autorului, ba contrazicînd fundamental aceste părerii. Noi am văzut că ceea ce autorul crede de pildă că e progresist, nu e în realitate decît retrograd, iar ceea ce el consideră înalt pentru umanitate, nu este în realitate decît degradant. Așa că nu despre existența reală a personajelor este vorba, ci, cum e și drept, despre interpretarea pe care autorul o dă acestei realități.

Scriitorul poate crede, la urma urmelor, ce-i place, ca și eroii săi, fără ca simpatiile și antipatiile, poziția sa ideologică însăși, să-l împiedice a da cititorilor o operă realistă. În cazul acesta însă e nevoie să ne oprim asupra a ceea ce înseamnă realismul în artă, a ceea ce este pentru scriitorii realiști, realitatea artistică. Prin chiar definiția ei, realitatea artistică nu

poate fi realitatea de zi cu zi a vieții. Scriitorul Camil Petrescu spunea că admițînd această identitate, romanul său „Un om între oameni“ ar fi trebuit să redea întâmplările de zi cu zi ale multor oameni pe o durată de mai multe zeci de ani. Tot așa, romanul „Bietul Ioanide“ ar fi ajuns în discuție publică cine știe cînd, numai lectura lui ocupînd — în asemenea caz — zi și noapte, doi ani încheiați.

Realitatea artistică este, prin urmare, altceva; ea înseamnă strîngerea și alegerea, într-un cuvînt selecționarea materialului obiectiv din viață și redarea lui în ceare tipic. Selecționarea și redarea materialului prin ce are el tipic este actul prelucrării artistice; adică trecerea prin focul conștiinței scriitorului a vieții reale, actul creației artistice. Realitatea artistică apare, așa dar, ca o realitate subiectivă pentru că ea reflectă viața obiectivă prelucrată artistic de scriitor. Dacă ar fi altfel, arta n-ar fi existat. Dar care artist ar putea reda subiectiv realitatea concretă, dacă în adîncul conștiinței sale nu ar fi un realist, adică nu ar considera viața ca o existență obiectivă, independentă de conștiința lui?

Marii creatori de artă, ale căror opere străbat veacurile, au trăit adînc realitatea vremii lor, au simțit cu putere svîcnirile, tendințele, sensul, direcția vremii lor, și din esența acestora au creat opere artistice nemuritoare, mai ales atunci cînd conștiința lor reflectă direcția dezvoltării vremii lor, dar și atunci cînd înțelegerea lor rămîne în urma vremii, ca de pildă, la Balzac. Realismul epocii noastre, realismul socialist, este metoda superioară realismului din trecut. Arta realismului socialist reflectă realitatea omenească cea mai frumoasă în dezvoltarea ei continuă, prin concepția cea mai înaltă despre viață, prin conștiința socialistă.

Desigur, nici nu poate fi vorba de a cerceta romanul „Bietul Ioanide“ din punctul de vedere al realismului socialist. Conținutul de idei și realitatea romanului contrazic fundamental, neagă gîndirea înaltă a socialismului.

Atunci, din punctul de vedere al cărui realism ar putea fi judecată lucrarea din

urmă a scriitorului G. Călinescu? Eroii romanului „Bietul Ioanide“ sînt chiar autentici? Se poate; dar — încă odată — un roman nu este realist prin aceea că înfățișează oameni și împrejurări din realitate. În afară de realitate, unde ar putea găsi oare scriitorul material pentru lucrarea sa? Realismul nu stă prin urmare în folosirea materialului luat din viața concretă, ci în felul cum este folosit, interpretat, acest material; în selecționarea și tipizarea materialului; în dezvoltarea adevărului profund, uneori ascuns, pe care îl conține realitatea, a acelor svîcniri și tendințe adînci, a ciocnirilor reale, tipice, existente în orice epocă, în orice fază, în orice colț de viață.

În romanul „Bietul Ioanide“ se găsesc unele dintre aceste elemente ale realismului. Gîndirea înțepentă, obtuză, inconștientă și mărginit interesată a unui Saferian sau Butoiescu, cosmopolitismul trădător de patrie al Hangerliilor sînt tipice acelei vremi de descompunere a burgheziei și moșierimii. Acel ambițios uscat, incolor și mîrșav care e Pomponescu, înfățișează un tip al realității regimului putred din acea vreme. El este de altfel cel mai reușit personaj al romanului. Luînd contact cu el, nu poți să nu simți atingerea unui vierme, să nu-l disprețuiești odată cu autorul. În prezentarea lui, autorul și-a dovedit calități mai vechi de scriitor realist și amintește romanul său precedent, „Enigma Otiliei“.

Ceea ce însă numește autorul „*Mișcare*“, adică sălbăticia și trădarea de patrie a legionarilor, nu numai că nu este înfățișată real, prin ce a avut ea tipic, dar este și înfrumusețată, idealizată. „Băieții“ lucrează în virtutea unor „idei“ purificate de Tudorel; înfruntă pericole, își riscă viața pentru „ideile“ lor; Dan Bogdan nu ne apare asasinat de banda criminalilor legionari, ci numai speriat puțin cu „*pumnale de operetă*“. Această nevino-vată tentativă de intimidare este de altfel singura brutalitate legionară din roman îndreptată împotriva populației. Este oare tipică această acțiune pentru vremea cînd legionarii ardeau oameni de vii, îi spînzurau în cîrligile abatoarelor, de-

vastau și incendiau locuințe sau organizau masacre în închisori?

Oricine își dă seama că acel moment era dominat de ciocnirea istorică dintre trădătorii de patrie și acțiunea patriotică. Esențial, tipic în acea vreme este conflictul dintre robie și libertate, dintre război și pace, dintre viață și moarte. Romanul nu trăiește înălțimea epică a celui moment; nu tresaltă de frămîntarea, de intensitatea pasională, de marele dramatism al conflictului tipic care a zguduit viața a milioane de oameni și care nu apare în roman nici cel puțin limitat, redus la aspectele cele mai simple, mai particulare ale vieții oamenilor din acea vreme.

Dar chiar atunci cînd se ivesc prilejuri pentru dezvoltarea acestui conflict, cum sînt acelea pe care le oferă tineretul antifascist pomenit în roman sau muncitorii de pe șantierul lui Ioanide, autorul le înlătură brusc, după cum înlătură disprețitor remarca lui Dan Bogdan că prin concesiile făcute lui Hitler nu se poate asigura pacea, sau alarma lui Suflețel împotriva „bestiilor apocaliptice“. În schimb, romanul prezintă ca unic conflict al vremii, răfuiala dintre guvernul dictaturii lui Carol II și претенzii la dictatura legionarilor și strecoară impresia că această răfuială ar fi însemnat lupta dintre fascism și antifascism, cînd se știe că tocmai guvernul acelei dictaturi a pregătit servil instaurarea dictaturii legionare și marea trădare din anul 1940. Reprezintă oare această afirmație a romanului cel puțin adevărul onest cu privire la acțiunea fascistă?

În timp ce monarh, guvern și opoziție se ploconiseră în fața dictatului de la Viena, cînd patria căzuse în puterea dictaturii legionare, iar pămîntul ei fusese călcat de regimentele lui Hitler, cînd se punea la cale tîrîrea poporului nostru în războiul criminal antisovietic, singur partidul comunist, în fruntea clasei muncitoare, a patrioților și oamenilor cinstiți, lupta pentru salvarea patriei de la dezastru și reprezenta nădejdea de pace și libertate a poporului român. Autorul nu se arată cu nimic impresionat de aceste întîmplări. În schimb, se emoționează de viața lui Ioanide, a acestui fals ambasade-

dor al ideilor antifasciste și ni-l înfățișează cu simpatie, organizînd petreceri. În acea vreme tragică, din toamna anului 1940, (Gonzalv Ionescu se agită în legătură cu cedarea Ardealului de nord, iar d-na Farfara se jeluie de urmările cutremurului din noiembrie), toată viața romanului se învîrtește în jurul acelor petreceri, a ezitărilor lui Gonzalv de a divorța a treia oară și a încăpățînării lui Conțescu de a-și mărita cumnata bătrînă. În tot romanul, autorul nu arată nici o preocupare de a restabili adevărul cu privire la conflictul tipic al vremii, fie și printr-o singură vorbă, cel puțin printr-o aluzie, strecurată chiar la subsol cu litere mărunte.

E clar că în cazul acesta nu se mai poate vorbi despre interpretarea materialului de către autor, despre sensul real al vremii din roman, ci pur și simplu despre respectarea adevărului. Din această împrejurare ne putem da seama, că în romanul „Bietul Ioanide“, realitatea apare într-o lumină falsă. Imaginea „Mișcării“, adică a fascismului feroce, se înfățișează în culori mult atenuate, retușată pînă la denaturare. Indicarea ideilor ridicole și retrograde ale lui Ioanide ca idei antifasciste și ascunderea ideilor real antifasciste ale clasei muncitoare și ale intelectualilor patrioți care au ținut cu cînte piept fascismului, constituie tot un neadevăr; prin aceasta, romanul îngăduie ponegrirea generoasei și eroicei acțiuni patriotice antifasciste desfășurate de tot ce a avut mai bun poporul nostru, sub conducerea partidului comunist.

În concluzie, romanul scriitorului G. Călinescu nu poate fi considerat o lucrare realistă; romanul nu dovedește nici cel puțin respect pentru realitate; el denaturează adevărul.

Atunci ce reprezintă romanul „Bietul Ioanide“ în literatura noastră? Autorul a prezentat realist în acest roman cîteva personaje tipice ale regimului trecut, așa cum am mai spus. Viața tipică a acestor personaje nu cerea însă neapărat să se desfășoare în vremea aleasă de autor; dimpotrivă, după cum reiese din roman, ea se potrivea foarte bine oricărui alte împrejurări din vremea veche. De ce a ales

autorul tocmai vremea aceea sbuciumată? Doar s-a văzut că nu a tras din ea concluziile esențiale. În afară de aceasta: de ce oare autorul a adunat în jurul acelor personaje tipice, numeroase alte personaje cu o viață lipsită de orice interes, despre care scriitorul însuși afirmă că n-ar fi meritat să devină eroi de roman? Ce nevoie a avut autorul de Ioanide, și încă în rol de erou principal și favorit? Ioanide nu este un geniu, cum vrea să ni-l prezinte autorul. El nu este nici un om închis cu arta sa în turnul de fildes, cum se găesc destui în lumea capitalistă. El este numai un închipuit, înfumurat și palavragiu.

În ce scop a amestecat autorul pe 670 pagini de carte scrisă mărunt și îndesat, în mai multe limbi moarte și vii, — printre care neo-romîna, — viața neinteresantă a Gulimăneștilor, Hagienușilor, Smărăndăcheștilor, Gonzalvilor, actorilor ratați și bestiali, indolentelor și farfaradelor, negustorilor de covoare și erudiților, toți întortochiați, fioroși, îmbîcsiți și anoști, și cu viața — fie-ne iertat — caraghioasă a celui biet Ioanide, nu om, ci caricatură? Oare pentru a aduce o contribuție la „studiul timpului și greșelilor“ de pe atunci, cum spune autorul în notița de subsol despre caietul „filosofic“ al lui Tudorel?

Din roman rezultă altceva. În roman există o împărțire a personajelor făcută nu „pe obiect“, după criterii reale ca în acest articol, ci o altă împărțire, organizată de autor după un criteriu imaginar. Împărțirea aceasta separă pe Ioanide de tot restul personajelor și domină întreaga viață a romanului, fiindcă ea — în concepția autorului — nu este o simplă împărțire, ci o contradicție, un conflict. În organizarea interioară a romanului, acest conflict capătă importanță decisivă, el privind însăși „esența vieții“, și de aceea desfășurarea lui devine însăși realitatea artistică a romanului. Prin urmare, nici nu vom putea înțelege romanul scriitorului G. Călinescu și locul lui în literatura noastră, dacă nu-i vom descifra realitatea artistică cu cheia secretă a conflictului fundamental, evident și totuși ascuns.

Se știe că nimic din ce se întîmplă în roman nu ia forma unui conflict efectiv,

mare, dramatic. Totul e ambiție, frică, invidie, brutalitate, felonie, dar acestea nu se ciocnesc pînă la conflict; și chiar cînd asemenea conflicte apar, ele explozează ca o pâstaie, cum ar spune Topîrceanu, și se consumă retras și anonim. Ce conflicte puternice însoțesc oare asasinatele legionare, sinuciderile, execuțiile, actele de teroare, războiul despre care se ocupă romanul? Toate aceste fapte sînt lăaturalnice, neinteresante în general, ci numai în măsura în care ating interesele mici ale fiecăruia. Lumea romanului trăiește viața ei mărunță, cu necazurile și plăcerile proprii, care pentru ea valorează mai mult decît umanitatea și tot universul la un loc. Aceștia sînt „dobitocii”, nu numai după clasificarea lui Ioanide, ci chiar în concepția autorului, un fel de patrupeze fricoase, șicanate, fără orizont, care trăiesc ceea ce Ioanide numește, și autorul aprobă: „esența vieții reale”. Ce-i pasă, de pildă, bătrînului erudit Bonifaciu Hagienuş, de soarta patriei și umanității? El trăiește „drama” lui proprie, fiindcă lui, ci nu altuia, copiii săi i-au alungat „guvernanta” care-i era și țiitoare.

Cum am mai spus, asemenea oameni au trăit în acea vreme. Dacă autorul s-ar fi oprit aci!... Dar autorul nu s-a mărginit să înfățișeze pur și simplu acea viață, ci a interpretat-o din nefericire fals. Ce reprezintă pentru autor toată această viață mărunță, rea, fără orizont? În conștiința autorului, această viață este oare rezultatul societății capitaliste din acea vreme, cu individualismul ei feroce socotit și idealizat de burghezie ca singur sens al vieții, cu sărăcia ei spirituală, cu deformarea și strivirea individualității oamenilor tocmai prin dezlănțuirea individualismului sălbatic? Evident că în conștiința autorului lucrurile se petrec altfel.

Dacă autorul ar fi interpretat în felul acesta viața reală din roman, atunci fără îndoială că împotriva ei n-ar fi ridicat pe Ioanide, ci alți oameni, cu alte idei, care să contrazică individualismul și mizeria spirituală a societății burgheze; sau nu ar fi ridicat nici un fel de idee, ci s-ar fi mulțumit să scoată în evidență aspectele tipice ale acestei vieți. În

cazul acesta, scriitorul ne-ar fi putut da — bună, rea — o lucrare realist-critică.

Din tot ce se întîmplă în roman, se vede limpede că în conștiința autorului viața oamenilor nu trăiește sub influența factorilor sociali, ideile lor nu au nici o legătură cu acești factori: în conștiința autorului, oameni, fapte, idei se contopesc în ceea ce se numește în roman „esența vieții reale”, care nu e schimbătoare, ci veșnică, neclintită și înseamnă mizerie spirituală, individualism, josnicie, animalitate, etc.

Împotriva acestei vieți mizerabile trăite de omenire ca sub un blestem, și care ne este prezentată ca regulă a vieții, romanul ridică o excepție, o categorie excepțională, aceea a „umanității desăvîrșite”, etichetată cu denumirea „un om”. „Dobitocii”, și categoria „un om” trăiesc laolaltă fiindcă sînt constrînși de societate. Dar nu se atrag ci se resping; nu de acum, ci de totdeauna; nu o vreme, ci pentru vecii vecilor. În orice caz, fericirea umană, desăvîrșirea ei, nu stă decît în existența categoriei superioare, a excepției, a categoriei „un om” care s-a descătușat de sub tirania vremii, a frînt lanțurile „esenței vieții reale” și s-a ridicat la înălțimea orizonturilor eterne, și-a transpus viața în „marea geometrie” a infinitului, unde palpită „mișcările fundamentale ale vieții” și mișună strigoi veșnicii.

Și astfel a apărut Ioanide. El nutrește un dispreț nemărginit pentru cei din categoria inferioară și pentru întîmplările sociale. Nu încearcă niciodată să atragă pe nimeni la înțelegerea eternității, decît în treacăt și neconvins pe fiul său, fiindcă între categoriile din concepția romanului nu se fac decît poate excepțional mișcări de oameni, ei alcătuind specii deosebite, imuabile. Așa se întîmplă că Ioanide rămîne izolat, neînțeles, destinat să păzească singur culmile infinitului: „un om” singur în mijlocul acestei faune uriașe care e omenirea. De aci „treapta sublimă a melancoliei” pe care se instalează Ioanide, tendința lui spre liniștea eternă, a contrastelor savante de linii și spații; de aci și denumirea de „Bietul Ioanide” și umanizarea cîinelui Stoltz.

Iată contradicția fundamentală, conflic-

tul iremediabil, ascuns în paginile romanului. Scriitorul G. Călinescu ne dezvăluie un „adevăr etern“, dezvăluit și răsdezvăluit de mai bine de două mii de ani de către toți părinții filozofiei spiritualiste și ai diferitelor biserici. De bună seamă, știința nu poate descoperi asemenea adevăruri, fiindcă ele nu există în realitate, — știința nefiind supusă revelațiilor, ca de pildă o anumită artă.

Se înțelege de la sine, că arătatul conflict neexistând în realitate, ci numai în imaginația scriitorului, nici nu putea căpăta în roman conținut și forme concrete omeneste. Romanul „Bietul Ioanide“ neplecând deci de la realitate, ci de la ficțiune, pleacă în esența lui de la o teză abstractă, care, pentru a fi demonstrată, presupune — firește — o schemă. Oamenii și faptele romanului sînt luate din realitatea obiectivă, fiindcă în eternitate nu există nici oameni, nici fapte, ci numai strigoi. Dar oamenii și faptele vieții obiective nu pot avea pentru autor valoare artistică, decît golindu-i în bună parte de omenesc; deci, păstrîndu-le în roman, din viața lor obiectivă, pămîntească, numai acea parte numită „esență a vieții reale“ și care, dînd aparență de forme concrete schemelor, să poată duce la demonstrarea logică a contradicției abstracte.

Evident, pentru o asemenea teză, nu e nevoie de un moment de viață anumit, decît ca de un prilej, și nici de oameni anumiți, decît ca ilustrare a tezei. În roman, demonstrarea tezei se face prin simpla prezentare față în față a categoriilor de oameni, momentul, oamenii și faptele primind forme simplificate, schilodite, înfrumusețate, caricaturale, pentru nevoia demonstrației.

În felul acesta, în romanul „Bietul Ioanide“ realitatea artistică a devenit în esența ei o ficțiune străină de realitate. E firesc că oricîte artificii s-ar întrebuița — și chiar cu talent, ca în Edgar Poe, de pildă — această realitate artistică nu poate deveni prin ea însăși, prin forța ei artistică, realitate obiectivă, pună-se în cap toți esteticienii subiectiviști.

Personajele din roman și în deosebi

Ioanide, într-adins se „agită“ în acel fel și aceea direcție, ci nu în altele, fiindcă „agitația“ lor trebuie să ducă neapărat la confirmarea tezei. Academicianul G. Călinescu afirmă că „*niciodată creatorul, după ce a consultat viața, nu-și face o schemă abstractă, pe cale lucidă, spre a cădea apoi din nou în concretul ficțiunii. Artistul — continuă dînsul — se bizuie direct pe viață, vede genericul în individual, fiindcă generalizarea artistului nu e o abstractizare, adică o traducere în termeni logici ai complexității vieții*“ ci — cum s-a exprimat în altă parte — o „tipizare“.

Scriitorul G. Călinescu a făcut în „Bietul Ioanide“ tocmai greșeala de la care voia să-l abată academicianul. A publicat o carte cu conținut străin de realitatea concretă, care denaturează și contrazice realitatea, punînd în locul ei ficțiunea abstractă. Acum se vede limpede și rostul — indiferent de intenție — al alegerii unui anumit timp și material. De altfel, cum ar fi fost cu puțință ca dintr-o concepție ideologică, cum este aceea promovată în roman, să apară o altă realitate artistică decît aceea care a și apărut?

Concepția despre realitatea artistică ce stă la baza romanului „Bietul Ioanide“ contrazice așa dar concepția realismului în artă. Realitatea obiectivă nu numai că nu se reflectă întregă în realitatea romanului, dar este larg înlocuită cu o ficțiune. Nu seamănă oare o asemenea concepție cu aceea a esteticianului subiectivist Titu Maiorescu, care afirmă că arta este „*iluzia realității*“ și că „*menținerea acestei iluzii este singurul element hotărîtor*“ în artă? Nu a fost conceput oare romanul „Bietul Ioanide“ după recomandările aceluiași Titu Maiorescu, care susținea că „*subiectul poate fi luat din viața poporului, dar (că) tratarea (lui) nu poate să fie decît ideal artistică, fără nici o preocupare practică*“? Negreșit, cele două concepții seamănă ca două picături de apă. Te întrebi numai prin ce prestidigitatie își închipuie asemenea esteticieni că pot exclude practicul din artă, fără a înlătura odată cu aceasta însăși viața operei de artă?

În concluzie, romanul „Bietul Ioanide“, preferînd ficțiunea realității obiective și plecînd de la o teză abstractă pentru

demonstrarea căreia a schematizat, a caricaturizat personajele și împrejurările, nu este o lucrare realistă. Romanul „Bietul Ioanide” este conceput de pe poziții false, subiectiviste, care disprețuiesc și neagă realitatea. Un asemenea roman se află în contradicție cu toată literatura noastră clasică, precum și cu literatura din primul deceniu de libertate a patriei. El se orientează singur către literatura ce îndepărta poporul de la cunoașterea adevărului asupra vieții sociale și care a apărut mai ales în vremea descompunerii burghezomășierești dintre cele două războaie.

Și totuși, viața este mai puternică decât concepțiile subiectiviste. Ea înlătură din calea sa stavilele de gunoi ridicate de asemenea concepții. Așa se face că împotriva concepției scriitorului, talentul său n-a putut să nu scoată la iveală unele elemente caracteristice al vieții burgheze, ca acelea pe care le-am arătat. Toată munca stăruitoare a scriitorului de a ne prezenta în Ioanide un profet a rămas zadarnică, fiindcă eroul principal al romanului este ceea ce viața lui proprie l-a făcut în adevăr, adică un intelectual inteligent și talentat, înfumurat și extravagant, dese ori ridicol, trăind în centrul ideilor burgheze retrograde, dar la periferia intelectualității vremii sale. Cititorii nici nu trebuie să-i acorde altă valoare!

4. CÎTE CEVA ȘI DESPRE VALOAREA ARTISTICĂ A ROMANULUI

Ne-ar mai rămîne să spunem cîte ceva și despre concepția estetică pe care o relevă romanul. După concepția ideologică și aceea a realității artistice de acum cunoscute, în privința concepției estetice n-ar mai fi multe de spus. Constatăm însă cu mulțumire că și de data aceasta avem iarăși alături de noi părerea acad. G. Călinescu. Într-adevăr, în articolele pomenite, stă scris negru pe alb că „*frumosul nu există în sine, iar un frumos curat formal e un non sens sau un senzualism monstruos*”. Academicianul chiar precizează: „*prin frumos eu înțeleg conținutul însuși relevat în creație, ideologia incorporată artistic*”. Cît despre ideologie, cunoaștem din aceleași articole, că academicianul o respinge dacă

nu e progresistă, ca neîntrunind condițiile frumosului în artă. Aceeași atitudine manifestă academicianul și față de realitatea artistică ce denaturează faptele realității concrete. Care estetician, critic, artist sau cetățean, nu cu știința, ci numai cu simțul realității, n-ar subscrie asemenea cuvinte limpezi și sănătoase?

Se vede însă treaba că academicianul trebuie să constate mereu — desigur cu amărăciune — împotrivirea unui singur dintre aceștia, și anume a scriitorului, omomimul său congenital, ca să zicem așa. Rebel, scriitorul refuză a semna în roman concepția estetică a academicianului. Într-un singur punct cad de acord — spre bucuria noastră — academicianul și scriitorul: tipul Pomponestilor, Gonzalvilor etc., nefiind frumos în realitate, apare artistic în roman, urît, în contradicție cu idealurile de viață omenească ale vremii. Autorul a reușit să ne convingă de acest adevăr. Dar adevărul acesta, partea pozitivă a romanului pe care viața a impus-o pe alături de concepția autorului, nu are în roman — tocmai din cauza acestei concepții — decât valoare secundară. Adevărul principal este altul, și acela nu e adevăr.

După cum s-a văzut, în roman tipurile amintite au numai un rol demonstrativ, acela de a servi ca termen de comparație pentru celălalt tip, tipul tipurilor, înfățișat pe larg, insistent, ditirambic, tipul lui Ioanide. Pentru „*agitația*” sa terestră, lui Ioanide i-a fost aleasă arhitectura. Oare întâmplător? Unui „*metafizic*” i s-ar potrivi oare o profesiune practică? De aceea Ioanide a primit — firește — investitură de artist. Iar dintre toate artele i s-a conferit arhitectura, fiindcă — ori cît s-ar părea de ciudat — în concepția cuplului Ioanide-autor, nici una dintre arte nu se poate desprinde mai ușor de practic, de „*efemer*” și reda infinitul, decât arhitectura. Imaginea infinitului neputînd fi dezvăluită nici prin cuvînt, nici prin sunet, nici prin culoare, ci numai prin „*linii și spații*”, iar geometria fiind abstracția însăși, trăind exclusiv prin forme pure, neatînse de materia vulgară, arhitectura rămîne singura posibilitate artistică de înfățișare a veș-

niciei, a formei prin ea însăși, adică rămîne singura artă pură, arta în sine, însăși arta. (E de mirare că autorul romanului n-a urmat arhitectura, deși poate nici acum nu e tîrziu.) În roman, așa dar, Ioanide nu reprezintă propriu zis idei, ci pur și simplu ideea; el este prin el însuși ideea de Ioanide, frumosul prin definiție, frumosul în sine. Mai mult încă, respirînd nemuritor eterul „umanității desăvîrșite“ de pe „treapta sublimă a melancoliei“, nepăsător la tragedia „esenței vieții reale“ ce piere în noroi și sînge la picioarele sale, Ioanide trebuie să apară sublim, după cum sublimă ne e înfățișată și eternitatea.

Adică acest biet Ioanide, filozoful ușuratic al tembelismului, artistul zelos al formei pentru formă, înfumurat, zeflemist și absurd, să reprezinte oare idealul umanității, opuse vieții respingătoare a Pomponestilor și unor Gavrilcea? Acesta să fie oare adevărul vieții? Iar autorul, în loc să se indigneze cu noi la olaltă de asemenea megalomanie, să încerce dimpotrivă a ni-l strecura ca ideal estetic? Ce este frumos în Ioanide? Pasivitatea lui în fața fascismului, sub deviza: așa e filozofia? Grandoarea lui comică? Sau poate faptul că el confundă livrea de lacheu cu toga antică de patrician? Nu este oare limpede că un artist care încearcă să îmbrace în raze de apoteoză un chip ca Ioanide, dă dovadă de perversiune a simțului estetic? Aceasta o afirmă chiar academicianul, care numește încercarea scriitorului „un senzualism monstruos“.

Dar odată cu această constatare, am ajuns la forma romanului, la problema formei în literatură. Pentru orice om cu simțul realității, care nu poartă în creierul său coșmarul infinitului, forma în general, deci și în literatură, nu este și nici nu poate fi un element aparte, trăind prin el însuși, independent de conținut. Nu are rost să stăruim asupra adevărului că în realitatea obiectivă nu există formă fără conținut. În realitate, fiecare conținut își are forma lui integrată în el, care trăiește prin conținut, formînd cu el împreună același corp. Nimic nu poate fi produs numai în conținutul său ori numai în

forma sa, ci numai în conținut și formă la un loc, nedespărțite.

Tot așa și în creația artistică, forma corespunde conținutului. Artistul, scriitorul în cazul nostru, lucrînd conținutul, lucrează în același timp și forma operei sale. Fiindcă forma literară ne apare din modul cum este organizat și expus, adică interpretat materialul selecționat din viață pentru a se crea imaginea care să ne impresioneze, să ne dea emoția artistică. Forma literară nu este așa dar îmbrăcămîntea operei de artă, ci fața adevărată a conținutului artistic. Conținutul nu poate denatura forma lui proprie, decît dacă el însuși e deformat. Nici forma nu poate modifica conținutul; poate da însă iluzia modificării cînd îmbracă nu conținutul real, ci un manechin închipuit, cum este de pildă cazul formei în care sînt prezentați în roman Ioanide și în bună parte legionarii. În cazul acesta, forma devine înșelătoare, fiindcă ascunde adevărul obiectiv.

În crearea operei de artă, a conținutului și formei sale, un rol determinant îl are tehnica artistică, mijloacele specifice pe care le folosește artistul în munca sa de creație, măiestria sa, modul său de creație, metoda sa artistică. Tehnica artistului urmează conținutul. Dacă se abate și nu e bună, tehnica deformează conținutul, pînă la rebut; dacă e iscusită, poate acoperi lipsurile conținutului, dar nu le poate înlătura.

Cum apare tehnica scriitorului G. Călinescu, în romanul supus discuției? Orice judecare a operei de artă întîmpină dificultăți aci, în metodele artistului, în tehnica sa, în manifestarea forței sale creatoare, în crearea imaginii și determinarea emoției artistice, pentru că în aceasta constă slăbiciunea sau măiestria artistului, adică în legătura lui tehnică de artist, ca forță creatoare subiectivă, cu materialul obiectiv și totodată cu lumea din afară a doritorilor de artă. Aci ne găsim acasă la scriitor, în atelierul lui, între sculele darului său, nevăzute, uneori necunoscute nici lui însuși, cu care dăltuește, colorează oamenii, fapte și idei, le dă armonie sau disonanță. Nespus de greu este să pătrunzi în secretele muncii de creație, care nu este totdeauna identică

ci se modifică odată cu conștiința, cu izvorul puterii creatoare. Cu atât e mai dificil, cu cât de data aceasta avem de a face cu scriitorul G. Călinescu, un iscusit mînuitor al tehnicii literare, și cu romanul său din urmă: „Bietul Ioanide“.

Dar, oricît de iscusită, într-un roman ca „Bietul Ioanide“, tehnica scriitorului e pusă la grea încercare. Pentru a ne convinge de adevărul unor idei false și de realitatea unei ficțiuni, autorul romanului a trebuit să îmbrace în forme „ideale“ neadevărul. Separînd ca iremediabil opuse ideea „umanității desăvîrșite“ de ideea „esenței vieții reale“, scriitorul a fost silit să-și chinuiască tehnica pentru a ne înfățișa ca frumos tot ce este desprins de practic, ce este impersonal în personalitatea eroului, cum ar spune Titu Maiorescu; iar urît să ne prezinte tot ce este legat de viața practică, adică de realitate. Bineînțeles că prin asemenea procedee neconvingătoare, scriitorul nu putea obține decît un rezultat negativ, după cum au observat mai întîi cititorii.

Dar ce artificii scriitoricești a trebuit să pună în mișcare autorul pentru a da conținutului negativ al romanului un aspect prezentabil! Ce tehnică subtilă și complicată a fost el nevoit să folosească, pentru ca să dozeze și să subtilizeze ideea dominantă, urîtă și negativă a romanului! Propriu zis, ideile lui Ioanide nu sînt decît întîmplător legate cu acțiunile; ele ne sînt prezentate mai ales ca divertismente, printr-o tehnică ce învăluie adevărul și-l maschează; dar ele rămîn totuși ideile dominante ale romanului. Conflictul central al romanului, dintre „esența vieții reale“ și înălțimea „mișcărilor fundamentale ale vieții“, deși nu reflectă realitatea obiectivă, ci e fictiv, construit abstract; deși nu capătă și nici nu poate căpăta forme concrete de manifestare în roman și nu stăruie asupra atenției cititorului, rămîne totuși, prin tehnica subtilă a scriitorului, realitatea artistică a romanului.

Faptele sînt integrate în roman mai mult logic decît organic. Ele se consumă izolat, fără să afecteze decît în treacăt viața romanului, ci nu fundamental; interesînd uneori prin ciudățenie și-senzațional, de

multe ori neinteresînd, fiindcă ele, în general, nu sînt decît prilejuri pentru demonstrarea tezei. Dar tehnica scriitorului le prezintă ca părți concrete ale vieții romanului, ca însăși viața romanului. Eroii par a avea vieți reale, acționînd în realitatea concretă; și totuși, ca și faptele lor, nu sînt în general decît piese în mișcare ale unui joc fantezist imaginat de autor.

O asemenea tehnică este tehnica unui maestru al formei. Această tehnică a formei nu pune în valoare conținutul operei ci îl învăluie, îi ascunde păcatele, îl modelează; bineînțeles artificial, fiindcă forma, fie chiar măiastră, nu poate înălătura defectele conținutului, care pînă la urmă totuși apar.

În roman, unde principalul este demonstrația, faptele ca și însemnătatea lor reală au evident importanță redusă. Mai toate acțiunile apar grăbit și dispar fără să modifice nimic din esența vieții și caracterelor și fără să lase urme asupra oamenilor; fiindcă aceștia nu trăiesc real, ci sînt scheme cu aparență de realitate, necesare tezei. Încolo, în roman, totul este dizertație, cugetare, reflexie, anchete polițienești și judiciare, anecdote, zvonuri în jurul a diverse întîmplări senzaționale, de tot soiul, o continuă „agitație“. Și totuși, tehnica scriitorului dă acestui vîrtej fără sens, o aparență înșelătoare de mișcare reală, de viață adevărată. Cu o asemenea tehnică, e greu să te înfrunți.

Experiența l-a condus pe scriitor să evite a prezenta, pentru teza ce și-a ales, un roman desfășurat pe plan discursiv, arta în general pretinzînd mișcare. Vremea de care se ocupă romanul nu a fost aleasă la întîmplare, ci cu un scop vădit. Momentul ales oferă autorului prilejul mai nimerit decît altele, de a-și ilustra teza — caricaturizînd mai lesne eroii — și a da culoare mai vie, mai pasionantă, formei, aducînd în organizarea romanului unele întîmplări de răsunset.

Așa se face că în roman au apărut, aproape pe neașteptate, cum au și dispărut mai toate, întîmplări cu caracter de senzație, lipite conținutului. O luptă cu pistoalele are loc noaptea, în cimitir, între poliție și Gavrilcea, iar Pica se

prăbușește sub gloanțe, părăsită de iubit, și moare în însuși cavoul construit de tatăl său. Pe aceeași linie a senzaționalului, sînt reproduse amănunte cu privire la organizarea spionajului, dezvăluiri de acte secrete legionare, buletine grafologice date de ocultisti, descinderi polițienești, optsprezece acte de anchete și referate polițienești, rapoarte de agenți, medici logiști, acte judiciare, interogatorii, depoziii, rechizitoriu și pladoarie, în afară de cercetările proprii ale lui Ioanide, de strîngerea, coroborarea și interpretarea acestui voluminos material polițienesc și judiciar.

Ce folos aduce romanului acest abundent material polițienesc? Oare într-adevăr personajele apar mai bine precizate în caracterul lor? Gîndiți-vă la figurile de asasinii ale lui Gavrilcea, Munteanu, Carababă și amintiți-vă că acel material aruncă îndoileli asupra ferocității lor legionare, contribuie la concluzia subtilizată de autor că adevărul vieții nu poate fi cunoscut. Dar odată cu aceasta nu pare mai curînd adevărat că toate aceste investigații sînt aduse în roman cu scop de senzație? Cu același scop, prințul Hangerliu se prezintă în fața plutonului de execuție ca un cavalier medieval, mîncînd semințe de dovleac și numai după ce, cu morga lui aristocratică și batjocoritoare, a luat măsuri să nu i se sîgîre pielița delicată a piciorului.

Dar în roman sînt descrise și întîmplări „serioase“. Iată, de pildă, moartea lui Gonzalv Ionescu, moartea aceea imaginată de un maestru al ficțiunii și redată printr-o combinație subtilă de contraziceri logice. Moartea aceasta a unui om sănătos tun în așteptarea încăpățînată a morții unui agonizant, este un act de apetisantă senzație estetică, pentru amatorii de senzațional. Tot așa și moartea cealaltă, a actorului Carababă. Acesta e împușcat în plină reprezentare, fără să bage nimeni de seamă, și se prăbușește „cu un realism extraordinar“ în interpretarea morții eroului principal din piesa „*Banditul care n-a cunoscut femeia*“, tocmai cînd era pe punctul să o cunoască. Două morți redată la înălțimea „*marei geometrii*“. Ce morți! O plăcere!

Scriitorul G. Călinescu, urmărind să poleiască în forme artistice, cu aspect de realitate, un conținut imaginar și lipsit de frumusețe, n-a izbutit să dea decît iluzia săracă a frumosului, în ciuda tehnicii sale artistice. Tehnica scriitorului, dibăcia lui artistică oricît de iscusită, s-a dovedit — și nici nu putea să nu se dovedească — neputincioasă în fața unui conținut defectuos. Încercarea de a realiza, în pofida conținutului, o lucrare a cărei valoare artistică să constea mai ales în formă, a eșuat; cel puțin pentru masa mare de cititori ai țării noastre. Amatorii de plăceri estetice obscure, încrustați în mobila stil nu ne interesează. Forma romanului nu are altă valoare decît aceea a conținutului său.

Cititorul nou, această mulțime de oameni noi ai vieții noastre sociale, înconjurînd cu dragoste pe artiștii săi, resping categoric ideea artei fără un conținut ridicat la nivelul vieții sale noi, al năzuințelor și luptei sale. El nu se îmbată cu iluzii. El caută în filele cărții literare răspunsuri limpezi la problemele vieții lui sociale și intime, modele de urmat sau de înlăturat în calea mersului său înainte, ideile scumpe lui.

Desigur, cititorul nou găsește aceste idei, se instruește, își dezvoltă educația și din scrierile politice, filozofice, de știință. Dar el se îndreaptă către lucrarea literară tocmai pentru aceea ce arta are deosebit de celelalte manifestări spirituale; pentru măestria proprie ei, prin care adevărurile vieții îi sînt comunicate, îl emoționează, îi pătrund în complexul psihologic; îl fac nu numai să le cunoască, să le păstreze; dar să le și trăiască adînc, într-un fel deosebit, emotiv, ca pe propriile lui adevăruri, cu vigoarea transmisă de forța creatoare a artistului. Ce sentiment de încîntare simte cititorul găsind o asemenea comoară în cartea pe care și-o duce sub braț, mîngîind-o; și ce decepție, cînd află tezaurul gol de gînduri și simțire omenească.

În patria noastră, se poate vorbi de un public nou cu educație artistică. Acest public, cunoscut și simțit de toate categoriile de artiști, cercetează librăriile, bibliotecile, teatrele, umple sălile de

expoziție, de concerte. Partidul conduce o largă activitate de educare artistică a poporului, plecînd dela ideea marxist-leninistă că frumosul, artisticul, nu este o boare diafană, cuibărită în țeasta rece a cîte unui individ excepțional, anume ales, și nici excitația cerebrală a altor asemenea aleși; ci un fenomen social cu particularitățile lui proprii, dar obiectiv ca și societatea care i-a dat naștere și pe care o slujește. Frumosul în artă fiind un fenomen obiectiv, poate fi perceput de oricine, prin simțuri; și anume prin simțul artistic, care se naște și se dezvoltă la omul social ca și celelalte simțuri. Dacă lumea ar fi fost surdă, nu numai Beethoven n-ar fi existat, dar nici muzica; iar dacă Dumnezeu ar fi uitat să dea vedere lui Adam și Evei, ce s-ar fi făcut bietul Ioanide cu viziunile lui arhitectonice?

Emoția artistică, rezultatul esențial al măiestriei artistice, nu este o emoție misterioasă ruptă de psihologie, cum vrea să ne convingă Ioanide, dacă nu chiar autorul. Emoția artistică, la fel cu oricare altă emoție, este rezultatul psihologic complex al raportului dintre obiect și simțurile omenești, în cazul nostru dintre frumosul obiectiv și simțul artistic al omului. Emoția artistică este așa dar o emoție psihologică, adică reală, nu abstractă, dar o emoție deosebită, de grad superlativ, care pune în mișcare sentimente omenești de o intensitate maximă, uneori nepieritoare și determinată în viața noastră, în însuși rostul ei.

Tocmai de aceea, tehnica scriitorului G. Călinescu e nereușită în romanul „Bietul Ioanide“, pentru că golind emoția artistică de conținut îi dă un sens fals, un sens de subtilitate estetică abstractă, pentru care și obligă pe croii romanului să se lepede de sentimentele omenești.

Acolo unde pornirea sănătoasă, realistă a scriitorului a răzbit printre opreliștile ridicate de abstracție, am fost puși în fața unor emoții artistice de mare intensitate. Dar aceste emoții, adevărate mărgăritare, sînt acoperite repede de întinderea apăsătoare a sterilului artistic care e dominant. Ioanide, caricaturizat de tiparul tezei abstracte, ne apare, în unele clipe,

pătruns de sentimente omenești puternice, ivite, dar și dispărute fulgerător.

Din acele clipe, simțim durerea sălbatică, zdruncinătoare de minți, închisă în pieptul părintelui care privește portretul fiicei ucise tîlhărește; simțim povara grea a tristeții nesfîrșite a părintelui care spune unui necunoscut că el nu mai are copii, i s-au furat. Pentru asemenea clipe de puternică emoție omenească, exprimăm din nou ciuda și protestul categoric al cititorilor doritori de artă adevărată, împotriva înăbușirii forței artistice reale a scriitorului. G. Călinescu își înfundă această forță pe drumurile fără perspectivă ale romanului „Bietul Ioanide“.

Cititorul nou cere artă adevărată, nu fărîmituri de la ospățul estetic al „aleșilor“. Între alte drepturi, cititorul nou își cîștigă în regimul nostru și drept de vot calificat asupra valorilor estetice. Cei „aleși“, dacă vor să fie *aleși*, trebuie să reprezinte cerințele artistice de nivel înalt ale cititorului nou.

★

Acestea sînt, după părerea noastră, cauzele principale ale insuccesului cărții din urmă a scriitorului G. Călinescu. El a publicat un roman superficial, cu conținut fals, care denaturează realitatea; un roman lipsit cu totul de idei și sentimente omenești înalte; fără să cuprindă nimic din ce este mare în om și omenire; o lucrare opacă, fără perspective. Nu întîlnești în cartea aceasta ticsită și îmbîcsită de mărunțișuri, nimic din izvorul bogat al minții și inimii omenești; nu puterea de fluviu, dar nici chiar sfiiciunea firîșorului de apă a noului, care te emoționează, de teama căruia tremuri că-l înăbușe năruirea stîncilor, pe care vrei să-l aperi, cu care te identifice și pășești înainte! Cartea e scrisă cu dispreț față de viața omenirii și într-o formă prefăcută, artificială, pretențioasă, așa cum n-a fost scrisă la noi în zece ani, nici o carte. O asemenea lucrare, nu putea să constituie decît un eșec.

Despre importanța greșelii pe care a făcut-o scriitorul. G. Călinescu, publicînd romanul „Bietul Ioanide“, să ascultăm ce spune acad. G. Călinescu: „Dacă...

un scriitor de talent... nu face uz de toate mijloacele sale artistice spre a comunica ideologia progresistă... și opera sa nu e izbutită și nu e frumoasă, adică nu este ideologie palpabilă, sugerată prin darurile fanteziei creatoare“, atunci — spune academicianul — „nereușita lui este o greșeală politică“. Iar — spune dînsul mai departe — „lipsurile politice ale unei literaturi au dimensiunea greșelilor de ordin artistic“.

Tov. G. Călinescu poate înțelege că nici aceste ultime cuvinte și nici greșeala de care ele vorbesc nu sînt ale altora, ci numai ale lui proprii.

Scriitorii vieții noastre noi, a căror muncă aleasă înnobilează simțul artistic al poporului, sînt chemați să dea lucrări tot mai bogate în conținut și mai adînc pătrunse de forță artistică. Cu cît vor da asemenea scrieri, cu atît vor fi mai aproape de popor, cu atît vor simți îndemn de dragoste și stimă, spre noi opere care să umple inimile oamenilor de emoția adevărului vieții, cu acea măiestrie de artist pe care le-o dă pildă gloriile literaturii noastre — Eminescu, Caragiale, Sadoveanu.

5. UN SINGUR CUVÎNT DESPRE LIMBA „LITERARĂ“ A ROMANULUI

Discuția purtată anul acesta asupra limbii literare de către unii scriitori și critici în revista „Contemporanul“ nu s-a referit la romanul „Bietul Ioanide“ decît printr-un singur articol, și acela semnat, oarecum din afară, de către un specialist în lingvistică. Și totuși limba acestui roman ridică multe probleme, dacă nu chiar problema limbii literare.

Este posibil ca limba unui scriitor să fie independentă de concepția lui artistică, de vreme ce ea este mijlocul prin care scriitorul își comunică tocmai această concepție? Concepției false asupra vieții, din romanul „Bietul Ioanide“, îi corespunde o falsă limbă literară. Ideilor fanteziste, faptelor mărunte sau senzaționale din roman, atmosferei sale îmbîcșite, îi corespunde o limbă literară degradată. Așa cum fondului de idei și fapte joase ale romanului, autorul i-a alăturat senzațio-

nalul — ca un condiment — pentru a-l schimba gustul, tot așa limbii mărunte a romanului i s-au adăugat acele cuvinte străine de limba noastră, senzaționale, de umplutură, care nu pot totuși ascunde sub perdeaua lor conținutul fals al romanului.

O asemenea limbă pestriță, împănată — și după cum se știe, uneori ridicolă — corespunzătoare conținutului gol de idei și simțăminte omeneste înalte — dezvăluie o latură interesantă a conștiinței autorului, și anume aceea că arta nu se adresează celor mulți, ci numai „aleșilor“, limba „literară“ a romanului fiind o limbă a „stăpînilor“ artei, nu a celor „de jos“.

Limba romanului „Bietul Ioanide“ nu numai că nu dezvoltă sau cel puțin nu păstrează frumoasa limbă literară cucerită de poporul nostru, prin marii săi creatori de literatură, dar o schilodește, o degradează.

6. CRITICA NOASTRĂ LITERARĂ ȘI ROMANUL „BIETUL IOANIDE“

Spuneam că opinia cititorilor n-a fost luată în seamă de critica noastră literară. Mai mult, critica profesionistă s-a orientat împotriva opiniei cititorilor. Asemenea poziție greșită o dovedește în primul rînd tov. Silvian Iosifescu, cunoscut critic literar, în cronica publicată în „Contemporanul“ Nr. 52 (377) din 25 decembrie 1953, odată cu apariția romanului.

Tov. Silvian Iosifescu își începe cronica afirmînd că „G. Călinescu a dat prozel noastre un aport de o însemnătate deosebită, prin publicarea unor cărți între care și romanul „Bietul Ioanide“. Dacă ar fi să-l credem pe Silvian Iosifescu, atunci acest roman „sub principalele sale aspecte“ răsplătește interesul „legitim“ cu care l-ar fi așteptat cititorii, deoarece valoarea acestui roman — își încheie Silvian Iosifescu cronica — rămîne „indiscutabilă pentru proza noastră“.

Nu cumva se grăbește tov. Silvian Iosifescu? A afirma că o asemenea activitate ar fi dat literaturii noastre „un aport de o însemnătate deosebită“,

înseamnă să te așezi alături cu adevărul evident și cunoscut. Tot așa, a susține „valoarea indiscutabilă” a ultimului roman semnat de G. Călinescu, nu înseamnă decît să produci confuzie. După cum s-a văzut, „principalele aspecte” ale romanului nu par să răsplătească așteptările cititorilor, ci dimpotrivă le înșală.

Autorul cronicii observă just că „Ioanide e prezentat ca un izolat”; dar nu înțelege că în această izolare, romancierul își exprimă disprețul față de ceea ce el numește fals „esența vieții reale” și totodată își etalează admirația față de Ioanide numai pentru că acesta se agită în echilibru de somnambul pe streășina veșniciei. Autorul cronicii trece cu îngăduință peste asemenea delir, prezintă totul sub formula „curiozității intelectuale multiple” și crede că a și terminat să spună tot ce trebuie spus despre amestecul acesta de idei înăcrute.

Cronica nu numai că nu dezvăluie ideile și morala romanului care îndeamnă la disprețuirea vieții, la supunere în fața fascismului și agresorilor; dar, dimpotrivă, afirmă că autorul romanului a transmis cititorilor „expresia unei demnități de creator conștient”, „curajul și onestitatea intelectuală”, o „excepțională și armonioasă cultură”, precum și „procedul puternic înrudit cu acel al moralistilor clasici”. Un singur lucru a uitat să adauge cronica, și anume că autorul ei transmite cititorilor procedul înrudit cu acel al confuzioniștilor clasici.

Cu aceeași ușurință, cronica își ia sarcina să ne convingă de realismul romancierului, care ar folosi „cu admirabil tact” „mijloace clasice de tipizare”, „așa cum a procedat Balzac”, „ca și la Bruyère”, (uitînd în acel moment — ce păcat! — pe Lev Tolstoi). Dar cronica nu poate să nu observe, deși o face timid și superficial, lipsa din roman a elementului de luptă antifascistă, partidul, intelectualii „onești și curajoși”, ca și faptul că legionarii apar în roman „nu suficient” descriși ci „adesea foarte fugitiv”. Ca și atunci cînd a învăluit ideile negative ale romanului în formula „curiozității intelectuale multiple”, și de data aceasta autorul cronicii ascunde denaturarea voită a realității

de către romancier, înfățișînd-o drept „o problemă de accentuare”.

În sfîrșit, cronica ne mai rezervă o surpriză. „Jurnalul lui Tudorel”, aceea nefericită inspirație a romancierului, de idealizare a fascismului, ni se recomandă ca model artistic. Cronica ajunge, emoționată, cu coardele ghitarei laudative întinse la extrem, să pretindă ca asemenea modele „artistice” ale romanului „să fie studiate cu atenție de tinerii noștri prozatori”.

Așa dar, critica literară prin însăși menirea ei să apere lucrurile culturale noi; să sprijine și să îndrumeze dezvoltarea literaturii pe căile victorioaselor idei marxist-leniniste ale partidului, ale vieții noi create de popor; să o ferească de la abateri și îndemnuri străine, se îndepărtează ea însăși de acest drum, cum face criticul Silviu Iosifescu în cronica asupra romanului „Bietul Ioanide”.

Tov. Silviu Iosifescu în loc să blameze, laudă greșelile și orientarea falsă a romanului; în loc să înarmeze publicul cu metoda justă de cunoaștere a fondului și formei literare, dezarmează publicul și produce confuzii în rîndurile lui. În loc să ajute pe scriitorii mai vechi să lichideze influențele străine din trecut și să-și contopească la un loc cu poporul ideile, simțirea și năzuințele, tov. Silviu Iosifescu îl ajută să se îndepărteze de popor. Pe scriitorii tineri, el îi îndeamnă să urmeze pe asemenea scriitori mai vechi, în loc să-i păzească de la orice rătăcire, ca pe fondul prețios al literaturii noastre în dezvoltare, să-i ajute și să-i îndrumeze cu dragoste către literatura realismului socialist a vieții noi.

E de mirare că după un an de zile de la apariția romanului, au rămas încă valabile laudele aduse romanului „Bietul Ioanide” sub semnături de critici literari cunoscuți, fără ca alți critici și scriitori să se sezeze și să simtă răspunderea menirii lor.

Atitudinea critică neprincipială nu servește nimănui, nici chiar scriitorului G. Călinescu; dimpotrivă, păgubește tuturor, și chiar lui G. Călinescu; iar în primul rînd dăunează literaturii, criticii literare, și prin aceasta culturii noastre. Asemenea

critici literari, abdicînd de la principii în schimbul „colegialității“ și „condescendenței“, abdică de la însuși rolul lor și se transformă în slujitori de familie ai unuia sau altuia dintre scriitori.

7. ÎNCĂ UN CUVÎNT ÎN LEGĂTURĂ CU SCRITORUL G. CALINESCU

Cu aceasta s-ar putea termina articolul de față. Am cere însă îngăduința să mai spunem cîteva cuvinte despre scriitorul G. Călinescu. În cursul acestei prezentări, am pomenit în treacăt și despre romanul „Enigma Otiliei“ al aceluiași scriitor, publicat acum mai bine de șaptesprezece ani. Pentru acest roman, scriitorul și-a ales material din viața obișnuită a unor oameni ce au trăit la începutul secolului acestuia, izolați la traiul și interesele lor personale. Eroii sînt burghezi de toată mîna, moșieri, intelectuali. Faptele lor n-au nici o legătură cu evenimentul istoric ce a zguduit în aceea vreme societatea romînească, răscoala din 1907, și nici cu mișcarea de idei care a precedat-o și a urmat-o.

În romanul „Enigma Otiliei“, materialul studiat în realitatea obiectivă este organizat și prelucrat de autor în așa fel prin conștiința, prin concepția sa artistică, încît romanul se arată a fi în adevăr o lucrare realistă. Într-adevăr, în acel roman, scriitorul a redat veridic imaginea, cu reale însușiri artistice, a unei părți din viața burgheză și moșierească din acea vreme. Eroii romanului, cu faptele și ideile lor, sînt conduși de autor să trăiască intens în atmosfera vremii de atunci, viața de putrezire a boierimii și de duhoare specifică setei de înăvuțire a burgheziei complice. Autorul participă desigur, deși fără ostentație, cu simpatia și antipatia sa la desfășurarea vieții fiecărui erou, considerînd însă realitatea artistică drept reflectarea realității obiective. E drept că autorul nu înțelege științific direcția dezvoltării sociale, și cu atît mai puțin cauzele ei; dar reflectînd realitatea concretă, lucrarea sa nu poate să nu dezvăluie, reduce negreșit la forme particulare, dispariția ca clasă de sine stătătoare a boierimii (Pascalopol), și

pornirea de acaparare burgheză, indiferent de mijloace (Stănică Rațiu).

Autorul urmărește personajele sale cu simpatie și antipatie, fără a le abate însă de la destinul lor social. Unele dintre aceste simpatii par cu totul ciudate, cum este aceea pentru Stănică Rațiu; dar această simpatie a autorului nu-l împiedică pe Stănică Rațiu să se arate așa cum este, un tîlhar cu caracter abject, care pînă la urmă ajunge să fure, prin pîndă îndelungată, banii unui muribund și să-i provoace moartea fără remușcare, ba chiar satisfăcut. Aceeași simpatie n-a putut opri pe Otilia, răsfățata romanului, să ajungă o întreținută. Intervenția subiectivă a autorului — fără de care nu există operă de artă — nu duce în acest roman la deformarea realității obiective, ci mai curînd la recunoașterea ei în realitatea artistică a romanului. De aceea, romanul atît prin conținut cît și prin formă, trezește emoție artistică.

În romanul „Enigma Otiliei“ autorul nu apreciază just rolul ideilor socialiste; dar aceasta nu-l împiedică să creeze un personaj adept al socialismului, fiindcă asemenea idei existau în realitatea obiectivă a acelei vremi. Din romanul „Bietul Ioanide“ ar rezulta că din 1909 și pînă în 1939—1940 aceste idei nu s-au dezvoltat și au pătruns adînc în mase, cum s-a petrecut în realitate. ci dimpotrivă au dispărut.

Deși în romanul „Enigma Otiliei“ se simte de asemenea un gust amar de „esență a vieții reale“ și — firește — încercări obligatorii de schematizare, iar în romanul „Bietul Ioanide“, vechi influențe realiste, deosebirea esențială dintre cele două romane stă în concepția fundamental deosebită a aceluiași autor: realistă în „Enigma Otiliei“; subiectivistă în „Bietul Ioanide“.

Poate că titlurile romanelor ar fi trebuit inversate: „Biata Otilia“, pentru soarta hărăsită unei copile în procesul de descompunere burghezo-moșierească, și „Enigma lui Ioanide“.

Un amănunt interesant: Ioanide l-a cunoscut pe Stănică Rațiu. Faptul e autentic, pentru că ni-l comunică autorul celor două romane. În romanul „Bietul

Ioanide", apărut la sfârșitul anului 1953, autorul preferă tipului de „individ placid”, (din anii 1939—1940) în afară bineînțeles de Ioanide, pe Stănică Rațiu, înfățișat ca „*exponent al umanității generațiilor lui* (de la 1909), *gălăgios, capabil de toate malignitățile, însă deschis la vorbă, formulându-și pe față admirațiile și ostilitățile*”.

O asemenea absență de la realitate este de neînțeles la un scriitor contemporan. Ce se întâmplă cu dumneata, tovarășe Călinescu? Încotro vrei să-i abați pe oameni? Înapoi la Stănică Rațiu?

Apariția romanului „Bietul Ioanide” ridică încă o problemă de cea mai mare importanță și actualitate; în felul ei, o problemă capitală: este sau nu este scriitorul, prin opera sa literară, responsabil față de poporul său, față de umanitate? Răspunde el, sau nu e ținut să răspundă față de nimeni, de valoarea ideilor, eticei și artei ce reprezintă opera sa? Aceeași

problemă se ridică și când e vorba de critica literară. Din partea poporului, însetat de adevăr și dornic de frumos, răspunsul nu poate veni decât afirmativ. Dar răspunsul nu trebuie așteptat numai din această parte.

Ca încheiere a expunerii de față, folosim din nou părerea academicianului G. Călinescu: „*Critica — spune dînsul — nu-i posibilă decât fiind cu puțință autocritica... liber consimțită, prin care admitem sincer că judecățile date de alții despre noi... sînt adevărate*”.

Și, în sfârșit, fiindcă se vorbește despre al doilea volum din romanul „Bietul Ioanide”, am propune un colocviu — dorindu-i rezultate bune — între scriitorul G. Călinescu și academicianul G. Călinescu. Pentru că: teoria ca teoria, dar pînă la urmă tot practica trebuie să hotărască.

FANTASTIC ȘI REAL ÎN LITERATURA SATIRICĂ

Acum cîtva timp, într-un articol din „Viața Romînească” se consemna cu satisfacție împlinirea unui an de discuții în jurul schiței „Cișmele și noroi” de Ștefan Luca. Iată, a trecut aproape un an și jumătate și controversa mai continuă. O scurtă recapitulare a unora din fazele ei nu va fi, credem, lipsită de interes pentru cei preocupați de problemele actuale ale literaturii noastre.

Nu vom insista deocamdată asupra articolului Verei Călin, de la care a pornit gilccava, și nici asupra răspunsului lui Al. Oprea care se ridică, folosind cîteva sugestive exemple clasice, împotriva separării dogmatice a planului „fantastic” de cel „real” în satiră. Articolul lui L. Raicu „Despre unitatea caracterelor în satira realistă”, substanțial, atunci cînd se limitează la argumentarea ideii enunțate în titlu, stîrnește însă nedumeriri îndată ce încearcă a lua atitudine față de polemica anterioară. Părînd a-și însuși inițial punctul de vedere al lui Oprea, L. Raicu face numaidecît o rezervă, apoi, problema părîndu-i-se „neesențială”, încearcă s-o elimine („...neconcordanța de planuri — indiferent că poate sau nu poate fi acceptată în genere de satira realistă — nu caracterizează schița „Cișmele și noroi”); se întoarce însă numaidecît la ea și pînă la urmă ajunge teoretic pe poziția Verei Călin, deși dă o apreciere diametral opusă schiței lui Ștefan Luca: în „Cișmele și noroi” n-ar exista nici un conflict sau „neconcordanță” între fantastic (absurd)

și realitate, întrucît întreaga ambianță socială a schiței e „absurdă”, deci în armonie cu absurdul Bălic, eroul principal. Eroarea a fost combătută în „Gazeta Literară” de S. Fărcășan, care amintește de prezența oamenilor cu bun simț în orașul evocat de Ștefan Luca. Fărcășan atribuie în același timp Verei Călin părerea că „îmbinarea planului real cu cel absurd trebuie făcută după anumite legi”.

Al. Oprea n-ar face deci altceva decît să se înverșuneze asupra unei uși deschise de chiar adversara sa. Aceasta afirmase însă categoric că „în cazul satiricului absurd, întreaga acțiune a schiței se plasează în domeniul absurdului”, iar schița „Cișmele și noroi” era condamnată la fel de categoric tocmai pentru că îmbină absurdul cu realitatea: „...proiectarea acțiunii în absurdul cu intenționalitate satirică prevede anumite legi, de care neținînd seama, scriitorul oscilează între două planuri și nu dă opere realiste”. Cititorul, dornic să-și formeze păreri limpezi despre artă și literatură, se zăpăcește urmărind această controversă în care adesea preopinienții discută tocmai ceea ce socot că nu merită a fi discutat, ajung la concluzii opuse principiilor de la care au pornit sau își atribuie reciproc idei pe care nu le-au emis niciodată.

E drept că, urmîndu-l pe L. Raicu, același cititor ar putea deveni „indiferent” față de problema raporturilor între fantastic și realitate în satiră, iar, dacă l-ar crede pe S. Fărcășan ar ajunge să spună: „...um-

brele gigantice ale lui Gogol, Rabelais, Cervantes și Scdrin au fost convocate în acest proces literar pentru a depune mărturie — dacă mai era nevoie... — că grotescul și fantasticul se pot foarte bine îmbina cu realul. Pare-se însă că problema aceasta a fost de mult rezolvată, chiar și înainte de autorii citați...” În acest caz discuția rămasă fără obiect ar deveni inutilă și totul ar fi în ordine. Credem însă că lucrurile nu stau chiar așa.

După părerea noastră, e nevoie să convocăm cât mai des în paginile revistelor umbrele gigantice ale clasicii mai sus citați și ale altor clasici: nu pentru plăcerea de a sta la taifas cu ei, plăcere pe care-o putem avea oricând într-un cadru mai intim, ci pentru a încerca să rezolvăm cu ajutorul lor unele probleme capitale ale literaturii, rămase încă nerezolvate, în pofida soluțiilor simpliste și generale, poate tocmai din cauza lor.

Dacă relațiile dintre fantastic și real în literatură ar fi fost tot atât de evidente cum este tabla înmulțirii, nimeni nu ar mai fi încercat să susțină viabilitatea unei literaturi satirice aflată în întregime în domeniul absurdului; nimeni nu l-ar fi condamnat pe Ștefan Luca, pe motivul că nu satisface cerințele unei asemenea literaturi și nici nu l-ar fi laudat pentru că ar corespunde acelor cerințe (ceea ce, dacă ar fi adevărat, ar fi tot atât de dăunător pentru scriitorul nostru). Lucrul cel mai grav este că nimeni nu s-a ostenit să demaște teoriile idealiste, reacționare, emise cu privire la satiră și faptul că aceste teorii sînt strîns legate de existența de-a lungul veacurilor a unei literaturi fantastice rupte de realitate.

Tocmai existența unei asemenea literaturi l-a iritat pe Cervantes și l-a făcut să scrie nemuritorul său „Don Quichotte”: ne referim la romanele „cavaleresti”, pline de vrăjitori și vrăjitoare, cavaleri răătăcitori și castelane încurcate în aventuri neverosimile. Această literatură a fost satirizată fără cruțare și rănită grav de creatorul Cavalerului Tristei Figuri, nu însă răpusă cu desăvîrșire. Ea renaște cîteva secole mai tîrziu în o bună parte din povestirile romanticului german E.T.A. Hoffman, de a cărui influență dăunătoare

Bielinski căuta să apere tineretul. „El îl poate duce și la pierzanie, — spunea Bielinski — atrăgîndu-l în mod exclusiv în sfera fantomelor și a visărilor, izolîndu-l de realitatea vie și bogată”.

Scriitorul ceh Kafka a stîrnit în perioada dintre cele două războaie mondiale un entuziasm nemaipomenit în cercurile literare decadente din întreaga lume și de la noi. Gloria sa dăinuie și astăzi neștirbită în lumea literară burgheză din Occident. Dar de ce este laudat Kafka, de ce e socotit un „profet” și un „revoluționar” în literatură? Tocmai pentru că „întreaga acțiune” a romanelor și nuvelilor sale „se plasează în domeniul absurdului”, pentru că ne transpune într-o lume guvernată de legi fără nici un sens, străină și dușmăneasă lumii reale. Nu e lipsit de interes, credem, să amintim că mulți critici și scriitori cinstiți, cu vederi progresiste, au luat într-o vreme apărarea literaturii lui Kafka, socotind că pot descifra în ea „un mit al lumii moderne”, un simbol uriaș, sub care s-ar ascunde o satiră împotriva capitalismului. Înșelați de unele aluzii vagi și cețoase ei au confundat „revolta în genunchi”, tipic mic-burgheză, cu atitudinea autentic revoluționară, au trecut cu vederea prăpastia ce se deschidea între infernul kafkian în care omul e condamnat să trăiască pentru veșnicie, și infernul lumii burgheze reale, ale cărui porți omul poate și trebuie să le sfărîme pentru a se elibera cu adevărat.

Nu are rost să înșirăm aici toate variațiile de humor „negru”, „roz” sau de altă culoare, cultivate de suprarealiști și daiști, și în care de asemenea unii au crezut a identifica — în mod cu totul eronat — încercări de satiră antiburgheză. Trebuie însă amintit Urmuz, un humorist foarte la modă între cele două războaie în cercurile „ultramoderniste” și „avangardiste” românești. În prozele sale, orice legătură logică era evitată sistematic. I se datoresc descrieri de interior ca: „...*În față, salonul somptuos, al cărui perete din fund este ocupat de o bibliotecă de stejar masiv, totdeauna strîns înfășurată în cearceafuri ude... O masă fără picioare la mijloc, bazată pe calcule și probabilități, suportă un vas ce conține esența eternă a „lucrului în sine”,*”

un câfel de usturoi, o statueta ce reprezintă un popă (ardelenesc) ținând în mână o sintaxă și... 20 de bani băciș. Restul nu prezintă nici o importanță". Sau portrete ca: *...Ismail este compus din ochi, favoriți și rochie și se găsește astăzi cu foarte mare greutate. Înainte vreme creștea și în grădina botanică, iar mai târziu grație progresului științei moderne, s-a reușit să se fabrice unul pe cale chimică, prin sinteză. Etc. etc. etc.* „Sau o faimoasă „fabulă” din care cităm ultimele versuri:

*Galileu scoate-o sinteză
Din redingota franceză,
Și exclamă „Sarafoff,
Servește-te de cartof!”*

*Morala:
Pelicanul sau baba.*

Asemenea compoziții în care delirul paranoic este imitat cu destulă fidelitate, erau și ele luate drept „satiră antiburgheză”. În cursurile universitare de poezie erau comentate admirativ pentru că: *„Totul de la început pînă la sfîrșit e absurd, dar se desfășoară după regulile genului”*. Caracterizarea ar trebui să dea de gîndit unor critici ai noștri: recomandînd tinerilor scriitori „norme estetice” ca „În cazul satiricului absurd, întreaga acțiune a schiței se plasează în domeniul absurdului”, promovează în fapt nu simple „rețete critice” ci cele mai rele metode de creație antirealiste. Nu mai puțin dăunătoare ni se par tentativele de a ascunde sau a bagateliza asemenea erori teoretice: ca și cum ar fi de conceput că în literatura noastră lupta între realism și antirealism s-ar da numai în anumite sectoare, iar în domeniul principiilor estetice și al legilor generale de creație ar putea exista zone liniștite unde problemele au fost „de mult rezolvate”, cu secole în urmă, chiar înaintea lui Cervantes și Rabelais!

Desigur, a postula ca posibilă relația fantastic-real în literatura satirică sau a spune doar, așa cum s-a făcut, că ea „trebuie să desvăluie mai adînc esența fenomenelor realității”, nu lămurește și nu rezolvă încă nimic.

Este un fapt că din totdeauna autorii de scrieri satirice au folosit cu predilecție metoda exagerării grotești a situațiilor și

caracterelor. O excursie cît de grăbită în istoria literaturilor va arăta oricui că fantasticul irumpe foarte des în povestirile satirice. Împietirea între fantastic și realitate nu era aici numai posibilă, ci și de dorit, necesară. De ce au avut nevoie de multe ori scriitorii satirici de grotesc și de fantastic pentru a-și trece ideea într-o imagine artistică?

Edificatoare este în acest sens celebra nuvelă a lui Gogol „Nasul”. Să ne gîndim, bunăoară, ce s-ar fi petrecut dacă scriitorul n-ar fi extirpat nasul asesorului de colegiu Covaliov. În primul rînd bărbierul Ivan Iacovlevici n-ar fi găsit nasul într-o pîine, iar noi n-am fi știut că „la gîndul că vor găsi nasul la dînsul polițiștii și că-l vor învinui, simțea că înnebunește”. În al doilea rînd, Ivan Iacovlevici nu s-ar fi dus să arunce nasul în Neva, nu s-ar fi întîlnit cu un polițist și noi am fi pierdut prilejul de a asista la următoarea scenă plină de tîlc:

„Ivan Iacovlevici încremeni, pe cînd polițistul îi făcea semn cu degetul, spunîndu-i: „Poftim încoace, stimabile!”

Cunoscînd uniformă, Ivan Iacovlevici își scoase șapca încă de departe:

— Să trăiți, înălțimea voastră! — îi spuse el, apropiindu-se repede.

— Nu! nu așa frate! Nu mă lua cu „!nălțimea Voastră!” Spune-mi ce făceai acolo pe pod?

— Zău domnule! Mă duceam să bărbieresc pe cineva și m-am uitat să văd cît de repede curge apa...

— Minți! Minți! Nu scapi cu asta! Fă bine și răspunde...

— Înălțimea voastră, sînt gata să vă rad de două sau chiar de trei ori pe săptămînă, fără nici o obligație din partea dumneavoastră... — zise Ivan Iacovlevici.

— Nu, amice! Astea-s fleacuri! Pe mine mă rad trei bărbieri și-i o onoare pentru dînșii! Ia spune-mi, te rog, ce făceai acolo?

Ivan Iacovlevici îngălbeni...

Și așa mai departe... ar fi fost păcat ca Ivan Iacovlevici să nu fi găsit nasul: cu acest prilej ni se dezvăluie de către scriitor cu pregnanță extraordinară teroarea sub care erau ținuți în Rusia „oamenii mărunți”, brutalitatea și arbitrariul cu care se purtau polițiștii și prin acestea și

dincolo de ele barbaria întregului sistem de opresiune țarist. Dar noi am fi pierdut și ocazia de a asista la faimosul dialog din catedrală între Covaliov și nasul său.

— *Desigur... eu... de altfel sînt maior. Să umblu fără nas, gîndiți-vă, nu-i frumos. O precupeață care vinde portocale curățate pe podul Vosreschenschi, poate să stea și fără nas! Dar pentru o persoană cu aspirații la un post în guvernămînt... Și apoi printre numeroasele mele cunoștințe sînt și doamne; Cehtariova, soția consilierului de Stat și altele... judecați singur... Nu știu, stimate domn... (roșind acestea, maiorul strînse din umeri)... Iertați-mă... dacă am privi faptul acesta după toate regulile datoriei și onoarei... Puteți înțelege singur...*

— *Nu înțeleg absolut nimic! răspunse nasul. Vorbiți mai clar...*

— *Stimatul meu domn... rosti Covaliov, plin de demnitate: — nu știu cum să iau cuvintele dumneavoastră... Se pare că totul e cît se poate de limpede... sau doriți... Dumneavoastră sînteți chiar nasul meu!*

Nasul se uită la maior și încruntă din sprîncene:

— *Vă înșelați, stimate domn! Eu sînt independent! Afară de asta, între noi nu poate fi o legătură mai strînsă. Judecînd după nasturii uniforme, dumneavoastră faceți slujba la senat, sau în orice caz la justiție, iar eu sînt un om de știință...*

Dacă nasul s-ar fi aflat la locul lui, noi n-am fi putut vedea atît de limpede ce stupid era sistemul „cinurilor“ din Rusia țaristă, ce vanitoase și slugarnice tot odată erau „persoanele cu aspirații la un post în guvernămînt“ care se tulburau la culme în fața unei mărimi împodobite cu fireturi de aur, sau strîmbau din nas cînd „nasturii de la uniformă“ interlocutorului trădau că acesta deținea un rang inferior.

Este de reținut că în întreaga nuvelă singurul eveniment de ordin fantastic propriu-zis, este evaziunea nasului lui Covaliov și avatarurile sale succesive. Scoțînd însă un singur element din ordinea reală a lucrurilor și dîndu-i o orientare fantastică, Gogol a fost nevoit să le deplaseze imperceptibil și pe celelalte: comicul nemaipomenit al întregii povestiri provine din aceea că eroii ei se agită, se ceartă,

discută despre aventurile nasului sau chiar cu nasul în persoană, foarte serios, ca și cum aceasta ar fi cu puțință. Nu rezultă însă de aici că planul în care se desfășoară nuvela este în întregime absurd, fantastic. Dimpotrivă. Mișcînd, ca să zicem așa, nasul de la locul lui, Gogol a provocat un șoc, o serie de reacții puternice în eroii săi, silindu-i să-și lepede măștile și să-și dezvăluie trăsăturile adevărate. Firește, e absurd să te sperii de un polițist atunci cînd acesta te surprinde aruncînd în apă nasul pe care l-ai găsit în piine, după cum e absurd să te intimidezi... în fața propriului tău nas, chiar atunci cînd el poartă uniformă cusută în fir de aur. Dar este tot atît de absurd să te sperii în orice alte împrejurări de un polițist care se apropie de tine, este tot atît de absurd să te intimidezi în fața oricărui om care poartă o uniformă strălucitoare, cu deosebirea că asemenea absurdități sînt adevărate, reale, tipice pentru orînduirea țaristă, satirizată de Gogol. Introducerea elementului fantastic, în cazul de față i-a fost neapărat necesară scriitorului: asemenea unui revelator fotografic care roade și înlătură pojghița „cuvîincioasă“ sub care se ascunde o realitate absurdă și de necrezut prin însăși esența ei.

Fantasticul și absurdul nu sînt deci mijloace pe care scriitorul satiric le poate folosi sau nu, la împlinire, printr-o hotărîre arbitrară: sînt niște instrumente, adesea necesare într-o scriere satirică pentru a sparge fațadele și decorurile de carton, pentru a scoate la lumină ceea ce e absurd și nesănătos în realitate.

Funcțiunea de „revelator“ a fantasticului în satiră a înțeles-o și a știut s-o folosească destul de bine și autorul uneia din povestirile satirice apărute nu de mult la noi. În „Directorul nostru“, Gh. Dorin nu se sfiește să personifice „atitudinea nouă față de muncă“ împrumutîndu-i trăsăturile unei fetișcane „nălțuță, frumușică și puțin cîrnă“, în vîrstă de numai șaptesprezece ani — posedînd și poșetă cu batistă („parfumată“), ruj de buze, stilou, carnețel de notițe, dar... fără buletin de identitate. Apariția ei miraculoasă nu putea să nu stîrnească o profundă tulburare în instituția de stat, respectabilă și sclerozată

de birocrație, unde se desfășoară povestirea lui Gh. Dorin: tocmai ea este elementul necesar scriitorului pentru a provoca „șocul”, pentru a exagera pînă la grotesc manifestările celorlalte personaje. Fata ne este prezentată încă din primul episod al povestirii, în cadrul unei ședințe de premiere unde „face scandal”, bate din palme și-i susține pe cei care protestează împotriva caracterului formal al ceremoniei și înapoiază demonstrativ premiile distribuite de director la întâmplare. Introducerea ei în acțiune, îi permite de la început scriitorului să surprindă o trăsătură negativă tipică a directorului: rezistența la critică. Din cele întîmplate la ședință nu a priceput nimic, în schimb e mînios pe față și-i cere pe un ton amenințător șefului cadrelor să i-o aducă... „pentru că vrea s-o mai descoase puțin”. Fata este descoperită numaidecît și supusă unei anchete polițienești de director, de președintele sindicatului și de șeful cadrelor, la interogatoriu luînd parte, cu vagi eforturi de principialitate și secretarul organizației de Partid. Scriitorul știe să creeze cu discreție și subtilitate în jurul eroinei sale o atmosferă fantastică, plină de mister, fiecare amănunt fiind însă plasat cu precizie în raport cu semnificația simbolică a personajului. Farmecului fizic propriu-zis i se adaugă cu o ușoară trăsătură de penel ceva din lumina magică a basmului („Cînd a pășit pragul biroului, a intrat odată cu ea un aer de proștepțime. Parcă și fumul de țigară care îmbîcsea încăperea se mai risipi”); ca orice făptură supranaturală, fata se exprimă solemn, în sentințe enigmatice, profund tulburătoare pentru cei din jurul ei. Scriitorul a știut să speculeze ciocnirea între planul fantastic și cel real, pentru a crea situații comice și a demasca esența înapoiată a celorlalte personaje. Printr-o gradatie savantă el ne permite să ghicim că fata simbolizează noul, atitudinea socialistă față de muncă, încă înainte ca ea să fi mărturisit fătîș cine este. Dar directorul, președintele sindicatului și șeful cadrelor, o ignorează cu desăvîrșire, lansîndu-se în diferite supoziții triviale și fără sens asupra identității fetei. „Qui-pro-quo“-ul, de un puternic efect comic, axat pe conflic-

tul între noul (prezentat aici prin mijloace fantastice) și vechiul din realitate, îi permite scriitorului să dezvăluie cu forță satirică absurditatea vechiului, opacitatea și spiritul retrograd al anumitor conducători de instituție aristocratizată — în fața trăsăturilor noi, socialiste, din conștiința oamenilor.

Cînd fata declară cu tălc, că „îi place foarte mult să fie căutată mai ales de șefi”, șeful cadrelor e de părere că ea „are un aer provocator” și că „probabil moralitatea ei lasă de dorit”. Adaogă apoi cu un tupeu stîngist, caracteristic unora din deținătorii de posturi analoage cu al său: „Sînt sigur că are o origine socială nesănătoasă”. Dialogul care urmează este de un comic substanțial;

— Stați tovarăși, nu face să ne ambalăm, interveni directorul. Apoi către fată: — spune mai întîi unde lucrezi?

— Propriu zis nicăieri. Îmi caut locul.

— Cum vine asta?

— Eu aș vrea să fiu pretutindeni, dar deocamdată n-am izbutit decît să ajut un pic la „imprimare”, un pic la cantină...

— Vezi, tovarășe, se adresează directorul cu un ton plin de reproș către șeful de cadre... Și cîți or mai fi de ăștia la noi, care se plimbă fără treabă dintr-un serviciu în altul, încurcă lumea și iau leafă de pomană!

— De mine să nu vă fie teamă, sub acest raport, spuse fata fără tulburare. Nu sînt salariați instituției... Eu...

— Ei, ce spui de asta! o intrerupse directorul cu un ton mușcător. Nu e salariați instituției, dar umblă ca vodă prin lobodă prin birouri, ia parte la adunările generale, ajută un pic pe la imprimare, un pic pe la cantină!...

— Eram sigur că n-a trecut pe la mine, spuse șeful cadrelor.

— Ai găsit momentul să te evidențiezi, îl mustră secretarul organizației de bază. Dumneata răspunzi de oameni care intră în instituție, fie că trec fie că nu trec pe la cadre.

— Cum ai pătruns în instituție? întrebă aspru șeful cadrelor.

— Pe căi ocolite. Mărturisesc că n-a fost deloc ușor, răspunse fata.

— Vedeți, sări cu un aer triumfător

șeful cadrelor. Nu stăm noi chiar așa de prost cu vigilența!

— Adevărul e că acolo pătrund mai greu, unde e mai multă lipsă de vigilență.

— Asta pentru tendința dumitale permanentă de autoevidențiere, îi spuse cu ironie secretarul organizației de bază.

— Tovarăși, interveni directorul, n-are rost să nedăm în spectacol față de o persoană... o persoană, care s-a introdus prin fraudă în instituție, urmărind cine știe ce scopuri... De altfel, dacă nu mă sesizam eu, cine știe cât își mai făcea de cap pe aici!

Adresându-se apoi fetei, spuse cu un aer de satisfacție, tăios și categoric:

— Aici ți-ai încheiat cariera! Cu mine!

Până la urmă, discuția se înfierbîntă atât de tare, încît cei trei „șefi” o amenință pe fată cu miliția, apoi îi inspectează cu brutalitate poșeta, descoperind un „jurnal intim” care cuprinde caracterizări nu tocmai măgulitoare pentru ei. Scena următoare este vizibil inspirată din ultimul tablou al „Revizorului”, fără însă a aluneca în pastişă. Gh. Dorin nu copiază formal procedeele gogoliene ci le parafrazează creator, le actualizează, scoțînd în lumină motivul principal al satirei sale: lipsa de spirit autocritic a anumitor cadre de conducere de la noi. Directorul citește încîntat pasagiul din jurnal în care se spune că șeful cadrelor „s-a molipsit de boala slugărniceii și a birocratismului”, ceea ce-l face pe acesta din urmă să strige indignat: „Calomniază regimul de democrație populară! Insultă clasa muncitoare!” și să ceară din nou sprijinul miliției pentru a închide gura fetei. Și secretarul de partid e de părere că e „interesantă caracterizarea” dar e gata să sară o pagină susținînd că în ea „sînt numai niște mîzgăleli”: e tocmai pagina în care se scrie despre el că e „un om slab”, că „nu are curajul părerilor sale și fuge de complicații”. Însfîrșit, auzind despre sine însuși că „s-a aristocratizat și a devenit un înfumurat periculos”, directorul își pierde cumpătul și-și dezvăluie adevărata înfățișare de mic dictator și gîtuitor al criticii:

— Ajunge! Am ascultat și așa prea mult, strigă directorul.

— Nu v-am spus eu? îl susținu șeful cadrelor.

— Citește mai departe, spuse de data aceasta fata. Hai, citește.

Secretarul se uită cînd la ea, cînd la director, deschizînd larg ochii și mișcînd buzele, fără să scoată vreun sunet.

— Am spus! Ajunge! Aci eu sînt stăpîn! Nimeni n-a îndrăznit să spună pînă acum despre mine astfel de obrăznicii!...

Momentul culminant al episodului și al întregii povestiri este acela în care fata își dă pe față identitatea. Aici scriitorul a știut să folosească la maximum tehnica replicilor cu dublu sens. Cînd i se spune explicit: „Sînt doar noua atitudine față de muncă!”, șeful cadrelor exclamă indignat: „Frumoasă atitudine! Să vorbești așa de tovarășul director și de factorii de răspundere din instituție”: el desvăluie astfel într-o formulă succintă, tot ridicolul și absurditatea propriei sale „atitudini” înapoiate. Cînd fata recunoaște, ca o fantomă cinstită ce este, că nu-i decît „un ansamblu de calități lipsit de ființă materială”, „șefii” îi caută nod în papură, legîndu-se de fleacuri: „Cu rochiță șic, cu batistă parfumată și cu ruj de buze în poșetă! Halal atitudine nouă!” sau teoretizează stupid: „Sîntem marxiști... Nu credem în fantasmagorii...” Ce palmă usturătoare a dat scriitorul în aceste cîteva replici bucherilor și vulgarizatorilor, care denaturează marxismul și-l transformă într-o dogmă moartă și care sub pavăza unei false „principialități” pun stavilă vieții și progresului!

Episodul fantastic din „Directorul nostru” este pînă în cele din urmă integrat în planul realității și al veridicului. Scriitorul ne informase de la început într-un paragraf voit ambiguu că directorul „aîpise”; acum îl face să se trezească, precizînd încă odată că întregul episod nu a fost decît un vis. În acest fel se insinuează că, în străfundurile conștiinței sale, directorul a fost totuși tulburat de întîmplările de la ședință și că în el ar mai fi „ceva bun”, că „nu e pierdut cu totul”. Pe de altă parte, aflăm că nici „noua atitudine în muncă” nu e o „fantasmagorie”: fata există în carne și oase, lucrează la cantină și se cheamă Maria Popescu (numele e simbolic: din el trebuie să înțelegem că atitudinea socialistă față de muncă se naște în sînul

maselor, în rîndul oamenilor simpli, „de rînd“).

După cum vedem, în primele capitole din „Directorul nostru“ Gh. Dorin a izbutit să așeze premisele unui conflict puternic, cu rădăcini adînc înfipite în realitate, a conturat cu un ascuțit condei satiric cîteva tipuri de conducători de instituție birocratizați și refractari la critică. Ceea ce e mai important, el a schițat, *fără a părăsi planul satirei*, un tip de personaj pozitiv, viu și plin de farmec, care-l cucerește pe cititor și de la care cititorul așteaptă cu nerăbdare să ducă mai departe, pînă la izbîndă, lupta împotriva birocraților.

Spre dezamăgirea noastră, de îndată ce părăsește sfera fantasticului, unde atinsese o mare tensiune și unde caracterele eroilor începuseră a se profila atît de promițător, conflictul scade din ce în ce mai mult, se ramifică în intrigi laterale; în pofida cîtorva momente de humor reușit și a unor amănunte psihologice notate cu finețe de scriitor, verva satirică a povestirii slăbește considerabil, figurile eroilor se anemiează, pălesc. Surprinde faptul că Gh. Dorin, care a știut să plămuiască, în visul directorului, un personaj pozitiv veridic, îl lasă să lîncezească și să se stingă cu încetul, atunci cînd începe să se miște în realitatea propriu-zisă. Lucru regretabil și cîtuș de puțin pilduitor, dar de neînlăturat în asemenea condiții, desnodămîntul nuvelei — înlăturarea directorului incapabil să se elibereze de mentalitatea sa învechită — e determinat nu de lupta elementelor noi din instituție, ci de ultima ediție a clasicului „deus ex machina“ în literatura noastră satirică, de o „anchetă“ urmată de o decizie ministerială.

Începînd să citești „Directorul nostru“ simți că scriitorul a pornit cu îndrăzneală la realizarea artistică a ideii sale, trecînd peste o sumedenie de convenții și șabloane literare, alegîndu-și cu mîină sigură metodele necesare pentru făurirea stiletului ascuțit al satirei. După terminarea lecturii rămîi însă cu impresia că Gh. Dorin s-a speriat singur la un moment dat de cutezanța sa și a început să dea înapoi, pînă ce a ajuns iar la drumul vechilor scheme și șabloane, drum larg și pietruit, e drept, dar de pe care nimeni nu poate obține o

imagine a vieții, veridică și adînc semnificativă.

S-ar putea deci spune că lipsa de curaj este, în bună măsură, cauza neîmplinirii povestirii lui Gh. Dorin: în primul rînd lipsa curajului de a pătrunde cît mai adînc în viață, de a descoperi acolo mijloacele prin care oamenii înaintați din patria noastră știu să combată înapoierea și birocrațismul. De aici provine și timiditatea pe care Gh. Dorin o arată în cea de a doua parte a povestirii sale, în făurirea de mijloace artistice noi, originale, după ce în prima parte știuse să ne capteze atenția tocmai prin abordarea unei tehnici îndrăznețe, prin crearea unor situații neobișnuite, suprinzătoare.

Semne prevestitoare ale acestui acces de timiditate, întunecă pe alocuri chiar cel mai frumos episod al povestirii. Aproape de sfîrșitul visului, fata îi declară didactic directorului: „*Eu sînt numai o viziune a conștiinței dumitale tulburi și neliniștite!*“, replică stridentă, de prisos, adresată, parcă, mai de grabă cititorului decît directorului, în care de altfel nu stîrnește vreo reacție deosebită. Grija autorului de a se explica, de a face verosimil episodul fantastic apare aici excesivă și nu-și găsește circumstanțe atenuante decît în umbra amenințătoare a unei anume critici dogmatice, pe care mulți scriitori o simt înfiorați în spatele lor atunci cînd se pregătesc să atace probleme noi ale vieții și creației artistice (umbra aceleiași critici care a încercat să-l execute și pe Ștefan Luca). Ar fi fost, credem, mai indicat ca scriitorul să nu se teamă de nici un fel de umbre și amenințări posibile și, dacă nu putea de la început să se descurce singur, să ceară sfatul bătrînilor și încercaților oșteni ai cuvîntului, aliniați în raftul bibliotecilor, mereu gata să sară ucenicilor într-ajutor.

Întrebarea este: cît de departe are dreptul să meargă satira pe linia situațiilor neobișnuite, fantastice? Nu există cumva riscul de a aluneca dincolo de limitele verosimilului și de a contraveni astfel celei mai elementare cerințe a artei literare realiste: aceea de a găsi crezare în cititori?

În această privință poate servi ca un excelent material de studiu aceeași genială

povestire a lui Gogol la care ne refeream mai înainte.

În „Nasul“ există o vizibilă neconcordanță nu numai în amestecul de planuri (real-fantastic) pe care se desfășoară povestirea, ci în însăși atitudinea scriitorului și în procedeele folosite pentru prelucrarea materialului epic. Pe de o parte Gogol se slujește de o tehnică riguros realistă în dialoguri, în zugrăvirea minuțioasă a decorului, a psihologiei personajelor și a aspectului lor fizic (ilustrative sînt în acest sens mai ales diferitele „portrete“ ale nasului); tonul e aici serios, eforturile de a crea impresia adevărului cu atît mai mari cu cît faptele povestite sînt mai neverosimile. Pe de altă parte Gogol nu pierde nici o ocazie de a ne da a înțelege că nici el nu crede c~~e~~ serie și că toată povestirea nu e decît o fantezie. La fiecare sfîrșit de capitol se produce în mod deliberat un hiatus în succesiunea evenimentelor, înfrîngîndu-se astfel o regulă „clasică“ a narațiunii („...aici întîmplarea se învâlue cu totul în ceață și ce ar urma după aceea ne e cu totul necunoscut“); în final ni se oferă un rezumat critic menit să compromită definitiv autenticitatea povestirii:

„Abia acum cînd le cîntărim bine vedem că multe lucruri din întîmplarea aceasta sînt neverosimile. Lăsînd la o parte faptul că e foarte ciudată desprinderea supranaturală a nasului și apariția lui în diferite locuri în chip de consilier de stat — cum de nu înțelegea Covaliov că nu se putea da un anunț în ziare despre nasul lui?...

Si iarăși, cum a ajuns nasul în pîne și tocmai la Ivan Iacovlevici?...

Asta n-o înțeleg deloc! Hotărît, n-o înțeleg! Dar mai ciudat și mai neînțeles decît toate este cum pot autorii să-și aleagă astfel de subiecte. Recunosc că asta e cu totul de neînțeles, tocmai așa... Nu, nu pricep deloc!“

Dar chiar înverșunarea cu care Gogol desminte ceea ce a scris ne face să simțim că nici aici nu e serios, că sub aparența de gravitate a cuvintelor se ascunde altceva. Ce anume?

„Mai întii patria nu are de aici nici un folos. În al doilea rînd... dar nici în

al doilea rînd nu are vreun folos. Pur și simplu, nu știu ce-i asta...

Și totuși, cu toate acestea, deși, desigur, se poate admite și una și alta, ba și a treia chiar... dar oare unde nu se întîmplă lucruri bizare? Și totuși, cînd stai și te gîndești bine, zău că e ceva în toate acestea! Orice s-ar spune, astfel de întîmplări sînt rare pe lume, dar sînt“.

Într-adevăr, în „Nasul“ „este ceva“: un „Nu!“ categoric, o critică necruțătoare a acelei false „patrii“ de carton aurit a țarilor care „nu are de aici nici un folos“. Dar această critică nu e fățișă, ci ascunsă sub aparența contrariului ei. Tocmai de aceea e mai virulentă, mai batjocoritoare.

Găsim aici ca și în întreaga povestire un model desăvîrșit de ironie, caracteristică satirei și determinată de însăși obiectul ei. Avînd în fața sa „deșertăciunea și nulitatea internă, înveșmîntată în pretenții de conținut și valoare“, cum definește Cernîșevski fenomenul comic, scriitorul are sarcina să ni-l zugrăvească așa cum pare, drept ceea ce se dă, fără însă a uita niciodată să ne atragă atenția că el este cu totul altceva; pe de altă parte satira trebuie să nege această aparență de realitate, să ne dezvăluie „deșertăciunea și nulitatea ei internă“, ținîndu-ne însă mereu înaintea ochilor aparența „înveșmîntată în pretenții de conținut și valoare“, căci ea face parte din esența fenomenului satirizat. Departate de a fi o erezie anti-realistă, „oscilația între două planuri“ reproșată de critica dogmatică lui Ștefan Luca, este deci specifică satirei realiste.

Un exemplu caracteristic îl oferă în acest sens, poate mai mult decît lucrările literare propriu zise, plasate în întregime în domeniul ficțiunii, unele izbutite foiletoane de gazetă, inspirate direct din realitate și avînd obligația să respecte datele exacte ale acesteia.

Astfel, în foiletonul satiric „Mierle și gunoi“ semnat în „Scînteia“ de V. Sebastian și H. Doljan, autorii își propun să arate cît de prost stă, din punctul de vedere al curățeniei, orașul Ploesți, fapt de care este răspunzător președintele Sfatului Popular, V. Moise. În acest scop se putea scrie o corespondență sau un articol, expunîndu-se faptele — murdăria din piață,

bărăciile pline de gunoi, indiferența totală a președintelui care vede toate acestea dar nici nu se gîndește să controleze, la stația de pompare a apei, de ce nu se încarcă cisternele și nu se stropesc străzile orașului, etc. etc., — trăgîndu-se apoi concluziile de rigoare și cerîndu-se sancționarea vinovatului. V. Sebastian și H. Doljan scriu însă un foileton satiric; în consecință ei iau de la început o atitudine în aparență plină de interes și simpatie față de gunoaiele ploieștene și față de edilul cu pricina. Simpatia trebuiește însă motivată și de aceea autorii nu se sfîlesc să umfle pînă la limită faptele, să le întoarcă pe dos ca pe o mînușă și să le transpună în planul grotescului și al absurdului. Pătrunzînd în piața plină de gunoaie ei nu strîmbă dezgustați din nas (sau cel puțin nu ne-o mărturisesc nouă), ci declară cu ipocrizie: „am avut plăcerea să nimerim în mijlocul unui concurs de viteză”: e vorba de „patinoarul lui Vasile Moise” pe care copiii execută „piruete”, „puica” sau „figura dificilă a vîntătorului”. Se pictează cu încredință un tablou al roadelor din piață: „Anul acesta, la Ploiești s-a făcut o recoltă apreciabilă de zămoși parfumați de culoarea borangicului și șofranului, de pepeni verzi cu miezul roșu ca jăratecul, de turkeștani plini de aromă și de cantalupi care se topesc în gură”, după care se elogiază cu gravitate (dar și cu clipiri complice din ochi către cititor) faptul că „...piața este mereu asigurată cu coji de toate felurile, ca să nu mai vorbim de cele de castraveți și dovlecei care nu sînt luate în seamă din cauză că sînt înguste”. Ambiguitatea e aici norma de stil; autorii par a se entuziasma de o priveliște evident reprobabilă: „...priveliște multicoloră care amîntește de bazarele din Bagdadul de pe vremea strălucitului Harun al Rașid, un feeric covor persan așternut pe întreaga întindere a pieții, chiar în mijlocul orașului și pe deasupra o inepuizabilă sursă de materie primă pentru patinoare și uneori de accidente pentru oameni maturi”.

Tot ce urmează este fantastic, de necrezut: și faptele și comentariul autorilor. Observîndu-l pe președinte în piață lumea se strînge nu ca să protesteze împotriva

murdăriei ci ca să vadă dacă... „arbitrează corect” întrecerea de pe patinoar (comentariu: „Respectul adevărului obligă să spunem că părintele orașului era imparțial”). Apoi președintele sfatului „se smulge cu un oftat plin de regrete de la fermecătoarea priveliște a acestui patinoar natural” și porcede la inspectarea băracilor în jurul cărora „gunoaiele nestrînse contribuie la crearea unui cadru nemaipomenit de mirositor și pitoresc.” Trecînd peste aceste „amănunte neînsemnate” le dă producătorilor copleșiți de murdărie un sfat de o absurditate totală: să aștepte pînă la iarnă, căci scîndura barăcilor e „specială... iarna se strînge și murdăria iese singură”. În fine, aflăm că președintele „se duce regulat la stația de pompare... dar cotește alături și intră în crîngul lui Bot unde uită de toate... Aici, cu sufletul nevinovat, adîncit în visare, părintele orașului ascultă mierlele. Știi, mierlele sînt pasiunea lui”.

„Iată un dement de felul lui Bălic din „Cișmele și noroi”! Trebuie, la fel ca acela, internat la ospiciu!” — ar putea remarca Vera Călin. „Dar nici ploieștenii nu sînt mîi sănătoși la minte!” — ar putea replica L. Raicu. Într-adevăr, după cum se relatează în foiletonul din „Scînteia”: „Acum peste tot ploieștenii au instalat mierle... ori unde întorci privirea vezi cîte o colivie, iar din ea, țintindu-te doi ochi mici, negri și obraznici de mierlă... Fiu-fiu — te strigă una mai isteasă...” Și S. Fărcășan, care se arată nemulțumit de inerția și timiditatea concetățenilor lui Bălic, s-ar putea, cu și mai mult temei, supăra pe cei ai lui V. Moise, dacă le-ar asculta comentariile atît de blînde și resemnate în aparență: „— Astea-s mierlele tovarășului președinte. Le-am cumpărat că să nu se mai ducă prin crîngurile din afara orașului. Și oriunde e nevoie de curățenie am instalat și cîte o colivie. Ca să se oprească tovarășul președinte, să le asculte și, de! — mai știi, să audă și durerile noastre... — Știi, la mierle se pricepe foarte bine, tovarășul președinte!”...

Cititorul obișnuit nu se va lansa în atari acuzații. El a înțeles foarte bine că foiletonul neagă în fond ceea ce pare a afirma cu toată seriozitatea și de aceea nu-l crede pe președinte nebun și pe ploieș-

teni blînzi ca niște miei; nu crede nici în întrecerea arbitrată de președinte, nici în admirația autorilor pentru „covorul persan” alcătuit din coji de pepeni, nici în tabloul grotesc al străzilor împodobite cu colivii unde au fost instalate mierle; și totuși se distrează copios pentru că dincolo de imaginile caricaturale, vede, refractat ca printr-o prismă adevărul, înțelege avertismentul usturător dat în foileton, în numele a zeci de mii de cetățeni unui edil cu pasiuni bucolice dar iresponsabil și lipsit de simț gospodăresc.

De fapt, în satiră, ca și în general în literatura humoristică, nici nu i se cere cititorului să creadă tot ceea ce citește, așa cum crede în adevărul unei nuvele „serioase” sau a unui roman „serios”. Aici problema verosimilului capătă un caracter *sui generis* care se cere neapărat lămurit. Oare hohotul de rîs stîrnit de o întîmplare comică nu este o manifestare de neîncredere, o dezmințire, mai mult sau mai puțin vehementă, a acelei întîmplări, așa cum se prezintă ea în *aparență*? A rîde, înseamnă a nega, a desumfla, a reduce la proporțiile reale ceea ce vrea să pară mai mult, mai demn de considerație, mai frumos decît este. Iată de ce nici scopul satirei nu poate fi acela de a ne face să credem pe deplin în *aparența* faptelor ce le narează; dimpotrivă, ea trebuie să ne stîrnească neîncrederea în *aparență*, să ne ajute să trecem dincolo de ea și să vedem realitatea cu care pojghița superficială a faptelor se află în flagrantă contradicție.

De aici decurg anumite trăsături bine-cunoscute ale satirei: ambiguitatea specifică a stilului semnalată mai sus, folosirea atît de frecventă a *qui-pro-quo*-urilor, a confuziilor și neînțelegerilor între personaje, neînțelegeri pe care scriitorul cu experiență știe să le gradeze savant și să le prelungească atîta timp cît are nevoie pentru a-și compromite eroii și a ne strecura adevărul despre ei prin insinuări și aluzii subtile (s-ar putea spune în acest sens despre satiră, despre literatura humoristică în genere, că e „o împărăție a iluziei”, sau poate, mai de grabă, a iluziilor, a imaginilor greșite pe care și le făuresc oamenii despre ei înșiși).

Oscilația continuă între *aparență* și realitate, caracteristică satirei, oferă scriitorului o libertate mult mai mare, posibilități mai largi de a-și desfășura fantezia decît alte genuri literare, dar în același timp îi pune în față riscuri și dificultăți, obligațiuni mai severe.

În genere, principiul exagerării conștiente îi permite artistului să neglijeze media statistică, în vederea ogîndirii esențialului din viață, fără însă a-i îngădui să iasă din limitele verosimilului (încă Aristotel prescria poetului obligația de a povesti evenimentele „*așa cum ar putea să se întîmple, iar pe cele posibile în conformitate cu verosimilul și necesitatea*”). În satiră însă este permis, așa cum am văzut, ca exagerarea să depășească posibilul și verosimilul (ceea ce nu vor să înțeleagă unii critici care se grăbesc să trimeată personajele din operele satirice izbutite la casa de nebuni): de aici folosirea frecventă a hiperbolei și a caricaturizării grotești, a unei întregi game de situații absurde care poate duce adeseori pînă la fantastic.

Primejdia alunecării în formalism e iminentă însă pentru scriitor atunci cînd uită că i s-au acordat prerogative extraordinare numai ca să scoată la iveală cu ajutorul lor diformitățile și absurditățile, ceea ce este neverosimil și caduc în viață. Satira realistă își culege întîmplări „*de necrezut*” chiar din realitate („Orice s-ar spune, astfel de întîmplări sînt rare pe lume, dar sînt”). Și dacă-i este îngăduit să le exagereze trăsăturile dincolo de limitele verosimilului, e numai pentru că lentila ei diformatoare ne face să vedem, prin măștile „obișnuite” pe lîngă care poate am fi trecut fără să le luăm în seamă, absurdul, neviabilul din preajma noastră și să-l izgonim în hohote de rîs: acesta este sensul profunde veridicități a satirei realiste.

Scriitorului satiric îi este rezervată o armă ușoară și flexibilă ca o floretă, primejdioasă ca și aceasta atunci cînd lama ei aproape invizibilă străpunge pieptul adversarului. Pentru a o stăpîni, scriitorul trebuie să aibă calitățile unui luptător experimentat: grație și ușurință, fantezie și virtuozitate, tehnica fentelor

și trucurile uluitoare, a combinațiilor infinite de quintă și quartă, mereu noi, mereu surprinzătoare. Pentru a le dobîndi i se cere o disciplină severă, o cunoaștere aprofundată, a regulilor luptei care în ultimă instanță nu sînt decît legile vieții. Și în primul rînd curaj: curajul de ataca

fără încetare, de a fi neîncetat în ofensivă împotriva a tot ceea ce este anchilozat, putrezit, a tot ceea ce încearcă să se opună mersului înainte al societății noastre.

Arta duelului satiric este o artă dificilă. Dar tocmai dificultățile ei ispitesc pe adevărații ostași ai cuvîntului.

PE MARGINEA VOLUMELOR „URMELE“ ȘI „JURNAL DE FRONT“

de H. Zincă

O bună parte din lucrările incluse de Haralamb Zincă în volumul „Urmele“, sînt cunoscute cititorilor din paginile revistei „Viața Romînească“, unde au apărut pentru prima dată la începutul anului trecut. În aceeași revistă a apărut și „Jurnal de front“. Faptul că aceste scrieri au fost cunoscute de cititori e, desigur, un lucru pozitiv; din păcate însă, critica le-a trecut în mod regretabil cu vederea. De altfel, un asemenea caz nu este însă singurul și nici primul. S-a încetățenit un rău obicei în critica noastră: se trece cu vederea materialele beletristice care apar în reviste. În afară de pripite mențiuni la „sumare“, sau de scurte notițe ironice (în realizare sau numai în intenție), numeroase romane, nuvele, piese de teatru, poeme, sînt aruncate în cea mai neagră uitare. Faptul prezintă un dublu dezavantaj: în primul rînd pentru scriitor, căruia nu i se dă acel sprijin ce i-ar fi de un real folos, și, în al doilea rînd — de ce n-am spune-o — și pentru cititor, care ar fi uneori scutit să citească producții mediocre sau proaste.

Am făcut această digresiune deoarece așa s-a întîmplat și cu Haralamb Zincă. Nimeni n-a spus nimic despre schițele lui apărute în „Viața Romînească“ Nr 2/1954 sau despre „Jurnal de front“. O părere critică ar fi fost cît se poate de utilă pentru scriitor, pe care-l bănuim să fi fost foarte dezamăgit tot așteptînd cîteva rînduri și despre bucățile sale.

După apariția lor în volum, critica noastră s-a rostit uneori competent („Contemporanul“, „Gazeta Literară“, „Tînarul scriitor“, „Iașul literar“). Ne-a surprins totuși faptul că s-a neglijat aproape total volumul „Urmele“, mai puțin realizat într-adevăr decît primul.

(excepție face E. Tudor, recenzentă de la „Gazeta Literară“ care, la începutul rîndurilor sale face cîteva considerații asupra acestei cărți).

Intr-adevăr, „Urmele“ vădesc alît meritele cît și defectele prozei lui Haralamb Zincă. Volumul reflectă unele aspecte din viața ostașilor armatei noastre populare. Orientarea scriitorului spre un singur domeniu de viață aduce cu sine foloase, dar și pericole, pe care Haralamb Zincă, într-o bună măsură a reușit să le evite. În orice caz, această specializare — ca să folosim un termen împrumutat altor domenii de știință — nu presupune totuși o epuizare rapidă, ci uneori, dimpotrivă, poate fi un prilej de tratare mai adîncă a temei.

În primul rînd, trebuie remarcată diversitatea formelor literare pe care scriitorul le-a încercat într-un volum de proporții totuși modeste. „Urmele“ cuprinde povestiri, portrete literare, schițe, etc. Această varietate relevă faptul că Haralamb Zincă caută încă genul în care talentul său s-ar putea realiza mai deplin. Și anticipînd într-un fel concluzia, vrem să arătăm că genul scurt este, cel puțin în etapa actuală a scrisului său, cel mai propriu lui Haralamb Zincă. Prozatorul — după cum se vede, de pildă din „Urmele“ — preferă o descriere a faptului neînsemnat în aparență, dar care poate avea o semnificație deosebită. Avem de a face cu niște interesante instantanee literare. De observat că situațiile în care sînt prezentați eroii lui Zincă nu sînt de loc neobișnuite (excepție făcînd momentele de război care, prin natura faptului au ceva deosebit). Zincă are o receptivitate aparte tocmai pentru asemenea întîmplări

mici și neînsemnate în aparență, dar care îi oferă posibilitatea să pună în lumină o trăsătură de caracter a omului nou, un aspect esențial al fizionomiei sale morale. Fie că vorbește despre eroismul ostașului capabil să înfrunte un ger cumplit pentru a prinde un bandit, fie că se oprește asupra problemei prieteniei, etc., Haralamb Zincă se străduiește a prezenta în culori cât mai pregnante frumusețea morală a omului înaintat al epocii noastre. Scriitorul e cu deosebire receptiv față de laturile pozitive ale sufletului uman, față de tot ce are omul mai nobil și mai demn de prețuire.

E semnificativ că actele de vitejie de pe front nu sînt generate de vreo obsesie a eroismului, oamenii nu sînt viteji prin „vocație”, nu sînt mînați în luptă de vreun impuls inconștient. Dimpotrivă, ei pornesc la acțiune animați tocmai de un devotament nemărginit pentru cauza în slujba căreia luptă. Sînt emoționante scenele în care soldatul își pune în primejdie viața pentru a-și salva tovarășul necunoscut aflat în primejdie. Sînt momente care dovedesc existența unui real talent, capabil să surprindă și să redea de multe ori în nuanțe fine și cu multă autenticitate viața.

Scriitorul se arată însă inegal, elaborînd și personaje neviabile, scheme care nu spun nimic. Mai ales acolo unde e vorba de prezentarea vieții actuale din cazarmă, scriitorul eșuează în bună măsură. Unii din eroii săi sînt întru chiparea abstractă a unor principii, a unor norme de conduită. Unul e soldatul care respectă cu sfințenie litera regulamentului militar, altul e ostașul ce mai are încă lipsuri dar și le va remedia, etc.

Genul scurt nu înseamnă reducerea posibilităților de creare a unor tipuri literare complexe. Și e păcat că scriitorul, înzestrat cu calitățile ce i-au permis să realizeze unele bucăți izbutite (cum ar fi „Urmele”, schița care a împrumutat numele volumului), manifestă uneori o slabă exigență față de ceea ce publică. Această slabă exigență se vedește nu numai în conturarea personajelor, ci și în construirea conflictului. Unele povestiri ca „Însemnările unui comandant de grupă”, „Tambalagiul Danilo”, sînt simple relatări de fapte banale, lipsite de semnificație. Sînt unele bucăți în care scriitoru-

lui i s-a substituit ziaristul, consemnînd într-un reportaj conștiincios lucrat diferite date („Povestea despre Ingro și Agriș”).

Cu „Jurnal de front”, apărut în aceeași vreme, Haralamb Zincă depășește tot ce a scris pînă în prezent. Despre cărțile lui Haralamb Zincă de dinainte, inclusiv „Urmele”, se poate vorbi ca despre etape pregătitoare pentru această lucrare serioasă, în care capacitatea scriitorului, posibilitățile sale creatoare s-au manifestat din plin.

Construit după principiile clasice ale genului, „Jurnalul” este precedat de o introducere din partea autorului, avertizîndu-ne de existența reală a celui care a întocmit jurnalul și asupra scrupulozității cu care scriitorul a respectat textul. Scriitorul ține în felul acesta să sublinieze nota vădită de autenticitate și caracterul pronunțat de document uman. Ideea îmbrățișării unui astfel de mod de prezentare a fost fericită pentru Haralamb Zincă.

„Jurnalul” relatează însemnările unui român, tînărul Nicolae Constantinescu, care în anii prigoanei fasciste fuge din țară în Uniunea Sovietică. Aici se înrolează voluntar în rîndurile Armatei Sovietice, ia parte la luptele ce se dau spre sfîrșitul războiului antihitlerist, pe teritoriul Germaniei. După cît vedem, desfășurarea de evenimente, situațiile pe care le trăiește eroul sînt deosebit de intense și neobișnuite.

Tînărul român are alături de el oameni sovietici cu un profil moral deosebit — oameni simpli și modești, tovarăși adevărați, devotați pînă la sacrificiu unei cauze înalte.

Jurnalul lui Haralamb Zincă înfățișează numeroase chipuri de ostași sovietici călăuziți în luptă de dorința sfîntă de a înfrînge dușmanul ce atentase la libertatea patriei lor dragi. Eroul are prilejul să cunoască în toată plenitudinea chipul omului sovietic, înaltele sale trăsături de caracter. Fiecare filă a jurnalului îi vorbește despre acești minunați ostași însuflețiți de cele mai nobile idealuri și sentimente.

Scriitorul a reușit să prezinte manifestarea calităților sufletești ale omului sovietic în zilele războiului. Jurnalul, cum e și firesc, nu urmărește destinele mai multor eroi într-o înlănțuire organică de fapte. Oamenii apar episodic, pe unii îi întîlnim numai

într-un singur moment, pentru ca după aceea să nu mai revină. Cu toate acestea, scriitorul are posibilitatea să creeze figuri ce solicită atenția cititorului.

Mai realizate în general sînt personajele în prezentarea cărora autorul a utilizat o bună doză de humor. Faptul fiind prețios în creația lui H. Zincă, merită să fie semnalat.

Mucalitul Abdurasil este una din figurile cele mai reușite ale „Jurnalului”. Abdurasil e un adevărat prieten, un om care nu profesează însă o amicitie zgomotoasă, declarativă, iar în focul luptei găsește timp să plaseze o glumă de bungust care să fie apreciată de tovarășii săi. Și acest om, căruia îi plac nespuse de mult poveștile despre Harap Alb, luptă ca un adevărat viteaz și părăsește poziția cu greu cînd este rănit, deși i se ordonase să plece. Cu toate că Abdurasil nu este prezent decît în puține pagini ale „Jurnalului” cititorul este ciștigat de chipul său strălucitor, plin de viață. La fel de viu este chipul „tătucului Ceapaev”, ostașul bătrîn pe care îl vedem necăjit că nu-și poate aprinde mahorca, sau dînd răspunsuri înșepătoare celor care îi amintesc de bătrînețea lui. H. Zincă a ilustrat în „tătucul Ceapaev” optimismul omului sovietic, încrederea lui neînmurită în triumful cauzei pentru care lupta. Tătucul Ceapaev nu se înpăimintă de drumul pe care îl mai are de făcut pînă la Berlin, prin lupte grele și pericole de neînchipuit. Dimpotrivă, el este sigur că după victorie se va întoarce acasă și va pune pe roate treburile colhozului. Tot atît de bine prins ni se pare și Kolea Vorobiov, prezent în cea de a treia parte a „Jurnalului”. Construit pe aceeași linie a reliefării optimismului și încrederii în victorie, Kolea are însă trăsături proprii, care îl diferențiază de ceilalți eroi ai cărții. Kolea e „strategul” care urmărește desfășurarea războiului cu o voie bună nereținută, știind mereu să prezinte lucrurile într-o manieră ce stîrnește rîsul, buna dispoziție a tuturor celor din jur.

Ne pare rău însă că ceilalți eroi ai „Jurnalului” nu sînt tot atît de realizați. Și ne gîndim la ucraineanul Petrenco, la Fedin sau chiar la Victor Ceremuhin, în prezentarea cărora autorul a colecționat locuri comune.

Reliefarea personajelor într-un gen lite-

rar ca acela abordat de H. Zincă prezintă unele particularități. Autorul nedezvoltînd o acțiune cu episoade multe, cu o desfășurare de evenimente care ar permite sesizarea și adîncirea trăsăturilor esențiale ale eroilor, trebuie să selecteze într-un asemenea mod faptele, încît notația succintă să poată întregi chipul acestora. Se presupune așadar o capacitate de condensare, o putere de sugerare și un laconism stilistic care să facă pregnantă figura respectivă în cele cîteva momente în care apare. Haralamb Zincă posedă în bună măsură aceste calități.

Autorul nu a biruit însă toate greutățile genului. Sînt eroi pe care îi pierzi pe măsura lecturii volumului.

H. Zincă a urmărit în „Jurnalul” său să scoată în evidență superioritatea morală a omului sovietic, înaltele calități sufletești ale ostașilor care luptau pentru eliberarea omenirii de sub jugul fascist. E destul să ne gîndim la scenele emoționante cînd scriitorul notează fapta vitejească a transmisivistului care cere propriei artilerii să regleze tirul, îndreptînd focul asupra lui.

Scriitorul știe să redea aici extraordinara încordare care stăpînește pe ofițerul nevoit să tragă împotriva ostașilor lui. Notația e concisă. Ofițerul „și-a lăsat capul în palme. Trece un minut... apoi încă unul... și încă unul”.

Din cele cîteva cuvinte însemnate pe zid de Katia A. Pankovski, care-i ținută în lanțuri, lovită cu pietre de musafirii stăpînului, purtînd botniță, se desfășoară imaginea zguduitoare a unui sistem bestial care batjocorește orice sentiment de demnitate umană. Autorul nu comentează. Gîndurile Katiei, scrise cu un cui pe pereții de piatră sînt suficient de semnificative ele înșile. Puterea de sugestie este astfel mai mare, dramaticismul faptului nu se diluează prin comentarii marginale. De altfel, pentru un jurnal, asemenea procedeu este și recomandabil, mai ales acolo unde cel ce își însemnă gîndurile trăiește evenimente deosebite ce nu-i oferă răgazul unor reflecții lăturalnice. În felul acesta se respectă autenticitatea notației. Păcat însă că nu totdeauna scriitorul procedează astfel. Sînt unele momente concludente, grătore, și în asemenea cazuri adăsurile dau notației o ușoară notă de artificial. De pildă, despre Victor Ceremuhin știm din

paginile anterioare că a fost torturat în chip bestial de fasciști. Episodul morții lui pe care l-am remarcat și cu un alt prilej e grăitor pentru caracterul acestui om. Să ascultăm: „Și ca o săgeată se aruncă peste pod. E gata să ia în brațe copilul, dar se prăbușește la picioarele lui. Un sniper fascist l-a trântit în cap. Nici pe ținc fasciștii nu l-au cruțat“. Rîndurile erau cît se poate de concludente. Scriitorul însă se simte dator să intervină și să tragă o concluzie ce nu aduce nimic nou pentru faptul respectiv și dă mai de grabă o notă de grandilocvență.

Trebuie să remarcăm ca un merit faptul că scriitorul nu se lasă furat de caracterul spectaculos al bătăliilor, chiar în paginile unde ni se prezintă lupte, ciocniri violente cu inamicul. Scriitorul urmărește rar de tot imaginea „materială“, preocupîndu-se de reacțiile indivizilor, de comportarea celor care trăiesc aceste mari încercări.

Caracteristica se integrează într-o viziune mai largă a scriitorului, sensibil, așa cum am văzut, îndeosebi la bucuriile și suferințele umane, pe care le consemnează cu multă înțelegere.

Lucrarea lui H. Zincă aparține aceluia gen de „Jurnal“ în care autorul nu notează atît impresiile individuale, propriile sen-

timente, ci mai mult fapte exterioare lui, la care este martor, întîmplări la care participă sau nu participă direct. Într-adevăr, „Jurnalul“ lui H. Zincă este prea puțin prezentarea reacțiilor individului care scrie, și mai mult descrierea evenimentelor de zi cu zi. Observația se face nu pentru a semnala oslăbiciune a autorului, ci fiind necesară pentru stabilirea structurii unui scriitor care acum pornește pe drumul unor opere valoroase.

În H. Zincă vedem un talent care — credem — nu va desminși mersul ascendent de la „Urmele“ la „Jurnalul de front“. Nu știm dacă H. Zincă are intenția să dezerteze din cadrul tematicii militare, care i-a devenit foarte familiară. În cazul cînd va rămîne la acest post de luptă, are datoria să caute mereu noi teme și procedee de tratare; altfel există pericolul repetării — care nu e dintre cele mai puțin grave în literatură.

În orice caz, H. Zincă a dovedit cu „Jurnalul de front“ că e un scriitor capabil să dea lucrări ce se pot citi cu plăcere, dispunînd de posibilități pe care sperăm să nu întîrzie de a le valorifica.

Valeriu Rîpeanu

„SUB PAJURA ÎMPĂRĂȚIEI“*)

A cțiunea cărții lui Tiberiu Vornic, începe în vara anului 1909 la Dej, în Ardeal. Printre familiile burgheze notabile ale orașului se numără și familia Todericiu. Tatăl, Simion Todericiu, directorul băncii „Someșana“, om avid de bani și lipsit de scrupule, caută să-și sporească averea prin tot felul de afaceri necurate, exploatînd brutal pe țărani îndatorați la bancă, recurgînd împotriva lor la adevărate piraterii financiare. Mama, Eleonora Todericiu, femeie ușuratecă și vicioasă, deosebit de frumoasă deși trecută de prima tinerețe, își petrece timpul în felurite aventuri amoroase. Între Simion și Eleonora Todericiu, fiul lor, Toderiță, a crescut singuratic, lipsit de dragoste și lipsit de inocenta încredere pe care o au de obicei copiii în părinții lor. Încă de timpuriu a avut prilejul să-și dea seama de meschinăria

și de josnicia tatălui său și să afle că mama sa e o desfrînată. Această tristă precocitate i-a modelat un suflet străin de familia și de mediul în care a trăit, îndemnîndu-l să-și caute un refugiu și o altă înțelegere a vieții în lumea generoasă a cărților. Ceea ce adîncește însă ireparabil ruptura care s-a produs între Toderiță și clasa căreia îi aparține e apropierea lui de mediul muncitoresc, prin dragostea pe care i-o poartă Arancăi, fiica muncitorului socialist Laszlo Endre. Idila lui Toderiță cu Aranca e însă temporară, întreruptă de plecarea lui la Academia Navală din Triest, unde i s-a acordat un loc, grație înaltei intervenții a nașului său Samoilă Vancea de Buteasa, protector al familiei Todericiu, părtaş în afacerile soțului și amant oficial al soției. Președinte al partidului național român din Ardeal,

*) Tiberiu Vornic „Sub pajura împărăției“ E.S.P.L.A., 1954

deputat în parlamentul din Budapesta și mare proprietar în județul Someș, Samoilă Vancea devine, de fapt, începând cu capitolul II, eroul principal al cărții. Întreaga acțiune se strămută la Viena, în inima Împărăției, iar mai apoi la Budapesta, depășindu-se succesiv în cabinetul arhiducelui Franz Ferdinand — unde se țin ambicioase urzeli politice și unde pășeste la un moment dat și prezidentul Vancea, pentru a asigura monarhia de „lealitatea” poporului român din Transilvania — mai pe urmă într-un local vienez de lux și, în sfârșit, într-un anume restaurant din Budapesta, unde Samoilă Vancea de Buteasa și alți frunțași ardeleni se întrunesc pentru a pune la cale tot felul de planuri politice și de combinații financiare pe picior mare, în folosul lor și spre paguba poporului român, ai cărui reprezentanți se socotesc. Între timp, la Dej au loc greve ale muncitorilor conduși de Laszlo Endre, greve la care participă și țărani. Partea întâia a cărții se termină cu un avertisment: în mijlocul ospățului frunțașilor reînțorși în Ardeal și întruniți la conacul unuia dintre ei, apare un argat care vestește că a izbucnit răscola țăranilor din satul Cristeni, urgișiți de Simion Todericiu pentru a-și putea el închea o moșie pe pământurile lor; solul mai anunță uciderea negustorului Avram Pralea, complicele și omul lui de credință. În partea a doua a cărții, scena turnantă îl transportă pe cititor la Triest, pe malul mării Adriatice, trei ani mai târziu. Se judecă procesul lui Toderiță Todericiu, aspirant al marinei imperiale, adus înaintea tribunalului militar ca rebel și complotist împotriva siguranței statului. În cursul procesului, se reconstituie fragmentar, din amintirile și depozițiile lui Toderiță și din rechizitoriul procurorului, viața tânărului Todericiu de-a lungul celor trei ani de când a plecat din Dej. Logodit cu Aranca, s-a întâlnit din nou cu ea la Fiume. Intrat în legătură cu cercurile muncitorești din Triest și Fiume, Toderiță a salvat de la moarte și a ascuns pe revoluționarul italian Antonio Amati, urmărit de poliția imperiului. Într-o noapte însă, Toderiță e arestat iar Antonio Amati și Aranca împușcați de jandarmi. În cele din urmă Toderiță e condamnat la 12 ani muncă silnică. Aflând de condamnarea fiului său, Simion

Todericiu îl reneagă, dezmoștenindu-l și desolidarizându-se de el, iar Eleonora își caută alinarea necazurilor ei materne în brațele unui călugăr franciscan, pervers și desfrinat. Cît despre „nașul” Samoilă Vancea, pentru a preîntîmpina orice consecințe neplăcute ale procesului din Triest, în calitate de președinte al partidului național român din Ardeal, face zeloase demersuri pe lângă contele Tisza și arhiducele Franz Ferdinand. Acesta îi încredințează misiunea neoficială de a petrece un timp în capitala României, sondînd și înrîurînd în măsura posibilităților orientarea politică a țării și comportarea ei în cazul unui conflict balcanic. Descins în București, Samoilă Vancea de Buteasa ia contact cu cercurile politice și mondene ale cosmopolitei capitale și are ocazia de a fi martorul îngrijorat al unei mari demonstrații populare împotriva războiului și împotriva politicii guvernului. Întors în Ardeal, Vancea duce tratative amicale cu autoritățile ungurești pentru a conlucra la înăbușirea frământărilor revoluționare și la stîrpirea agitatorilor. Din nou la Viena, în audiență la arhiducele Franz Ferdinand, Vancea, în numele frunțașilor ardeleni, îi promite tot sprijinul în calmarea agitațiilor politice din Ardeal și, sub raport financiar-economic, îi promite sprijinul în ceea ce privește înarmarea. În 1914 însă, atentatul de la Sarajevo retează scurt ambițiile arhiducelui, servind tot odată ca pretext pentru decretarea mobilizării generale. Urmează noi asigurări de credință ale prezidentului Vancea de Buteasa și a altor frunțași față de monarhia habsburgică. Și iată că la sfîrșitul ultimului capitol al cărții apare din nou Toderiță Todericiu, grațiat și trimis la Dej pentru a fi înrolat. Dar trenul care pleacă din Dej înspre front urmează să treacă printr-un tunel la care lucrează Laszlo Endre și alți muncitori și țărani. Pentru a opri convoiul de recruți, ei aruncă în aer tunelul. Cu acest prilej Toderiță se întâlnește din nou cu Laszlo Endre, tatăl Arancăi, și împreună cu el și cu alți fugari se afundă în pădure, purtîndu-și pașii pe poteci necunoscute. Romanul lasă așadar deznodămîntul în suspensie, nu trage concluzii, dimpotrivă, deschide unora din eroi, în ultimele pagini,

perspective către un viitor încă enigmatic, dar bogat în posibilități.

Această trecere în revistă a cuprinsului cărții, avînd în mod necesar la bază un principiu rezumativ și deci omițînd o serie întreagă de episoade și de figuri, nu poate da decît o slabă imagine a vastității și varietății acestui cuprins. Într-adevăr, cartea e concepută îndrăzneț, fără teama de amploare și de multiplicitate, desfășurîndu-se pe o largă scenă politică și geografică, pariînd mediile, decorurile și obiceiurile, căutînd să cuprindă întreaga structură a orînduirii sociale din acea epocă, cu aspectele ei specifice. Romanul antrenează așadar în matca lui o sumedenie de personaje sau categorii de personaje, de condiții diverse, minate de interese felurite, tinzînd către scopuri care concordă sau se ciocnesc, privînd viața prin lentile deosebite și proporțindu-se în raport cu condiția lor de clasă și cu caracterul propriu prin care se definesc. În materia romanului se țeș astfel, ca într-o vastă tapiserie de epocă, tot felul de chipuri, de întîmplări și de peisaje, a-zîndu-și fiecare tonalitatea și semnificația proprie.

Toată această profuziune e însă ancorată în timp și considerată în raport cu un moment istoric determinat. De altfel, după cum o proclamă în primul rînd titlul, nu întîmplător heraldic al cărții — pajura fiind simbolul puterii imperiale a Habsburgilor —, tema principală a romanului e clară: prezentarea situației romînilor din Ardeal în ultimii ani ai dominației austro-ungare. În această privință, concepția de pe pozițiile căreia scriitorul analizează faptele se bazează pe înțelegerea resorturilor de clasă și pe perceperea complexității contradicțiilor a fenomenului istoric. E demascată în roman diversiunea menită să abată nemulțumirea populară pe alt vad decît cel al luptei împotriva exploataților romîni și maghiari, iar pe de altă, ca o expresie a concurenței dintre capitalistul ungur, care deținea la acea epocă supremația economică și politică, și capitalistul romîn, care caută să răstoarne balanța în favoarea lui.

Dacă însă interpretarea istorică a materialului pornește de la un punct de vedere ferm, selecționarea acestui material și organizarea lui în raport cu tema principală a

cărții nu are același caracter riguros, și aci atingem o problemă deosebit de importantă pentru un roman cum e „Sub pajura împărăției“, adică bogat în eroi și cu o acțiune dusă pe mai multe planuri deodată: problema construcției lui, a echilibrării componentelor lui într-o structură armonică și bine încheată, în care accidentalul să nu împietzeze asupra esențialului, astfel ca toate elementele romanului să tindă la realizarea cît mai deplină a scopului pe care și l-a propus autorul. Cartea lui Tiberiu Vornic păcătuiește din acest punct de vedere prin extinderea disproporționată pe care autorul o dă unor episoade secundare în detrimentul elementelor cu adevărat importante, fără de care romanul ar apărea lipsit de substanță și de adîncime. De exemplu, urmărirea în amănunt a infinitelor și deseori fastidioaselor discuții și conversații purtate în cabinetul arhiducelui Franz Ferdinand, în hotelurile din Viena și Budapesta, la ospetele frunțașilor ardeleni sau în saloanele și anticamerele bucureștene, dar în schimb expedierea rapidă a unor momente grave și încredite ca răscoala țăranilor din satul Cristeni și asasinarea lui Avram Pralea ori sirul evenimentelor care l-au dus pe Toderiță la procesul din Triest. Autorul are o adevărată predilecție pentru desfășurarea unor lungi dialoguri (convorbiri de afaceri, întrevederi politice, disertații în jurul mesei ori conversații mondene) pe zeci și zeci de pagini, dialoguri de altfel bine conduse, cu jocul alternat al replicilor îndeminatic, dar care, prin exces, dăunează nu numai sobrietății și fermității arhitectonice a cărții, dar și substanței sale epice, fărîmițînd-o, încetinind ritmul romanului și uzurpînd locul acțiunii. Nu numai dialogul, ci și monologul: nararea unor fapte care s-au săvîrșit în trecut, rememorarea și retrăirea în conștiință a acestor fapte, se substituie acțiunii. Asemeni mesagerului din piesele antice, menii eroilor din teatrul clasic francez, care veneau și anunțau spectatorului cele petrecute în afara scenei, personajele cărții lui Tiberiu Vornic apar deseori în postura de a relata întîmplări care au avut loc în afara planului imediat aflat sub ochii cititorului. Vizitiul prezidentului Samoila Vancea povestește prima ciocnire a lui Avram Pralea cu țăranii din Cristeni, Avram Pralea po-

vestește el însuși continuarea conflictului, iar argatul unuia din fruntașii ardeleni vestește epilogul acestui episod, asasinarea lui Avram Pralea de către cristenii. Samoilă Vancea de Buteasa istorisește prietenilor săi cum a decurs audiența sa la arhiduce; Toderiță înșiră în jurnalul său personal amintiri din copilărie și adolescență; mai târziu, la proces, povestește tribunalului primul lui act de insubordonare față de un superior și recheamă în minte, pentru sine, imagini ale serilor petrecute la Fiume; în sfârșit, procurorul descrie scena arestării lui Toderiță și moartea Arancăi și a lui Antonio Amati. E vorba deci de o serie de reconstituiri și de retrairi ale unor fapte consumate în momentul când scriitorul le aduce la cunoștința cititorului.

Aciunea romanului constă deci în bună parte în referirile la trecut, linia lui epică desenându-se cu întreruperi și reveniri, și fiind adesea numai suma unui șir de momente mai mult sau mai puțin statice. Ceea ce suplinește însă suflul epic scurt al romanului și îi dă mișcare este continua schimbare și succesiune rapidă, cinematografică, a decorurilor și personajelor, de asemeni prezența unei serii de instantanee dinamice, și mai ales verva narativă a scriitorului, care învâluie totul și-l antrenează pe cititor într-o lectură captivantă.

Dezechilibrul din construcția romanului are consecințe și în ceea ce privește soarta eroilor. Sînt aduse în prim plan personaje în fond străine de substanța propriu zisă a romanului (ca de pildă industriașul francez Gaston de Hild, bancherul Solomonsohn, directorul Ovid Pantazi și alte siluete din furnicarul colorat al saloanelor bucureștene), în schimb figuri interesante și profunde, concentrînd în persoana lor probleme grave și reprezentative pentru o întreagă stare de lucruri aproape inexistente, avînd doar scurte apariții și apoi pierind din raza observației autorului, fără ca trecerea lor să fi lăsat urme adînci. Astfel se întîmplă cu învățătorul patriot și luptător Codrea, mort de tuberculoză în închisoare; cu muncitorul socialist Laszlo Endre, reprezentînd în carte conștiința cea mai avansată; cu țăranul sărac Irimie Nan, care intră în rîndurile proletariatului, devenind tovarăș și prieten al lui Laszlo. Nici prezența, relativă de altfel,

a maselor, nu e resimțită în sfera romanului ca o forță colectivă hotărîtoare și deplin conștientă, deși se vede că autorul e teoreticește convins de acest lucru și că se străduiește să-l realizeze în roman. Ceea ce surprinde însă mai ales e neglijarea unui personaj de prim plan, ca tînărul Toderiță Todericiu, care conform logicii romanului, prin problemele pe care le pune și prin posibilitățile de dezvoltare pe care le cuprinde, ar fi trebuit să fie eroul principal. Izolat sufletește de mediul în care a crescut, scîrbit de trivialitatea și de rapacitatea celor din jurul său, Toderiță se îndreaptă către o altă înțelegere a oamenilor și a vieții și către promovarea altor năzuințe, prezentînd astfel un caz tipic de intelectual desprins de clasa lui și cîștigat treptat de idealurile revoluționare ale poporului. Evoluția lui e însă urmărită inegal și fragmentar, fiind de fapt estompată de celelalte episoade ale cărții. Cît despre Aranca, logodnica lui Toderiță, ea trece prin roman cu pași ușori, grăcilă și pură, de un farmec trist și angelic, imagine alăt de fugitivă încît capătă impalpabilitatea unei umbre.

Mai consistente decît primele, apar personajele la crearea cărora scriitorul a intervenit cu spiritul său critic și satiric, ca de pildă Simion Todericiu, Eleonora, fruntașii ardeleni și alții, toți aparținînd aceleiași lumi egoiste și lacome de bani ori de plăceri, și situîndu-se în aceeași categorie: a profitorilor. Simion Todericiu, afaceristul brutal și necinstit, cu un registru sufleteș redus la cîteva trăsături primare: setea de a parveni și de a se îmbogăți, viclenia, cruzimea și instinctul de conservare, trăiește în realitatea cărții. Trăiește de asemenea Eleonora Todericiu, mereu în căutare de aventuri amoroase și de senzații, deși mecanismul ei sufleteș, mai complicat, rămîne în multe privințe neclar pentru cititor. Trăiește, în sfârșit, colectiv și caricatural, confreria fruntașilor ardeleni, care nu sînt însă decît variante incomplete ale celui mai izbit personaj al romanului, președintele Samoilă Vancea de Buteasa, de fapt erou principal al cărții, și într-un fel depășînd-l la o viață proprie și autonomă. În persoana președintelui Samoilă Vancea scriitorul a reușit într-adevăr să cristalizeze satiric și să indi-

vidualizeze totodată un tip: acela al politicianului român burghez, abil, interesat şi fricos, servil şi lipsit de scrupule, arborînd însă pavilionul respectabilităţii şi al patriotismului.

Privite în ansamblu, personajele cărţii lui Tiberiu Vornic apar aşadar diferenţiate în primul rînd în lumina categoriei sociale pe care o reprezintă; aceasta imprimă de la început un anumit contur fizionomiei lor, determinîndu-le să se manifeste în consecinţă. Cît despre evoluţia acestor personaje, autorul nu pare însă a-şi fi spus ultimul cuvînt, romanul terminîndu-se fără ca eroii să fi parcurs în mod concludent drumul lor, dimpotrivă, părăd a se afla doar la capătul unei prime etape. Ultimul capitol, intitulat „Un sfîrşit care e mai degrabă un început”, prin punctele de plecare pe care le propune unora dintre personaje, pare a anunţa de altfel o viitoare continuare a romanului.

În ceea ce priveşte viziunea plastică a scriitorului, ea e mai degrabă săracă. Scriitorul nu are darul de pictor, sensibilitatea lui la culoare şi formă fiind redusă. Se mai poate observa în stilul scriitorului o tendinţă accentuat sadovenizantă, stridentă în raport cu tonalitatea romanului.

În concluzie, cartea lui Tiberiu Vornic e interesantă atît prin veleităţi cît şi prin realizări, aducînd o temă nouă în literatura epică contemporană, bazîndu-se pe un material amplu şi divers, năzuind către construcţiunile vaste, către arhitecturile îndrăzneţe. Romanul e însă inegal şi nu prezintă în structura lui o unitate organică. Lipsa unui just echilibru îl face să devieze de la tema principală şi deci să o neglijeze. Suflul epic nu e întotdeauna susţinut.

Liliana Pavlovici

VOLUMUL AL II-lea AL OPERELOR LUI PUŞKIN

Gorki l-a caracterizat pe Puşkin ca fiind „începutul tuturor începuturilor” în literatura rusă. Şi, într-adevăr, prin concepţia democratică şi umanistă a operelor sale, prin orientarea realistă, prin bogăţia genurilor literare îmbrăţişate şi contribuţia imensă adusă la făurirea limbii literare ruse, Puşkin este un deschizător de drumuri noi în literatura rusă modernă.

Numele scriitorului este în general cunoscut maselor largi de cititori din Republica noastră Populară. În cei zece ani de la eliberare, răspîndirea operei sale nu a mers totuşi cu paşi destul de repezi, aşa cum ar fi meritat-o. Dacă anumite scrieri ale sale s-au bucurat de o atenţie deosebită din partea editurilor noastre, altele (e vorba mai ales de poezia lirică, de „Evgheii Oneghin” şi de unele scrieri în proză), au rămas pînă curînd necunoscute publicului cititor.

De aceea, apariţia celor două volume de „Opere alese”, cuprinzînd tot ce este mai semnificativ din creaţia lui Puşkin, a înplinit o lipsă de mult resimţită.

În primul volum găsim reunite poeziile

lirice şi poemele. Din păcate, din acest ansamblu lipseşte „Evgheii Oneghin”, o absenţă nejustificată şi neîngăduită, dacă ţinem seama ce etapă importantă a înscris acest roman în dezvoltarea geniului lui Puşkin şi în deosebi în afirmarea realismului operei sale.

Volumul al doilea, îmbrăţişînd aspectele cele mai importante ale dramaturgiei şi prozei puşkiniene, se deschide cu „Boris Godunov”, prima dramă naţională şi realistă din literatura rusă. Încă din anii liceului, Puşkin manifestase un interes deosebit pentru teatru. Dar nu s-a păstrat nici un rînd din încercările dramatice ale acelei perioade; se cunosc, totuşi, cu certitudine, două titluri de comedii: „Aşa se obişnuieşte în lume” şi „Filozoful”.

Interesul pentru genul dramatic se va concretiza în creaţii literare proprii mult mai tîrziu — prin 1825. Dar în tot cursul evoluţiei operei lui Puşkin pînă la această dată, putem semnala prezenţa din ce în ce mai puternică a elementului dramatic. Din 1821 datează de altfel planul unei tragedii rămase neterminate: „Vadim”. Opere

ca „Prizonierul din Caucaz“, „Fintina din Bakisarat“ și mai ales „Țigani“, prevestesc orientarea scriitorului spre dramaturgie.

Pușkin a lucrat la drama „Boris Godunov“ ultimele luni ale anului 1825. Procesul de făurire al dramei se situează, după cum vedem, în epoca premergătoare răscoalei decembriste. Momentul istoric în care se pregătea verificarea unor idealuri, îmbrățișate și de poet, a pus în fața lui Pușkin o foarte complexă problemă istorică și literară.

Pe de o parte, se impunea lămurirea aspectului filozofico-istoric al temei abordate în dramă, și deci precizarea poziției scriitorului în concepția sa asupra istoriei, precum și luarea unei atitudini ferme și precise în ce privește factura literară a piesei.

De fapt, ambele aspecte se împleteau strâns și erau condiționate de pozițiile politice, progresiste ale marelui poet, cîntăreț al idealurilor de luptă decembriste.

Tocmai aceste idealuri îl făceau pe Pușkin să respingă formele tragediei și dramei ruse din secolul al 18-lea și de la începutul secolului al 19-lea, care erau un amestec de clasicism, sentimentalism și romantism, completat cu o puternică influență a dramaturgiei apusene și mergînd pînă la imitare servilă, localizare sau prelucrare. Acest soi de literatură dramatică nu putea satisface idealul lui Pușkin, care era un militant hotărît pentru o literatură de spirit național, o literatură care prin toate genurile ei, deci și prin cel dramatic, să oglindească viața din Rusia. Pe de altă parte, preocuparea pentru teatru coincide în opera scriitorului cu părăsirea treptată a poziției romantice și orientarea sa spre realism (să nu uităm că primele cînturi din „Evghenii Oneghin“ datează din 1823), spre viața, obiceiurile, limba poporului.

Trebuie spus, de asemenea, că în această perioadă, în deosebi în timpul exilului la Mihailovskoe, crește interesul lui Pușkin pentru problemele politico-istorice. Evenimentele revoluționare din Europa, contactul nemijlocit cu decembriștii, frămîntările din sînul organizațiilor decembriste, i-au stîrnit poetului acest interes. Și, în singurătatea de la Mihailovskoe, el a încercat să găsească un prim răspuns întrebărilor care-l frămîntau.

Alegînd drept temă pentru drama sa o pagină din istoria Rusiei, în care lupta pentru libertate a poporului se îmbină cu aceea pentru independența națională, scriitorul a scos în evidență rolul preponderent al poporului în procesul istoric. Încă din prima scenă, norodul apare ca un factor de mare importanță, pe care-și bazează ascensiunea Boris Godunov, și împotriva căruia se dovedesc neputincioase uneltirile clicei boierești.

Simpatia maselor populare asigură lui Boris tronul, după cum nemulțumirea acestora este cauza căderii sale. Voința poporului determină în ultimă instanță soarta lui Boris Godunov și a uzurpatorului, și deci și istoria epocii respective, lucru exprimat foarte limpede de unul din personajele piesei:

Dar vrei să știi care-i țaria noastră?
Nu oștile, ci freamătul mulțimilor.

„Freameătul mulțimilor“ hotărăște rezultatul întîlnirii între cele două armate, a lui Boris și a falsului Dmitrii. Refuzul poporului de a lupta împotriva pretinsului țarevici Dmitrii, deschide acestuia drum liber spre Moscova. După cum în finalul piesei, tăcerea aceluiaș popor, în clipa în care i se cere să aclame pe noul țar Dmitrii, ne pune pe gînduri în ce privește soarta uzurpatorului. Poporul este un element hotărîtor în desfășurarea procesului istoric — iată ideea de care este călăuzit poetul. Tocmai de aceea Pușkin a introdus în scenă norodul, sau a făcut simțită voința și prezența sa, în momentele cruciale pentru rezolvarea conflictului istoric.

Concluzia la care ajunge Pușkin spre sfîrșitul anului 1825 în ceea ce privește rolul maselor populare în desfășurarea procesului istoric, depășește ideologia decembristilor, care n-au putut duce la izbîndă mișcarea începută, tocmai pentru că nu și-au dat seama de importanța acestui „freameăt al mulțimilor“.

Prezentînd în lumina ei reală contribuția maselor populare la desfășurarea istoriei, Pușkin a fixat întreaga acțiune a piesei într-un cadru realist, zugrăvind epoca în culori veridice și determinînd sub aspect istoric și social desfășurarea subiectului.

Elementul nou pe care îl aduce „Boris Godunov” în literatura vremii şi care a stîrnit admiraţia contemporanilor, ca şi a generaţiilor de mai tîrziu, a fost reînvierea unor veacuri apuse în adevărata lor lumină, respectîndu-se fizionomia lor specifică, originală. Scriitorul a renunţat definitiv la principiile teatrului clasicizant pentru a-şi croi un drum propriu, pentru a ajunge la formularea unui sistem dramatic original. În această privinţă, Puşkin a mers mai departe decît contemporanul său Griboedov care, cu tot caracterul realist pe care l-a imprimat piesei sale „Prea multă minte strică”, s-a menţinut în parte în cadrul rigid al teatrului clasic.

Renunţînd la sistemul dramatic clasic, înainte de a ajunge la formularea unor principii originale, Puşkin a examinat dramaturgia lui Byron şi Shakespeare.

Byron dramaturgul, spre deosebire de Byron poetul, îl decepţionează însă pe scriitorul rus. Subliniind că piesele lui sînt în majoritate imitaţii... „În Manfred l-a imitat pe Faust... în alte tragedii modelul lui Byron a fost, se pare, Alfieri...”, Puşkin insistă şi asupra defectelor vizibile în construirea caracterelor, care sînt lipsite de naturaleză, de veracitate şi în genere cam lineare. În schimb, poetul rus admiră sistemul dramatic armonios şi complex al lui Shakespeare şi vorbeşte cu multă căldură despre „înfăţişarea liberă, bogată a caracterelor”. Dar sistemul shakespeareian, rod al Renaşterii engleze, cu modul ei de viaţă specific, nu putea fi transplantat tale quale şi adaptat condiţiilor Rusiei secolului al 19-lea. Puşkin a căutat o soluţionare originală a problemei şi aceasta l-a dus spre o dramaturgie realistă. „Veridicitatea situaţiilor şi veridicitatea dialogului — iată legea adevărată a tragediei” — spune scriitorul. Această lege domină întreaga concepţie şi compoziţie a piesei „Boris Godunov”.

Veridicitatea situaţiilor a condiţionat desfăşurarea liberă a acţiunii, nestîngherită de canoanele clasicismului. Din palatul domnesc de la Moscova trecem în piaţa publică, apoi într-o chilie a mînăstirii Cuidovo, de aici în palatul Patriarhului. Ne găsim pe urmă la graniţa cu Lituania, apoi în castelul voievodului polonez Mnişek,

şi în casa boierului Sniski, la Moscova. Asistăm la scene de masă, la consfătuiri tainice, ce arată uneltirile boierilor împotriva lui Godunov, la petreceri vesele, la scene de război. Varietatea scenelor ca şi a cadrului în care se desfăşoară şi, în genere, multitudinea tablourilor ce înlocuiesc clasicele cinci acte cu unitatea lor de timp şi de loc, contribuie puternic la impresia de realitate, de viaţă, contrastînd puternic cu modalitatea estetică a teatrului clasic, cu regulile sale convenţionale şi rigide. Realismul acţiunii este strîns legat şi de ascuţimea conflictului din piesă. Nemirovici Dancenco era entuziasmat de firescul cu care Gogol ştiuse să înnoade acţiunea din „Revizorul”, condiţionînd conflictul chiar din prima scenă. Acelaş lucru se poate spune despre piesa „Boris Godunov”. Chiar din prima scenă, în convorbirea între Vorotînski şi Sniski, în faţa noastră se conturează personajul principal şi se profilează conflictul existent între Boris şi boieri,

Conflictul cîştigă mult în intensitate prin prezentarea realistă, istoriceşte veridică, a figurii lui Boris. Puşkin n-a făcut din eroul său un tiran îngrozitor, un despot, un criminal, dar nici o victimă, o jucărie în mîna soartei. Boris este înfăţişat ca un om care greşeşte în politica pe care o duce, nesocotînd interesele poporului, cu alte cuvinte nepreţuind aşa cum se cuvine elementul pe care se putea bizui în primul rînd în lupta sa împotriva boierimii. Motivarea istorică a acţiunilor şi întregului caracter al lui Godunov, face din el un personaj complex şi adînc uman. Eroii lui Puşkin sînt în genere figuri străine de prezentarea lineară sau schematică. Boris, de pildă, e un iscusit diplomat şi un conducător care se bucură iniţial de simpatia poporului. El este, în acelaş timp, un tată iubitor şi un om cu conştiinţa frămîntată. Acel sbucium sufleteş intensificat şi de ivirea uzurpatorului, determină acţiuni politice greşite din partea lui Godunov, care trece la o serie de represalii ce sporesc nemulţumirea poporului:

... Unora le taie limba,
Iar altora le taie capul. Nu e zi
Să nu s-audă de-o pedeapsă cruntă.
Sînt pline închisorile...

Tot atât de complex este zugrăvită și figura uzurpatorului. Amestec de trufie, orgoliu și dorință de parvenire, de lășitate și ticăloase intenții de vânzare a patriei, Grișca Otrepiev este dominat de gîndul de a ajunge cu orice preț pe tronul Moscovei. Acestui scop final îi sînt supuse toate pornirile eroului. Faptul apare clar în scena întîlnirii cu Marina Mnișek, cînd am putea crede că dragostea pentru frumoasa poloneză a trecut pe primul plan în viața uzurpatorului. În realitate, el nu a părăsit nici o clipă aspirația sa de a deveni țar al Moscovei.

Veridicitatea istorică și socială se verifică și în înfățișarea celorlalte personaje, în deosebi a reprezentanților boierimii, cu veleitățile lor de independență, cu politica lor de subminare a unității statului, ale cărui interese sînt capabili să le sacrifice pentru ambiții personale de dominare.

Realismul dramei lui Pușkin este puternic subliniat de dialogul specific, de limbajul eroilor. Fiecare personaj vorbește limba caracteristică pentru epoca respectivă și pentru poziția lui socială. Boris vorbește grav, solemn, potrivit cu rangul său domnesc. Limba călugărului Pimen e bogată în arhaisme, împrăștiind arome de letopiseț. Fără podoabe, dar viguroasă și plastică este limba oamenilor din popor.

Cu toate greutatea și piedicile pe care le-a avut de întîmpinat la publicarea și reprezentarea piesei „Boris Godunov”, Pușkin nu a dezarmat și nu a renunțat la planurile sale referitoare la dramaturgie. Prima sa operă dramatică a fost urmată în 1830 de „micile tragedii”. Realizate în timpul rodnicei „toamne” de la Boldino, cele patru „mici tragedii” („Cavalerul avar”, „Mozart și Salieri”, „Oaspetele de piatră”, „Ospăț în timp de ciumă”) se apropie de „Boris Godunov” prin puternicul lor realism, chiar dacă prin tematică și compoziție prezintă unele particularități. Veridicitatea personajelor verificată și în „Boris Godunov”, se îmbină aici cu o analiză psihologică amănunțită, realistă, ce subliniază valoarea tipică a eroilor respectivi. Avarul tradițional a devenit în piesa lui Pușkin o figură vie, aparținînd unei epoci istorice precise, determinat de condițiile de viață ale unei perioade de tranziție, un om în sufletul căruia lăcomia, setea

de bani burgheză își dispută dominația cu respectul pentru tradițiile cavaleresti feudale. Baronul este înlănțuit de o patimă nemărginită, ce-l orbește, îl face să nesocotească orice sentimente, orice principii de viață.

Muzicianul Salieri, îndrăgostit în jelul său de frumos, un credincios slujitor al artei, nu lipsit de talent, dar în fond mediocru și torturat de ambiții, este chinuit de o invidie nemărginită față de omul de geniu, și sub imperiul acestei invidii săvîrșește o crimă. Nu mai puțin interesantă este viața psihică a lui Don Juan, dominat și el de o pasiune, ca și baronul și ca și Salieri, dar o pasiune care nu-l face dușman vieții, ci, dimpotrivă, îl îndeamnă la lupta pentru viață și pentru bucuriile ei.

Imaginea dramaturgului Pușkin este completată într-un chip fericit prin încadrarea în volumul al doilea de „Opere” a piesei „Rusalka”. Deși neterminată, această piesă merită atenția cititorului prin tematica ei socială și prin atitudinea pronunțat negativă a autorului față de reprezentanții clasei dominante.

Operele incluse în volumul al doilea dau cititorului imaginea completă a creației dramatice a lui Pușkin și scot în evidență meritul deosebit pe care l-a avut scriitorul în întemeierea unui teatru rus realist, a unui teatru național și original.

★

Eșecul răscoalei decembriste a zguduit întreaga societate rusă, ridicînd în fața reprezentanților ei celor mai luminați problema viitorului țării, a drumului pe care avea să meargă de acum înainte Rusia. Politica reacționară a lui Nicolae I căuta să-și găsească o fundamentare ideologică, măsurile de reprimare și de înăbușire a libertăților, ca și întregul ansamblu de represalii din epoca „veacului crîncen”, își găsiseră unii apărători și purtători de cuvînt printre scribii vînduți țarismului. Pentru Pușkin era o datorie, dictată atât de situația lui de cîntăreț al ideaiurilor decembriste iubit de masele populare, cît și de patriot sincer, de a lua atitudine împotriva scrierilor pseudo-patriotice ale unor scriitori plătiți de țar, ca Bulgarin sau Cucolnic, sau împotriva teoriei reacționare a „poporanității

oficiale" („ortodoxie, autocraţie, poporaneitate") susţinute de ministrul reacţionar Uvarov.

Orientarea lui Puşkin către proză se datoreşte dorinţei scriitorului de a-şi lămuri probleme de ordin filozofico-istoric, strîns legate de dezvoltarea ţării sale în epoca de după răscoala decembristă şi, în primul rînd, de năzuinţa de a dovedi falsitatea teoriilor despre pasivitatea poporului rus, demonstrînd că dorul şi lupta pentru libertate sînt trăsăturile caracteristice ale istoriei acestui popor. Puşkin socotea că proza este forma literară cea mai potrivită pentru exprimarea unor idei adînci, pentru oglindirea unor probleme complexe. Puşkin spunea că proza, „cere idei şi idei, fără de care expresiile oricît de străine ar fi, nu sîrvesc la nimic". De asemenea, Puşkin socotea proza ca un domeniu în care putea găsi noi posibilităţi de desăvîrşire a talentului său, răspunzînd unor exigenţe ca preciziunea şi conciziunea stilului.

În adevăr, proza lui Puşkin oferă pilda unei munci de atentă cizelare stilistică, de lărgire şi adîncire a problematicei, a orizontului de idei îmbrăţişat de scriitor.

Este interesant de urmărit în evoluţia prozei lui Puşkin continua orientare a scriitorului spre realism. Afirmarea acestui realism în „Povestirile răposatului Ivan Petrovici Belchin" (1830), este făcută atît prin ironizarea şi satirizarea procedeelor artistice specifice romantismului dulceag, cît şi prin sublinierea elementului cotidian, banal în aparenţă — prozaic, am spune — care ţine de realitate. Din cele cinci nuvele incluse în „Povestirile lui Belchin" trei sînt construite după primul procedeu. („Impuşcătura", „Vijelie", „Domnişoara ţărăncuţă"). Celelalte două („Dricarul" şi „Căpitanul de Poştă") descriu însă viaţa cotidiană, simplă, lipsită de orice notă sentimentală siropoasă. Desigur că antiteza dintre cele două grupuri de nuvele este voită, şi ea vine să sublinieze şi mai puternic atitudinea ironică a poetului faţă de procedeele consacrate ale unei literaturi de romantism leşinat şi inconsistent, pledînd, în mod indirect, pentru o modalitate realistă în zugrăvirea vieţii.

Maria Gavrilovna, eroina din nuvela „Vijelie", şi toată aventura ei, ne aminteşte

de modelul consacrat al literaturii romantice dulcege, împotriva căruia se îndreaptă ascuţitul satirei lui Puşkin: „îndrăgostiţii noştri îşi scriau şi se vedeau zilnic pe ascuns, în păduricea de brad sau în bisericuţa cea veche. Acolo îşi jurau dragoste veşnică, îşi jeleau soarta şi făceau tot felul de planuri..." „În ajunul zilei hotărîtoare", Maria Gavrilovna se pregăti, „împachetă rufăria şi rochiile, scrise o lungă scrisoare unei domnişoare simţitoare, prietena ei, şi altă scrisoare părinţilor..." apoi „sigilă ambele scrisori cu o pecete lucrată la Tula, care arăta două inimi învăpăiate, şi cu o inscripţie tot atît de învăpăiată..."

Figurilor Mariei Gavrilovna, Lizei şi a lui Alexei din nuvela „Domnişoara ţărăncuţă", în zugrăvirea cărora Puşkin a condamnat, de fapt, întreaga recuzită a unei literaturi bazată pe artificii, scriitorul le-a opus pe eroii din „Dricarul" şi „Căpitanul de poştă". Atît dricarul cît şi căpitanul de poştă aparţin unei lumi cu totul diferite, unei lumi noi pentru literatura rusă din timpul acela. Ei sînt reprezentanţi ai oamenilor de rînd, care din cauza poziţiei lor sociale modeste sînt expuşi la tot felul de umilinţe şi batjocuri din partea celor superiori în grad. În crearea figurilor acestor doi eroi, autorul a dat dovadă de un adînc umanism şi democratism. Puşkin rosteşte aici o pledoarie înfocată în apărarea celor „de jos", a oamenilor neînsemnaţi, dar care sînt totuşi oameni adevăraţi şi merită pe deplin să fie respectaţi. De altfel, pledoaria lui Puşkin va fi reluată mai tîrziu şi susţinută de Gogol şi Cehov.

Un procedeu similar — o ironizare asemănătoare cu cea folosită în „povestirile lui Belchin", — o întîlnim în „Istoria satului Goriuhino". Zugrăvind imaginea tristei vieţi a ţăranului rus din acest sat al nenorocirilor (în limba rusă *gor* înseamnă *nenorocire*) care simboliza, în fond, viaţa ţăranilor din întreaga Rusie, scriitorul a prezentat tablourile realiste ale suferinţelor şi mizeriei ţărănimii, parodiind stilul pompos, pretenţios al operelor istorice şi literare din vremea sa, care încercau să ascundă sub asemenea artificii realitatea hidoasă a Rusiei ţariste.

Iată, de pildă, care sînt izvoarele de care s-a servit autorul pentru a scrie „Istoria satului Goriuhino".

„1. O culegere de calendare vechi, 54 de tomuri.

2. Cronica dascălului din Goriuhino... Cronica aceasta dobîndită în schimbul unui sfert de baniță de ovăz, se caracterizează printr-un limbaj colorat și o profundă gîndire.

3. Legende orale... Li sînt îndatorat în mod deosebit Agrofenei Trifonova, mama lui Andrei-primarul, fosta ibovnică a vătăfului Garbovitchi.

4. Listele de dări, cu însemnările vechilor primari...”

Aceeași intenție satirică reiese și din prezentarea satului Goriuhino: „Regiunea care după numele capitalei ei se cheamă Goriuhino, ocupă pe globul pămîntesc mai mult de 240 de desetine. Numărul locuitorilor ajunge pînă la 63 de suflete...” etc. *Trebuie spus, pe de altă parte, că și autorul acestei mărețe lucrări, Ivan Petrovici Belchin, ne este prezentat ca un demn precursor al lumii Ivan Ivanovilor și Ivan Nichiforovilor sau a „Moșierilor de altădată”. Acelaș „vast” orizont intelectual, aceleași „înalte” idealuri și aspirații. Figura lui Belchin este zugrăvită cu un admirabil penelsatiric, subliniindu-se mereu antiteza între pretențiile înalte ale personajului și absoluta sa mediocritate intelectuală.*

Tematica democratică din „Povestirile lui Belchin” (nuvelele „Dricarul” și „Căpitanul de poștă”), se leagă strîns de înfățișarea veridică și de pe poziții critice a vieții țaranului în „Istoria satului Goriuhino”. Această din urmă preocupare reapare în opera lui Pușkin, în povestirea „Dubrovski” și în romanul „Fata căpitanului”.

În ambele cazuri, în centrul atenției scriitorului se găsește răscoala țărănească. Mai puțin dezvoltată sub raportul dezvoltării cauzelor ei și mai puțin amplă în prezentarea desfășurării ei în „Dubrovski”, ea devine tema principală a romanului „Fata căpitanului”. Alegerea tematicii acestor opere, și mai ales înfățișarea răscoalei istorice a lui Pugaciov în romanul „Fata căpitanului” trebuie interpretată ca un răspuns dat de Pușkin teoriei „poporaneității oficiale”, un răspuns care desmîneță, pe baza unui material istoric real, pretinsa smerenie a poporului rus, pretinsa lui dragoste pentru țar și biserică. Realitatea istorică a luptelor

duse de Bolotnicov, Razin și Pugaciov infirmău mai bine decît orice alte dovezi teoria „poporaneității oficiale”. Iar realitatea contemporană demonstrează din plin că spiritul de revoltă continua să trăiască în masele populare (să ne gîndim la răscoalele determinate de holeră, la numeroasele frămîntări țărănești de după 1830), în ciuda represaliilor lui Nicolae I.

Înfățișarea poporului răsculat în „Dubrovski” și în „Fata căpitanului” este o mărturie elocventă a poziției ideologice înaintate a lui Pușkin în epoca de după 1825. Ea completează imaginea ce și-o poate forma cititorul despre evoluția concepțiilor filozofico-istorice ale scriitorului, de la „Boris Godunov” încoace.

Această poziție progresistă, îndrăzneată, a scriitorului, rezultă și din zugrăvirea figurii lui Pugaciov. În opoziție cu interpretarea „oficială”, Emelian Pugaciov apărea în romanul lui Pușkin ca un om drept, inteligent, curajos. Plin de omenie față de popor, el se arată necruțător față de moșierii exploatare. Imaginea pe care o creiază Pușkin este cea a unui conducător de mase, înzestrat cu multiple calități ce justifică dragostea și încrederea poporului său. Desigur că experiența cîștigată în „Boris Godunov” a servit scriitorului la înfățișarea veridică din punct de vedere istoric și social a personajelor din „Fata Căpitanului”. Și observația este valabilă nu numai pentru Pugaciov, tip al conducătorului de mase, dar și pentru familiile Mironov și Grinev, tipice, fiecare în felul ei, pentru nobilimea rusă de stare mijlocie. Prin crearea figurilor căpitanului Mironov, a bătrînului și a tînărului Grinev, Pușkin subliniază ideea că în măsura în care omul aparține prin mentalitatea sa unei categorii sociale mai înalte, unei clase privilegiate, în aceeași măsură slăbește legătura sa cu masele populare și prind să se accentueze în el trăsăturile neomenești ale exploatare și asupritorului.

O temă nouă și interesantă, dar în acelaș timp caracteristică pentru dezvoltarea socială a Rusiei de după 1830, a abordat Pușkin în „Dama de pică”. Aici, poetul a oglindit procesul de apariție al unui nou stăpîn: banul, care prevestește apariția capitalismului. Herman este torturat de visul de a fi bogat, de dorința de a avea cît mai mulți bani.

Banul este mobilul tuturor sentimentelor, al pasiunilor, al acțiunilor întregii sale vieți. De dragul banilor, omul acesta este în stare de orice, și ajunge în cele din urmă pînă la crimă. De o mare sobrietate stilistică și conciziune de ordin compozițional, „Dama de pică” reprezintă un model clasic de proză realistă și o realizare remarcabilă a prozei pușkiniene.

Operele în proză incluse în volumul publicat de editura „Cartea Rusă” sînt o pildă de creație realistă, în care conținutul înalt de idei, „plenitudinea impresiilor culese din viață” — cum spune Gorki, și-au găsit expresia într-o formă lapidară, clasică. Ea oferă un belșug de învățăminte pentru orice scriitor începător și un prilej de verificare a propriei poziții realiste pentru maeștrii consacrați ai condeiului.

Aducînd o informație bogată, prețioasă pentru situarea diferitelor scrieri ale lui

Pușkin în epocă și pentru cunoașterea laboratorului de creație al scriitorului, notele explicative din finalul cărții vădesc o deosebită sîrguință din partea îngrijitorului ediției, care merită a fi relevată.

Majoritatea traducerilor au fost revizuite, iar altele sînt chiar versiuni noi. De pildă, piesele sînt prezentate în versiune nouă și, trebuie s-o recunoaștem, superioară celei anterioare.

Prilejuind cititorului adîncirea cunoașterii operei unui mare scriitor rus, apariția celor două volume de „Opere alese” din Pușkin, într-o formă literară îngrijită și în condiții tehnice bune, reprezintă un eveniment cultural cu totul remarcabil, o contribuție deosebit de valoroasă la popularizarea capodoperelor literaturii clasice ruse în țara noastră.

Tatiana Nicolescu

UN REPORTAJ DESPRE REPUBLICA POPULARĂ CHINEZĂ *)

Cu un deceniu în urmă, China era încă pentru mulți romîni numele unei țări ciudate și inaccesibile în marea ei depărtare. Despre chinezi, literatura de propagandă colonialistă acreditase o imagine grosolană, mistificatoare. Ce interes aveau stăpînii de atunci ai poporului nostru și ai poporului chinez, ca noi să cunoaștem viața acestuia cu adevărat!

Dimpotrivă, exploatarea sutelor de milioane de chinezi trebuia justificată prin calomniile murdare și nerușinate. Una din cele două-trei cărți despre China apărute în România burghezo-moșierească („China și poporul chinez”) de Mihai Negru, denatura cu cea mai mîrșavă lipsă de scrupule fizionomia reală a vieții din China. Asemenea propagatori se făceau ecoul ideologiei canibalice a imperialismului colonialist și aveau pretenția că, interceptînd (ca Mihai Negru, de pildă) cîteva anecdote povestite de diplomații americani despre mandarinii și moșierii chinezi, cunosc de-acinaute însuși poporul chinez.

Forțele inepuizabile, capacitățile multilaterale și talentele minunate ale marelui

popor de șase sute de milioane de oameni dintre Tien și Oceanul Pacific, le cunoaștem în realitate abia astăzi, în anii puterii populare, cînd China nu mai este pentru noi o țară atît de bizară și nici măcar o țară atît de depărtată. Legăturile de prietenie dintre marele popor chinez și poporul român — popoare constructoare ale socialismului, au biruit distanțele.

Unul dintre concetățenii noștri care au vizitat în ultima vreme R. P. Chineză, a fost poetul Eugen Frunză. Lucrarea lui, „600 milioane de oameni liberi”, este rod al acestei călătorii.

Cînd vrei să arăți conținutul cărții lui Eugen Frunză, cîteva clipe eziți în alegerea căilor pe care să te apropii de el.

Să începi ca autorul, evocînd orele cînd în copilărie acesta răsfoia atlasele, călătorind cu gîndul peste țări și mări și visînd adeseori palmieri și tărîmuri de basm? Să povestești apoi zborul lui spre stelele Kremlinului și peste depărtările Asiei — drumul minunat pe care

*) Eugen Frunză, „600 milioane de oameni liberi”

l-a străbătut cu avionul peste întinderile imense ale Țării Socialismului? Ori, poate e mai bine să pui din capul locului față în față, așa cum le opune Eugen Frunză, China de azi cu cea de ieri: o sărbătorire a proclamării Republicii Populare Chineze — un 1 Octombrie vibrând de cîntecul viorilor chinezești, plin de fluturarea steagurilor de mătase — și tabloul sinistru al executării patrioșilor uciși de bandele lui Cian-Kai-și la marginea Nankinului; frumoasele blocuri noi ale orașelor și cartierele lor de colibe dărăpănate — cimitire ale secolelor de miserie și exploatare; zilele senine ale Șanghaiului de astăzi și vremurile cînd la poarta băncilor americane vegheau cu automatul încărcat sentinelele gomindaniste?

Dar, în fond, în acest caz, calea pe care pornești nu are nici o importanță; pentru că, oricum, nu poți ajunge decît la aceleași mărețe și uluitoare realități relatate și în reportajul lui Eugen Frunză.

China liberă de astăzi își datorește existența luptei revoluționare condusă de muncitorii chinezi în frunte cu Partidul Comunist tributului lor de sînge, vărsat pentru lumea muncii libere, pe care o prevestiseră salvele de pe „Aurora”. Iată-ne la expoziția mișcării muncitorești din Șanghai. Fotografiile înfățișează imagini zguduitoare. Unele îl arată pe muncitorul comunist Van Șo-hî. Van Șo-hî ascultă sentința condamnării lui la moarte. Dar rîde. E uimitor! Van Șo-hî rîde și pe drum, spre locul execuției, ferecat în cătuș și păzit de baionetele jandarmilor. Van Șo-hî rîde și în fața plutonului de execuție. E în acest gest o forță nemăsurată, un nimicitor dispreț față de călăi, o inepuizabilă încredere în viitor.

... Iată și mult vestitele fabrici de mătăsuri ale Chinei. Niciodată în trecut ele n-au atins nivelul producției de astăzi, culmile cucerite cu ajutorul metodelor sovietice de sutele de mii de frunțași și eroi ai muncii...

... Iată și nesfîrșitele lanuri de orez, unduind în culoarea bronzului pe pămîntul ce astăzi nu mai aparține moșierilor. Trei sute de milioane de țărani au fost împroprietăriți în China liberă!...

...Cultura Chinei este multimilenară. La Pekin, Eugen Frunză a vizitat un teatru vechi de o mie două sute de ani și a văzut „Templul cerului”, o minune a arhitectonice. Dar și mai minunat e faptul că numai palatul Culturii din Teanșzin este zilnic vizitat de douăsprezece mii de oameni — la noi populația unui oraș de provincie...

În Republica Populară Chineză nu mai sînt decît prilejul unor amintiri dureroase fostele cartiere ale ocupanților imperialiști, cu „străzi asupra cărora stăruie umbra grea a zidurilor și a uriașelor porți din piatră și fier”. În Republica Populară Chineză, omul muncii și-a îndreptat spinarea și privește cu încredere spre viitor, iar femeia nu mai este roaba altui rob, ci ziditor cu drepturi egale al vieții noi. În R. P. Chineză, țara florilor și a copiilor, „copiii cresc sub calda priveghere a puterii populare, ca niște stăpîni ai tuturor florilor pămîntului chinez”.

E drept că în Republica Populară Chineză, moștenirea grea a trecutului n-a fost încă ștearsă cu desăvîrșire. De pildă, oamenii mai locuiesc uneori în cocioabe, sau în șampanele unde au fost pe vremuri goniți de pe pămîntul rîvnit de acaparatori.

Dar roadele istorice victorii a poporului chinez asupra forțelor coalizate ale dușmanilor dinăuntru și din afara patriei sale, sînt de-acum atît de vizibile! Ceasul lichidării definitive și desăvîrșite a stigmatelor trecutului se întrezărește tot mai aproape, cu fiecare zi ce trece.

Poporul chinez își cucerește fericirea cu eroism, și dacă va fi nevoie va ști să și-o apere eroic.

O imagine elocventă a marei forțe pe care o reprezintă Armata Populară Chineză — scutul de nădejde al păcii și vieții noi a poporului chinez — ne-o oferă în paginile lui Eugen Frunză prezentarea parăzii militare la care asistă în piața Tienanmen din Pekin.

În reportajul: „600 milioane de oameni liberi”, reține atenția cititorului capitolul despre poezii chineze ce și-au creat opera în focul marilor bătălii din care s-a născut Republica Populară Chineză. Prin-

cipalul model pe care l-a urmat poezia contemporană a Chinei este lirica revoluționară a lui Maiacovski. E semnificativă printre altele, asemănarea genului „ceton” (poezii de stradă), răsfindit în R.P. Chineză, cu scurtele poezii agitatorice, pe care Maiacovski le expunea în vitrinele „Rosta”. Discursul lui Mao-Tze-dun rostit în 1942 la constătuirea din Ienan a oamenilor de artă și literatură, este principalul îndrumar al scriitorilor din China liberă. „Tot ceea ce scriem, trebuie să contribuie la unirea noastră, la progresul nostru, la unitatea de luptă, la nimicirea a tot ce mai e înapoiat, și la promovarea a tot ce e cu adevărat revoluționar” — a spus Mao-Tze-dun, aplicând principiile realismului socialist la condițiile specifice de dezvoltare ale literaturii chineze.

Reportajul lui Eugen Frunză are o valoare informativă, dar și una literară.

Paginile lui se caracterizează uneori printr-o remarcabilă putere de evocare, fie că e vorba de executarea patrioților din Nankin, când „sunetul sfîșietor al salvelor de pușcă sfredelea în zori de zi liniștea . . ., străbătea străzile orașului și trezea din somn copiii îngroziți”, fie că e vorba de zborul spre Pekin al avionului cu care a călătorit „între pînzele de un albastru transparent ale cerului și covorul în mii de nuanțe așternut pe pămînt”, fie că e vorba de o manifestare sărbătorească a poporului chinez: „Inchipuiește-ți, cititorule, că te-a cuprins somnul, ai adormit și visezi un vis minunat. Se face că, într-o clipă, tot ce te înconjoară, pînă dincolo de orizont, se preschimbă într-o lume a florilor. Nu zărești nimic în afară de flori. Totul pare un basm, în care nenumărate nuanțe se înlanțuie într-o adevărată simfonie a culorilor. Și această lume de vrajă alu-

necă ușor, cum ar aluneca undele unui fluviu fantastic”.

În cele mai izbutite pagini ale lucrării sale, Eugen Frunză știe să creeze imagini expresive, emoționante.

La reușita acestora, contribuie, desigur, și elanul sincer cu care el vorbește despre lucrurile văzute în călătoria lui.

Cele mai frumoase rînduri ale acestei cărți sînt și rodul unui real meșteșug scriitoricesc. Este caracteristică, de pildă, alăturarea unor aspecte contrastante:

„În centrul orașelor (e vorba de orașele Chinei dinainte de eliberare — n. aut.) se auzeau în fiecare seară melodiile celor mai isterice șlagăre americane, engleze, franceze.

La marginea orașelor, plîngeau sfîșietor, în fiecare seară, copiii flămînzii ai poporului chinez.

În centru, magistralele și bulevardele largi deschideau în fiecare zori de zi, locatarilor îmbuibăți, perspectivele unor noi afaceri monstruoase.

La marginea orașelor, fiecare dimineață se deschidea ca o imensă gură flămîndă, gata să înghită mii de vieți, să sfîșie ultima nădejde a milioane de oameni ai muncii.”

Procedeul acesta, grăitor cînd elementele puse în contrast sînt într-adevăr trecute prin prisma înțelegerii personale și a sensibilității scriitorului, devine obositor însă printr-un abuz manierist, formal. Și Eugen Frunză cam abuzează de el.

Dealtfel, în reportajul „600 milioane de oameni liberi”, alături de pagini scrise cu sensibilitate, și în consecință într-adevăr frumoase, întîlnim altele, întocmite din locuri comune, din banale fraze de serviciu. Am vrea să vedem posibilitățile lui Eugen Frunză puse din nou la încercare în acest domeniu al reportajului, din ce în ce mai prețuit de cititori.

Ovidiu Rîureanu

Rugăm stăruitor pe cititorii și colaboratorii noștri să ne comunice observațiile lor critice privitoare la materialul publicat de noi și să ne facă sugestii și propuneri referitoare la cele ce doresc să găsească în cuprinsul revistei.

★

MANUSCRISELE NEPUBLICATE
NU SE INAPOIAZĂ.

★

REDACȚIA: Bd. Ana Ipătescu Nr. 15, Raionul
I. V. Stalin, București
Telefon : 1.88.85, 1.94.91 și 2.20.40

ADMINISTRAȚIA: Bd. Ana Ipătescu Nr. 15, Raionul
I. V. Stalin, București
Telefon : 1.17.92

★

ABONAMENTE ANUALE : lei 60

ABONAMENTE SE FAC LA OFICIILE POȘ-
TALE, PRIN FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII
VOLUNTARI DIN INTREPRINDERI ȘI INSTI-
TUȚII.

Faceți abonamente pe 3, 6 și 12 luni.